
HIERONYMUS
ANDOVER-HARVARD
THEOLOGICAL LIBRARY

~~5446~~

~~4468~~

~~1998~~

KERESZTYÉNI

HITTUDOMÁNY,

AVVAGY

DOGMÁTIKA THEOLOGIA.

KÉSZITETTE, 's KIADTA

TÓTH FERENTZ

A' Reformátusok' Pápai Collegiumábann Theologiát, és az azzal öszvekötött Papi Tudományokat tanittó Rendes Professor.

GYŐRBEN

STREIBIG JÓ'SEF BETŰIVEL.

1804

Imprimatur tanquam Legibus Patriis conveniens modeſtum, doctum, ac utile opus.
Kis Igmánd 20 Jan. 1804.

Michael Laky de Ahital
I. Comitatus Comar. Tabulae Jud. Aſſeſſor, et ex parte Ven. Superintendentiae Trans Danub. legitimus ſimilium librorum Cenſor. mp.

Imprimatur R. Comaromii d. 13 Jul. 1803.

Samuel Mindſzenti Verbi Divini Sacrorumque Miniſter Helv. Conf. in L. Regiaque civitate R. Com. item Vener. Tractus Comaromienſis H. C. Senior et in Ven. Superintendentia Trans-Danubiana H. C. Libror. Cenſor. mp.

TEKINTETES

PÁZMÁNDI JÓ'SEF

ÚRNAK,

TÖBB TEKINTETES NEMES VÁRMEGYÉK'
FŐ FŐ TÁBLABIRÁJÁNAK
A' HELVETZIAI VALLÁSTÉTELT TARTÓ
TUL A' DUNAI
VENERABILIS SUPERINTENDENTIA'
NAGY ÉRDEMŰ
FŐ CÚRÁTORÁNAK,
A' KERESZTYÉN VALLÁS' HÍV PÁRTFOGÓJÁNAK,
A' TUDOMÁNYOK PÉLDÁS ELŐMOZDITÓJÁNAK
'S JÓLTÉVŐ METZENÁSSÁNAK,
HALHATATLAN EMLÉKEZETÉRE
SZENTELI

AZ ÍRÓ.

TEKINTETES FŐ CÚRÁTOR ÚR!

Miolta tsak ezen Helvétziai Vallástételt tartó Túl a' Dunai Venerabilis Superintendentia minden Iparkodási' tárgyáúl azon Tzélt tette, hogy kebelébenn eggy olly' fő Anya Oskolája, vagy-is Collegiuma lenne, mellyben a' tanúló Ifjúság mind a' külső, mind főképpen a' Prédikátori és Oskola Mesteri hivatalokra formáltathatna, és kéſzittethetne; ſenki ezen Köz-Jóra, 's Isten' ditsőſségére intézett tzélra többet, mint a' TEKINTETES FŐ CÚRÁTOR ÚR, nem tett. Tudja ugyan-is, és háladatosann érzi azt minden, hogy a' TEKINTETES FŐ CÚRÁTOR ÚR' Atyai kezei ſegitették ezen Collegium' első fundamentomát Pápán

 le-

letenni. Tudja minden, de fzükség, hogy a' Maradék-is tudja, hogy a' TEKINTETES FŐ CÚRÁTOR ÚR, midőn más Oskolákat-is peldásann fegitett, -- kivált ezen Superintendentialis Anya Oskolabeli Tanúloknak tanittatásokra, élelmekre, Könyves Házokra,'s az ebbenn előállittatott Tanitók' tartásokra tett Fundátiójával, világi javaiból, mellyek mindég hafzonnal vagynak a' Böltsnek kezébenn, olly Áldozatokat tett, hogy azokért valamint mindenektől a' Köz tifzteletet megérdemlette, úgy azt már régen el-is nyerte. Mivel tehát én-is másokkal eggyütt a' TEKINTETES FŐ CÚRATOR ÚRbann a' Kerefztyén Vallásnak hiv Pártfogó-

ját,

ját, a' Tudományoknak Betsűlőjét, a' Tanúlóknak Jóltévőjét, egyſzóval a' Köz-Jónak igaz Barátját, 's munkás Előmozditóját tiſztelem: ez az oka, hogy ezen Munkámat a' TEKINTETES FŐ CÚRÁTOR ÚRnak, mint a' TEKINTETES FŐ CÚRÁTOR ÚR iránt való igaz tiſzteletemnek Jelét ajánlani bátorkodom; mert az lehetetlen dolog, hogy a' Tanúlók, és Tanitók azok eránt való tiſzteleteket, és háládatos voltokat minden tőlök kitelhető módon ki ne mutaſsák, a' kik mind őket, mind közönségesenn a' Túdományokat és Oskolákat ſzeretik, 's dajkálkodó Segedelmekkel ápolgatják, 's melengetik. Hadd legyen hát ez a'

Könyv - is a' TEKINTETES FŐ CÚRÁTOR ÚRnak ezen, 's más több Jótéteménnyeinek, és az Isten' ditsőſsége 's a' Köz - Jó mellett tett fáradhatatlan Buzgóságának, és munkás Kegyeſségének Emlékeztető Oſzlopa! A' Kegyelmes Isten tartsameg a' TEKINTETES FŐ CÚRÁTOR ÚRat jó egéſségben, és a' Köz-Jónak ſzentelt betses' életét nyújtsa sok időkre tiſzta ſzivből kivánja

A' Tekintetes Fő Cúrátor Úrnak

Pápán Januarius' 18dik napján
1804dik eſztendőben.

alázatos tiſztelő ſzolgája
Tóth Ferentz Profeſsor mk.

ELŐLJÁRÓ BESZÉD.

Mihelyt ezen Túl a' Dunai Venerábilis Superintendentiától a' Theologiának, 's azzal öszvekötött Papi Tudományoknak Közönséges Tanittójául elö-állittattam; azonnal meghatároztam magambann, hogy azon Tudományokra, mellyeket az eleibem irt Rend szerént köteles vagyok tanittani, Magyar Nyelven olly Könyveket készitsek, mellyek a' törvényes Megvisgálás, és Helybenhagyás után Magamnak a' tanittásban, Tanitványimnak pedig a' tanúlásban, és halgatásban Vezérkönyvül-is (*Manuális*) szolgálhassanak. A' minthogy mindjárt Professori hivatalom' második esztendejében, ebből a' czélból botsátottam Világ eleibe egy Homilétikát; most pedig ezen Keresztyéni Hittudományt, vagy Dogmátika Theologiát Systemába foglalva van szerentsém a' Nagytiszteletü Közönségnek által adni, és bizodalmasan ajánlani. — Lett ez a' Könyv azon Magyarázatból, mellyet közönséges tanittásaimban a' Stosch' Theologiája-

rá, mint Vezérkönyvemre tettem, és a' melyből 1802dik eſztendőben ſok Tekintetes Pátrónus Urak', és Nagytiſzteletű Lelki Tanitók' jelenlétekben Tanitványimnal Közönséges próbát-is adtam. Melly alkalmatoſsággal a' nekem különösen meghagyatott, hogy Magyar Nyelven egy tellyes, és egy olly Dogmátika Theologiát kéſzítsek, mellynek, egyebeken kívül, a' mi Felekezetünkbeli Falusi Meſterek, Kegyes Házi Gazdák, 's a' Köz Nép-is, a' maga felfoghatóságához képest, haſznát vehetné. Ezen jó Tzélnak, hogy tsekély Munkám megfelelhesſen, azon iparkodtam, a' mi minden Írónak kötelesſége, hogy ezen Könyvnek mind *objectiva*, mind *Subjectiva* tökélletesſége, a' mint ſzokták mondani, meg legyen, az az, hogy ez a' Könyv, ne tsak a' Theologiának, mint Tudománynak tökélletesitésére tegyen valamit, hanem az Olvasóra, és Tanúlóra nézve-is: ebben akármelly matéria világoſan, értelmesen, fondamentomosan, és könnyen felfogható módon adattaſson-elő. A' mi az elsőt illeti: Tagadhatatlan dolog, hogy vagynak olly Theologiába tartozó matériák, mellyeket, mint a' Theologia' Literaturája mutatja, régen annyira nem vitattak, mint ma. Peldának okáért, némelly újj, és feletiébb-is heveskedő Filoſofuſok a' Kristusnak tsak nem minden tanitásait tsupa *Accommodatioból* fojtatják-le, és azt, a' mi abban Poſitivum van, mivel az egéſz Kereſztyén Vallást, tsak Terméſzeti Valláſsá akarnák tenni, tsupa *Localénak* állítják lenni, 's ezen két prin-

ci-

cipiumnál fogva mind a' Theologiát, mind a' Szent Írás'magyarázatját zűrzavarba hozták. Mert ha amaz elsőt veſzſzük fel principiumúl, akkor az Évangeliomban minden bizonytalanság leſzſz, mivel ki tudja meghatározni, hogy a' Kristus hol alkalmaztatta vagy accomodálta magát a' Néphez, 's hol nem? Ha az utólsót: ugy, ſok Igazsági a' Kereſztyén Vallásnak 'Sidó Orſzágon kívűl nem leſznek Kereſztyén Vallásbeli Igazságok. — Még egy peldát hozok fel. A' *Kijelentés' Lehetségéről* a' Kritika Filoſofia előtt élt Theologusok ſzólnak-is, nem-is, mivel az ő idejekben nem ſok Kérdés volt arról, mert az akkori Theologuſok igy okoskodtak: Van Iſteni *Kijelentés*; és igy lehetséges az. De miólta ez a' Filoſofia lábra kapott, felette nagy Kérdés az a' Theologiában, ha valyon lehetséges e' a' Kijelentés. Mert ezen Filoſofiának amá' nevezetes principiumából: Én, bizonyosan tsak azt tudom, hogy van, a' mi a' tapaſztalásom alá esik, némelly módi, és Kántot nem értő, 's a' Filoſofia' határjai közt magokat tartani nem túdó Filoſofusok azt hozzák-ki, hogy: Nints Isteni Kijelentés, és a' még tsak nem-is lehetséges, mivel az nem esvén az ő tapaſztaláſok alá, úgy gondolják, hogy már tökélletes jussal tagadhatják annak lehetségét, és létélét; holott pedig ebből igazságosan tsak ennyi következik: Ha tsak azt tudod, a' mi a' tapaſztaláson belöl esik; tehát ne állitsd annak lehetetlenségét, a' mi a' te tapaſztalásodon kívűl esik, mivel te,

a'

a' -te principiumodnál fogva arról semmit sem tudsz, hogy ott mi eshetik-meg, mi nem. Ezen nem jól értet principiumnál fogva tehát a' Kijelentett Vallás' ellenségei tagadják a' Kijelentés' lehetségét, hogy igy annak lettségét-is (*actualitas*) tagadván, a' Kijelentet Vallást felforgathassák. Mikor tehát én ezen Könyvben a' Naturalistáknak, 's némelly Ujj Filosofusoknak a' mai idöben tett mesterséges, és nevezetesebb Ellenvetéseiket, a' mint ugyan ezt a' Könyv' nagysága megengedhette, felhordom, azokat megtzáfolom, és a' Keresztyén Vallás' Igazságit, kivált a' mellyeket ma inkább kérdés alá vettek, mint a' millyenek p. o. a' Tsudák, a' Kristusnak Istensége 's a' t. elégséges, és fundamentomos okokkal, Exegetikai, Filosofusi, és a' Dogmák' Histôriájából vett jegyzésekkel megállítom, úgy tartom, tettem valamit a' Theologiának, mint Tudománynak tökélletesittésére.

A' mi pedig ezen Könyv' *Subjectiva* tökélletességét illeti, tudjuk, hogy akármelly Könyvnek-is akkor van megezen tökélletessége, mikor az, az Olvasóra és Tanúlóra nézve világos, könnyü, értelmes, és foganatos 's a' t. Itt már mit tehettem, a' külömbkülömbféle felfoghatóságú (: *capacitású* :) Olvasókra nézve, azt az itélheti meg, a' ki ezt olvassa vagy tanúlja. Én legalább azonn nagyonn igyekeztem, hogy az ezen Könyvböl való tanúlást, a' mennyire azt a' Systemának természete, és a' Matériák' nehéz, 's

méjj

méjj vóltok megengedhették, minél könnyebbé, értelmesebbé, és foganatosabbá tehessem. Ebből az okból, a' mi hibát láttam némelly Theologicum Compendiumokban, p. o. Stoschban-is azt szorgalmatosan iparkodtam elkerűlni. Ő ugyan-is a' próbáló Szent Irásbeli helyeket felhordja, és pedig nagy számmal; de mivel azok a' beszéd' fojásában vagynak helyheztetve, és pedig úgy, hogy egy szó mellé, sok Szent Írásbéli hely van téve, 's mindenik tsak számmal van kifejezve: tehát ez által a' Tanúlónak, és Olvasónak figyelmetessége megzavartatik, és annál fogva a' tanűlás, és olvasás foganatlanná tétettetik. — Azt-is lehet tapasztalni, hogy a' felhordott Szent Írásbeli helyek közűl majd eggyet sem ír-ki, annak egész kiterjedésében, hanem tsak a' tsupa számoknál fogva igazitja az Olvasót valamelyik Szent Íróra: és igy hogy a' tanúlás, és olvasás sikeretlen ne legyen, mindég egész Bibliát kell Stosch mellett hordozni annak, a' ki abból valamit haszonnal akar olvasni, valamint a' tanúló-is, mind annyiszor köteles, és pedig sok idő vesztéssel, 's unalommal újjra azt kikeresni, a' mit már sokszor kikeresett, valahányszor ez, vagy amaz paragrafust újjra akarja megolvasni. Látták a' Vezérkönyveknek ezen tetemes hibáját azok, a'kik Pictétnek, *Medulla Theologiae Christianae* nevű Könyvét a' tanúloknak kezekbe adván a' próbáló Szent Irásbeli hellyeket a' Szent Irókból kiírták, és a' Könyv után nyomtattatták. — Megbetsülhe-

hetetlen haſzon az, kivált a' Predikátorra nézve, ha a' Theologiában ollyan a' Vezérkönyv, mellyet, mikor ő Könyvnélkűl megtanúl, akkor egyſzer'smind ſok, és a' legnevezetesebb Szent Irásbeli helyeket-is megtanúlta. — Mikor tehát ezen Könyvben a' próbáló Szent Írásbeli helyeket felhordtam ugyan, de azokat a' ſzámjaiknal fogva a' paragrafus alá raktam, a' fontosabbakat pedig a' beſzéd' fojásábann leirtam, azokat rövideden, ott, a' hol ſzükségesnek láttam megmagyaráztam, 's azokból okoskodtam, minden paragrafus' Summáját annak eleibe felraktam, hogy az Olvasó egyſzerre láſsa, mi van azon paragrafusbann, és minden figyelmeteſségét arra forditsa, 's a' t. úgy vélem, hogy az egyenes itéletű Olvasó meg fog nekem annyit adni, hogy ezen Könyv *Subjectiva* tökélleteſségénn-is láttatom, a' mennyire tőlem kitelhetett, igyekezni.

Melly két tökélleteſsége minden jó Könyvnek, ha, annyiban a' mennyiben, ezen tsekély Munkámbann-is feltaláltathatik, talán nem fundamentom nélkűl reménylhetem azt, hogy ezen Kereſztyén Hittudományt tanitó Könyvemnek a' Vallásbeli helyes, és fundamentomos megesméretekre, az Erköltsi jóságban való gyarapodásra, és igy a' Polgári boldogságra-is nagy befojása leſzſz. Mert azok a' Falusi Oskolatanitók, kiknek nem vólt módjok az Oskolában megtanúlni a' Theologiát, és a' Magyar Nyelven kivűl egyéb Nyelvet nem is értenek, az illy' Nemzeti Nyelvűnkönn irt, és

Val-

Vallást tanitó Könyvekből azt megtanúlvánn, a' reájok bizatott gyermekeknek haſznoſabbann tanithatják a' Vallást. A' Miből ismét ez a' jó következik, hogy a' Nagy tiſzteletű Lelki Tanitók' idveſségesPredikátziójik ezekre nézve ſokkal foganatosabbak leſznek, mivel azok a' Halgatók, kiknek a' Kereſztyén Vallásról jobb megfogáſsaik vagynak, a' Lelki Tanitóknak Közönséges tanitáſaikat nem tsak könnyebbenn megértik, hanem hamarább-is munkába veſzik. Minekokáért jóllehet bizonyos vagyok benne, hogy Dogmatika Theologiát a' mindenek egyenlő helybenn hagyása' reménysége' fejébenn, mai időben nehéz irni: mindazáltal, mivel tudtomra azólta, hogy Apafi Mihály Erdélyi Fejedelem *Wendelinusnak a' Kereſztyén Iſteni Tudományról* (: Theologia :) irott két Könyveit Magyar Nyelvre leforditvánn 1674dik eſztendőbenn Kolosvártt kiadta, ſenki Systemába befoglalt egéſz Dogmatika Theólogiát a' mi Hitfelekezetünkből Magyar Nyelvenn ſem maga úgy nem irt, hogy kinyomtattatta vólna, ſem más nyelvből leforditvánn ki nem adott: azért-is, nem lévénn Szent Hitünknek Sorsosi a' Kereſztyén Vallás Dogmática réſzét, annak egéſz kiterjedésében tanitó Könyveknek bövségébenn; úgy vélem, nem tselekedtem haſzontalan, és feleslág való dolgot azzal, hogy Systemába foglált Dogmatika Theologiát irtam, és azt Nemzeti Nyelvünkön ki is nyomtattattam.

De

De magok a' mai Idők-is kénszerítnek arra bennünket, hogy több Vallást tanító Könyveket írjunk, mint eddig, — mert a' mai Világ felettébb hajlandó a' Vallástalanságra. Sokan, kivált az Ifjak közzűl, és pedig mennél tudatlannabbak és szeleſsebbek ezek, ſzeretik a' Vallást nevetni, és máſokkal-is azt kinevettetni, mível azt egyébként nem tudhatják megboſzſzúlni, hogy a' Vallás őket kemény Zablán tartja, és bűnös tselekedeteiket kárhoztatja .Ezen viſzſzafordúltságnak, ítéletem ſzerént egyebeken kívűl az - is az oka, hogy ezek a' Kereſztyén Vallás' Igazságait, nem mondom Systemábann, mert e' nehéz, pedig ſok mai Ifjú ember tsak a' könnyű végét ſzereti fogni a' dolognak, de tsak különvéve, és eggyenként ſem értik fundamentomosan, 's igy, a' mit az ember nem ért, azt könnyen oda hagyja, mint azt-is, a' mihez kedve nints, 's megelégſzik azzal, hogy érti a' Pap, a' kinek kötelesſsége azt érteni. Azomban, tudni való dolog, hogy ſenki másért ſe nem hihet, ſe nem tselekedhetik; pedig a' Kereſztyén Vallás Hitet, és Tselekedetet kiván. Ha ezek az Ifjak, nem tsak a' Logikáig járnának Oskolába, mint ez ma a' Világi Hivatalokra kéſzűlőknek ſzokások, hanem, minekutánna Theologiát hallgattak, úgy mennének abból ki; igy nem tsak az, hogy haſznosabb tagjai lennének a' Társaságnak, hanem azon jádzi, és mesterséges okoskodások ſem ſzédithetnék-meg olly könnyen őket, mellyeket a' Vallás' tsufolói minden nap újjabb újjabb forma-

mába hoznak elől, jollehet már azok százszor megszázszor megvóltak tzáfolva, — sőt nevetnék azon éretlen Filosófusokat, a' kik nem értvén azokat, mellyek ellen beszélnek, a' Keresztyén Vallást, mellyben születtettek, mint a' régen, és ma mondattaknak üres Ekhói hátra fordúlván szentségtelenűl martzangolni, és megtapodni nem irtóznak. Észre vennék azt-is, hogy a' feslett életű Naturalista látván, hogy a' Kegyes Keresztyén bóldog az ő Vallásánál fogva; tehát minden módon azt akarja, hogy a' hamis legyen, 's ebből a' tzélból kikél a' Keresztyén Vallás' Szentséges Titkai ellen, holott nem igaz-é, hogy a' ki a' Keresztyén Vallás' Erköltsi tudományát szivesen szereti, az annak *Titkaival* könnyen megbékéll. — Útóllyára a' Keresztyén Vallás' fundamentomos tanúlása közben tanúlhatnák-meg ezek azt, hogy a' Vallás nyugtatja-meg a' Lelket, az adja a' legállandóbb vigasztalásokat, a' teszi bóldogokká a' Statusokat, azzal jár eggyütt a' Mesterségek' és Tudományok' virágzása, és végezetre, hogy a' Vallás annyira természetünkre tartózik, hogy, a' mint le nem mondhatunk természetünkről; úgy a' Vallásról sem: következésképpen mindég jobb valamit hinni, (: *bóldog, a' ki a' legjobb részt választotta* :) hogy az ember vagy Vallás nélkűl való ne legyen, vagy könnyen, és mindent hivő ne legyen, mivel ez éppen úgy nem illik az emberhez, mint amaz. Illyenek lévén tehát az Idők, a' mellyekben élünk, éppen nem lehet

azokat a' Könyveket szükségteleneknek tartani, mellyekben a' Keresztyén Vallás' Hittudománya adattatik-elöl.

Utóllyára, illő dolog itt azt-is jelentenem, hogy én, mint Reformatus Theologus, a' Keresztyén Hittudományt a' Helvetziai Vallástétel szerént adtam-elő ezen Könyvemben, de éppen nem azzal az izetlen izléssel, mellyel a' mi régi Magyar Theologusaink, mikor Dogmátikát illető tárgyakról irtak, szoktak élni, de a' miből őket az akkori idők mindég eléggé kimentik. Hálá Istennek! hogy azon idők eltüntek, mellyekre most szégyennel emlékezünk.-viszsza. Eggy Istenünk van, eggy Kristusban hiszünk mindnyájan, eggy Megváltó által akarunk idvezülni, eggy mindnyájunknál az a' Szent Könyv, melly a' mi Hitünknek, és Tselekedetünknek sinór mértéke; eggy Országnak, ugyan azon eggy Törvények alatt élő Polgárjai vagyunk: a'vagy helyes dolog volna-é tehát egymás ellen szeretetlenséggel viseltetni? — De az idő' fojása-is úgy hozza magával, hogy azon Keresztyén Felekezetek, mellyek kedves Hazánkban vagynak már ezután elválhatatlanúl öszvetsatolják magokat, 's öszvevetett vállakkal azon munkálódjanak, hogy a' Keresztyének közt lappangó, 's a' Keresztyén Vallásnak titkon aláásó Naturalismus, Indifferentismus 's a' t. megfojtasson. Az egész Keresztyénség ügye ez, és minden Keresztyén Felekezeteket egyformán tárgyazza:

kö-

következésképpen nem azért kell ezután eggymásra neheztelni, hogy miért ez Romano-Catholicus, vagy Reformatus, vagy Evangelicus, 's a' t. hanem azért, hogy miért valaki közűlünk vagy nem Romano-Catholicus, vagy nem Reformatus, vagy nem Evangelicus. 's a' t. Én minden Vallást illendő tifzteletben kívánok tartani, de kivált a' Kerefztyén Vallást tifztelem, azt hifzem, és vallom; és igy annak Vallóit-is, már azok akármelly Felekezethez tartozzanak, tifztelem. A' minthogy mikor ollyan tárgy jött elő ezen Systemában, melly körűl ez, vagy amaz módon eggymástól kűlömbözünk, én fenkinek Hitiben nem pifzkáltam, és egyebet itt nem tselekedtem, hanem a' mit tőlem mint Írótól az Orfzág' Törvénnye-is kíván, hogy a' magam' Felekezete' Confefsiója fzerént-való Értelmet feltettem, 's azt a' mi fzokott erőfségeinkel megállítottam, másokról pedig vagy halgattam, vagy, mikor a' Dogma' Historiája úgy kívánta, ha megneveztem, az a' legnagyobb tifztelettel, és Kerefztyéni fzeretettel esett-meg. Eggy fzóval úgy tselekedtem, más Kerefztyén Felekezetekkel a' mint kívánom, hogy azok-is az enyimmel mint Kerefztyén Felekezettel tselekedjenek, előttem tartván Pál Apostolnak ezen parantsolatját: *Azokat fzólljad, mellyek illenek a' tifzta tudományhoz. A' Viaskodástól idegenek légyetek, minden fzelidséget mutatván mindenekhez 's a' t.* Tit. 2: 1. 3: 2. 2. Tim. 2: 24, 25.

Kegyes Olvasóm! vedd jó szívvel az én jó igyekezetemet, és kedvező itélet tételeddel hagyd bennem azt helyben, hogy a' melly ajándékot Istentől vettem, kész vagyok azzal Szent Vallásomnak, és édes Hazámnak nagy örömest szolgálni. Irtam Pápán Januarius' 18-dik Napján 1804-dik esztendőben.

Tóth Ferentz. mk.

A' KÖNYV' RAJZOLATJA.

Első Könyv.

VI.

Máſodik Könyv.

I.

ELSŐ KÖNYV
A' DOGMÁTIKA THEOLOGIÁBA
VALÓ
BÉVEZETÉS.

I. RÉSZ
A' Vallásról Közönségesſsenn

I. §.
A' Vallásról való Megfogás.

A' Vallást közönségesſsenn így ſzoktuk meghatározni: A' Vallás áll az Iſtennek helyes esméretébenn, és annak illendőenn való tiſzteletébenn. Akkor van pedig nékem az Iſtenről helyes esméretem, mikor ő néki olly tulajdonságokat tulajdonitok, mellyek az ő Termeſzetére egyátallyábann meg kivántatnak, p. o. hogy ő leg ſzentebb leg hatalmaſabb, leg böltsebb 's a' t. ennél fogva, ha ötet e' Világ Teremtőjének Gondviſelőjének, az okos és ſzabad Valók erköltsi fő Törvény adójának, és igaz Birájának lenni tartom. — Illendőenn pedig akkor tiſztelem az Iſtent, ha az ő helyes meg esmé-

réséből származnak én bennem Ő eránta való háláadatosság, bizodalom, és más belső kegyes érzések, és továbbá, ha minden szabad akaratbeli tselekedeteimet alkalmaztatom azokhoz a' Törvényekhez, mellyeket az ő Szent Igéjébenn kijelentett, és az én Lelkembenn is be nyomott, egy szóval, ha az én erköltsi kötelességeimet tellyesitem. — Az Isten ésméretét, és tiszteletét illető Tételei a' Vallásnak, őszveséggel neveztetnek Vallás Igazságainak, mellyek vagy Theoretika, vagy Praktika Igazságok, amazok a' Hitet, ezek pedig a' Tselekedeteket tárgyazzák, jóllehet amazok is ollyanok, mellyeknek az erköltsiségre be folyások van.

Jegyzés. Az eredetéről ezen Deák szónak *Religio*, mellyet sok régi Theologusaink meg hagytak a' Magyar nyelvbenn is, többenn pedig igy forditottak: *Vallás*, Lactantius igy szóll: *Hac conditione gignimur, ut generanti nos Deo justa, & debita obsequia præbeamus, hunc solum noverimus, hunc sequamur. Hoc vinculo pietatis obstricti Deo & religati sumus, unde ipsa Religio nomen accepit.* De igy *Religatiónak* kellene annak lenni, nem *Religionak*. — Ciceró pedig igy szóll: *Majores nostri superstitionem a Religione separaverunt. Quia omnia ea, quæ ad cultum Deorum pertinerent, retractarent, & tanquam relegerent, ii dicti sunt Religiosi.* E szerint a' Religio annyit tesz, mint embernek az Istenről való elő terjesztéseit őszve szedni, a' felett gyakorta, és szorgalmatosann elmélkedni. — Az Ó, és Új Testamentombann a' Vallás neveztetik: Urnak félelmének, — Törvényének, — Útának, — Istennek, és Jésus Krisztusnak Esméretének és Hitnek,

II.

II. §.

A' Vallás vagy Terméſzeti, vagy Kijelentett Vallás.

Kétféle útonn juthattak el az emberek az Iſtennek esméretére, és tiſzteletére. Vagy tudniillik a' tsupa Józan okoſságból, figyèlmezvénn az ember a' maga erköltsi Terméſzetére, és e' világban lévő dolgokra. — Vagy a' Kijelentés által, rendkivül való módonn juttatvánn el Iſten az embereket a' maga esméretére 's tiſzteletére. Az Iſten esméretének és tiſzteletének az a' módja, mellyre az ember a' tsupa okoſság ereje által e' világnak, és a' maga okos, és erköltsi Terméſzetének ſzemléllésébõl el juthatott, *Terméſzeti* Vallásnak. Ama pedig, mellyre különös Iſteni Kijelentés által juthatott el, *Kijelentett* Vallásnak neveztetik. — A' kik hát a' Vallás eredetét, ezekenn kivül más kútfõkbõl akarják folytatni, azok hibáznak. Vagynak p. o. ollyanok, a' kik azt mondják, hogy tsak a' Papok praktikájok hozta bé a' Vallást az emberek közé. De az helytelen állitás; mert itt újjra ez a' kérdes támad: Hát a' Papok' fejekbenn honnan ſzármaztak a' Vallásbeli elõterjeſztéſek, és megfogáſok? és a' nép fejében hogy tudhatták õk a' Vallást úgy be meſterkélni; hogy azért az meg is haljon? Elébb vóltak e' világon áldozatok mint Papok, mert mikor Ábel áldozott, még akkor Pap nem vólt e' Világon; és igy a' Vallás Papjainál régibb a' Vallás. A' Papok hát tsak modificálták a' Vallást, és nem õk találták azt fel. — Terméſzetünkbenn van az minékünk, hogy Vallásunk legyen; mert minden emberbenn vagynak bizonyos vallásbéli érzéſek, és a' Vallásra való Terméſzeti és Subjectiva kéſzségek; minthogy minden em-

ber bír okos és ſzabad Lélekkel; a' mint hát Terméſzetünket nem a' Papók formálták: Úgy nem lehet nekik tulajdonitani a' Vallásnak az emberek közé való bé hozását. — Nem külömbenn hibáznak azok is, a' kik a' Filoſofia ſzüleményének állitják lenni a' Vallást: mert a' Filosofusok tsak kéſzen találták már azt az emberek között, és nem ők hozták bé: mivel Vallása a' leg tudatlanabb embernek is lehet, Filosofus pedig nem lehet a' tudatlan ember, pedig az emberek eredetiképpen bizonyoſsann tudatlanoknak ſzülettettek és nem Filosofusoknak. Söt még a' későbbi időkben is, úgy nézték a' Filosofusokat mint a' Vallás ellenségeit. Innen Sokrátest meg is ölték, mert bele vágott a' nép Vallása változtatásábann, a' többi Filosofus pedig tsak titkonn az Oskolákbann beſzéllt a' Vallásról, kivül pedig halgatott arról. — A' Vállást annakokáért vagy a' Terméſzetből, vagy a' Kijelentésből lehet fojtatni; több Kútfőkbenn nem lehét annak eredetét találni.

Azombann az is tudva való dolog, hogy ſokann ezt a' meg különböztetést Terméſzeti és Kijelentett Vallás nem hagyják hellybenn, akarvánn az egéſz Kereſztyén Vallást tsak Terméſzetinek tartani 's tartatni. De ezen meg külömböztetés helyes; mert vagynak olly emberek, a' kik a' Kijelentésről ſemmit ſem tudnak, még is van Vallások. — Az is igaz, hogy vagynak a' Kijelentett Vallásbann olly dolgok, mellyeket a' mai meg világoſodott emberek is tsak úgy foghatnak meg, mint a' régenn homájbann járók. — Utóljára Sz. Pál maga meg teſzi ezt a' külömbséget *Rom.* 2: 12—16. ezt mondvánn a' Pogányokról, hogy azoknak *Törvénnyek* az az Kijelentések nem lévénn mint a' 'Sidóknak még is *Terméſzet* ſzerint, az az, az okoſság' Törvényé-

re

re hálgatvánn a' *Törvényhez*, vagy a' Kijelentéshez illö *tselekedeteket tselekeſznek*, és ök mivel *Törvények*: az. az Kijelentések nintsen *magok magoknak Törvények*, az az meg van az erköltsi Törvény az ö ſzivekbenn, a'. melly az ö kötelességeiket nékik meg mutatja. Igy 1. *Kor.* 2: 7 — 9. *Efés.* 1 — 17 *Efés.* 5: 5. *Rom.* 16: 25. 26. *Rom.* 1: 19. 20 *'Sólt.* 19.

III. §.

A' Kijelentett Vallás Hiſtoriája a' Kristusig.

Az Isten idöröl idöre, és mindég az emberi nemzethez alkalmaztatva jelentette ki a' maga akaratját. Ezen idöröl idöre való nevekedését a' Kijelentett Vallásnak, három föbb Idöſzakaſzokra oſztják el a' Theologusok.

I. Az elsö Idöſzakaſz magábann foglálja a' Világ teremtésétöl fogva való Idöt, egéſz Mó'sesig, 's az abbann Kijelentett Vállást nevezik Pátriárkák Vallásának, mellyet Mó'ses elsö Könyvébenn lehet meg találni.

II. A' máſik Idöſzakaſzbann teſzik, a' Mó'sestöl tanittatott Vallást, melly tartott annak Tzeremoniáival egygyütt a' Keréſztyén Vallás fel állitásáig, 's e' neveztetik 'Sidó Vallásnak, mivel azt Mó'ses tsak a' 'Sidóknak tanitotta. Ezt a' 'Sidó Vallást, jóllehet bövebb, és világosabb a' Pátriárkák vallásánál; mindazáltal Pál Apostol nevezi gyermekek Vallásának, vagy tsak azon Idöhöz alkalmaztatottnak, mellybenn az emberi Lélek pallérozódása még gyermeki vagy igen gyenge lévénn, tsak némelly Fundamentomival lehetett a' Vallásnak meg esmertetni a' 'Sidókat. Gal. 4: 3—9. Mindazáltal a' 'Sidó Vallás, kivált a' Dávid idejébenn, nagyonn meg nemesittetett, mint ezt a' Dávid 'Sóltáribann

láthatni, a' Próféták által pedig jobbann jobban ki palléroztatott.

Jegyzés. Sokann azzal tartják, hogy a' 'Sidó Vallás tsak 'Sidó polgári *Constitutio* vólt; következésképpen a' Mó'ses Törvényeibenn semmi erköltsi Vallást nem kell keresni. De hogy e' nem fundamentomos állítás, meg tettzik:

1.) A' Tiz parantsolatból 2. Mós. 20: 1—14. a' mellyre közönségefsen jegyezzük meg, hogy ebbenn vagynak ugyan ollyan Törvények, mellyek a' polgári Törvények könyvébenn is bé illenek, p. o. ne ölj, ne lopj, ne paráználkodj: de ezek a' Törvények eredetiképpen az erköltsi Törvények közé tartoznak, és tsak onnan vagynak ki véve. — Ezenkivül, vagynak abban olly Törvények is, mellyek egyedül az erköltsi Vallásba tartoznak, és nem a' Polgári Törvények közé, p. o. ne kívánd a' másét. — Egy az Isten, — Bálványt ne imádj. Mi dolga van a' Bálványokkal a' Mó'ses idejebeli Politikának, mikor a' Polgárok világiképpen bóldogok vóltak, az ő idejébenn azért, hogy bálványozók vóltak?

2.) Különösfsen az első Parantsolatbann ezt kiványa Mó'ses a' 'Sidótól, hogy hidje azt, hogy van Isten, és hogy az tsak Egy; úgy de, minden igaz Vallásnak Fundamentoma ez, hogy: Van Isten, — Igaz, hogy ez a' Törvény annyibann különös, hogy ebbenn parantsóltatik, hogy tsak egygy Istent tartson a' 'Sidó: úgy de mivel a' Hitet nem lehet parantsólni, látni való, hogy ezenn parantsolatjábann Mó'sesnek polgári erőszak van, a' mellyel lehet az embert erre vagy amarra kénszeritteni. De jegyezzük meg, hogy a' meg győződést ugyan senkinek parantsolni nem lehet; mert tsak okoknál fogva megyünk arra, hogy hidjünk, nem erőszakkal: Úgy de Mó'ses itt éppen azt tselekszi. — Ő fel hoz egy okot, a' mellynél

fog-

fogva meg határozhatja magát a' 'Sidó az egy Isten imádására, a' melly a' 'Sidóra nézve véghetetlen hathatós vólt, a' melly ez: Az egy Isten hozta ki ötet Egyiptomból sok tsudák közt. Mó'ses hát okokkal él először is, és azutánn kivánja hogy: Tehát tsak azt az egy Istent imádja a' 'Sidó, — következésképpen nints itt Polgári erőltetés, hanem okoknál fogva való Vallásbeli kötelezés. Mindazáltal ezt a' Törvényt, Polgári Törvénynek is lehet venni, a' mennyibenn t. i. az, az egy Istennek külső tisztelétét illeti. Mert a' 'Sidók úgy nézték a' magok Státusokat, mint a' mellyet az Isten állitott fel; és igy a' ki ezen Statusbann Polgár lett, annak tsak egy Istent lehetett imádni, nem Polgári hanem Vallásbeli igazság.

3.) A' második parantsolatbann ezt kivánja Mó'ses: Senki faragott képet ne imádjon. Ezzel is erköltsi Vallást és Isteni tiszteletet igyekezett Mó'ses meg fundálni, mert hogy ö azt az Istent, a' kit a' 'Sidókkal meg akar esmértetni láthatatlannak irja, azzal azt adta tudtokra, a' mi az erköltsi Vallás tzémere, hogy az Istent tsak Lélekbenn kell imádni. Azzal, hogy a' Jehovát ki nem lehet faragni, véghetetlen jobbitotta a' 'Sidó szivét; mert abból tudta meg, hogy tehát az ö Istenek mindenütt jelen való, leg hatalmasabb, leg szentebb. 's a' t.

4.) A' hamis esküvést meg tiltja az igaz Vallás. Mó'ses éppen azért tiltja meg a' harmadik parantsolatbann, mivel az, az igaz Isteni tisztelettel nem álhat meg.

5.) A' negyedik parantsolat, nem erköltsi Törvény ugyan: de erköltsi tzélja van, hogy t. i. azonn az egy naponn meg szünvén az ember a' munkától tisztelje az Istent.

6.) Az ötödik Törvénybenn méltó meg jegyezni, hogy Mó'ses a' Szüléknek gyermekeik eránt való kötele-

ségeikről egy ſzót ſem ſzóll; pedig az fontosſabb dolog lett vólna Politikai tekintetbenn a' Társaságra nézve; és igy ebből látzik, hogy ez a' Törvény erköltsi Törvény.

7.) A' Tiz parantsolatonn kivűl talál az ember olly ſzent Irásbeli helyeket a' Mó'ses Irásibann, mellyekből még tettzik, hogy ſok Törvényei Mó'sesnek egyenesſen a' ſziv erköltsi meg jobbulását, a' kötelesſégek meg esmérését, az erköltsi Törvények eránt való Tiſzteletet illetik, és a' mellyek mellé ſemmi jutalmat vagy büntetést nem teſz, hanem tsak kivánja, hogy igy kell tselekedni. p. o. 5. *Mó's.* 6: 4—6. 3. *Mó's.* 19: 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18—33. 34. 35. 36. — Abban pedig fel nem lehet akadni, hogy Mó'ses itt igy ſzóll: *Ezt mondja az Úr*, és nem igy: ezt diktállja a' ti Lelketek, mint bennetek lakó erköltsi fő Törvény adótok hogy *Kell.* Mert a' pallérozatlan 'Sidónak a' Kritika Filoſofia nyelvénn nem lehetett beſzéllni, és azért hogy nem azonn beſzéllt Mó'ses, hanem a' Néphez alkalmaztatva adta elől a' Vallást, avagy azt kell e' állitani, hogy ő nem is tanitott Vallást, hanem minden igyekezete tsak a' vólt, hogy a' 'Sidók polgári állapotját fundálja meg? Egéſz népet, és ez előtt mintegy 4000. eſztendőkkel azonn ő gyermeki tudatlanságábann a' mai Filoſofuſok' nyelvénn nem lehetett a' Vallásra tanitani, és a' ki ezt kivánja, nem tudja mit kíván.

8.) Abból ſem lehet próbállni, hogy tsupa polgári constitutio vólna a' Mó'ses Könyveibenn, mert az Halhatatlanságról, mint az Erköltsiség és Vallás fő fun-fundamentomáról ſemmit ſem ſzóll: mert ſzóllott az Istenről. Ő tőle függ pedig ha akarja e' vagy nem a' Lelket halhatatlanságbann meg tartani. A' mai Filoſofia ſem postulálhatja azt külömbenn, hanemha fel teſzi, hogy: Van Isten. De ezen kivül, meg kell jegyezni, hogy Mó'ses a' régi Pátriarkák Val-

lá-

lását tette fundamontomáúl az általa fel állittatott Vallásnak; és igy sok része ezen Vallásnak nem vólt esmeretlen a' 'Sidók elõtt; következésképpen a' jövendõ életről való gondolat sem: mert az, hogy az Isten az ember Lelkét nem a' földből terèmtette; hogy Énók olly hamar ki ragadtatott az emberek közül, melly abbann az idõbenn a' meg jutalmaztatás jelének tartatott, — hogy Mó'ses nevezi az Istent Ábrahám, Isák, és Jákob Istenének, a' ki pedig a' Kristus magyarázatja szerént nem hóltaknak; hanem élőknek Istene, — hogy a' régiek úgy vélték hogy a' *Scheolbann* meg maradnak az embereknek Lelkeik Halálok utánn is, ezekből világos, hogy már Mó'ses elõtt a' Lélek halhatatlanságáról, és a' jövendõ életről vólt valami gondolatjok a' 'Sidóknak. Õ tehát arról halgat, és hihetõ kész akartva: mert ha még mais nagyobb be nyomást tesz sok emberbenn az a' jutalom vagy gonosz, melly az õ tselekedetét mindjárt és világ szerént követi, mintha százszor meg százszor emlegetik elõtte a' jövendõ életet: bizonyossan azonn durva, és testi emberekbenn, sokkal nehezebbenn lehetett vólna a' kegyes érzéseket fel ébreszteni, táplálni, és meg erõsitteni a' jövendõ életből vett erõsség által, a' melyről küllömbenn is tsak homályosann tudott a' 'Sidó valamit. És ezenkivül talám még azért is halgatott Mó'ses a' Lélek jövendõbeli állapotjáról, nehogy az úgy nevezett *Nekromántismus* jobbann lábra kapjon ezenn tudatlan, és az Egyiptombéliek babonájábann magát bele szõtt font nemzettség, amit pedig õ sok helyen meg tiltott.

9.) Az Ur Jézus maga ezt mondja: *Nem jöttem hogy el rontsam a' Törvényt és a' Prófétakat, — és hogy tsak egy pontotskának sem lehet a' Törvényből el múlni.* De ugyan õ a' Mó'ses Tiz parantsolatjánn tsak nem egésszenn keresztül megy Máté V-ik Részébenn, és azo-

kat meg hagyja a' maga erköltsi Tudományábann, a' Keresztyén Vallásbann; következésképpenn a' Kristus tanubizonysága szerént is tanitott Mó'ses Vallást a' 'Sidóknak; a' Kristusról pedig tsak nem mondhatja senki, hogy nem Vallást tanitott vólna.

III. A' harmadik Időszakasz kezdődött a' Kristus meg jelenésénél, a' ki az Isten esméretének és tiszteletének módját leg tisztábbann, leg értelmesebbenn és az emberi Nemzet Természetéhez alkalmaztatva, egy szóval leg tökélletessebben adta elöl, a' melly Vallásnak meg esmérető Tzimere abbann áll főképpenn: 1.) Hogy az *közönséges*, vagy az egész emberi nemzet Vallásáúl rendeltetett, mint ez meg tettzik a' Kristus szavaiból és példabeszédeiből. (a) Továbbá az ő tselekedeteiből. Ő ugyan is: a' Kapernaumi Századosonn könyörűlt, — a' Samaritánusoknál mulatott, tanitván őket az ő Tudományára. A' Kapernaumi Aszszonyal az élővizről beszélgetett. A' Publikánusokkal, és bünösökkel, az az a' Pogányokkal társalkodott. Hogy az Apostolok, a' Jésusnak az ö Tudománnyának közönségessé való tevéséröl való plánumát követték, meg tettzik az ö tselekedetekből, és Irásaikból, (b) és utóllyára ezen Vallásnak temészetéből: mert ez, az egyetlen egy Vallás a' világonn, melly egyedül közönséges lehet; mivel ez minden Égallyához, minden Tartományhoz, minden Igazgatás formájához, minden állapotú, 's foglalatosságú emberekhez egyformánn alkalmatos, — ez közönségessen érthető, Tzeremóniákkal meg nem terhelt, szivet nyugtató és bóldoggá tevő Vallás.

2.)

(a) *Mat.* 28: 19. 20. *Márk.* 16: 15. *Ján.* 10: 10. *Mat.* 10: 18. *Luk.* 13: 28—30. *Mat.* 8: 5. (b) *Rom.* 1: 13—16. *Efes.* 2: 11. 12. *Kol.* 1: 19.

2.) A' Keresztyén Vallás *örökkétartó*, az az, nem lesz többé olly Vallás, melly tökélletesebb lévén, ezenn olly változást tehetne, mint ez a' Mó'sesénn tett, mint ezt oda alább meg mutattyuk.

3.) Ezenn Vallás *speculativa*, Igazságainak az erköltsiség elő mozdittására nagy be folyások van: mert az erköltsi Törvénynek ezekáltal mintegy *Sanctio* adatik, 's annál fogva az ember a' maga rendeltetése tellyesitésére, még inkább serkentetik. Külömbenn is semmi sints a' szent Irásbann a' mi körül a' szent Irók szorgalmatossabbann forgolódnának, mint a' szent, és kegyes élet körül.

II. RÉSZ.

A' Theologiáról.

IV. §.

A' Theologiának eredete — arról való meg fogás.

A' Keresztyén Vallás, nem soká maradt meg a' maga eredeti együgyüségébenn, hanem tsak hamar kezdtek annak igazsági felett a' túdóssabbak túdóssann értekezni, — és ez az eredete a' Theologiának, — a' mellynek Historiájára jegyezzük meg, hogy a' Kristus és az Apostolok, az ő Tudományokat nem Systemábann vagy Tudományos formábann adták elől, mivel a' Kristus és az Apostolok, nem túdósoknak, hanem Nép Tanitóinak adták ki magokat, — és napkeletenn nem is vólt még abbann az időbenn szokás valamit tudományos formábann adni elől, hanem tsak

tsak rövid, és értelmes mondáſokban ſzokták a' Tanitók be foglalni; a' nagok Tudományokat. Hanem már a' máſodik ſzáznak vége felé, nagy mesterséggel éltek a' Tanítók némelly Vallásbeli Igazságoknak elöl adásábann, mint ez Athenagoras, Tertulianus, Clemens Álexandrinus, és Origenes Iráſaikból meg tetſzik. — Ennek okát kell keresni előſzör ſok túdós Pogány Filoſofuſoknak a' Kereſztyén Vallásra való által jövetelekbenn, a' kik az ő principiumaikat a' Kereſztyén Vallásſal meg akarván egyeztetni, kezdtek ennek némelly réſzeiről ſzoroſsabb meg határozáſsal, 's bövebben visgálódni. — Továbba, tsak hamar támadtak az Ekklé'siábann Eretnekek, a' kik ez vagy amaz réſzét a' Kereſztyén Vallásnak hamiſsann magyarázták, és tanitották: kénſzerittettek tehát az Orthodoxuſok azon réſzét a' Kereſztyén Vallásnak jól meg határozni, és azt ſzéleſsebben és tudományoſsann elöl adni, mellybe azok bele vágtak. — Ezenkívül, a' Pogány Filoſofuſok közül ſokan meg támadták a' Kereſztyén Vallást, a' kiket a' Kereſztyén Tanitók akarvánn meg győzni, és a' Kereſztyén Vallásnak a' Pogány Filoſofuſoknak némelly állittásaival való meg egygyezését meg mutatni, el kerülhetetlen dolog vólt, hogy ſokféle böltselkedéſsel, Órátori, Filoſofusi 's Hiſtoriai készületekkel ne éljenek. — Látták ezekenn kivül azt is a' későbbi Tanítok, hogy a' régi Symbolumok nem elégségeſek arra, hogy valaki azokból a' Kereſztyén Vallás igazsági felől meg győzettesſen; mivel azok tsak azt adják elől, hogy mit kell hinni a' Kereſztyénnek, de azt nem, hogy mitsoda okoknál fogva lehet ez, vagy amaz Igazságát a' Kereſztyén Vallásnak hinni. Hogy tehát a' Kereſztyén Vallásról fundamentomoſsabb megfogáſokat, és erőſsebb hitet ſzerezhesſenek a' Tanitók a' Kereſztyének-

benn

benn; azért kezdtek azokról méllyebben értekezni. Ide járúlt még az is, hogy az ember Természettel szereti azt a' Tudományt jobbannjobbann ki fejtegetni, és magát abbann meg állittani, a' mellyet magára nézve fontosnak itél. Ezen okból lett tehát az, hogy a' Keresztyén Vallást időről időre túdósabbann és nagyobb mesterséggel adták elől annak későbbi Tanitói, mint maga a' Jézus, és igy késztült meg lassann lassann az úgy nevezett Theologia.

Ami pedig illeti ezt a' kifejezést: Theologia, vagy Istenről való Tudomány, vették ezt a' Keresztyének a' Pogányoktól, a' kik közt azok, kik az Istenekről, azoknak eredetekről 's a' t. fundamentomossann értekeztek, Theologusoknak neveztettek. Az Ekkléßiai Atyák pedig azokat nevezték Theologusoknak, a' kik kivált a' Kristus Istenségéről, és a' Szent Háromságról való Tudományt fundamentomossann adták elől. És ez az oka, hogy Szent Janos minden Apostolok felett Theologusnak neveztetik, mert az ő Evangyéliomábann és Leveleibenn a' Kristus Istenségéről való Tudományt kiváltképpen tanitja. Hanem a' XI-dik Száz utánn az a' Tudomány, mellyben az egész Keresztyén Vallás tudományos formábann adatott elő Theologiának, — a' pedig a' kinek a' Keresztyén Vallásról túdós esmérete vólt Theologusnak neveztetett.

V. §.

A' Theologia küllömbözik a' Vallástól, de egyátallyábann nints ennek ellenébe téve

A' Theologiábann tsak annak kell lenni, ami van a' Vallásban; mert az tsak ennek Tételeit adja elől, Tudományos formába mutatván meg azoknak igaz 's bizonyos vóltokat, és egymással

való

való meg egygyezéseket. A' Theologia tehát a' Matériára nézve mellyekről értekezik, a' Vallástól nem külömbözik.

Mindazáltal, mivel ezen előladásbeli módja a' Vallás Igazságainak tudományos; a' Vallás pedig együgyü, — és mivel a' Theologusnak túdós embernek kell lenni, hogy Tudományos formábann adhassa elől a' Vallást, és azért nem minden ember lehet Theologus, Vallása pedig lehet, és van is minden embernek, még a' leg tudatlanabbnak is, — mivel továbbá a' Vallás örökké tsak egy; a' Theologia pedig az elől adás módjára nézve változik. — Utóllyára, mivel a' Theologiábann tsak speculálnak a' Vallás igazságai felett: a' Vallásbann pedig tselekedet van: Innén látni való, hogy külömbözik a' Theologia a' Vallástól,

1.) Kútfejére nézve: mert a' Kijelentett Vallást, tsupánn a' Szent Irásból meritjük: a' Theologia pedig a' Filosofiából, Historiából, Napkeleti Régiségekből, Ekkléfiai Atyákból, azoknak végzéseiből, Symbolikus Könyvekből, 'Sidó, Arabs, Görög, Deák és más Nyelvekből 's a' t. veszi az ő erősittő 's meg mutató Igazságait.

2.) Summájára vagy foglalatjára nézve. A' Vallás magábann foglalja rövidedenn azt, amit az embernek hinni, tudni, és tselekedni kell; hogy örökké bóldog lehessen. A' Theologia pedig, a' Filosofiából sok Tételeket, és Principiumokat fel vesz, hasonlóképpen a' nevezetesebb Theologusok értelmeit elől adja, és azok felett is visgálódik.

3.) Tzéljára nézve. A' Vallás tzélja az erköltsöknek formálása, az embernek vigasztalása, és bóldogittása; a' Theologia tzélja pedig az; hogy tudományos esméretet szerezzen bennünk a' Vallásról, mellynél fogva azt annál jobbann óltalmazhassuk a' Vallás ellenségei ellen, 's a' t.

4.) Idejére nézve. A' Keresztyén Vallás olly régi, mint a' Keresztyén Ekklésia, és azt a' Kristus és az ő Tanitványi tették közönségessé: A' Theologia későbbi időkben születtetett, és mint egyéb Tudományok, úgy változott ez, vagy amaz Idő szakaszbann.

5.) Az elől adásra nézve. A' Vallásbann semmi mesterség nints, az egygyügyü és mindenektől könnyen meg érthető: A' Theologiábann pedig minden szorossann meg határoztatik rendel, 'egymásból következtetve el osztatik, meg erősittetik, egy szóval tudományos formába öntetnek a' Vallás Igazsági, 's annál fogva a' Theologiákat nem is mindenütt értheti meg az egygyügyü ember.

Mindazáltal méltó itt azt is meg jegyezni, hogy ha nem lehet is tagadni, hogy ezen meg külömböztetés, mellyet a' mai időkbenn a' Vallás és Theologia közt tsinálnak, sok tekintetbenn helyes: De egyszer'smind az is igaz, hogy ezt a' kettőt nem kellene úgy egymásnak ellenébe tenni, mint egymással egészlen 'ellenkező dolgot, sőt inkább mint egymást el szenvedhető Atyafiakat szorossann öszve kellene kötni. Mert ha az igazat ki kell mondani, ezen meg külömböztetést, vagy inkább ellentételt, tsak azért gondolták a' Keresztyén Vallás igazságibann tetszések szerint válogató emberek, hogy mikor az Okosság olly Tudományt vesz előre a' Kijelentett Vallásbann, mellyet ő fel nem foghat, akkor legyen neki egy búvó helye, a' hová magát vonvánn azzal foghassón ki, hogy az a' Tudomány tsak a' Theologiábann tartozik, hogy a' tsak Ekklésiai, és nem Keresztyén Vallás. Következésképpen a' Theologia olly Tudomány lesz, az ő értelmek szerint, a' mellybenn egy két Igazság mellett, sokféle költemények, véle-

lekedések, és haszontalan szőrszál hasogatások foglaltatnak bé, holott pedig a' Theologiának olly Tudománynak kell lenni, mellybenn a' Kijelentett Vallásnak Igazsági meg világositva, meg erősitve, és rendben adatnak elől. — De hogy jobbann meg itélhessük ezen meg külömböztetésnek, vagy inkább a' Vallásnak és a' Theologiának egymásnak ellenébenn való tételének nem eléggé helyes vóltát, visgáljuk meg a' fellyebb ki tett Tzimereket, mellyek által a' Vallás, és Theologia közt olly külömbséget akarnak némellyek tenni, mint a' millyen van az Ég, és a' Föld között. Azt mondják hát

1.) A' Kútfőre nézve egy átallyábann külömbözik. Igaz, hogy a' Kijelentett Vallást tsak a' Szent Irásból lehet venni: de a' Theologia is abból veszi azokat a' Matériákat, mellyekről értekezik: és ő nem úgy nyúl a' Symbolikos Könyvekhez, Filosofiához, Historiához, 'Sidó, Görög nyelvekhez mint kútfőkhöz, hanem mint eszközökhöz, mellyek által a' Szent Irók értelmét, igazabbann ki tapogathassa, jobbann meg világosithassa, és erőssebben meg állithassa.

2.) A' foglalatjára nézve is kell külömbözni a' Vallásnak a' Theologiától azt mondjak. De mivel a' Theologia tsak a' Vallás Igazsági felett való túdós értekezés; látni való, hogy a' Theologiának a' Matériákat, tsak a' Vallás adhatja; és igy nints jussunk ezt a' kettőt mint egyátallyábann ellenkező dolgokat úgy nézni.

3.) A' Tzéljára nézve is külömbözik a' Vallás a' Theologiáról azt mondják. De miképpen? A' Theologiának az a' Tzélja, hogy az Istenről, és ami kötelességünkről való Tudományát a' Kijelentett Vallásnak fundamentomosann adja elől, hogy igy az ember μὴ tsak hidjen,

hanem azt is tudja, hogy miért hiſz. Mikor hát a' Theologia ezt viſzi végbenn, nem vigaſztalhatja e' az embert, erős fundamentomra épitvén az ő reménységét, nem formálja e' az erköltsöket, mikor az inditó okokat a' Köteleſséggel egygyütt, és rendbenn adja elő? Az igaz, hogy akkor árt a' Theologia a' Kijelentett Vallásnak, mikor az a' Polémika fegyveres házává, az emberi vélekedéſeknek Tudományoknak 's haſzontalan kérdéſeknek iſzonyú Magazinumává tétetik: de e' nem a' Theologia hibája; hanem a' Theologuſoké?

4.) Az idöre nézve is meg külömböztetik a' Vallást a' Theologiától. Az igaz, hogyha a' Theologiát úgy nézzük mint Systemát, ifjabb az a' Vallásnál. De ha a' Kereſztyén Vallás kezdetétől fogva fő köteleſségek vólt az azt követőknek, hogy az ö Vallásbéli esméreteket a' magok tulajdon elmélkedéſek által tökélletesittsék; ha eleitől fogva köteleſségekbenn állott, a' Vallás Tanitóinak a' Kereſztyén Vallást erős lábra állitani, azt annak ellenségi ellen óltalmazni, és másokat arra fundamentomoſsann tanitani; — és ha a' Theologia, tsak tökélleteſsebb elő terjeſztése, ki fejtegetése, meg mutogatása, a' Vallás Igazságainak; tehát úgy láttzik, hogy mihelyt kezdett a' Kereſztyén Vallás lenni, mindjárt kezdett a' Theologia is lenni, és hogy Pál, és János Apostolok, már Kereſztyén Theologuſok vóltak, mint a' kik a' Kereſztyén Vallásról tudományoſsann tanitottak, a' honnan János Apostolt a' régi Ekkléſia Theologusnak is nevezte.

5.) Az elöl adásbann is külömbözik, mint mondják, a' Vallás a' Theologiától. Igaz hogy a' gyakorlatlan elméjű és együgyű embereknek másképp' kell a' Vallást tanitani, másképpen pedig a' gyakorlott és gondolkodáshoz ſzokott em-

bereknek: de nem marad e' azért Vallásnak a' Vallás, ha az most minden mesterség nélkül és együgyüenn, a' Halgatokhoz alkalmaztatva, majd tudományos formábann vagy Systemábann öntve adódik is elö? Akár kérdésekbenn és Feleletekbenn tanitjuk azt meg a' gyermekeknek, akár nagy ékesen szóllással adjuk azt eleikbe a' túdóssabb Halgatóknak, tsak Vallás lesz az. Vallyon hát a' Theologiát azért, hogy a' Vallásbeli megfogásokat szorossann meg határozza, annak Tételeit meg állitja, annak szerte széjjel lévö Igazságit rendbe szedi, és azoknak egymással való meg egygyezését meg mutatja ellenebenn kell e' tenni szükségesképpen a' Vallásnak? kivált mikor azt olly embereknek szoktuk tanitani, a' kikhez, ha úgy beszéllünk is, mint a' Theologiábann szoktak beszéllni, és mint Theologusokhoz, tsak Vallást beszéllünk elöttök, és tsak ö hozzájok alkalmaztatjuk az elöl adást. — Mindezekre nézve úgy láttzik, hogy nem kell a' Theologiát a' Vallásnak mint valami azzal egy átallyábann ellenkezö dolgot ellenibe tenni.

VI. §.

Nevezetessebb el osztása a' Theologiának.

Van a' Kijelentett Vallásnak olly része, mellyel tulajdonképpen tsak az értelem foglalatoskodik és az esméret neveltetik, de van olly része is, melly az akaratot illeti: Innen a' Theologia vagy Theorétika vagy Praktika. — Theologia Theoretika vagy Dogmatika az, mellybenn a' Kijelentett Vallásnak hitre tartozó igazsági tudományos formábann adatnak elö. Praktika, vagy Erköltsi Theologia az, melly a' Keresztyén Vallás erköltsi részét, tudományos formábann adja elö. — Nevezetes nemei a' Theologiának még

még ezek is: Theologia Exegetika, melly azt tanítja, hogy miképpen kell a' Szent Irást magyarázni, — Theologia Polemika, melly a' másképpen értőknek értelmét fejtegeti ki, és tzáfolja meg. — Terméſzeti Theologia mellybenn a' Terméſzeti Vallás igazsági, az okoſságból mutogattatnak meg. — Kijelentett Theologia, mellybenn a' Kijelentett Vallás igazsági a' ſzent Irásból mutogattatnak meg. 's a' t.

Jegyzés. A' XVII-dik Száz közepéig nem vólt a' Theologiának ez a' meg külömböztetése Theologia Theoretika, és Praktika, hanem ekkor Calixtus György a' Kijelentett Vallás erköltsi réſzét, melly a' Tselekedeteket tárgyazza, el válaſztotta annak azon réſzétől, mellyel inkább az értelem foglalatoskodik, és azt illy Tzimű Könyvébenn bé foglalva adta elől: *Epitome Theologiæ Moralis* 1634. A' Theologiának Theoretika réſzét nevezik Dogmatikának is a' melly ſzó tulajdonképpenn teſz: *Vélekedést.* Innen *Petávius* elől akarván adni egy Könyvébenn a' Theologusok vélekedéseit nevezte azt *Theologia Dogmatikának*, hanem Ekkléſiai értelembenn jelenti ez a' ſzó *Dogma* a' Keresztyén Vallás Hitre tartozó Igazságait.

III. RÉSZ.

A' Terméſzeti Vallásról.

VII. §.

Mi a' Terméſzeti Vallás? — ennek Theoriája.

A' Terméſzeti Vallás, az Isten esméretének és tiſzteletének az a' módja, melyre az ember a' tsupa Okóſság ereje által az Istentől különöſsenn nem ſegittetvénn, a' Világnak és a' maga erköl-

tsi Terméſzetének ſzemléléséből jut el. Kétféle útonn lehet az embernek 'a' Terméſzeti Vallás Igazságainak fel fedezésére el jutni. Vagy:

1.) A' testi Terméſzeti dolgoknak ſzemléléſe, és az azok felett való okoskodás által. Az ember ugyan is mint gondolkodó való gondolkodott eleitől fogva 'a' maga, és körülötte lévő dolgoknak okáról; minthogy pedig az ember ſemmit ok nélkül gondólni nem tud: tehát a' közelébb lévő oknak fellyebb való okát kereste, mig nem meg állott egy fő Okbann, a' kit ő Istennek nevezett. — Ezen kivül a' világnak nagyságából és tartóſságából az Isten Mindenhatóságát, ennek pompáſságából az ő Böltséséget. — Az ő mindennapi jótéteményéből, az ő Jóságát, Szeretetét, Mindentúdóságát. — A' rettenetesſebb történetekből az ő Igazságát hozta ki az Ember,. és mikor ő ezekre igy figyelmezett, ſzármozott ő benne az eránt a' Fő való eránt, mint a' kitől ő függ, bizonyos köteleztetés, mellynél fogva kéſz annak engedelmeskedni, azt ſzeretni, tiſztelni, abbann bizni, reményleni. Ezenn az útonn ſzerzették meg magoknak a' régiek a' Terméſzeti Vallás Igazságait. Ezenn az útonn járt Plátó, Szokrates, Cicero. — A' Szent Irás is helybenn hagyja ezt az útat, nézetvén ſokſzor az emberekkel az Egeket, a' Földet, és az azonn lévő dolgokat. Pál Apostol nevezeteſsenn azt mondja Rom. 1: 20. *A' mi az Istenbenn láthatatlan, t. i. az ő örökké való hatalmaſsága és Istensége e' világnak alkotmányából és a' teremtett állatokból meg értetvén meg láttatnak.* Maga a' Kristus az Isteni gondviſelésre, Hatalomra, Böltseſségre, az ő benne való Bizodalomra 's a' t. ezenn az útonn téſzi az embereket figyelmeteſekké Mát. 6: 25—34.

2.)

2.) Második út a' mellyen az Istennek természeti esméretére, és tisztelétére el juthatunk, az embernek okos és erköltsi Természetének meg visgálása. Ezt az útat követik a' mái Természeti Vallást iró Filosofusok, amazt nem eléggé tökélletesnek állitvánn ezenn okokból: mert azonn az útonn tsinálhat ugyan az ember magának előterjesztést az Isten Hatalmáról, Jóságáról, Böltsességéről; de az ő Szentsége, és Igazsága esmeretlen lesz, mivel az által hogy itt a' jó emberek nem jutalmaztatnak meg, a' roszszak pedig bóldogok kéttségben hozatik az Istennek Igazsága, és Szentsége az emberek előtt. — Innen van, hogy a' Pogány Filosofusok közűl többnyire tagadták az Isteni gondviselést, mindnyájan pedig olly képtelen Isteneket imádtak, a' kik tele vóltak erköltstelenséggel. — Továbbá a' Világnak szemléléséből meg tudhatta ugyan az ember, hogy van Isten, és hogy miket tselekeszik ő mi érettünk; de azt éppenn nem tudhatják meg, hogy mit kiván az Isten mi tőlünk? Még azt is ki okoskodhatja az ember a' Világ meg tekintéséből, hogy néki tisztelni kell az Istent, de azt nem lehet ki okoskodni, hogy miképpenn kell őtet tisztelni. Utoljára okát is tudja annak adni, az ember, hogy ő köteles az Istent tisztelni; mert ha őtet tiszteli, úgy az Isten, mint Hatalmas Való őtet bóldoggá teszi; ha pedig nem, őtet meg bünteti, de igy ezen tisztelet tsak félelemből, és haszon Várásból származik mint a' Pogányokbann, a' pedig nem helyes Isteni tisztelet.

Ezenn okokra nézve tehát el hagyvánn a' mai Természeti Vallással meg elégedők a' régi útat, az ember erköltsi Természetéből fejtegetik ki a' Természeti Vallás Igazságait ekképpen: Az Okosság észre vesz minden emberbenn bizo-

nyos erköltsi Törvényt, azt az ember maga magának nem adta: kell hát lenni egy fő Törvényadónak. Az a' Törvény ſzentséget kiván minden embertől; és így Szentnek kell lenni magának a' Törvényadónak. A' Lelki esméret az ember tselekedeteit igazánn meg itéli, és a' jó tselekedetet édes meg nyúgováſsal jutalmaztatja meg, a' roſzſzat pedig nyuǩhatatlansággal bünteti; és igy az Isten, a' kinek képe a' Lelki esméret az emberbenn, tökélletes Igazságú Isten. — A' jó tselekedetet követni kell a' boldogságnak; de az ember maga magát bóldoggá nem teheti, kell hát lenni Istennek. — Az ember meg nem tudja itélni, hogy az ő Jóságához mennyi boldogságot kell kötni, és igy az Istennek, a' ki a' Virtushoz mérsékli a' boldogságot, ſzivet Vi's-gálónak egy ſzóval Mindentudónak kell lenni. Hogy a' Virtushoz illö jutalmat még adhaſsa az Isten, kell néki Mindenhatónak lenni. Hogy az Isten meg tudhaſsa minden réſzébenn e' Világnak ki mennyibenn erköltsi ember, és az erköltsi Törvény mitsoda tekintetbenn tartatik; tehát kell neki Mindenüttjelenvalónak lenni. Ha ő Mindenüttjelenvaló, úgy ſemmi hely ötet be nem foghatja, és így az Isten Véghetetlen. Ha ő Véghetetlen, és Mindenüttjelenvaló, úgy tsupa Lélek, és az Idő által meg nem határoztathatik, és így Örökkévaló is az Isten. 's a' t. Ezenn útát is tanitja a' Szent Irás az Isten meg esmérésének, és tiſzteletének, midőnn a' mondatik *Rom*: 1: 19. *A' mit Isten felől tudhatnak az emberek nyilvánn van az ő bennek.* Igy Rom: 2: 14. 15. A' kik ezenn útat követik neveztetnek Erköltsi Rationálistáknak. Mindezektöl pedig a' Naturálista egéſzſzenn külömbözik.

Mindezekhez adnak még a' Theologusok egy harmadik módot: azt mondják ugyan is hogy:

3.) Ádám az ő első Vallásbeli esméretének nagy részét Isteni oktatásból is vette' és ezt ezen okokból állitják. Mert

a.) A priori ugyan, vagy előlegessenn soha meg nem lehet mutatni, hogy az első emberek mikor a' Világra jöttek, olly tökélletes, és méjj belátással birtak volna, hogy a' természeti Vallás Igazságait tsupánn magoktól fel találhatták vólna olly hamar, és olly könnyenn; következésképpenn az Istennek is kellett őket vezetni, a' Kijelentés által a' Természeti Vallás igazságaira (a) A' posteriori pedig itt ezenn dologbann nem lehet semmi bizonyost meg határozni: mert a' mi mostani bűnös állapotunkról nem lehet az Ádám ártatlanságbeli állapotjára itélni. Ki tudná most meg határozni, hogy meddig ért az első ember Lelkének ereje? A' Világ minden Krónikáiból sem lehet ezt meg határoznunk, hogy maga találta volna fel Ádám a' Természeti Vallás Igazságait; mert azok az ártatlanság állapotjáig nem érnek, és tsak a' bűnös emberek fátumait adják elöl, 's mennél régibb időkről beszéllnek, annál bizonyossabbakká tesznek arról bennünket, hogy melly gyenge súgári tsillámlottak a' régi emberek közt a' Természeti Vallásnak. (a)

b.) De nem is lehetetlen dolog az, hogy az Isten, a' ki azt akarta, hogy az ember őtet igazánn meg esmérje és tisztelje, ne oktatta vólna különössenn az első embereket a' Természeti Vallás Igazságaira azon tsetsemő korokbann, a' kik a' körültök lévő dolgokonn való bámulás miatt, vagy sok Istent kezdettek vólna hinni, — vagy a' láthatatlan, és nem testi dolgokra, nem is lettek volna figyelmetesek, el lévénn foglaltatva a' körültök lévő testi dolgoknak szemlélésétöl,

(a) Stosch Lib. I. §. 20.

től, — a' melly ha úgy lett vólna, az igaz Isten tiszteletének, vége lett vólna; mert ha több Istenről gondolkodott vólna Ádám, mint egyről, úgy mellyiket tisztelte vólna azok közül? Kinek engedett vólna? mellyikhez bizott vólna? Hogy tehát helyes esméretek legyen az első embereknek az Istenről, és az Istent igazánn tisztelhessék, igen hihető, hogy ebbenn az Isten őket maga különösenn segitette, annyival inkább, hogy a' Mó'ses első Könyve elsőbb részeibenn van is ennek nyoma. — Ezenn harmadik mód szerint tehát némelly igazságokat maga az első ember talált ki, némellyeket pedig az Isteni Kijelentés utánn tudott, jóllehet a' Kijelentés előtt meg kellett már némelly közönséges Vallásbeli Megfogásoknak lenni az első Emberbenn; mert különbenn hogy tudta Ő azt, hogy az az előterjesztés méltó az Istenhez, mellyre ő egy kivülötte lévő Valótól tanittatik?

VIII. §.

Mitsoda igazságokat foglal magábann a' Természeti Vallás?

A' mái köztünk el terjedett Természeti Vallásról, a' régire, és a' mai pallérozatlan Nemzetek Természeti Vallására, éppenn nem lehet okoskodni. Mert a' mai Rationálistáknak, a' kik Keresztyének közt születtettek, és élnek, és a' Keresztyén Vallásról irtt Könyveket, 's a' Bibliát olvassák, könnyü szépenn ki pallérozni a' Vallást, kivált illyen időbenn mikor a' Filosófia, Fysika, és más Természeti Tudományok nagy tökélletességre mentek. — Azt sem lehet egyátallyábann meg határozni, hogy mitsoda esméretek vólt ez, vagy amaz Idő Szakaszbann az embereknek a' Vallás Igazságairól: mert az embe-

berek pallérozódása most nevekedett, majd alább szállott: mindazonáltal a' ki ezenn Matériákonn többet, és bizonyosabbann akar tudni, mint más, és a' Természeti Vallásba tartozó Igazságokat kivánja meg határozni; annak gondolóra kell venni:

1.) A' Kristus előtt vólt Természeti Vallást, — és így itt öszve kell nézni:

a.) A' Pogány Theologusokat egész Theognisig, (: 541 esztendő a' Kristus előtt:) millyenek vóltak Orfeus, Homérus, Hesiodus és egyéb Poéták. — A' Természeti Vallás Theognisig, igen képtelen vólt. — Öszve kell nézni továbbá.

b.) Theognistól fogva a' leg jobb Filosofusokat, egész Ciceróig. Ezenn Idő Szakaszbann élvénn a' leg híresebb Filosofusok mint Sókrates, Plátó, Xenofon, Aristoteles, Ciceró és mások, ekkor már ezek között tisztább vólt a' Természeti Vallás: de a' nép közt tsak a' régi maradt meg mind ez ideig is.

c.) Utoljára öszve kell nézni az Ó Testamentombann elöl adott Természeti Vallást.

2.) Gondolóra kell venni a' Kristus utánn vólt Természeti Vallást, és itt nevezetesenn figyelmezni kell

a.) Az Újj Testamentombann elől adott Természeti Vallásra.

b.) A' Pogány Böltseknek írásaikra, millyenek vóltak Seneka, Epiktétus, Plutárkhus, M. Antoninus.

c.) A' Keresztyén régibb és újjabb Theologusok Irásaira.

d.) A' Reformátio utánn élt külömbbkülömbbféle Filosofusoknak irásaira.

Már ezenn külömbbkülömbbféle Irókat öszve nézegetvénn, úgy láttzik, hógy főképpenn ezek az Igazságok tartoznak tulajdonképpenn a'

Természeti Vallásra, már ha azok nem vóltak is meg eleitől fogva minden Nemzetek, és Filosofusok Természeti Vallásábann.

a.) Van Isten, és az tsak égy, a' kinek Természetéhez illő tulajdonságokat kell tulajdonitni.

b.) Az Isten Teremtő és Gondviselő.

c.) Az Isten Fő erköltsi Törvényadó.

d.) A' Lélek szabad, és halhatatlan.

e.) Az emberek tartoznak az erköltsi Törvény szerint élni, és az ö kötelességeiket a' Törvény eránt való tiszteletből tellyesitteni.

f.) A' Bün, büntetésre méltó.

g.) A' halál utánn lesz más élet, és meg jutalmaztatás.

IX. §.

Elégséges e' a' Természeti Vallás az Idvességre?

Ámbár a' Természeti Vallás, mellyet a' K. Vallásból már ma szépenn ki palléroztak, sok szép Igazságokkal esmérteti is meg az embert; mindazonáltal elégtelen az ezenn mostani bűnös állapotunkbann az Idvességre, vagy arra hogy azt a' módot fel fedezhesse, mellynél fogva a' bűnös ember, a' bűnnek ez élet utánn való büntetéseitől egészszenn meg szabadúlvánn Örökké bóldog lehetne. Mert azt ugyan tudja a' tsak Természeti Vallást tartó ember is, hogy az Isten Irgalmas, de egyszer'smind azt is tudja hogy Igaz is, a' ki a' bünt büntetetlen nem hagyhatja, mint ezt a' benne lévő Lelki esméret, a' Pogányoknak töprenkedések, az Isteneknek le ölt sok ezer tulkok, söt az ő gyermekeiknek is meg áldozások bizonyitják. Minthogy tehát a' Természeti Vallás ezt az útat a' bűnös ember előtt fel nem fedezheti, jóllehet ö azt szivből ohajtaná tudni, látni való, hogy a' Természeti Vallás

elég-

elégtelen az Idvefségre. Láfs erről többet a' Harmadik Réfznek 2-dik Szakafzábann, és oda lejjebb, a' Filosofusoknak az Elégtételről való Theoreájoknak meg visgálásábann.

IV. R É S Z.

A' Kijelentett Vallásról.

X. §.

Mit hivunk Kijelentésnek? Mi annak Tzélja? Miért neveztetik az Positiva Vallásnak?

Mikor az Isten termélzet felett való módonn, bizonyos fzeméllyeknek, az emberi Nemzet tanitására, jobbitására, és annak boldoggá való tevésére olly Vallásbeli Igazságokat nyilatkoztat ki, mellyek ő előttök, és más emberek előtt is vagy kéttségesek, vagy esmeretlenek, és a' Józanokofság által fel fem találtathatók vóltak, a' neveztetik Kijelentésnek. — E' fzerint Tzélja a' Kijelentésnek, az emberi Nemzet tanittatása, jobbitása, és boldogitása. Mivel pedig az igaz Kijelentés Istentől fzármozott Tudományt foglal magábann: innen a' Kijelentett Vallás neveztetik *Pofitiva* Vallásnak is, mert ennek igazságai, mint tökélletes igazak, tsak fel tétettetnek, hogy hidje az ember, és Mathematice nem fzükség őket meg bizonyitani.

Ezen nehéz matériáról hogy fundamentomosfann értekezhefsünk, fzükség ezen következendő fontos tárgyakra figyelmezni, úgymint: Lehettséges e' a' Kijelentés? Szükséges e' az? Mellyek az igaz Kijelentésnek meg esmértető Jelei? — Van e' valósággal illy Kijelentés? Ami Bibliánk igazi Kijelentést foglal e' magábann?

I. TZIKKELY.

A' Kijelentés lehettségéről.

XI. §.

Lehettséges e' a' Kijelentés.

Lehettséges dolog e', hogy valami e' világonn kivül lévő Ok, nem rendes utónn módonn munkálódjon e' mi testi. és erköltsi világunkbann, mellybenn minden tsak a' már egyszer meg határozott és változhatatlan Természeti Törvények szerint esik meg, vagy rövidebbenn: Lehettséges e' a' Kijelentés? ez olly Kérdés, mellynek meg állitásától függ az egész Kijelentett Vallásnak tekintete; mert ha az egyszer lehetetlen; többé arról szólni sem lehet. Tudjuk, hogy kivált a' mài idöbenn igen sokann vagynak, a' kik a' Kijelentés lehettségéről kételkednek, még többenn pedig, a' kik azt egészen tagadják; mindazáltal bátrann lehet a' Kijelentett Vallás ellenségi ellen állitani, hogy a' Kijelentés mind Fisikai, mind Erköltsi, mind Lógikai tekintetekbenn lehettséges. Ugyan is:

I. Fisikai tekintetbenn lehettséges a' Kijelentés; mert az Istenre nézve ugyan itt nints semmi lehetetlenség, mert néki mint Mindenhátónak, annyibann kerül az okos teremtésekbenn munkálódni, mint azokat elől hozni. — Ő töle függ az egész látható, és láthatatlan Világ. Ő a' Természeti Törvényeknek Ura, mellyeket ő a' maga Tzéljaihoz képest rendelt el. — Ő tudhat e' Világbann munkálódni, ha mi nem tudjuk is hogy miképpen. — De ezenkivül az Isten Mindentudó, és igy ő tudhatja leg jobbann, hogy mitsoda szók, vagy Jelek által adhatja tudtára az embereknek a' maga akaratját. — Ő leg böltsebb való, tudhat hát Ő olly bölts esz-

kö-

közöket találni, mellyek által reá mehet arra, amit ő véghez akar vinni e' világonn. A' Kijelentés tehát tsak éppenn olly meg foghatatlan munkája az Istennek mi reánk nézve, mint a' Teremtés, és Gondviselés: és e' szerint valamint ezek nem lehetetlenek az Istenre nézve; úgy a' Kijelentés sem. — De ezenkivül, a' mi szabadonn tselekvő Jozánnokosságunk is mutatja ennek Fisikai lehettségét. Mert hát a' bennünk lévő Erköltsi Törvény, nem munkálodik e' ezer meg ezer esetekbenn e' testi világbann, maga a' nem testi világból való lévénn? Hányszor nem akadalyoztatja a' meg a' Testiséget? Valyon mi mint szabad, és annál fogva e' testi világonn kivül lévő valok a' Természet folyását nem igazitjuk e' ami tzélunkhoz képest? Hát a' mindennapi tapasztalás nem bizonyitja e', hogy ami szabad Lelkünk újjabb újjabb dolgoknak lehet oka e' testi világbann. A' vagy nem úgy van e' hogy a' kis gyermekeket, sött a' nagyobb embereket is olly dolgokra meg tanitjük, mellyek ő elöttök az előtt egészen esmeretlenek vóltak? Ha tehát ami Lelkeink igy tudnak munkálódni másokbann, hà illy be folyások van azoknak ezen Testi világba, a' mellynek Törvényei alá ők nem tartoznak: miért tartanánk azt lehetetlenségnek az Istenre nézve?

II. Erköltsi tekintetbenn is lehettséges a' Kijelentés, az az, az Erköltsiség Törvényével, ez nem ellenkezik. — Mert egy átallyában mondhatjuk az Istenről, hogy ő néki mint Erköltsi fő Törvényadónak az a' Tzélja mi bennünk, hogy minket jó emberekké és bóldoggá tegyen. Azt is egyátállyába állíthatjuk az Istenről, hogy ő minden lehető szabados eszközöket, elő vesz, hogy ezen tzélját el érhesse. Lehet azombann azt is gondólni, és úgy is vólt a' dolog, hogy

az

az Okosságonn erőt vévénn a' testiség, nagyon meg homályosodott, és az Erköltsi Törvény az ö kötelező erejét az Akaratra nézve, annak jóra való maga meg határozásábann el vesztette. (a) Illyen állapotbann tehát, mikor a' rendes eszközök semmit se használtak az Embernek az Erköltsiségre való fel ébresztésére, pedig azomba az Istennek változhatatlan tzélja az embereket jókká, és bóldogokká tenni; tehát az Isten olly különös útakonn módakonn mellyek az ő Szentségével nem ellenkeznek, kéntelen vólt mintegy az Emberbenn az Erköltsi Törvény eránt való tiszteletet fel ébreszteni, és magát Törvény adónak jelenteni ki: mert ki tehetné azt fel az Istenről a' ki a' Testünkről gondoskodik, hogy a' Lelkünkel éppen semmit ne gondólna, mikor látja, hogy az olly állapotbann van, mellynél fogva ezenn ő képébenn az ő tzélját el nem érhetné?

III. Logikai tekintetbenn is lehettséges a' Kijelentés. Az az a' gondolkozás Törvényét nem forditja fel ez az állitás; mivel én ezt minden ellent mondás nélkül gondolhatom, hogy az Isten, egy előttem egészen esmeretlen útonn kijelenthette a' maga akaratját. Ha a' Teremtésről való meg fogás fel nem forditja magát, melly szerint egy e' világonn kivül lévő Ok, e' testi világbann munkálódott. Ha a' Léleknek a' testbenn való munkálódása is lehettséges, jóllehet az sem ezen testi világból való: tehát a' Kijelentés megfogása sem olly képtelenség, mint a' fából tsinált vas karika, mivel ezenn ki tételbenn a' részek fel forgatják az egészszet, a' Kijelentés meg fogásábann pedig éppenn nem. Innen soha sem is vólt még olly el-

(a) Cicero. Tusc. Quaest. L. III. c. 1.

ellensége a' Kijelentésnek, a' ki azt kifogás nélkül meg tudta vólna mutatni, hogy a' Kijelentés lehetetlen, 's azért is annak ellenkezője hogy van, lehettséges.

XII. §.

A' Kijelentés lehettsége ellen tett fontosabb ellenvetések.

A' Kijelentés lehettsége ellen, ſok nehézségeket támaſztanak a' Skeptikusok, Naturalisták, Deisták, és máſok. Illyenek főképpenn ezek: Ez az állitás: Van Kijelentés, a' Terméſzeti Törvényeket fel forgatja. — Az Istenbenn valami változást teſz fel. — Az ő Böltseségét és Hatalmát meg alatsonyitja, — Az Okoſság munkáſságát meg fojtja, és utollyára tsupa lehetètlenség azt meg tudni az embernek, hogy Kijelentés az, amit ő annak tart: mert honnann tudhatja ő azt, mikor az ember tsak azt foghatja fel gondolatjával, a' mi a' tapaſztalásonn belöl van.

Ezen nehézségekre jegyezzük meg.

1.) A' Kijelentés által a' Terméſzet Törvényei zavarodásbann nem jőnek; mert lehet igy gondólkodni, hogy az Isten, még a' Teremtéskor, mikor a' Terméſzeti Törvényeket el rendelte, azoknak a' Történeteknek el következését is bele ſzőtte, a' maga Planumábann, mellyek között a' Kijelentés meg eſett, a' mellyek az ő Erköltsi Tzéllyaihoz képest egy bizonyos időbenn kifejtődztek.

2.) Magánn az Istenenn ſem eſett ez által változás; mert ő nem ugy munkálódik e' Világbann, mint Terméſzeti Ok, hanem mint Terméſzet felett való: és igy az Idő változási alá nem eshetik. A' Kijelentés ſemmivel ſem na-

nagyobb dolog mint, a' Teremtés, a' mint azon munkáibann nem változott meg az Isten: úgy ebben sem. — Külömbenn is a' Kijelentés által tsak a' tellyesíttetik, a' mit az Isten öröktől fogva, és változhatatlanúl el végzett; és igy változás az által ő benne nem tétetik.

3.) Az Isten böltsességét és hatalmát sem alatsonítja e' meg: mert mi illík ahóz, mi nem, azt mi nem tudjuk meg itélni. Csak a' Gondviselésbenn sem tudunk mi mindent még fejteni, 's azért még sem alatsonyítjuk meg az Istennek hatalmát, és böltsességét. — Valyon nem adhatott volna e' az Isten nékünk erősebb testet az Oroszlánénál, és hamarébb való nevekedést az állatokénál, 's még is tsak illyet adott, mint a' millyennel most birunk, és ebbenn az Istennek böltsességét, és hatalmát imádjuk; hogy szolgálna hát tsak a' Kijelentés az Ő böltsessége és hatalma meg alatsonyittására?

4.) Az sem igaz, hogy a' Kijelentés meg fojtaná az Okosság igyekezetét: és a' Szabadság ez altal erőszakot szenvedne. Mert az ugyan fel teszi az Igazságot, és azt mondja, hogy azt hinni kell: de a' Vak hitet sohol sem parantsolja, mert a' Keresztyénnek úgy kell hinni, hogy tudja mit, és miért hisz. — Ki hinné azt, hogy az Isten a' Kijelentés által tsak akarhatta vólna is meg fojtani az Okosságot az emberbenn, mikor Ő azt azért adta belénk, hogy annak hasznát vegyük? A' Tapasztalás is ellent mond ennek: mert sokkal pallérozottabbak azok a' Nemzetek, mellyek közt a' Kijelentés van, mint a' mellyek között nints: ha pedig az Okosság meg van a' Kijelentés által akadállyoztatva az ö munkáibann, ez így nem lehetne. — Utóljára, mikor mi valamit el hiszünk, akkor *Subjective* azonn dologról elegedendö okokból meg kell előre győzet-

tet-

tetnünk, úgy de a' meg- győzettetésre meg kiántatik az Okosság munkája: és így mikor a' Szent Írás, parantsolja, hogy ezt vagy amazt higygyük: akkor az Okosságot nem fojtja meg bennünk. — A' mi pedig a' Szabadságot illeti, nem szenyved az azzal erőszakot, hogy a' Kegyelem által annyira vitettetik az ember, a' mennyire magától nem mehet: mert a' mint közönségessenn a' Tanittásbann meg van a' Tanittás, és ez által tovább vitetik a' Tanúló mint magától ment vólna, de azomba meg marad az ő szabadsága épségbenn: így van a' dológ a' Kijelentésre nézve is.

5.) Erre az ellenvetésre pedig: Lehetetlenség azt az embernek meg tudni, hogy Kijelentés az, a' mi néki lett, mivel a' nem lehet a' tapasztalás tárgya, ezt feleljük: Valamint nem tudhatjuk mi azt, hogy miképpenn fojhat bé az Isten e' Világ igazgatásábann, mert a' sem tárgya a' mi tapasztalásunknak, hanem a' dolgok folyásából ki huzzuk, hogy az úgy van: Így Mó'ses, és mások a' körültök esett különös történetekből, 's tsudákból hozták azt ki, hogy Kijelentés az a' mi nékik esett. A' tsuda lehetőségét pedig nem lehet tagadni, és hogy észre is lehet azt venni, ha mindjárt az azt tselekvő Ok nem tárgya is a' Tapasztalásnak. Mert hogy valamit mint tsudát észre vegyünk, arra tsak a' kell, hogy légyen olly állapot, a' melly az előtt nem vólt, a' mellynek oka ne légyen az elébbeni állapotjábann azonn dolognak, sem magunkbann, sem valami Természeti eszközbenn, p. o. akarki tsudának tartaná azt, ha előtte egy ember szavára Nyár közepénn, az egész Balaton 's Duna be fagyna. — Így tehát hogy Kijelentés vólt észre lehetett azt venni azonn tsudálatos törtenetből, melly a' Kijelentés alkalmatosságával,

C esett

esett àzok körül, kiknek a' Kijelentések lettek. — Külömbenn is mi azt gondolhatjuk, hogy az Isten a' Szent Irók Lelkébenn munkállódhatott úgy, hogy azok meg tudhatták különböztetni az Isteni Kijelentést, a' magok Lelke Términézeti munkájától (*a*). Leg alább a' Filosofus nem mutathatja meg annak lehetetlenségét.

II. TZIKKELY.

A' Kijelentés Szükséges vóltáról.

XIII. §.

Szükséges e' a' Kijelentés.

Abból hogy valami lehettséges, nem következik hogy tehát már a' szükséges is: Vallyon nem igy van e' a' dolog a' Kijelentésre nézve? Éppenn nem, mert

I. A' Kijelentés az emberi Nemzetnek, szinte úgy a' pallérozott, mint a' pallérozatlan állapotjábann szükséges. Vólt ugyan is ollyan Idő, a' mellybenn az Erköltstelenség annyira erőt vett e' Világonn, hogy mint a' Gyermek a' maga butaságából pallérozás nélkül ki nem szabadúlhat: Úgy a' Világ az Erköltstelenségből mellybenn belé esett, magától ki nem verekedhetett. Az Isten Szentsége pedig, az ő mi bennünk való Tzélja, és az Erköltsi Világnak, az Erköltsi Törvények szerént való Igazgattathatása azt kivánták, hogy az Ember, mellybenn az Isten Képe bé motskoltatott, ne maradjon Véghetetlen Időkre az ő Erköltstelenségébenn; és így szükségesképpenn kellett az Istennek a' magánn segitteni nem túdó Emberenn Kijelentés által segitteni; mivel neki nem mind egy, ha

(*a*) 1. Kor. 7: 6—25—40.

ha Kijelentse e' az Erköltsiségre vivő eszközt azoknak az Embereknek, a' kik a' nélkűl szűkölködnek, vagy ne. Ki merné azt állittani, hogy a' mai setétségbenn ülö Pogányokra nézve, szükséges ne vólna a' Kijelentés? avagy pedig jobb vólt e' ezeknek Vallásánál a' régi Pogányok Vallása?

De még a' pallérozott állapotjábann is szüksége vólt az emberi Nemzetnek a' Kijelentésre. Mert olly állapotbann ugyan soha sem lesz e' Világ, hogy átaljába véve Filosofusi pallérozódásra, léphessen; Mindég leszsz tudatlan ember, a' kit nevelni és Auctoritásnál fogva is vinni kell. Ezekre nézve, az úgy nevezett Meg világosodott idökbenn is éppenn úgy szükséges a' Kijelentés, mint a' járni tanúló gyermekre nézve az az eszköz, a' mellynél fogva vezettetik ide 's tova. — De az okos és ki fejtődzött gondolkodású emberekre nézve is szükséges a' Kijelentés. Mert ha az ember meg gyözettetett is az Okosságból a' Vallásbeli igazságokról, de még is vagynak olly szempillantások, mellyekbenn kételkedik: mert tsak úgy nézi a' maga Vallását, mint az ö túlajdon Lelke szüleménnyét, a' melly kedves érzéseket tsinál ugyan ö benne, de arról nem bizonyos, hogy valyon úgy van e' már igazánn, vagy pedig tsak ö mesterkélte azt úgy, a' maga képzelődésébenn. Ebböl az okból mindég kivánja, hogy a' Világ történetei közt a' Historiákbann legyen annak valami nyoma, hogy az Isten, az ö bizonyossá való tételére magát kijelentette. Ez az oka, hogy a' Filosofusok, a' magok principiumokonn álló Ekklé'siát, nem tudnak soha fel állittani. Próbálta ezt mind *Willianus* Angliábann, mind *Reveillere Lepaux* a' Theofilántropusok fel állittója Frantzia Országbann 1794-dik Esztendöbenn, de minden igyekezetek füstbe

ment. Ez az oka annak is, hogy a' Kristus nem elégſzik meg tsak azzal, hogy azt mondja, hogy leſzſz fel támadás, hanem az ö fel támadásánn, mint factumonn épiti fel annak igazságát, hogy láſsa az ember, hogy az Isten már azt bizonyoſsann meg tselekedte. Innen van az is, hogy a' régi Filoſofuſok p. o. *Plato* mint ſzükségest úgy óhajtja a' Kijelentést, így ſzóllvánn (: egy Deák fordittás ſzerént :) *Pietatem nemo docere poteſt niſi Deus quaſi Magiſter præiverit*, és máſutt: *Quieſcendum et expectandum donec aliquis didicerit, quo animo et erga Deos et erga Homines eſse oporteat.* (*a*) Söt Sokrates azt hitte, hogy az Istenek jelentéséböl ſzóll. Innen igen nevezetes a' Sokrates Geniuſsa. (*b*) — De ezekenn fellyül a' Filoſofusbann is van Állatiság, a' mit Sz. Pál Apostol *Testnek* nevez. Ez a' Test ellenkezik a' Lélekkel, hogy az ember azt ne tselekedheſse a' mit a' Lélek kiván Gal: 5: 17. És igy a' Közönséges tapaſztalásból bizonyos, hogy a' Filoſofuſok KELLjének nints az az ereje, hogy az öket a' jóra általános hatalommal reá birhaſsa; mert az ember magát magáról könnyenn el veti; következésképpenn a' Filoſofuſokra nézve is ſzükséges a' Kijelentés, melly azt mondja, hogy a' mit a' Lélek parantsol, azt az Isten, mint az Okos Valók Fö Törvény adója is parantsolja, és ez mindjárt más ſzeget üt az ö fejekbenn, hogy ez az Isten parantsolatja. — Útóljára a' Filoſofus is bünös lévénn, ſzüksége van néki is arra, hogy az ö büne botsánatja felöl bizonyoſsá tétetteſsen, és ekképpenn ezenn dologbann meg vigaſztaltaſson, a' mit ö óhajt is. Ezt pedig a' Kijelentésnél fog-

(*a*) *Pláto de republ. L. VI.* (*b*) *Xenofon memor Socratis. L. I. c. 1. r. 3—6.*

fogva nyerheti meg a' Filosofus is. Mert az, hogy ő 40 Esztendeig gonosz ember vólt, és az utánn 10 Esztendeig jó életet élt, néki just nem ád arra, hogy az Isten irgalmasságához bizhasson; mert ezt Kijelentés nélkül nem tudhatni, hogy 10 Esztendeig való Jóság el törölhet 40 Esztendeig való Gonoszságot. — És így ezekből látni való, hogy a' Kijelentés szükséges mind a' Pallérozott, mind a' Pallérozatlan állapotjában az emberi Nemzetnek.

II.) Ha különösenn a' Természeti Vallást meg tekintjük, ennek hijjános vólta is szükségessé tette a' Kijelentést. Ugyan is:

1.) Az Okosság nem emelkedhetett fel magától az egy igaz Istennek helyes esmérésére. Erre nekünk *Dátumunk* van Ábrahámtól fogva a' mai Időkig. Mert a' Históriák bizonyittása szerént a' melly Nemzetek Kijelentés nélkül vóltak, azok mind Bálványozók vóltak, ide értvénn a' leg pallérozottabbakat is; mert ezekkel is mindent el lehetett hitetni, tsak azt az Igazságot nem, hogy egy az Igaz Isten, és több annál nints. — Tanú erre a' Római *Pantheon*, tanúk az Athénébéli Oltárok, és a' mái Időbenn azok a' *Pagodák*, mellyekbenn az Ördögöket is imádják, a' Pogányok. — Némelly Pogány Filosofusoknak ugyan helyesebb esméretek vólt az Istenről; mindazáltal, azonn kivül hogy ezek igen kevesenn vóltak, és a' mit tudtak, azt is a' Túdósok vélekedése szerént a' 'Sidóknak lett Kijelentésből tudták; mert Pythágorás, Sókrates, Plátó, akkor éltek, mikor már az Ó Testamentomi Kijelentés Napkeletenn és Égyiptombann, a' hová a' Görög Filosofusok le jártak tanúlni, nem vólt esmeretlen, lévénn a' 'Sidók régenn Égyiptombann, idővel pedig fogságbann Asyriábann, és Salamon alatt mindenfelé

ki járvánn kereskedni, — ezekenn kivül mondom nem vólt az ő Egy Istenről való meg fogások sem olly tiszta, sem olly bizonyos, sem olly meg egyező, hogy a' Kijelentés szükséges ne lett vólna, ő reájok nézve. Mert lám ezek közül sokann Koloniáit gondolták lenni az Isteneknek az Olympusban, mások pedig egy Istent sem hittek. — Az *Epicureusok* tagadvánn az Isteni Gondviselést, tagadták az Istennek létét. — A' *Pyrrhó* követői, még a' látható dolgokról is kételkedvénn, hogy ne kételkedtek vólna a' láthatatlan Istenről? — A' *Stoikusok* közül Zénó és mások, tsak a' Vak fatumra bizták e' Világ Kormánnyát. — *Seneka* pedig a' Filosofust az Istennél is nagyobbnak állitotta lenni; mert azok indulatosok ugymond, a' Filosofus pedig nem. Még a' leg jobb *Sokrates* is áldozott a' Nép Isteneinek, mind a' maga házánál, mind a' közönséges Oltárokonn, és a' Nép Isteneit maga Isteneinek tartotta, mivel azoknak Innepeikenn meg jelent. (*a*) Mit ér az is hogy Pláto az egy Istenről a' maga Oskolájábann mindenek közt okosabbann böltselkedik, a' Templombann pedig éppenn olly Bálványozó, mint a' sok Istenek előtt térdepelő Köznép? Mit ér az is, hogy a' fő Istent meg esmérték az okosabb Filosofusok, de azonn kivül kissebb Isteneket is hitték lenni? Mindezekből látni való hogy az egy Istén lételének közönségessé, és bizonyossá való tételére, és a' sokról való vélekedéseknek le rontására szükséges vólt a' Kijelentés.

2.) Szinte úgy hijjános vólt a' Természeti Vallás az Isten tulajdonságinak elő terjesztésébenn, mint az ő Egysége fel fedezésébenn. Mert hogy az Isten Szent, azt az okosság nem tud-

(*a*) *Xenofon* L. I. n. 2. et 21. — *Lásd Rom.* I. 19–31.

tudhatta: mert külömbenn soha meg nem engedte vólna, hogy olly Isteneket hidjenek az emberek, a' kik közül Jupiter hallatlan fajtalanságokat űzött, — a' kik nősparáznaságbann essenek mint Márs és Vénus, — a' kik irigyek Rangra vágyók mint ez a' Páris Historiájábann meg történt. Hogy az Isten leg Hatalmasabb, leg Igazabb, leg Böltsebb, nem lehetett erről világos meg fogások a' Pogányoknak; mert úgy a' Fátum Stóikumnak hire sem vólna ma. Octávius Tsászár sem vette vólna el Neptunusnak a' Képét a' régi hejéről, hanemha meg boszszonkodott vólna reá, hogy az ő hajós seregét Siciliánál meg nem tarthatta. —

3.) Az Isteni tisztelet is képtelen vólt, a' tsupa természet világánál járó emberek közt. Mert ha mi az Istent akkor tiszteljük, mikor őtet annak meg esmérjük, ami ő valósággal, és Erköltsi kötelességeinket be töltvénn olly szentek igyekezünk lenni, mint ő; úgy a' Pogányok Isteni tisztelete nem vólt Isteni tisztelet. Mert ha ők az Istent ollyannak esmérték, mint oda fellyebb elől adtuk; úgy ők az Istent nem esmérték ollyannak, mint a' millyen az valósággal. — Ha továbbá az ő Isteneik parázna, Tolvaj, Korhely, és részek Istenek vóltak, fel lehetett e' hát ezeket magoknak követésül tenni, mint a' Szentségnek Ideálját? — Hát ha a' Nap, Hóld, — ha az oktalan állatok, sőt ha sokaknál az ördög az Isten: lehet ezekfelé, mint szentség Ideáljai felé közelgetni igyekezni! Lehet e' az Erköltsiségre ezektől a' dolgoktól példát venni, a' mellyekbenn Erköltsiség éppen nints?

Azt pedig senki ezekre nem mondhatja, hogy ezek a' dolgok, tsak a' Poeták Históriáiból vagynak véve, és a' Filosofusok értelme

itt nem is emlittetik. Mert a' bizonyos, hogy a' Poeták vóltak a' Pogányoknak Theologusaik: ő belőlök lehet hát a' dolgòt itt leg jobbann meg itélni. De egyszer'smind Filosofusok is vóltak ezek; és igy itt a' Filosofusok értelmét is láttuk. Azt leg alább nem lehet tagadni, hogy a' nép Vallása képtelen vólt; abbann pedig az Isteni tiszteletet vitték a' Papok, a' kik olly bölts emberek vóltak, hogy a' Görög hiresebb Filosofusok is, le mentek Egyiptombann, és a' Memfisbeli Papok böltseségét kivánták tudni. — Azt sem lehet tagadni, hogy a' fertelmes Saturnáliák, Luperkáliák, Bakhanáliák szinte olly Innepei vóltak a' Filosofusoknak mint a' leg butább Népnek. — Ki vólt valaha meg világosodtabb Filosofus az Erköltsi dolgokbann Sokratesnél, és ő azt mondotta, hogy a' Város rendelése szerint kell az Isteneket tisztelni? (a) — És igy az Isteni tisztelet meg jobbitására nézve is szükséges vólt egyátollyábann a' Kijelentés.

4.) A' közönséges tapasztalás bizonyitja, hogy van az emberekbenn valami bünre való hajlandóság, a' melly olly erös, hogy annak senki egészszen ellent nem állhat: már ha az Isten ezen roszszra való hajlandósággal teremtette az embert, úgy az Isten oka a' bünnek: úgy de ettöl a' vádolástól irtódzik maga az Okosság.

Ebből az okból vettek fel a' régi Filosofusok két principiumot, vagy Istent, tudniillik a' *Jónak* és *Roszsznak* principiumát. Ebből az okból állitották mások, hogy a' világ matériája örökké való vólt, és az Isten abból tsak olly roszsz világot teremthetett mint vólt a' mátéria.

De

(a) Xenofon L. 4. C. 3. Sz 16.

De minthogy ez sem eggyez meg az okosséggal, azombann, hogy a' dolgot itt el lehessenn igazitni, vagy azt kellett a' Józan okosságnak állitani, hogy ez a' meg romlottság nem vólt eleitől fogva, — vagy azt, hogy az, kinek kinek a' maga szabadságának, vagy a' nevelésnek productuma, — vagy azt, hogy e' nem közönséges. De, hogy ez a' meg romlottság nem vólt eleitől fogva, azt nem állithatja; mert a' Factum, a' pedig az Okosság Circulusábann nem tartozik. Azt sem, hogy a' romlottság, a' szabadság vagy a' Nevelés szüleménnye: mert a' kisdedekbenn is látszik ennek nyoma, a' kik még a' jó és roszsz közt választást nem tudnak tenni, és a' körülök forgolódók, vagy a' nevelők el nem ronthattak. Azt sem hogy ezen romlottság közönséges ne vólna; mert azon temérdek millio ember közül, melly e' világonn már vólt, soha tsak egy sem találkozott ollyan, a' Kristust kivévénn, a' kibenn ez a' bűnre való hajlandóság meg nem lett vólna. — Minthogy tehát az okosság magától egyátallyábann fel nem találhatta, hogy honnann van az a' természeti romlottság az emberbenn, melly minden bűnnek oka; tehát szükség vólt a' Kijelentésre, a' melly azt fel fedezvénn, az Isten Böltseségét és Jóságát meg igazittsa mintegy az okosság elött, és a' Bűnnek okát nyilván valóvá tegye az emberek elött.

5.) Miképpenn lehessen az Istennek bűnös létünkre tettzeni, azt sem tudta fel találni az okosság: pedig melly fontos dolog ez az ember Lelke meg nyugtatására! A' bűn miatt rettegő Pogány azt gondolta, hogy annál fogva meg kegyelmez néki az Isten, ha az ő ártatlan tsetsemőit és szűzeit meg áldozza. De még akkor is kételkedett ő e' felől, mikor a' kést

 tu-

tulajdon gyermekei ſzivébenn bele verte, ha valyon ezen mód által akarja e' az Isten, hogy az ember ő véle meg békéljen. — Mások tehát ragaſzkodtak az Isten Irgalmaſságához, de e' ſem nyugtatta meg őket: mert tudták, hogy a' melly mértékbenn Irgalmas az Isten, éppenn olly mértékbenn Igaz is, 's igy az ő Igazságát az Irgalmaſságával nem tudták meg eggyeztetni, ha tsak azt fel nem vették, hogy eggyik a' máſikat meg akadájoztathatja. Avagy pedig lehet e' az Istennek egyik tulajdonsága tökélleteſsebb a' máſiknál, vagy hatalmasabb? — Mások pedig a' meg jobbulást látják az Istennel való meg békéllés módjának. De az által, hogy jobb kezd valaki lenni, tsak azt reménylheti, hogy már érzi ezutánn azt a' bóldogságot, melly az ő jó tselekedetével öſzve van kötve; de azt nem, hogy az ő eddig való büneit ollyannak tartja az Isten, mint az ő ezutánn való ſzentségét; mert mit az Isten ez előtt mint Bünt helybe nem hagyott, azt az ő meg jobbulása utánn nem nézhette úgy mint Virtust, ſem helyben nem hagyhatta. És igy itt ſem nyughatik meg a' bünös ember. Utóljára mások azt mondják: A' testi büntetéseknek el ſzenvedését tartja az Isten elégségesnek, a' Vele való meg békéllésre. De ezek a' terméſzeti büntetések, vagy ſzüntelen együtt járnak a' bünökkel vagy nem. Ha nem, a' mi pedig gyakrann meg esik, úgy a' bün meg nem büntettetik. — Ha együtt jár, úgy mivel örökké meg-marad a' Lélekbenn a' ſzemre hányás, ſoha meg nem ſzabadúl a' büntetéstől. Minthogy tehát nem találhat az okosság a' Lélek meg nyugtatására olly módot, melly által lehetne néki az Istennel meg békélni, — azómbann pedig mindennapi kivánsága ez az embernek: látni való, hogy ſzükséges

ges a' Kijelentés, a' mellyből ezt meg tanúlhatta.

6.) A' Test feltámadása felől Kijelentés nélkül, a' Filosofus is hogy tsak annyit tudott, mint a' tudatlan, meg tettzik abból, hogy Pált, mikor Athénébenn az Epikurus és Stoikus Filosofusok előtt beszélt a' fel támadásról, *tsátsogó embernek* nevezték, mások pedig *meg ragadvánn vitték az Areopágusba* ezt mondvánn: *Vallyon meg érthetjük e' mitsoda légyen ez Ujj Tudomány, mellyet Te hirdetsz? mert idegen dolgokat beszélsz a' mi füleinknek?* Az Areopagusbann vagy Tanátsbann is mikor hallották vólna a' fel támodásról való Tudományt, *némellyek patvarkodtak ő ellene*, mások pedig azt mondák. *Ezutánn ismét akarunk e' felöl te tőled érteni* — *Tsel.* 17: 18. 19: 20-32. — A' Lélek halhatatlansága felől való Tudomány is kéttséges vólt köztök: mert a' Lelket sokann Vérnek, vagy Tüznek állitották lenni: Ezek pedig mint matériák, halhatatlanok nem lehettek. Hittek ugyan vagy képzeltek Elizeumot, és Tartarúst; de e' tsak azt mutatja, hogy egy más életet hittek, de hogy örökké él e' abbann a' Lélek vagy nem, azt nem tudták; mert ezt a' tudhatja egész bizonyosséggal, a' ki arról bizonyos, hogy az Isten, az emberi Lelket meg akarja a' maga létélébenn vég nélkül tartani, még pedig azonn személységének érzésével, a' mellyel itt, mint okos Való bir; ezt pedig Kijelentés nélkül az emberek nem tudhatták. Innen van a' *Metempsychosisról* való képtelen tudománnyok a' régi Filosofusoknak, melly szerint, a' meg hólt embereknek Lelkek viszsza jött e' világbann, és kakasbann 's szamárbann, vagy más állatbann ment, és igy el vesztette a' maga személlyeségét. — Melly kéttséges remény-

ségek, és a' jövendő életről melly roſzſz elő terjeſztések vólt, a' leg nagyobb Filoſofusoknak is meg lehet látni. *Ciceronál Quæſt. Tuſc. L.* 1. §. 41. §. 42. *és De Senectute* §. 23.

7.) Az erköltsi réſze ſem vólt jobb a' Terméſzeti Vallásnak a' Pogányok közt, annak ſzemlélődő réſzénél, jollehet az erköltsiség fundamentoma a' Szabadság, az Okoſság és Erköltsi Törvények meg vóltak örökké az emberekbenn. Mert ha nem alázzuk is a' Pogányok Virtusát, ha nem nevezzük is azokat fényes bűnöknek, minthogy a' Virtus akárkibenn van, ha egyſzer Virtus, tsak Virtus az: mindazáltal lehetett e' ott jó erköltsöket várni, a' hol a' principiumok roſzſzak. Épikurus, vagy inkább az ő követői ſzabad gyeplőt engedtek az Indulatoknak. — A' Stóikus pedig meg fojtotta azokat, és az embert ki vetkeztette a' maga terméſzetéből, hogy Virtust tselekedheſsen. — Kátó a' Kurválkodást meg engedi, hogy a' Nősparáznaság el távoztaſson, (*a*) Lacedémonbann ditséretes Virtus vólt ſok ſzeretőt tartani. — A' bölts Seneka, meg hazudtólja tselekedetével azt, a' mit ſzájjal mond, mivel ő ſok ezerekkel birván, a' gazdagság meg utálását sürgeti. — Igaz ugyan hogy találtatnak mind a' Görögők, mind a' Rómaiak közt olly emberek, kik a' velek egy idejű embereknél jobbak vóltak, és a' kiknek könyveikbenn ſok ſzép Erköltsi regulát lehet találni: de ha az okoſság erköltsi Tudománnya magábann olly hatalmas az ember meg jobbitásábann, mint az mondattatik, miért nem jobbithatott hát az az egéſz emberi Nemzetenn olly temérdek eſztendők el forgása alatt? Miért nézte hát örömmel a' Pallérozott Róma

az

(*a*) Horatius Serm. L. I. Sat. 2. v. 31.

az embereknek fene vadak által lett ſzéjjel ſzaggattatását? Miért tették ki a' Görögök ſzinte úgy mint a' Rómaiak az ő tsetsemöiket? Miért bánnak úgy a' ſzolgákkal mint nem emberekkel? Miért ették meg a' Maſsagéták az ő beteg ágyokbann sinlödő Attyokfiát? Miért vetették ki a' Hyrkániaiak a' meg élemedett öregeket a' madarak és kutyák eleibe? 's a' t. Ki tudná a' mai Pogányoknak Erköltstelenségét elő ſzámlálni! — Imé a' Kijelentett Vallás, alig lép bé azokhoz a' Nemzetekhez, méllyekenn az okosság Erköltsi Parantsolati nem tudtak jobbitani, 's mindjárt mind gondolataikra mind tselekedeteikre nézve meg változtak. Tanúk erre az Apostoloktól fundált Ekklésiák, — tanú Pliniusnak 98dik Levele, — tanúk a' Kereſztyénekké lett Filosofusok és Pogány Törvénytúdók, a' kik közül nevezeteſsen *Minucius Felix* igy ir a' Kereſztyénekről és Pogányokról: „Ha *mi magunkat ti veletek Pogányokkal öſzve hasonlitjuk, ámbár nálunk tsekélylyebbek a' büntetések, mint nálatok; mind az által nálatok jobbak vagyunk. Ti a' Nősparáznaságot meg tiltjátok, és azomba gyakoroljátok; mi, a' mi feleségeinkenn kivül más Aſzſzonyt nem esmérünk. Ti a' gonoſz tselekedeteket meg büntetitek; mi nálunk pedig azokat tsak gondolni is vétek. Ti féltek, hogy más meg tudja a' ti vétkeiteket: mi a' magunk Lelke ismérététől is félünk roſzſzat tselekedni. A' ti tömlötzeitek tele vagynak Istentelenekkel, de azok között egy Kereſztyén sints, hanemha az ő Vallásáért ſzenyved.*

Minthogy annakokáért ſem a' ſzemlélődő, ſem a' tselekvő okoság nem vihette azt magától végbenn, a' mit végbenn kellett vólna vinni, (*a*) és

(*a*) Rom. I: 21—32.

és annál fogva a' terméſzeti Vallás igen hijjános vólt: látni való, hogy ſzüksége vólt az emberi Nemzetnek a' Kijelentésre.

XIV. §.

A' Kijelentés ſzükséges vólta ellen tett neveze-teſsebb ellenvetéſek.

Mind ezenn okok mellett is ſzükségtelennek tartják ſokann a' Kijelentéſt, főképpenn ezenn okokból:

1.) Ha ſzükſéges lett vólna a' Kijelentés: úgy azt közlötte vólna az Isten minden Pogányokkal eleitől fogva; mert azt tsak gondolni ſe' lehet, hogy az Isten olly ſzemélly válogató vólna, hogy az Erköltsiség el múlhatatlan eſzközeit tsak némellyeknek adta vólna tudtokra, mikor ő az égéſz emberi Nemzetnek édes Attya. Minthogy tehát a' Kijelentést az Isten nem közlötte mindenekkel; látni való, hogy nem ítélte azt az Isten maga is egyátaljába ſzükségeſnek. — De e' nem helyes következtetés: mert ſzüksége vólna ſokſzor ez, vagy amaz Orſzágnak az eſsőre, 's még ſem ád az Isten; és ebből éppenn nem lehet azt ki hozni, hogy tehát az Isten azt ítéli, hogy nem ſzükség annak az Orſzágnak az első. A' mint pedig itt a' Terméſzetbenn, nem lehet az Istennek ſzemére vetni, hogy miért e' ſzegény, és ama' Gazdag? miért van máſutt eſső, és miért nints itt? Úgy a' Kijelentésre nézve is nem ſzabad az Istent azzal vádolni, hogy miért közlötte némellyekkel a' Kijelentést, és máſokkal miért nem? — Ezenn kívül ezt a' nehézséget azok teſzik itt fel, a' kik a' Terméſzeti Vallás Óltalmazói: avagy pedig nem lehet e' nekik is ugyan ezt a' nehézséget fel tenni? Mert ha

minden embernek bóldognak kell lenni, és e-zért a' Vallás szükséges; a' Terméſzeti Vallás pedig tsak egyedül az igazi Vallás, a' mellynek' esmérete által lehet bóldog az ember: ugyan honnan van hát, hogy olly temérdek nép és Nemzettség vagyon e' világonn még ma is, mellyek elött esmeretlenek a' Terméſzeti Vallás Igazságai? Hogy engedhette meg az Isten, hogy nagyobb réſze e' Világnak Bálványozó vólt, és most is nagy réſze az? — Ezenn kérdésre azombann, tsak úgy lehet meg felelni, mint arra, hogy miért nem teremtette az Isten ſok milliókkal elébb e' Világot, hogy az ő Ditsőſsége és Nagysága annál több emberek elött esmeretes lehetett vólna? És miért engedi meg az Isten, ha a' régibb embereknek ſzinte úgy édes Attya, mint a' maiaknak, hogy ma az Orvos és más Tudományokbann, ſok olly dolgokat tálálnak fel, mellyek a' régiekre nézve éppenn olly haſznoſok lettek vólna, mint a' maiakra? Vallyon a' *Grönlándiai* buta emberek nem olly teremtéſi e' az Istennek, mint az Európai Filoſofuſok, és ſenki ſem vádolja azért az Isten Atyai Jóságát, hogy azok nem Filoſofuſok? Születésünkre, állapotunkra, elme és testbeli minémüségeinkre nézve külömbözünk egymástól, és ezenn nem-egyformaságért Igazságtalan e' az Isten, a' ki ezt így rendelte el? Hogy bóldogok legyünk akarja az Isten, 's belénk is adta a' bóldogság' kivánását: de az arra vivő eſzközöket nem egyformánn adta az Isten az emberek kezekbenn. Ha ezenn tekintetbenn nem igazságtalan Atya az Isten: abbann ſem, hogy a' Kijelentést nem egyformánn közli mindenekkel. — De lehetetlenséget is kíván az az ember, a' ki azt akarná, hogy az Isten az egéſz világnak minden réſzébenn, minden emberekkel, ugyan azonn egy időbenn,

ugyan

ugyan azonn mértékbenn, közölje a' Kijelentés által való meg Világosodást. Mert a' Vad, és durva Nemzetek nem késöbbenn világosittathatnának e' meg, mint a' pallérozottak? avagy nem ſzüntelen való tsudáknak kellene e' így esni a' Természetbenn? mert a' pallérozatlant pallérozottá kellene tenni, hogy a' Kijelentést egyformánn fel vehesse a' pallérozottal, külömbènn fenn marad a' panasz. Avagy nem inkább illik e' az az Isteni böltsességhez hogy ott jelentse magát, a' hol azt fel foghatják az emberek, a' mit nekik kijelent. A' Természetbenn ugrás nints: a' Kijelentés közöltetésébenn sem kell hát azt kivánni. Innen mikor Pál Apostól a' Kristus Tudománnya bé vételére még éretlen Jérusálembelieknek akarná hirdetni az Évangyéliomot azt mondja néki az Isten *Tsel*: 22: 18. *Siess és mennyj ki hamar Jérusálemből*, *mert nem veszik itt bé a' Te tanúbizonyságtételedet én felőlem.* Ez az oka annak is, hogy a' Kristus sokszor nem tesz tsudát a' 'Sidók előtt; mert látta, hogy nem alkalmatosok azok még azonn Tudománynak bé vételére, á' mellyért azok lettek. — De utóllyára hogy az Isten szükségesnek itélte a' Kijelentést az emberekre nézve, meg tettzik abból, hogy Ádámnak és' Nóénak mint az emberi Nemzet tör'sök Attyainak, ki is jelentette a' maga akaratját; már, hogy az ő maradékai ezt a' Kijelentést meg vetették, annak az emberek az okai. A' Kristus is, az Apostolokat az egész Világra küldi ki prédikálni, mivel az ő Tudománnya ollyan, a' melly mindenféle Nemzet természetihez és Égallyhoz alkalmatos. Péternek is különösenn tudtára adatik, hogy minden Népből Nemzettségből valónak hirdesse az Évangyéliomot; és így az Istennek tzélja vólt közönségessé tenni a' Kijelentést, mint az egész emberi Nemzetre néz-

ve

ve szükséges dolgot, és hogy a' régi Keresztyéneknek 'Sidóknak maradéki ma Pogányok vagy Mahumedánusok, annak nem az Isten az oka.

2.) Vagy ollyat foglal magábann a' Kijelentés, a' mire az okosság, magától is rá mehetett vólna, vagy ollyat a' mire nem. Ha ollyat, a' mire magától is rá mehetet; úgy szükségtelen a' Kijelentés: ha ollyat, a' mire rá nem mehetett; úgy is szükségtelen, mert hijjába való dolog nekem azt beszélni, a' mit az Okosság fel nem foghat.

Az igaz, hogy a' Kijelentésbenn van ollyan dolog, a' mire az Okosság reá esmérhet, hogy az az ő Circulussába tartozik, de még sem találhatta fel magától; mint oda fellyebb láttuk. Azombann azt is szükség meg jegyezni, hogy más rá esmerni valamire, más azt fel találni. — Ezennkivül bizonyos dolog az is, hogy a' Kijelentés által erősebb lábra állittattak a' Természeti Vallás igazságai, és hogy a' mit régenn tsak kevesenn és homállyosann tudtak, az ez által közönségessé és világosabbá tétetett, 's hamarébb is tudtára adattatott az emberi Nemzetnek. Utóljára a' Természeti Vallás igazsági is tartoznak arra a' Vallásra, mellyre az Isten az embereket maga akarta vezetni, sőt hogy a' természet felett való Igazságokat könnyebbenn el hidjék az emberek, szükség vólt azokkal együtt a' Természeti Vallást is a' Prófétáknak, a' Kritusnak és az Apostoloknak elől adni. És így nem vólt egyátaljábann szükségtelen a' Kijelentés; ha szinte olly dolgokat foglal is magábann, a' mellyekre az ember magától is valaha reá mehetett vólna. A' Testi Világbann sok mesterségeket és Igazságokat az Okosság fel nem találhatott; hanem mikor egy történet azt elől hozta, az Okosság reá esmért, és a' történetnél fogva

D in-

indittatott az a' felett való gondolkodásra: igy van a' dólog a' Természeti Vallásra nézve is. Ennek igazságit sem találta fel magától a' Józan okosság eggyül eggyig, úgy, a' mint kellett vólna, hanem mikor a' Kijelentésből tudja tsak reá esmer arra, mint a' Malabriai ember az Isten lételére, és azt a' Természeti Vallás Circulusába tartozónak állitja.

Ha pedig ollyakat foglal magábann a' Kijelentés, a' mellyeket az Okosság fel nem foghat, még azért nem lehet azt szükségtelennek mondani: mert jelenthet ki az Isten minékünk olly dolgot, mellyet sem a' gondolkodás formáibann fel nem foghatunk egészszenn, sem Mathematice meg nem mutathatunk, de azért azok nem meg vetésre méltók, p. o. Az Örökkévalóságot mi a' gondolkodás formájábann nem önthetjük, mivel minékünk minden esméretünk a' tapasztalásonn fundáltatik, az örökkévalóság pedig tapasztalásunk alá nem eshetik, de azért még is szükséges azt hinni az Okosságnak az Istenről a' Kijelentés utánn, hogy ő Örökkévaló. Nem nézheti e' ő a' Kristus menybennmenetelét olly történetnek, ha mindjárt ő azt meg nem foghatja is, melly által eggy más bóldog élet terjesztetik ő eleibe?

3.) Sokrates, Plátó, Zoroaster, Konfutzius, Seneka, Epiktetus és mások, minden Kijelentés nélkül helyes megfogásokkal birtak az Istenről: a' többit is fel találgatta vólna az Okosság, mint a' mai Deisták 's Rationálisták példája bizonyitja; és igy szükségtelen a' Kijelentés. — Az igaz, hogy ezek tovább vóltak a' Vallásra tartozó dolgokbann, mint mások: de a' Vallás nem eggy két emberé, — a' nép pedig mindenütt méjséges tudatlanságbann ült. Ezen fellyül, ezek is tsak kételkedve tudtak valamit, mint

már

már odafellyebb láttuk, és azt is a' mit tudtak, a' 'Sidók által el terjesztett Kijelentésből tudták, a' kik Egyiptombann, Asyriábann jarvánn, és Salamonn alatt más nemzetekkel kereskedvénn, mindenfelé hagyták némü némü nyomait a' Kijelentésnek, mint ez Dánielből és Mó'sesből világos. — Innen már Zoroászternek, és Konfutziusnak, kiket Vóltér annyira magasztal, könnyü vólt a' Zendavestábann és Védámbann ollyakat irni meg, a' mellyeket ő elöttők mások nem tudtak a' Persák és Indusok közt: mert ők akkor tájbann élteh, mikor a' 'Sidók fogságra hurtzóltattak napkeletre. Pythagorás, Plató és mások le mentek Egyiptombann tanúlni: ott pedig sok nyomát hagyták, az ott sokáig lakó 'Sidók a' Kijelentésnek, és mivel a' különös dolog vólt, hogy tsak a' 'Sidó nép hisz egy Istent; ez nagy figyelmetességet szerzett ezekbenn a' gondólkodó emberekbenn. Justinus Mártyr ugyan és Alexándriai Kelemen világosann állitják, hogy a' mit Plátó az egy Istenről tudott azt Mó'sesből tudta. (*a*) A mi pedig Senekát, Epiktétust és másokát illet, ezek a' Kristus tudományáról is sokat hallottak már, élvénn abbann az Időbenn, mikor már Keresztyének volták mindenfelé. Söt úgy is tartják (: a' mi ugyan nem igaz :) hogy Pál Senekával Levelezett is. — A' mai Deistáknak pedig, és egyébb Kijelentett Vallást nem hivőknek, nem tsuda ha nagyon tiszta meg fogásaik vagynak a' Természeti Vallásról, mivel ezek köztünk lakván a' Bibliat forgatják és a' Keresztyén Túdósok munkáit olvassák. Ezekre is illik, a' mit Pál Apostol mond: *Tetudod az Isten akaratját mivel az ő Törvényéből meg taníttáttál Rom.* 2. 18,

(*a*) *Just. Martyr Cohort: ad Graecos* 24. 32. *old.*: — *Pagst Hist. Eccl.* 741. *old.*

III. TZIKKELY.

A' Kijelentés lettségéröl (: *actualitas* :)

XV. §.

A' Kijelentés lettségéről közönségesenn.

Meg mutatván a' kijelentés Lehettségét, és Szükséges voltát; már az a' Kérdés, hogy van e' valahól, és vólt e' Kijelentés? mert még abból hogy lehettséges és szükséges valami, nem következik, hogy valósággal is van az. Minekelötte a' Szent Irásról, a' mellybenn mi az igazi Kijelentést tartjuk lenni, szólnánk, közönségesenn ezen okoknál fogva lehet az elöttünk hihetö, hogy volt és van Kijelentés valósággal: mert.

1.) Vólt olly idő, a' mellybenn a' meg romlott emberi nemzettséget az erköltsiségre másképp' nem lehetett vinni, hanem tsak Vallás által, az az, az által hogy az akaratot, az erköltsi Törvény eránt való tiszteletre tsak a' határozhatta meg, hogy ő arra tétetett figyelmetessé, hogy az Erköltsi Törvény az Istennek mint fő Törvény adónak Törvénnye ő benne. Ezen Vallásra pedig tsak Kijelentés által lehetett el jutni: mert ezen Tekintetet másképp' nem lehetett az Erköltsi Törvénynek adni, hanem tsak az által, hogy az, az Istennek Kijelentett akaratja, — hogy az Isten azt tiszteletbenn akarja tartatni mint a' maga Törvénnyét. Mivel pedig az Isten nem akarhatja, hogy valaki illyet költsön ő róla, — az embert sem hagyhatja az Erköltstelenségbenn örökre be merülve; látni való hogy magának az Istennek ki kellett magát különös útonn módonn jelenteni: és igy kell valahól lenni Kijelentésnek.

2.) Örökké tsudálkozásra méltó dolog az a' Visgálódó szemek előtt, hogy a' Keresztyén Vallás' fel állásáig, tsak tsupánn a' 'Sidó nemzet vólt, a' melly eggy igaz Istent hitt, és imádott, holott e' közt nem vóltak olly nagy böltsek, kivált a' régibb Időkbenn, mint más Nemzetek közt: nem kellett e' hát ezen Nemzet közt Isteni Kijelentésnek lenni, melly által ő arra mehetett, hogy mikor a' körülte, és távol lévő túdós és pallérozott Nemzetek mindenütt Bálványozók vóltak, még az ő böltseiket sem vévén ki; ez tsak egy Istent hitt, és tisztelt.

3.) Vagynak bizonyos meg esmértető jelei a' Kijelentésnek, mellyek azt a' Természeti Vallástól meg-különböztetik: Úgy de van a' világonn olly vallás, mellybenn azok ā' meg esmértető Jelek meg vagynak: és igy van Kijelentés. — Különbenn is az, hogy mi e' felett vetélkedünk hihetövé teszi, hogy az vólt és van.

IV. TZIKKELY.

Az igaz Kijelentés megesmértető Jeleiről.

XVI. §.

Mitsoda Kijelentéseket magokbann foglaló Könyvek vóltak és vagynak e' Világonn? Hogy lehet meg esmérni, mellyik az igazi Kijelentés?

Eleitől fogva sokféle Kijelentéseket hittek az emberek. Az Egyiptombéliek Kijelentése állott a' *Hieroglyfikumok*bann. — A' Görögöké az ő *Orakulumaik*bann. — A' Rómaiaké a' *Sybillák'* könyveibenn. — A' Persáké a' Zoroástertől irt *Zendavestá*bann. — Az Indusoké az ő *Wédám-*

*jok*bann. — A' Sináké az ő Konfutziustól irt *Schukingjok*bann. — A' Törökőké a' Mahumedtől irott *Korán*bann. — Az Éfzaki Nemzeteké, áhól nem estek olly sok Kijelentések mint a' meleg napkeleti Tartományokbann, az úgy nevezett *Eddábann*. — A' 'Sidóké az Ó Testamentombann. — A' Kerefztyeneké az Ó és Újj Testamentombann. Már ezen sok Kijelentés közül, mellyik legyen az igazi Kijelentés tsak úgy tudjuk meg itélni, ha meg határozzuk, hogy mellyek az igazi Kijelentésnek a' megesmértető jelei.

XVII. §.

Az igazi Kijelentett Vallásnak meg esmértető Jelei.

Az igazi, vagy Istentől fzármozott Kijelentésnek meg ezmértető Jelei ezek :

1.) A' Kijelentés a' Józanokofsággal meg eggyező Tudományt foglaljon magábann; mert külömbenn az Isten maga magával, a' mi lehetetlen, ellenkezik: és igy mind formájára, mind Matériájára nézve igaznak kell lenni annak.

2.) Ha a' fzemélyek, a' kiknek a' Kijelentés lett, minden kifogás nélkül való jó Karakterü emberek. Mert az Isten hogy válafzthatná azokat a' maga akaratjának nyilván való tevőjivé, a' kik éppenn az ellen tselekefznek?

3.) Ha az minden erőfzak nélkül terjedett el; mivel a' fzabadságtól a' Kijelentés meg nem fofzthatja az embert és az igafság foha nem kiván fegyver, vagy valami más erőfzak által prédikáltatni.

4.) Ha az abban lévő Tzeremoniák egyedül a' Kegyes életre vezető efzközök, és ezeknek tsupa külsö végben vitelének semmi erőt nem tulajdonit.

5.)

5.) Ha az, az emberek' Tévelygéseinek, Balvélekedéseinek, Babonáinak nem kedvez, sem magát azokhoz nem alkalmaztatja, mivel az Isten ſe nem tévejeghet, ſem az Embereket tévelygésre nem tanithatja, ſem a' bal vélekedésekhez magát nem alkalmaztathatja.

6.) Magának ſohol ſemmibenn ellent ne mondjon, — ſem értelem nélkül való Tételeket magábann ne foglaljon, mert ez az Isteni bölteſséggel ellenkezne.

7.) Légyenek abban Titkok, Tsudák, — Jövendőlések.

A. A' Vallásba lévő Titkokról.

XVIII. §.

Mit kell érteni a' Vallás' Titkainn? Lehettségesek e' azok? és nem képtelenségek e' a' Vallásbann?

1.) A' Vallás titkainn ſzoros értelembenn nem olly dolog értettetik, — mellyet tsak kevés ember tud; mert az tsak ſokak elött el rejtetett dolog, minémüek a' Politikusoknak és mester embereknek, p. o. a' portzellánosoknak, Szemgyógyittóknak titkaik. — Nem is olly dolog ez, mellyet ſok ideig ſenki nem tudott, hanem egyſzer világoſságra jött, millyen p. o. a' Levegőben való hajókázás: hanem a' kereſztyén Vallásbéli Titok olly réſze a' Kereſztyén Vallásnak, melynek egy réſze elöttünk érthető, és meg fogható, más réſze pedig meg foghatatlan marad mindenek elött.

2.) Az illy Titkok lehettségesek a' Kijelentett Vallásbann: mert

a.) Valamint vagynak Titkok a' Terméſzeti Világbann mind Fisikai tekintetbenn p. o. a'

Természeti dolgok' belső erejét nem mérhetjük meg : — Mind Psykhologikai tekintetbenn, p. o. A' Léleknek a' testel való-öszve köttetése, — mind Metafysikai tekintetbenn, p. o. az okot és a' következést látjuk e' világonn, de a' leg utólsó okot nem látjuk, melly e' világbann, maga ezenkivül való lévén, munkálódik; valamint mondom ezen tekintetekbenn vagynak Titkok: Úgy lehettséges az a' Kijelentett Vallásbann is. Annyival inkább, hogy

b.) Ha a' Természeti Vallásbann meg esmerjük, hogy vagynak Titkok, p. o. miképpen engedi el az Isten a' bünnek büntetését, hogy én bóldog lehessek? — miért nem közli az Isten mindenekkel a' Természeti Vallás Igasságáit? 'sa't, miért nem lehetne ezt a' Kijelentett Vallásra nézve is meg engedni, mikor ha ott van receptivitassa a' Léleknek, a' Titkok némelly részeinek felfogásaira : itt is szinte úgy lehettséges az?

c.) Lehetnek az Istennek bizonyos Erköltsi Tzéljai a' Kijelentett Vallásbann lévő Titkokbann. p. o. hogy a' Kevélykedő Okosságot, ez által meg alázza, mert ebből látja hogy ő nem Mindentúdó. — Továbbá, ezek által akar az Isten bennünket arra figyelmetessekké tenni, hogy sok az, a' mit lehet tudni. — Ezek által erősit meg bennünket a' Hitbenn. — Ezek által indit az ő Felséges nagysága' meg esmérésére. Ezek szerént mivel a' Titkok az Erköltsöknek nem ártanak; látni való hogy Erköltsi tekintetbenn is lehettségesek azok.

d.) Logikai tekintetbenn is lehettségesek a' Kijelentésben lévő Titkok; mert azért hogy valami elöttünk, és belsőképpen ki magyarázhatatlan, nem következik, hogy ellent mondást is foglal magábann: mert az ellentmondásnak tsak

akkor

akkor van helye, mikor eggy megfogásbann költsönös ellen mondó Tzimereket kötünk öſzve: az igaz Kijelentés titkaibann pedig illyenek nintsenek: és igy lehettségesek a' Kijelentésbenn lévő Titkok.

e.) Az Istenre és mi reánk nézve is lehettséges ez; mert mikor olly végetlen Böltseſség jelenti ki magát; akkor könnyenn meg eshetik, hogy azonn Kijelentésbenn ollyanok is légyenek, mellyek mi elöttünk véges elméjü emberek elött nem egéſzlen meg foghatók.

3.) A' Vallás Titkait hinni kell, azért mert az Isten mondja (*a*) és az Okoſság bennek ellentmondást nem talál. Ettől az állitástól senki nem irtódzhatik; mert valamint az Okoſság, a' Terméſzeti Vallásbann lévö Titkokat tsak hiſzi, úgy itt azt miért nem tselekedhetné? Ha még az érzékenységeinknek is hiſzünk, pedig azok ſokſzor meg tsalnak: Valyon az Isten bizongságáért nem lehetne e' hinni, annyival inkább hogy az okoſság nem mond ellene a' Bibliabeli Titkoknak. — Vak, és Ostoba Hitnek ſem lehet mondani a' Kijelentésbeli Titkokat hivő ember' Hitét; mert az, a' fellyebb ki tett okokért hiſzi azokat, és nem tsak hangokat, 's értelem nélkül való formulákat hiſz, hanem a' mellyek alatt ért ő valamit, és a' mellyeknek az Erköltsiségre, a' Lélek meg nyugtatására nagy befojások van. — Azt ſem lehet mondani, hogy az illy Titkoknak hivése, tudatlanságra vezeti az embert, mert ezek az Okoſságnak elég matériát adnak, a' rólok való elmélkedésre. — Egy ſzóval ha a' Titkokért a' Kereſztyén Vallást meg vetjük; úgy meg kell a' Terméſzeti Vallást is vetni.

(*a*) *Sid.* 11, 3.

B. A' Tsudákról vagy a' Keresztyén Vallás Historiai Titkairól.

XIX. §.

Mi a' Tsuda? Hogy meg esmértető Jele az, az igaz Kijelentésnek?

A' Kereſztyén Vallás' ellenségei, ma leg jobban neki ſzegezik magokat a' Bibliábann lévő Tsudáknak: mivel ha ezeket onnan ki irthatják, úgy nyakát ſzegik a' Kijelentésnek; mert igy annak Irói tsak Ámitók leſznek, a' kiket pedig az Isten fel nem vehet a' maga akaratja' Kijelentésére. — Szükség tehát a' Kereſztyén Vallás' pártfogóinak a' Tsudákról fundamentomoſsann értekezni, mint a' mellyeket mi az igazi Kijelentésnek meg esmértető Tzimerének hiſzünk.

A' Tsuda olly Terméſzet felett való erő által e' mi Világunkba be mivelt történet, mellynek elő hozására mi emberek, valamint minden véges teremtések magunktól egyátallyába elégtelenek vagyunk. — Az igaz Kijelentésnek, vagy meg határozottabbann ſzóllván, az igáz Kijelentés' Hirdetőinek kiváltképpen való meg esmértető Jele a' Tsuda: mert mivel eggy ember ſem tehet maga erejéből Tsudát, ſem az Isten az ámittót az ő ſzentsége' meg sértése nélkül nem segitheti Ján. 9. 31. 33. A' ſem hihető, hogy az ördög tsuda tévő erőt adna aző ellenségeinek, hogy annál fogva azok ö ellene dolgozzanak, — de nem is hittek vólna azok az emberek, a' kikbenn már az Erköltsi Törvényeknek ſemmi erejek ſem vólt, azoknak az embereknek, a' kik magokról azt állitották, hogy ők Isten' követi ő hozzájok, és az ő beſzédeket úgy vegyék, mint Isten' beſzédét, hanemha tsudák által győzték vólna meg őket, — mellyeket mivel

vel tsak az Isten tèhet ; látni való , hogy a' melly emberekért az Isten tsudát tefz , 's a' melly Tanittók' Tudománnyábann való meg eggyezését tsudálatos módonn nyilatkoztatja ki az Isten , azok az Iftennek valóságos követi az emberekhez : 's e' fzerint az ö Tudománnyok Iftentôl fzármazott Tudomány , következésképpenn a' Valóságos tsudák , meg esmértetö Jelei az igaz Kijelentésnek.

XX. §.

Mellyek az Igazi Tsudának meg esmértető Jelei ?

Az Igazi tsudának meg esmértetö Jelei ezek :

1.) Ha a' történet ollyan, melly termèfzettel foha úgy meg nem fzokott esni. p. o. hogy a' meg hólt fel támadjon, — hogy valaki tsupa fzüztől férjfi nélkül fzülettefsen.

2.) Ha az elöl hozott dolgot nem lehet foha ki magyarázni, fem a' tselekvőnek fem azon efzköznek erejéből, mellyel él a' tsuda tévö a' tsuda tételbenn. *Tfel*: 3 : 1. — 12.

3.) Ha fontos, és az emberi Nemzetre nézve nagy hafznú dologért lett az. p. o. ha a' tsuda tévö Iften' követe. *Ján*: 10 : 20. — 38. *Tfel*: 2: 22.

4.) Ha, a' ki azt végben vifzi, meg világosodott jó erköltsü ember, és nem hamis Tudományt akar terjefzteni. 5. *Mos*: 13 : 1. — 4.

6.) Ha az minden idöre és helyre való tekintet, és minden mefterkélődés nélkül, femmit nem kételkedve, mindenek láttára, és Iften' Követéhez illö móddal efik meg. — Ezen tzimereknél fogva meg külömböztetik az igaz Tsuda, a' tsudálatos történettől, millyen a' Napbeli fogyatkozás, Mennydörgés, — a' Szemfényvefz-

vefztéftől és Vará'fláftól, millyenek az Égyiptomi Böltsek' tsudáik.

XXI. §.

Lehettségefek e' a' Tsudak?

A' Tsuda mind Logikai, mind Fifikai, mind Erköltsi tekintetbenn lehettséges.

1.) Logikai tekintetbenn: mert ellen mondás nints annak meg fogásábann: mert lehet gondólni, hogy eggy leg föbb, és e' Világonn kívül lévö Ok az Iften, oka lehet e' Világbann elö jövö olly' történeteknek, mellyeket mi foha végben nem vihetünk, és ki fem magyarázhatunk, hogy miképpenn efik meg.

2.) Fifikai tekintetbenn is lehettségefek a' Tsudák, mert az Iften meg teheti azt, a' mit eggy ember fem tehet meg. Ö a' Terméfzeti Törvényeknek Ura, azokkal ö úgy bánik, mint akarja; mert ha nem tudna azokkal úgy bánni a' mint akar, úgy maga is mint erötelen úgy függene azoktól, mint én. — Az is igaz, hogy a' rend kívül való dolog' végben vitele is tsak annyiban kerül az Iftennek, mint a' rend fzerint valóé; mert ö reá nézve rend kívül való dolog nints, hanem minden rendes, mivel ö tsak akar, és lefz minden, — neki eggyik dolog nem nehezebb mint a' máfik. Az Iften réfzéröl hát nem lehetetlen a' tsuda. — De meg fem lehet azt mutatni, hogy a' Világbann lévö rendes történetek, olly fzorofsann egymáshoz vólnának köttetve, hogy azok közé femmi más történet ne férhetne: mert így efmerni kellene a' Világi dolgoknak egéfz folyamatját. — Azt fem lehet meg mutatni hogy Zavarodás esne a' Terméfzeti Törvényekbenn; mert ezen Terméfzet felett lett történeteket belé tette az Iften a'

Vi-

Világ' rendébenn, még a' Teremtéskor, és azok, a' Világ' rendes folyása mellett már most azon plánum szerént jőnek elö. Nem lehet pedig azt mondani, hogy így tsak rendes történetek lennének a' tsudák, mert azokat eszközetlenűl viszi végbe az Isteni hatalom. — Ezen kívül valamint valamelly Makhina meg nem zavarodik azért, hogy eggy darab ideig meg akadállyoztatik az ő rendes munkáibann, mert el vétetvén az akadálly, mindjárt szokott munkájjához foghat: úgy nem zavarodnak öszve a' Természet Törvényck, ha azok bizonyos ideig nem munkállódnak is. De külömbenn is Isten munkállódik itt: Ő hát a' rend kívül való dolgokat úgy viszi végbenn, hogy a' rendes Természeti Törvények azzal meg ne zavartassanak.

3.) Erköltsi tekintetbenn is lehettségesek a' tsudák, mert az Isten' Szentsége ellen nintsen az a' *Tzél*, a' miért azok lettek. Nem is tétetik fel a' Tsuda által, hogy az Isten a' maga plánumánn jobbíttana, és így nintsen az, az ő bölisessége ellen. És mivel az Isten az emberbenn olly tehettséget adott, melly által a' Tsuda gondolható: tehát méltó az az Istenhez, hogy ő a' Tsudák által munkállódjon az emberek közt. Mivel utóljára az Isten a' Tsudák által, könnyebbenn el éri a' maga tzélját, nintsenek azok az ő Böltsessége, és Szentsége ellen.

De a' mi erköltsiségünk, vagy a' minn ez fundállódik, a' mi szabadságunk sem sértetődik meg a' Tsudák által. Mert azok az embert nem kénszerittik, hanem tsak figyelmetessé teszik arra, a' miért azok lettek. Innen sokann bé vették a' Kristus' Tudománnyát, sokann pedig meg vetették, jóllehet mind a' kettenn eggyformánn látták az ő Tsudáit. *Jan*: 7: 31. *Jan*: 11: 45, 46. *Jan*: 12: 37.

XXII. §.

XXII. §.

A' Tsudák' lettségéről.

Eſtek e' valaha Tsudák, azt előlegeſsenn meg nem lehet mutatni: mert ezek *Factumok* lévénn Hiſtoriára tartoznak, a' hol előlegeſsenn ítélni nem lehet. Elég tehát a' Tsudáknak lettségeket, a' hiteles Tanúk' tekinteténél fogva igazságúl fel venni. Már pedig a' mint oda alább meg mutatjuk, a' Szent Irók minden hitelre méltók; tehát vagy minden Hiſtoriai igazságot meg kell vetni, a' mit eggy okos ember ſem mivelhet, vagy a' Szent Iróktól elől adott Tsudáknak lettségét hinni kell. Annyival inkább pedig; mert mind az Ó, mind az Ujj Teſtamentomi Tsudáknak, nyomait találjuk a' küllſő hiſtoriákbann is. A' Veres Tengerenn ſzáraz lábbal való által menetelről, meliy miolta a' Világ fenn áll, tsak Mó'ses alatt esett meg eggyſzer, az Arabſok' Krónikáibann is van emlékezet, ha azon hat ſzáz ezer ember tanubizonyságát nem veſzſzük is fel, a' kik elött Mó'ſes azt nem hazudhatta, hogy ſzáraz lábbal vitte őket által a' Tengerenn. A' Kereſztyén Vallás' ellenségei is, mint Hierokles, és máſok, mikor a' Kriſtus' Tsudáinak ellenébe teſzik a' Tyánabeli *Apollonius* Tsudáit, azzal meg vallották, hogy ő Tsudákat tselekedett. — A' 'Sidók' Thálmudja is meg vallja, hogy a' Kriſtus Tsudákat tett, hanem azt a' Jehovah név' ki mondásának tulajdonitja. — De külömbenn is a' Teremtés és Gondviſelés nem egyéb Tsudánál; ezekről pedig nem lehet kételkedni: és így a' Tsudák' lettsége bizonyos.

XXIII. §.

XXIII. §.

Mi Tzélja vólt az Istennek a' Tsuda tevésbenn? és lehet e' azokból bizonyittani a' Bibliábann be foglalt Kilelentést?

A' Tsuda tételbenn az Istennek az a' Tzélja vólt, hogy az igaz Vallás az emberek között könnyebbenn meg fundáltasson, — hogy annak Hirdetőinek mint Isten Követinek tekintetet szerezzen, — és hogy azok által meg mutattasson, azon Tudománynak Istentől való származása, mellyet azok tanitottak. Mindazáltal sokann azt tanitják, hogy a' Kristus és Apostolok soha sem próbálták az ő Tudomannyoknak, és Istentől való küldettetéseknek igazságát a' Tsudákból; mert hamis Próféták is tettek Tsudákat, e' hát nem vólt elegedendő meg esmértető Jel. Ezenn felyül, a' Kristus titokbann tartatta az ő Tsudáit: tehát nem akarta azokat úgy tartatni, mint a' mellyekből lehetne, és kellene az ő Tudománnya' Igazságát próbálni; tehát ma sem kell azokkal élni, a' Kijelentésnek Istentől való származása' meg bizonyittására.

De hogy a' Kristus az ő Istentől való küldettetését Tsudákból is próbálja, meg tettzik:

1.) Magának a' Kristusnak szavaiból *Jan.* 10. 25. *A' tselekedetek mellyeket én teszek, bizonyságot tesznek én rólam. Jan.* 14. 11. *Ha azért nem hisztek: hidjetek a' tselekedetekért nékem.* Az Apostolok pedig azért beszéllik elöl a' Kristusnak tsudáit, hogy azokból meg mutassák a' Jésust Istentől küldetett Tanitónak lenni. De

2.) Szükséges dolog is vólt a' Kristusnak magát tsudák által Isten Követének lenni meg mutatni, mind a' maga személlyére, mind Tudománnyára, mind azonn Idő szokásaira, mind utól-

utóljára az akkori emberekre nézve, a' kik pallérozatlan, és balvélekedésektöl el foglalt emberek vóltak.

a.) A' maga ſzemélyére nézve ſzükséges vólt; mert ő a' kit tsak eggy Áts Mester fiának, eggy Názáretből valónak, 's e' ſzerint meg vetésre méltónak, itélt minden, hogy tudhatta vólna a' Sidók figyelmeteſségét magara vonni, és azt végbenvinni hogy ő róla azt hidjék, el az Irás túdók, és az Atyák' vallása mellett hevesenn buzgó 'Sidók, hogy ő jobb vallást állit fel mind Mó'ses, és böltsebb minden 'Sido Doktoroknál? Innen lehet ezen kérdésre meg felelni: Mi az oka hogy a' Kristus eleinte ſok Tsudákat tett, és kevesett tanitott, aző élete vége felé pedig kevesebb Tsudákat tett és többet tanitott?

b.) Az ő Tudománnyára nézve is ſzükséges vólt, mert vagynak abba Titkok és olly dolgok, mellyek fellyül múlják az ember' értelmét. p. o. A' feltámadást ſem a' Saddutzeusok, ſem a' Pogányok nem hitték, mi által lehetett hát a' Feltámadás' Tanitójának a' Feltámadást jobbann meg bizonyitani, mint azzal hogy ő Halottakat támaſztott? — Ha annyi Tsudák utánn ſem vették bé sokann a' Kristus' Tudománnyát: ſokkal inkább Tsuda nélkül meg nem lehetett vólna azt fundálni. Az ő Tudománnya ellen van a' vétkes indulatoknak, és az ő Követőinek külömb külömbféle ſzenyvedéseket igér jutalmul e' földönn: Ki vette vólna bé az illy Tudományt, hanem ha Tsudák által meg bizonyittatott vólna, Istentöl valónak lenni? — Tsak azt mondanák ma ő róla, hogy ő tsak eggy nagy Ember vólt, mint Sokrates, és hogy ő meg tsalta magát, aztképzelvénn mint az Orákulumok' Papjai, és a' régi Törvény adók, hogy az Isten jelenik meg neki, és attól vette az ő Tudománnyát. —

De

De most mikor Tsudát teſz, ezzel meg mutatja, hogy ő nem tsalta meg magát, mert a' Tsudatétel nem a' képzelődés' munkája, és hogy ő nagyobb mind Sokratesnél mind Numánál, és másoknál.

c.) Az azon Idő' ſzokásaira nézve is ſzükséges vólt Tsudát tenni a' Kristusnak; mert tudjuk az Évangyéliomból, hogy a' 'Sidó Nemzet ſzerfelett való Kivánója vólt a' Tsudáknak, és a' Vallásbann ſemmit Tsuda nélkül hinni nem akart. Móses Tsudákkal erősitette meg az ő Vallásokat: Ki hinné hát hogy azt Tsuda nélkül ki lehetett vólna tekerni, a' Papok', és a' nép' keze közül, és eggy más Vallást lehetett vólna annak helyébe bé vinni, olly meg vettetett embernek, mint a' Kristus vólt ő előttök, minden Tsuda nélkül?

d.) Magokra az akkori emberekre nézve is ſzükséges vólt a' Tsuda: mert azok tudatlanok, és balvélekedésekkel tellyes emberek vóltak; leg világosſabb erősség vólt hát ezekre nézve a' Tsuda; mert az olly történetet meg hányhatja 's vetheti akármelly tudatlan ember, mivel az, az érzékenységek alá esik, és abból ki hozhatja, hogy nagyobb erő mivelte azt mint az övé, és minden más embereké; igy hát az a' Tudomány, mellynek tekintetéért a' lett, Istentől ſzármozott. — Külömbenn is a' Meſsiásrol azt hitték a' 'Sidók, hogy az hatalmas fog lenni, és nagy Jeleket teſz. *Ján.* 7. 31. *A Kristus*, ugymond, *mikor el jö, valyon tehet e' több Jeleket azoknál, a' mellyeket e' tett?* És igy ha meg nem tudta vólna a' Kristus a' Tsudák által magát hatalmasnak lenni mutatni, be ſem vették vólna ötet Meſsiásnak, valamint a' Tudománnyát ſem. Utóllyára

3.) Lehetetlenség is vólt úgy tettzik a' Kijelentett Vallást az Erköltstelenségbenn le ſüllyedt emberek közt egyébbenn meg fundálni, hanem tsak a' Tsudákonn. Mert az Erköltstelen embereket tsak Vallás által lehetett az erköltsiségre vezetni; az illy Vallást pedig, tsak az Isten tekintetén lehet épiteni: úgy de mibenn helyheztette hát itt az Isten a' maga tekintetét? Talám a' maga Szentségébenn? úgy de éppen az a' hibájok vólt az Erköltstelen embereknek, hogy az Istent Szentnek nem esmerték. Tehát ſzükségesképpen a' maga Hatalmábann, Mindenhatóságábann, Nagyságábann kellett azt helyheztetni, vagy abbann, hogy ő az egéſz Terméſzetnek, és így az Embereknek is Ura, a' kitől mindenek függnek, eggy ſzóval, a' Tsudákbann. Ha annakokáért a' Tsudák által lehetleg könnyebbenn fel ébreſzteni az embereket az Isten eránt való tiſzteletre, és tsudálkozásra, és azon Vallásnak bé vételére, melly által ő rajtok akar jobbítani; miért nem élt vólna az Isten a' Kristus' Tudomannya' meg fundálásáraTsudákkal? vagy az Ember Krisztus Jésus és az' Apostolok közöltetvén velek a' Tsuda tételre való erő, miért nem éltek vólna a' Tsudákkal, a' magok Tudománnyoknak meg állitására.

A' mi pedig ezen nehézségeket illeti:

1.) Maga a' Kriſtus azt mondotta: *Hamis Kriſtuſok, és hamis Próféták támadnak, és nagy Jeleket, 's Tsudákat téſznek.* (a) és így az Igaz Tudománynak meg eſmértetésére, nem élhetett a' Kriſtus Tsudákból vett erőſséggel, erre mondom azt feleljük: Ez azt teſzi, hogy a' hamis Próféták úgy adják ki magokat, mint nagy, és igaz Tsuda tévők, pedig azomba ők nem azok; mert

(a) Mát. 24. 24. — 2. Thes. 2. 9.

mert ez a' szó δωσκσι annyit tesz mint ez a' 'Sidó szó נתן Mó'ses pedig ezt a' szót (*a*) a' hamis Próféták' Tsudáiról veszi, és azt mondja: Ha ezek Tsudákat tesznek is még se hidjetek nekik. Itt is hát, mivel külömbenn is, ez a' szó a' hamis Prófétákról mondódik, tsak azt teszi, hogy ezek nagy tsudatévőknek adják ki magokat: de azért ne hidjenek nekik. Külömbenn is ezek a' szók σημεια, τεϱατα nem tsak a' szoros értelemben vett Tsudákról, hanem mindenféle tsudálatos jelekről mondódik, és így ezekből nem bizonyos, hogy a' Kristus a' hamis Próféták' tsudáit olly tsudáknak tartotta vólna lenni, mint a' millyenek az övéi; mert az ő tsudáival a' mutattatott meg, hogy az ő Tudománnya Isteni Tudomány, az illyen tsábittókkal pedig nem közölheti az Istén azt az erőt, és ezeket nem ajánlhattya azok által az embereknek, az ő Szentsége' meg sértése nélkűl mert azoknak Tudománnyokkal ellenkezik az Isten' akaratja.

II. Abból pedig, hogy a' Krisztus a' maga tsudáit titokban kivánta tartatai, nem következik, hogy azokkal nem akart élni, a' maga Tudománnya' Istentől való származása' meg bizonyitására; mert ő a' mint láttuk sok helyekenn próbálja a' tsudákból, az ő Tudománnyának Isteniségét; hanem néha bizonyos és bölts okokból kivánta azokat titokba tartatni, mint p. o. Mát. 8. 4. azért, mert úgy Jérúsálembe hamarébb el menvén a' Hire, hogy a' Bélpoklós tsudálatossan meg tisztúlt, 's igy a' Pápok tsak irigységből se *declárálták* vólna ötet meg tisztúltnak lenni, de azombann azt parantsolja, hogy a' Papoknak mutassa meg magát: és igy azok

 által

(*a*) 5. Mos. 13. 2.

által akarja magát Nagy Prófétának lenni meg bizonyitatni. — Mat. 9. 30. azért tiltotta meg, mert ezen két vakok a' Jésust Dávid' fiának, vagy Mefsiásnak fzóllitották ; ezt a' titulust pedig nem akarta a' Krisztus a' Néptől hallattatni, mert félt, hogy zendülést tsinál. — Mát. 12. 16. Azért mert a' Farizeusok öfzve esküdtek az ő élete ellen: nem akarta hát, hogy azon meg fzáradott kezü ember, és a' meg gyógyitott Ördöngösök ő róla azon a' helyenn tsak fzólljanak is, ahól az ő élete vefzedelembenn forgott. — Mát. 17. 9. azért: mert nem akarta még magát úgy adni ki mint Mefsiás, mivel tudta, hogy néki fokat kell fzenyvedni, föt gyalázatos halált is látni; és így ha ezt tudták vólna elöre, fokann kéttségbe esvénn ő felőle, nem hitték vólna el hogy ő a' Mefsiás: azért mondja, hogy ezt akkor kell ki befzélni, mikor ő a' halálból fel támad.

XXIV. §.

Közönséges Jegyzések a' Tsudákról, a' mellyekből az ellenvetésekre meg lehet felelni.

A' mellyek eddig a' Tsudákról mondattak, azokból ugyan meg lehet az azok ellen való Nehézségekre felelni: mindazonáltal, itt még ezeket jegyezzük meg:

1.) A' Bibliabeli tsudáknak termélzeti okokból való ki magyarázása igen eröltetett, és inkább elmés és jádzi, mint igaz. Mert mi annál nevettségefsebb mint a' Bethlehemi Páfztorokat környül vevő Urnak ditsőfségénn, és az Égbenn meg térő Angyalokonn, lámpáfos embereket érteni.

2.) Valamint a' Képzelődésből fok nyavalya ered: úgy az által fok meg is orvosoltatik; de a'

a' Bibliabeli betegeknek, Ördöngösöknek, fzületésektöl fogva Sántáknak meg gyógyulását ennek tulajdonitani nem lehet: mert p. o. a' meg fzáradott kezü embert, a' kinek kezéből az erek tökélletefsen ki fzáradtak, és az Inak minden húzó erejeket el veſztették, ſoha képzelődés által meg nem gyógyúlhatott. — A' Halott ſem támad pedig fel képzelödésből, ſem az 5000 Ember képzelődéſsel jól nem lakott, és a' 12. Kosarak, nem képzelődésbeli mor'salékokkal töltek tele.

3.) A' hamis Tudományt igazzá a' Tsuda nem teſzi; p. o. Ha valaki eggy hegyet tsak ſzóval tenne által valahová a' mostani helyéből, azért hogy meg mutathaſsa hogy 2. 2. nem négy, hanem 5. ſoha ezen kettő, meg kettő öt öt nem tenne. A' Kriſztus' Tudománnya is nem azért igaz, hogy tsudák lettek érte: mert minekelötte tsudák vóltak, igaz vólt az, és ma is mikor tsudák nintsenek igaz az. Ezek hát tsak ſegitő eſzközei vóltak a' Kereſztyén Vallás' meg fundállásának és terjeſztésének, mivel ezek által tétettek az emberek arra nagyonn figyelmeteſekké, és továbbá a' Szent Irók ez által mutattattak meg Iſten' Követeinek lenni.

4.) Mai időbenn tsuda nem eſik; mert az a' K. Vallás' meg fundállására való vólt, és így a' ki ma tsudát teſz, az hazug, tsábittó, a' ki pedig vár, babonás. A' melly bűnös a' Törvény Szék előtt azzal mentené ma magát, hogy valami embernek tsuda tétele által vétettetett arra, hogy gyilkoljon, az azt azért ártatlannak nem itélné. A' ki ma, a' maga meg jobbulását tsuda utánn várja, ſoha meg nem jobbúl, ſőt mindég roſzſzabb leſsz. A' ki a' veſzedelembe magát tsuda által gondolja meg tartatni, ſoha meg nem tartatik. A' ki az ő állitásait ma, tsuda által akarja meg bizonyitani, az Ámittó.

5.) A' mai időbenn az a' haſzna a' tsudáknak, hogy azokbann az Istennek Nagysága meg láttatik. Ő eránta tiſztelet gerjeſztetik, és a' Szent Iróknak, mint Isten' követinek tekintetek ez által is meg fundáltatik.

6.) Nem ſzükség arra az egéſz Terméſzeti Törvények' Rendét tudni, hogy meg tudjuk, hogy tsuda e' valami. Elég a' mi reánk nézve ha az, nem az előttünk esmeretes, rendes, és Közönséges Törvény ſzerint lett meg, és hogy ſem más, ſem mi, nem tudnánk ollyat elő hozni.

7.) A' Tudománynak Igazsága, nem elég a' tudatlan 's babonás nép előtt arra, hogy azt annál fogva Istentől ſzármozottnak lenni meg esmerje. Lám a' Sokrates' Tudományát ſe' vette be a' Nép. A' Túdosok a' Kopernikus' Systemáját igaznak tartják, a' Néppel pedig éppen nem lehet el hitetni, hogy ne a' nap forogna. Lám az Irás-túdók is Jelt kivánnak, úgy az Arabsok Mahumedtől tsudával kivánták meg erősittetni a' maga Tudomannyát. — Mindazáltal hibázna az, a' ki azt tartaná, hogy a' K. Vallás' Igaſsága, egyedül a' tsudákból vett erőſségek által bizonyittathatik meg: de azomba bizonyos az is, hogy annak fel állittója tsak a' tsudák által mutathatta meg leg jobbann, hogy ő Istennek Követe; mert apellálhatott vólna az ő' Lelkieſméretére, az ő meg győzettetéſére, de azért neki nem hittek vólna; hanem mikor olly meleg Tartománybann mint 'Sidó Orſzág, ollyan halottat támaſzt fel, á' ki már négy napja, hogy meg hólt, és büdös is, 's el is van temetve, az illyen tselekedet ſzerezhette, hogy az emberek könnyebbennn meg győződtek.

8.) Azoknak állitásának az egéſz Évangyéliom ellene ſzóll, a' kik azt mondják, hogy a' Kriſztus' tsudáit, tsak allegoriai értelembe kell venni.

vénni. Mert lám a' Nainbeli meg hólt Ifjut viſzik ki temetni, koporsóba bezárva; és az útonn a' Kisérök elött a' valóságos életet adja viſzſza neki a' Kristus, 's világosann is mondatik, hogy *minekutánna tanitott* a' Kristus, hozták ö *eleibe a' ſok betegeket.*

9.) A' mi pedig Közönségeſsenn az Újj Teſtamentomi tsudákat illeti — Eck illy titulusú Könyvébenn: *Verſuch die Wundergeſchichten des N. T. aus natürlichen Urſachen zu erklären von J. C. F. Eek Berlin* 1795. mindent el követett a' tsudákonn, a' mit tsak el lehetett. Ugyan ö igy itél a' Kristus' tsudáiról: a' Kristus tudta, hogy az ö tsudái, termeſzeti okoknál fogva esnek meg, hanem hogy a' Köznépet magához édesitheſse, azért nézte azt ollyanoknak mint a' mellyek Isteni erö által leſznek meg. — De maga ez az Iró meg esmeri a' Kristust leg jobb, és leg ſzentebb Embernek az ö munkáibann, hogy hiheti hát ö a' Kristusról azt, hogy a' mit ö maga nem hitt igaznak lenni, az által kivánta, hogy hidjenek máſok az Igaſságnak? A' Kristusnak tökélletes Kharaktere kezes arról, hogy ö ſemmiféle tsalárdsággal nem élhetett. Az ö Istensége pedig lehetetlenné teſzi azt. Valyon hihetö e' az tsak valamennyire is, hogy a' Kristus, a' kr'igaz Vallást tanitott, arról ne gondolkodott vólna, hogy az ö Mesterségét vagy a' vele eggy idejüek, vagy a' következendö Idö, fel-fogják-fedezni, és akkor az ö Tudománnya, el-veſzti az ö tekintetét, a' mellyet külömbenn örökké meg-tartott-vólna, ha a' tsudákat tsudáknak nem mondtavólna? — Hogy a' 12 Apostolok, és a' 70 Tanitványok tsudát teheſsenek meg kellett öket azon Mesterségre tanitni; ezek közt vólt Júdás is a' kit a' Kristus jól esmért; nem félhetett e' a' Kriſtus ezek közül valakitöl, hogy ötet mint Ámítót

 ki

ki fogja adni. A' Kristus' előre látó nagy böltsefségével, e' meg nem eggyez. — Hogy reménylhette azt a' Kristus, hogy az ő halála utánn az ő Tanitványi ezen Mesterség, vagy inkabb tsalárdság által, az akkori világ' nagy réfzét az ő Tudományára hajtsák Mat. 16. 15. — 18. és hogy az akkori, és következő ellenségeit úgy meg tudják tsalni, hogy az ő Tudománnya, mind világ' végezetéig fel állhatna. Mat. 16. 17. 18. — Nem igaz e' az is, hogy a' Kristus fokfzor femmi efzközzel nem élt, valami tsudatételbenn, — mert tsak fzóllott és parantsolt, 's már meg esett a' rendkivül való történet? — Azt is meg kellene mutatni, hogy a' Kristus a' Doktori Tudományt valaha tanúlta: de erre dátum nints. De ha tanúlta vólna is, valyon ki lehet e' abból magyarázni, a' vizekenn való járást, a' fzélvéfz le tsendesittését, a' Lázár' és a' maga' fel támodását.— Az a' Jézus, a' ki az igafságnak leg nagyobb Szeretője lévénn, azt parantsolja az ő Tanitványinak, hogy az ő befzédek légyen: *Úgy, ugy, nem, nem*, mert a' *mi azonkivül esik a' gonofztól vagyon*, az az, a' vétek, Valyon ez a' Jésus az ő Tanitványi előtt, tselekedhetike' és fzólhat e' ezen nekik adatott régula ellen? Valyon a' kiket az igazmondóságra akar fzoktatni, nem ferkentette vólna e' azokat a' maga fokfzori példája által a' hazugságra és tsalárdságra? Hogy hihette vólna azt a' Kristus, hogy az Isten, a' kit ő leg igazabbnak hitt, az ő tzéljait tsalárd mesterségekkel fegitette vólna? hogy nevezhette vólna igy az ő befzédét Isten' befzédének? Ján. 8. 47. hogy kelhet ki a' Zsidók ellen, hogy őtet azért az igafságért akarják meg ölni, a' mellyet ő az Atyától hallott. Ján. 8. 40.

Nem lehet pedig azt gondólni, hogy a' Kristus úgy ítélt, hogy fzabad rofzfzat tsekedni,

hogy

hogy abból jó jöjjön ki; mert a' Jésus' egéfz Tudománnya mást mutat, nem külömbenn az ő maga vifelete is. Őtet ugyan fem az ő ellenféｇeinek fenyegetése, fem a' Haláltól való félelem, arra nem vehették, hogy hazudjon: mert el kerülhette vólna a' Jésus a' halált, ha Pilátus az ő réfzénn lévénn, a' Papoknak, Farizeusoknak, Saddutzeusoknak kedvezett vólna, vagy más fzóval, ha hazugsággal akart vólna élni. Ő pedig inkább akar Káromlónak és hazugnak láttatni, mint az Igazságtól el álni. Már a' ki inkább fzeréti az Igafságot, mint a' Halált; annak lehetetlen ollyan principiumának lenni, hogy rofzfzat jó tselekedni, hogy jó legyen belőle. Avagy mondhatta vólna e' a' Jesus ezen principium mellett azt; Kitsoda feddhet meg engemet a' bünről, már a' bünönn akar polgári, akar erköltsi bünt értsen is valaki?

10.) Azt is mondják még a' tsudákat terméfzeti okokból ki magyarázni akaró emberek, hogy az Evangélisták' elő adásábann femmi tsudát fem talál az, a' ki a' nyelvet jól tudja, és magok az Irók fem hitték azokat ollyanoknak lenni, a' mellyek a' terméfzeti erőt felyül haladják: Erre jobbann meg nem fellelhetünk, mintha eggy példát a' Kristus' tsudáiból fel vefzünk Jan. 9. 1. 'sa't. Eggy fzületésétol fogva való Vakot gyógyit meg a' Kristus a' nyálából tsinált fárral, és annak a' Siloám' vize által való meg mosásával. *Eck*, és mások' értelme fzerint ez azt tefzi: *fájos fzemű embert gyógyitott* meg a' Kristus. De ez a' kifejezés τυφλον εκ γενετης *Születésétől fogva vak*. v. 1. 2. — 20, — 32. foha a' nyelv' terméfzete fzerint fájos fzemüt nem jelent. A' Kristus maga ezen tselekedetét tsudának nézte, mert ezt a' harmadik Versbenn *Isten dolgának* nevezte. — Az Apostolok ezt a' Vakot fzületésé-

től fogva való vaknak tartották ; mert a' 2dik Versbenn azt kérdezik a' Kristustól : *e' vétkezett e' vagy ennek Szüléi. hogy e' vakonn ſzületett?* A' Jésus nem mondja, hogy ne tévélyegjenek, mert a' nem Vak, hanem tsak fájós ſzemű; Következésképpen akarta, hogy annak meg gyógyitását tsudának tartsák az Apostolok. — Magok az Apostolok és János, a' ki ezt meg irta, láthatták, hogy az nem fájos ſzemű ember, hanem vak. — A' *ſzomſzédok* vaknak mondják v. 8., a' Szüléi is azt mondják ; *Mi tudjuk hogy a' mi gyermekünk Vakonn ſzületett* v. 20. A' Farizeusok tsudának tartják azt v.16, és Jan. 10.21. a' mit nem mondhattak vólna annak ha a' Silóám' vizének, és a' nyálbóltsinált ſárnak olly ereje lett vólna, a' mellyel a'vakot meg lehetett gyógyitni. De talám a' Kristus találta fel előſzör azt az orvoslás módját? honnan van hát, hogy a' sárnak, nyálnak és hideg viznek ſoha attól fogva olly erejét nem tapaſztalták a' Doktorok, hogy a' ſzületett Vakok olly rövid idő alatt azon eſzközök által meg gyógyittaſsanak? Azt ſem mondhatni itt, hogy a' Farizeusok a' Kristuſsal eggy kézre dolgoztak : mert az egéſz réſzből világos, hogy nagyon utánna járnak ezenn dolognak. Utóljára, hogy tökélletes vak vólt ez az Ember, meg tetſzik abból, hogy a'meg mosódás utánn meg világosodtak az ö ſzemei, hogy *az ő ſzeme' világa meg jött* v. 10. 11. — 14. 15. — 30. — 32. és hogy a' Kristust nem esmerte még v. 35. — 38. e' pedig nem lehetett vólna, ha az előtt már fájós ſzemmel látta a' Kristust. Végezetre mivel maga ez a' Vak a' 32. v. benn azt mondja, hogy a' tsak *meg lehet, hogy a' vakot meg gyogyittsa valaki de az öröktöl fogva nem hallatott hogy valaki vakonn ſzületett embernek ſzemét gyógyitotta vólna meg.* Mindezekből látni való, hogy

hogy az Apostolok tsudának nézték ezt, és az ehez hasonló történeteket, és hogy miis úgy itéljük, a' nyelv' természete és a' dolog arra vezetnek bennünket.

11.) Még azzal is szokták a' Jesus' tsudáit alázni, hogy azokat a' Tyánabéli *Apollónius'* tsudáival teszik öszve, holott pedig azokat ezekkel éppenn nem lehet öszvehasonlittani. Mert a' Krisztus' tsudáit akkor irták meg, mikor azok estek, azok irták meg, a' kik elött meg estek, ott irták meg, a' hol estek, sokann irták meg, és mindnyájann eggy formánn, és az orvos Doktorok vagy Zsidó Papok, a' Farizeusok, és más ellenségei a' Krísztus nak soha semmi ámittásbann utól nem érik a' Kristust. De már az Apollonius' Históriáját *Filostratus* több mint száz esztendő múlva irta ki eggy *Damis* nevü Babiloniai ember' Irásiból. De hát Damis hitelre méltó ember vólt e'? söt irt e' valaha Damis nevü ember Apollóniusról valamit? — Több mint száz esztendő' el forgása alatt Filostratusonn kivül senki ezt a' Damis' kéz irását nem látta, még *Hierokles* sem, mert ő is tsak Filostratusból tzitál. — Söt nem is hallott senki semmit az Apóllonius' tetteiről, a' melly abból tettzik meg; mert eggy Históríkus sem emlékezik Filostratus elött az Apollónius' tsudáiról, sem *Celsus* ötet nem emlitti mikor a' Kristus' tsudái ellen disputál. — Mivel hát az Apollónius' tsudáinak leg kissebb Historiai bizongságok sints, azokat a' Kristuséival nem is lehet öszvevetni. Innen a' Pogány Irók Vará'slónak, Amittónak irják ötet p. o. *Lucianus*, Sándor nevü embert abból az okból is próbál Amittónak es tsalárdnak lenni, mert az Apollonius' Tanitvánnya vólt. Igy *Dio Cassius apud Xiphilinum* l. §. Utóllyá-

ra,

ra, Apollónius illy tsudákat tett: a' Madarak' beszédét értette. E'fesusban a' Pestist az által állitotta meg hogy eggy öreg kóldust meg köveztetett, és azt eggy nagy kutyává változtatta, eggyik helyből a' másikba eggy szempillantás alatt által ment — eltünt az élőfákat beszéltette, — a' tányérokat 's poharakat tántzóltatta. Illyen furtsaságokat a' Kristus nem tselekedett, ezek Mesék, és nem tsudák.

12.) Végezetre a' Kristus' és Apostolok' tsudáinak Igazságát, vagy lettségét, abból az okból tagadják sokann, hogy ha ezek valósággal meg estek, honnan van hát, hogy a' Rómaiak közül senki tsak eggyet is ezek közül fel nem jegyzett, holott ezek az ö szemeik elött szinte úgy eshettek, mint az Apostolok előtt. De ez onnan esett meg: mert a' Rómaiak a' mások' Vallására figyelmetesek nem vóltak. Továbbá, a' Keresztyén Vallást úgy nézték, mint babonás Vallást, annál fogva annak erősitő okait méltatlanoknak itélték magával a' Vallással eggyütt az emlitésre. — De tegyük fel, hogy a' Pál' tsudáit emlékezetben hagyta vólna *Sergius* a' Cyprusi, vagy pedig *Publius* a' Melitai Tisztartó, vagy valaki a' Tsászár udvarából való, vagy az Areopágita *Dienes*: igy is mit nyert vólna a' Keresztyén Vallás, az azt nem szeretők előtt? Nem azt mondanák e' hogy azok Pálnak baráti vóltak? — De kitöl is lehetett azt inkább várni mint Keresztyéntől, hogy a' Kristus' Históriáját, a' Kristus' és Apostolok' tsudáit meg irja? Melyik Pogány járt a' Jésus után Galileábann, hogy az ő tsudáit láthassa? Hát az Apostolokat ki követte a' Rómaiak közül 'Sidó országbann, kis A'siábann, Syriábann és másutt? Ha Pogány irta vólna meg a' Kristus' és Apostolok' tsudáit, ezt mondanák a' Ke-

Keresztyén Vallás' ellenségi: azok nem vóltak szemmel látó tanúk, sem Istentől illettetett emberek, és így tsak mesét irtak meg: mert a' kik a' szemmel látott Tanúknak sem hisznek, hogy hinnének azoknak, a' kik nem látták, a' mellyeket irtak. — De azomba az is meg-lehet, hogy a' Kristus' és Apostolok' idejebeli Pogányok is irtak valamit az ő tsudáiról: de azok az idő' viszontagsági miatt el-vesztek. Jó'sef Zsidó, (: *Antiq: L.* 18. *C.* 3. §. 3 :) Világossann ir a' Kristusról és Apostolokról, azoknak tsudáiról, és mivel olly világossann ir, már nem hitelre méltó, jóllehet a' Kristus utánn minteggy Harmincz esztendőkkel irta, ezt a' Könyvet: Így járnának a' Keresztyének, egyéb külső' Irókkal is: mert a' kinek maga a' Tudomány nem kell, az a' tanúbizonyságokat sem Örömmel veszi-be arról. Nem hihető e' az is, hogy Pílátus a' Kristus' ügye' *actái* közt, azt is meg-küldötte Tibériusnak, hogy ő tsudákat tett? Nem hihető e', hogy a' 'Sidó Nagy Tanács fel-jegyzette azt is a' Kristus' környül-állási közt, a' maga Protokolumábann, hogy ő tsudákat tett, mivel különbenn is szóba forgott hogy ama' hitető még életébenn meg-mondotta, hogy harmad nap múlva fel-támad? *Celsus*, és mások is emlittik a' Kristus' tsudáit, jóllehet azokat alázzák. — Utóljára, a' ki azt kivánja, hogy a' Pogányok irták-vólna-meg a' Kristus' tsudáit, az azt kivánja, hogy azok arról tegyenek tanubizonyságot, ha a' Kristus az Istennek követe vólt: de ezt nem esmérvénn-meg, hogy szólhattak vólna az ő tsudáiról, úgy mint tsudákról; következésképpenn hogy is irhatták vólna-meg azokat.

C. A' Jövendölésekről.

XXV. §.

Mit hivunk Jövendölésnek? Lehet e' a' Jövendölést a' Kijelentés' meg esmértető jelének tartani?

A' tulajdonképpen való Jövendölések, olly dolgoknak előre való bizonyos, és környül állásos meg mondások, mellyek meg is eshetnek, nem is. Ezek a' Kijelentésnek meg esmértető jelei: mert illyen dolgokat tsak a' Mindentúdó Isten láthat, és tudhat előre: tehát a' ſzent Irók az olly dolgokat tsak az Istennek velek közlött Kijelentéséből tudhatták meg mondani: és igy a' jövendölések a' Kijelentés' meg esmértető Jelei.

XXVI. §.

A' Pogányoknak is vóltak Jövendő mondó Papjaik Oraculumaik, a' kik ſzinte úgy mondtak jövendő formákat, és a' meſzſze látó Politikuſok is meg mondanak előre bizonyos változáſokat: hogy tehát a' nem tulajdonképpenn való jövendöléseket meg külömböztetheſsük a' tulajdonképpenn és ſzoros értelembenn vett Jövendölésektől, ſzükség a' tulajdonképpenn való jövendölés Tzímereit meg határozni, mellyek ezek:

1.) Olly dolog mondódjon meg előre, a' melly meg is lehet, nem is.

2.) A' bé tellyesedés előtt ſok eſztendőkkel legyen a' meg mondva, ne hogy a' jelen való okokbann legyen a' fundamentoma a' következő Változásnak.

3.) A' főbb környülállások egéſz bizonyossággal határoztaſsanak meg, ne pedig tsak hozzá vetéſsel.

4.)

4.) Ne két értelmű, hanem jól meg határozott, és világos ſzókkal mondódjon még valami.

5.) Semmi különös ráſzkódás, külső ſzokatlan maga viſelet ne előzze meg a' Prófétálást, eggy ſzóval tsak ſzóljon a' Prófétáló, és ne tsináljon ſemmit.

6.) A' Históriából bizonyos legyen, hogy az úgy tellyesedett be tökélleteſsenn, a' mint meg mondatott, és éppenn akkorra, a' mikorra meg mondatott: mivel a' mint a' jövendölésnek tárgya a' következő történet, úgy annak bé telésének bizonysága a' História.

Ezek ſzerént éppenn nem ſzoros értelembenn való Jövendölések.

a.) A' Politikusok' jövendöléseik: ezek inkább a' jelenvaló okokból való hozzá vetések.

b.) A' Pogányok' Orákulumi ſem adtak igaz jövendöléseket: mert azoknak feleleteik két értelmű ſzókból állottak, — tsak Papi tsalárdságok vóltak azok, melly az ő feleleteiknek környűl állásiból meg tettzik; mert ők a' napot is meg határozták, a' mellyenn felelt az Orákulum. — Meg lehetett őket pénzel is veſztegetni, — rájok is lehetett ijeſzteni, mint Nagy Sándor a' Delfusi Pythiára. — Völgyekbe barlangokba, a' Templomok' rejtekeibe vitték le az embereket, a' hová tsak a' Papok mehettek, és ott koholták a' meg kérdő' akaratjához illő feleleteket. Innen magok az okos Pogányok is tsak Papi tsalárdságnak hitték az Orákulumok' jövendöléseit. Azért ſzokta Diogenes mondani: *A' kinek eſze van, el lehet Orákulum nélkül.*

c.) Az *Endorbeli* boſzorkány' jövendölése ſem igaz' jövendölés: mert a' környűl állás mutatja, hogy e' tsalárdság vólt; ő ugyan is tettette, hogy Sault nem esmeri: pedig az ő rend-

kívül

kívül való nagy testéről, és azon réſzenn a' Filisteusokkal, 's Dáviddal való ſokſzori bajairól eléggé esmeretes lehetett ő előtte. — Ezenn kívül, tetteti hogy ő Sámuelt fel támaſztotta; úgy de ember halottat fel nem támaſzthat. — Az Isten is Amittó Varáslónak ezt a' tehettséget nem adhatja: bizonyosſann hát vagy maga beſzélt, vagy máſsal beſzéltetett a' Sámuel képébenn, a' mit a' meg romlott vérü, és kéttségbe esett Saul könnyenn el hitt. — Továbbá, könnyü vólt azt meg mondani, hogy Saul el veſzti az ütközetet: mert Gilboa Endorhoz tsak négy mértföldre vólt, a' két Tábor pedig ott feküdt. és így a' Filisteusok' rettenetes erejét, 's a' Saul, erötelen 's kéttségbe esett Táboráról is tudhatott mindent ez a' ravaſz tudákos aſzſzony. De az is igaz, hogy a' kimenetel ſem eggyez meg a' jövendöléſsel: mert azt mondja a' Varáſló, hogy másnap' meg hal Saul az ő fiaival eggyütt; úgy de az ütközet harmad napra esett ezen jövendölés utánn. 1. *Sám*: 30: 1. és nem is a' hartzonn esett el Saul az Izraelitákkal, hanem maga ölte meg magát.

XXVII. §.

Lehettsége és lettsége a' Jövendő-mondásnak.

A' melly módonn meg mutattuk a' Kijelentés' lehettségét; éppenn azon módonn lehet meg mutatni a' jövendölés' lehettségét is; mert a' jövendölés a' Kijelentésnek eggy réſze. — Hogy pedig vóltak jövendölések, az mind az Ó, mind az Újj Testamentomból világos, mellyeknek igaz vóltokat, és bé tellyesedéseket, az exegeſisbenn kell meg mutogatni, de lehet ezekről többeket látni oda lejjebb is a' XXXIV-*dik* §. bann.

V.

V. RÉSZ.

A' Szent Irásról.

XXVIII. §.

Mit hiszünk mi a' Szent Irásról.?

A' Keresztyének kezébenn van olly Könyv, mellybenn a' fellyebb elöl számlált meg esmértető Jelei az igaz Kijelentésnek fel találtatnak: és ezen okból mi arról azt hiszszük, hogy Istentől származott Tudomány az, melly azon Könyvbenn be foglaltatik, és annak Irói Istentől illettetett emberek vóltak, 's ennél fogva a' szent Irás a' mi Hitünknek 's Tselekedetünknek a' leg bizonyosabb Normájja. — Hogy mindent, a' mit ezen szent Könyvről Keresztyénnek tudni szükséges, fundamentomosann tudhassunk: értekezzünk

1.) A' Szent Irókról, és azoknak Authentiájjokról. —

2.) A' Szent Irásba be foglaltt Tudománynak Istentől való származásáról.

3.) A' Szent Iróknak Istentől való Illettetésekről.

4.) A' Szent Irás' Kánonjáról.

5.) A' Szent Irás' épségéről.

6.) A' Szent Irás' tulajdonságiról.

I. TZIKKELY.

A' Szent Irókról, és azoknak Authentiájjokról.

XXIX. §.

Név ſzerént kik a' Szent Irók, 's mit irtak azok?

Az egéſz Szent Irás, (: ἡ γραφή :) melly két fő réſzekre, úgymint Ó és Újj Teſtamentomra oſztatik, ezen Szent Iróknak Könyveiből áll. Az Ó Teſtamentom ugyan Mó'ses' 5 Könyveiből 's a' t. Az Ó Teſtamentomi Könyveket 'Sidó nyelvenn irták a' Szent Irók, 's mivel Mó'ses' Iráſibann vólt az egéſz 'Sidó Vallás, és az Orſzág' Törvénnye; tehát ez mint Claſſikus Könyv úgy forgott a' Próféták kezek köztt. Innen van hogy Malakiás, ki minteggy 1200 eſztendőkkel élt Mó'ses utánn, éppenn olly' nyelvenn irt mint Mó'ses, holott más nyelvekbenn annyi temérdek eſztendő, és olly ſok változás közt, mint a' melly a' 'Sidókat érte, véghetetlen változás ſzokott esni a' nyelvbenn, p. o. Mi Magyarok az ez előtt 1200 eſztendőkkel irtt Magyar Könyveket ma nem érthetnénk. Az Újj Teſtamentomi Irók el oſztatnak Évangyéliſtákra, kik négyenn vagynak, — Apoſtolok' Tselekedeteire, mellyeket Lukáts ſzedett öſzve, — Apoſtolok' Leveleire, 's a' János' Mennyei Jelenéseire. — Az Újj Teſtamentom Görög, vagy inkább Helleniſtika nyelvenn, az az Zsidós Görögséggel iródott.

Jegyzés. Ez a' ſzó בריח teſz *ſzövettséget.* Minthogy pedig a' ſzövettségbenn mindég vagynak bizonyos Igéretek; innen ſokſzor ez az a' ſzó teſz: *Igéretet és fel tételt.* Már mivel meg igérte az Isten a' 'Sidó

dó népnek, hogy Istene lesz, ha ő is meg igéri, hogy ötet tisztelì egyedül: Innen a' 'Sidó vallás *Szövettségnek* neveztetik (*a*) Mivel pedig az Ur Jésus újj és jobb Vallást hozott bé; tehát meg különböztetésnek okáért ez *Ujj*, amaz pedig *Ó Szövettségnek* neveztetik. De mivel ezt a' szót ברית igy fordították a' LXX Fordittók διαθήκη vagy *constitutio*, a' mellyet pedig a' Vulgata Testamentomnak fordit; innen az egész Szent Irás Ó, és Ujj Testamentomnak neveztetik (*b*) Jobb vóina mindazáltal ha *Szövettségnek*, nem pedig *Testamentomnak* neveztetnék a' Szent Irás: mert sem a' ברית, sem a' διαθήκη eredetiképpenn Testamentomot nem tesznek. Ezen fellyül, a' Testamentom az haldokló Embernek utólsó akaratját foglalja magában; az Isten pedig meg nem hal soha. Továbbá, a' Testamentomnak addig nints ereje, mig él a' Testáló: úgy de az Isten és a' Kristus él, és az ő Tudományának van ereje reánk nézve most is.

XXX. §.

A' Szent Irók' Authentiájjáról.

A' Szent Irók' *Authentiá*jjánn vagy közönséges hitelre méltó vóltokonn értjük azoknak abbeli tulajdonságokat, mellynél fogva meg-lehet mutatni, hogy az ö nevek alatt esmeretes Könyveknek ők vóltak az Irói és nem mások. — E' bizonyos:

I.) Az Újj Testamentomra nézve,

1.) *Históriai okokból.* Ha ugyan is Homérusnak, Emiusnak, és egyebeknek Irásait Authentikusoknak hiszszük azért, mert azt a' Régiség bizonyitja: miért kételkedhetnénk az Újj Testamentomi szent Irók' Authentiájja felöl, midönn annak bizonyittására szinte úgy sok, és hi-

(*a*) Jer. 31. 32, 33. (*b*) 2. Kor. 3. 14.

hiteles bizonyságaink vagynak a' Régiségből. Ezt bizonyitják ugyan is a' leg régibb Keresztyén Irók, a' kik az Apostolokkal vagy eggy idejűek vóltak, vagy azok utánn nem sokára éltek, mint a' Római Kelemen, Irenæus, Alexándriai Kelemen, Origenes, Tertulliánus 's a' t. A' kik, hogy nem hamar hivő, hanem a' dolognak jól utánna-járó Emberek vóltak, meg tettzik abból, hogy a' 'Sidókhoz küldött Levelet, és a' Mennyei Jelenésről irtt Könyvet hoszszas meg-vi'sgállás utánn vették-be, másokat pedig, mellyeknek Authentiájját tökélletesenn meg-mutatni nem tudták, eggyátaljábann megvetették. — Ezt bizonyitják a' leg-régibb Eretnekek, p. o. Válentínus, Basilides, 's a' t. a' kik a' második Százbann az Orthodoxusoktól el-szakadvánn az Apostolok' Könyveit Apostoliknak, és ezzel eggyütt Authentikusoknak is lenni meg-esmérték, és tsak azoknak magyarázatjábann külömböztek az Ortodoxusoktól. — Ezt bizonyitják a' Keresztyén Vallás' ellenségei, Celsus, Porfirius, 's a' t. a' kik a' Szent Iróknak Tudománnyát ostromlották, de azoknak Authentiájját kéttségbe nem hozták. — Ezt bizonyitják azok a' sok Pogány Filosofusok, a' kik a' Keresztyén Vallásra által-menvénn bizonyossann vaktába nem hitték-el, a' Szent Irók' Authentiájját. — Ezt bizonyitják a' Szent Irók magok is. Péter czitáll a' Pál' Irásira. 2. Pét: 3. 15, 16. A' János' Levelei, tanúi az ő Évangyéliomának; — Az Apostolok' tselekedeteiről irtt Könyve Lukácsnak, tanúja az ő Évangyéliomának. Ezt bizonyitják utóljára a' 2-*dik* Százbann esett Syrus és Deák, a' 3-*dik* és 4-*dik* Százbann pedig a' Szerecsen és Gothus fordittásai az Újj Testamentomnak, a' mellyekből láttzik, hogy a' leg-első Keresztyének, a' kik

az

az Apostolokkal eggy idejűek vóltak, meg-esmérték az Újj Testamentomi Szent Irók' Authentiájját, és a' Kánonba is az ő nevek alatt tették be.

2.) Mindenik Könyvnek *belső Tulajdonsága* és Foglalatja is bizonyitja a' szent Irók' Authentiájját. Mert az Irás' módja ezenn Könyveknek olly eggyügyü, mint vóltak az Apostolok Pálonn kívül. A' mit ezek a' 'Sidóknak szokásaikról, Tévelygéseikről, — a' mit némelly embereknek Karakterjeikről irnak; a' melly Históriai, Kronológiai, és Geográfiai Jegyzéseket tesznek, azok mind meg-eggyeznek az ő idejekbeli külső Históriákkal. Mindenik Könyv mutatja annak az Irónak Kharakterét a' ki azt irta. A' buzgó és heves Pétert, a' szelid és beszédbenn rövid Jánost, A' Filosófus Pált az ő Könyveikbenn eggyátaljábann fel lehet találni. Hogy Márk Péternek, és Lukáts Pálnak segittője vólt az Évangyéliom' terjesztésébenn, meg-tettzik az ő Irásaikból. Máté' Évangyélioma olly' eggyügyü mint eggy Publikánus irhatott. Az ő nyelvek, mellyenn irnak, az a' 'Sidós Görög nyelv, mellyenn még az első Százbann irtak, azutánn pedig nem. Mind ezekből hát bizonyos az Újj Testamentomi Szent Irók' Authentiája.

II.) Az Ó Testamentomi szent Irók' Authentiája bizonyos.

1.) A' *Históriai okokból.* Eggy egész Nemzet bizonyitja ugyan is, hogy mindenik Szent Könyvnek az az Irója, a' kinek az tulajdonittatik. Eggy olly Nemzet bizonyitja ezt, a' melly közt igen sok eggymást gyomorból gyűlölő Sekta vólt, melly soha sem tudott eggymással meg-eggyezni, mindazáltal a' szent Irók' Authentiájára nézve meg-eggyeznek eggymás-

fal. A' későbbi Próféták Tanúbizonyságot tefznek az elöttök valókról. — Esdrás meg-esméri a' Próféták' Irásait azokénak lenni, a' kiknek azok tulajdonittatnak. — A' Kriftus előtt minteggy 300 Efztendökkel kéfzültt a' LXX fordittás, mellyböl világos, hogy a' 'Sidó Kánonbann minden Könyv annak vólt tulajdonitva, a' kinek a' ma tulajdonittatik. A' Sirák' Könyvének 44.—49 Réfzeiböl, — A' Kriftusnak és Apoftoloknak a' régi Prófétákról, és azoknak Irásaikról való Tanúbizonyságokból, — valamint Jó'sef 'Sidó' Irásaiból, a' Thálmudból; és így fzakadatlan és idöröl időre való Tanúbizonyságokból bizonyos a' Próféták' Authentiájja, — annyival inkább, hogy ez is bizonyos, hogy Mó'ses a' maga kéz-Irását a' frigy-láda mellé tétte. 5. Mó's. 31: 9, — 24, — 26. hogy azt fenki meg ne vefztegefse, a' kit követett Jó'sué 24: 26. Sámuel 1 Sám: 10: 25. és mások.

2.) A' Könyvek' *belső tulajdonságából és foglalatjából* is bizonyos ez. Az az eggyügyüség mind a' Stylusbann, mind a' gondolatokbann, melly a' Régiség' Tzimere, tanúja a' Mó'ses' Könyveinek. Az a' nyelv, mellyenn az egéfz O Teftamentom iródott, azt mutatja, hogy azok akkor iródtak, mikor a' 'Sidók köztt élö-nyelv vólt a' 'Sidó nyelv. — Ezer meg ezer apró környül-állásokbann, fzokásokbann, Geográfiai, Kronológiai, Hiftóriai, Genealógiai Jegyzésekbenn meg-eggyeznek a' régi külsö Hiftórikusokkal. — Következésképpenn ezenn Könyveket fem eggy, fem több tsalárd ember a' későbbi idökbenn nem irhatta. Mert ugyan hogy tudhatta vólna az, az Irás'-módját úgy változtatni? E'saiás nem úgy ir mint Mó'ses, és Jeremiás nem úgy ir mint Ezékiel, és ezek köztt, meg a' Kis Próféták köztt nagy a' külömb-

lömbség a' Stylusra nézve. — A' mi a' Grammátikát nézi, Mó'sesbenn ſok az *Arkhâismus*, - a' Birák' Könyvébenn ſok a' *Provincialismus*. Ézékielbe Dánielbe a' Kháldeai nyelvnek világos nyomait lehet tapaſztalni. Eggyik Próféta Originális vagy eredeti Iró, mint É'saiás, Jóel, Habakuk; — mások másokból ſokat irnak által mint Ézékiel. A' Dávid' kedves és ſzívet meg-fogó érzékenységgel irtt Énekei, mellyeket ő a' Virágos rétekenn, a' patakok mellett, a' juhok körül énekelgetett, különböznek az É'saiás' fel-emelkedett Irása'-módjától és a' Dániel' látásaitól. Mindezekből hát világos, hogy eggy vagy több későbbi ember ezeket a' Könyveket nem irhatta, hanem ezeknek ſzükségesképpenn azok az Irói, a' kiknek azok tulajdonittatnak.

Jegyzés. 1.) Azért, hogy némelly Könyvekbenn olly ſokféle olvasás' neme van, vagy hogy némelly Könyvekbenn olly dolgok is vagynak, mellyeket azoknak Iróik nem irhattak-meg. p. o. Mó'ses és Jó'sué hogy irhatták-meg az ő halálokat, és el-temettetéseket, nem következik, hogy már azok nem azoktól ſzármaztak; a' kiknek tulajdonittatnak: mert lám a' Ciceró', és Homérus' Könyveikbenn is tettek olly változtatásokat az úgy nevezett Librâriusok, és még is az ő munkáiknak hiſzſzük azokat.

2.) Némelly Könyvekről, p. o. a' Birák', Királyok', Krónikák', Sámuel' Könyveiről elég azoknak Authentiájára nézve azt meg-mutatni, hogy azok azon Időbenn iródtak, mikor az azokbann elől-adott dolgok történtek.

II. TZIKKELY.

A' Szent Irásnak Istentől való ſzármozásáról.

XXXI. §.

Mitsoda' Rendet tartunk a' Szent Irásnak Iſtentől lett ſzármozásának meg-mutatásábann.?

Minthogy a' Szent Irás a' mi Hitünknek és Tselekedetünknek tsalhatatlan Régulája: tehát nem elég arról tsak azt hinni, hogy az abbann lévő Könyvek bizonyoſsann azokéi, a' kiknek azok tulajdonittatnak: hanem ſzükség mindenek felett, hogy annak Istentől való ſzármozásáról győzetteſsünk meg. Mind az Ó, mind az Újj Testamentomi Ekklé'sia hitte ezt eleitől fogva: de hogy ne tsupa tekintetenn fundállódjék a' mi Hitünk, hanem magunk láſsuk, hogy mit és miért hiſzünk; tehát *előſzſzör* meg-mutatjuk az Újj Testamentomi Szent Irásnak Istentől való ſzármozását. 2-*ſzor* az Ó Testamentomét, mivel ha azt meg tudjuk mutatni, e' már akkor meg leſz mutatva.

A. Az Újj Testamentomi Szent Irás Istentől ſzármozott.

XXXII. §.

Első Erőſség. *Az Újj Testamentombann fel-jegyzett történeteknek Hiſtóriai Igazságából.*

Ha az Újj Testamentombann fel-jegyzett történeteknek históriai Igazsága tökélleteſsenn bizonyos; úgy az Újj Testamentomi Szent Irás Istentől ſzármozott Tudományt foglal magábann; mivel úgy tsalhatatlan igazság leſz az, hogy a' Kristus Istentől küldetett a' mi tanittatásunkra, és

és az Apostolok Szent Lélektől tanittatott Emberek, 's Istennek Követi vóltak; mivel az Újj Testamentomi Szent Irásnak nagyobb réſze ezen dolgoknak elő-beſzéllésébő1 áll: úgy de az Újj Testamentombann elö-beſzéltt Történeteknek Históriai Igazságáról kételkedni nem lehet: mert ha minden Históriai Hit akkor helyes és be-vehető, mikor a' Tanúk minden ki-fogás nélkül valók: az Apostolok pedig minden ki-fogás nélkül való Tanúk: tehát az Újj Testamentomi Históriáknak bizonyos-, és hiteles vólta, minden kéttségenn kívül való dolog: következésképpenn igaz az, hogy a' Kristus Istennek követe vólt, és az Apostolok a' ſzent Lélek' különös Igazgatása alatt lévénn, Istentől ſzármozott Tudományt jegyzettek-fel az ő Könyveikbenn.

Hogy pedig az Apostolok minden kifogás nélkül való Tanúk onnan meg tettzik, mert meg van bennek a' hiteles és jó Tanunak ezen meg esmértető Tzimere, hogy ſem magok meg nem tsalatkoztak, mikor a' dolog utánn jártak, ſem másokat meg tsalni nem akartak. — Hogy meg nem tsalatkoztak az általok fel jegyzett Történetek' igaſsága után való járásbann, abból világos: mert nekik mind Tehettségek, mind Akaratjok vólt arra, hogy mindent ſzoroſsan meg vi'sgáljanak. Ők ugyan is józan értelmű, itéletű, okoskodású-, és a' Kristustól 3. eſztendeig tanittatott emberek vóltak. Továbbá: Szemmel látott Tanúk (*a*) vagy a' ſzemmel látott Tanúk' bizonyságánn Épittők. — Mindeneknek ſzorgalmatosann utánna járók. — (*b*) Nem gyermekek, — nem könnyenn hivők, mint azt Tamásnak, ſőt mindnyájoknak az Apos-

(*a*) 1. Ján. 1. 1. — 3. (*b*) Luk. 1. 1. — 3.

toloknak példája bizonytija, a' kikkel hogy el hitethsese a' Kristus fel támadása utánn, hogy neki valóságos és nem tündér teste van, enni kellett neki velek kenyeret. — Nem réſzre hajlók, mert eggyátallyába másképpen gondolkodtak ők a' Meſsiásról, mint a' mit azutána ő róla hirdettek. — Jóllehet külömböző helye' kenn, egymás nem tudtával, — egymástól távól, 's más idökbenn irták meg, nem tsak a' Kristus' viselt dolgait, hanem egyéb idejekbeli történeteket is: mindazáttal az ő elöladásaikbann nem tsak egymáſsal, henem még a' külső Irókkal is meg eggyeznek (*a*) A' Kristusonn és rajtok esett Történeteket világosann, — azonn a' hellyenn a' hol azok estek. — Az Itélő ſzékek elött, — nagy Innepek' alkalmatoſságával ſokſzor hirdették: és ſoha ſenki meg nem tudja hamisitani az ő elöl adásokat. (*b*) Nem is valami mélly dolgok ezek, a' mellyektöl való itélettételbenn meg tsalatkozhattak vólna, hanem meg esett dolgok, mellyeket magok láttak, vagy a' Kristustól hallottak, mellyeknek igaſságáért kéſzek vóltak meg is halni: pedig meg lehet e' hogy okos Ember azért önként meg haljon, a' miről tudja hogy az, az ő költeménnye.

De nem is vólt soha akaratjok másokat meg tsalni: mert ök fedhetetlen életü, tiſzta lelkiesméretü. Emberek voltak, a'kik még a' magok' hibáit és gondatlan kérdéseiket is meg irják. Nem is reménylettek valami haſznot vagy ditsőſséget a' mások' meg tsalásából, mert azért a' mit hirdettek, nem tsak magok üldöz-

tet-

(*a*) *Plin epist.* 90. *Tacitus Annal Libr.* 60. *cap.* 38. 44. — *Joseph Antig. Lib.* 18. *Cap.* 3. §. 2. (*b*) *Tsel.* 2. 22.

tették, hanem mások is a' kik azt be vették. — Az ő irásokbann való eggyügyűség a' mesterséges, és mézes mázos beszédeknek nem keresése, — az ő Tudománnyoknak erköltsi vólta tanúk arról, hogy ök senkit meg nem akartak tsalni. — De ha akartak vólna is másokat meg tsalni, ezt nem tselekedhették vólna, mert ollyanokat beszéltek és irtak meg, mellyekről szemmel látott ezer meg ezer Tanúk tehettek bizonyságot, a' kik ha nem igaz lett vólna az ő elöladások, őket meg tzáfolták vólna, leg alább a' Pogány Böltsek észre vették vólna ezen eggyügyű embereknek tsalárdságát, ha a' nép fel nem találta vólna is azt; Úgy de a' Pogany Böltsek hisznek nekik, és Keresztyénekké lesznek.

Mindezekből a' következik, hogy az Apostoloknak, mint minden kifogás nélkül való Tanúknak lehet hinni; Úgy de ök mondják azt a' Kristusról, hogy Ő olly igasságot tanitott, mellyet Ő az Istentöl tanult, hogy ő az Istennek követe (*a*) hogy ö Tsúdákat tett, hogy azok által Isten' követének meg ismértessen. Ők mondják azt magokról, hogy ők meg töltek Szent Lélekkel Pünköst' napjánn; (*b*) Ők mondják, hogy a' tellyes Szent Irás Istentöl ihlettetett, — hogy ők nem e' világ' Lelkét vették, hanem a' Lelket, melly Istentől vagyon, hogy a' mit prédikálnak az Isten' Lelke jelentette azt meg (*c*) ők mondják hogy közlötték másokkal a' szent Léleknek ajándékát; és igy hát magok birtak azzal (*d*).

Ezek

(*a*) *Ján.* 8. 40. — 42. (*b*) *Ján.* 15. 24. (*c*) 1. *Kor.* 2. 9. 10. (*d*) *Tsel.* 19. 6. *Tsel.* 8. 18.

Ezek ſzerint hát az Apostoloknak mint tökélletes Tanúknak ezen állitásaikbann, hogy ők Istentől ihlettetvén irtak, tökélletes hitelt lehet adni. Ha pedig hogy ők Istentől ihlettettek: Úgy az a' Tudomány mellyet ők tanitottak magától az Istentől ſzártmozott Tudomány, és így az Újj Testamentmi ſzent Irás, Istentől ſzármozott Tudományt foglal magábann.

XXXIII. §.

Második Erőſség *a' Tsudákból.*

Az Újj Testamentomi Szent Irás, meg esmértető Tzimeréűl téſzi az Isten' Követinek azt, hogy azok Tsudát teſznek (XIX. — XXV. §.) Úgy de mind a' Kristus, mind az Apostolok ſokféle tsudákat tettek: A' Kristus ugyan ſok és meg gyógyithatatlan nyavalyákat tsak ſzóval, tsak hozzá való éréſsel, a' leg eggyügyűbb eſzközzel, ſőt minden eſzköz nélkül meg gyógyitott, ſokſzor pedig a' beteget ſem látta, ſem az őtet, még is meg gyógyitotta. Ő továbbá ſok ezer embereket kevés kenyérrel meg elégitett, a' vizekenn járt, halottakat támaſztott, ſőt magát is fel támaſztotta Isten a' halálból, avvagy pedig a' Hazugságot tanitó embert feltámaſzthatja e' az Isten a' halálból, hogy az által annak hazugságának tekintetet ſzerezzen az emberek között? — Mindezen Tsudák igazságáról pedig bizonyságot teſznek nem tsak az ő Tanitványi, hanem azok a' temérdek ſok emberek is, a' kikenn, és a' kik előtt ezek estek. Söt bizonyságot teſznek erről a' Kriſtus' ellenségei is, millyen vólt Saulus, — a' Papi Fejedelmek. (*a*) Az az Itélő ſzék, melly őtet

(*a*) *Ján.* 11, 47. *Tsel.* 4. 7.

őtet kárhoztatta ; mert mikor mindenféle költött dolgokkal vádolják, az ő Tsuda tételibenn való tsalárdsággal éppen ſenki ſem vádolja. (*a*) Söt Pilátus eggyátallyába ártatlannak itéli. Kiváltképpen pedig Iudásnak maga viselete a' leg nagyobb Tanubizonyság ezenn dologbann : mert ő a' Kristuſsal egygyütt járván három Eſztendeig, mint az ő leg belső baráti közül való, tsak ki tanúlhatta vólna, ha valami tsalárd Vará'slói vagy Doctori mesterséggel élt vólna az ő Tsudatételeibenn, és annyibann vigaſztalhatta vólna magát, hogy ő Ámitót, és nem ártatlan vért árult el.

De nem tsak maga tett a' Kristus Tsudákat, hanem az ő Tanitványival is közlötte a' Tsudatételre való Erőt (*b*) És az Apostolok is ő néki tulajdonitják, hogy Tsudát tehettek. Azért is minthogy a' Kristus bizonyoſsann tett Tsudákat : következik, hogy ő Isteni hatalommal fel ruháztatott követe vólt az Istennek, és az ő Tudománnya, mellyet az ő Tanitvánnyi meg irtak, valósággal Istentől ſzármozott Tudomány : következésképpen az Újj Testamentomi ſzent Irás Istentől vette az Eredetét.

A' mi pedig az Apostolokat illeti. Ezek is tettek ſokféle Tsudákat, mint az Apostolok' Tselekedeteikről irott Könyv bizonyitja, és azokat, a' kik az ő Tsudákkal meg erősitett Tudományoknak nem hiſznek, keménnyen meg is feddik. (*c*) — Söt másoknak is adják az Apostolok ezt a' Tsudatételnek ajándékat, mellyet ők a' Kristustól vettek : Valyon pedig el lehet e' valakivel hitetni, hogy vette a' Tsuda tételre való ajándékot, hanem ha azt valósággal vette?

Bi-

(*a*) *Ján.* 18. 30. (*b*) *Mát.* 10, 1. *Luk.* 10 19. (*c*) *Mát.* 11. 21. — 24. *Ján.* 15. 24.

Bizonyosſan ha ezek az Emberek nem vették vólna ezt a' Tsudatételre való ajándékot az Apostoloktól, a' mellyet azok nékik igértek, hogy adnak; úgy az Évangyéliomi Históriát mint mesét meg vetették vólna; úgy de nem vetették meg, ſőt el hitték; kéttség kivül hát kellett azt nékiek venni. Ha vették; igy mind magok az Apostolok birtak azzal, mind máſoknak adhatták azt. — Nem lehet pedig azt mondani, hogy az Apostolok valami tsalárdsággal vagy tsábíttáſsal éltek vólna, a' Tsudatétel' ajándékának másoknak való adásábann: mert valyon annyi 'Sidó és Pogány közzül a' kikkel a' közöltetett, a' kik közzül idővel ſokann gonoſz életü emberek lettek, és a' Kereſztyén Vallástól el-távoztak, nem találkozott vólna e' leg-alább tsak eggy, a' ki az Apostolok' ezenn álnokságát ki ne beſzélte vólna?

Azértis minthogy az Isten az ő ſzentsége' meg-sértése nélkül ſoha tsábíttó, hazug embereknek Tsuda-tételre való ajándékot nem adhat: látni való, hogy az Apostolok ezenn Tsuda-tévő erövel birvánn, Istennek valóságos követi vóltak. És így az ö Tudománnyok, mellynek tekintetét az ö Tsudáikkal bizonyitják, Iſtentöl ſzármozott; következésképpenn az ö általok irtt Újj Testamentomi Szent Irás, Istentöl vette Eredetét.

XXXIV. §.

Harmadik Eröſség. *A' Jövendölésekböl.*

Minthogy a' Jövendölés olly dolgoknak elöre való bizonyos meg mondása, mellyek meg is eshetnek nem is; látni való hogy eggy ember is magától jövendöket nem mondhat: mert mi

nem

nem vagyunk Mindentudok, hogy eggy tekintettel el látnánk a' következendő időknek folyamatját. Sem Mindenhatók nem vagyunk, hogy úgy igazgathatnánk e' Világ' kormánnyát, hogy minden ebbenn úgy tellyesedjen bé, a' mint előre meg mondódott. Mikor hát valaki olly jövendőket mond meg előre, mint a' mellyeknek Tzimereit oda fellyebb (XXVI. §.) elől adtuk: látni való, hogy az azt Isteni jelentésből tudhatja, és az által Isten' követének nyilatkoztatik ki; mert Tsábitóval ezt az Isten nem közölheti: ugy de az Újj Testamentomi 'Szent Irók' Irásaibann vagynak illy jövendölések, mint p. o. a' Kristus meg mondotta előre nem tsak a' maga' (*a*) hanem az ő követőinek ſorsát is (*b*). — Meg mondotta az ő Tudománnya' előmentét, és az azt gátoló akadállyokat (*c*) hogy harmad napra fel támad, — hogy a' Szent Lélek' el fog jőni, és azt is, hogy az ő Tudománnya mind világ' végezetéig fel áll (*d*). Utóllyára pedig a' Zsidóknak polgári és Vallásbeli *Constitutióioknak*, 's a' Templomnak el romlását, olly' világoſsann meg mondotta, hogy inkább meg történt, mint még jövendő dolgot láttatik abbann az ember olvasni. — Az Apostolok is mondtak némelly jövendőket, mint p. o. hogy az Isten nem vetette meg a' Zsidókat örökre (*e*). — Igy az Ekklé'siák' meg romlását (*f*).

Már ha a' Jésus bizonyoſsann mondott-meg előre ſok dolgokat, mellyeknek bé-tellyesedésének nem tsak a' Világi Históriák (*g*), hanem a'

(*a*) Luk, 31. 33. Mát. 16. 21. Mát. 20. 18. 19. (*b*) Mát. 10. 18. — 42. Ján. 21. 18. — 21. (*c*) Mát. 21. 43. Mát. 24. 14. Luk. 13. 29. (*d*) Mát. 26. 23 (*e*) Rom. 11. 25. — 32. (*f*) 1. Tim. 4. 1. 2. Tim. 3. — (*g*) Tacit. Annal Libr. 12. Jóseph.

a' széllyel szórt Zsidók, és mi magunk is Tanúi vagyunk: látni való hogy ő Isteni mindentúdósággal birvánn mondta meg előre azokat: következésképpen az ő Tudománnya, mellyet az Újj Testamentmi Konyvekbenn a' Szent Irók által fel jegyeztetett Istentől származott Tudomány.

XXXV. §.

Negyedik Erősség. *Az Újj Testamentombann bé-foglaltt Tudomány' minémüségéből.*

Az Újj Testamentomi Szent Irás azon kivül hogy a' Természeti Vallást meg világositva, meg jobbitva, és meg erösitve adja elől: olly' Vallásbeli igasságokat is foglal magábann, mellyek egészen Újjak, az idvességre el múlhatatlanúl szükségesek, és az Okosság által soha ki nem találhatók; mert azok az embereknek gondolatjokbann sem mehettek, de azért az által meg sem tzáfolhatók. Illyenek p. o. a' Kristusnak elégtétele. Az Isten' irgalmasságának az ő igazságával való eggyeztetése; a' feltámadás, Utólsó-Itélet; a' Világnak semmiből való Teremtetése; — a' testi és Lelki gonoszoknak eredete; A' Szent Háromságról való Tudomány. Mind ezek olly dolgok, mellyeket a' leg-böltsebb Filosofusok is soha ki nem találhattak: annyival inkább azok a' tudatlan, és a' hal-vélekedésektől még a' Kristus' 3 esztendei Tanittása utánn sem mentt Halászok, 's Vámosok, hogy irhatták-vólna magoktól az Újj Testamentomi Szent Irást? — Ki mutathat tsak eggyetlen eggy Filosofust, a' kinek munkája 18 Száz esztendők alatt úgy ki-álta vólna mindenféle Embereknek, Nemzeteknek, Tudósoknak, Vallás-tsúfolóknak rostállását, mint az Újj

Te-

Teſtamentomi Szent Irás? Avvagy ki mutat olly' Törvény-adókat, kiknek Törvénnyeik olly' tökélletesek, mint a' mellyeket az Ujj Teſtamentom ir elejbénk? Ki mutathat a' Világnak minden Históriáiból olly' embert, a' kinek olly' ditsőſséges, és az egéſz emberi Nemzet' Bóldogságát illető *plánuma* lett vólna valaha, mint a' Kristusnak? Minden Törvény adók, Hérósok, és Tsáſzárok, tsak a' magok' Hazafiait, Birodalmait kívánták eleitől - fogva és többnyire a' mások' károkkal bóldogittani: de a' Kristus 'Sidónak, Pogánynak eggyaránt akar haſználni. Sőt utóljára ki mutathat olly' Kijelentést, már az akár Mahumedé, akár Zoroáſzteré, akár Konfútziusé legyen, mellyet annak egéſz foglalattyára, Tudománnyának igazságára, világoſságára, erejére, méltóságára nézve olly' tökélletesnek meg-esmértt vólna az Okoſság, mint az Ujj Testamentomi Szent Irást? Mindezekből látni való, hogy ezek az eggyügyü, tudatlan Apostolok a' mit irtak, mind a' Szent Lélek' ihletéséből irták: következésképpenn az Ujj Testamentomi Szent Irás Istentől ſzármozott Tudományt foglal-magábann.

XXXVI. §.

Ötödik Erőſség. *A' Kereſztyén Vallás' terjedéséből.*

Ha meg-gondoljuk a' Kereſztyén Vallás' terjedésébenn, akár az akadályokat, — akár a' Terjeſztőket, — akár a' Terjeſztes' módját, — akár a' Tudományt magát, — akár annak hirtelen-való el-terjedését; lehetetlen a' Szent Irást, mellynek Tekintetén és Dokumentumainn a' fundáltatik, Istentől ſzármozottnak meg nem esmerni. — A' Pogány Vallás, melly az

egéſz Világonn, 'Sidó Orſzágot ki-véve uralkodott. — A' Pogány Papok, kik a' Babonának meg-rendülhetetetlen Oſzlopi vóltak. — A' Pogány Tsáſzárok 's Fejedelmek, kik fegyverrel óltalmazták a' tehetetlen kő és fa Isteneknek igazságtalan ügyét. — A' Köznép mellyet az Okoſság' fegyvere nem járt. — A' Világi Böltsek, a' kik mindent tudtak a' Vallásbeli Igazságokonn kívül, és a' kiknek a' Kereſztyén Vallás, bolondságnak láttzott. — A' meg-romlott Erköltsök, — a' meg-homályosodott Okoſság, — a' régi, és mélly gyökeret vertt Bal-vélekedések 's tévelygések, 's a' t: Mind ezeket a' temérdek és iſzonyú akadályokat 12 erőtelen, eggyügyü, ſzegény, tudatlan, 's még a' magok' Hazafiaiktól is egéſzſzenn meg-vettetett 'Sidók támadják-meg. — Ki reménylhetett ezenn ütközetbenn valaha győzedelmet? Annyival inkább, hogy minden erőſzak és fegyver nélkül ütköznek-meg e' Világgal; tsak prédikállnak, — tsak igazságot beſzélnek, — tsak azt prédikálják, hogy az ő Tudománnyok eggy olly' Tibérius alatt meg-hóltt, és fel-támadott Embernek Tudogmánnya, a' ki eggyſzer'smind Isten is, és a' parantsolja a' 'Sidóknak, hogy a' Tzeremóniákról tegyenek-le, — a' Pogányoknak pedig, hogy az eggy igaz Istent tiſzteljék, vegyék-bé az ő Tudománnyát, melly az ő Indulatjoknak egyeneſsenn ellene van, — és a' mellynek bé-vételéért a' leſzſz e' Világonn nagyobb réſzént a' jutalmok, hogy üldöztetnek, 's ímé mind ezek mellett is alig mennek-ki ezek az Apostolok a' 'Sidók és a' Pogányok közzé, már a' 'Sidó meg-esméri a' Tzeremóniák' hijjába-valóságát. A' Pogányok ſeregenként hagyják oda az ő tsábíttó Papjaikat, ſzent Berkeiket, és Áldozataikat. A' Babonához olly' nagyonn

gyonn ragaszkodott nép, maga forgatta-fel azokat a' Bálványokat, mellyek előtt az ő Eleinek' szokása szerént reszketve térdepelt. — Maga szórta-széllyel azokat az Oltárokat, mellyekenn áldozott a' magánál alább-való Isteneknek. A' melly kezek buzgók vóltak az előtt az Oltárokonn való tűznek meg-gyújtásábann; most ugyan azok óltják azt el örökre. — Eggy-szóval az első Száz' végénn el-bámult bele a' Világnak nagy része, hogy magát Keresztyénnek lenni szemlélte: Ugyan nem kell e' itt meg-esmérni különösenn az Isteni Gond-viselésnek Újjait, a' ki az Ámíttók és hazugság terjesztők mellett illy' tsudálatosann nem munkállódhatik? Nem lehet e' magának az Újj Testamentomi Szent Irásbann be-foglaltt Tudománynak Istentől való származását abból meg-esmerni, hogy annak illy' ereje vólt, a' Túdosoknak, tudatlanoknak, Fejedelmeknek 's a' Köznépnek olly' hirtelen, tsak tsekélly eszközök által való meg-jobbíttásábann és meg-győzésébenn.

B. Az Ó Testamentomi Szent-Irás, Istentől származott.

XXXVII. §.

A' Kristus' és az Apostolok' Tanúbizonyságokból vett Erősség.

Minekutánna az Újj Testamentomi Szent Irás meg-bizonyíttatott Istentől származottnak lenni: már többé az Ó Testamentomi Szent Irásnak Istentől való származásáról kételkedni nem lehet. Mert

1.) A' Kristus maga meg esméri azt Istentől származottnak lenni, midőn azt mondja, hogy elébb el múlik az Ég és föld, mint azok

be ne telnének, mellyek az Ó Testamentombann meg irattattak (a) Másutt pedig azt mondja, hogy *Dávid a' Szent Lélek által az az Isteni ihletésből engemet Úrának mond* (b) Nem tsak hanem a' Kristus a' maga Tudománya' Igasságát próbálja annak 'a Prófétákkal való meg eggyezéséből, a' kik ő róla jövendöltek: *Ha ugymond Mósesnek hinnétek, úgy nekem is hinnétek: mert én felőlem jövendől ő* (c)

Hasonlóképpenn itélnek az Apostolok is, nevezetesenn Pál Apostol azt mondja: *A' tellyes szent Irás Istentől ihlettetett, hasznos a' tanitásra, a' feddésre, a' meg jobbitásra, a' fenyitékre, melly igasságban vagyon,* (d) Itt Pál az Ó Testamentomot érti, mert még akkor az Újj Testamentomi Irások nem vóltak öszve szedve. — Ezenkivül a' 15 dik Versbenn azt mondja Timotheusnak, hogy gyermekségétől fogva tudta az Irásokat; Zsidó gyermek pedig, mint vólt Timótheus is, gyermekségétől fogva más Irásokat az ó Testamentomnál nem tudhatott. Utóljára, ezen szóval כתוב Irás, a' Zsidók Ó Testamentomot értettek, mint a' meg tettzik Péter Apostolnak ezen szavaibol: *A' Szent Irásnak Prófétziái közzül eggy is nem magyaráztatik kiváltképpen való Magyarázattal, mert nem ember' akaratjából származtak régenn a' Próféták' Prófétálások, hanem a' Szent Lélektől indittatvánn szóllták az Istennek szent Emberei.* (f)

Ezen Tanubizónyságai szerént tehát a' Kristusnak és az Apostoloknak, az Ó Testamentomi

(a) Mát. 5. 17. 18. (b) Mát. 22. 43. (c) Ján. 5. 46. Luk. 24. 27. Mát. 9. 13. Ján. 10. 35. (d) 2. Tim. 3. 15. 16. (e) 2. Pét. 1. 20. 21.

mi Szent Irások Istentől származtak. Mindazáltal ezen Erőség ellen ezen Kifogást szokták tenni: A' Kristus tsak a' Zsidó nép vélekedéséhez való maga alkalmaztatásból mondta az Ó Testamentomot Istentől származottnak, magábann pedig valamint az Apostolok is azt soha nem hitté. De mivel a' Jésus a' maga' belső Barátinak az Apostoloknak, erős állittássał mondja, hogy az Ó Testamentomi Szent Irás Istentől származott, (a) pedig, a' Világ' következendő Tanitóit ezen Tévelygésbenn meg erősitteni, nagy hiba lett vólna. — Ezenkivül: mivel az Apostolok az Ó Testamentómi Szent Irást, a' Pogányokból lett Keresztyéneknek is úgy ajánlják mint Istentől származottat, pedig ezekre nézve, ki lehetett vólna mondani. hogy a' nem igaz, annyival inkább, hogy igy á' magokénak még nagyobb Tekintetet szerezhettek vólna. — Utóljára, mivel Pál a' maga' leg belsőbb Barátja Timótheus előtt tesz tanubizonyságot, az Ó Testamentomnak Istentől való származásáról, (b) a' ki főképpen a' Pogányok' térittésébenn foglalatoskodott; mind ezen okokra nézve látni való, hogy a' Jesus és az Apóstolok tökélletesenn úgy értenek, hogy az Ó Testamentom Istentől származott.

2.) A' Tsudákból mellyeket Mó'ses és más Próféták tettek, hasonlóképpen lehet okoskodni, mint fellyebb tselekedtünk. Úgy a' jövendölésekből, mellyekbenn nem tsak a' Zsidóknak, hanem az ídegen Nemzeteknek is, Filisteusoknak, Moábitáknak, Tirusiaknak (c) a' Babiloniai Birodalomnak fátumai, nem tsak meg nem határoztatnak (d), hanem úgy is töltekbé,

(a) Luk. 24. 25. — 44. (b) 2. Tim. 3. 15. 16. (c) Jer. 47. 48. Ésa. 15. (d) Ésa. 13. 14 45. 46. 47. Részek.

tekbé, (*a*) Meg jövendöltetik főképpen a' Mesſiásnak el jövetele, ſzületése annak helye, az ő ſzeméllyét illető sokféle környül állásokkal eggyütt (*b*) Úgy a' Kereſztyén Vallás által lejendő nagy Változás. (*c*) Főképpenn a' Mó'ses Istentől való küldettetését, a' melly ellen pedig annyi ki-fogás van, mi próbálhatja jobbann, mint az, hogy ő azt adja parantsolatbann, hogy a' 7dik eſztendőbenn nem kell vetni és majorkodni, mert a' 6dik eſztendő annyit terem, hogy 3. eſztendeig is be lehet vele érni. Ha minden Törvény-adók öſzve teſzik is az ő Eſzeket, merik e' azt olly' bizonyosſággal mondani, a' mit Mó'ses mondott, és a' mit a' Tapaſztalás is örökké meg bizonyított? Tudhatja e' az ember azt magától, hogy a' 6dik Eſztendőben az Aſzáj, és a' Jég, vagy valami ſzerentsétlenség által el nem véſz e' a' búza, kivalt olly' meleg Tartománybann, és hogy a' 7dik eſztendőbenn éhség soha nem leſzſz, ha nem vetnek is az Emberek. Mindezek mivel úgy tölték-be, a' mint meg-mondattak, jövendőt pedig magától ember nem mondhat: látni való, hogy az Ó Testámentomi Szent Irás, Istentől ſzármozott Tudományt foglal magábann.

III.

(*a*) *Xenofon Cynopædiája 7dik Könyve, Herodotus Lib.* 1. *Cap.* 190. 191. (*b*) *Ésa.* 11. 35. — 42. 53. 60. 61. 65. *Réſzek. Mik.* 5. *Hagg.* 2. *Mal.* 3. *Réſzek.* (*c*) *Ésa.* 2. 2. 3. *Ésa.* 19. 21. — 23.

III. TZIKKELY.

A' Szent Iróknak Istentől való Ihlettetésekről.

XXXVIII. §.

Mit értünk a' Szent Iróknak Istentől való Ihlettetésekenn?

A' féllyebb való értekezés ſzerént az Ó, és Újj Testamentomi Szent Irás, Istentől ſzármozott Tudományt foglal-magábann. A' kik ezen Ó, és Újj Testementomi Könyveket irták, azok neveztetnek Istentől íhlettetett embereknek. Az a' munkája pedig a' Szent Léleknek, melly ſzerént ő némelly embereknek bizonyos igaſságokat rendkivül-való módonn nyilatkoztatott ki, és azokat, mind az elöttök esmeretlen, mind pedig az esmeretes dolgoknak elöl adáſábann és leirásábann a' meg-tévelyedhetéstöl különöſsenn meg óltalmaztá, neveztetik Isteni Ihletésnek, (Inspiratio, — θεοπνευςια) vétettetvén az az elnevezés 2. Tim. 3. 16.

XXXIX. §.

A' Szent Irók' Ihlettetéseknek módja ki magyarázhatatlan, de azért nem lehetetlen.

Külömbkülömbféle útakonn jelentette ki az Isten a' maga' akaratját némelly Szent embereknek: mert néha maga beſzélt az Emberekkel mint Adámmal, és Mó'seſsel 4. *Mo's.* 12. 6. — 8. Néha Angyalok által jelentette meg a' maga' akaratját, néha Látásokban. 2. *Kor.* 12. 1. 2. *Jel.* 1. 10. El-ragadtatásokbann *Dán.* 10. 8. 9. *Tsel.* 10. 11. Álombann 1. *Mós.* 15. 2. — 20. 1. — 3. és bizonyos ábrázolásokbann, mint Péternek a' Pogányok téritését; hanem már azt a' módot melly ſzerént az Isten a' Szent Irók' Lel-

Lelkekbe belsőképpen munkálódott, és magok a' Szent Irók is miképpen vették azt észre, hogy az Isten munkálódik ő bennek, ki nem lehet magyarázni; mert mi nem tudjuk azt ki magyarázni, hogy az Isten mint e' mi Világunkonn kivül lévő Ok, miképpen munkálódik e' világba, — a' Kijelentés is terméſzet felett való módonn esvénn meg, a' külső tapaſztalásnak tárgya nem lehet, — ſem ezen kívül, minket a' Szent Lélek tulajdonképpen való Prófétákká és Apostolokká nem tévénn, nem tudhatjuk, hogy miképpenn közöltettek bizonyos esmeretlen Igaſságok a' Szent Irókkal, és a' meg-tévedhetéstől miképpen óltalmaztattak meg. — Jóllehet pedig ezt a' Szent Irók' meg-ihletése' módját nem tudjuk ki magyarázni, mindazáltal a' *lehettséges*.

1.) Fisikai tekintetbenn. Mert ha mi is közölhetjük a' mi gondolatinkat másokkal, ollyanokra tanitvánn-meg őket, mellyeket ők az előtt éppenn nem tudtak: hát az Isten, hogy ne közölhetne bizonyos igazságokat az emberekkel? Ki tudja azt meg-itélni, hogy mennyire van *receptivitáſsa* a' mi Lelkünknek, hanemha az Isten, a' ki azt teremtette: Ő hát tanithatta a' Szent Irókat, ollyan módonn és útonn, a' melly tsak Ő előtte esmerétes, és tsak Ő néki lehettséges.

2.) Erköltsi tekintetbenn is lehettséges: mert a' meg nem sérti az Istennek Szentségét, és egyébb tökélleteſségeit, mivel itt az a' Tzél, hogy az ember az Isten' akaratjával esmertesſen-meg. — Az emberi Lélek' ſzabados munkáſságát ſem fojtja e' meg, mert a' Szent Irók nem tétettek a' Szent Lélek' ihletése által Makhinákká, mint a' penna az Iró' kezébenn, hanem Ők a' nékik meg-jelentett dolgok felett ſza-

ſzabadonn elmélkedhettek, vigyázvánn ſzüntelen a' Szent Lélek, hogy el ne tévejedjenek, ſem az elmélkedésbenn, ſem a' ſzóllásbann, ſem az Irásbann.

XL. §.

Küllömbküllömbféle értelmek a' Theologusoknak a' Szent Irók' Ihlettetésekről.

Az Ekklé'siai Atyák közül Athenágorás, Juſtinus Mártyr és többek azt állitják, hogy a' Szent Lélek a' Szent Irók' ſzáját, mint valamelly Mu'sika eſzközöket úgy mozgatta, és mint a' Trombitás a' Trombitába, úgy adta a' Szent Lélek ezekbe a' hangot. De ezen állittás az Isten' méltóságához eggyátallyába illetlen, — és az is lehetetlen, hogy az Isten az okos embert buta makhinává változtaſsa, ſemmivé tévénn annak nemes tehettségeit.

Mások, mint Musæus, Bájer, Quenſtadt, 's a' t. azt állitották, hogy a' Szent Irók a' Szent Lélek' nótáriuſsai vóltak, a' kiknek a' Szent Lélek, mindent a' mi tsak a' Bibliábann van, betüről betüre, kommáról kommára 's a' t. tulajdon maga diktáltt-le, a' honnan Bengel az Újj Teſtamentomi Irás' módját: *Stylus Curiæ Cœlestis* vagy *Mennyei Udvar' Stilusának* nevezi. De ez a' Theoreája ſem állhat-meg az Isteni Ihletésnek, mert

1.) Eggyik Szent Iró, más ſzókkal ir-le ugyan azon eggy dolgot. *Mát*: 3: 17. *Márk*: 1: 11. *Luk*: 3: 22. A' környül-állások közül is eggyik kevesebbet jegyez-fel mint a' másik, és eggyik azt jegyzi-fel a' mit a' másik el-hagyott. *Mát*: 8: 5. *Luk*: 7: 2. 's a' t. Már ha a' Szent Lélek diktálta-le, a' leg-kiſsebb Irásbeli

beli Jegyet is, miért van ez a' külömbség magokbann a' dolgokbann.

2.) A' 25 dik, 34 dik, és 119 dik 'Soltárnak Versei a' 'Sidó A B C-énn kezdödnek, mivel a' Dávid' idejébenn módi vólt az olly' erköltsi igazságokat, mellyeket a' gyermekekkel könyv nélkül meg akartak tanúltatni, hogy könnyebbenn meg-tanúlhassák, sorba A B C betüinn kezdve adni-elöl. A' Jeremiás' Siralmai is, az éneklök' kedvekért illyen mesterséggel vagynak készitve. Látni való ebböl, hogy a' Szent Lélek meg-hagyta az Irót az akkori módi Irásmódjábann.

3.) Mindenik Irónak a' maga' Kharaktere szerént való Irása' modját veszszük-észre az Ó, és Újj Testamentomi Szent Irásbann.

4.) Mó'ses a' közönséges értelem szerént a' maga' elsö Könyvét, a' régi Pátriárkák' jegyzéseiböl irta-le; és így itt neki a' Szent Lélek a' betüket, 's a' t. tulájdonképpenn nem diktálta.

5.) Tsak magoknak a' Szent Iróknak tanúbizonyságok utánn lehetne azt állittani, hogy nekik a' Szent Lélek még a' betüt, és a' legkissebb Irásbeli jeleket is le-diktálta: Úgy de olly' Szent Irásbeli hely nints, a' mellybenn errött szó vólna.

6.) De vagynak is majd minden Irókbann ollyanok, a' mellyeket nem kellett a' Szent Léleknek diktálni, p. o. akarta Pál Apostol ez vagy amaz Ekklé'siát meg-látogatni de nem mehetett, — sok helyett szóll az ö barátiról, — az öszve-szedett pénzt hozzá vivökröl, — szóll a' maga' környül-állásiról, — köpönyegjéröl, — jegyzö Könyvéröl, — hogy azt vigyék hozzá. Ezeket a' Szent Léleknek diktálni nem vólt szükség betüröl betüre.

7.

7.) Ezenn értelme ellen a' főbb Theologusaink' képébenn ekképpenn nyilatkoztatja-ki magát Piktét túdós Református Tkeologus: *Non necesse est subponere Spiritum Sanctum semper dictasse Prophetis & Apostolis singula verba.*

Mások, kiváltt a' maiak, a' Szent Irás' ellenére azt állitják, hogy a' régiek minden mesterségnek találmánnyát Istennek tulajdonitották, sokkal inkább a' Vallást tsak Istentől származhatónak lenni gondolvánn, azt hitték, hogy Isteni ihletésből írtak és szóltak a' Vallás' Tanittói. De a' mint nem hihető, hogy a' Pogányok' Orákulumaik, Pythiáik, Isteni meg-ihlettetésből szóltak vólna; úgy a' Szent Irókról sem kell azt tulajdonképpenn venni: és a' kik azt állitották magokról, azok vagy meg-tsalattattak, vagy másokat akartak meg-tsalni. — Ezen mindent fel-forgató állittásra ezeket jegyezzük-meg:

1.) Későbbiek a' Pogányoknak Orákulumaik mint az igaz Kijelentések; mert már az Özön-viz elött sokszor ki-jelentette az Isten a' maga' akaratját a' Pátriárkáknak: és így a' 'Sidók' Prófétáinak Istentől való meg-ihlettetések' formájjára gondolták ki a' Pogányok az ő Orákulumaikat, nem pedig azok vették ezt ezektől.

2.) A' Pogányok' Orákuluminak nem az igaz Isten jelent-meg, mert azok azt nem esmérték: és így azok Isteni ihletésből nem is szollhattak.

3.) A' Pythiát, vagy akármi orakulumait a' Pogányoknak pénzért ihlette-meg Apolló, és az ő mesterségek tsupa kereskedés vólt; a' mi szent Iróink éppen nem illyenek vóltak.

4.) A' Pythiáknak meg ihletése' módja, eggy átallyába külömbözik az igaz Isteni Jelentéstől,

től, és meg ihletéstől: A' Delfusi Orákulum tsak úgy mondhat valamit Isteni ihletésből, ha eggy három lábu ſzékenn, eggy verem ſzájára űlt. A' még ihletéskor ezeknek ábrázatjok meg-változott, hajok fel-borzadt, mejjek ki-dagadt, ſzemeik ki pufſadtak, ágoskodtak, hogy nagyobbaknak láttaſsanak 's a'. t. mint ez egyebek közt *Virgilius'* ezen ſzavaiból meg-tettzik: *Cui ſubito non vultus, non color unus, non comtæ mansere comæ, ſed pectus anhélum, & rabie fera corda tument, maiorque videri, nec mortale ſonans Virg. Libt. VI.* 46. 50. 77. 80. A' ſzent Irók' ihlettetésekről ſoha illyet nem olvasunk.

5.) Az Orákulumok' jövendölései két értelműek vóltak, úgy hogy tsak úgy vólt ſzerentsés a' Társaság, ha magától okoſsann találta el, a' mit az Orákulum mondott, p. o. Fából tsinált kőfalakkal kellett a' Görögöknek magokat óltalmazni: ezenn nagy fa Kastélyokat, a' Morea erdeit, 's hajókat is lehetett érteni. Ellenbe a' ſzent Irók' jövendöléseik nem vóltak két értelmüek.

6.) Az Isten maga meg.külömbözteti az ő Prófétáit a' Pogányok' Orákulumaitól; mert azokat minthogy a' Társaságnak ártanak, és világoſsann hazudnak, megöleti 5. *Mos.* 18. 20. — 24. Ezeknek pedig azt mondja, hogy *ő maga leſzſz az ő ſzájokkal, és meg-tanitja hogy mit ſzóljanak.*

7.) Magok a' Pogány Böltsek úgy nézték ezeket, mint pénzért hazudozó embereket: p. o. *Plutárkhus* azt mondja: *Görög Orſzág a' ſok hadakozás miatt mind lakosiból, mind pénzéből ki puſztúlt, és így az Apolló' Papjainak kevés haſznok lévénn, a' jövenndő-mondásból meg-ſzüntek felelni.*

8.)

8.) Utóljára, ha a' Szent Irók ollyanok vóltak, mint az Orákulumok, úgy ezekröl az állittatik, hogy ezek ámitók, vagy magokat meg tsaló emberek vóltak, a' mi pedig az ő Kharakterekkel, tselekedeteikkel, 's Tudományaikkal eggyátallyába ellenkezik. Az ő Tudománnyok ollyan, melly erköltsi Tudomány; az illy' Tudományt Tanitókhoz nem férhet az ámittás. Az ő Tudománnyok ollyan nagy réſzént, mellyet a' Filosofusok ſem találhattak ki. Ezekbenn hát a' mellyeket ember ki nem találhat, tsak nem tsalhatták-meg magokat. — Másokat ſem ámithattak ezek el; mert az eggyügyüség, melly az ő tselekedeteknek Tzimere, mesterkedéshez nem tud. Ők tudták azt, hogy Lazudni, mást megtsalni, és roſzſzat tselekedni, hogy abból jó jöjjön ki, igen nagy vétek: hogy gyakorolták vólna hát ezt kéſz akartva? A' Kristusról leg alább ezeket éppen nem lehet állittani; mert ő olly' tiſzta erköltsü vólt, hogy őtet a' *bünről ſenki meg nem fedhette*, — azomba olly' méjj, és tiſzta belátáſsal birt, hogy a' követhetetlen: ha pedig hogy erről nem igaz, a' fellyebb való állittás, úgy az Apostolokról ſem; mert ezek tsak azt tanitották a' mit a' Kristus. Mindezekből következik, hogy a' Szent Irókat az Orákulomhoz nem lehet hasonlítani.

Mi a' leg helyesebb értelmet, melly az Isteni méltósággal, a' Szent Iráſsal, és a' Kijelentés' lehettségével meg eggyez, e' következendő punktumokbann adjuk elől:

I.) A' ſzent Irás néha a' ſzent Irókat mondja Istentől ihlettetteknek (*a*) néha pedig az ő Tudományokat nevezi Istentől ihletteknek (*b*) Az első-

(*a*) 2. *Pét.* 1. 21. (*b*) 2. *Tim.* 3. 16.

első értelembe az Isteni ihletés állott, a' Szent Léleknek azon munkájában, melly által a' Szent Irók, mikor azt a' Tudományt adták elöl mellynek tanitására rendeltettek, minden hibázástól, és tévelygéstől meg őriztettek. És igy azok a' Próféták és Apostolok is, a' kik semmit nem irtak, Istentől ihlettetett Tanitók vóltak. Mikor pedig a' Szent Irás mondatik Istentől ihlettetettnek, ez azt tészi, hogy az azoktól az Iroktól származott, a' kik a' Vallás' tanitásában a' Szent Lélek által leg kissebb tévelygéstől is meg őriztettek: következésképpen olly' Tudomány az, mellyenn az ember, mint Istentől származottonn, tökélletesenn meg nyughatik.

II.) A' Szent Lélek, tsak akkor munkállódott ezenn szent Emberek körül rend-kívül való módonn, mikor ők a' Vallásra tartozó dolgokbann foglalatoskodtak. Egyebekbenn olly' közönséges emberek vóltak, mint mások. De mivel a' Vallásra tartozó dolgok' elöl-adásábann és meg-irásábann ollyanok is vóltak, mellyeket már ök az elött is tudtak, hogy Taníttókká választattak, p. o. az Apostolok mint Zsidók tudták, hogy eggy az Isten; tehát kétféle módját vagy grádusát kell az Isteni Ihletésnek meg-külömböztetni. t. i.

1.) *Széles értelembenn* való Isteni Ihletést, vagy azt a' munkáját az Isten' Szent Lelkének a' Szent Irók' Lelkébenn, melly által az elöttök már esmeretes Vallásbeli dolgokat is, minden hibázás nélkül, és ott a' hol annak helye vólt adták-elöl.

2.) *Szoros értelembann* való Isteni Ihletést, vagy azt a' munkájját az Isten' Szent Lelkének, melly által az elöttök esmeretlen Vallásra tartozó igazságok ő velek közöltettek, és azoknak elöl-adásábann, 's le-irásábann, minden hibázás-

tól meg-óltalmaztattak, a' mellyekről magok is a' Szent Irók azt mondják, hogy azok nékik úgy jelentettek-meg. 1 *Kór*: 2: 9 10—13. *A' mellyek*, ugymond Pál Apostól, *az emberek' gondolatjokba sem mentek*, *azokat minékünk az Isten meg-jelentette az ő Lelke által*. Így 2 *Kór*: 11: 1—7. *Ámos*: 3: 7. 1. *Sám*: 9: 15.

III. Ezen közönséges jegyzésekből felelhetünk már meg ezen kérdésre: Valyon a' szent Irók a' Vallás' elöl.adásabann, tsupánn tsak a' *Dolgokra* nézve vóltak e' a' szent Lélek különös vigyázása és igazgatása alatt, vagy pedig a' *Szókra* nézve is, mellyekbe azok foglaltattak be? Mi azt állitjuk, hogy a' Szent Irók, mikor a' Vallás' igasságinak elöladásábann foglalatoskodtak, mind a' Dologra, mind a' Szókra nézve a' Szent Lelék' különös igazgatása alatt vóltak, mert:

1.) A' *mi a' dolgot illeti*: Akár esmeretes vólt a' Szent Irók elött valamelly vallásra tartozó dolog, akár nem, mind a' kettőre nézve a' Szent Lélek ihletéséből szóltak a' szent Irók. p. o. a' jövendöléseket, Titkokat, az Istennek az emberi nemzet' bóldogitására tzélozó intézeteit, és végezéseit, teremtés' Historiáját, Vallás, beli tzeremoniákat, Isteni Kijelentés nélkül nem tudhatták az emberek. Ezeket hát kellet ő velek a' Szent Léleknek közleni. — Azokbann is a' mellyek a' józan okosságból, tapasztalásból, Históriákból esmeretesek vóltak a' Szent Irók elött a' Szent Lélek által óltalmaztattak meg a' tévedéstől. Mert ha még a' leg méjjebb Filosofusok is meg tévedhetnek, valamelly dologról való itélet tételbenn: sokkal inkább az eggyügyü Apostolok magoknak hagyattatvánn, nem lehettek vólna minden hibától mentek. Tudni való dolog, hogy ritka História ment

a' hozzá való tételektől, és kivált a' régibb Historiákban sok mesék elegyittettek; hogy hát á' Szent Irók a' Históriákból tsak azt jegyezzék fel a' mi tökélletesen igaz, és éppen tsak azokat a' történeteket irják azokból ki, a' mellyeknek a' Vallásra, és annak világositására, 's meg erősittésére nagy be folyások vagyon; látni való, hogy a' dolgoknak kellett közöltetniek a' Szent Irókkal, azzal a' külömbséggel, hogy az egészszenn esmeretlen dolgokat a' Szent Lélek' jelentéséből tudhatták tsak meg, az előttök tudva lévők közül pedig az el tévedéstől oltalmaztattak meg. E bizonyos a' Kristus ezen igéretéből: *Ha a' Törvény Szék' eleibe vitettek azon órába meg tanittattok hogy mit szóljatok.* Igy 4. *Mós.* 23. 26. *Efés.* 3. 5. 2. *Pét.* 1. 21. 2. *Tim.* 3. 16.

2.) A' *szók* is közöltettek a' Szent Irókkal. Mert ha esmeretlen vólt a' dolog, tudni való, hogy az Újj esméreteket újj szók nélkül nem lehet mássak közölni. Az Isten ugyan a' Szent Irók' Lelkébe valami újj és esmeretlen dolgokról szerezhetett vólna valami elő-terjesztéseket minden szó nélkül: de ez a' tanittásra nem elég vólt. Mert meg-eshetett vólna, hogy azoknak ki-nyomására alkalmatlan szókkal éltek volna a' Szent Irók. Eggy rosszul alkalmaztatott szó pedig a' Prófétziákbann, és egyéb dolgokbann is hamis magyarázatra és értelemre adott volna alkalmatosságot. — Ha esmeretes volt a' dolog, így sem hagyhatta magoknak a' Szent Lélek a' Szent Irókat: mert meg-eshetett vólna az a' Szent Irókonn is, a' mi közönségesenn az emberekenn meg-szokott esni, hogy értik a' dolgot, de alkalmatlan szóval fejezik azt ki sokszor, 's annál fogva sokféle tévelygésekre adnak alkalmatosságot. Az a' külömbség van

hát

hát itt, hogy az Újj és esmeretlen dolgokat kifejező szók, eggy átallyába a' szent Lélektől jelentettek meg, az esmeretes dolgokat pedig esmeretes, és folyamatba lévő szókkal adták elől a' szent Irók, hanem itt a' Szent Lélek azt vitte végbenn, hogy tsak a' leg alkalmatosabb szókat válaszszákki. — Ezt bizonyitja a' Szent Irás. Azt mondja ugyan is a' Kristus, hogy a' szent Lélek adja tudtokra az Apostoloknak *nem tsak azt hogy mit, hanem azt is, hogy miképpen szóljanak* (a). Pál is mondja: *nem olly' beszédekkel prédikállunk, mellyekre az emberi böltsesség tanit, hanem a' mellyekre a' Szent Lélek tanit.* (b)

IV.) A' mi különösseun az *Irást* illeti, ebbenn is a' Szent Lélek' vigyázása alatt vóltak a' Szent Irók: mert a' kijelentett dolognak le-irása, szint' úgy az ő hivatalokra tartozott, mint annak élő nyelvel való tanittása, — és ha az Irásbann hiba esett vólna, a' sokkal több kárt tett vólna, mint az élő-szóval való Tanittásbeli hiba; mert az, mint Isten' akaratja, úgy közöltetett vólna az emberekkel, mind a' Világ' végéig. Az Irásra nézve ezeket jegyezzük-meg:

a.) Mivel a' mellyeket a' Szent Irók le-irtak, nem mindég éppenn akkor jelentettek-meg, mikor azokat le-irták, hanem már annak előtte tudták azokat, és prédikálták az embereknek; tehát nem szükség az Irásbann a' Szent Irókat úgy gondolni, mint Makhinákat, pennát vivő Nótáriussait a' Szent Léleknek, a' kiknek a' Szent Lélek maga diktált volna betűről betűre mindent, hanem olly' igazgatását kell

H itt

(a) Mát. 10. 19. 20. (b) 1. Kór. 2. 13. Igy Jer. 1, 9. 2. Mós. 4. 10. — 15.

itt érteni a' Szent Léleknek, melly által a' Sz. Irók mindeneket az Isten' tzéljával tökélletesſenn meg-eggyezöleg és minden hiba nélkül jegyzettek-fel.

bi) Ha a' Szent Irók világosſann állitják hogy nekik parantsolatjok van ezt vagy amazt fel-jegyezni, ekkor bizonyosſann a' Szent Lélek' indittásából irtak. (a) De hogy mindég, és minden dolgot a' Szent Lélek' rendkívül való indittásából irtak vólna meg, és külömbenn nem is irtak vólna, ezt meg nem lehet mutatni. Söt ſokann a' Szent Irók világosſann mondják, hogy néha ez Irásra bizonyos környül-állások adtak alkalmatosſágot, mellyeknél fogva magokat az Irásra meg határozták, p. o. Lukáts azt mondja: *Tetſzék énnékem a' Krisztus' Historiáját rendel meg irni* (b) Miért tetszett pedig? ezen okait adja, *mivel hogy ſokann igyekezték azt meg irni*, v. 1. továbbá, *mivel mindeneknek jól végére ment*, v. 2. Utóljára, hogy *igaz Evangyéliomot olvashasſon Theofilus azokról mellyeket hallott*, v. 4. — Igy Péter és János Apostolok, okát adták, hogy miért irják az ö közönséges Leveleket, (c) Söt Pál Apostolnak az Irásra, tsak nem mindég külsö környül állások, p. o. az Ekklésiákbann való háboruságok 'sat. adtak alkalmatosſágot, mint az ö Leveleiböl világos. — De mi ſzükség is lett vólna a' Szent Léleknek arra inditani Pál Apostolt, hogy irja meg Timotheusnak, hogy Troásból vigyeel, ha hozzá megy a' Köpönyegjét, a' könyveket, a' hártyákat, — hogy az értz mives Sándor ſok rosſzſzal vólt ö hozza, — hogy az

(a) 2 Mos. 17. 14. 5 Mos. 31. 19. Dán. 12. 4. Jel. 1. 14. Jer. 36. 11. Esa. 30. 8. (b) Luk. 1. 1. — 4. (c) 2 Pét. 1. 12. — 15. 1 Ján. 5. 13.

az ő magá' mentésebe senki mellette nem vólt, — hogy kiket köszöntsenek az ő nevével, és hogy a' Pál' iró Deákja is Tertius köszönti azokat, a' kiknek Pál a' Levelet küldötte (*a*) Következésképpen ahól a' Szent Irók világosann állitják, hogy a' Szent Lélek' inditásából irnak, ott méltánn állithatjuk, hogy a' Szent Lélek ihletéséből irtak a' Szent Irók.

c.) Az Irás közben nem vólt egyébre szükség, hanem hogy a' Szent Lélek'különös vigyázása alatt irjanak a' Szent Irók, hogy valamibe meg ne tévelyedjenek, és mindeneket az Isten' tzélja szerént jegyezzenek - fel. Az esmeretlen és újj Vallásbeli igasságokra nézve, több ennél nem kellett; mert azokat már régenn közölvénn velek a' Szent Lélek, és ök másokkal, tökélletesenn tudták, és most tsak leirták. — Az olly' dolgok körül pedig, mellyeket magoktól is tudtak, és vagy a' Históriákból, vagy régi tapasztalásaikból vették, abba vólt a' szent Lélek munkás, hogy ne hibázzon az emlékeztető tehettség, és hogy hamis elő terjesztéseket ne tsináljon magának az Iró. Magok a' Szent Irók, a' Historiából vett dolgokról azt mondják, hogy *a' mellyeket láttak, hallottak*, 's a' t. *azt irták meg.* á. *Ján.* 1. 12. *Luk.* 1. *Ján.* 19. 35. 1. *Kór.* 1. 11. Eggyik iró a' másikból egész darabokat ir. le *Lásd Esaiás* 15. *és Jeremiás* 48. *Részét*, — Szorossann is követik egymást mint p. o. Judás, Péter Apostol második Levelét. — Régi Krónikákból is irnak ki sokat, 4. *Mós.* 21. 14. *Jós.* 10. 13. 1. *Kron.* 29. 29. 's a' t. Ezek nem estek vólna, ha a' Szent Lélek az Irás közben eszközötlenül támasztott vólna ő bennek újj ideákat, és a'

H 2 szó-

(*a*) 2 *Tim.* 4. 9. — 21. *Rom.* 16. *részt. Rész.*

ſzókat, is akkor, és eſzközetlenül közlötte vólna ő velek. Innen mondja Piktét. *Quædam ſcripsiſse ſcriptores ſacros quæ non opus erat ut Spiritus Sanctus ſuggereret, ut ea quæ jam ipsi probe norant, quæ viderant, quæ audiverant, quæ ipsorum privata negotia ſpectabant. pag. 38.*

XLI. §.

A' Szent Irók' ihletése' lettségéről (actualitas)

Hogy a' Szent Irás akképpen késſzült, mint leg közelebb elő adtuk, világos ezekből.

1.) A' Jésus ſok Szent Irásbeli helyekbenn meg igérte az ő Tanitványinak, hogy ők a' Szent Lélek' vigyázása alatt leſznek; az ő Igéreteinek pedig bé kellett tellyesedni, mert ő az Istennek Követe vólt. Eſzerént az Apostoloknak Istentől ihlettetteknek kellett lenni. Azt mondja ugyan is a' Kristus: *En kérem az Atyát és más Tanitót ád néktek, a' ki veletek maradjon mind örökké (a) Az Igaſságnak Lelke minden igaſságra vezérel titeket (b) A' ti Mennyei Atyatoknak lelke az, a' ki ſzóllni fog Ti általatok (c) nem Ti vagytok kik ſzóllotok, hanem a' Szent Lélek (d) Veſzitek a' Szent Léleknek erejét (e)*

2.) A' Szent Irók magok azt állitják, hogy ők Isteni Ihletésből irták; ők pedig a' mint láttuk, minden hitelre méltó tanúk. Azt mondja ugyan is Pál Apostol: *A' ki ezen parantsolatokat meg veti, nem embert vet meg, hanem Istent, a' ki adta is az ő Szent Lelkét minékünk.* 1. *Thes.* 4. 2. — 8. — 13. 2. *Pét.* 1. 23. *Efes.* 3. 3. *Gal.* 1. 12. 1 *Kor.* 2. 10.

3.)

(a) Ján. 14. 16. (b) Ján. 16. 13. (c) Mát. 10. 19. 20. (d) Márk. 13. 11. (e) Tsel. 1. 8.

3.) Ki nem magyarázhatni másképp' azt, hogy Pál Farizeus lévénn a' Damaskusi útábann történt dolog utánn egyszerre Apostollá lehetett, hanem ha fel-veszszük hogy ő *azt az Urtól vette*, a' mint mondja, a' *mit tanitótt*; Mert a' mit tanit és ir, azt ugyan az ő Farizeusi Filosofiájából fojtatni nem lehet.

4.) Maga a' Tudomány ollyan, mellynek eggy része az emberi elmét fellyül múlja, p. o. A' Teremtés' Historiája, Tsudák, Jövendölések: Más része pedig mins ugyan az okosság' határánn kivül, de a' Historiák' bizonysága szerént, nem vóltak közönségesek, söt azokról még a' leg böltsebbek is kételkedtek.

2.) Sok köinyül állásra akadunk a' szent Irásbann, mellyből eggy rendkivül való Okra kell következést tsinálnunk, p. o. a' Pünköst napi történet' a' Péter lepedője; mert abból hogy lepedő ereszkedik Péternek az Égből, hogy tudhatta ő azt Zsidó létére, hogy a' Pogányt is hivni kell az idveségre?

IV. TZIKKELY.

A' Szent Irás' Kánonjáról.

XLII. §.

Mit értünk a' Szent Irás' Kánonitzitásaann.

Mivel azok a' Könyvek, mellyeknek Íróiról oda fellyebb szóltunk, Istentől származott Tudományt foglalnak magokbann: tehát azokat a' Zsidó és Keresztyén Ekklésia bizonyos Laistrombann foglalta bé, mellyet *Kánonnak* nevezett. Ez a' Görög szó κανων tulajdonképpen tesz *Regulát*, Sinór mértéket, melly szerént valamit alkalmaztatni, és megvisgálni kell:

tehát az Ó és Újj Teftamentomi Szent Irás' Kánonitzitáſsánn értjük azon Szent Könyveknek Laistromát mellyek mivel Istentöl ſzármozott Tudományt foglalnak magokbann, a' Kereſztyén Hitnek és tselekedetnek egyedül való réguláinak és a' ſzent Irók' tulajdon munkáinak közönségeſsenn meg eſmértettek lenni. Gal. 6. 16. Fil. 3. 16. Ezen Matériábann tanitunk elöſzör az Újj, azután az Ó Teftamentomi Szent Irás' Kánonjáról.

A. Az Újj Teftamentomi Szent Irás' Kánonjáról.

XLIII. §.

Az Újj Teſtamentomi Könyvek' Laiſtromba való ſzedésének idejéröl és módjáról.

Mikor, és ki által ſzedettek öſzve az Újj Testamentomi Szent Irások, egéſz bizonyoſsággal nem tudni. Némellyek tulajdonitják azt Szent Jánosnak, abból az okból, mert mi lehetett Istentöl ihlettetett Könyv, mi nem, azt tsak Apostol határozhatta-meg. De ha ez így van, miért merték hát a' nap-keleti Ekklé'siák, mellyeket János tanított, az ö második, és harmadik Levelét, és a' Mennyei Jelenésekröl irtt Könyvet abból mint nem Kánonikus Könyvet ki-vetni, és annak Kánonitzitáſsáról kételkedni? Vagy János maga, miért nem tette azokat bé a' Kánonba? miért kételkedtek ſok ideig az Atyák a' Pál' Zsidókhoz küldött Leveléröl, ha tudták hogy János azt Kánonikusnak meg-esmérte lenni?

Leg helybe hagyhatóbb azoknak értelme, a' kik azt állitják, hogy az Apostolok' idejekbenn

henn fel-állittatott eggyes Ekklé'siák fzedték-öfz-ve az Ujj Testamentomi Szent Könyveket, 's idővel az egéfz Kerefztyén Ekklé'sia meg-esmérte, azokat a' Szent Irók' tulajdon Könyveinek lenni. Ugyan is

1.) Az Apostolok azon eggy Levelet több Ekklé'siákhoz is el-küldötték, nem tsak eggyhez, mint ezt Pálnak a' Galatziabéli Ekklé'siákhoz, és Péternek 's Jánosnak közönséges Leveleinn kívül, világosann bizonyitja Pál: *Mikorónn ugymond el olvaftatik ti nálatok ez a' Levél, azt miveljétek, hogy a' Laoditziabéli Gyülekezetbenn is el olvaftafsék, és a' melly Levél a' Laoditziabélieké, azt ti is olvafsátok.* (a) Ezek fzerént minthogy az Ekklé'siák eggymáfsal az Apostolok' tulajdon Leveleiket közlötték, meg tudták határozni, hogy ez, vagy az, mellyik Apostolnak Irása, és így a' Kánont lafsann lafsann gyüjthették.

2.) Az Ekklé'siai Atyák a' Hæretikusokat igazitják azokra az Ekklé'siákra, mellyek az Apostoloknak tulajdon irásait birvánn, azokból kéfzitették a' Kánont.

3.) Minthogy vóltak olly' Ekklé'siák mellyek kételkedtek valamelly Szent Iró' Authentiájjáról; ebből látni való, hogy azzal az Ekklé'siával nem közöltettetvénn valamelly Levél eredeti formábann, azért nem tehette bé azt a' maga Kánonjába.

4.) Minthogy külömböző rendel voltak el rakva, a' magános Ekklé'siák' Kánonjaikbann a' Szent Könyvek; mert némellyikbenn János, Máténak eleibe tétetik, ez abból fzármozott, hogy minden Ekklé'sia, akképpenn rakta el a'

H 4 Köny-

(a) Kol. 4. 16., 2 Kor. 1. 1. 1 Thes. 5. 27.

Könyveket, a' mint idöröl idöre azok ö vélle közöltettek.

Így tehát az Ekklé'siák lassanként öszve szedvénn az Évangyéliomokat, és az Apostolok' Leveleit: már a' 2-*dik* Száz' elejinn a' Kánonikus Könyvek Évangyéliomra, Apostoli munkákra, és Levelekre el vóltak osztva, és mivel ezeket minden Ekklé'siák bevették, Eusébius' tanubizonysága szerént Ὁμολογȣμένα-áknak vagy *közönségessenn bevetteknek* nevezték. Azokat pedig a' mellyeknek Authentiájjáról, még némellyek kételkedtek, mint a' Péter' 2-*dik*, és János' 2-*dik* és 3-*dik* Levele', 's a' Mennyei Jelenés' Irójjáról ἀντιλεγȣμενα-áknak, az az *nem mindenektöl bévétetteknek* neveztettek, de a' mellyeket, mint az építtésre hasznos Könyveket olvasták az Ekklé'siákbann. A' mellyeket pedig sem közönségessenn nem olvastak az Ekklé'siákbann, sem Apostoliaknak meg nem esmértek, és abból az okból soha a' Kánonba bé nem tettek, nevezték νοθȣς-oknak vagy *költötteknek*, és *Apokrifusoknak*. Ezen Újj Testamentomi Apokrifus Könyveket, ma minden Keresztyének egyenlöenn meg vetették.

Nem kell pedig azt gondolni, hogy az elsö Ekklé'siák tsak vaktábann mindenféle Könyvet bé vettek vólna a' Kánonba, söt inkább szoros meg vi'sgálás utánn esett ez meg, a' mellybenn ök ezt a' módot követték: Az eredeti exemplárt eggymással közölték. — Meg vi'sgálták ha valamelly Apostol' neve alatt való Levél meg eggyez e' azzal a' Tudománnyal, a' mit az ö közöttök tanított. — Söt a' köztök meg forduló Apostoloknak is meg mutathatták, hogy azok tégyenek azokról bizonyságot, ha Isteni Tudomány van e' ez vagy amaz Levélbenn. Innen van, hogy Péter tudja, hogy Pálnak mi-

tso-

tsoda, és hány Levelei vágynak, bizonyos Ekklé'siáknál, hogy vagynak azok irva, 's miképpenn itélnek azokról az Ekklé'siákbann. (a) Vigyáztak a' beszéd' és az Irás' módjára, mellyel valamelly Apostol élt, — Utánna jártak, ha onnan jött e' a' Levél a' hol valamelly Apostol tartózkodott; — meg eggyeznek e' azok a' környűlállások, mellyek valamelly Levélbenn vagynak azokkal, mellyek közt valamelly Apostol vólt akkor, mikor azt irta. — Innen fedeztek is fel az első Keresztyén Atyák és Ekklé'siák, sok költött Évangyéliomokat és Leveleket. Illyen p. o. Nikodémus' Évangyélioma, mellybenn a' Kristusnak az ő fel felszittetése' meg akadállyoztatását illető allegátiójja adatik elő. Így a' Kristusnak Abgarushoz irt Levele, 's a' t.

B. Az Ó Testamentomi Sz: Irás' Kánonjáról.

XLIV. §.

Eredete az Ó Testamentomi Kánonnak.

Közönségessenn a' Zsidók azt hitték és hiszik, hogy a' Babiloniai fogságból való haza szabadúlás utánn Esdrás szedte öszve a' Zsidók' régi Szent Könyveit, és az ő idejétől fogva, több Próféta nem lévénn, semmi újjabb Könyvek nem is adattathattak soha, az ő általa meg készitett Kánonhoz. — József Zsidó Iró ugyan világosann mondja, hogy a' Kánonba tsak az Artaxerxes Longimanusig irt Szent Könyveket tették be, és azoknak Katalógussait is el számlálja. (b) A' Kristus is ezt a' Kánont melly Törvényre, Prófétákra és Zsoltárokra, vagy Szent

(a) 2 Pét. 3. 15. 16. (b) Joseph. Libr. Contra Apionem.

Könyvekre vagyon el-ofztva hagyja helybenn., (a) és az ezekbenn bé foglalt Szent Irásoknak; olvasására ferkentik az Apostolokkal eggyütt a' Kereſztyéneket. (b) A' Hetven Fordittásbann; mellyel a' Kristus és az Apostolok éltek, tsak azok a' Könyvek vágynak fel-jegyezve, mint Kánonikus Könyvek, mellyeket mi ma azoknak tartunk. A' mai Zsidók sem ſzámlálnak több ſzent Könyvet, valamint a' régiek sem.

XLV. §.

Az Ó Testamentomi Apokryfus Könyvekről.

Az Ó Testamentomi Apokrifus Könyvek, vagy azok a' Könyvek, mellyek a' Zsidó Kánonba, mint Istentől nem ſzármaztak be nem tétettek ezek: Tóbiás, Judith, Bőltseſség — Ekklésiastikus vagy Prédikátziós Könyve Sirákhnak, Bárukh' Könyve, Makkabéusok' Könyve, Esdrás' 3-*dik* és 4-*dik* Könyve. Manaſsé' Könyörgése, — a' Dániel' és Ester' Könyveihez tett Tóldalékok.

Ezeket némellyek Istentől ſzármozottaknak és Kánonikusoknak tartják, azért mert némelly Atyák tzitálják ezeket, nem tsak, hanem a' Hetven Fordittásbann is, eggyütt vóltak ezek a' több Könyvekkel, és abból által tétetvénn, más nyelvekre, a' Kontzíliumok Istentől ſzármazottaknak lenni meg esmérték, a' melly dolgok soha nem történtek vólna, hanemha az Apostoloktól, vagy a' Zsidóktól úgy nem komendáltattak vólna, mint Istentől ſzármozott Könyvek.

De

(a) Luk. 24. 44. (b) Ján. 5. 39. 2. Tim. 3. 15.

De hogy ezek nem Istentöl ihlettetett Irások, se' soha az eredeti Zsidó Kánonbann nem vóltak, meg tettzik ezekből:

1.) Mert ezek az Irók nem abból az Időből valók, mikor Próféták vóltak a' Zsidók közt, mint ez világos 1 Makkab.: 4: 46. — 9: 24. — 14: 44. a' melly helyekbenn a' mondatik, hogy az ő Idejekbenn, eggy Próféta sem vólt Izráelbenn. — Sirák is azt mondja, az ő Elöljáró beszédébenn, hogy az ő nagy Attyának Könyvét, mellyet a' Bibliából, és más Könyvekből irt ki, forditotta és magyarázza, botsánatot is kér, ha fogyatkozás esik az ő irásábann — A' Böltsesség Könyve is helytelenül tulajdonittatik Salamonnak: mert ő alatta a Zsidóság szabad vólt: Ezen Könyv. 15. 14. pedig a' mondatik, hogy ennek más parantsol. Ezen kivül, olly' szók fordúlnak abbann elő, a' mellyek a' későbbi időkből valók p. o. ςεφανοφοςειο αγον 's a' t. — De világosan is mondja Jósef Zsidó Iró, hogy a' Zsidó *Kánonbann 22. Szent Könyvek vagynak, mellyek mind Artaxerxés Longimanusig iródtak, a' melly Könyvek pedig azólta iródtak nintsen nálok az a' tekintetek, mellyel a' régiek birtak.* Ezen Huszonkét Könyveket mikor elő számlálják az Ekklésiai Atyák, a' fellyebb elől számlált Apokrysusokat, sohol nem emlitik. Utóljára, a' Proféfák tsak a' Zsidó vagy a' Káldeai nyelvel öszve zavart Zsidó nyelvenn irtak: ezek az Apókryfus Könyvek pedig Görög nyelvenn iródtak.

2.) Az Apostolok ezen Könyveket nem esmerik a' Zsidó Kánonból valóknak: mert ezekből éppen nem tzitálnak, pedig kivált a' Sirák Könyvébe, szép Etköltsi Tudomány van hejjel hejjel. Úgy látszik ugyan hogy Pál 'Sid. 15. 35. tzitá-

tzitálja 2. Makk. 6. és 7dik Részébenn elől adott dolgot; de valyon onnan tzitállya e', vagy a' közönségefsen esmeretes Históriából? — És még e' mellett is Apokryfus Könyv maradhat az: mert a' tzitátio magábann nem teszi Istentől fzármozottá a' Könyvet: mert lám Menánderből, Aratusból is tzirál Pál Apoftól eggy két fententziát 1 *Kor.* 15. 33. *Tsel.* 17. 28. *Tit.* 1. 12. de ázért ezen Irók nagyon Apokryfusok maradnak, és Kánonikusok soha sem lehetnek.

3.) Az Ekklésiai Atyák közül a' leg tudóssabbak nem számlálják ezeket a' Kánoikus Könyvek közé. Hieronymus minekutánna elölszámlálja az ó Teftamentomi Kánont azt mondja: *Igitur Sapientia, quæ vulgo Salomonis inscribitur et Jesu filii Sirakh Liber, et Judith et Tobiás et Pástor, non sunt in Canone. Maccabæorum primum Librum Hæbraicum reperi. Secundus Græcus est, quod ex ipso quoque phrasi probari potest.* Igy itél Tóbiásra való Előbeszédébenn is. Igy itélnek Origenes, Athanasius, Hilarius, Cyrillus, Melito, Epiphanius és a' Laoditziabéli Szent Zsinat.

4.) Nem lehet meg mutatni, hogy a' fellyebb elölszámlált Apokryfus Könyvek a' LXX fordításbann, mikor az a' Zsidó Kánonból készittetett, bele tétetett vólna. Mert Sirák 140 esztendővel élt a' Kristus előtt. A' Makkabeusok, mintegy 150 esztendővel: a' LXX fordítás pedig, mint egy 300 esztendővel esett a' Kristus előtt: és igy Ezek a' Könyvek valamint a' többiek is, a' Zsidó Kánonbann nem vóltak, pedig soha többé azokhoz többek nem adattak.

5.) Hogy ezen Könyvek a' leg régibb Deák fordittásokbann meg vagynak, ebből tsak a' következik, hogy ezek nagy tekintetbenn vól-

tak,

tak, az akkori Atyák előtt. — Hogy némelly Zsinatok helybe hagyták, onnan vólt, mert éltek a' régi Atyák azokkal. — De valamint a' Manaſsé imádsága. az Esdrás' 2dik és 3dik Könyve, ſzinte úgy benn vóltak, némelly Deák irott és nyomtatott Bibliákbann, és a' Szent Atyák is éltek azokkal, némelly Zsinatok is meg esmerték azokat Kánonikusoknak lenni: mindazáltal a' *Tridentinumi* Szent Zsinat ezeket a' Kánonon kivül helyheztette, és hogy tellyeſséggel el ne veſzſzenek, az újj Testamentom utánn tette őkett. *(a)* Igy ezen Apokryfus Könyvek oda tétettethettek a' LXX. forditás utánn, de azért nem Kánonikus Könyvek. A' Magyar Bibliák után van valami Enek, vagy más téve: avagy következik e' abból, hogy az Istentől ſzármozott?

6.) Mivel ezen Könyvekbenn a' Hitet, Erköltsöket 's Históriakat illető hibák feleſsen vagynak: látni való hogy ezek nem lévénn Istentől ſzármozottak, ſőha a' Kánonba ſem lehettek, p. o. *Tob.* 5. 4. eggy ſzemélly Rafáel Angyalának neveztetik, és azután Azariásnak, Ananiás' fiának, a' ki az Ördög ki-üzésére ezt a' babonás tanátsot adja, hogy valami Halnak májjából való füstöt kell tsinálni, *Tob.* 6. 9. Igy továbbá ő viſzi az Isten eleibenn a' Tóbiás' könyörgését, pedig ezt tsak a' Kristusnak tulajdonitja a' Szent Irás 's a't. Utóljára ez a' jó Angyál hazud is, Tób. 5. 19. öſzve vetve 12. 15.

V.

(a) *Lásd, Káldi György Biblliáját. Bétsbenn* 1732.

V. TZIKKELY.

A' Szent Irás' épségéről (Integritas)

XLVI. §.

Mit értünk a' Szent Irás' épségénn.

A' Szent Irás' épségénn azt értjük hogy sem a' Kánonikus Könyvek közzül, tsak eggy is el nem veszett, sem azok közzé más eredetiképpenn oda nem tartozó Könyv, be nem tétetett, és továbbá hogy a' Kánonikus Könyvekbenn elől adott Apostoli tiszta Tudomány, sem eggy sem más helyenn meg nem vesztegéttetett. — Hogy ez igy van, valósággal meg tettzik.

A *Az Ujj Testamentomra nézve.*

Az első Ekklésiáknak a' Kánonikus Könyvek eránt való különös gondoskodásokból, az Ekklésiáknak azon szokásokból, melly szerént az eredeti kéz Irásokat egymással közlötték, és azoknak mássát az eredetivel öszve tették. — A' Kánonbann lévő Könyveknek foglalattjából, mivel azokbann olly' történetek vagynak, mellyek a' Kristus' és az Apostolok' idejekbenn estek. — Továbbá abból, hogy kivált a' nagyobb Ekklésiák Arkhivumokat tartottak, mellyekbenn a' Szent Könyvek tartattattak. — Azoknak, az Ekklésiákban való olvasásából. — Az Ekklésiai Atyáknak a' Hæretikusok' igyekezete fel fedezésébenn való szémességekből. — A' külömb-külömbféle Időkbenn élt Atyáknak azokból való eggy forma tzitállásából. — Minden kézirásoknak, mellyek mind idejekre, mind helyekre nézve külömböznek, egymással való meg eggyezéséből — a' régibb és később forditások-

ból,

ból, — a' második századtúl fogva a' Szent Könyvekről irt Magyarázatokból.

Vagynak mindazáltal sokann, kik az Új Testamentomi Szent Irásoknak meg vesztegetését, sürgetik ezen okokból; mert sokféle különböző olvasások vagynak a' Szent Könyvek' kéz Irásaiban. Továbbá az Orthodoxusok a' Heterodoxusokat, és ezek azokat vádolják, hogy kiki a' maga' principiuma szerént tett változást a' Bibliánn. De ezekenkivül *Viktor* Tunoni Püspök világosann állítja, hogy Anastásius Tsászár a' VIdik Százbann, Konstántzinápolybann az Évangyéliomot meg jobbította, abból az okból, mert az tudatlan emberek által iródvánn, tsekély Stilussal van irva.

Ezen nehézségekre ezeket jegyezzük meg.

1.) Az a' Harmintz ezer különböző olvasás neme, mellyet Millius fedezett fel, öszve nézvén különbkülömbféle Kézirásokat, és még többekis nagyobb részint tsak a' Grammatikát, 's holmi accentusokat's Spiritusokat illetik, mellyek a' Görög beszédben meg vóltak ugyan örökké; de az Irásbann a' VIIdik Száz táján kezdettek azokkal élni, mikor a' régi Görögül való jó beszéllés meg szünt, és gyakorlásból azt már meg nem lehetett tanúlni. (*a*) Ha pedig valami nevezetes hijánosság van eggyik kéz Irásbann, azt többekből el lehet igazitani. — Hogy pedig illy' sok századok' lefolyása alatt némü némü hijjánosság eshetett a' Kézirásokban, a' nem tsuda: sőt a' Vólna tsuda, ha éppen semmi nem esett vólna. Minthogy pedig ezen hijjánosságok magát a' Tudományt nem illetik, és az Apostolok értelmét el nem változtatják: itt pe-

(*a*) *Montfaucon Palæogr. gr. L. III. C. 5. Ernesti interpret, N. Test.* 150. — 191. oldal.

pedig tsak az Irók' értelme' meg nem változtatásáról, nem pedig Spiritusokról 's accentusokról van a' szó: azért is méltánn állithatjuk, hogy a' Kánon mind e' mai napig meg maradt az ő épségébenn.

2.) Hogy az Orthodoxusok vádolták az Artemon' 's Márcion' követőit 's másokat, és ezek azokat, az Újj Testamentomi Kánon' megvesztegetésével, éppen ebből tettzik meg, hogy a' lehetetlen vólt; mert eggyik a' másik részt mindjárt meg támodta, és a' világnak a' dolgot tudtára adta. — De ezenkivül, eggy két Heterodoxus nem vesztegethette meg az egész Világon lévő Újj Testamentomi Szent Irásokat, — az Ekklésiai Atyák', 's a' Keresztyén Vallás' ellenségei' tzitátióit — és a' forditásokat. Es igy meg maradt az igaz Tudomány sérthetetlenűl mind e' mai napiglan.

3.) A' mi a' Víktor' túdosittását illeti, a' nem hihető: mert ezt ő tsak maga állitja, mivel Isidorus Hispalensis tsak Viktor utánn emliti ezt, Viktor is Afrikábann lakvánn, távol volt Konstántzinápolytól. tehát bizonyost itt nem mondhatott. De azombann ha a' Konstántzinápolyi Kézirásokonn e' meg eshetett, nem következik, hogy minden Napkeleti, annyival inkább Napnyugotti Kézirásokonn ez esett: mert itt Athanásius nem partantsólt. Utóljára miért nem élnek hát a' Keresztyén Vallás' ellenségi ezen erősséggel, ha e' meg esett?

B. Az Ó Testamentomi Kánon épsségéről.

Az Ó Testamentomi Kánon épségéről éppenn ollyan értelembe lehetünk mint az Újj Testamentomiról. Mert a' Babiloniai fogság előtt ugyan ezt senki meg nem vesztegethette. Mert ezen Könyvekbenn lévén a' Zsidó Vallás,

Is-

Isteni tiſztelet, az orſzág' Törvénye, — a' Nemzet' Históriája béfoglalva ; tehát azokra nagy vigyázás vólt. — Azt a' Próféták magyarázták az Oskolákbann. — A' Léviták azok ſzerént tanitották a' Népet. — Az eredeti Kézirások a' Sátorbann, és azutánn a Templombann tartattak. A' Királyok kezénn forgott legalább a' Törvény-Könyv. (*a*) Minden hetedik Eſztendőbenn felolvastattak a' nép előtt a'. Szent Könyvek. (*b*) A' Babiloniai fogság utánn ſem veſztegettettek-meg az Ó Teſtamentomi Kánonikus Könyvek ; mert Esdrásnak azokra nagy gondja vólt. — Minden Zsinagógákbann kellett az eredeti Exemplárokkal tökéleteſsen még eggyezőket tartani. — Siráknak azokból való tzitálásai — a' Jésusnak és az Apoſtoloknak helybenn hagyások, Filónak és Jósefnek tanúbizonyságok— az Alexándriai, Samariai, Káldeai, és más Fórditások; a' Mazoretháknak, vagy Zsidó Kritikusoknak és Grammatikusoknak, a' Zsidó Textus körül lett tsudálatos ſzorgalmatoſságok, kik a' Kristus előtt mintegy 450 Eſztendővel támadtak, mind ezek kezesek arról, hogy a' Zsidók' Kánonjábann bévett Könyvek, a' magok egéſz és réſzbeli épségekbenn, mind e' mai napig meg maradtak. — A' Kereſztyének pedig azt meg nem hamisithatták : mert az Ó Teſtamentombann lévő Könyveket Istentől ſzármoztaknak lenni tartották.

VI. T Z I K K E L Y.

A' Szent Irás' tulajdonságiról.

XLVII. §

A' Szent Irásnak mitsoda tulajdonságokat tulajdonitunk.

Mivel a' Szent Irás' a' mint fellyebb láttuk Istentől ſzármozott Tudományt foglal magábann,

I

(*a*) 5 *Mos.* 17. 18. 19. (*b*) 5 *Mos.* 31. 10. — 13.

bann, és mivel az egéſz Kánon, és az abbann bétett Könyvekbenn lévö igaz Tudomány ſoha meg nem veſztegettetett: innen a' Theologusok ſzokták a' Szent Irást igy Kharakterizálni, hogy annak egyedül való tekintete van a' Hit' dolgábann, hogy a' Tökélletes, Elégséges, Érthető, 's a' t. Ezekről mi-is itt rövidedenn tanitunk.

XLVIII. §.

A' Szent Irás' tekintetéről. (Auctoritas)

A' Szent Irásnak tekintete, olly' tulajdonsága a' ſzent Irásnak, melly ſzerént az maga határozhatja meg, hogy mit kell hinnünk és tselekednünk, hogy bóldogok leheſsünk, nem tsak, hanem mindenféle Vallásbeli perlekedéseket-is, tsak ö igazgathat-el, és itélhet-meg. Az elsőt nevezik *Réguláző* a' másodikat *Biréi* tekintetnek. Ezt a' tekintetet azért tulajdonitják a' ſzent Irásnak, mert tsak a' lehet leg-bizonyoſsabb kútfeje a' Vallásnák, mivel Istentöl ſzármozott, és igy abbann hiba éppen nem lehet. — És továbbá azért, mivel a' Szent Irás, magát teſzi Regulájává, és Birájáva a' Vallásbeli dolgoknak. *Ha a' Mennyei Angyal hirdetné-is* ugymond Pál Apoſtól, *nektek valamit azon kivül a' mellyet néktek. hirdetünk átok legyen (a)* Utóllyára, magok az Apoſtolok-is az Ó Teſtamentomra Apellálnak, mikor a' Zsidókat, valami Vallásbeli igaſságról meg akarják győzni. *(b)*

Ezen tulajdonságából a' Szent Irásnak azt hozza ki a' mi Helvetziai Vallástételünk, (*c*) hogy az

(a) Gal. 1. 8. 3 *Tim.* 3. 16. 17. 1 *Ján.* 2. 20. 27. 5 *Mós.* 4. 1. 2. *(b) Fesd.* 15. 15. *(c) Helvetica Confeſsio IIdik Réſz.*

az Emberi hagyományokat, Zsinatok' végzéseit, az Ekklésiai Atyáknak magyarázatjokat nem esmerjük a' Hit' dolgábann támodó kérdéseknek eligazitásábann Bíróknak, fem Hitet régulázó tekintettel azok nem birhatnak. Nem az Ekklé'siai Atyák; mert ezek hibázhattak, és hibáztak-is, mert eggyik Atya a' másikat Eretnekséggel vádolja, — az ő Irásaik-is annyi fzázadok alatt nem jöhettek a' mi kezeink közzé tökélletes épségbenn. Utóljára, az Atyák-is, a' fzent Irásból bizonyitják az ő állittásaikat, következésképpen ők-is tsak ezen okból kivánhatják, hogy nekik hidjünk, ha azzal meg edgyez az ö Tudományok. — A' Zsinatokat a' mi illeti, azok is tsak emberekből állván, nem birhatnak olly' tekintettel mint a' Szent Irás, annyival inkább, hogy ezek eggymásnak ellene mondanak, mert egygyik Zsinat felfzabadit valamelly Ekklésiai Tanitót az Eretnekség' hibája alól, másik pedig ugyan azont kárhoztatja. A' Zsidó ha a' Thálmudból bizonyitja a' maga Vallásbéli allitását, nem hifzünk neki, hanem kivánnjuk, hogy az Ó Teftamentomból bizonyítson: hogy hát a' Zsidó, vagy más, hasonlót ne vethefsen nekünk fzemünkre; nem kell az Atyáknak, a' Zsinatoknak 's a' t. Birói és Régulázói tekintetet adni a' Vallásbann. — Mindazáltal a' Dogmának Históriájára nézve, nagy hafznok van, az Atyák' Irásainak és a' Zsinatok' végzéseinek.

A' Szent Irás' Tekintetét oltalmazzuk még a' *Rationálisták* ellen, a' kik az Okofságot egyedül való és elégséges principiumának tartják, minden mi esméretünknek, és tselekedetünknek, és ezen okból a' Kijelentést, vagy eggyátallyábann fzükségtelennek állitják, vagy azt az Okofságnak egéfzenn alá vetik. Ezenn állittás adott a' Dogmátikábann erre a' Kérdés-

re alkalmatosságot: Valyon az Okosságnak van e' valami Jussa a' Kijelentett Vallásra nézve, és ha van, mibenn áll az? A' melly kérdésre így felelünk: mi a' Jozan Okosságot nem alázzuk, sem a' Vallás, és annak elől-adásából ki nem tiltjuk: mindazáltal a' Kijelentés' *Materiale Principiumának* lenni nem esmérjük, az az ollyannak, a' melly egyedül határozhatná meg, hogy mellyek légyenek a' Kijélentés' Matériái? mert így ő mind azt a' mit meg nem foghat, vagy magától fel nem találhat, ki rekeszti a' Kijelentett Vallásból, 's így a' Kijelentett Vallás semmivé tétetne. Ezt pedig ezenn okoknál fogva állitjuk:

1.) A' Kristus és az Apostolok meg esmérik ugyan, hogy van a' Józan Okosságnak annyi ereje, hogy annál fogva az Istent meg-esmerheti, és az Erköltsi Törvényt magábann feltalálhatja; de sohol arról úgy nem szólt, mint a' Kijelentett Vallás' Fő Törvényadójjáról, és Birájjáról, söt a' Históriákból még-mutatják, hogy olly' erőtelen vólt, az Okosság az Emberekbenn, hogy az az eggy igaz Istent, és az Erköltsi Törvényeket, olly' tisztánn a' mint kellett vólna fel nem találhatta, 's tsak az ő reá való halgatás utánn a' Világnak nagyobb része Babonaságbann, Hitetlenségbenn, Bálványozásbann, és a' leg undokabb erköltstelenségbenn süllyedtt-le. *Róm.* 1: 19—31. Ezt pedig ök azért beszéllik-el, hogy a' Kijelentést, annál nagyobbnak, és méltóságosabbnak lenni meg-mutathassák, és egyszersmind, hogy a' Kijelentett Vallás által az Okosság az ö Jussaibann viszsza tétetvénn, érezze a' maga' méltóságát, és a' Kijelentett Vallásnak felséges vóltát tsudálja. És így a' Keresztyén Vallás meg-esmeri az Okosságot ollyannak, a' mellyet a' Vallásból ki nem lehet

re-

rekeſzteni: de egyſzer'smind azt-is meg-mutatja, hogy a' hamar meg-tévedhet, és hogy a' maga' erejével nem tud élni; tehát abból látni való, hogy a' Józan Okoſságot, ſem a' Jésus, ſem az Apoſtolok, ſoha a' Kijelentett Vallásnak mindent által-látó, egyedül való, és főbb parantsoló Bírájjának nem tették; következésképpenn, nékünk ſem lehet azt annak tenni.

2.) A' Kijelentésbenn vagynak olly' dolgok, mellyeket az Okoſság fel nem találhatott vólna, és így ezenn ő Circulusánn kívül lévő dolgokbann *materiale principium* nem lehet. A' melly ágazati pedig a' Kereſztyén Vallásnak ollyanok, mellyek az Okoſságból-is meg-mutathatók. p. o. Van Iſteni Gondviselés, azokért ugyan mint tökélletes igazságokért az Okoſság-is kezes: de hogy én azt a' Kijelentett Vallás' Hitágazatjának hiſzem, és esmérem, azt a' Kijelentés után hiſzem.

Azombann mind ezek mellett-is meg esmérjük, hogy az Okoſságnak mint *formale principiumnak* az az ollyannak, melly azt meg mutatja, hogy ez vagy amaz ága a' Kijelentett Vallásnak nem ellenkezik az Okoſsággal, véghetetlen ſok haſzna van mind a' Vallásra mind annak elöl-adására nézve: mert

a.) Ez visgálja meg, ha valyon helyes okok, és igazi megesmertető tzimerek e' azok, mellyeknél fogva valami Kijelentés magát Istentől ſzármozottnak lenni állitja. — Ez itéli-meg, ha lehettséges és ſzükséges e' a' Kijelentés, ? Ez által lehet a' hamis Kijelentéseket az Igazaktól meg-külömböztetni; mivel mind a' kettőbenn lévő Tudományt öſzve kell hasonlitni, és meg kell visgálni, hogy mellyik igaz, ez pedig az Okoſság' munkája. — Ennek erőſségeivel, ſegittségével élnek a' Lelki Tanittók a' Templo-

mokbann. — E' nélkül a' Kijelentést tagadóval ſoha a' Kereſztyén Vallás' igazságát és tekintetét meg nem lehetne esmértetni; mivel ezzel egyedül a' Kijelentésből beſzélni nem lehet; mert az, éppenn azt nem hiſzi. Ez által tehetjük azt meg, hogy ſemmit vakúl ne hidjünk, mivel a' Hitnek Okosnak kell lenni. Igy teſzünk eleget az Apoſtol' ama' Parantsolatjának is: *Mindeneket meg próbáljatok, a' mi jó azt meg tartsatok*: mivel pedig valamit meg próbálni, vagy okoknál fogva meg-hányni vetni, az Okoſság' munkája: látni való hogy annak mint *formale principiumnak* ſok haſzna van, a' Vallásra nézve.

b.) A' Biblia magyarázásokbann-is, ſok az Okoſság' haſzna; mert az Okos magyarázás' Törvénnyei nem egyebek, hanem az Okoſságtól helybenn hagyatott formulák. Az egyeneſenn Itélő, 's magyarázó ezt a' tehettséget, az Okosságnak köſzönheti, mellyet ő az igazság' keresésébenn régtől fogva gyakorlott. — Ha a' Szent Irásbeli helyeknek öſzve vevéséből kell valami Kereſztyén Tudományt következtetni, vagy Tudományos formákbann azt elöl-adni, ezekbenn, az Okoſság' ſegittsége által bóldogulhatunk. — Ebbenn maga a' Szent Irás megy. például elől: mert mikor olly' Igazságról értekezik, mellyet az Okoſságból-is meg lehet mutogatni, azt abból-is mutogatja. *Jób*: 12: 7 — 10. *'Solt*: 19: 2 — 5. 94: 7 — 10. *Esa*: 40: 26 — 28. *Tsel*: 17: 27 — 29. *Mát*: 5. 6. 7. *Réſzek*.

c.) Eleitől fogva minden Kereſztyén Vallást tanittók haſznát vették a' Filosofiának, és a' Kereſztyén Vallást (: a' mi külömbenn ſokſzor nagy kárt-is tett :) a' Filosofiával ſzoroſsann öſzve kötötték. — A' Babonának, Vakbuzgó-

ság-

ságnak, ſemmit vagy mindenthivőségnek, eggyátallyábann ellene van az Okoſság. Igen nagy haſzna van hát annak a' Vallásra nézve, mikor a' Fantaſta, babonás, és kételkedö embereket eſzekre hozza.

Mindazáltal valamint ſokann mi közülünk, úgy más Vallásonn lévő Theologusok-is, a' Filosofiát, melly a' Józan Okoſságról való Tudomány, eggyátallyábann ki-rekeſztik a' Vallás' elöl-adásából, élvénn Szent Pál Apoſtol' ezenn ſzavaival: 2 *Kór*: 10: 5. *Az emberek' minden gondolatjaikat fogjúl viſzſzük, hogy a' Kriſtúsnak engedjenek.* De mivel Pál maga a' Filosofia' fő réſzével, a' Logikával, a' leg fontoſsabb matériákbann éltt, és a' Filosofusokkal disputált az Okoſságból; bizonyoſsann azon ſzent Irásbeli helybenn nem azt értheti, hogy ſemmi Filosofiának helye nints a' Kijelentett Vallásbann. Ő tehát itt azt mondja, hogy azokat a' Zsidó és Görög Sofiſtákat-is, a' kik az ö meſterséges okoskodásaikkal a' Kereſztyén Vallásnak neki ſzegezték magokat, meg-győzi, és minteggy triumfusbann úgy viſzi őket a' Kriſtus' Záſzlója alá.

Ezenn jegyzésnél fogva, meg-felelhetünk már minden réſzre való hajlás nélkül, a' fellyebb fel-tett Kérdésre így: Ha ez a' Tétel; Az Okoſságnak Birói Juſsa van a' Vallás' dolgaibann, ezt téſzi: minden Embernek van Juſsa megvi'sgálni a' mit ő hiſz, ha igáz e'. az; Úgy ez ellen a' Tétel ellen eggy Theologus ſem ſzóll. — Úgy ſem, ha ezt teſzi: A' Vallásbann ſemminek ollyannak nem lehet lenni, a' mi az Okoſsággal ellenkezik; mert mind a' kettőnek ſzerzője az Iſten. — De ha ezt teſzi ez a' Tétel: Mindent ki kell a' Kijelentett Vallásból ſzórni, a' mit az Okoſság meg nem foghat,

vagy ki nem magyarázhat, már akkor Birói jussát az Okosságnak a' Kijelentett Vallásbann nem esmerjük-meg: mert az első által a' tétetik-fel, hogy ez mind képtelenség és tévelygés a' mit az emberi elme által nem lát, a' mi pedig nem igaz. — A' második által pedig azt akarná velünk el-hitetni, hogy a' Kijelentés nélkül el-lehetnénk, és az Istent meg-köti, hogy Ő magáról semmit ki nem jelenthet ollyast, a' mit az Okosság meg ne foghasson, — ez is pedig képtelenség. — És így az Okosság lehet *formale* principiuma a' Kijelentett Vallásnak, *materiale* pedig nem.

XLIX. §.

A' Szent Irás' Tökélletességéről, vagy Elégségéről.

A' Szent Irás' Tökélletessége vagy Elégsége, olly' tulajdonsága a' Szent Irásnak, mellynél fogva az magábann foglalja mind azt, a' mit az Isten' tzélja, és a' mi rendeltetésünkhöz képest nékünk hinnünk, és tselekednünk kell. Ezt pedig méltánn tulajdonitjuk a' Szent Irásnak: mert külömbenn el nem érné az Isten a' tzélját, mellyért a' Kijelentés lett. De meg-is van, a' mint tapasztaljuk a' Szent Irásbann minden, a' mi a' mi' tanittatásunkra, és megnyugtatásunkra szükséges. Utóljára a' Szent Irás, maga tulajdonitja magának ezenn tökélletességet. Azt mondja ugyan-is Szent János: *Ti mindeneket tudtok, nem szükség hogy valaki titeket tanittson.* (a) Szent Pál-is azt mondja: *Hasznos a' Szent Irás a' tanittásra, feddésre, a' meg jobbittásra, hogy tökélletes legyen az Isten' embere,*

(a) 1 Jan. 2. 20. — 27.

bere, minden jó tselekedetekre tökélletesenn fel készittetett.

Ezenn állittása ellen a' Dogmátikának a' maiak ezenn Újj ellenvetést szokták vitatni, mellyet egész Könyvekbenn-is oltalmaznak már, mint p. o. ezenn Tzimű Könyvbenn: *Briefe über die perfectibilität der geoffenbarten Religion. Jena* 1795. A' melly Könyvbenn fel-tett ellenvetésekre, mellyek mivel láttzának valaminek, hamar meg-tsalják az Ifjú embert; szükség itt meg-felelnünk. Ez a' Könyv azt állitja. A' mai Kijelentés nem átallyábann, hanem tsak ráviteleſsenn tökélletes; mert azt a' Krisztus és az Apostolok, tsak a' Zsidók' pallérozódásához képest adták elő: a' tehát azokra nézve tökélletes vólt, de a' mai pallérozódáshoz képest nem az. Továbbá az ember, alkalmatós az esméretbenn való nagyobb tökélletesittésre, éppenn úgy, mint az erköltsiségbenn való nevekedésre; és így az Újjabb Kijelentéseket is fel-foghatja az ember. Ezenn fellyül a' Kijelentés, mindég lassanként nevekedett, és hogy a' tökélletlenebb vólt a' Krisztus' meg jelenéséig, minden tudja: mi okonn tenne hát az Isten eggy *non plus ultrát* a' Krisztus és az Apostolok által lett Kijelentésnél? — Ide kell még azt-is gondólni, hogy a' Szent Irás mondja: *mindeneket meg próbáljatok, a' mi jó, azt meg tartsátok*; a' hol pedig még valamit visgálni kell, ott nints átallyába való tökélletesség le-téve. Maga a' Krisztus-is azt mondja a' Tanitványinak: *Sokat mondhatnék néktek mellyeket el nem hordozhattok*; és így hijja van még a' Kijelentésnek.

De valamint ezen Irónak, úgy egyebeknek is a' kik ő vele tartnak átallyábann az a' hibájjok:

1.) Hogy a' Kijelentésnek *objectiva* tökélletefségét nem külömböztetik-meg, a' *Subiectivától*. A' Kerefztyén Vallásnak ugyan-is *Subiectiva* tökélletefsége nints: mert tsak maga vólt a' Kriftus azokbann tökélletes a' miket tanitott, más nem. Még az ö Tanitványi-is lafsanként nevekedtek annak helyes esméretibenn, 's mi bennünk-is réfz fzerént van az esméret, tsak nyomozzuk mindnyájann az igazságot, hogy azt ránk nézve tökélletefsebbé, 's világofsabbá tehefsük, és mikor mi azt miveljük, akkor nem a' Kerefztyén Vallás megy a' tökélletefségre, hanem mi megyünk abbann nagyobb tökélletefségre, — nem a' nő és nevekedik az által, hanem mi pallérozódunk és nevekedünk abban. — Ellenbenn az *Objectiva* Tökélletefsége a' Kijelentett Vallásnak egéffzenn meg-van; mert ez bir azokkal a' tulajdonságokkal, mellyek az átallyába való tökélletefségre meg-kivántatnak. Mert a' mit az Okofság kiván, az itt mindent meg-talál. Ebbenn olly' Erköltsi Tudomány adatik-elö, melly átallyábann fzükséges, és közönséges principiumokonn áll-fel. A' Filosofus, hanemha ö réfzre hajló, örökre meg elégfzik azzal a' megfogáfsál, mellyet ez az Iftenröl, és az ö tulajdonságairól 's az Erköltsi Törvényekröl ád. — A' pallérozódásbann fellyebb menö emberek fzüntelen tökélletefsebbnek esmerik ezt, de nem azért hogy e' tökélletesedne, hanem hogy ök tökélletesednek ennek esméretébenn. Ennek *positivos* igazsági ki meríthetetlenek: azért a' Kerefztyén Vallás minden tekintetbenn tökélletes. — De

2.) A' Kerefztyén Vallás' Tudománnyát nem külömbözteti meg az Iró, annak elöladásától. Amaz eggyátallyábann tökélletes marad, hanem néhol az elöladása, alkalmaztatva van a'

a' Zsidókhoz, a' kiknek az előszször esett. A-zoknak eggyügyüsége azt kivánta, hogy 'a' Kristus mint Nép' Tanittója, ne szorittsa magát valami Systemához, és tsak eggy Principiumhoz. — A' Zsidóknak tévelygései, balvélekedései, babonái támadtatnak ott meg sókszor, de ezeknek meg-tzáfolások alatt van eggy fő principium, a' mellynél fogva a' mi a' Zsidóknak mondatik, az nekünk-is mondatik, és így közönségessége van azon Tudománynak, melly ott tanittatik.

3.) A' Kristus úgy adja-elől a' Keresztyén Vallást, mint leg-tökélletessebbet, mellyet már más Kijelentés nem tehet többé tökélletessebbé. Innen ezt mint közönséges Vallást úgy parantsolja tanittatni: *El menvénn ugymond tanittsatok minden népeket, — tanitvánn őket, hogy meg tartsák mind azokat mellyeket én parantsólltam tinéktek. — El menvénn e' széles Világra prédikáljátok az Evangyéliomot, minden teremtett állatnak. — El jőnek napkeletről és napnyugotról, Eszakról és Délről az emberek, és az Isten' Országábann le-telepednek.* (a) Innen ezt is mondja a' Jésus ezenn mostani Kijelentésről, hogy mind *Világ' végéig tart, hogy ezenn a' pokolnak kapui diadalmat nem vehetnek.* (b) A-vagy pedig itélhet e' valaki igazabbann a' Keresztyén Vallásról mint a' Jésus. ? — Az Apostolok hasonlóképpenn értenek a' mostani Kijelentés' tökélletességeiről. Pál Apostol ugyan, abból próbálja, a' Keresztyén Vallás' méltóságát a' Zsidó Vallás felett, hogy e' már meg marad. (c) Ők mondják, hogy *senki már más fundamentomot nem vethet azonkivül a' melly már*

(a) *Mát.* 28. 19. 20. *Márk.* 16. 15. *Luk.* 10. 29.
(b) *Mát.* 16. 17. — 28. (c) 2 *Kor.* 3. 11.

már vettetett. — *Hogy átok legyen, ha valami Mennyei Angyal tanittana-is valamit azonn kivül, a' mi már tanittatott.* (a) Avvagy pedig lehetne e' a' Kristusnak és az Apostoloknak ezeket mondani a' Keresztyén Vallásról, hanemha az átallyábann véve tökélletes vólna?

4.) A' mi pedig az Iró' okait illetí: Inkább az Erköltsiségbenn lehet nékünk végetlen nevekedést tulajdonittani mint az Esméretbénn; mert ha nagyobb esméretünk van-is ma, mint a' régi Zsidóknak: de mi-is tsak meg-akadunk ott a' hol Szent Pál, és fel kiáltunk hogy: *Óh Isten' böltsességének méllységes Gazdagsága!* — A' hol a' Zsidó meg-állott a' kegyességbenn: annál abbann fellyebb mehetünk- Nem úgy van e' hogy valamint eggy ember, úgy egész Nemzet-is fellyebb megy az elme pallérozódásbann, és ismét vissza esik,? Igaz, hogy az Apostolok serkentenek, hogy mindeneket megpróbáljunk, mert meg-akarták mutatni, hogy az ő Tudományok az Okossággal nem ellenkezik, és hogy ők Vak hitet nem kívánnak. — Mondja ugyan a' Jésus, hogy még sokat az Apostolok meg nem foghatnak, a' miket kellene nékik tudni: de éppenn azért mindjárt meg-ígéri nékik a' Szent Lelket, a' ki őket minden Igasságra meg tanitja.

Ezekből hát világos, hogy a' Keresztyén Vallás, és így a' mai Kijelentés eggyátallyábann tökélletes: és tsak azonn esetbenn lehetne talám Újj Kijelentést reményleni, ha az emberi Nemzet megint olly' méllyenn le süllyedne az Erköltstelenségbenn és tudatlanságbann, mint a' régi Időkbenn, 's ennek az abból való ki

(a) 1 Kór. 3. 11. Efes. 2. 20.

ki segéllésére, a' mostani Kijelentés elégséges nem vólna.

L. §.

A' Szent Irás' Világosságáról, vagy Érthetőségéről 's annak Olvasásáról.

A' Szent Irás' Világosságánn értjük annak azt a' tulajdonságát, melly szerént az, mind azokat, mellyek az Idvességre szükségesek, kinek kinek az ő személybeli szükségéhez, és pallérozódásához képest adja-elől. Ezt azért tulajdonitjuk a' Szent Irásnak, mert úgy az Isten képtelen dolgot tsinált vólna, mikor érthetetlen Kijelentés által akarta az embereket az ő tudatlanságokbann meg-világositani. A' Szent Irás, maga-is tulajdonitja ezt magának, 5 *Mós.* 30. 11. *Sólt.* 19. — 119. Ha pedig hogy az Ó Testamentom-is világos a' Hitre tartozó dolgokbann: sokkal inkább az Újj Testamentom.

Mindazáltal meg-valljuk, hogy vagynak a' Bibliábann olly' Szent Irásbéli helyek, mellyek rész szerént némelly szokatlan, és a' Zsidóknál is ritka szollás formájáért, rész szerént némelly Historiai *Dátumok*' nem léte, és a' nyelvnek tökélletes nem tudása miatt, homályosok és érthetetlenek: de ezen Sz. Irásbéli helyek, ollyanok, mellyeknek meg nem értése senkit a' Kegyesség munkáibann meg nem akadályoztat, p. o. Gal. 4. 21. — 31. mivel ezek nélkül-is tudhatjuk, hogy mibenn áll a' Kristus Tudománnya, és a' mi kötelességünk.

Ebből az okból a' Szent Irásnak olvasását a' Népnek-is javasolja a' Protestáns Vallás, mivel ezt a' Szent Irás maga-is parantsolja 1 *Tim.* 2. 4. *Ján.* 5. 39. *Tsel.* 17. 11. *Kol.* 4. 16.

16. 3 *Mós.* 6. 9. Az Ó és Ujj Teftamentombann-is Olvastatták a' Szent Könyveket, nem tsak a' Templomokbann a' Tanitók, hanem a' Templomonn kivül azok-is, a' kik nem vóltak Tanitók. Söt valamint a' Zsidók, még azoknak-is meg-engedték a' Szent Irások' olvasását, a' kik Zsidók nem vóltak, mint a' Pogány Kandatzes' példájából világos *Tsel.* 8. 30. Úgy Athenágorás kéri a' Római Tsáfzárokat, hogy olvafsák a' fzent Irást, és láfsák abból, hogy ártatlanok a' Kerefztyének, Tátianus hasonlóképpen még Pogány korábann olvasta az Ujj Teftamentomi Irásokat. Hogy a' Köznép' keze közt-is fok Biblia vólt, meg-tetfzik a' Dioklétziânus' tselekedetéböl, a' ki nem tsak a' Papoktól, hanem minden akárhól, és akár kinél találtatható Bibliákat el-fzedetett, és meg-égettetett. — De nem-is adhatnánk a' nép' kezébenn femmiféle Könyvet hafznofsabbat ennél: mert ez eránt az, a' leg nagyobb tifztelettel vifeltetik. Ha hát ezt el-vefzfzük töle, mit adunk e' helyett neki? Ki ir illy' Könyvet, mellynek illy' közönséges tekintete lehetne? Ki veteti azt bé? Ki hifz annak? Mennyi Erköltsöket illetö Könyvek forogtak már a' nép' kezébenn, de azoknak idövel le-ment az ö betsek, fzinte úgy a' túdósok, mint a' nép elött. A' Biblia pedig örökké meg-maradt abbann a' tifztéletbenn, a' mellyre ö eggyátallyábann érdemes. Utóljára, a' Biblia a' mi Hitünkre, 's tselekedetünkre tartozó Igafságokat magában-foglaló Könyv. Kell hát hagyni olvasni, a' mire köteleztetünk-is hogy hidjük, és magunk-is köteleztük magunkat. Én értem fenki nem hihet: fem helyettem fenki meg nem gyözettethetik valami felöl: tehát nékem magamnak kell nyomozni, hogy én mit hifzek, és jól hifzem e' azt a' mit hifzek? 's

az.

az Ekklésia-is jól hiſzi e' a' mellynek én tagja vagyok? Ugy de ha éppenn azt a' Könyvet ragadják-ki az én kezemből, mellybenn van egyedül bé-foglalva az, a' mit én hiſzek, miből lehetek én bizonyos, az én Hitem felől? Mert tsak arra menni, azt ſem tudvánn miért, a' merre mások mennek, ez a' Kereſztyén Vallás ellen van, melly azt parantsolja, hogy *visgáljuk az Irásokat, mindeneket meg próbáljunk.* 1 *Pét.* 3. 15. 2 *Pét.* 1. 19. 1 *Thes.* 5. 21. A' Confeſsiók Kátekhismusok, mellyekben a' Vallás rövidedenn be van foglalva, forognak ugyan a' nép' kezébenn; de minden ember ſzeret magából a' Kútfőből meriteni: és ha a' Confeſsiokbann lévő Tudomány a' Bibliából van ki véve; miért nem adjuk hát a' Kátekhismusok és Confeſsiók mellett a'Köznép' kezébenn a' Bibliát-is?

VI. R É S Z.

A' K. Vallás' Fundamentomos Ágazatiról.

LI. §.

Mit hivunk Hitágazatjának, mit kell érteni a' K. Vallás Fundamentomos ágazatainn?

Ebbenn a' Sz. Könyvbenn, mellyről eddig értekeztünk, foglaltatik-bé a' K. Vallás; mert ennek Igazságait eggyül eggyig ezen Sz. Könyvben lehet feltalálni, — Azon Tételei a' K. Vallásnak, mellyekbenn ez, vagy amaz Vallásbeli Igazság foglaltatik-be, neveztetik Hitágazatjának, úgy gondoltatván a' K. Vallás, mint eggy élőfa, és annak Igazsági mint ennek ágai,

vagy

vagy ágazatjai. — A' Hit' ágazatjai vagy *Tifzták* (articuli puri) az az ollyanok, mellyeket tsupán a' Sz. Irásból lehet tudni, vagy pedig *Kevertek* (mixti) mellyeket a' Sz. Irás, és az okofság-is tanit. A' Hit' ezen Tifzta és Kevert ágazatit el ofztják a' Theologusok ismét *Fundamentomos*, vagy *Nemfundamentomos* Ágazatokra. *Fundamentomos Ágazati* a' K. Vallásnak azok az Igasságok, mellyek annak úgy a' termé|zetére (essentia) tartoznak, hogy azok nélkül a' K. Vallás, nem lenne K. Vallás, 's a mellyeknek bevevése nélkül senkit valoságos Kerefztyénnek nem lehet tartani. *Nemfundamentomos ágazatinak* pedig azokat nevezik, mellyek tartoznak ugyan a' K. Vallásra, de azokonn nem áll mint fundamentomokonn annak egéfz alkotmánnya.

Sokann éppen nem hagyják helybe ezt az elofztást abból az okból; mert a K. Vallásnak Igazsági olly' fzorossann öfzve állanak, hogy ha belölek eggyet elvefzünk mint nemfundamentomost, a' többi-is ledül, — és még azért-is, mert a' Szent Irásban nints meghatározva, hogy mellyek a' Fundamentomos, és Nemfundamentomos ágazatjai a' K. Vallásnak; következésképpen nékünk fem kellene azokbann válogatni. Mindazáltal mivel ezen meg kölömböztetést régtől fogva megtették már a' Theologusok, és a' Systemákbann-is helyt adtak neki; mi-is erről ezen következendőket jegyezzük-meg.

I.) Ezenn Kifejezés: Fundamentomos, van véve az Épülettől. Innen mivel a' Kerefztyén Vallás, és Ekklézsia, fokfzor Épülethez hasonlittatik; tehát az olly' főbb és elsőbb Igazságokat, mellyekenn az az egéfz épület áll, nevezték a' Theologusok, Fundementomosoknak. Pál Apoftol ugyan-is azt mondja, 1 Kór: 5: 10. *Mint bölts Mefter fundamentomot vetettem*

közet-

közöttetek, az az, én tanitottalak benneteket a' Kerefztyén Vallás' főbb és elsőbb igazságira, *de más épitt azokra*, az az, mások nevelik, vagy vifzik tovább a' ti esméreteteket. Így Éfés: 2: 20—22. Zsid: 6: 1. Mát: 16: 18. 2 Tim: 2: 19.

II.) Mikor a' K. Vallás' Fundamentomos ágazatit meg akarjuk határozni, akkor egyedül tsak a' Szent Irást kell elönkbe tenni, azonn Vallásbeli felekezet' Systemájára femmit fem ügyelve, mellynek mi-is tagjai vagyunk.

III.) Minthogy pedig külömbkülömbféle Sekták vagynak a' Kerefztyének közt: Innen megesik, és úgy-is van a' dolog, hogy ez, vagy amaz Réfz a' maga' elöterjefztése fzerént ollyanokat állitt a' maga' Vallása' Fundamentomos ágazatinak lenni, mellyeket más K. Sekta azoknak lenni meg nem esmér: Innen illy meg külömböztetést gondoltak-ki a' Theologusok, hogy a' K. Vallás' Fundamentomos Ágazatai vagy *Általánosok*, (: absoluti:) vagy *Ráviteleşek* (: relativi:). Általánosok azok, mellyeket mint fö Igazságokat maga a' Kriftus, és az Apoftolok gyakrabbann elö meg elö hoztak, és azoktól a' kik Kerefztyénekké lettek, bé vetetni megkivánták, 's a' mellyeket ha valaki a' K. Vallásból ki-venne, nem lenne a' K. Vallás, K. Vallás. Ráviteleseknek pedig azokat tartják, mellyeket ez, vagy amaz Kerefztyén Felekezet ollyanoknak tart, a' mellyek nélkül az ö Vallásbeli Syftemájok ledülne, p. o. az Unitáriusok' Vallása öfzvedül, ha a' Kriftus' Személlyéről és Haláláról magoknak más megfogást tsinálnak. Következésképpenn azon értelembenn minden Sektának vagynak tulajdon Vallásbeli Fundamentomos Ágazati, mellyekenn az ö Vallásbeli Syftemájok áll, és az a' máso-

 kétól

kétól megkülömböztetik, de azok tsak Rávitelefsenn fundamentomos Ágazatok.

IV.) Ha már valaki a' K. Vallásnak Általános Fundamentomos Ágazatit akarja meg határozni, az ezt úgy viheti végbe, ha ezekre figyelmez:

a.) Tegye maga' eleibe tsupánn a' Sz. Írást, a' mint közelebbről-is emlitettük elfelejtkezvénn ekkor arról, hogy ő Református, vagy Évangyélikus, vagy más. És ekkor-is

b.) Ha megvizsgálja, hogy a' Kriftus és az Apoftolok adtak e' valamelly Tudományt úgy elől, mint a' mellyet ők a' K. Vallás' Fundamentomos Igazságának tartanak. Ján: 17: 3.

c.) Van e' olly' Igazság az Újj Teftamentombann, mellyet az Apoftolok többfzör hoznak elölmegelől mint mást.

d.) Van e' olly' Igazság abbann, mellyet az Apoftolok a' Keresztyénekké lévőktől bévétettetni fzorofsann megkivántak. 1 Ján: 2: 22. Tsel: 3: 13—26.

e.) Van e' olly' Igazság abbann, mellyből mint valamelly Kútfőből egyebeket lehet folytatni.

f.) Van e' olly' Igazság abbann, mellyet ha a' K. Vallásból kivefzünk, a' K. Vallás megfzünik K. Vallás lenni.

g.) Van e' olly' Igazság abbann, mellynek az ember' megjobbittására, vigafztalására, és megnyugtatására tsupánn magábann gondoltatvánn-is fontos befojása van.

Ezek fzerént hát a' K. Vallás' Általános Fundamentomos Ágazati ezek:

1.) Eggy az Iften, a' ki e' Világnak Teremtője, és Gondviselője.

2.) A' Jésus a' megigértt Mefsiás, a' ki Iften, és Ember. 1 Ján: 2: 22. Tsel: 2: 36.

3.) A' megholtt, és feltámadott Jésusnak elégtévő halala által nyerjük büneinknek botsánatját. 1 Kór: 15: 14. Tsel: 5: 31.

4.) A' Mózses' Törvénnye megtartásától szabad a' Keresztyén, és az által senki meg nem igazúl. Gal: 5: 4. Tsel: 13: 1?.

5.) A' Szent Lélek Isten munkállódik a' hívekbenn. Tsel: 2: 38.

6.) A' Hit és Kegyes élet által leszünk kedvesek Isten előtt, és a' Kristus által szerzett jóknak részesi. Tsel: 16: 31.

7.) Lessz feltámadás, és megjutalmaztatás. 1 Kór: 15: 13 — 17.

8.) Meg kell keresztelkedni. Mát: 28: 19.

9.) Ur' Vatsorájával élni kell. 1 Kór: 11: 26.

V.) Ha pedig valaki a' K. Vallás' Ágazatit Ráviteli tekintetből akarja meghatározni; akkor elébb-is azt határozza-meg, mellyik Vallásbeli felekezetről van a' szó? és akkor annak Symbolikus Könyveiből, vagy, ha azok nintsenek, az ő Tudósaiknak Irásokból kell kikeresni, hogy miket tart az a' Felekezet a' K. Vallás' Fundamentomos Ágazatitúl.

MÁSODIK KÖNYV.

DOGMÁTIKA THEOLOGIA.

ELSŐ SZAKASZ

Az Istenről, és az Ő Munkáiról.

I. RÉSZ

Az Istenről, és az ő Tökélletességeiről.

I. §.

Istenről való Megfogás.

A' Szent Irás' tanitása szerént az Istenről való megfogás ez: Az Isten az a' legtökélletesebb Való, a' ki e' Világnak Teremtője, Megtartója, Igazgatója, Törvenyadója, és az Erköltsiségnek megitélő 's megjutalmaztató Bírája. Következésképpenn a' Világ nem Isten, vagy az Isten nem része ennek, — sem nem e' Világbann széllyel folyó Lélek ő. Mikor pedig azt mondjuk, hogy az Isten legtökélletesebb Való, azzal azt mondjuk, hogy az Isten mindenféle gondolható Ertelmi, és Akarati tulajdonságokkal minden hijjánosság és határ nélkül bir, nem ugy mint mi Emberek, a' kikbenn tsak rész szerént való tökélletesség van, általjábann való pe-

pedig nints. — Sött a' mit sem Angyalról, sem Emberről nem mondhatunk, még aztis mondhatjuk az Istenről p. o. hogy Ő örökkévaló, — senkitől nem függő, — változhatatlan, — Teremtő, 's a' t.

Erre a' nehézségre pedig: Mi az Istenről nem tsinálhatunk magunknak Megfogást, mert ő megfoghatatlan, — de nem-is Tárgya a' Megfogásnak, mert láthatatlan, ezt feleljük: Mi az Istent úgy, a' mint van, meg nem foghatjuk, mert a' mint Szent Pál szóll: *az Istent soha senki sem látta*, 's nem-is láthatja. Ő tehát a' mi érzékenységünk alá soha nem jövénn tulajdonképpenn való Megfogásunk róla nem lehet. Mindazáltal van nekünk az Istenről tsak ugyan Megfogásunk; de mikor azt magunknak tsináljuk, nem az Istent magát teszszük mint valamelly Testet tárgyáúl az Intuitionak, vagy Nézletnek, hanem tsak az erköltsi, 's testi Világot, és ezeknek vizsgállásából tsinálunk mi magunknak az Istenről Megfogást. Így tanitja ezt a' Szent Irás: *A' mit az Isten felől tudhatnak az Emberek, nyilvánn vagyon az ő bennek; mert a' mi az Istenbenn láthatatlan, t. i. az ő örökkévaló hatalmassága és Istensége, e' Világnak alkotmánnyából, és a' teremtett állatokból megértetvénn, megláttatnak. Róm:* 1: 19 20 E' szerént jóllehet maga a' Teremtő, hozzá járúlhatatlan világosságbann lakozik, de e' Világnak, és magunknak, mint erköltsi Valóknak megtekintéséből tsinálhatunk magunknak Megfogást ő róla, a' melly ha tökélletlen-is, de mi reánk Emberekre nézve tökélletes.

II. §.

Az Isten' Nevéről.

Minthogy a' Zsidók, tisztéletből e' vagy babonaságból, a' Jehova nevét az Istennek nem merték ki mondani; — ezenn fellyűl Plátó utánn sokann úgy itélvénn, hogy az Istennek nints neve, tehát a' Zsidókból és Pogányokból lett Keresztyén Tanittók azt állitották hogy az Istennek semmi neve sints', illy' erősségekkel élvénn: A' ki az Istennek Nevet adna, annak régibbnek kellene lenni az Istennél. — Továbbá, a' Név arra való, hogy azzal az eggymáshoz hasonló dolgokat megkülömböztessük; minthogy pedig az Istenhez semmi hasonló dolog nints, tehát neki neve sints. És ezenn erősséggel éltek kivált a' Pogányok ellen, a' kik az ő sok Isteneiket nevekkel külömböztették-meg.

Mindazáltal, ha ez az állittás: az Istennek nints neve, azt teszi, hogy az Isten' természetét sem szó, sem gondolat által ki nem lehet fejezni tökélletessenn, akkor helyes. De ha azt teszi, hogy az Istennek e' Világhoz, és magunkhoz való relátiójából, 's az ő Jótéteménnyeinek meggondolásából semmi ollyas jelt nem tudunk magunknak tsinálni, a' mellynél fogva ötet annyibann, a' mennyibenn elöttünk esmeretes, nevezhessük, ennyibenn ez az állittás nem helyes. Innen a' Szent Irásbann is vágynak az Istennek külömbkülömbféle Nevei, mellyek közül nevezetessebbek ezek. 1.) *Eloha* אלה az az nagy tiszteletre méltó Való. 2.) *Elohim* אלהים az az, nagy tiszteletre méltó Valók. Ezen többes-számmal kitett Neve az Istennek azt teszi, hogy Ö egyedül a' legfőbb tiszteletre méltó; mert a' Zsidóknak Superlati-

vussok

vusſok nem lévénn, tehát a' többes ſzámmal ſzokták azt kifejezni. Ezen jegyzés ſzerént hibáznak azok, a' kik azt mondják, hogy Polytheismus van a' Mózses' irásábann, mivel ő ezen névvel él Elohim אלהים. 3.) *Adonai* אדני az az Úr. 4.) *El Schaddai* אל שדי az az, hatalmaſságnak, vagy magaſságnak Iſtene. 5.) *Jehova* יהוה az az, örökkévaló, és igéreteibenn, 's létele̍benn változhatatlan Iſten. Az Ujj Teſtamentombann többnyire így neveztetik az Iſten: Atya, Úr, Biró, Iſten, Teremtő, Királyok' Királlya, Ûraknak Úra, az az, leg főbb Úr.

III. §.

Az Iſten' létele̍ről. — Helyes dolog e' azt a' Theologiábann okokkal mutogatni? — Mitsoda okoknál fogva hiſſzük az Iſten' létele̍t?

Mivel ez a' Megfogás, Kijelentés, előre felteſzi azt, hogy kell lenni Iſtennek, és mivel a' Szent Irók vagy Zsidót tériteттek a' Keresztyén Vallásra, a' ki hitte, hogy van Iſten, vagy Pogányokat, a' kik hasonlóképpenn nem kételkedtek arról, sőt ſok Iſtent-is hittek: azért-is a' Szent Irásbann az Iſten' létele̍nek olly' megmutatásait hijjábann kereſsük, mint a' millyeket a' Filosofusoknak 's Theologusoknak Irásaikbann ma találunk. Utóljára mivel mikor valamit megmutatunk, azzal azt jelentjük, hogy van eggy fő Principiom, a' mellyből azt, a' mi Kérdésbenn van, a' Logikai Törvények ſzerént fojtathatjuk; a' Szent Irás pedig az Iſten' létele̍t már eggyſzer kijelentvénn, főbb Principiomra magánál nem apellálhat; következésképpenn a' Dogmatikábann az Iſten' létét nem kell erőſségekkel mu-

togatni, hanem tsak hinni kell, mint a' mi már kijelentetett. — Mindazáltal, mivel az olly' Hit, melly nem okoknál fogva való meggyözettetésből származik, illetlen okos Emberhez; és a' Kristus, 's az Apostolok azoknak megvizsgállására serkentenek bennünket, mellyeket magok tanitottak; — azombann a' Szent Irás-is sok helyekenn a' Világ' szépségébenn, pompás voltábann, 's ennek tzélból való elrendelésébenn gyönyörködteti az Embereket, hogy világossá tegye előttök ezek által az Istennek létét; a' régi Ekklézsiai Atyák-is okokkal igyekezték mutogatni az ő mentő Irásaikbann az Istennek létét, nem a' Zsidókra és Pogányokra nézve, mert amazok az eggy igaz Istent, ezek pedig sok Isteneket hitték, hanem azért, mert nékik bálvánnyaik nem lévénn, Istent tagadóknak neveztették. — Megeshetik az-is, hogy Atheussal van valakinek dolga, a' kinek nem elég tsak azt mondani, hogy van Isten, mert éppenn azt nem hiszi, hanem okokkal kell azt neki mutogatni. — De a' Keresztyének közt-is megtörténik az sokszor, hogy mint a' kegyes Ásáf megtántorodnak sokann a' nyomorúságokat szenvedvénn, ellenbenn az Istentelent virágozni látvánn, ezeket hát az Isten' létele felől való hitbenn okoknál fogva kell erőssenn tartani, hogy ne tántorogjanak: mind ezenn okokra nézve tehát szükséges a' Dogmátika Theologiábann elölszámlálni azokat az okokat, mellyeknél fogva a' hihetetlent meglehet az Isten' lételéről győznünk. Mikor tehát a' mondatik, hogy a' Theologusnak, a' Kijelentés utánn tsak fel kell venni az Isten' létele' igazságát, a' nem azt teszi, hogy eggyátallyábann szükségtelen annak megmutatása, hanem azt, hogy a' jobb móddal a' ter-

mé-

méſzeti Theologiábannn esne-meg, és tulajdonképpenn oda tartoznék, 's a' Theologus tsak onnan veſzi azt fel a' maga' Syſtemájábann. Avvagy pedig hiba e' azt onnan kivenni, és a' Kereſztyén Vallásról irtt Syſtemába tenni, mikor a' terméſzeti Vallás' eggy réſze a' Kereſztyén Vallásnak? E' minthogy nem vétek, azért mi-is előſzámláljuk a' terméſzeti Theologiából az Iſten' létele' igazságát megerősitő okokat, mellyek közül a' fontoſsabbak ezek:

1. Mi Emberek, nem tudunk gondolni legtökelletesebb Valót létel nélkül: az Istennek tehát, a' kit mi legtökélletesebb Valónak tartunk kell lételének lenni.

2.) Mi Emberek, ſemmi következést, mivelő ok nélkül gondolni nem tudunk: minthogy hát én vagyok, és kivülöttem-is bizonyoſann vagynak dolgok, mellyek nem mindég voltak, — Én ſem voltam mindég, mert nem rég esmerem magamat; tehát mind nekem mind a' körülöttem lévő dolgoknak ſzükségesképpenn kell mivelő okoknak lenni; mert én a' következést maga' okának nem tarthatom. Megyek hát felfelé az okóknak okainn, mig nem eggy e' Világonn kivül lévő legutólsó okot találok, a' hol megállok. Szükségesképpenn meg kell pedig eggy oknál állnom: mert a' mint nem képzelhetek eggy olly' véghetetlen hoſſzuságú, és függő lántzot, mellynek utolsó ſzeme valahol meg ne legyen akaſztva; és a' mint a' vég nélkül valo tziffrák ſemmit ſem jelentenek, hanemha az eggyet jelentő ſzám eleikbe tevődik: éppenn olly' képtelenség az okoſság előtt az okoknak okait eggy legutólsó okbann meg nem akaſztani. Ezt a' legutólsó okot, nevezem én Istennek, 's ezek ſzerént minthogy mi va-

gyunk, van annak eggy fő oka-is, hogy mi vagyunk, és igy van Isten.

A' pedig helytelenül állittatnék, hogy a' Világ mint örökkévaló maga magának az oka, és mint a' ſelyem ereſztő Bogár magából ereſzti-ki a' ſelyem ſzálat, úgy ſzármazott e' Világ magából a' Világból. Mert ezekből a' véges, és változó dolgokból hogy lehetne vég nélkül való, és változhatatlan Egéſz, mikor az egéſz mindég ollyan, mint annak a' réſzei — Ezenkivül, vagynak e' világbann okoskodó és ſzabad Valók, de vagynak buta testek-is: hogy lehet már ezen terméſzettel külömböző dolgoknak ugyan azon eggy annyok? Hát az okoſságot, Erköltsi törvényt eggy olly' buta test, mint a' matéria ſzülhette? Hogy közölheti valaki máſsal azt a' mivel maga éppen nem bir? Valyon a' Nap világosithatna e', ha ő ſetét test volna? Igy a' világ, mint holt matéria, adhat e' életet az ebbenn élő Valóknak, és valóságoknak? Ezek ſzerént hát e' Világ nem lehet maga a' legutólsó ok, vagy az Isten.

3.) A' Világbann lévő mindenféle dolgoknak bizonyos Tzélok ſzerént való elrendeltetéſe, — e' Világnak nagysága, — pompás volta, — az ebbenn lévő örökös és ſzép rend, — a' réſzeknek öſzvezavarodás nélkül való hármonizálása, — az emberek és állatok közt való proportio, azt mutatják hogy kell lenni eggy véghetetlen tökélleteſségekkel biró Istennek, a' ki ezeket igy rendelte-el, és igy tartja-fel. Mert a' Történet ugyan, a' mint némellyek állitják, igy el-nem készithette, 's fel-nem tarthatja e' Világot. Mert a' minden Értelem nélkül való történet, illy' állandó rendet, és a' dolgok közt való szép megeggyezést mellyeknek pedig eggyenként más más tzéljok van,

hogy

hogy tudott volna előhozni, mikor a' Történet a' rendeletlenség' oka szokott lenni? — leg alább az Okosságot a' Nemokosság nem szülhette. Az-is fundamentom nélkűl való, a' mit Epicurus és Helvetius állítanak, hogy a' dolgoknak Elementumi vagy eredeti matériái megvoltak, 's úgy fejtődzvén-ki magokból, formát adtak a' dolgoknak. Mert hát az az eredeti matéria hól vette magát? Hát azt a' tsudálatos Mekhanismust ki tette belé, a' mellynél fogva kifejtődzhetett? Hol vette magát a' mozgás' törvénye a' ki fejtődzött dolgokbann? Mi adta azt azokbann, mikor ők természettel megmozdulhatatlanok? Hol vették azt az Esméretet, és ösztönt hogy igy menjenek-öszve, mint öszvementek? hogy ezt a' külömbkülömbféle és a' dolgok' természetéhez illő tzélt tegyék-be magokban a' dolgokbann mellyekkel most azok úgy birnak, hogy az Egészre nézve örökös hármoniábann állanak? Mi inditotta-el a' véghetetlen Égi Testeket, és a' mi Földünket a' forgásbann? Valyon a' mozgás elementoma lehetett e' olly' nagy, hogy ezen megmérhetetlen testeket örökkévaló és edgyforma mozgásbann hozhassa?

4.) Mindenikünknek Lelkiesmérete bizonyságot tesz arról, hogy van mi bennünk, mint okos Valókbann Erköltsi Törvény. De honnan, van az mi bennünk? A' Jozanokosság azt én belém eredetiképpen nem tehette, mert a' tsak rá esmer, hogy a' Törvény, és ő tsak magábann találta már készenn. — Sem az a' Törvény maga magát nem hozhatta, mert a' tsak eggy formula, valamint egyéb Törvény-is. — A' testi dolgok sem tehették azt én belém: mert ők ezzel nem birnak. Szükségesképpen felkell hát eggy erköltsi Fő Törvényadót vennem, a' ki az Erköltsi Törvényt az én Lelkembe bele

tette,

tette, a' kitől noha én szabad vagyok, függők, a' ki az Isten, — és igy szinte olly' bizonyos az, hogy van Isten, mint bizonyos az, hogy én bennem erlköltsi Törvény van.

De továbbá tudjuk azt, hogy a' bennünk lévő Lelkiesméret mint valami szoros itélő biró úgy viseli magát és ha jól tselekszünk, magunkal való édes megnyugvással jutalmaztatmeg, — ha pedig roszszat tselekeszünk, kárhoztat. Ez arra vezet, hogy van egy fő, és tökéletes igazságú Biró, a' kinek a' Lelkiesméret tsak képét viseli, a' ki az Isten. — Az Okosság azt parantsolja, hogy tiszteljük az Istent; úgy de hogy parantsolhatja azt, ha ő előtte annak létele képtelenség, a' ki eránt a' tiszteletet parantsolja? Utóljára a' mi rendeltetésünk az Isten' tzélja szerént az, hogy Virtust tselekedjünk és boldogok légyünk. Az elsőt kötelesek vagyunk tselekedni, és maga a' Szent Irás-is sok Embereket számláll elő, a' kik jó, és kegyes Emberek vóltak. De Isten nélkül a' legjobb Ember sem lehet boldog. Mert nem úgy van e', hogy a' legjobb Emberek szenvednek sokszor leg-többet? pedig ha a' Virtus maga magát meg tudná jutalmaztatni örömmel el kerülné a' szenvedést, üldöztetést; és egyebet. De nem-is vagyunk mi Mindenttúdók, és tökéletes Igazságnak, hogy minden részre való hajlás nélkül meg itélhetnénk, hogy mennyibenn voltunk virtusos Emberek, és mennyibenn tettük magunkat érdemesekké a' boldogságra. De ha tudnánk-is, hogy mennyibe vagyunk virtusos Emberek még-is minthogy Mindenhatók nem vagyunk, 's e' szerént, sem a' Világ' kormánnyát a' magunk' boldogsága szerént nem igazgathatjuk, sem az életenn túl való megjutalmaztató hatalommal nem bírunk; pedig mi

ter-

természettel kívánjuk, hogy ha már e' Világonn szenvedtünk, jóllehet jók igyekeztünk lenni, a' másik életbenn boldogsággal jutalmaztassunk-meg: szükség tehát eggyátallyábann Istent felvennünk, a' ki a' jó Embereket az ő kegyességekhez mérséklett boldogságbann részeltesse.

Jegyzés. Ez az erősség nem újj, mint ezt sokann gondolják; mert már az Ekklésiai Atyák ezzel éltek: de a' sem helyes állittások némelly Filosofusoknak, hogy tsak ez az Erköltsiségből vett Erősség az eggyetlen eggy jó Erősség, és a' többivel nem-is kell élni. Mert ki tudja, hogy mellyik erősségnél fogva győzettetikmeg valaki? Ha a' morale argumentum olly' ellene mondhatatlan; miért kételkednek az Isten' létéről azok az Emberek, a' kikről nem lehet megmutatni, hogy eggyátallyábann gonosz és Lelkiesméret nélkől való Emberek voltak? Mint győzte-meg hát magát Niewentyt *Fysikum argumentom*-nál fogva? Miért apellál a' Szent Irás az Égre Földre, 's a' t. Utóljára

5.) A' Szent Irás eggyátállyábann feltészi hogy van Isten: de hogy annál inkább meggyőzzön bennünket, sokszor nézeti velünk az Éget és a' Földet, mint az Isten' lételének nyilvánn való jeleit (*a*); és a' Jövendöléseket, 's Tsudákat úgy hordja-elő, mint az Isten' létélének nyilvánságos bizonyságit. Söt a' ki Kijelentést (*b*) hisz, már annak lehetetlen Istent nem hinni: mert Isten nélkül a' Kijelentés meg nem eshetik.

Jegy.

(*a*) '*Solt.* 8. 19. 104. *Jób.* 37. — 41 *Részek.* (*b*) *Ésa.* 40. 49 *Részek.*

Jegyzés. Az Iſten' létét tagadók neveztetnek Atheusok-nak, a' kik vagy

Dogmatikus Athéusok, az az ollyanok, a' kik erôſségeknél fogva állitják, hogy nintsen Iſten. Voltak e' valaha illyenek, azt nehéz volna meghatározni; mert ſenkinek ſzívét ſem láthatjuk, ha valyon úgy ért e' a' mint ſzóll. mindazáltal Frantzia Orſzágbann a' Directorok alatt voltak ollyanok, a' kik a' Nemzeti Gyülésbenn nyilvánn mondták, hogy ôk Iſtent nem hiſznek, úgy hogy Decretumokkal kellett köztök megállittani, hogy van Iſten. De a' Decretumtól és proclamatioktól nem függ az Iſtennek hivése és létele.

Sceptikus Athéusok azok, a' kik kételkednek az Iſten' létéléről. Illyen vólt Sextus Empiricus, és Hume.

Theoretikus Athéusok a' kiknek Iſtent tagadások nem megy által az ô Erkölтsök' megrontására, hanem úgy élnek mintha Iſten volna.

Praktikus Athéusok azok, a' kik úgy élnek mintha Iſten nem volna. *'Solt:* 14. —

A' Kereſztyének-is neveztettek Atheusoknak: mert nekik látható Iſteneik vagy Bálványyaik mint a' Pogányoknak nem voltak.

IV. §.

Az Istennek Tulajdonságiról.

Mi Emberek a' dolgok belső termeſzeteket ſem tudjuk, noha azok ſzemeink előtt állanak, ſokkal inkább, mi az Isten magábann, azt éppenn meg nem foghatjuk. A' mit hát mi az Istenről tudunk, azt a' Szent Irás után tudjuk; de a' Szent Irók ſem irhatták-le azt, hogy mi az Isten magábann, mert ők-is Emberek voltak, és Embereknek irtak; következésképpen mind azt, a' mi az Istenbenn van, úgy mint van,

van, le nem irhatták. — Ámbár pedig nem tökélletes Esméret ez a' mi Istenről való esméretünk: mindazáltal mi reánk nézve elégséges: mert ha többre lett volna szükségünk, bővebbenn-is kijelenthette volna magát az Isten. — Az Istenbenn lévő tulajdonságokat, mellyek a' Szent Irásbann széllyel vagynak, illy' rendbenn adjuk-elő. 1.) Szollunk az Istennek Substantialis tulajdonságiról vagy azokról a' Tulajdonságairól mellyekkel terméſzettel tsak egyedül ő bir. 2.) Az ö Ertelmi, 3.) Az ö Akarati tuláj donságiról.

A. *Az Istennek Substantialis tulajdonságai.*

1.) Az Isten magától való Való, az az, a' kinek lételének oka tulajdon magábann van. De e' nem azt, teſzi, hogy maga teremtette magát; mert úgy volna kezdete, hanem, hogy nem más az ő lételének oka. Ezt így teſzi-ki a' Szent Irás: Élete van magábann. — Élet' Kútfeje Ő. *'Sölt.* 36. 10. *Ján.* 5. 26. *Róm.* 11. 30.

2.) Az Isten senkitöl nemfüggő Való: mert mivel az ő lételének oka nem másbann van; tehát ő senkitöl nem-is füghet sem Fysikai, sem Erköltsi tekintetbenn, mintha őtet valaki valami Törvény' megtartására kötelezhetné, vagy valakitöl tarthatna, mint hatalmasabbtól. Ezt így teſzi-ki a' Szent Irás: Uraknak Ura, Isteneknek Istene, ő töle függenek mindenek. 5 *Mós.* 10: 17. *Jób.* 11: 10. *Tsel* 17: 25. *Róm.* 11: 20. 1 *Kór.* 15: 28. *Efés.* 4: 6.

3.) Az Isten véghetetlen Való: mert mivel ő senkitöl nem függ; tehát semmi más dologtól határok közé nem ſzorittathatik. Ezt így teſzi-ki a' Szent Irás: Az Egek' Egei őtet bé

nem

nem foghatják. 1 *Kór.* 8: 27. *Jób.* 11: 7, 8, 9. *Solt.* 145: 3.

4.) Az Isten mindenüttjelenvaló, mert ő mindenütt munkállódik, és tudja hol, 's mi esik. Ezt így teszi-ki a' Szent Irás: az Isten tölti-be a' Mennyet és a' Földet, — a' Menny az ő Királyi széke, a' Föld pedig az ő lábainak Zsámolya. Zsolt. 139: 1, — 12. Jer. 23: 23, 24. 1 Kor. 8: 27. Ámós 9: 2, — 6.

Ezen tulajdonságai ellen az Istennek ezen nehézségeket támasztják:

a.) Minden, a' mi itt, vagy amott van, Térbenn van, e' szerént az Isten-is: úgy de így nem lessz az Isten tökélletes; mert határok közé lessz szoritva. Erre ezt feleljük: Mi az Isten' jelenléte' módját nem foghatjuk-meg, de hogy az úgy van, a' Szent Irás tanitja, és az Okosság, mint tökélletes Istenről ezt így kívánja hogy hidjük. — Továbbá a' Tér mivel a' mi gondolatunk' formája, tehát a' mit mi Térbe gondolunk, a' Test: az Isten hát Térbe nints. — Ezenn kívül mi Emberek nem tudjuk, mi a' Test belől, vagy magábann, hanem tsak azt hogy mi az mi reánk nézve. Tsak azt mondhatjuk mi, hogy mit vettünk abbann észre, de a' dologba magába be nem léphetünk: már az Isten nints úgy itt e' Világbann, hogy ötet, mint a' Testet szemeinkkel észre vehetnénk; azombann a' Szent Irás' szava szerént még-is jelen van. Ezt hát így kell értenünk, hogy az Isten jelen van a' dolgokbann magokbann az ő erejére 's munkájára nézve, mert minden ő általa él és mozog; mi pedig azokat a' dolgokat nem tudjuk, hogy mik belsőképpenn; következésképpenn nintsenek azok reánk nézve Térbenn, és így az Isten sints Térbenn. Minthogy pedig az Isten' erejét magától az Isten-

töl

től e-lnem választhatjuk, tehát mikor ő munkálkodik, akkor maga-is eggy előttünk ki magyarázhatatlan módonn jelen van: mert ha jelen nem volna, úgy ott-is munkállódna, a' hol ő nints. — Az Isten, még semmi nem vólt-is olly' Isten volt, mint most: a' mint hát akkor határok közzé soha sem szoríttatott; úgy most sem. — Meg kell itt jegyezni, hogy ez a' Szent Irásbeli hely: Ő benne vagyunk, élünk és mozgunk, nem vezet Pantheismusra: mert a' tsak azt teszi, hogy az Isten' akaratja, 's Gondviselése nélkül nem volnánk.

b.) A' mondatik a' Szent Irásbann, — hogy az Isten az Égbenn van, — hogy a' Sinai hegyre le-szállott, hogy a' Jerusálemi Templombann lakott; ekkor hát nem volt mindenütt. — De mikor az Istenről a' mondatik, hogy itt van, — le-szállott 's a' t. ezen szollásformái azt teszik: hogy az Isten valami különös dolgot tselekeszik. Így már ez: leszállott az Isten a' Sinai hegyre, az az akarta, hogy a' Törvény egész tzeremóniával hirdettessen-ki: — a' Jérusálemi templombann lakott az Isten, az az különösenn megmutatta hogy szerette a' Sidókat: Mennydörgésbenn, Szélbenn leszállott az Isten, az az annak jeleit adta, hogy ő akkor nagy dolgot visz végbenn. Az Isten az Egbenn van, az az, az Isten mindeneket tökéletesenn lát, és tud, mint a' magas helyenn álló Ember látja a' mi van a' tetőtöl fogva a' vőlgyig. Egyszersmind pedig ezzel az ő hatalma és felséges méltosága-is leiratik.

6.) Az Isten mindenható, mert ő mindenütt munkálodik, és mindent a' mibenn ellenmondás nints, megtehet. *Solt.* 139. *Job.* 30. 40. *Luk.* 1. 34. — 37. *Esa.* 44. 24.

6.) Az Isten legtökélletefsebb Való mert ő mivel véghetetlen, tehát mindenn Isteni tulajdonságokkal véghetetlenül, vagy minden határ nélkül bir. Mat. 5. 48. — Job. 24. Rom. 11. 35.

7.) Az Isten változhatatlan Való; mert ha változó volna, vagy lételébenn, vagy akaratjábann, vagy tselekedetébenn vagy akárminemű tekintetbenn, akkor nem volna tökélletes. — Ezért nevezi a' Szent Irás az Istent Jéhovának. 2. *Mos.* 3. 14. *Esa.* 40. 28. *Jak.* 1. 17. *Sid.* 13. 8.

A' melly változások mondattatnak az Istenröl a' Szent Irásbann, azok emberi módonn, és az emberekre nézve mondatnak; de az Istenhez illö módonn kell azokat érteni, p. o. mikor az Istenröl azt mondja a' Szent Irás, hogy ő *valamit megbánt*; az azt teszi: hogy ő neki a' nem tettzik; az nem az ő akaratja szerént esik, megvonja a' maga' jótéteménnyét valakitől, ő a' bünt nem kedvelli. Így 1 Mós: 6: 6. 1 Sám. 15: 11, 35. — Mikor pedig a' mondatik az Istenröl, hogy *elváltoztatja a' büntetést*, mellyet mondott, és könyörülövé lett, — ezzel a' mondatik, hogy az Emberek változtakmeg, — hogy már ök meg-jobbúltak, és boldogok lesznek. 2 Mós. 32: 14. Így mikor úgy szóll a' Szent Irás az Istenről, hogy ő *emlékezik*, az azt teszi: jól tudja a' megesett dolgot-is, — vagy segittségül lesz annak, a' ki minteggy elfelejtetett, úgy gondoltatott. Mós. 8: 1. Solt. 115: 12. Tsel. 10: 4. Így *elfelejtkezik az Isten a' mi büneinkről*, az az nem büntet-meg. Hasonlóképpenn mikor azt mondjuk, hogy az Isten a' Krisztusért irgalmas kegyelmes lett, nem azt mondjuk mintha az Isten megváltozott volna, mint az Ember ha-

nem

nem a' Tárgy változik ekkor mindég, a'mellyre nézve őtet irgalmasnak mondom.

8.) Az Isten örökkévaló, mert néki sem kezdete, sem vége nints. Ezt á' Szent Irás igy teszi-ki: Minekelőtte a' hegyek voltak ő volt. *Sölt.* 90. *Esa.* 44. 6. *Dan.* 12. 7. *Rom.* 1. 20. — 23.

9.) Az Isten Eggy: mert az Okosság több tökélletes Valót edgynél nem tud gondolni; mivel ha többet gondolhatna, meg kellene mutatni, hogy mibenn külömbözik, edgyik a' másiktól, és igy edgyik sem lenne tökélletes, mert külömbség van köztök. Több Valók pedig edgynek a' tulajdonságaival nem birhatnak, hanem ha öszve állnak; ha pedig hogy öszve kell nekik álni, és ők eggy Való nem lehettek, már a' tökélletlenség. — A' világbann lévő Eggyformaság-is eggy fő Valóra vezet, — és a' mint hogy tsak eggy Józanokosság, eggy erköltsi törvény van; úgy tsak eggy a' Fő Törvényadó vagy az Isten — Soha sem nyughatikmeg az én lelkem há sok Isten leszsz: mert melyiknek esedezzem már? melyik halgat-meg hamarébb? — Ezt tanitja a' Szent Irás-is 3 *Mos.* 4. 35 *Esa.* 44. 7. *Ter.* 10. 6. *Tsel.* 17 28. 1 *Kor.* 8. 6.

Jegyzés. Kérdésbe szokták tenni, ha valyon eggy Istent hittek; és tisztelték-e' eleinte az Emberek vagy többet? Hume azt állitja, hogy sokat hittek, mivel ugymond nem lehet gondolni, hogy azon tudatlan Emberek azt feltalálhatták vólna, a' mit a' tudós Világi böltsek sem ta'álhattak-fel. — Külömbenn-is elébb tetetik az Ember figyelmetessé a' külömbkülömbféle dolgokra mint eggyre. Látta az ember hogy a' szélvész, elrontja azt, a' mit a' Nap előhozott. — Éjtszaka és Nappal lett. Ezekből az Ember arra a' gondolatra mehetett, hogy más Istene

van a' Nappalnak, más az Éijelnek; — következésképpenn sok Istent hittek először az Emberek. A' leg alább nagyonn különös hogy a' 'Sidó, olly' hajlandó volt a' Polytheismusra még akkor-is, mikor büntetések voltak feltéve köztök a' sok Istent hivókre nézve. Az Égallyának, — Igazgatás' formájának, — Nevelésnek, — Tanittásnak, — pallérozásnak, — élet'neménék eleitől fogva nagy befojássa volt az Istenről való elöterjesztéseire a' Népnek; pedig bizonyos hogy külömbkülömbfele Égallya alatt laktak az Emberek, 's a' t. Ennél fogva sok Istent kellett az Embereknek először hinni, és tisztelni. — Voltér pedig ezzel ellenkezőt tart. De eggyik sem az Igazság' nyomozásából ért igy, hanem amaz azért, hogy a' maga' Skepticismusát ez által-is oltalmazhassa; e' pedig, hogy a' Kijelentést szükségtelennek állithassa.

Ha ezen dolgot a' Históriából akarjuk el igazittani (:mert látjuk, hogy itt az Okosság előlegesenn nem tud valamit megállittani :) Mó'sesből, a' ki a' legrégibb Históriкus, bizónyos, hogy a' Kijelentés által segittetett elsö Ember, és az ő Familiájja, Eggy Istent hitt, és tisztelt. Mert Abel és Kain ugyan azon eggy Istennek áldoztak: Ádám-is tsak eggy Isten' Törvényszéke eleibe tzitáltatott. Így hát már Ádám az Istentől-is segittetvénn: de azomba látvánn azt-is hogy tsak maga Ura a' Földnek, — hogy tsak az ő eggy Familiajja van a' Földönn, — hogy tsak ő abbann a' Fő Igazgató, — tsak magábann érzette azt, hogy egyebek ő tőle függenek. Az Eget-is tsak eggynek látta, nem figyelmezvénn annak küllömbkülömbféle részeire: az Isten' segittsége által tehát, 's ezenn gondolatoknál fogva, Ádám és az ő Familiájja tsak eggy Istent hitt. — Ezek felett, még az-is bizonyos a' Históriákból, hogy mennél fellyebb mehet-

mehetünk azokbann a' Világ' kezdete felé, annál kevesebb Isteneket hittek az Emberek. Utóljára nem lehet az első Világbann élt Embereket olly' butáknak mondani, mint Hume gondolja: mert a' Históría mutatja, hogy azok sok mesterségeket találtak. Kain már szántott vetett, Várost épitett, Ábel a' baromtartást, Tubálkain az értzből és vasból való munkák' mesterségét, Jubál a' muzsikálás' mesterségét találta, a' hajó tsinálás' mesterségét-is tudták, külömbenn a' Bárka nem épülhetett vólna.

B. *Az Istennek Ertelmi Tulajdonságai.*

Az Istennek Értelmi tulajdonságainak valami esmeretére úgy megyünk, hogy mind azon fő tökéletességeket a' miketmagunkbann mint értelemmel biró Valókbann tapasztalunk, tulajdonitjuk az Istennek; de a' legtökélletesebb értelembenn; — és eggyszersmind a' mi tökéletlenség volna azt ő róla eggy átallyábann tagadjuk. — Az Istennek tehát mint tökélletes Eztelemmel biró Valónak tulajdonitjuk azt, hogy.

1.) Ő Mindenttúdó: mivel az ő Tudása minden gondolható elmultt, jelenvaló, jövendő, és megtörténhető dolgokra kiterjed. Ezt igy teszi-ki a' Szent Irás: minden mezitelen ő előtte, — mindeneknek útára vigyáznak az ő szemei. 'Sid. 4: 13. Jób 34: 21, 22. 1 Kór. 4: 5. 'Solt. 139. Hogy az Istennek Mindenttúdóságát valamennyire jobbann megfoghassák az Emberek, elosztják azt a' Theologusok sokfelé, nevezetessenn: az Istennek azon Tudását melly által magát és minden lehető dolgokat tud tökélletessenn, nevezik a' Theologusok *Természeti Tudásnak*. 1 Kor. 2: 11. Ésa. 40: 28. — Vagy ha az, a' már lévő dolgokra, és ezekbenn eső kissebb 's nagyobb változásokra

sokra kiterjed, akkor neveztetik az a' Tudás, *Látási Tudásnak*, mivel ő azokat olly' bizonyosann tudja, mint a' mellyeket mi látunk. Mát. 10 : 29, 30. Ésa. 40: 26. 'Solt. 105: 8, 9. 'Sid. 4: 13. 'Solt. 139: 2, — 5. A' jövendő dolgokat pedig nem úgy tudja az Isten, mint az Ember, t. i. az azt megelöző okból: hanem azokkal eggyütt tudja a' következést. Minthogy pedig vagynak olly' dolgok mellyek bizonyos feltételek alatt eshetnek-meg: és e' szerént a' tsupa lehetséges, és bizonyosann megesö dolgok közt fognak megesni mint eggy, azért ezen dolgokról való Tudása neveztetik az Istennek *Középtudásnak*. (:scientia media, vel conditionata vel de futuro conditionato:) A' kifejézés itt roszsz: de a' dolog a' mi az által kifejeztetik igaz, mert a' Szent Irás tulajdonit illy' túdást az Istennek: p. o. *Ha Sodomábann, es Gomorábann lettek volna azok a' jelek, mellyek Kapernaumbann, mind e' mái napig megmaradtak volna. Mat.* 11. 33. Igy, *ha Dávid Kehilábann megmarad, bizonyosann kézre kerül* 1 *Sam.* 23. 9. — 12. *Mar.* 26. 50. *Jer.* 38. 17. — 20. *Ezék* 3. 6. *Tsel.* 22. 18. De meg kell tartani hogy itt az Isten a' feltételt szintugy tudta mint a' megleendő dolgot; és igy ebbennis tökélletes tudása van az Istennek.

Az-is kérdésbenn jö' itt, ha valyon tudja e' az Isten az embereknek szabad tselekedeteit? mert azt mondja Socinus, hogy az ember meg nem foghatja, hogy miképpenn tudhatja az Isten azokat, és az által a' Szabadság-is semmivé lenne ha tudná; mivel úgy minden szükségesképpenn esik-meg, nem szabad akarat szerént. — De meg kell jegyezni, hogy annak, a' mit az Isten elöre tud, semmi erőszak tévő befojása nints arra, a' mi lészen, mint-

mintha a' tsupa tudás által az megváltoztatnék. — Az emberek sokat tudnak, és látnak elöre, de azzal az elöre ellátott dolog meg nem változik, hogy azt tudják elöre, sem az azt végbenn vivönn semmi erőszak nem tétetik. Minthogy tehát ez a' szabad tselekedeteknek elöre való tudása, tsak magábann az Istenbenn megy végbenn, és a' soha sem kénszerittő ok a' tselekvő Emberre nézve: tehát ez nem hoz-be szükségességet a' szabad tselekedetekbenn. — Az Emberek' szabad tselekedeteik nem azért esnek úgy meg, a' mint megesnek, mivel az Isten azokat így, es nem másképpenn látta-el elöre, hanem azért látja-el azokat az Isten igy elöre, és nem masképpenn, mert azok így esnek-meg, és nem másképpenn. Hogy pedig az Isten még a' szabad tselekedeteketis elöre el - látja, megtettzik a' rész szerént a' Jövendölésekből, rész szerént abból, hogy így nem volna Mindenttúdó, mivel valamit azutánn tudna-meg, mikor már megesett. És utóljára ezt a' Szent Irás - is így tanitja. '*Solt.* 139: 4. — Egyébaránt pedig az ő Mindenttúdósága teszi egyedül bizonyossá, és lehetttégessé a' Gondviselést. Ez erős fundamentom és ok arra, hogy őtet igazánn tiszteljük, hogy jók legyünk, és a' nyomoruságokat békével szenvedjük.

2.) Az Isten legböltsebb Való, mivel a' legjobb végeket mindenkor a' legjobb, és a' dolog' természetéhez alkalmaztatott eszközökkel köti öszve. '*Solt.* 104: 24. *Róm.* 11: 33, 35. *Peld.* 8: 22.

C.) *Akarati tulajdonsági az Istennek.*

Az Istennek akarati tulajdonságot-is, tulajdonitt a' Szent Irás: mert az Isten leg-tökélletefsebb lévénn, Akarat' hijjával nem lehet. Az Isten' akaratja tehát:

1.) Szabad Akarat, melly minden kénszerittés nélkül határoz-meg valamit. *Efes.* 1: 3, — 5. *Mat.* 11: 24. *'Solt.* 115.

2.) Tökélletes Akarat, mivel ő tsak jót akarhat, és úgy, hogy sem eggyik, sem másik tökélletefsége soha meg nem sértetik az által, a' mit ő meghatároz. 5 *Mó's.* 32: 4. *'Solt.* 111: 3. *'Solt.* 4: 7. *'Solt.* 145: 9. *Mat.* 6: 30.

3.) Okos Akarat: az az a' melly a' leg böltsebb okoknál fogva határoztatik-meg valamire. *Esa.* 46: 10, 11. *Mat.* 23: 27, 28.

4.) Mivel pedig az Isten' akaratjából van, hogy mindenek légyenek: tehát az Isten' akaratja ezen tekintetbenn

a.) Tselekvő, mikor a' mit akar, meg-is tselekszi. 1 Mó's. 1: 3.

b.) Általános Akarat, mikor vagy bizonyos eszközök nélkül, Ján. 11: 43. vagy bizonyos eszköz által akar valamit végbenn vinni.

c.) Tellyesitetlen Akarat, midőnn az eszközök az embereknek szabadságokra hagyatnak, a' mellyekkel nem élvénn az Istennek rendelő akaratja, tellyesitetlen marad. *Mat.* 23: 37.

d.) Feltételes Akarat, mikor az Isten bizonyos feltételek alatt akar valamit végbenn vitetni. 5 *Mó's.* 18. 7. *Jan.* 3: 36. 2 *Mó's.* 14: 4, 5.

e.) Megengedő Akarat mikor az Isten valamelly dolgot keményènn tilalmaz, de bizonyos

böltṡ

bölts okokból annak lételét meg nem akadállyoztatja. 2 *Mó's.* 7: 13, 14. *'Solt.* 81: 12, 13.

f.) Parantsoló Akarat, mellyel parantsolja az Isten, hogy az okos Teremtések ezt, vagy amazt vigyék végbenn. 5 *Mó's.* 6: 13. 5 *Mos.* 8: 1.

g.) Végzési Akarat, mikor az Isten magábann az egész Világbann esendő történeteket meghatároz. *'Solt.* 2: 7. *Efés.* 1, 5, — 11.

h.) Titkos Akarat, mikor az ő végzési akaratját nem tudjuk. 1 *Kór.* 2: 7. *Efés.* 1: 9.

i.) Kijelentett Akarat, mikor az ő végzési akaratját tudtunkra adta. 5 *Mó's.* 29: 29

k.) Megelőző Akarat, melly által eggyenként minden Embernek a' boldogságát akarta az Isten. 1 *Tim.* 2: 4. 2 *Pet.* 3: 9. vagy a' mellynél fogva mind azt akarja a' mi jó.

l.) Következő Akarat, melly által az Isten kit kit tsak annyi boldogságbann részesitt, a' mennyit a' dolgok' természete megenged, vagy melly által ollyat akar tsak az Isten, a' melly a' mindenségre nézve hasznos.

Jegyzés. *Krysostomus* élt ezzel a' megkülömböztetéssel, Megelőző és Következő Akaratja az Istennek. *Homilia I. in Epistolam ad Ephesios.* Úgy *Johannes Damascenus L. II. de Fide Orthodoxa Cap.* 29.

5.) Az Isten' Akaratja Szent, az az semmit egyebet sem maga nem akar, 's nem-is akarhat, sem másbann helybenn nem hagyhat, mint a' mi az Erköltsi Törvénnyel tökélletessenn megeggyez. Az Istenbenn tehát van Szentség, az az tiszta, minden szeplő nélkül való Erköltsi Jóság, Kegyesség pedig az Emberekbenn van, az az, az Isten' Törvénnye szerént való élet, és annak a' külső tselekede-

tekbenn való kimutatása. 1 *Pét.* 1 : 16. *'Solt.* 5 : 5. 1 *Ján.* 1 : 5. *Jak.* 1 : 13. *Esa.* 6 : 3. 1 *Thess.* 5 : 23.

6.) Az Isten' Akaratja Jó, az az, az Isten az ö Teremtésinek szükségeihez képest ád mindénféle jókat, úgy a' mint azt az ö böltsessége megengedi. *'Solt.* 106. 107. 136. Részek. *Hos.* 11: 19. Ezenn Jósága az Istennek neveztetik Szeretetnek, mikor az Emberek' boldogittásábann gyönyörködik, — Könyörületességnek vagy Kegyelemnek, mikor az Isten velünk bünösökkel vagy nyomoruságot szenvedökkel érezteti a' maga' Jóságát. — Hosszú türésnek, mikor a' büntetést elhalasztja.

7.) Az Isten' Akaratja Igaz, vagy Igazságos, az az, mikor ö azt akarja, hogy minden szabad Valók tudják-meg, hogy ö egyedül tsak azt a' tselekedetet hagyhatja helybenn, a' melly azonn ö Törvénnyeivel eggyátallyábann megeggyez, mellyeket rész szerént a' Szent Irásbann kijelentett, — rész szerént pedig a' Lelkiesméretbenn benyomott. 'Solt. 7: 10,—12. Vagy az Isten' Szentségének tselekedetbenn való kimutatása. — Ha az Isten a' Törvény szerént tselekvöket az ö tselekedetekhez mérséklett boldogsággal megjutalmaztatja, ezenn tselekedet neveztetik Megjutalmaztató Igazságnak. 1 *Kór.* 3 : 8. *'Sid.* 6: 10. Mikor pedig a' Törvényt megrontókat, az ö érdemek szerént való büntetéssel megbünteti, e' neveztetik Megbüntetö Igazságnak. *'Solt.* 5: 6. — 50: 21, 22. 2 *Sám.* 12: 14. 4 *Mós.* 14: 21, — 23. *Róm.* 2: 8, 9, 11. *Efés.* 6: 9.

Hogy az Isten illy' megbüntetö Igazsággal birna, tagadják sokann ezenn okokból; mert azzal feltétetik, hogy az Isten megsértetett a' bünös Ember által, a' ki pedig minden meg-

sérté.

sértésenn fellyül van. — Továbbá, így az Isten mint bosszúálló, haragos, az Embereket kinozó Való, úgy terjesztetik-elő, a' ki tsak azért teremtett némellyeket, hogy legyen kikbenn gyakorolni az ő bosszúállását. — Ki-is tehetné ezt fel az Istenről, a' ki tsupa szeretet, hogy ő szorossann megbüntető Való volna.

De akármint akarja a' bűnös Ember az Isten' büntető Igazságát elokoskodni: mindazáltal igaz az, hogy a' van Mert:

1.) A' Józan Okosság' és Lelkiesméret' szava ez mi bennünk, mellyet meg nem lehet hamisittani. Ha jól tselekeszünk, azt mondja a' Lelkiesméret: méltó vagy a' megjutalmaztatásra, — ha rosszúl tselekszünk, büntetésre itél méltónak; pedig tsak magunk tudjuk, hogy rosszat tselekedtünk. Már minthogy a' Lelkiesméret az Isten' képe az Emberbenn: tehát ha ez-is illy' igazságos minden magunk' szeretete mellett, sokkal inkább az Isten igazságos a' bűnös' büntetésébenn.

2.) Soha még olly' Vallás nem volt, a' mellyből a' kimaradt volna, hogy az Isten megbünteti az Embert, ha bűnös. Innen van az, hogy a' Pogány, midőnn nem látta, hogy miképpenn szabadúl-meg a' büntetéstől, mellytől rettegett, tehát az ő leöldösött tsetsemőire, 's barmaira-is rakta azokat. Az Ó, és Újj Testamentom-is legvilágosabbann tanitja ezt, sőt példákkal-is mutogatja. Az első Ember mihelyt vétkezik, mindjárt megbüntettetik: Az özönvizet, 'Sodoma' és Gomorá' elsüllyedését 's a' t. mint az Isten' büntetését úgy adja-elő. — Maga az Úr, Jésusnak érettünk való halála, az Utólsó itélet, a' Mennyországról és a' Pokolról való leirások azt mutatják, hogy az Isten eggy igazánn megjutalmaztató 's megbüntető Biró.

3.)

3.) Az Isten a' jó tselekedetekkel jó következéseket, a' roſſzakkal roſſzakat kötött-öſzve: és így ő benne meg van a' megbüntető 's megjutalmaztató Igazság.

4.) Az Istent a' mi bűneinkkel meg nem lehet sérteni, mert a' mint a' mi Erköltsi magunk'viselete altal ő nem nagyobbodik, sem meg nem örvendeztetik tulajdonképpenn, mert úgy nem volna tökélletes Isten, ha mi ő benne változást tehetnénk: úgy a' mi Erköltstelenségünk tulajdonképpenn ötet soha meg nem sérti. Tulajdonképpenn a' Királyt sem sérti-meg az a' bűnös, a' ki p. o. az ő Attyát, és Feleségét megölte, 's még-is megbünteti a' Király. Így van itt-is a' dolog. A' mi Felebarátinkat sértjük-meg, azok eránt nem viſſzük véghez a' kötelességet, eggyszóval a' Törvényt rontjuk-meg, és az Isten büntet-meg ezért; mert ő a' Világ' Fő törvényadója. — Ő a' Világ' Ura, mi Teremtési lévénn az ő hatalma alatt vagyunk; már ha tsak eggy földi fejedelem sem engedheti-meg, hogy az ő Törvénnyeivel az ő Jobbágyi úgy bánjanak, a' mint akarnak: sokkal inkább az Isten nem lehet ollyan, a' kinek mindeggy volna, akármit tsinálјanak a' gonosz emberek. Ő a' Világ' Gondviselője, nem engedheti-meg hát, hogy itt minden tsak szabad szájjonn mennyen. — Ő közönséges Attya az emberi Nemzetnek: nem nézheti hát azt, hogy az ő Fiai mint engedetlenek, úgy nevekedjenek-fel, hanem fenyittékkel járul azokhoz, a' kik azt felvárják. Ő tökélletes igazságú Való: nem lehet hát hogy igazságot ne szolgáltasson. Ő Szent, nem lehet hát, hogy tselekedeteibenn-is ki ne mutassa, hogy ő a' bünt gyűlöli. Világosann-is mondja, hogy a' bünt büntetetlenűl nem hagyja. 2 *Mós.* 24: 7.

5.)

5.) Mikor az Isten büntet, nem haragjából büntet, hanem azért, mert a' Törvényt nem tartottuk-meg, a' mellynek tekintetét ő az Emberek közt felakarja tartani. — Továbbá azért, mert ez által akarja a' bünt meggátolni, és másokat annak tselekedetétől megtartani. 1 *Kór.* 11: 32. — Ezenn kívül azért, hogy a' bűnös győzettessen-meg az ő tselekedetének rosszaságáról, és jobbúljon-meg, hogy magát tisztának és eggyátallyábann idegennek megmutassa lenni a' bűnöktől. *Solt.* 50: 21. 3 *Mó's.* 27: 63. Ezek szerént hát nem bosszúállásból, nem kinzásbeli kívánságból büntet az Isten. — Ha még az Emberek-is büntetnek minden bosszúállás, és harag nélkül: sokkal inkább az Isten.

6.) A' mi pedig az Isten' Jóságát illeti, azzal magát senki sem ketsegtetheti, mert nem kell azt gondolni, hogy az Isten' Jósága az ő Igazságának ellenébenn van téve; mert így az eggyik mindég tehetetlen marad, a' melly tsak azt teszi, hogy eggyik vagy másik tulajdonsággal nem bir az Isten. Az Emberek közt meg lehet az, hogy *Kátó* Igazságos *Titus* pedig könyörülő: de az Isten eggyformánn jó, és igazságos. Az ő Josága követi az Embert mind addig, míg jó az Ember, — de mihelyt az Ember a' Törvényt megtartja mindjárt igazságos az Isten; mert a' természeti büntetés edgyszerre eléri az Embert, mellyet az ő Igazsága öszvekötött a' bünnel. Mintha edgy követ valaki elhajt, az, egyenes Lineábann megy mind-addig, míg a' belenyomott erő elnem fogy, de akkor edgy más erő őtet a' föld felé ragadja; A' mint már ez az erő, melly az elhajtott követ a' föld felé ragadta, nints ellenébenn téve annak, a' melly egyenes lineábann vitte a' kö-

vet,

vet, mert ez tsak akkor kezdett munkálódni, mikor amaz megſzünt: Ugy nints az Isten' Jósága Igazságoſságának ellenébenn téve, hogy edgyik a' másikat vagy megakadályoztatná, vagy ſemmivé tenné mert az Isten Jó véghetetlenül, de éppenn ollyan véghetetlenül Igazságos-is. — Csak edgy jó Charakterü birót vegyünk-fel: e' jó a' keze alatt való Néphez, de azért ſenki ſem mér vétkezni, hogy ö Jó; mert tudják, hogy ha valaki törvénytelenül tselekedett, a' hoz Igazságosnak-is kimutatja magát, pedig akkor-is tsak az a' Jó Ember ö a' ki az előtt volt: ſokkal inkább az Isten mikor itél nem lehet igazságtalan, és a' maga' Jósága által (:hogy úgy ſzóljak:) megveſztegettetett. Mikor hát az Isten Jóságával igy viſzſza-él valaki, akkor azt állitja, hogy az Isten megjutalmaztatja a' bünt. — Igy a' ki roſzſz Ember, ſzint olly' jó Ember, mint a' Jó Ember. — Igy minek a' Törvény? — így nints külömbség a' Virtus, és a' Vétek, 's a' Tselekedet' következései között, mert az Isten' Jósága a' roſzſz következéseket-is mind jóknak declarálja, pedig magunk tudjuk, hogy a' mi fáj, tsak fáj az. Ezek minthogy nem edgyeznek-meg az Isten' böltseſségével, Szentségével; mert ezek őtet mint tökélletlent úgy teſzik-fel: tehát a' bünösnek nints arra jussa, hogy annál fogva vétkezzen, mert az Isten véghetetlen Jó, és ez a' Tulajdonsága az Istennek, elnyomja az ö Igazságoſságát, mivel e' lehetetlenség. — Innen hijjábann-is akarják sokann az Isten' Igazságoſságát igy határozni-meg: hogy az, az Istennek az ö böltseſsége által mérséklett Jósága; mert ez tsak azt teſzi; hogy az Isten' böltseſsége, nem engedi, hogy az Isten tovább Jó legyen az Emberhez hanem tsak mig ö Jó, és

mi-

mihelyt roſzſz, az ö böltseſsége és Emberekhez való Jósága kivánja, hogy Igazságos legyen, ne hogy az Emberek a' roſzſz példák által elromoljanak, és hanyat homlok rohanjanak az ő Törvénye' megrontására. — De még utoljára, aztis meg kellene mutatni, hogy az Isten' Igazságoſsága ezen kettőből van-e' öſzvekeverve, és a' magábann nints: mert más tökéletességei az Istennek nintsenek az ö Tökéletességeiből öſzvetéve: ebből tehát láttzik, hogy itt az Emberi mesterkedés tsinálta azt úgy öſzve, hogy magának ſzemügyet vehesſen a' vétkezésre, és hogy igy biztathaſsa azzal magát, hogy ha vétkezett-is, meg nem fog büntettetni. Innen Szent Pál ſem hadja azt azokbann helybenn, a' kik azt mondják: *Vétkezzünk hogy az Isteni kegyelem hadd nevekedjen.*

Ezen előſzámlált tulajdonságiból az Istennek a' következik hogy ő Lélek; mert külömbenn értelme, és akaratja nem lehetne', ſem ezen fellyül, mindenüttjelenvalósággal 's a' t. nem birhatna. *Jan.* 4. 24. *Efes.* 1. 11. 1 *Tim.* 1. 17. Ezen kivül az-is következik ezekből, hogy ő *Élő Való* a' ki ſzüntelen mind Értelmére, mind Akaratjára mind erejére nézve munkás. 5 *Mos.* 32. 46. *Solt.* 42. 3. *Mat.* 16. 16. 1 *Thes.* 1. 9. Es mivel ezen tulajdonságokkal bir az Isten azért neveztetik a' Szent Irásbann edgy, igaz, és élő Istennek, ellenébenn téve a' Pogányok' Isteneinek, és Bálványaiknak. Igy leg főbb Jónak-is, az az a' kinél már nagyobb Jót gondolni nem lehet, a' ki legboldogabb, legſzentebb a' ki ſenkire nem ſzorul, — a' kibenn és a' ki által mind azt elérhetik az okos Teremtések a' mi tsak az ö boldogságokra megkivántató, a' kinél már fellyebb a' tökélletességekbenn ſenki nem mehet. Ezért neveztetik a'

Szent

Szent Irásbann az Isten egyedül boldog Istennek *Job.* 22. 2. — 4. *Tsel.* 17. 25. *Rom.* 11. 35. *Solt.* 73. 23. — 26.

Mikor már mind ezen tökéletſségeit az Istennek öſzveveſzſzük, vagy ſummáljuk, a' neveztetik Isten *Ditsőségének Rom.* 1. 23. a' melly foglalatja az Isten tökélletesſégeinek ſokſzor neveztetik a' Bibliábann *Isten' Nevének*-is, mivel ezen tökéletesſégek által külömböztetik-meg minden teremtéseitől.

V. §.

Mi az Anthropomorfismus, és Anthropopathia a' Theologiabann.

Minthogy mi Emberek tsak emberi nyelvenn tudunk beſzéllni, és a' magunkbann lévő tulajdonságokat hosonlatosſág formájábann viſzſzük-által az Istenre: azért-is esik a' meg ſokſzor hogy olly' kifejezésekkel élünk, mellyek tulajdonképpenn az Istenhez nem illenek. Mikor tehát mi az Istennek ollyanokat tulajdonítunk, mellyek a' mi testi terméſzetünktől elvont tulajdonságok, és olly' ſzókkal, mellyekkel azokat az Emberekről ſzoktuk mondani, e' neveztetik *Anthropomorfismusnak.* p. o. Az Istennek ſzemei fülei nyitva vagynak, — az ő karját kinyujtja. — Mikor pedig ollyakat mondunk az Istenről, mellyek a' mi Lelkeinkbenn esnek meg p. o. az Isten ſzomorkodik, haragſzik, megbánt, megváltoztat valamit, e' neveztetik *Anthropopathiának.* Ezekre jegyezzük-meg a' következendőket:

1.) Ezek mind hasonlatosſág ſzerént, és emberi módonn mondatnak lenni az Istenbenn, de ezeket Istenhez illő módonn kell érteni.

2.)

2.) Ez elkerülhetetlen dolog: mert mi Emberek más nyelvenn nem tudunk szóllni az Istenről, hanem tsak emberi nyelvenn. — Az Isten sem jelentette-ki magát más szókkal a' Szent Iróknak: mert úgy nem értették volna-meg az ő beszédét, de ezek sem foghatták vólna meg, mi sem.

3.) Hogy az Istenről a' mondatik a' Szent Irásbann, hogy ő lát, hall, 's a' t. abbann éppenn úgy nem lehet megütközni, mint abbann mikor a' Lélekről azt mondja a' Filósofus hogy az megfog valamit, — látja az Igazságot, — megy eggyik igazságról a' másikra.

4.) Nem árt ez az Istenről való helyes Megfogásnak. Mert mi az Istenről minden hijjánosságot tagadunk, és Istenhez illő módonn így magyarázzuk: Az Isten lát, hall, emlékezik, lejő a' földre, az az ő mindent tud. — Ő a' Mennybenn van, az az ő leg-Felségesebb. Az Isten tsudálkozik, az az, nem eggyez-meg az Emberek' magokviselete az Isten' akaratjával. — Az Isten a' Jákób' lajtorjája' végénn könyököl, és azonn az Angyalok járnak-le 's fel, az az, az Isten Gondviselöjje lessz Jákóbnak. — Az Isten elfelelejti, elváltoztatja a' büntetést, az az nem büntet-meg. — Az Isten gyülöl, haragszik szomorkodik, az az, nem hagyja helybenn az Emberek' tselekedetét, megvonja az ő Jótéteményeit. — Az Isten Menydörgésbenn, szélbenn, tűzbenn megjelen, vagy leszáll, az az, nagy dolgokat vitt végbenn ez vagy amaz helyenn. — Az Isten örül, az az helybenhagyja a' mit az Ember tselekszik. — Az Isten szóll, az az akar, — Az Istennek van keze, karja az az, hatalmas, — Az Isten könyörülö, hoszszútűrö, várakozó, az az, sze-

reti az Ember' megjobbúlását, jól tesz a' bünössel. — Az Isten hadakozott a' Sidók mellett, az az ő tartotta-meg az okat, nem-is reménylvén a' Sidók hogy megtartatnának.

II. R É S Z.

A' Szent Háromságról.

VI. §.

Mit tanit a' Szent Irás az edgy Istenről, a' mit a' Józan-Okosság fel nem fedezhetett soha?

Az edgy igaz Istent a' kiről a' fellyebb való Részbenn szolltunk, Atyának Fiúnak és Szent Léleknek neve alatt tanitja a' Szent Irás, és mindenikről úgy szóll, mint igaz Istenről. Innen mivel a' Jozanokosság nem láthatja azt által, hogy miképpenn lehessen három edgy mástól megkülömböztetett Személyeknek úgy edgyesíttetve lenni az Istenségbenn, hogy nem három, hanem tsak edgy legyen az Isten: tehát a' Keresztyén Hitnek ezen ágazatja *Szent Háromság Titkának* neveztetik, a' mellyenn mi a' Szent Irás utánn azt értjük, hogy az edgy Isteni természetbenn három edgymástól megkülömböztetett Személyek vagynak, úgy mint az Atya, és a' Fiú, és a' Szent Lélek vagy rövidebbenn, hogy az Isten természetébenn edgy, személyébenn három. — Ezen Hitágazatjáról való tanitásbann illy' rendet tartunk. 1.) Megmutatjuk hogy az Atya, Fiú, és Szent Lélek edgymástól megkülömböztetett Személyek. 2.) Hogy

Hogy mindenik Személy, az az mind az Atya, mind a' Fiú, mind a' Szent Lélek igaz Isten. 3.) Előadjuk azt, hogy miáltal külömböztetnek-meg ezek az Isteni Személyek edgymástól, — és 4.) Honnan van hogy olly' sokann eltévedtek a' Szent Háromságról való Tudománybann.

VII. §.

Az Atya, és a' Fiú, és a' Szent Lélek edgymástól megkülömböztetett Személyek.

A' II-dik és III-dik Százbann Praxeas, Noëtus, Sabellius azt hitték, mint ma-is sokann azt hiszik, hogy az Atya, Fiú és Szent Lélek tsak meg külömböztetett három Nevek, különösenn pedig a' Fiú és Szent Lélek tsak tulajdonsági az Istennek és éppen nem Személyek. Ezek ellen hogy az edgy Isteni Természetbenn három edgymástól megkülömböztetett Személyek vagynak, megmutatjuk.

1.) *Közönségesenn* a' Keresztelés formájából, melly így van: *Elmenvénn tanítsatok minden Népeket, megkeresztelvénn őket az Atyának, és a' Fiúnak, és a' Szent Léleknek nevébenn.* Ebből így lehet okoskodni: a' Keresztséget úgy kell nézni, mint Istennel való Szövettséget, vagy edgyezést, mellynél fogva kötelezik magokat a' Keresztyénné lett Emberek, az Istennek a' szerént való tiszteletére a' mint azt a' Kristus tanította; úgy de szövettséget tsak személlyel lehet kötni: minthogy pedig mi a' Keresztségbenn az Atyával, és a' Fiúval, és a' Szent Lélekkel kötünk szövettséget: látni való hogy mind az Atya, mind a' Fiú, mind a' Szent Lélek Személyek. — De ezen kivül, megkereszteltetni valakinek nevébenn mindég

ſzemélyről mondatik a' Szent Irásbann p. o. 1 Kor. 1. 13. *Avagy Pál nevére kereſzteltettetek-e' meg?* az az, avagy Pálé-e' az a' Tudomány, a' mellynek hivésére magatokat köteleztétek? — Igy a' Sidók Mo'sesbenn kereſztelkedtek-meg a' ködbenn és a' Tengerbenn, az az a' Veres Tengerenn való általmenetel, és a' puſztábann' felhő által lett vezetés által hitték a' Sidók el, hogy Mo'ses Iſten' követe, és az ő Tudománya Iſtentől ſzármazott Tudomány: és így mivel mi-is az Atyának és a' Fiúnak, és a' Szent Léleknek nevébenn kereſztelkedünk-meg, azok valóságos ſzemélyek. — Utoljára, ha az akkori ſzollásformája ſzerént megkereſzteltetni valakinek nevébenn még azt-is tette, hogy azon Tzeremonia végbenn vitele által valaki magát annak Tudományának követésére ajánlja, a' kinek nevébenn megkereſztelkedett; mindnyájan pedig az Atyának, és a' Fiúnak, és a' Szent Léleknek nevébenn kereſztelkedünk-meg: látni való hogy mind az Atya, mind a' Fiú, mind a' Szent Lélek ſzemélyek. Innen mind az Atya, mind a' Fiú, mind a' Szent Lélek eleibenn oda tetetik ez a' Görög *articulus*: τϰ és ezen ſzotska ϰαι, a' melly annak a' jele, hogy a' mindenik más más Személy.

De ezen kivül a' Szent Léleknek a' Kriſtus által az Atyától lett elküldetéséből-is világos az, hogy az Atya, ás a' Fiú, és a' Szent Lélek Személyek. Azt mondja ugyan-is a' Kriſtus Jan. 15. 26. *Mikoronn eljövénd ama vigaſztaló vagy Tanító, kit én botsátok néktek az Atyától az Igazságnak Lelke, ki az Atyától ſzármazik, az bizonyságot téſzen én rólam.* Itt ſzemélybeli tselekedetek tulajdonittatnak mind az Atyának, a' kitől a' Szent Lélek ſzármazik, — mind a' Fiúnak, a' ki küldi a' Szent Lelket, —

mind

mind a' Szent Léleknek, a' ki Vigasztalóul és tanítóúl küldetik; mert ha itt nem megkülömböztetett személyt kell érteni azonn a' ki küld, attól a kit küld, és attól a' kitől küldetik, úgy ennek a' Szent Irásbeli helynek értelme nem leszsz. Igy *Jan.* 14. 16.

2.) *Különösenn* pedig, hogy az Atya Személy, megtettzik abból, hogy mind az Ó, mind az Ujj Testamentombann Istennek, Törvényadónak, Teremtőnek Gondviselőnek, 's az egész Keresztyénség' 's a' Kristus' Attyának neveztetik. Jer. 3. 19. 1 Kor. 8. 6. Jan. 5. 18.

Hogy a' Fiú Személy, megtettzik abból mert ő az Atya Fiának neveztetik, mert őtet tisztelni kell úgy mint az Atyát, — ő benne hinni kell, mert *a' ki hiszen a' Fiúbann annak vagyon örök élete.* (*a*) Utoljára ezen Isten' Fiáról mondatik a' Szent Irásbann, hogy emberré (*b*) lett; — következésképpen ő Személy, mert tsak Személybenn lehet hinni, tsak személyt lehet tisztelni; — megkülömböztetett Személyis az Atyától, mert tsak ő róla mondatik, hogy Emberré lett.

Hogy a' Szent Lélek-is valóságos Személy nem pedig valami Isteni erő, ajándék, vagy személyesitett Isteni tökélletesség, világos abból, mert az Atyával és Fiúval edgyütt neveztetik mikor Pál áldást kiván a' Korinthusi Gyülekezetnek: Az *Ur Jésusnak kegyelme* — *úgymond*, — *az Istennek szerelme*, — *és a' Szent Léleknek veletek való közösülése legyen mindnyájann ti véletek* (*c*) Lehetetlenség hát neki a' Szent Lelkenn mást

 érteni,

(*a*) *Jan.* 3. 16. *Jan.* 5. 23. (*b*) 1 *Tim.* 2. 5. *Jan.* 1. 14. (*c*) 2 *Kor.* 13. 13.

érteni, mint az Atyánn és Fiúnn, az az munkálodó és valóságos ſzemélyt. — De ezen kivül a' Szent Léleknek ſzemélybeli tulajdonságok-is tulajdoníttatnak p. o. tulajdonittatik ő neki *Értelem*, mert a' mondatik ö róla hogy ő *vi'sgál* (*a*) továbbá tulajdonittatik ő neki Tudás, mert a' *mi Iſtenbenn van* azt tsak a' Szent Lélek tudja. — Ezen kivül *Akarattal*-is tsak ſzemély bir, a' Szent Lélekről pedig a' mondatik, hogy ö-is ajándékokat oſztogat annak a' *kinek akarja* (*b*) De tulajdomittatnak ö neki ſzemélybeli *Munkák*-is p. o. (*c*) parantsolni, *vigyazókká tenni valakiket a' Gyülekezetenn* (*d*) ajandekokat oſztogatni mint az Apoſtoloknak Pünköst Napjánn, a'-hol ő megkülömbóztetik az ő ajándékaitól, midönn e' mondatik (*f*) *kezdének más nyelvekenn ſzollani a'-mint a' Szent Lélek ád vala nékiek ſzóllaniok.* — Különösenn pedig figyelmeteſséget érdemelnek Jan. 16. 13. 14. versei; *mikoronn eljő az Igazságnak ama Lelke*, — *az engemet ditsőiteni fog.* Itt a' 13-dik versbe áll ez a' *Neutrumra* tartozó ſzó : το πνευμα Lélek, melly helyébenn a' 14dik versbenn teſzi a' Kriſtus ezt a' *Masculinumra* tartozó és ſzemélyt jelentő ſzót : εκεινος, ő, *az* (*:ille:*) Látnivaló tehát, hogy itt a' Kriſtus maga a' Szent Lelket mint Személyt úgy vette. Utoljára, jegyezzük-meg azt-is, hogy az Apoſtolok nem Poëtai módonn irnak, és így ők az *Abſtractomokat*, p. o. az Iſtennek tökélleteſségeit, nem ſzemélyesithették. Es így a' Szent Irás mint Iſteni Személyről úgy ſzóll a' Szent Lélekről.

VIII.

(*a*) 1. Kor. 2. 10. (*b*) Tsel. 13. 12. (*c*) Tsel. 20 28. (*d*) Tsel. 2. 4. 1 Kor. 12. 4. — 11.

VIII. §.

A' Fiú és a' Szent Lélek igaz Isten.

A' Szent Irás nem tsak megkülömböztetett Személyeknek allítja lenni az Atyát és a' Fiút és a' Szent Lelket, hanem mindenik Személyről azt tanitja, hogy az igaz Isten. Az Atya' Istensége felől senki sem kételkedik: arról hát semmit sem szóllunk; hanem mivel a' Fiú', és a' Szent Lélek' Istensége valamint az elsőbb Századokbann, úgy ma-is felette sokaktól nem tsak kéttségbenn hozatik, hanem edgyátallyábann tagadtatik: azt kell annakokáért nékünk a' Szent Irás utánn megmutatnunk, hogy mind a' Fiú, mind a' Szent Lélek éppen ollyan igaz Isten mint az Atya.

I. TZIKKELY.

A' Fiú' Istenségéről.

IX. §.

A' Fiú' Istenségét bizonyittó Erősségek.

Mi a' Fiút az Atyával egyenlő Istennek hisszük 1.) azért, mert a' Szent Irás a' Fiúnak éppenn olly' Isteni nevet, Isteni tulajdonságokat, Isteni tisztteletet, és Isteni munkákat tulajdonitt, mint az Atyának. 2.) Mert a' Kristus maga-is azt mondja magáról, hogy ő igaz Isten.

A.) A'-mi az első erősséget illeti neveztetik a' Fiú a' Szent Irásbann

I. *Istennek.*

1.) Luk. 1: 16. *Keresztelő János az Izraelʼ fiai közül sokakat megtérítt az ő Urokkoz Istenekhez.* Itt aʼ Fiú neveztetik κυριος ὁ θεος-nak mint ez aʼ következendő versből megtetszik: *mert ez úgymond ő előtte fog járni*, az az, ez előtt aʼ κυριος ὁ θεος előtt. Keresztelő János pedig aʼ Kristus előtt járt. *Én* úgymond, *nem vagyok aʼ Kristus, hanem én botsáttattam ő előtte.* (*a*) — Ez aʼ Szent Irásbeli hely pedig annyival nagyobb figyelmetességet érdemel, mivel itt az olvasásʼ külömbözősége felől semmi gyanú sem lehet, — és mivel aʼ Kristus, aʼ ki előtt itt János az útat egyengeti, Ésaiásnál Jehovának neveztetik: *Kiálto szó*, úgymond, *aʼ pusztábann, tisztíttsátok aʼ Jehovának útát*, (*b*) aʼ melly név egyedül tsak az Igaz Istenʼ neve.

2.) Ján. 1: 1. *Kezdetbenn vala amaz Ige, és az az Ige Istennél vala, és az az Ige Isten vala.* Ez aʼ λογος, aʼ ki itt Istennek neveztetik, sem valami személlyesített Böltsességét az Atyának, sem Igét vagy szót, sem Erőt nem tehet, mert aʼ 14-dik versbenn aʼ mondatik, hogy ez aʼ λογος testé lett — külömbenn-is az egész Részből világos, hogy aʼ λογος-onn mindenütt Személly értetik. — Nem lehet pedig mint Crell utánn aʼ Sociniánusok tselekesznek, ezt az olvasást: θεος ην *Isten vala*, így változtatni θεου ην ὁ λογος az az *Istennek Igéjje volt az*; mert eggyetleneggy Kézirásbann, vagy régi fordíttásbann sem lehet illyʼ olvasását találni ezenn szóknak. Hasonlóképpenn nem lehet az ην utánn Punctumot tenni, mint Photinus akarta, úgy hogy aʼ Versnek Értelme eʼ lenne: Kezdetbenn vala az Ige, és az az Ige Istennél vala,

(*a*) Ján. 3. 28. (*b*) Esa. 40. 3.

la, és Isten vala. Mert itt mindenütt a' Subjectom a' λογος, mivel az egéſz Réſzbenn annak Terméſzetéröl 's méltóságáról beſzéll János. Továbbá, az öſzvekötött ſzóknak ezen elmettzése által igen erőtlen volna ez az egéſz vers; mert azt, hogy Isten van külömbenn-is tudták azok, a' kiknek János ezt az Evangyéliomot irta. — És utóljára itt Jánosnak az a' tzélja, hogy mivel a' Kereſztyének ezt a' ſzót λογος, mellyenn a' Gnostikusok eggy *Eont* vagy Istennél kiſsebb Lelket értettek, alkalmaztatták a' Kristusra: tehát hogy roſſz Értelemre ne vitetteſsenek ezen ſzó által a' Kristus felől, azért köti így öſzve a' ſzókat: *και θεος ην ὁ λογος és az az Ige Isten vala*, hogy ez által megmutaſsa, hogy a' Kristus ugyan λογος, de más Értelembenn mint a' Gnostikusok' λογος-sa, mert ez igaz Isten, nem pedig Istennél kiſsebb Lélek. Ezért mondja azt-is, hogy ez a' λογος Istennél vala, az az öröktől fogva való ez az Ige, ott volt ez öröktől fogva a'-hol maga az Isten, nem az Eonok' hazájábann, ſem nem a' Scheolbann a' hol gondolták lenni a' Napkeletiek a' Lelkeket, míg e' Világra nem jőnek (*a*) hanem ez az Istennel vólt öröktől fogva eggyesittetve. (*b*)

Minthogy tehát János ezen ſzóval λογος a' Kristust nevezi, és arról azt mondja, hogy az Isten: látni-való hogy itt a' Kristusnak éppenn az az Isteni Név tulajdonittatik, a' melly az Atyának; és így a' Kristus ollyan Isten mint az Atya. — Mindazáltal mivel a' θεος előtt nints ez az Artikulus ὁ, tehát ebből azt hozzák-ki némellyek, hogy a' Kristus kiſsebb Isten volna az Atyánál. De János úgy-is mint

 Zsidó,

(*a*) *Solt.* 139. 15. (*b*) *Jan.* 1. 18.

Zsidó, úgy-is mint a' Kriftus' Tanitványa kisfebb vagy nagyobb Iftent nem hihetett. Ezenn kívül, fzokások az a' Görögöknek, hogy mikor ollyat mondanak, mellyet többről-is eggyformánn lehet mondani, akkor az Artikulust elhagyják p. o. nevezi János az Atyát *Világosságnak* (: φως :) minden Artikulus nélkül (a) mivel ezt a' Kriftusról-is fzokta mondani. (b) Így, e' mellé: Samaritánus, fokfzor nem tétetik Artikulus, mert a' többekkel köznevezet volt. (c) — Utóljára fzámtalan helyenn elhagyatik az Artikulus a' θεος előtt mikor az magáról az Atyáról mondatik, és azért még-is igaz Iften ő. (d)

3.) Tit. 2: 13. *Eljünk fzentül várvánn ama' boldog reménységet, és ama' nagy Iftennek, és a' mi Megtartónknak a' Jésus Kriftusnak ditsőfséges megjelenését.* Itt a' nagy Iftenenn a' Jésust kell érteni, mert az Apoftoloknak az egéfz Újj Teftamentombann uralkodó Ideájok az, hogy a' Fiúnak az Itéletre való megjelenése nem az Atyával, hanem magábann leffz p. o. *Az Atya nem itél fenkit, hanem a' tellyes itéletet a' Fiúnak adta. — Eljő az óra, mellybenn mindenek kik a' koporsóbann vagynak meghallják az Iften' Fiának fzavát. — Így másutt-is.* (e) Innen a' következendő versbenn mindjárt meg-is magyarázza Pál Apoftol ezt a' *Nagy Iftent*: azt *várjuk* úgymond *a' ki adta magát mi érettünk.* — Külömbenn-is mikor a' Kriftusnak tulajdoníttatik a' Világ'végénn-való megjelenés, és az embereknek megitélé-

(a) 1 *Jan.* 1. 5. (b) *Jan.* 1. 4 — 10. (c) *Luk.* 17. 16. *Luk.* 10. 33. (d) *Jan.* 1. 6. 12. 13. 18. 2 *Kor* 1. 21. 2 *Kor.* 5. 5. (e) *Jan.* 5. 22. 27. 28. *Tsel.* 17. 31. *Fil.* 3. 20. 21. 1 *Thess.* 1. 10. *Kol.* 3. 4. 2 *Kor.* 5. 10. *Mat* 25. 31 — 46.

itélése, ez által a' jelentetik, hogy ő igaz I-ſten; mert annak, a' ki a' Világot megitélheti, és igazánn jutalmaztathat, 's büntethet, Mindenttúdónak és Mindenhatónak kell lenni, — a' pedig tsak az Iſten: következésképpenn méltánn neveztethetik a' Kriſtus ezen Szent Irásbeli helybenn *Nagy Iſtennek*. — És ezért van, hogy a' τȣ *articulus* a' σωτηρος előtt a' και utánn nem hozódik-viſſza, a' mellynek pedig a' Görőg Nyelv' terméſzete ſzerént meg kellene lenni, ha két megkülömböztetett *Subiectomról* volna itt ſzó, mint p. o. a' Kereſztség' formájábann, a' hol az Atya, a' Fiú, és a' Szent Lélek eggymástól megkülömböztettetvénn, a' τȣ a' και utánn mindenütt előjő. Minthogy tehát az itt nem esik-meg, — a' Nagy Iſten és a' Kriſtus itt eggyet teſz, következésképpenn a' Kriſtusnak tulajdoníttatik Iſteni Név a' Szent Irásbann.

4.) Adjuk mindezekhez azt-is, a' mi van *Róm.* 9: 5. *Kikéi, t. i. a' Zsidóké, az Atyák kik közűl való a' Kriſtus-is teſt ſzerént, ki mindenek felett örökké áldandó Iſten.* Ezen versnek értelme ez: a' Kriſtus emberi Terméſzetére nézve ſzármozott a' Zsidók közűl; de ötet nem tsak úgy kell nézni mint embert, mert ő egyſzer'smind mindenek felett örökké áldandó Iſten. Ezen magyarázatnál fogva tehát ez a' Szent Irásbeli hely, tulajdonítt a' Kriſtusnak Iſteni Nevet. De ſokann az olvasásbeli jeleket másképpenn rakvánn-el, mint a' mint közönségesenn vagynak a' Textusbann, azt mondják, hogy a' σαρκα utánn punctumot kell tenni, 's így a' következendö ſzókbann az Atya Iſtent illető régi ſzokott *Doxologiájok* van a' Zsidóknak, úgy hogy így leſſz ezen versnek értelme: *A' Kriſtus a' Zsidók közűl való teſt ſzerént.* —

Az

Az Atya Isten pedig mindenek felett örökké áldandó Isten.

De hogy ez így nem lehet, ezekből megtettzik:

a.) A' Grammatika szerént ezen esetbenn így rakta volna-el Pál Apostol a' Görög szókat: ὁ Θεος, ὁ ων επι παντων 's a' t. *Az Isten a' ki mindenek felett való legyen örökké áldandó* Ámen, mint ezt 2 *Kór.* 11: 31. tselekedte, mivel nints előtte semmi *Subjectom*, ha az a' Kristusra nem vitetik.

b.) Ezen Görög öszvetevés (: *Constructio* :) ὁ ων annyit tesz mint ὁς εςι, *a' ki* (: *qui est* :) mint *Ján.* 1: 18. *Ján.* 3: 13. 2 *Kór.* 11: 31. Valamint már ezen és más több Szent Irásbeli helyekbenn az ὁ ων a' leg-közelebbi *Subjectomra* vitetik: úgy itt az ezen szók előtt álló *Subjectomra*, az az a' Kristusra kell azokat vinni, mert ezzel, mint visszavivő szótskával tsak folytattatik a' már elkezdett beszéd, nem pedig ez által kezdődik-el.

c.) Ha ezen Kifejezés: *a' ki örökké áldandó Isten*, nem a' Kristusra vitettetik, úgy minek említti azt Pál, midőnn éppenn a' Kristusnak a' Zsidók közűl való születéséről szóll, hogy a' Zsidók közűl való a' Kristus test szerént, holott azt tudta minden hogy ő ember, és születésére nézve Zsidó. — Bizonyosan hát azon szókkal azt akarta tudtokra adni a' Zsidóknak, hogy a' Messiás nem tsak ember, hanem eggyszer'smind Isten-is vala, mint *Rom.* 1: 3, 4. *Megigértetett az ő Fia felől (: ki a' Dávidnak magvából lett test szerént :) Isten' fiának lenni pedig megbizonyíttatott az ő halálból való feltámadása által.* — Valyon ha eggy Német Iró így irna: a' Németek közűl való vólt *Ottó*, *Károly*, *József*, *Leopold*, *és Ferentz* Tsá-

szár-

szár-is test szerént: ezzel nem tenne-e' ez fel még más valamit Ferentz Tsászárról.

d.) Gondoljuk-meg azt-is, hogy nem szokott Pál Apostol olly' mellesleg-való *Doxologiá*val élni az Atyáról, mint itt esne; hanem mikor ő ezt a' *Doxologiát* mondja az Atyáról, mindég elébb *Subjectom*nak felteszi az Atyát. p. o. *Róm.* 1: 25. *Kik szolgálták a' teremtett állatokat hátra hagyvánn a' Teremtőt ki mind örökké áldandó Amen.* Így Róm. 11: 36. Tim. 1: 17. Hogy szólhatna hát most az Atyáról, mikor azt sem az elébb-való, sem a' következő versekbenn még tsak messzéről sem említti?

e.) Azt a' nehézséget-is könnyű eligazíttani, hogy a' Kristusról sohol sem mondatik az egész Bibliábann, hogy ő *mindenek felett örökké áldandó Isten*, hanem az Atyáról *Efés.* 4: 6; és így itt-is az Atyáról érti azt Pál Apostol. — Ugyan-is ezeket a' mellyeket itt Pál Apostol öszvekötve mond, a' Szent Irás sok helyekenn mondja külön a' Kristusról, p. o. *Ján.* 1: 1. mondja, hogy *ő Isten.* Efés. 1: 22. azt mondja Pál, hogy *mindenek vettettek a' Kristus' lábai alá.* Ha tehát ezeket külön mondja a' Szent Irás a' Kristusról: miért ne mondhatná Pál ezeket itt eggyütt? Ha tulajdonítt a' Szent Irás a' Kristusnak olly' Isteni tökélletességeket, mint a' millyenekkel az Atya bír; nem mindenek felett való-e' hát ö akkor? nem eggy-e' az Atyával? Sőt nem mondatik-e' világosann a' Kristusról, hogy *ő mindenek felett-való Úr.* *Tsel.* 10: 36. *Az Isten hirdetett békességet a' Jésus Kristus által; ki mindeneknek Ura.* — Így *Ján.* 3: 31. *A' ki a' Mennyből jött, mindenek felett vagyon.* Így 1 *Kór.* 15: 27, 28. *Zsid.* 2: 8. *Tit.* 2: 13.

Ezek.

Ezekből nyilvánn-való, hogy a' Krisztusnak éppenn ollyan Isteni Név tulajdoníttatik a' Szent Irásbann, mint az Atyának. — Vagynak még ezekenn kívül több Szent Irásbeli helyek-is, mellyek ugyan-ezt erősíttik, p. o. Tamás' ezen tanúbizonysága: *En Uram és én Istenem.* Ján. 20: 28. Mert azt nem lehet megmutatni, hogy ez tsak ama' közönséges felkiáltásnak formája, mellyel éltek a' Zsidók, mikor valaminn felettébb tsudálkoztak, — kivált mikor az *articulus* ό mind a' κυριος mind a' θεὸς elött ott áll. — Külömbenn-is megtehette ezt a' tanúbizonyságot Tamás tsendes vérrel, és meggyőzettetésből: mert a' Kristus eléggé megmutatta néki, hogy feltámadott. — De a' Jésus-is Tamásnak ezen Tanúbizonyságtételét úgy nézte, mint az ő meggyőzettetésének jelét, mivel a' 29-dik versbenn eggyszerre ezt feleli néki: *Mivel te láttál engemet, azért hiszek.* Illyen Szent Irásbeli helyek ezek-is: 1 *Ján.* 5: 20. *Tsel.* 20: 28. 1 *Kór.* 10: 9. 1 *Tim.* 3: 15, 16. *Fil.* 2: 5, — 8. de ezek közül némellyek ellen sok nehézségeket szoktak támasztani a' Szent Háromságtagadók.

II.) Olly' *Isteni Munkák* tulajdonittatnak a' Fiúnak mint az Atyának.

1.) A' *Teremtés* Jan. 1. 2. 3. *Mindenek ez által (: az Ige által :) teremtettek, és ő nála nélkül semmi sem teremtetett valami teremtetett.* Nem lehet itt a' teremtésenn lelki teremtést, az az a' Világnak a' Kristus Tudománya által való megjobbulását érteni, mint a' Socinianusok állitják; mert ez a' magyarázat a' 10-dik versel meg nem álhat, a' hol világosann mondatik, hogy a' Világ teremtetett a' λογος által — Azzal sem lehet megegyeztetni a' mi még ugyan ezen

ezen versbenn vagyon, hogy t. i. a' *Világ őtet nem esmerte*, mivel ha ezen teremtésenn a' Világ' megjobbitását kellérteni, hogy ne esmerte volna az a' Világ a' Kristust, mellyet ő megjobbított? Midőn pedig a' mondatik, hogy ő nála nélkül *semmi sem teremtetett* valami tsak teremtetett, e' minden Kifogásnak, és félre való magyarázásnak nyakát szegi; mert ez által azt adja tudtunkra János Apostol, hogy nem tsak a' láthato, hanem a' láthatatlan dolgok-is a' Kristus által teremtettek, a' mint szóll Pál Kolos 1. 16. ő *általa — a' Kristus által — teremtettek mindenek mellyek az Egbenn és a' földönn vagynak láthatók és láthatatlanok*: Már, hogy jobbította-meg a' Kristus a' mennyei Angyalokat, ha itt a' teremtésenn tsak megjobbítást kell érteni, hiszen nem romlottak azok meg — nem-is azoknak megjobbítására jött e' Világra? — Azt-is melró még itt megjeggezni, hogy mikor az Emberek megjobbítása Teremtésnek mondatik a' Szent Irásbann, nem neveztetik a' magábann, *teremtésnek*, hanem *újj teremtésnek* és a' megjobbíttatott Ember *újj teremtett állatnak*. Gal 6. 15. 2 Kor 5. 17. Utoljára, ez a' szo γινεσθαι a' még nem lévő dolgoknak előhozását, nem pedig újj teremtést, vagy megjobbítást jelent. Es így itt az εν αρχη nem azt teszi: az Evangyeliom' kezdetébenn; sem a' Teremtés, az Emberek' megjobbítását nem jelenti.

Az a' nehézség-is eligazitható, mellyet támasztanak a' Kristus' Istensége' tagadói ezen Elölutoljáróból δια mintha az, tsak *eszközlő*, nem pedig *végbennvivő* okot jelentene, mert többnyire mikor *Genitivussal* tétetik öszve, mint itt-is végbennvivő okot (:*caussa efficiens*:) jelent p. o. *Rom.* 11. 36. *Ő tőle* (δι αυτου:) ő

alta-

általa vagynak mindenek. Igy 1 *Kor*. 1. 9. 1 *Kor*. 8. 6. *Gal*. 1. 1. *Sid*. 2. 10. Itt pedig az Atyáról magáról van ſzó és pedig a' *δια* ſzótskával. Valamint hát a' *δια* az Atyát nem teſzi eſzköznek a' teremtésbenn: úgy a' Fiút ſem, mikor éppenn azon öſzvetételbenn mondatik az a' Fiúról, mellybenn az Atyáról. De mindjárt meg-is magyarázza János ezt a' ſzót *δια*, midönn ezt mondja: *S nála nélkül ſemmi ſem teremtetett*. — Nem-is lehet megfogni, hogy miképpenn teremthette volna az Iſten a' Világot a' Kriſtus által, mint eſzköz által, mivel a' teremtés nem eſzköz által ment-végbenn, hanem tsak akarta az Iſten, hogy legyen, és lett minden. Az egéſz Szent Irásbann tsak eggy helyenn t. i. Zsid. 1: 2. mondatik, hogy az Atya a' Fiú által teremtette a' Világot, de itt-is mivel a' *δια* Genitivuſsal tétetik-öſzve, végbevivö okot jelent. És ezenn kívül, mivel ſenki nem teremthet Iſteni erö nélkül; a' Kriſtus pedig teremtett: látni-való, hogy ö neki Iſteni munka tulajdoníttatik, mind a' fellyebb elöhordott mind egyéb Szent Irásbeli helyekbenn. p. o. 1 *Kór*.8: 6. '*Sid*. 1: 8, — 12.

2.) Iſteni *Gondviselés* tulajdoníttatik a' Kriſtusnak '*Sid*. 1: 3. *a' Kriſtus táplál (: az az igazgat :) mindeneket az ö hatalmas beſzédével*, az az akaratja ſzerént. Így 1 *Kór*. 15: 25, 26. *Mát*. 28: 20. *Márk*. 16: 19. A' vagy pedig lehet-e' emberröl azt mondani, hogy a' Világot igazgatja és ennek gondját viseli?

3.) A' *Világ' megitélését* tsak Iſten viheti végbenn: pedig ez a' Kriſtusnak tulajdoníttatik. *Rendelt az Iſten eggy Napot mellyenn igazánn megitéli a' Földnek kerekségét a' Férjfiú által kit arra kirendelt*. *Tsel*. 17: 31. 2 Kór. 5: 10. 1 *Kór*. 4: 5. *Ján*. 5: 27, 29. *Mát*. 25: 31.

4.)

4.) A' *halottaknak lejendő* feltámasztása - is tulajdoníttatik a' Kristusnak, azt - is pedig tsak Isten viheti végbenn. Így *Fil* 3: 20, 21. *Mi Mennyei Polgárok vagyunk, honnan várjuk a' Megtartó Urunk Jésus Kristust, ki elváltoztatja a' mi alázatos testünket, hogy hasonlatos legyen az ő ditsőssséges testéhez, amaz ő hatalmas ereje szerént, mellynek általa mindeneket az ő birodalma alá vethet.* Így *Ján.* 5: 25, — 29.

III.) Isteni *Tökélletességek* - is tulajdoníttatnak a' Fiúnak, mellyekkel mivel ember nem bírhat; látni-való, hogy ő igaz Isten. Így p. o. mikor ő Teremtőnek, — a' Világ' igazánn' megitélő Birájának, — halottak' feltámasztójának mondatik, akkor ő néki Isteni Mindenhatóság tulajdonittatik. Mikor ő a' Világ' Igazgatójának és Megitélőjének irattatik, azzal neki Isteni Mindenüttjelenvalóság, és Mindentudoság tulajdonittatik. —. De különösenn mondatik ő Mindenhatónak: *Tellyes hatalom adatott nékem a' Mennyenn és Földön* Mat 28: 18. — Mindentudónak: *Uram! te mindeneket tudsz.* Jan 21: 17. — Minthogy továbbá a' Világ' Teremtőjének elébb kellett lenni a' Világnál; a' Kristusnak pedig a' fellyebb mondattak szerént tulajdonittatik a' Teremtés: látni-való hogy ez által megesmertetik ő Örökkévalónak lenni. Azért mondja a' Kristus a' 'Sidoknak: *Minekelőtte Abrahám volna én vagyok* Ján 5: 8. a' melly Szent Irásbéli helyet a' Socinianusok így magyaráznak: a' Kristus még Ábrahám előtt rendeltetett Messiásnak. De így a' Kristusnak semmi elsőbbsége Ábrahámnál és a' Profétáknál nem leszsz: mert Mo'ses p. o. szinte úgy rendeltetett Ábrahám előtt vezérűl a' 'Sidóknak, mint a' Messiás a' Világ' Idvezitőjéűl: pedig itt éppenn azt akarja a' Kristus megmutatni, hogy

N ő

ő mind Abrahámnál mind a' Profétáknál nagyobb ℣ 53.; és így kellett a' Krisztusbann valaminek ollyannak lenni a' minél fogva magát azoknál nagyobbnak mondhatta; a' melly az ő Istensége, mellynél fogva régibb-is ő Abrahámnál. És ez a' 'Sidóknak ellenvetésekből-is megtettzik, hogy itt a' Kristus az ő tulajdon lételéről, nem pedig Messiássá való rendeltetéséről szóll: mert ezzel tsufolják-ki a' 'Sidók: *Te még 50 esztendős sem vagy, és már láttad Abrahámot* ℣ 57. 's a' Kristus azt feleli nékik: a' lehetséges, mert én *voltam minekelőtte Abrahám vala*. Az ő emberi Terméſzetéről ezt nem mondhatta, mert még a' 30 esztendőt alig haladta-meg; és így, az ő Istenségére nézve mondta azt a' Kristus hogy ő régibb Abrahámnál. Hogy pedig a' 'Sidók-is ezt így értették onnann tettzik-meg, mert köveket ragadozának hogy mint *káromlót meg köveznék* ℣ 59. — Ha tehát a' Kristus már Abrahám elött volt az ő lételére nézve: látnivaló hogy ö örökévaló tulajdonságával-is bir az Istenségnek. — A' mint Örökkévaló pedig a' Kristus éppen úgy Változhatatlan-is. 'Sid 1: 10 — 12. *Te Uram! kezdétbenn fundáltad a' Földet, és a' Te kezeidnek mivei az Egek, azok elveſznek, Te mind örökké megmaradſz — mint az öltözetet edgybe hajtogatod azokat, és elváltoznak. Te pedig ázon vagy, és a' Te eſztendeid-el nem fogynak* — Ezeket a' 102-dik 'Soltárból alkalmaztatja Pál Apostol a' Jésusra. De valyon alkalmaztatásból mondhatná-e' ezt az Isten' Lelkétől vezéreltetett Apostol, a' Jésusról, ha ö nem bírna ezzel a' tulajdonsággal és terméſzettel? — Hogy ha pedig a' Kristus ezekkel a' tökélletességekkel bír, úgy egyéb, és más Isteni tökéletességekkel-is bír; mert az Isteni tökéletességek

gek elválaszthatatlanok edgymástól. És ez az oka, hogy ő az Atyával *egyenlőnek* mondatik. Jan 5: 18. Fil 2: 6. — Ez az oka, hogy a' láthatatlan Isten' *ábrázatjának* neveztetik Kol: 1: 15. — 2 Kor 4: 4. és hogy Pál azt mondja róla, hogy ő benne az *Istenségnek minden tellyessége lakozik állatja szerént* kolofs 2: 9.

Vagynak ugyan olly' Szent Irásbéli helyek, mellyekből sokann azt húzzák-ki, hogy a' Kristus sem nem Mindenható, mert azt mondja magáról Jan 5: 19. *Nem tselekedhetik a' Fiú magától, hanemha látándja az Atyát* tselekedni; se nem Mindentudó mert azt mondja Márk 13: 32. *arról a' Napról es oráról senki semmit sem tud, sem a' mennyei Angyalok, sem a' Fiú.* — De, a' mi az elsö Szent Irásbéli helyet illeti: Mit tenne magábann az Isteni munkáknak tsupa látása, hanemha Isteni ereje-is volna annak végbevitelére? Ezenkívűl, a' következendő versekbenn Világ' megitélőjének, halottak' feltámasztójának, az Atyával edgy forma tiszteletre méltónak neveztetik; és így a' 19-dik versből nem lehet kihozni; hogy a' Kristus nem Mindenhato. Külömbenn-is azon versbenn tsak azt akarja a' Kristus megmutatni, hogy ő mint Messiás jót tsinált mikor Szombat naponn gyógyított; mert azt ő az ő Attyától látja, a' ki Szombat Naponn-is munkálodik, vagy jól tesz az Emberekkel. A' 'Sidók pedig azt hitték, hogy a' Messiás mindent az Isten' akaratja szerént tselekszik: itt hát titkosann tudtokra adja, hogy ő a' Messiás, és ő mindeneket az ő Attya' akaratja szerént tselekszik, vagy a' mint látja hogy az Atya tsinál. — A' mi a' második Szent Irásbeli helyet illeti, ha azt nem állitjuk-is, a' mit *Ambrosius* régenn, hogy *Arius* tette-bé ezt a' Textusbann, hogy Fiú mivel Mat 24: 42. épenn

penn ezen dolog tulajdon ezen szókkal iratik-le, de ott ezen szó: Fiú' nints — elég a' hozzá, hogy itt a' Kristus úgy szóll magáról, mint Messiásról, mint olly' Embernek fia, a' kit a' Kérdők elöttök láttak. — Valamint, ezen kivül, mikor a' Kristus azt mondta Mat 11 : 27. az *Atyát senki nem esméri hanem tsak a' Fiú*, azzal a' maga esméretéből ki nem rekesztetik az Atya, sem a' Szent Lélek, a' ki az Istennek mélységeit-is vi'sgálja: úgy mikor itt mondatik hogy az Itélet' Napját és Jerusálem' veszedelmét senkisem tudja, hanem tsak az Atya; azzal a' Fiú mint Isteni Természetére nézve Mindentudó, ki nem rekesztetik.

IV.) *Isteni Tisztelet* - is tulajdoníttatik a' Kristusnak; mert ha ö olly' tökélletességekkel bír, és ollyakat tselekeszik mint az Atya, akkor méltó az Isteni Tiszteletre. Innen az Apostolok ötet szinte úgy segittségül hivják, mint az Atyát, p. o. Szent István: *Uram Jésus! vegyed hozzád az én Lelkemet* (a). Pál szinte úgy esküszik a' Fiúra, mint az Atyára. *Igazságot szóllok* úgymond, *a' Kristus által, és nem hazudok* (b). — A' Szent Irók az ö Leveleikbenn ö tőle szint'úgy áldást kérnek a' Gyülekezetre mint az Atyától: *Kegyelem és békesség tinéktek az Istentől a' mi Atyánktól és a' Jésus Kristustól* (c). Az ö Nevébenn szint'úgy megkeresztelkedünk, mint az Atyáébann, az az magunkat lekötelezzük arra, hogy mi az eggy Isteni Természetbenn a' Fiút, mint az Atyát, és Szent Lelket úgy tiszteljük, és imádjuk. — A' Kórinthusi Gyülekezet segittségül hiv-

(: a :) Tsel. 7: 59. 2 Kór. 12: 8. Luk. 24 : 52. (: b :) Róm. 9 : 1. (: c :) 1 Thess. 1 : 1. Fil. 1 : 2. 1 Pét. 1 : 2. 1 Kór. 1 : 3.

hivja a' Krístust: *Valakik Kórinthusbann laknak, mindenekkel egyetembenn segitségül hivták a' mi Urunk Jésus Krístust* (d). — János-is így szóll: minden teremtett állat azt mondja vala: a' Királyi Székbenn ülönek a' *Báránynak áldás, tisztesség, ditsőség, és hatalom örökkönn örökké* (e). Utóljára parantsoltatik-is különösenn, hogy tiszteljük a' Fiút: *Mindenek tiszteljék a' Fiút, miképpenn tisztelik az Atyát; — a' ki nem tiszteli a' Fiút, nem tiszteli az Atyát*, Ján. 5: 23. Ez a' Vers nem azt teszi, a' mint a' Sociniánusok magyarázzák, hogy a' Fiú' taníttásának 's Tudománnyának engedni kell, mint az Atya' rendelésének, mert az ennek a' Követe; mivel az öszvekötés szerént arra a' nehézségre akar a' Krístus megfelelni mellyet a' Zsidók a' 18-dik versbenn tettek-fel eleibenn, hogy ő magát miért tartja Istennel egyenlőnek: mert úgymond ő szint' úgy tud munkálódni, mint az Atya, és ollyanokat mint az Atya ℣ 19, és ezt, azzal mutatja-meg, hogy ő fogja a' halottakat feltámasztani és megitélni ℣ 21, 29, 's ezen Isteni tetteinél fogva kívánja a' 31-dik versbenn, hogy őtet hát mindenek tiszteljék mint az Atyát. E' szerént nagyobbnak akarja ő itt magát mutatni tsupa Prófétánál, mint ez a' Zsidók' magok' viseletéből-is megtetttzik; mert ha a' Zsidók úgy vették volna az ő beszédét, mellynél fogva mint Próféta tsak a' maga' Tudománnya eránt akar tiszteletet szerezni; úgy ebbenn annyira meg nem ütköztek volna, hogy a' 18-dik vers szerént meg akarták ölni, mivel úgymond magát *az Atyával tette egyenlőnek*. Valósággal a' Próféták Isten' Követei voltak, és az Atya' rendelését

(: d :) 1. Kór. 1:2. (: e :) Jel. 5: 13. Fil. 2: 9, 10.

hirdették: még sem ragadoztak azok ellen a' Zsidók köveket: itt hát a' Kristus magánn Prófétánál nagyobbat értett, — a' Zsidók-is nagyobbat értettek. Azért-is, minthogy nem tsak Tudománnyára, hanem az ő tselekedeteire nézve-is egyenlő a' Kristus az Atyával: azért kívánja a' 23-dik versbenn, hogy őtet mindenek úgy tiszteljék, mint az Atyát. — Ezek szerént mivel a' Szent Irás nem ellenkezik a' Józan-okossággal; a' Józan-okosság pedig tsak az igaz Isten' imádását és tiszteletét parantsolja: látni való, hogy a' Fiúnak, a' kit a' Szent Irás az Atyával hasonló tisztelettel kíván tiszteltetni, igaz Istennek kell lenni.

Minthogy annakokáért a' Fiúnak ólly' Isteni Név, olly' Isteni munkák, olly' Isteni tökélletességek, és olly' Isteni tisztelet tulajdoníttatnak a' Szent Irásbann mint az Atyának: következik, hogy őtet olly' Igaz Istennek lenni megesmérjük, és valljuk, mint a' millyennek esmérjük és valljuk az Atyát.

B.) A' mi a' második erősséget illeti.

A' Jésusnak tulajdon maga' szavaiból kitettzik, hogy ő Istennek állította lenni magát. Az ugyan igaz, hogy ő sohol így nem szóll: Én Istęn vagyok; de késznek akartva nem szóll így: mert ő ember-is lévénn eggyszer'smind rosszúl érthették volna sokann az ő szavát. Nem jobb volt-e' tehát tsak ollyanokat *tselekedni*, mint az Isten, és a' következtetést a' Zsidóknak hagyni? Továbbá, nem nevezhette a' Kristus magát Istennek az Atyát kizárvánn. Nem jobb volt-e' hát így szólni: *az Atya én bennem vagyon, és én az Atyábann.* — *én és az Atya eggy vagyunk.* az az legszorosabb és elválaszthatatlan öszvekőttetésbenn vagyok az Atyával

és

és ő én velem. Ján. 3: 30, — 38. Ímé a' Sidók a' legszembetűnőbb igazságnak sem hittek, hát azt elhitték volna-e', hogy a' Kristus igaz Isten, azért mert ő mondja azt szóval? Ámbár pedig a' Kristus illy' világosann nem szóll-is magáról: Én Isten vagyok, mindazáltal, az ő tulajdon szavaiból világos, hogy ő magát Istennek tartotta lenni. Ugyan-is

I. A' Kristus nevezi magát Isten' Fiának, Isten' eggyetlen eggy szűlöttének az Atya' kebelébenn lévő eggyetlen eggy Fiúnak, és az Istent maga' Attyának. *Jan* 1: 14 — 18. 1 *Jan* 4: 9. *Jan* 3: 16. *Jan* 5: 17. Ezenn a' Kristus egyebet nem érthetett, hanem hogy ő az Atyával edgy természetű Isten. Mert az akkori szollás' formája szerént az Atyának *saját fiának* lenni annyit tett mint Istennek lenni, mint e' meg tettzik Jan 5: 18. *Annál-is inkább akarják vala őtet a' Sidók megölni mivel hogy az Istent saját Attyának mondotta, Istenhez magát egyenlővé tévénn.* Igy Mát 26: 63 — 65. mikor a' Fő Pap ezen kérdésére: *Te vagy-e' a' Kristus az Istennek Fia?* azt felelte a' Kristus: *te mondád,* a' Fő Pap azt mondá: *káromlást szólla,* és mindenek úgy itéltek, hogy azért méltó a' halálra, mivel tudta minden, hogy az annyit tesz, mintha azt mondaná hogy ő olly' igaz Isten, mint az Atya.

De ezenkivűl, valahányszor a' Kristus magát az Atyá' Fiának nevezi, mindég a' mellé olly' *tselekedeteket, és tulajdonságokat* köt, mellyek tsak Istenhez illenek. Miképpenn az Atya halottakat támaszt azonkeppenn a' Fiú-is — a' tellyes Itéletet a' Fiúnak adta az Atya, — miképpenn tisztelik mindenek az Atyát, úgy tisztelik a' Fiút-is, — miképpenn az Atyának

van élete ő magábann, úgy a' Fiúnak-is (: *a* :) a': mint az Atya' kezéből senki az ő Juhait ki nem ragadhatja; úgy a' Fiúéból sem (: *b* :) miképpenn az Atya' Nevébenn kell keresztelkedni, úgy kell a' Fiúébann-is. — Van neki hatalma meg-botsátani a' Bűnöket (: *c* :) — Ő a' mennybenn vólt minekelőtte a' földre le-szállott (: *d* :) ő az Atyával Eggy, nem tsak erköltsi tekintetbenn, hanem az ő Mindenhatóságára nézve-is (: *e* :) Mikor tehát a' Kristus ezen szó mellé: Fiú, illy' tselekedeteket és tulajdonságokat köt, mellyek tsak Istenhez illők: látni-való, hogy ő magát ezen kifejezés által igaz Istennek lenni jelentette-ki. — Az ugyan igaz hogy a' Kristus *Ján* 14: 28. ezt mondja: *Az Atya nagyobb Én nálomnál.* De itt a' Kristus úgy szóll magáról mint Messiásról, a' melly tekintetbenn nagyobb az Isten ő nálánál. — Ezen értelembenn mondja Szent Pál-is 1 Kor 11: 3. *A' Kristusnak Feje az Isten*, — hogy ő Istentől jött, az az ő Isten követe. — ő a' Messiás Jan 16: 27. — Azomban éppenn ebből tettzik-meg, hogy a' Kristus igaz Isten; mert azt mondja hogy az Atya nagyobb ő nálánál; mert ha a' Kristus tsak tsupa ember volt, úgy nem volt szükség azt tsak mondani-is, hogy az Atya nagyobb ő nálánál, mert azt minden tudta, hogy az Embernél nagyobb az Isten. Hogy tehát az Apostolok az ő Messiási személyéről jó Értelembenn legyenek azért mondja, hogy ebbenn a' tekintetbenn az Atya nagyobb ő nálánál.

II.) Hogy a' Kristus magát Isteni Névvel-is meg-engedte neveztetni meg-tettzik az Fari-ze-

(: a :) *Jan* 5: 21 — 26. (: *b* :) *Jan* 10: 28—30. (:c :) *Mat* 9: 6. (: d :) *Jan* 6: 62. *Jan* 3: 18. (: e :) *Jan* 10: 24 — 30.

zeusokkal való vetélkedéséből, melly meg van irva *Jan.* 10: 33 — 37. *Ezért a' Káromlásért kövezünk-meg tégedet; mert te Ember lévénn Istenné teszed magadat. Felele nékik Jésus: Nem de nem meg vagyon-e' irva a' ti Törvénytekbenn én mondám: Istenek vagytok? Hogy ha azért azokat mondotta Isteneknek a' kiknek Isten szóllott, és az Irás meg nem hamisittathatik, én rólam, kit az Atya meg-szentelt és a' Világra elbotsátott azt mondjátok-e' ti: Káromlást szóllasz, mivel ezt mondom Istennek Fia vagyok. Ha az én Atyám' tselekedeteit nem tselekszem ne hidjetek énnekem; ha pedig azokat tselekeszem, ha nékem nem akartok-is hinni, hidjetek a' tselekedeteknek, hogy meg-tudjátok és hidjétek hogy az Atya én bennem vagyon és én az Atyábann. Ismét azért akarják vala őtet meg-fogni.* Itt a' Jesusnak okoskodása ez: a' 82-dik 'Soltár 6-dik versébenn azok a' Királyok vagy Birák a' kik a' 2-dik vers szerént igazságtalanul itélnek és a' 7-dik vers szerént mint Emberek meg-halnak, Isteneknek neveztetnek: mennyivel igazságosabb jussal lehet hát azt én rólam mondani, hogy én Isten vagyok, mikor az Atya én bennem van, és én ő benne, — mikor én ollyakat tselekszem mint az Atya, mikor én halottakat támasztok szint' úgy mint az Atya. — A' Jésus hát itt éppenn nem tagadja hogy jussa ne volna az Isteni Névhez, a' melly még abból-is világos, hogy ha ő azt magáról nem mondotta volna, még pedig a' tulajdonképpenn való értelembenn; úgy a' 'Sidók nem akarták volna ismét meg-fogni és meg-ölni. — Külömbenn is a' Krisztusnak az Igazság eránt való szeretete, az ő alázatosság, és tökélletes Karaktere nem engedhették volna azt, hogy magának Isteni Nevet merjen tulajdonítni még pedig tulajdon-

képpenn való értelembenn provocálvánn az ő munkáira, mint Istennek munkáira, hanem ha tudta volna hogy ő részese az Istenségnek.

II. T Z I K K E L Y.

A' Szent Lélek igaz Isten.

X. §.

A' Szent Lélek' Istenségét próbáló erősségek.

Minthogy a' Szent Léleknek - is olly' Isteni Név, olly' Isteni munkák, olly' Isteni tökélletességek, és olly' Isteni tisztelet tulajdoníttatik a' Szent Írásbann, mint az Atyának, és a' Fiúnak: tehát szükségesképpenn következik, hogy a' Szent Lelket - is esmerjük, és valljuk olly' igaz Istennek lenni, mint az Atyát és Fiút. — Neveztetik hát a' Szent Lélek:

I.) *Istennek.*

a.) *Tsel.* 5: 3, 4. *Monda Péter: Anania! miért foglalta-el a' Sátán a' te szívedet, hogy hazudnál a' Szent Lélek ellen, nem embernek hazudtál hanem Istennek*, az az honnan van te benned az az Ördöghöz illő gondolat, mert Ember ugyan illy' vétkesenn nem gondolkodhatik, hogy az Istent meg-lehet tsalni, vagy hogy az Isten nem mindenttúdó, és nem mindenható, a' ki se nem láthatja az embereknek tsalárdságokat, se meg nem büntetheti azokat? már mivel ez a' Kifejezés: Szent Lélek, a' negyedik versbenn ezzel a' szóval tseréltetik-fel: ὁ Θεὸς, Isten, és a' ki a' 3-dik versbenn a' Sz. Lélek ellen mondatott hazudni, a' 4-dikbenn a' mondatik az Isten ellen hazudni: látni-való, hogy Péter Apostol itt a' Szent Lelket igaz Istennek nevezi.

Sokann ugyan ma ezt így magyarázzák, hogy gondolhattad azt Anania! hogy engem' Istentől ihlettetett Embert megtsalhass? De itt emberről eggy szó sints, hanem Szent Lélekről és Istenről. — Ezenn kívül a' dolog mind eggyre megy-ki; mert mivel a' Szent Lélek az, a' kinek tulajdonítja a' Szent Irás a' Szent Iróknak megihletését: tehát a' szerént a' magyarázat szerént a' fordíttás így lessz: Anania! hogy hazudtál a' Szent Lélek által ihlettetett ember előtt, nem tsupa Embernek hazudtál, hanem a' ki Istentől taníttatott-meg arra, hogy mennyinn adtad-el a' Földedet. Ezen magyarázatnál fogva-is Isten tehát a' Szent Lélek. — Így-is Mindenttúdó Isten ő: mert ő jelentette-meg Péternek, hogy nem annyiért adatott-el a' Föld. — Így-is Mindenható Isten ö; mert olly' hirtelen és pelda nélkül való halállal, két egésséges, vakmerő embert, eggymás utánn, tsak szóval, olly' ember, a' kiről ők azt gondolták, hogy megtsalhatják, meg-nem ölhet. — A' tsupa Fantásia és megijedés ugyan ennyire ezekbenn a' bátor, tsalárd, mesterséges szívű emberekbenn, a' kik oda haza már előre ezen ravaszságról gondolkodtak, annyira nem dolgozhatott, hogy Péter alig mondja-ki, hogy ő ellene mint Istentől ihlettetett Ember ellen hazudtak, 's mind a' kettő eggyszerre meghal. — A'vagy nem beszélt-e' már mássszor-is így Péter.? — A' Pünköst-Napi prédikátziójábann nem hatalmasabbann beszélt-e' mint most.? — nem terjesztette-e' akkor-is a' Zsidóknak eleikbenn, hogy ők az Atya Isten' Fiát, — a' Messiást, — ártatlan létére, — a' Próféták' jövendeléseikre nem figyelmezvénn, megfeszítették, és őket-is részegeknek állították lenni, pedig ők Szent Lélekkel teltek-bé.? és még-is

nem

nem olly' ijedősök a' Zsidók, hogy mindjárt lerogynának, hanem tsak szívekbenn keseredtnek-meg. — De nagy dolog-is volna az, hogy két emberbenn a' Fantásia olly' eggyformánn munkálódná a' Halált. — Honnan-is tudhatta azt Péter, hogy ezek mind a' kettenn az ő lábai előtt halnak-meg, mihelyt hazudnak, ezek az egésséges és vakmerő Emberek? pedig a' 9-dik és 10-dik versbenn azt mondja: *Imé azoknak lábaik, a' kik a' te Férjedet eltemették az ajtó előtt állanak, és tégedet-is kivisznek,* — *és azonnal leesék az ő lábai előtt, és meghala.* — Utóljára, tudjuk az Apostolokról, hogy ők mindent, a' mi a' Keresztyén Vallás' felállíttására tartozik, a' Szent Léleknek tulajdonították. Ezen Ideájokból az Apostoloknak egyenesenn következik, hogy Péter azt értette, hogy Ananiás nem embernek, hanem a' Keresztyén Vallás' felállíttójjának a' Szent Léleknek hazudott, a' melly nevezetet ő a' negyedik versbenn ezzel tserélt-fel, hogy Istennek hazudott. És így a' Szent Péter' gondolkodása' módjából-is világos, hogy ő a' Szent Lelket Istennek nevezte, és vallotta. Minden Irót pedig a' maga' gondolkodása' módjából kell magyarázni nem a' miénkből.

b.) A' Hívek' Testeik Szent Lélek' Templominak neveztetnek. Azt mondja Szent Pál 1 Kór. 6: 19. *A' vagy nem tudjátok-e' hogy a' ti Testetetek a' bennetek lakó Szent Léleknek Temploma:* úgy de ugyan ezekről azt mondja 2 Kór. 6: 16. *Ti az élő Istennek Templomi vagytok.* — Nem külömbenn, mikor Pál 1 Kór. 12: 1, — 12. előbeszélli azokat az ajándékokat, mellyeket a' Szent Lélek ajándékozott az első Keresztyéneknek, azt mondja a' 6-dik versbenn, hogy azok *külömbkülömbfélék, de ugyan*

azon

azon eggy Isten az, a' ki azokat mindenekkel tselekeszi: és így ezen kifejezések: Szent Lélek, és Isten, eggymással feltseréltetvénn, azt mutatják, hogy a' Szent Léleknek Isteni Név tulajdoníttatik a' Szent Irásbann.

c.) Feltévénn azt, hogy a' Keresztyének Isten' Nevébenn keresztelkednek-meg: következik, hogy a' Szent Lélek-is ollyan Isten, mint az Atya, és a' Fiú, mert az ő nevébenn szint'úgy parantsoltatunk megkeresztelkedni, mint az Atyáébann, 's Fiúébann.

II.) *Isteni tulajdonságokkal* bír a' Szent Lélek, mert úgy adattatik-elő, mint az Embereknek megvilágosíttója, megjobbíttója; és így kell neki tudni közönségesenn minden Embernek tudatlanságbeli állapotját, hajlandóságait, indúlatját, híjjánosságát vagy előmenetelét az Erköltsiségbenn, és azokat a' Környűlállásokat, mellyek közt legkönnyebb azokat megjobbítni. Ezeket pedig tudja egyedűl a' Mindenttúdó Isten. — Külömbenn-is a' Szent Irás az Emberek' megjobbíttását Istennek tulajdonítja: *Isten az, a' ki akarja azt bennetek, hogy mind akarjátok, mind véghez-is vigyétek a' jót.* És így a' Szent Lélek ezen tekintetbenn Isteni tulajdonságokkal, nevezetesenn Mindenttúdósággal bíró Isten. — Mivel ezenn kívűl, a' jövendőket az Istennek Lelke által mondták-meg előre a' Próféták; (*a*) az Apostolokat-is minden igazságra a' tanította-meg (*b*) — mivel továbbá a' mi az Istenbenn van, azt senki nem tudja, hanem tsak az Istennek Lelke, a' ki még az Istennek méllységeit-is vi'sgállja, az az, olly' tökélletesenn tudja, mint a' ki valamit tö-

(: *a* :) 2 Pét. 1: 21. (: *b* :) Ján. 16: 13.

tökélletèsenn megvi'sgált (*a*): mind ezekre nézve-is méltánn mondhatjuk ötet Mindenttúdónak. — Hogy a' Szent Lélek Mindenható, onnan tettzik-meg, mert ő adott Lelki ajándékokat az Apostoloknak, és az első Keresztyéneknek, a' mint szóll Szent Pál 1 Kór. 12: 11. *mind ezeket tselekeszi ugyan azon eggy Lélek, osztogatvánn azokat mindeneknek a' mint akarja.* Ő Mindenüttjelenvaló, mert azt mondja Dávid 'Solt. 139: 7. Hová mennék a' Te Lelked elött? — Ha ezen Isteni tulajdonságokkal bír a' Szent Lélek, úgy egyebekkel-is, mert azok elválaszthatatlanok eggymástól.

III.) *Isteni munkák*-is tulajdoníttatnak a' Szent Léleknek, mert jövendöket tsak Isten mondhat-meg elöre. Úgy de bizonyos, hogy a' *Szent Lélektől indíttatvánn szóltak az Istennek szent Emberei.* (*b*) A' Keresztyén Vallás' olly' hirtelen és messze-való elterjedését-is Isteni munkának tarthatjuk: e' pedig a' Szent-Léleknek tulajdoníttatik, mert *ő feddi-meg a' Világot a' bünről, az Igazságról, az Itéletről* (*c*), és az *ő erejét vévénn az Apostolok lettek a' Kristusnak Tanúi, a' Földnek mind végső határáiglan* (*d*).

IV.) *Isteni tisztelet*-is tulajdoníttatik ő néki: mert az Apostolok ő töle szint'úgy kérnek áldást a' Keresztyénekre, mint az Atyától és a' Fiútól: *Az Ur Jésus Kristusnak kegyelme, az Atyának szerelme, és a' Szent Léleknek veletek való közösülése legyen mindnyájann ti veletek* (*e*). — Minthogy továbbá a' Szent Lélek' Nevébenn-is megkereszteltetünk: tehát az ő tiszteletére szint'úgy köteleztetünk mint az Atyáéra, és a' Fiú-

(:*a*:) 1 *Kór.* 12: 11. (: *b* :) 2 *Pét.* 1. 21. (:*c*:) *Ján.* 16. 8. (:*d*.) *Tsel.* 1. 18. (:*e*:) 2 *Kór.* 13. 13.

Fiúéra. — Utóljára, mivel a' Szent Lélek ellen való vétket megbotsáthatatlannak mondja a' Kristus: *Valaki* úgymond *a' Szent Lélek ellen szóllánd, nem botsáttatik-meg neki sem e' Világonn, sem a' másonn* (a); e' szerént látni-való hogy a' Kristus eggyátallyábann parantsolja tisztelteini a' Szent Lelket.

Ha a. o. a' Szent Léleknek olly' Isteni Név, olly' Isteni tulajdonságok, olly'. Isteni munkák, és olly' Isteni tisztelet tulajdoníttatnak a' Szent Irásbann, mint az Atyának, és a' Fiúnak: látni való, hogy a' Szent Lélek olly' igaz Isten, mint az Atya, és a' Fiú.

Már mivel a' Józanokosság, és a' Szent Irás azt mondják, hogy tsak eggy az Isten; azombann a' Szent Irás ugyan azon eggy Isteni természetbenn három eggymástól megkülömböztetett Személlyről szóll, még pedig mindenik Személlynek olly' Isteni Nevet, olly' Isteni tökélletességeket, munkákat, és tiszteletet tulajdonítt, mellyekkel tsak az Isten birhat: látni való, hogy mind az Atya, mind a' Fiú, mind a' Szent Lélek igaz Isten.

Jegyzés. Szentnek nem azért neveztetik a' Szent Lélek, mintha az Atyánál és Fiúnál szentebb volna, mert az Isteni természet valamibenn-való nevekedést vagy fogyatkozást meg nem engedhet: hanem mivel az Emberek' idvezíttetésébenn kimutatott Isteni munkák' rendébenn (: *Oeconomia Salutis* :) a' hívek' megszenteltetése, különösenn a' Szent Léleknek tulajdoníttatik: azért neveztetik különösenn Szentnek. Az Atya mondatik Szentnek Ján. 17. 11. a' Fiú-is Luk. 1. 35.

Lé-

(: a :) *Mát.* 12. 31, 32.

Léleknek' hasonlóképpenn nem azért neveztetik mintha az Atya, és Fiú nem volnának Lelkek; hanem azon különös munkáira nézve, mellyek a' Lélek körül mennek végbenn, p. o. a' bűnös' megjobbíttása, megvilágosíttása, a' Lelkiesméretnek az igazságról való meggyőzése, 's a' t.

XI. §.

Az Ó Testamentombann lehet' e' nyomát találni a' Szent Háromságról való Tudománynak?

Nem lehet az Ó Testamentomból olly' világosann megmutatni a' Szent Háromságról való Tudományt, mint az Ujj Testamentomból; mert ennek megjelentése eggyütt jár az Isten' azon akaratjának kinyilatkoztatásával, melly szerént az emberi Nemzetet az ö eggy szülött Fia által akarta boldoggá tenni. Ezen akaratjáról pedig az Istennek minthogy tsak némű-némű homályos rajzolatokat és vonásokat láttak a' Zsidók: látnivaló, hogy a' Szent Háromságról való Tudományt nem lehet az Ó Testamentombann olly' világosann, megtalálni, mint az Ujjbann. Ebből az okból magok a' mi régibb és újjabb Theologusaink homályosoknak, és ennél fogva elégteleneknek tartják azokat az erősségeket, mellyekkel az Ó Testamentomból próbáltatik a' Szent Háromságról való Tudomány. Elég hát annak valami nyomát az Ó Testamentombann-is találni, a' mellyet pedig hogy lehet-is találni ezekből világos:

1.) Az Ó Testamentombann neveztetik az Isten Atyának: Ha én Atya vagyok hól az én tiszteletem. *Malak.* 1: 6. 2: 10. *Esa.* 63: 16.

2.) Ezen szóllásnak formája: Istennek Fia, vagy Fiai, sokszor elő fordúl az Ó Testamentombann, a' melly alatt kegyes, bölts, embe-

rek,

rek, Birák, Királyok, 's az egéſz Nép, és a' Szent Háromság' második ſzemélye-is értetnek: p. o. *Csokoljátok e' Fiat*, — *én Fiam vagy Te, ma ſzültelek tégedet.* Zsolt. 2.

3.) A' Meſsiásnak Jehova vagy igaz Isteni Név-is tulajdonittatik. Azt mondja Eſaiás: *Kiáltó ſzó a' puſztában tiſztittsátok a' Jehovának utát, egyengeſsétek-meg a' puſztábann a' mi Istenünknek ösvényét.* — Kereſztelő János pedig nyilván mondja, hogy a' Kristus az a' kiről itt Eſaiás mint Jehováról és Istenről ſzóll (*a*) — A' 110-dik Zsoltár' első versébenn pedig a' mondatik: *Az Ur Isten monda az én Uramnak, ülj az én hatalmamnak jobbjára*, a' melly verset maga a' Jésus magára magyaráz, még pedig úgy-is, hogy ő Dávidnak-is Ura így ſzóllvánn (*b*): *Mint tetſzik néktek ama Kristus felől: Ki fia az? mondának neki: Dávide. Monda nékik Jésus: mint vagyon tehát hogy Dávid őtet a' Szent Lélek által Urának hívja ezt mondvánn: Monda az Ur az én Uramnak; ülj az én jobb kezem felől. Ha azért Dávid nevezi őtet Urának, mi módonn Fia?* Így (c) Jeremiás: *Imé el-jőnek a' Napok azt mondja az Ur, és feltamaſztom a' Dávidnak magvát, — és ez az ő Neve: Jehova mi Igazságunk.* — Avagy pedig leheté embernek ezt a' nevet: Jehova, adni? Így a' Zsidók a' *Jehovát* kisértették a' puſztábann. — Pál pedig azt mondja; hogy azok akkor a' *Kristust* kisértették. (*d*)

4.) Az Isten' Lelkéről-is ſok ſzó van az Ó Testamentombann, mellyenn nem tsak Isteni erő és ajándék hanem ſzemély-is értettetik, a' kinek mély belátás jövendőmondás 's a' t. tu-

O lajdo-

(:*a*:) *Esa.* 40: 3. *Mát.* 3: 3. (:*b*:) *Mát.* 22: 41 — 45. (:*c*:) *Jer.* 23: 5, 6. (:*d*:) 4 *Mós.* 21: 5, 6. 1 *Kór.* 10: 9.

lajdoníttatnak. Így p. o. (*a*) *a' Te jo Lelked vezéreljen engemet az egyenes útonn.* — *Az Isaï törzsökéből eggy vesszö szál származik, kinn az Urnak Lelke megnyugoszik, böltsességnek és Értelemnek Lelke, tanátsnak és hatalomnak Lelke, Tudománynak és Félelemnek Lelke.* (*b*) Utóljára tulajdoníttatik a' Szent Léleknek Isteni név az O Testamentombann (*c*) mert ez a' kifejezés, Istennek Lelke, ezzel tseréltetik-fel: Isten p. o. 2 Sám. 23 a' mondatik: az *Urnak Lelke* szóllott én bennem; a' 3-dik versbenn pedig, az *Istennek Lelke* szóllott.

5.) Hogy az Ó Testamentombann a' Szent Háromságról való Tudomány' nyomának megkellett lenni, megtettzik abból, hogy az Újj Testamentom azt minteggy elöre felteszi, mivel arról nem úgy szóll, mint a' melly mindenestöl fogva legelősször a' Kristus' megjelenésekor hozatott világosságra. 1 Pét. 1: 10, — 12. *Melly idvességről tudakoztak és kérdezkedtek a' Próféták, tudakozvánn hogy az Időnek mitsoda és minémű tzikkelyére jelenté a' Krisztusnak ő bennek való jövendő mondó Szent Lelke, hogy következnek a' Krisztusra a' szenvedések és az ő ditsősége a' szenvedés utánn.* Így Luk. 24: 25, — 27. Luk. 1: 68, 76, 78. Ján. 5: 18.

Jegyzés 1. A' Második 'Soltárt ma tsak-nem mindenek Dávidra, régenn pedig a' Kristusra magyarázták. A' kik Dávidra magyarázzák ezen 'Soltárt, azt mondják hogy ezen 'Solrár' irására alkalmatosságot vett magának Dávid, a' Filisteusoknak, és Jebuzeusoknak meghódoltatásából, és a' Sion' Várának ezektől való elvevéséből. 2 Sám. 5: 6, 7, 17 — 25. VIII: 1 — 15.

mint

(:*a*:) *Zsolt.* 143: 10. (.*b*:) *Esa.* 11: 1, 2. (:*c*:) *Esa.* 6: 8, 9. öszvetéve *Tsel.* 28: 25.

mint ezt magából ezen 'Soltárból így próbálják; a' Filisteusok és Jebuzeusok zugolódtak Dávid ellen, azok tanátskoztak ő ellene 1 — 3 vers. — ő lakott a' Sion' hegyénn ℣ 6. — ő Király volt, a' Királyok pedig Isten' Fiainak hivattatnak a' Bibliábann 2 *Sám.* 7: 14. — *'Solt.* 82: 6 — 89 Itt-is hát ezen kifejezés: *Én Fiam vagy te*, azt teszi: Én Királyom vagy te. *ma szülttelek tégedet*, az az ma tettelek tégedet Királynak ℣ 7. — Ő győzte-meg a' Pogányokat az Eufratesig, és a' Földnek, az az 'Sidó Orszàgnak határit ő neki adta az Isten birodalmúl, meggyőzvénn a' Jebuzeusokat, és más Népeket ℣ 8, 9. — Csókolgassátok a' Fiat ℣ 12, az az hódoljatok-meg e' Királynak.

De ezen vélekedés nem álhat-meg mert:

1.) Dávid nem a' Sion hegyénn tétetett Királlyá, hanem elősször Bethlehembenn, azutánn Hebronbann 1. *Sám.* 16, és 2. *Sám.* 2; pedig ha ezen Zsoltárt betü szerént és Dávidról veszszük, annak a' Királynak, a' kiről itt szó van, a' Sion' hegyén kellett Királlyá tétetni; mert a' 6-dik versbenn a' van: *én kentem-fel az én Királyomat Siononn az én Szent Hegyemenn.*

2.) Saul tsak az Izraelenn uralkodott, Dávid kezdett az Eufratesig hadakozni, és ő-is sokára az ő Királlyá lett tétetése utánn; és így ő előtte a' Zsidó korona alatt Pogányok nem voltak: az első versbenn pedig Pogányok zugolódnak a' Siononn megtett újj Király ellen.

3.) Ezen Zsoltárbann a' Jebuzeusokról és a' Filisteusokról szó nem lehet; mert Dávid az ő későbbi megkoronáztatása utánn Hebronbann még 7 esztendeig és hat holdnapig uralkodott, és azutánn támadta-meg a' Jerusálembenn lakó Jebuzeusokat, azutánn vette-el-

ezektől a' Sion' Hegyét, azutánn hódoltatta-meg a' Filisteusokat-is 2. *Sam.* 5: 5, 6, 7, 17. 's a' t. A' hatodik versbenn pedig olly' Királytételről van ſzó, melly a' Sion' hegyénn esett.

4.) Sohol az Ó Testamentombann ez a' kifejezés: *Szültelek téged*, nem téſzi azt: Királlyá tettelek tégedet. Sem ezt a' ſzót: *ma*, nem lehet Dávidra vinni, minthogy a' fellyebb valók ſzerént nem az Nap' iratott ez a' Zsoltár, mikor Dávid Királlyá tétetett. — Ennek felette a' 6-dik versbenn a' Sion' hegye *Szentnek* neveztetik, a'mit arról addig nem lehetett mondani, míg a' Frigy Láda oda-fel nem vitetett, a' melly a' Filisteusok' meggyőzettetése utánn esett 2. *Sam.* 6: 1. 's a' t.

5.) Még azok-is, a' kik ezen Zsoltárt Dávidra alkalmaztatják a' 12-dik versbenn ezt a' Sententziát: *Boldogok mind azok kik bíznak ő benne*, nem Dávidra, hanem az Istenre viſzik, mivel emberről nem lehet azt mondani. Van hát ezenn Zsoltárbann ollyann a' mit Dávidról nem lehet mondani; pedig ha ez a' ſzó: *Fiú* itt azt teſzi, hogy Király, úgy ő róla kellene ezt-is érteni, hogy boldogok mind azok kik ő benne bíznak; mert itt a' legközelebb való Subjectom a' Fiú. — De még azt ſem lehet ő róla mondani, hogy *a' Pogányok ő néki adattak örökségűl, és a' Földnek határi birodalmúl*; mert illy' határozatlanúl Dávid ezekenn nem uralkodott ſoha. Mivel tehát az egéſz Zsoltárbann lévő kifejezések megeggyeznek a' Zsidó Népnek a' Meſsiásról való képzeletivel, hogy t. i. az az egéſz Föld' Ura — az Isten' Fia, — az meggyőzhetetlen; és Dávidra ezeket alkalmaztatni nem lehet: látni-való, hogy ez a' Zsoltár Dávidról nem ſzóll.

6.)

6.) Minthogy ezt a' Zsoltárt maga Dávid irta *Tsel.* 4: 25, 26. *Tsel.* 13: 33. látni-való hogy nagy kevélység nélkűl nem mondhatta ő azt magáról, a'mi a' 12-dik versbenn van: *Csókoljátok e' fiat, hogy meg ne haragudjék, és elne veszszen titeket, a' ti szándékaitokbann, mert hamar felgerjed az ő haragja.* — Azt-is hogy mondhatta vólna hogy *ő benne bízzanak*, mikor ugyan ő mondta, hogy a' földi Fejedelmekbenn ne bízzanak az Emberek. *Zsolt.* 146: 3.

Minthogy ezen okoknál fogva nem szólhat ez a' Zsoltár Dávidról: tehát mások, tsak hogy azt a' Messiásról ne magyarázhassák, azt állítják; hogy Salamon koronázására iratott ez a' Zsoltár; mert ő reá illik a' 6-dik és 7-dik vers mivel 2. *Sam.* 7: 12—14. a' mondatik, hogy *a' Dávid' magva leszsz az Isten Fia*, — és minekutánna Salamont Gichonnál felkenték, nagy pompával ment-fel a' Sion hegyére 1. *Kir.* 1: 45. Utóljára Adonia a' Dávid' Fia éppenn akkor tsinált zendűlést mikor Salamon felkenettetett 1. *Kir.* 5, és erre van tzélozás ezen Zsoltár' elsőbb verseibenn. — De minthogy Adonia nem Pogány volt; pedig az első versbenn sok Pogányról és sok népekről mondatik hogy dühösködnek a' Király ellen, — és a' második versbenn sok Királyról van szó, a' kiket hogy Adonia indított volna-fel a' felzendűlésre, nem iratik sohol. De nem-is illik Salamonra az, hogy ő benne bizzanak az Emberek. — Kemény fenyegetés-is lett volna az Izrael' népéhez az Salamontól a' mi van az 5, 9, 11 versekben — és a' Szent Irásbann sohol nem neveztetik a' Zsidó Népnek ez vagy amaz Nemzetsége גוים-nak sem a' Király Név nem tesz ollyat a' ki a' Királyságra vágyodik. Utóljára igaz, hogy 2. *Sam.* 7: 14. azt mondja az Isten;

 Sa-

Salamon lessz nékem te utánnad Fiam, az az úgy bánok ő vele, mint Fiammal. A' 89-dik 'Soltár' 28-dik versébenn pedig azt mondja: *ő az én első szülöttem*, az az à' mint mindjárt megmagyarázza: *minden földi Királyoknál elébb-való*, mint az első szülött a' több Testvérek közt. De eggyik helyenn sem mondja azt Salamonról, a' mit itt mond a' Fiúról: *Én Fiam vagy Te, ma szültelek Tégedet. Boldog a' ki ő benne bízik.* Annakokáért, ha sem Dávidról, sem Salamonról nem szóll ez a' 'Soltár, hagyjuk-meg ezt a' Mesiásról szólló 'Soltárnak, — annyival inkább

7.) Mivel ezt a' Zsidók magok-is a' Messiásról értették, míg nem a' XI-dik Százbann a' 'Sidók és Keresztyének-közt való polemizálás lábra kapvánn, hogy a' Kristusról semmit az Ó Testamentombann ne találhassanak a' Keresztyének, ezt a' 'Soltárt a' 'Sidók, és sok Keresztyének akkor Dávidra, ma pedig Salamonra magyarázták. De ezenn fellyül, mind Péter, mind Pál, mind más Apostolok azt az egész 'Soltárt a' Kristusra magyarázták, tzitálvánn szóról szóra háromszor, és külömbkülömbféke időkbenn az Újj Testamentombann ezen 'Soltárnak 7-dik versét, *Tsel.* 13: 33. *'Sid.* 1: 5. *'Sid.* 5: 5. és ennek elsőbb verseit-is *Tsel.* 4: 25, — 27 a' Kristusra alkalmaztatvánn.

Hogyha pedig ez a' 'Soltár a' Kristusról szóll, úgy ez a' kifejezés Istennek Fia, Istennek eggyszülött Fia, már az Ó Testamentombann-is mondatott a' Kristusról, és akkor ezt a' Szót: *Ma* היום a' melly tulajdonképpenn sohol Örökkévalóságot nem tesz: úgy magyarázzák a' Theologusok, hogy azonn Örökkévalóságot kell érteni azért, mert az Isten maga mondja itt, hogy *ma szültelek*; ő pedig Idő

és

és Tér alá nem esik, hanem neki minden, a' mi tsak lefsz, és volt ollyan, mint a' *ma*, az az öröktöl fogva jelenvaló; és így ez a' fzó: *ma*, az Istenre nézve örökkévalóságot jelent, 's e' fzerént ezen versnek értelme ez: Az Isten' Fia, a' Kristus öröktöl fogva olly' természetű, mint az Atya. — Mindazáltal sokann ezt a' verset-is így magyarázzák Szent Pál utánn: bizonyos idöbenn jelentetel-meg én *fzülött* Fiamnak lenni, a' *halálból lejendö feltámadásod által. Róm.* 1: 4. *Tsel.* 13: 32. — Utóljára, némellyek a' dolgot közletni akarvánn azt mondják, hogy a' Mefsiás' orfzáglását és nagyságát tsak peldábann lehetett az ö eljövetelëig elöterjefzteni; minthogy pedig Dávidnál nagyobb Királlyok nem volt a' 'Sidóknak; tehát ezt a' minden hatalmas Királyoknak *Ideálját* a' Mefsiást, tsak a' Dávid' peldájábann lehetett illendöképpenn valamennyire elöadni; azért-is ez a' 'Soltár Dávidról iratott ugyan, de a'mi itt ö róla mondatik, tsak hasonlatofság fzerént mondattatik, mert a' peldát kell az Originálhoz hasonlíttani, nem ezt a'hoz. Dávidról tehát *improprie* vagy nem tulajdonképpenn való értelembenn lehet ezt a' 'Soltárt érteni, a' melly igazi értelembenn a' Mefsiásról fzóll.

Jegyzés 2.) A' 110-dik 'Soltárról *Herder*, *Hezel*, *Mendelsohn*, és mások azt tartják - hogy azt nem Dávid irta, hanem eggy *Te Deum laudamus* formábann Dávidnak irta vagy Náthán Próféta, vagy a'mi hihetöbb, Joáb Generális, a' kit elküldött Rabba Várofsa' megvételére, és mikor ezt már félig megvette, akkor irta és küldötte ezt az *Odát* Dávidnak. 2 Sám. 11: 1. — 12: 27. És már ezek ezen 'Soltár' elsö versét ekképpenn magyarázzák: " A' Jehovah mondá az én Uramnak Dávidnak, ülj az én jobbo-

„ monn,

„ monn, az az a' Sion' hegyénn Jerusálembenn, a'-„ hol a' frigy láda volt, melly az Istennek minteggy „ látható Thronusa volt, és igazgasd itt velem eg-„ gyütt a' Te Népedet, úgy-is kezedbenn adom én „ néked a' te ellenségidet, ha magad el nem mégy-„ is. „ E' szerént ez a' 'Soltár szóll Dávidról, és nem a' Messiásról; következésképpenn ezen 'Soltárból semmit a' Messiásról próbálni nem lehet.

De hogy ezen állítttás nem helyes, ezekből megtettzik:

1.) A' Zsoltároknak ezen felülirásit מזמור לדויד mindég így kell fordíttani: Dávidnak Éneke, (: *Davidis Carmen* :) nem pedig Dávid' tiszteletére iratott Ének, (: *Davidi, vel pro Davide confectum Carmen* :) mert a' ל, a' tulajdon nevek elött a' Zsoltár' azon felülirásibánn mindenütt második ejtést jelent. Külömbenn-is *Mát.* 22: 43, — 45. *Márk.* 12: 36. *Luk.* 20: 42, — 44. *Tsel.* 2: 34. nyilvánn mondatik, hogy ezt a' Zsoltárt Dávid irta a' Messiásról.

2.) Joáb Dávidnak azt nem irhatta a' Táborból, hogy ö maradjon a' Sion' hegyénn, söt kívánja, hogy Személly szerént maga-is menjen-el Rabba' elfoglalására, és e' meg-is esett. 2 *Sám.* 12: 28, 29. Következésképpenn ezt a' Zsoltárt nem Joáb irta.

3.) Náthán Próféta sem irhatta ezt; mert illy' hizelkedö éneket az a' Próféta nem irhatott Dávidnak, a' ki éppenn akkor feddette-meg ötet keményenn a' gyilkosságért, és parázmaságért 2 *Sám.* 12, melly éppenn ekkor esett 2 *Sám.* 11: 2.

4.) Ez a' kifejezés: *Ülj az én jobbomonn*, nem illik soha eggy halandóra-is: mert az tiszteletet, és eggyüttvaló Uralkodást, vagy hatalmat jelent a' Bibliábann, *Mát.* 20, 21, 25, 26, 27,

27, 28. *Mat.* 19: 28. *Solt.* 45: 10. *Tsel-* 5: 31. Hogy mondhatni hát ezt Dávidról: Te maradj a' Sion' hegyénn, és légy olly' Tárgya a' Nép tiſzteletének mint az Isten. — vagy: te egy forma igazgatói juſsal élj az Istennel a' Sionon.

5.) A' Kristus előtt, és az ő idejébenn élt 'Sidók ezt a' 'Soltárt a' Kristusról magyarázták; a' melly abból tettzik-meg, mert a' Farizeusok és Irástúdók ſemmi kifogást nem tettek, mikor a' Kristus ezen 'Soltárból próbálja magát Isten' Fiának lenni. *Mat.* 22: 46.

6.) A' Kristus ezen 'Soltárt magára magyarázzà *Mat.* 22: 42.—45, a' mit a' Kriſtus abból a' tzélból nem tselekedhetett, hogy így magának nagyobb tekintetet ſzerzett volna a' Farizeusok előtt; mert nagyKharakter nélkül valóság volna, azt magyarázni magára, a' mit tud, hogy éppen nem ő róla ſzóll. De a' mint látánk, a' 'Sidók sem ſzóltak ſemmit az ellen a' magyarázat ellen; pedik ők azt meg nem álhatták volna, ha a' nem úgy lett volna.

7.) Az Apostolok-is a' Kristusra magyarázták ezt a' 'Soltárt '*Sid.* 1: 13, 14. *kinek mondotta valaha az Isten az Angyalok közzül: Ülj az én jobb kezem felől? ezek mind ſzolgáló Lelkek.* — Ha hát még Angyaloknak sem mondhatta ezt az Iſten, ſokkal inkább Dávidnak, eggy éppen akkor paráználkodó, és gyilkos embernek nem mondhatta.

8.) Nem illik Dávidra a' 4-dik versből ez: *Te va y örökkévaló Fő Pap. Melkisédek' rende ſzerént*, mert ez azt teſzi '*Sid.* 7, 8. réſzei ſzerént, hogy a' mint Melkisédek volt az igaz Vallás' Papja vagy Tanítója, a' ki a' Mo'sestől kiadatott Czeremonialis Törvényekről ſemmit sem tudott: úgy a' Meſsiás eltörli a' Czeremonialis

Törvényeket, és másképpen fog az emberi Nemzetnek hafználni, mint az Ó Teftamentomi Fő Papok. Már Dávid nem volt Pap és a' Czeremonialis törvények fzerént tifztelte az Iftent. Innen ezt a' verset egyenesenn a' Kriftusról vefzi Szent Pál *Sid.* 7 : 21, 22.

Jegyzés. 3.) A' KerefztyénVallás' igaz Tudomannyának fokat ártottak azok a' Theologusok, a' kik halomra tzitálták az Ó Teftamentomból a' fok Szent Irásbeli helyeket, meg fem fontolvánn azokat, fem meg nem határozvánn, hogy itt így vétetik, de másutt másképpenn. Igy p. o. voltak ollyanok a' kik az Iften ezen Nevéből *Elohim* אלהים próbálták a' Szent Háromságot, meg nem gondolvánn hogy ezen fzó az Aron' arany borját-is jelentette 2 *Mos.* 32: 31. így a' Dágony Bálványt *Birák* 16: 23. Mo'ses-is Elohimja a' Népnek 2 *Mos.* 4. 16. És így mivel ez a' fzó a' többes számbann hamis Iftenekről, és eggy bálványról vetettetik: látni-való hogy erre fok nehézséget tehetnek a' Szent Háromság' tagadói, annyival inkább, hogy ezen fzóról úgy itélnek fokann, hogy a' Polytheismusból maradt a' 'Sidókra, és Mo'ses az eggy igaz Iftenről vette azt tsak, jóllehet mi ennek oda fellyebb már más okát adtuk. Tsudálkozni lehet azonn, hogy a' többes fzámbann való vétel által eggy névnek ki lehet a' Szent Háromságról való Tudományt fejezni: miért hogy az Iften a' Jehova Nevet a' többes fzámbann nem vetette a' Szent Irókkal melly az igaz Iften'Neve? Miért mondják hát a' mi Theologusaink, hogy a' Szent Háromságról való Tudomány homályosabbann van az Ó Teftamentombann, mint az Ujjbann, mikor tsak ez a' fzó Elohim אלהים 25ooszor jő abbann elő? miért nem magyarázza meg valahol vagy az Ó, vagy az Ujj Teftamentom ezt a' fzót, hogy mi fekfzik abbann? — miért nem *allegál-*

nak erre az Apostolok, mikor a' Kristus', és a' Szent Lélek' Istenségéről szóllanak? Én úgy itélek: Keresztyének közt lehet talám ezzel az erősséggel élni: de Szent Hárómság' tagadó ellen nem. De talám abba sem hibázom, ha azt mondom, hogy a' Theologikos Systemából ez az erősség kimaradhat, mikor nékünk ellenemondhatatlan, sok, világos erősségeink vagynak, mellyekkel a' Szent Háromságról való Tudományt megmutathatjuk. Igy itél *Rissenius*-is 86. *old*. 15. §: *Schlegel* 110. *old*.

XII. §.

Mibenn külömböznek az Atya, és a' Fiú, és a' Szent Lélek, mint Személyek eggymástól.

Minekutánna megmutattuk, hogy mind az Atya, mind a' Fiú, mind a' Szent Lélek igaz Isten, — és ezen kivül, hogy azok eggymástól megkülömböztetett Személyek: már most erre a' kérdésre kell megfelelni: Mibenn külömböznek ezen három Személyek eggymástól? Azok a' Kharakterek, vagy megesmertető jelek, mellyek által mindenik Személy eggymástól megkülömböztetik, mellyeket eggyszóval *Charakter Hypostaticus* és *Personalitatis*-nak neveznek a' Theologusok (Sid. 1: 3.) kétfélék, vagy *belsők* mellyek az Isteni természetre magára tartoznak, mellyek által öröktől fogva való, és elválaszthatatlan öszveköttetésbenn álnak eggymással ezen három Személyek, — vagy *külsők*, az az olly' munkák, mellyeknél fogva a' Szent Irásbann ezen Személyek közűl mindeniknek más más foglalatosság tulajdoníttatik, a' Világra és mi reánk nézve.

I.) A' mi azon Belső megesmertető jeleit illeti az eggy Istenségbenn lévő három Személyeknek, az illy' módonn adatik-elő:

A.) Az Atya Szüli a' Fiút és a' Fiú Szüleletik az Atyától. Vétettetvén ez a' szollás' formája 'Solt. 2: 7. *Én fiam vagy Te, ma szültelek Tégedet*, innen neveztetik a' Kristus az Atya' eggyetleneggy szülöttének, — eggyetleneggy született Fiának, — *Jan.* 3: 16. — 5: 18. Minthogy pedig a' mi Istenbenn van, az öröktöl fogva vagyon ő benne: tehát az a' szülés-is öröktől fogva való mint szóll Bölts Salamon Péld. 8: 24. *Még mikor semmi mélységek nem volnának születtettem vala.* És továbbá, mivel a' mi Istenbenn van, a' változhatatlan: ez a' Fiúnak az Atyától való születése is sem az Atyábann sem a' Fiúbann változást nem tsinálhat.

Már ezen szülés hogy essen megöröktől fogva és változás nélkül az Istenségbenn, ezt eggy ember sem tudja megfejteni, azért-is e' Titok. Akarták mindazáltal ezt a' Theologusok sokféleképpen megmagyarázni. Legbátorságosabb ezt így érteni: a' Fiú öröktől-fogva eggy termésszetű az Atyával, 's e' szerént ezen születés által az a' belső és öröktől fogva való öszveköttetés adatik nékünk emberi nyelvenn tudtunkra, a' melly öröktől fogva vagyon az Atya és a' Fiú közt, a' melly öszveköttetésnek kifejezésére jóllehet semmi sem lehet hasonló: mindazáltal a' Szülés arra legalkalmatossabb szó, melly által t. i. a' Fiú az Atyával eggyforma termésszetűnek lenni jelentetik.

B.) Az Atyától származik a' Szent Lélek, vagy némellyek szerént az Atya lehelli a' Szent Lelket. Miképpenn származik vagy miképpenn leheltetik a' Szent Lélek az Atyától, mi nem tudjuk. Elég az, hogy János 15: 26 a' mondatik, hogy ő az Atyától származik (: εκπορευεται :). Ez a' származás pedig jelenti azt a' belső és örökös *relatioját* a' Szent Lélek' Személlyének

az

az Istenséghez, mellynél fogva ő éppenn ollyan Isteni tulajdonságokkal bír, mint az Atya.

Hát a' Fiútól származik-e' a' Szent Lélek? A' Görög Ekklé'sia eleitől fogva azt állította, és állítja, hogy a' Szent Lélek tsak az Atyától származik. Mert midőnn sokann kételkednének a' Szent Lélek' Istensége és Személlysége felől, nevezetesenn *Macedonius* azt állította volna, hogy a' Szent Lélek tsak Istennek ereje: tehát Konstántzinápolybann 381-dik Esztendőbenn öszvegyűlvénn az Orhodoxusok' Püspökjeik, elővették a' Nicæumi Zsinattól helybenn hagyott Vallástételt, a' mellybenn a' Szent Lélekről minthogy tsak ennyi volt: *Hiszek Szent Lélekbenn*, e'hez ezt tették-hozzá: *a' ki az Atyától származik.* Így közönséges *auctoritas*sal vetetett-be ez a' szó: *származik.* — Időjártával, de mikor, és kitől nem bizonyos, ez-is hozzátétetett a' Deák Ekklé'siábann: *és a' Fiútól.* — Annyi bizonyos, hogy III. Leo Római Püspök 809-benn nagyonn vítatta, hogy a' Szent Lélek tsak az Atyától származik, a' Fiútól pedig nem. E' szerént a' IX. Száz utánn lett ez a' Dogma úgy közönségessé, mint ma azt mi-is hisszük. Az-is bizonyos, hogy a' *Florentziai* Zsinat 1439-benn így mérséklette ezt a' Dogmát: *A' Szent Lélek származik az Atyától, a' Fiú által.* Elég a' hozzá, hogy ez a' Dogma okozta azt kiváltképpenn, hogy a' Görög Ekklé'sia elvált a' Deák Ekklé'siától.

Jóllehet pedig a' Görög Ekklé'siát nem lehet ezen értelméért Eretnekséggel vádolni, és nem kellett volna ennek oknak lenni az elszakadásra: mindazáltal a' Napnyugoti Keresztyének' értelme inkább méltó a' bevetelre, mind azért, mert a' Szent Lélek a' Fiútól-is küldetik, Ján. 15: 26. *Ama' vigasztaló, kit én bo-*

tsát-

tsáttok néktek az Atyától, az Igazságnak Lelke, ki az Atyától származik, mind azért, mert a' Szent Lélek a' Fiú' Lelkének mondatik, Gal. 4: 6. *Kibotsátotta Isten az ő Fiának Lelkét,* — mind azért, mert a' Fiú az Apostolokra lehelvénn ezt mondta: *Vegyetek Szent Lelket*, — és azok vettek Szent Lelket. *Jan.* 26: 22.

Mind ezek szerént tehát az Atya nem születik, se nem származik, hanem ő szüli a' Fiút, és ő tőle származik a' Szent Lélek. — A' Fiú születik, de ő nem szül, hanem a' Szent Lélek ő tőle-is származik. — A' Szent Lélek nem születik, hanem származik az Atyától és Fiútól.

II.) A' mi a' külső megkülömböztető jeleit illeti az eggy Istenségbenn lévő három személlyeknek, ezek ollyanok, mellyekenn bizonyos külső munkák értetnek, mellyek által a' Szent Irás ezen három Személlyeket munkásoknak adja-elő. Illyen munkásságát mutatja-ki mind az Atya, mind a' Fiú, mind a' Szent Lélek az úgy nevezett *Idvesség' Oeconomiajábann*, mellyenn azt a' munkáját értjük az eggy Istenségbenn lévő három Személlyeknek, mellyet azok végbenn vittek az idvezülendő emberekre nézve, melly ez: hogy az Atya elküldötte a' Fiút az emberek' megváltására, — a' Fiú testbenn megjelent, szenvedett, és megholtt, — a' Sz. Lélek pedig közlötte az Isteni ajándékokat az Ember Kristus Jésussal, az Apostolokkal, és az örök boldogság' elnyerésére készítti az Embereket, megvilágosítvánn, és megjobbítvánn azokat.

Továbbá, olly' munkák tulajdoníttatnak mindenik Személlynek, mellyekbenn jóllehet mind eggyformánn részesek; mindazáltal ugyan' azok különösenn ez, vagy amaz Személlynek tulajdoníttatnak, p. o. az Atyának tulajdoníttatik

tik a' Teremtés, és Gondviselés. A' Fiúnak a' teremtésbenn való réſzvétel, a' halottak' feltámaſztása, az Itélet, 's Megváltás. — A' Szent Léleknek a' Próféták' ihletése, tsudatéteteleknek ajándéka, és a' ki által folytattatott a' Kereſztyén Vallás' taníttása, és terjeſztése. *Ján.* 14: 6. — 16: 13, — 15.

XIII. §.

A' Szent Háromság' titkát a' kik magyarázni akarták, különbkülömbféle tévejedésekbe eſtek.

Az emberi elme ſzeretne mindennek végére járni: innen van, hogy eleitől fogva ſokann törték azonn-is a' fejeket, hogy azt kimagyarázhaſsák, hogy a' három megkülömböztetett Iſteni Személlyek miképpenn eggyesíttetnek úgy hogy tsak eggy Iſten legyen. Innen lehet még előre-is gondolni, hogy ezek az Emberek, külömbkülömbféle tévelyedésekbe estek. Nevezetesenn

I.) A' *Patripaſſianusok* a' II-dik Százbann, kiknek fejek volt *Praxeas*, úgy magyarázták ezt, hogy ſemmi ſzeméllybeli külömbség az Iſtenségbenn nints, hanem az Atya, Fiú, és Szent Lélek nevezet által tsak az a' háromféle mód jelentetik, mellynél fogva a' Szent Irás az eggy Iſtent elöterjeſzti, a' kit most Atya', majd Fiú', majd Szent Lélek' neve alatt terjeſzt-elő, de ezek nem Személlyek. Ezek neveztették Patripaſsianusoknak, (: *a Patre paſso* :) minthogy a' Kriſtus' ſzenvedései az Atyának tulajdoníttattak, tsak eggy Személyt esmérvénn az eggy Iſtenségbenn. — Ezeket követték a' III-dik Százbann *Noëtus*, *Sabellius*, és mások. Ezeknek a' Szent Háromságról való Tudománnyok neveztetett *Idealis Trinitás*nak, mert e' tsak

tsak a' Gondolatbann volt, de valósággal nem volt, mivel itt elöre feltétetett, hogy az eggy Iſtent háromféle módonn kell gondolni 's elöterjeſzteni, t. i. vagy mint tsak Atyát, vagy tsak mint Fiút, vagy tsak mint Szent Lelket. Ezeknek vélekedése meg van tzáfolva oda fellyebb a' X-dik, és XIII-dik §-bann.

II.) *Unitariusok*, *Antitrinitariusok*, *Socinianusok*, *Monarchianusok*, a' kik a' Szent Háromságról való Tudományt egéſzenn megvetik, és a' Szent Irásnak mind azokat a' helyeit, mellyekbenn a' Fiú, és a' Szent Lélek Iſtennek lenni mondatnak, akár-mibenn kerüljön, úgy magyarázzák, hogy tsak éppenn eggy Isteni ſzemély t. i. az Atya légyen az Isten, a' többiek vagy tsak úgy tetettek-meg Istennek az Atya által mint a' Fiú, vagy tsak ereje ennek az eggy Iſtennek mint a' Szent Lélek. Ezt oltalmazta előſzőr *Photinus* a' III-dik Száz' vége felé, a' mellyet még ma-is a' Socinianusok oltalmaznak, a' kiknek Syſtemájok a' Szent Háromságról ide megy-ki: Tsak eggy Iſteni Személy van az Atya, a' ki a' legfőbb Isten. — A' Fiú az Atyától eſzközetlenűl teremtetett puſzta, ſzent Ember, a' ki az előtt nem volt, minekelőtte Mária őtet méhébenn fogadta, — a' kit az Isten azért teremtett, hogy mint Nagy Tanító az ő Tudománya és példája által taníttsa és jobbíttsa az Embereket, ki minekutánna ezen hivatalát elvégezte, felemeltetett az Égbenn, és az Isteni Tiſzteletnek réſzesivé tétetett. A' Szent Lélek pedig tsak Istennek ereje.

Hogy ezen Szent Háromságról való Syſtemájok a' Socinianusoknak, a' Szent Iráſsal megnem álhat, megtetſzik a' IX-dik és XIII-dik §-ból. A' mi pedig különösenn azt az álli ást illeti, hogy a' Fiú az ő Máriától való ſzületése előtt

ſoha

ſoha még nem vólt, ez-is a' Szent Íráſsal eggy átallyábann ellenkezik ; mert Kereſztelő János a' ki régibb vólt a' Kristusnál, világosann mondja, hogy a' *Kristus régibb ő nála.* Ján. 1: 30. *én utánnam jő. eggy férjfiú a' ki én előttem ſzülette-tett, ez elsőbb én nálamnál* (: Itt a' magyar Bibliábann lévő fordítás nem jó, azért-is a' Görög Textust kell megnézni :) A' Jesus maga mondja, hogy ő *Ábrahám előtt vólt* Ján. 8: 58. Ő róla megmutattuk hogy teremtett, tehát öröktől fogva vólt — Ő róla mondatik, hogy ő Istennél vólt kezdetbenn, — hogy ő az égből ſzállott alá, és most-is mikor e' földönn vagyon, a' mennybenn-is vagyon Ján. 3: 13. Ezek mind azt mutatják, hogy a' Fiú vólt, a' Szűz Máriától való ſzületése előtt-is.

Egyéb agánt ezek *Unitáriusoknak* neveztetnek azért; mert tsak eggy ſzemélyt t. i. az Atyát esmerik igaz Istennek — *Monarchiánusoknak* azért ; mert az Atyát mint Monárchát úgy teſzik-fel, a' ki a' mi Istenséget lehet tt a' Fiúval, és Szent Lélekkel közleni, azt azokkal közlötte, úgy hogy ezek mindent az Atyától vettek, magokbann ſemmi Istenséggel ſem bírvánn. A' Monarchianismus' oltalmazói neveztetnek *Subordinatianusoknak* - is. — *Antitrinitariusok* pedig azért, mert a' három ſzemélységet tagadják az eggy Isteni Termeſzetbenn. Ide tartoznak

III. Az *Ariánusok* és *Macedoniánusok.* Arius a' IV. Százbann azt állította, hogy az Atya tsak ſzemély, és Fő Isten, — a' Fiú pedig a' legditsőségesebb teremtés, a' ki a' világ' teremtése előtt teremtetett, és az ő termeſzetére nézve a' legfelsőbb grádusbann ὁμοιούσιος *haſonló* az Atyával. Ugyan ő Macedoniuſsal, a' ki a' IV-dik Százbann élt, tagadta a' Szent Lélek' Istenségét, és ſzemélységét, azt állítvánn hogy ő tsak az

Isten' e' világbann munkálódó *ereje*. Innenn a' Macedoniánusok *Pneümatomachusoknak* vagy Szent Lélek' ellenségeinek-is neveztettek. — Az Arianus hát a' Socinianustól abbann külömbözik, hogy amaz a' Kristust Istennek tartja, de ollyannak a' ki a' Világ' teremtése előtt teremtetett, és tsák *hasonló*, nem pedig *egyenlő* természettel bír az Istennel. E' pedig tsak azt teszi hogy a' Kristus nem Isten. Mi-is hasonlók vagyunk az Angyalokhoz és az Istenhez, mert azok-is Lelkek, de egyenlők nem vagyunk velek. — E' pedig olly' Istennek tartja a' Kristust, a' ki az ő mennybenn lett felmenetele utánn lett Istenné!

IV.) *Tritheisták*, a' kik Személyeknek állítják ugyan az Atyát, Fiút, és Szent Lelket, de olly' három Subjectomoknak, mellyek nem az eggy Isteni természetbenn, hanem egymástól külön vagynak, és így három Istent hisznek a' Szent Háromságbann, a' Szent Írás' és a' Józanokosság' tanítása ellen.

III. RÉSZ.

Az Isten' végzéseiről.

XIV. §.

Mit értünk az Isteni végzésekenn? — Hogy neveztetnek azok a' Szent Irásban?

Előladvánn az Isten' lételéről 's Természetéről való Tudományt a' Fellyebb való Részekbenn: Szólljunk már az ő Munkáiról mellyeket a' Theologusok *Belsőkre* és *Külsőkre* osztanak. A' külsőkönn értik a' Teremtést 's Gondviselést; a' Belsőkönn pedig az Istennek Végzéseit.

Az-

Az Isteni Végzésenn értjük azt a' Szabad-akaratbeli munkáját az Istennek, a' melly által öröktől fogva meghatározta mindazokat, mellyeket idővel vagy előhoz, vagy megenged, hogy legyenek, vagy pedig elő nem hoz, és meg nem enged, hogy legyenek. — Mikor mi Emberek valami felöl végzünk, azt megszokta elözni azon dolog felöl való Tanátskozás: de már ez az Istenbenn nints így; és így mikor a' Szent Irás így szóll: az Isten' *akaratjának tanátsa*, — *elvégzett tanátsa* vagy *rendelése*, — *teremtsünk embert* 's a. t. ezek mind emberi módonn mondatnak az Istenről, és tsak azt teszik: az Isten' változhatatlan akaratja ez, vagy ez. — Az Isten' Végzése neveztetik a' Szent Irásbann: βȣλη Tanáts. πρόγνωσις *eleve való tudás* vagy *rendelés* Tsel. 2: 23. ευδοκια *Jótettzés*. προθεσις *feltétel*. προρισμὸς *előre való meghatározás* *Efés*. 1, 5, 9. 11. *Rom*. 8: 28, 29. — Az Ó Testamentombann pedig *Ítéletnek* '*Solt*. 20: 10. — *Parantsolatnak* 'Solt. 33: 9. *Isten' utának* Ésa. 55: 8. — Az Isteni Végzésekről keveset tudunk, és még-is sokat beszéllnek a' Theologusok, és minthogy sok beszédnek sok ajja van; innen van hogy szakadások-is lettek az Isteni Végzésekről tett vetekedések utánn, azt gondolvánn mindenik fél, hogy ő érti tökélletesenn az Istennek öröktől fogva magábann lett végzéseit, holott Szent Pál- is felkiált az ezekenn való gondolkodásábann ekképpenn: *Oh Isten' Böltsességének mélységes gazdagsága*!!

XV. §.

Az Isteni Végzés' fő bb tulajdonságai.

Az Isteni Végzés' tulajdonsági ezek: Az

1.) *Örökkévaló*: mert az Isten öröktől fogva elvégezte, hogy mi esik-meg valaha és miképpenn: Azért örökké valók az Isten' Végzései; mert ha ezt, vagy amazt tsak ez, vagy amaz orábann végezné-el, úgy változás lenne ő benne. De ezen kívül mivel az Isten öröktől fogva Mindentúdó: tehát ő öröktől fogva tudta, hogy mi leszsz e' Világonn. Ezért mondatik *Tsel.* 15: 18. *Tudja az Isten öröktől fogva minden ő tselekedeteit.* — Jóllehet hát az Isten' végzései elöbbieknek és későbbieknek mondatnak; mindazáltal azok eggy formánn örökkévalók: mert e' nem az Isten részéről mondatik így, mintha ő valamit későbbenn végzett volna-el, hanem a' mi részünkről, a' kik a' mint későbbenn, vagy elébb esik a' dolog, úgy itélünk az Isten' végzéseiről 1 *Kor.* 2: 7. *Efe.* 1: 7.

2.) *Változhatatlan*, mivel sem maga azokat meg nem változtatja, mert azok böltsek, és maga mondja '*Solt.* 33: 11. *hogy az Urnak tanátsa mind örökké meg áll*, — sem mi meg nem változtathatjuk; mert mi erötlenebbek vagyunk mint az Isten' vegzéseit elronthatnánk. — Az Isten ugyan elrontja a' mit teremtett p. o. özönvizzel az első világot, de akkor nem esik változás az Isteni Végzésekbenn: mert a' ki elvégezte, hogy legyen valami, ugyan a' határozta azt meg arról, hogy eggyszer megszűnjön vagy ez vagy amaz változást szenvedjen.

3.) *Mindenekre kiterjedő* mivel azok az egész Világot annak kezdetétől fogva végéig, ennek kissebb 's nagyobb részeit, az ebbenn levő jót, és roszszat illetik.

4.)

4.) *Bölts*: mert képtelenség vagy ellentmondás nints abban, — a' leg-jobb tzélok, az azokra vezető leg-jobb eszközökkel, határoztatnak-meg az által, és pedig úgy, hogy ezek azoktól-el nem választatnak. *Rom.* 11: 33, 34. 's. a. t.

XVI. §.

Az Isteni Végzés' külömbkülömbféle Nemei.

Valamint az Isteni Értelem mindent eggyszerre lát-el: úgy az Isteni Végzés-is mindeneket eggyszerre határoz-meg: és így az Istenre nézve a' Végzés tsak Eggy. De mivel mi Emberek az Isteni Végzéseket a' megesö dolgokhoz képest eggymás utánn és rendel elöjövöknék látjuk: innen a' Theologusok az Isteni Végzéseket külömbkülömbféle Nemekre osztották-fel.

1.) *Közönséges* Végzése az Istennek, melly az egész mindenség' rende folyását 's történeteit tárgyazza.

2.) *Különös* végzése az Istennek, melly a' Szabad és okos Teremtések tselekedeteit és történeteit tárgyazza, és az Emberekre való tekintetből neveztetik Elörevaló elrendelésnek, mellyenn kell érteni az Istennek az Emberek' jövendőbeli örökkévaló állapotjok felöl való Végzéseit. Ezen elöre való elrendelésnek két ága van.

a.) *Elválasztás* melly némelly Embereknek a' boldog örökéletre az Isten' egyedül való jótettzéséből lett elöre való elrendelése.

b.) *Megvetés* melly némelyeknek, a' kárhozatra lett elrendeltetéseket nézi.

3.) *Subjectivos* Végzése az Istennek, mikor annak oka a' mit az Isten elvégzett egyedül magábann az Istenbenn, és az ő tökélletességei-

nek hármoniájábann van. 2. *Tim.* 1 : 9. *Ki hivott minket Szent Hivatallal nem a' mi tselekedetünk ſzerént, hanem az ő Végzése és Kegyelme ſzerént. Efés.* 1 : 5.

4.) *Tárgyi* Végzése az Iſtennek, mellynél fogva az Iſten a' Tárgyakbann lévő okokra, 's azoknak az egéſzſzel való öſzveköttetésekre-is tekintett, az azokról való végzésbenn. — Hogy kell illyen Végzést az Iſtennek tulajdoníttani, onnan tettzik-meg: mert a' ki valamit végez valamiről, megnézi ſzükségesképpenn hogy végezheti-e' ezt, vagy amazt arról. Az Iſtennek-is hát az örök és ſzabad Végzésbenn kellet nézni azokra a' mellyekről végzett. — Igy tanítja ezt a' Szent Irás mikor azt mondja: hogy az Iſten a' bünért megbünteti a' bűnöst, és *megfizet kinek kinek az ő tselekedete ſzerént.* 2. *Kor.* 5 : 10. *Mal.* 3 : 18. Mikor azt mondja az Iſten a' 'Sidóknak, hogy: *Ha elfordul az ő ſzívek az Úrtól és az idegen Iſteneket tiſztelendi, úgy nem élnek sokann a' megigért földönn.* 5. *Mos.* 36 : 17. 18. Igy *Jer.* 18 : 1 - 10. 2. *Sam.* 12 : 14. Mindazáltal az okoknak analysálásábann tsak ugyan az utolsó okot az Iſteni tettzésbenn lehett és kell helyheztetni. Igy tanítja ezt a' Szent Irás. Maga ugyan-is a' Kriſtus mikor az Iſteni Végzésről ſzóll mellynél fogva a' Világi Böltsektől elrejtetett a' Kereſztyén Vallás' Tudománya, ekképpen kiált-fel: *Jól van Atyám, mert ez a' Te jóıettzésed. Mat.* 11 : 26.

5.) *Általanos* Végzése az Iſtennek, melly által minden feltételek' közbennjövése nélkül intéztettek elmindenek. Efés. 1 : 5. *Válaſztott minket kiket fiaivá fogadna a' Jésus Kriſtus által ő magábann az ő akaratjának jó kedve ſzerént.*

6.) *Feltételes* Végzése az Istennek, a' melly bizonyos feltételekre való tekintetből, mellyek az Emberek szabadságától függenek gondoltatik elintézettnek lenni.

A' Reformatusok' értelmét ezen Általános és Feltételes Végzéseiről az Istennek így adja elő *Stapfer Inst. Theol. Polemicæ. T. 1. Tiguri* 1743. §. 1206: „ *Absolutum est quid quid a'* „ *nulla conditione dependet: Cum vero Decre-* „ *tum Dei a' nulla pendere possit conditione* „ (: § 1184:) *hinc absolutum dicitur. Quod* „ *tamen non ita intelligendum est, ac si in Decre-* „ *to omnes Conditiones excluderentur. Contra-* „ *rium enim* (: §§ 1182, 83, 84, & 1176:) „ *probavimus. Aliud enim est a Conditione pen-* „ *dere, aliud Conditiones & media subordinare* „ *fini: prius Reformati in Decretis locum habe-* „ *re negant, posterius vero de iis adserunt. Un-* „ *de male Ecclesiæ Reformatæ imputatur, illam* „ *tam absolutum credere Decretum quod exclu-* „ *deret omnes conditiones & media, imo ipsam* „ *etiam Contingentiam, & Creaturarum rationa-* „ *lium Libertatem, sed id solum Statuimus nihil* „ *fuisse extra Deum, a quo ceu Conditione De-* „ *cretum illius pendere potuerit.*

7.) *Eszközös* Végzése az Istennek, a' mellybenn valamely dolognak megléte az eszközökkel való élés által határoztatott meg. p. o. Meggyógyulsz, de élj az Orvossággal.

8.) *Szabados* Végzése az Istennek, mikor valaminek így vagy amúgy való elintézésének oka az Istennek szabadakaratjábann és tettzésébenn vagyon, és semmi által meg nem akadályoztatik, annak végrehajtásábann a' mit magábann feltett, — De meg kell jegyezni hogy semmi az Istennek nem tetzhetik, hanem a' mi az ő Böltsességével és tökélletességeivel meg-

eggyez: és így ámbár ſzabad tetszésből végzett-el az Iſten mindent: de mindazáltal nem ok nélkül.

XVII. §.

Az Iſteni Végzésről való Tudomány nem sérti-meg az Ember Szabadságát.

Abból, hogy mi az Iſteni Végzéseket Változhatatlanoknak állítjuk, ſokann azt hozzák-ki, hogy e' ſzerént az Ember ſoha ſzabadonn nem tselekedhetik: mert ſzükségesképpenn azt kell neki tselekedni, a' mi elvégeztetett. De valósággal az Iſteni változhatatlan Végzés nints ellene az Ember' Szabadságának. Mert mivel a' Szabad tselekedeteknek előre-való Tudása, és meghatározása tsak magábann az Iſtenbenn megyen véghez, és a' ſoha nem kénſzerítő Ok az Emberre nézve, mert én ugyan olly' ſzabadonn tselekſzem azt, hogy ide megyek, és nem oda, mintha ſemmi Iſteni Végzés nem volna, és ſoha nem abból a' tekintetből tselekſzem, mintha tudnám, hogy az Iſten azt így végezte, mert én azt nem tudhatom; hanem mindég a' Lelkem' ſzabad választása utánn: tehát látni-való, hogy az Iſtennek öröktől fogva való Tudása, és változhatatlan Végzése, ſzükségeſséget nem hoz-be az emberi ſzabad tselekedetekbe, és azonn erőſzakot nem teſz. — Mikor az Iſten elvégezte változhatatlanúl, hogy az emberek ſzabadonn tselekedjenek, akkor eggyſzer smind elvégezte, hogy azoknak ſzabadsága az ő Végzései által meg ne gátoltasſon, hanem minden ſzabad tselekedeteik az Embereknek úgy menjenek, hogy azok éppenn ollyanok legyenek, mint a' millyen ſzabadoknak ő azt elvégezte. Az Iſtenre, és az ő Végzé-

zéseire nézve tehát minden szükségesképpenn esik-meg; az Emberre nézve pedig az ő tselekedetei szabadonn mennek végbenn. Innen mondják a' Theologusok: Adám szükségesképpenn és szabadonn esett-el. Judás szükségesképpenn és szabadonn akasztotta-fel magát. Ennyi hát eggyátallyábann bizonyos ezen matériábann, hogy semmi sem esik-meg e' Világonn a' mi meg nem vólt elöre határozva, — és továbbá hogy mi szabadonn tselekszünk: mert tapasztaljuk, hogy az Isteni Végzés a' mi Szabadságbeli Kharakterünkböl minket ki nem vetkeztet: mert honnan van hát, hogy a' ki ezen változhatatlan Végzéseit hiszem az Istennek, szint'olly' szabadonn tselekszem, mint a' ki ezt nem hiszi.

XVIII. §.

Az Isteni Végzéseknél fogva Oka-e' az Isten a' Bünnek?

Sokann úgy nézik ezen Isteni Végzésekről való Tudományt, mint a' mellynél fogva a' bűnös Ember magát tökélletesenn kimentheti; mivel ő szükségesképpenn azt vitte végbenn, a' mit az Isten ő felőle elvégezett, a' mit ő meg nem változtathatott, mivel az Isteni Végzések változhatatlanok. De minthogy az Isteni Végzés éppenn nem foly bele a' tselekvőknek szabad munkájokbann, mert nem tudta azt a' gyilkos, hogy a' már ő róla el van végezve, hogy gyilkoljon, és neki azt be kell tölteni: tehát eggy bünös sem mentheti az Isteni Végzésnél fogva az ő szabadságával való visszaélését. Nem az Isteni Végzések a' mi tselekedetinknek regulái, hanem az ő Törvénnyei: ezek tudva valók az Ember előtt; mert a' Lélekbe-is be

vagynak nyomva. Azért itéltetünk bűnösöknek, mert ezekkel nem gondoltunk, nem pedig azért, mert az Isten öröktől fogva tudta, hogy ez, vagy amáz bűnt végbenn visszük. Innen, nagy bűnt tsinált Heródes, 's a' többek, hogy a' Kristust megfeszítették: mert az ártatlanságot nyomták-el. Tsel. 2: 20. pedig ők Tsel. 4: 28. azokat vitték végbenn, *mellyeket az Urnak keze, és Tanáttsa eleve elvégzett, hogy kellessen tselekedni.* — A' Bűn körül tsak megengedő, nem pedig parantsoló Végzéseit kell gondolni az Istennek.

XIX. §.

Valyon az Isteni Végzés szerént meg van-e' változhatatlanúl kinek kinek élete határozva?

Az Isteni Végzésekbenn nem tsak a' határoztatott-meg, hogy minden Embernek eggyszer meg kell halni; hanem az-is, hogy eggyenként minden Embernek mikor, és mitsoda környülállások közt kell e' Világból kimúlni. Mindazáltal ezzel nem az állíttatik, hogy akár él az Ember orvossággal akár nem, akár rövidítti a' maga' életét a' mértékletlenség által, akár igyekszik azt hosszabbíttani a' maga megtartóztatása által, akár kerüli a' veszedelmet akár nem, tsak ugyan akkor-is úgy kell neki meghalni, a' mint azt az Isten elvégezte: mert az Isten az eszközöket-is belé végzette az Ember' élete' folyásábann, a' mellyekkel a' ki nem él, úgy tartatik, mint maga' gyilkos. — Hogy pedig az Isten meghatározta kinek kinek élete' végét, és annak módját: ez abból bizonyos, mert az Isten előtt mindenféle történetek, mellyek

lyek tsak e' Világbann esnek tudva vagynak: és azok változhatatlanúl úgy jönnek-elő mint ő azokat öröktől fogva meghatározta: és így minden Embernek halálának ideje és környűlállásai meg vagynak ő nála határozva. A'honnan azt mondja Jób 14: 5. *Az Ember' holdnapinak száma te nálad tudva vagyon, határt vetettél neki, a' mellyet által nem hághat.* Így Dávid Zsólt. 39: 5, 6.

I V. R É S Z.

A' Teremtésről.

XX. §.

Mit értünk ezen kifejezésekenn: Világ, — Teremtés, — valamit semmiből teremteni?

Az Istennek külső munkái mellyek által a' maga' tökélletességeit nyilvánn-valókká tette, a' Világ' Teremtése, és a' Gondviselés. A' Világonn értjük mindazoknak a' határok közé szoríttatott Valóknak és Valóságoknak foglalatját, mellyek vagynak, már azok akár esmeretesek elöttünk, akár nem. — A' Szent Irás a' Világot így teszi-ki: Ég, Föld, Tenger, látható, és láthatatlan dolgok. — A' Teremtésenn pedig értjük az Istennek azt az akaratját, melly által lettek mindenek, 'és illy' formát, 's öszveköttetést vettek, mint a' mellyel most bírnak. Mikor hát azt mondjuk: az Isten teremtett, ez azt teszi: az Isten akarta, hogy legyen valami, és lett. — Az Isten e' Világot semmiből teremtette, ez azt teszi: a' Világ előtt semmi sem volt, hanem tsak maga az I-

ſten, — nem vólt valami öröktől fogva való matéria, a' mellyből az Iſten ezt a' Világot formálta volna, hanem minden a'-mi tsak van, kezdett eggyſzer lenni az Iſten' akaratja által. — Abból tehát a' mint most a' dolgok leſznek nem kell a' Világ' teremtésére okoskodni; mert e' mi Vilagunkbann lévő okok tsak úgy munkállódhatnak, ha már előre van matéria kéſzenn; példának okáért a' nehézségi erő tsak ott munkállódik, a'hol teſt van, és időbenn: de illy' határok közé a' legtökélletesebb Iſtent ſzoríttani nem lehet, és az ő Teremtése tsak abból állott, hogy akarta, hogy legyen valami, és lett, következésképpenn előre-való matériára ſzüksége nem vólt. — Legjobbann-is megeggyez ezen ſemmiből való Teremtés azon mi Iſtenről való Megfogásunkkal, hogy az Iſten leghatalmasabb, hogy ő a' Világ' Igazgatója, Törvényadója, és igaz Birája; mert így minden ő tőle függ, mivel mind a' matériának, mind annak formájának ő az előhozó oka, és ő teheti azt meg, hogy a' Boldogság az Erköltsiséggel hármóniábann legyen. — A' Szent Irás-is azt tanítja, hogy e' Világ ſemmiből teremtetett; mert a' ſohol ſem ſzóll olly' matériáról, melly öröktől fogva meglett volna, mellyet az Iſten itt e' Világbann talált volna, sőt világosann mondja, hogy az Iſten vólt e' Világ előtt: *Minekelőtte formáltatnék e' föld, és e' Világ, öröktől fogva mind örökké vagy Te.* (a) — hogy e' Világ kezdett lenni (b) — hogy az Iſten a' Teremtő, mert a' *mellyek nem voltak, úgy ſzóllította-elö, mint a' mellyek már vágynak* (c) és utóljára az ö beſzéde, vagy *akaratja*

(a) *Zsolt.* 90. 2. 1 *Kór.* 2. 7. (b) 1 *Mó's.* 1. 1. *Márk.* 10. 6. (c) *Rom.* 4. 7. (d) *Zsid.* 11. 3.

ratja által lettek a' láthatatlanokból láthatók (*d.*) — Ezen femmiből lett Teremtésnek módja mi előttünk megfoghatatlan.

XXI. §.

Mit tudunk mi Mo'sesből e' Világ' Teremtéséről.

A' mit mi a' Világ' teremtéséről tudunk, azt Mo'sesnek első könyvéből tudjuk mellyben ő a' Pátriárkhák' jegyzéseikből azokat a' legnevezetesebb dolgokat hagyta emlékezeibenn, mellyek a' Világ' teremtésétől fogva ö előtte estek. A' Mo'ses ezen első Könyve első réfzébenn ezen fő igazságok vagynak.

1.) Hogy eggy bizonyos időbenn teremtetett ez a' Világ, mert azt mondja Mo'ses, *Kezdetbenn*, az az, eggy bizonyos időbenn *teremté Isten a' Mennyet és a' Földet*, e' fzerént ez a' Világ fem materiájára fem formájára nézve nem örökkévaló mint fok Filosofusok vélekedtek. Mindazáltal

2.) Mo'ses azt az Időpontot megnem határozza, mellybenn a' Világ kezdett lenni. Mi hát nem tudjuk, hogy az előtt hány Miliárdokkal teremtetett az egéfz Világ (: *univerfum* :) hanem azt bizonyosann tudjuk ezen magunk Systemánk' vagy világunk' régiségéről melynek teremtetését Mo'ses a' második verstől fogva irja-le ezen első réfzbenn, hogy 6000 efztendösnél még nem régibb. Azt fem tudjuk, hogy az efztendőnek mellyik réfzibenn teremtetett e' Világ mivel az efztendő' réfzeit és az Idő' változásait efzközlő efzközök és termélzeti Törvények a' teremtés előtt nem vóltak-meg.

3.) A' Világ az Istennek hatalmas akaratja által lett. v. 3.

4.)

4.) Az egész Világ a' fellyebb megmagyarázott femmiből lett, mert az egész teremtés' Históriájábann úgy irja-le az Istent Mo'ses, mint leghatalmasabb eggyetlen eggy fő okát minden előhozott dolgoknak. — Azt mondja ugyan-is az első versbenn hogy *az Isten kezdetbenn teremtette a' Mennyet és a' Földet*, az az akár hány Világ volt, vagy van az egész *Universumbann*, és akár mikor lett, mind annak volt kezdete, és azt az Isten hozta elől.

5.) Az ember a' legnemesebb Teremtés ezen mi Világunkbann, mert az Isten' képére teremtetett, és Úrrá tétetett e' Világnak minden állatainn. v. 27, 28.

6.) Ez a' Világ legjobb ennek minden lakosira nézve: mert megtekinté az Isten mind azt a' mit teremtett, és mind az igen jó vala v. 31 pedig a' miről a' legtökélletesebb és legböltsebb Isten mondja, hogy igen jó: arról mi Emberek elmondhatjuk, hogy a' mi reánk nézve legjobb, vagy hogy a' mi természetünkhöz képest már jobbat előhozni nem lehetett. Így Zsolt. 104: 24, — 31.

Jegyzés. 1.) A' Mó'ses' első Könyve, a' mint tudjuk, Historiával, Genealogiával, Geographiával, Kronologiával, Külömbkülömbféle embereknek Biographiájával van teli: ezekre Datumának kellett lenni Mó'sesnak; mert ő nem szemmel látott Tanú azokbann a' mellyeket ír, mivel azok mintegy 2433. esztendőkkel elébb estek mint ő élt. *Vitringa* tehát *in Observationibus Sacris L.* 1. C. 4. *p.* 35. — 44. és ő utánna igen sok Theologusok megmutatták, hogy Mó'ses az ő első könyvét a' régi Pátriárkháknak jegyzéseikből irta-le, mellyek a' 'Sidók közt az ő régi eleiktől nekik kézről kézre által adattatvánn a'

Mo-

Mó'ses' idejébenn megvoltak. Ez az állitás pedig ezen okokból hihető:

1.) Ugyan azon eggy-dolog eggymásutánn kéttzer és külömböző Stilussal 's szókkal beszéltetik-elő ezen első Könyvbenn: a' mellyből láttzik, hogy Mó'ses a' miket itt leír, legalább két Kronikákból irta-ki. Igy p. o. az első részbenn, és a' második Résznek negyedik verséig az Isten' Neve mindenütt az *Elohim*, — a' második rész negyedik versétől fogva pedig a' harmadik rész végéig az Isten' Neve más, t. i. *Jehova Elohim*. Ebből világos hogy Mó'ses a' terèmtés' Históriáját az első részbenn, mellybenn Elohim az Isten' Neve, olly' Kronikából vette, mellybenn Elohim volt mindenütt az Isten' Neve. — A' második részbenn pedig, a' negyedik versenn alól, mikor ugyan tsak a' Terèmtést beszélli-el, de már a' Jehova Elohim Névvel ismét más jegyzésből vette-ki ugyan azon Históriát, — és mivel látta, hogy ebbenn van ollyan a' mi az elsőbenn nem vólt, tehát ezt-is ama régibb jegyzésnek utánna tette. — De meg tettzik még ez onnan-is: mert az első Részbenn a' Teremtés fenn járó, rövid fontos Stilussal adódik-elő; a' második és harmadik Részbenn pedig ugyan az eggyügyűenn és bővebb beszéddel iratik-le.

Így az özönviz' Históriájábann a' 6, 7, 8, 9. Részekbenn kéttzer beszélli-el Mó'ses eggymás utánn az Emberi Nemzet gonoszságát, — a' Noé' ártatlanságát, kéttzer iratik-le a' Világnak özönviz által való elvesztése, — kéttzer adatik-elő: hogy az Isten Noénak megparantsolta hogy Bárkát építtsen, és hogy abbann az állatokat vigye-be. — Ezekből-is és más sok példákból mellyeket *Eichorn* nagy munkával öszveszedett világos, hogy két nevezetesebb

Kro-

Kronikák lehettek a' Mó'ses kezénél, mellyek a' 'Sidók közt-is legefmeretesebbek voltak, és azokból rakta-öfzve ezen első Könyvet, úgy hogy ha eggyikbenn valamelly környülállás nem volt meg, azt a' máfikból nem vette által, ne hogy ezen eggyik Kronikának Authentiáját a' 'Sidók előtt kéttségbenn hozza, hanem a' máfik Kronikából éppenn azon dolgot-is leirta.

2.) Mennél régibb dolgokat irt-le Mo'ses, és mennél közelebb megy a' Világ' kezdetéhez, annál fzűkebb az ö irása' módja: kéttségkívül azért, mert azon régi dolgokról kevesebb jegyzések voltak meg a' kezénél lévő Kronikákból. Ellenbenn mennél lejjebb jő, annál bövebb a' Hiftoria, mivel a' késöbbi jegyzések bövebbek voltak.

3.) Nem-is lehet feltenni, hogy a' régi kegyes Pátriárkhák felnejegyezték volna azokat a' Történeteket, mellyek ö rajtok estek, vagy a' melly dolgok ő nékik az Iftentöl megjelentettek. A' maradék pedig mivelhogy azokbann mind gyönyörüséget, mind tanúságot talált, fzorgalmatosann gondját viselte azoknak. Így mentek ezek a' jegyzések Nóé' kezére, az ö halála után pedig az ö Fiaira, a' kik közül *Kám és Jáfet* az ő maradékaik közt azokat elfzélefztették de idövel fok költeményekkel megelegyíttetett mint ezt a' Pogány Iróknál láthatni. A' *Sem* maradéki pedig egéfz a' Mó'ses' idejéig azokat a' magok épségekbenn megtartották.

Két nehézség adja itt elő magát: t. i.

A.) Hogy irhatták az emberek az Özönvízig eset dolgokat: mikor addig Semmí próba nints, hogy felvolt vólna találva az Irás' meftersége? Erre így fzoktak felelni: előfzör-is fzájról fzájra ment által a' megesett dolgoknak

Hi-

Históriája, és mivel a' Patriárkhák igen hosszú életüek vóltak, megnem lehetett azt hamisítani. — Továbbá., ha mindjárt nem vólt-is még az Írás' mestersége; de a' mi: éppen úgy nem lehet eggy átallyábann tagadni, mint állítani, mivel hogy az özönvíz előtt igen sok és nagy mesterségeket feltaláltak az Emberek p. o. a' ruha' készítésnek, értzből, és vasból való művek' késztésének; hegedülésnek, lantolásnak, Városépítésnek, Juh és barom tartásnak, Szántásnak Vetésnek, Hajók' késztítésének mesterségét, — ha mindjárt nem vólt-is megmondom az Írás' mestersége azon legrégibb Időkbenn; de bizonyos jelek által-is fenntartattathatott a' régi dolgoknak emlékezete. Tsak a' mi Írást nem túdó Pásztor Embereink egész nyájakat feltudnak számolni, és azoknak eggyűl eggyig minden külső minémüségeiket magoknak feljegyezni, tsupán tsak a' botjaikra tett bizonyos jelek által: hát mikor a' közönséges szükség kénszerítette az Embereket, hogy bizonyos Jeleknek kigondolása által tartsák fenn emlékezeteket a' megesett dolgoknak, nem lehetett-e' meg, hogy a' nagyobb történeteket, eggy darabig tsak jelek által adják másoknak tudtokra. — Az Égyiptombeliek' Hieroglyphikumjok-is példa erre.

b.) Még itt azt a' nehézséget-is szokták támasztani: hogy így Mó'ses nem Isteni jelentésből irt. De valamint a' Lukáts' Évangyélioma Istentől származott Könyv, pedig a' mellyeket ő abbann megír nem vólt azoknak szemmel látott Tanúja, hanem a' mint az első Rész' első, második és harmadik verseibenn maga mondja, azoknak irásaiból, a' kik szemmel látott tanúk vóltak, mindenneknek jól végére járvánn irta az ő Evangeliomat: úgy vehette Mó'ses az ő első könyvét a' Pátriárkák jegyzéseiből, és azért Istentől

ſzármazott könyv ez; mert a' Szent Lélektől különösenn vezéreltetett, hogy valami hibábann ne essen, és hogy tsak azt írja-ki, a' mit kiírt azokból. Utóljára, a' Pátriárkhák, a' kik azon Kronikákat írták, ſzinte úgy Isten' vezérléséből irhatták, mint a' későbbi Próféták; annyival inkább; mert ſok helyekenn móndja az Írás, hogy ezeknek az Isten gyakran megjelent 's beſzéllt vélek.

Jegyzés. A' Szent Írás' magyarázók és Theologusok mint *Stoſch-is Theol. Dogm.* §. 82. 83. úgy vélekednek, 1 Mo's. 1 : 1. 2. verseiről, hogy Mo'ses az első versbenn közönségesenn az egéſz Világ' mindensége' teremtéséről ſzóll, t. i. minden a' mi tsak valaha vólt' eggy bizonyos Időbenn teremtetett. A' második és azt követő versekbenn pedig tsupánn a' mi Földünk' vagy Systemánk' teremtéséről, és annak módjáról ſzóll, és minthogy a' máſodik versbenn azt mondja Mó'ses, hogy *a' Föld vala ékeſség nélkül való és puſzta*, tehát ebből azt hozzák-ki, hogy a' mi Világunk 's Földünk előtt vólt már eggy más Világ, a' melly éppenn úgy öſzve romolvánn mint az özön viz által ez, a' mellynek itt a' ſzületése iratik-le: tehátt itt Mo'ses azt adja elő, hogy az elromlott elsőbb Világból, mellyről az első versbenn azt mondta, hogy az is teremtetett, miképpenn teremtette az Iſten ezt-a' Világot. És ezen állításokat ezen okokkal támogatják:

1.) Ez a' ſzollásformája *tohu vabohu* ובהו תהו olly' dolgokról és helyekről mondatik a' Szent Írásbann, mellyek *elromlottak*, kietlenné és haſzonvehetetlenné tétettek. p. o. *Jer.* 4, 23. *Ha tekíntem a' Földet: Imé hijábann való és puſzta. Eſa.* 34 : 11.

2.) A' mint Péter Apostol mondja ezen mi Világunkról 2. Pét. 3: 5, 6, 7—13. hogy e' megég, és ennek tördelékjeiből újj Eget és újj földet várunk: úgy lehetett, eggy régibb Világ ennél a' mostaninál, melly valami által romlott-van-el, ennek ékefség nélkül való és pufzta töredékiből megint újjat formált az Isten, és ennek teremtését és kezdedét írja-le Mó'ses.

3.) Tsak ezen Hippothesisnél fogva lehet Mó'sest némelly Vallás tsúfolóknak ezen vádja alól kimenteni, hogy Mó'ses az Angyalokról szóll az Eset' Históriájábann, a' kikről pedig a' Teremtés' Históriábann eggy szót sem szóllott, és így azok nintsenek, hanem tsak tréfaságból gondolta oda Mó'ses.

4.) Nem lehet elgondolni, hogy ha ezen előadásbann a' legelső Világ' teremtése íratik, mi okból teremtett, hát az Isten zűrzavart (chaos) hogy ebből minteggy újj munkával rendeljen-el mindent 's a' t.

5.) Így értettek az Ekklésiai Atyák p. o. Clemens 's a' t. Lásd Münscher Dogmengeschichte. pag. 45. T. 2. Ezek fzerént Mó'ses itt nem Cosmogoniát hanem tsak Geogoniát ír-le.

XXII. §.

Mitsoda rendel teremtetett e' mi Világunk?

Nem tsak azt mondja-meg Mó'ses, hogy teremtetett ez a' mi Világunk, hanem azt-is előadja, hogy mitsoda rendel teremtettek ebbenn mindenek. Minekutánna ugyan-is az első Versbenn előadta, hogy minden a'-mi tsak vólt valaha, kezdett lenni, vagy teremtetett, a' második versbenn lefzáll a'-mi Földünk' vagy Systemánk' teremtésére, és abbann minden dolgoknak fzármazását illy' rendel befzélli elő: Első

Napon teremtette az Isten a' Világosságot. *Légyen világosság és lőn világosság, és nevezé a' Világosságot Nappalnak, a' Setétséget ejtszakának* v. 3, 4. 's eggyszer'smind ezen mi Földünk' Golyobisának az ö tengelye körül való mozgást adott: mert mindjárt utánna teszi hogy *lőtt estve és reggel első Nap*, a' pedig tsak a' Föld' fordulása által eszközöltetik. — Ezenn Világosságonn pedig értik a' Theologusok a' Napot, mind azért, mert ha a' Nap a' negyedik naponn teremtetett először, hogy mondhatja Mó'ses hogy már az elött háromszor vólt Nappal, — hogy lett estve és reggel — hogy lett Nappal és Ejtzaka, mikor ezeket a' Nap' feljövése és lemenése okozza? Hogy mondja továbbá, hogy a' harmadik Nap lettek gyenge füvek, holott azok a' Nap' ereje által segíttetvén jönek elö? — Arra a' nehézségre pedig hogy Mó'ses a' 14 — 19. versekbenn azt mondja hogy a' Nap, Hold, Tsillagok a' negyedik Naponn teremtettek azt felelik: hogy Mó'ses ott azt adja elö, hogy mitsoda *végekre és hasznokra* teremtettek a' Nap, Hold, és Tsillagok, e' földre nézve; mert ez a' Zsidó betű ל, ha ezen tselekvő igével לְהִ összetételikvöszve jelent bizonyos hasznokra és végekre való rendeltetést mint p. o. 4. Mó's. 10: 31. Továbbá, itt Mó'ses azt mondja-meg, hogy a' mint a' Holdat és Tsillagokat, úgy a' Napot-is ez Naponn rendellé-el az Isten hogy miképpenn kell azoknák állandóúl lenni a' mi Systemánkbann. Ezen kivül, itt azért említtetik újra a' Nap, hogy már a' sűrű homály, melly addig mindenfelé uralkodott, széllyeloszolván a' Nap, Hold, Tsillagok, a' magok tökélletes szépségekbenn és erejekbenn ezenn a' Naponn tettettek-ki legvilágosabbann. Utóljára, ebböl a' tzélból-is tsinálja azt Mó'ses, hogy a' Napról, Holdról, Tsillagokról nyilvánn-

is

is — mondja, hogy azok-is teremtettek, nem elégedvén-meg ezen közönséges kifejezéssel, Világosság, mert ő előtte és az ő idejébenn-is sokann azt hitték, hogy ezek az Égi Testek Istenek: tehát itt azt mondja-meg, hogy azok-is teremtések és pedig a'-mi hasznunkra teremtetett testek.

Második Naponn: az Ég és Föld közt való véghetetlen üreget 's az abbann lévő levegőt szerzette az Isten, a' mit Mo'ses így teszi: *Kiterjesztetett erősség*. Ugyan ez Nap' szabott az Isten a' Fellegeknek bizonyos helyet az Ég és a' Föld közt lévő Üregbenn, felemelvénn abbann a' gőzt és párát, melly setétséget tsinált a' mélység', vagy a' Víz' színénn. Ezt Mo'ses így teszi-ki: *El-választá az Isten a' kiterjesztetett erősség alatt való vizeket, a' kiterjesztetett erősség alatt való vizektől*. v. 7.

Harmadik Naponn; A' vizet eggy helyre gyüjtötte, 's az által a' száraz föld magábann maradvánn azt tselekedte, hogy abból különb-különbféle Plánták és Fák jöjjenek-elö az ő gyümöltseikkel eggyütt. v. 9. — 13.

Negyedik Naponn: A' Napot, Hóldat, Tsillágokat, úgy rendelte-el, a' mint azoknak állandóúl kellett lenni, és eggyszer'smind azoknak hasznait határozta-meg v. 14. — 19.

Az ötödik Naponn: teremtett mindenféle vízi, és a' levegőbenn repeső szárnyas állatokat, és megáldotta őket ezt mondván: *Gyümöltsözzetek* v. 22. Ezt az áldást az állatok meg nem érthették, e' hát azt teszi: nemző és szaporodásra való erővel felruházta őket; mert kéttségkivül minden nemből tsak eggy párt teremtett az Isten.

Az hatodik Naponn: a' szárazonn tsúszó mászó állatokat és az Embert azt is megálkotvánn v. 25. — 31.

Jegyzés. Mo'ses hát napokat említ, mellyekenn a' Teremtés' munkáját az Isten elvégezte: a' mellyenn sokann 24. orából álló idôt értenek, mások pedig valami hoszszabb Idôszakaszt p. o. *Whiston* hat esztendôt, *Cartesius* 6000. esztendôt, hogy így a' dolgok teremtését természeti okokból magyarázhassák-ki. Mások pedig, a' hat Napot tsak a' Mo'ses' Poetai tanálmányának; vagy azon okból költôtnek tartják lenni, hogy tekintetet szerezhessen a' Szombatról hozott Törvényeinek.

Ezeknek erôsségeik ezek:

1.) A' 'Sidó Nyelvbenn ez a' szó יום Nap sokkal szélesebbenn vetetôdik mint 24. orából álló idô p. o. 1 Mo's. 2: 4. *Ezek a' Mennynek és Földnek kezdeti, a' melly Naponn teremté az Isten a' Mennyet és a' Földet.* Itt hát a' hat Nap tsak Nappal mondatik-ki.

2.) Ez a' kifejezés: *És vala estve, és reggel* szintúgy mondatik a' három elsô Napokra, mint a' három utólsókra: Úgy de Mó'ses azt mondja, hogy a' Nap a' negyedik Naponn teremtetett. Minthogy pedig a' reggel és estve a' Napnak feljöttéböl és lementéböl leszsz; tehát azt a' kifejezést legalább a' három elsô Naponn nem lehet 24. órai közre szoríttatni.

2.) Eggy 24. órából álló Nap nem elégséges azoknak a' dolgoknak elôhozására a' mellyek eggy eggy naponn estek p. o. a' hatodik naponn teremtettek a' barmok, és az Ember, és ugyan ekkor az Edenbenn is helyheztetett Ádám, — az állatok hozzávitettek, — azokat mind elnevezi (: v. 19. II. Résza:) és u-

gyan—

gyan ez' Nap' vette-észre, hogy nints Felesége, — ekkor hát mély álom jött reá, és az ő oldalából teremtetett Éva.

4.) Mó'ses látta, hogy a' nyakas Izráelt külömbenn nem kötelezheti a' Szombat' vagy a' 7-dik Nap' megtartására, hanemha azt állítja, hogy az Isten rendelte azt Innepnapnak; arra pedig jobb alkalmatosságot nem látott a' Világnak hat napokonn való Teremtésénél.

De ezen okok éppenn nem olly' ellene mondhatatlanok mellyeknél fogva elálhatnánk a' Mó'ses' Irásának tulajdonképpenn való vételétől: mert a' mi az első erősséget illeti; Nem igaz az hogy a' יום 24. órából álló időt netén-ne a' 'Sidóknál. — Sött hogy itt Mó'ses 24. órából álló Napot ért onnan bizonyos; mert a' Napot ezzel magyarázza-meg: *és vala reggel és vala Estve.* — A' mi a' másodikat illeti: erre meg-van felelve már ugyan ezen §-bann — A' mi a' harmadikat illeti: Az Isten most mivel teremt, tehát nem mindenbenn rendes és Természeti erők által munkálódik: és így ha sok esik-is valamelly Napra a' teremtésből, de az, 24. óra alatt végbenn mehetett, mert az Isten azt kevesebb Idő alatt, is végbenn vihette volna. — A' mi a' negyediket illeti: Azonn kivül, hogy Mo'sesről mint Istentől ihlettetett Emberről fel nem lehet azt tenni, hogy hazugságokat költhetett volna, bizonyos-is hogy a' Szombatnak megülése megvólt már Mo'ses előtt: mert mikor Mo'ses Törvénnyé teszi ezen Napnak megülését, nem irja-le, hogy mibenn álljon az; kéttségkivül azért, mert tudva való dolog vólt már régenn az a' 'Sidók közt. És továbbá a' Szombatról hozott Törvény előtt, nem akarnak a' 'Sidók Mannát szedni 2 Mó's. 10. következésképpenn a' Szombatról hozott Tör-

vény elöttis, meg vólt az a' 'Sidók közt, hogy Szombatonn, femmi dolgot ne tselekedjenek. Valamint a' Környülmettzés is meg vólt már Mó'ses előtt; mert Ábrahám környülmetélkedett, és még-is Mó'ses hozott arról Törvényeket. — Külömbenn-is ez a' szóllásformája: *és megáldotta a' hetedik napot azt* tefzi: rendelte hogy meg-üljék; Innep nappá tette: mert ezen szóllásformáját ebből kell megmagyarázni: megátkozá a' Napot az az szomorúvá és gyászossá tette.

XXIII. §.

Mi tzélja vólt az Istennek e' Világ' Teremtésébenn?

Az Istennek a' Világ'teremtésébenn való legutolsó tzélját megakarvánn a' Theologusok és Filosofusok határozni, némellyek közülök azt mondják.

a.) Az Isten mindeneket a' maga' ditsősége' kinyilatkoztatásabeli tzélból teremtett. Erre máfok azt jegyzik-meg, hogy így az Istent hasonlóvá teszszük ahoz a' ditsőségenn kapdosó és magát mutogató Emberhez, a' ki mindent tsak azért tselekszik, hogy láttasson és ditsértessen máfoktól. — Külömbenn-is az Istenn' ditsősége a' Világ' előhozásával semmit nem nevekedett; mert a' most-is tsak olly nagy, mint vólt a' Világ' teremtése előtt.

b.) Mások azt mondják: Azért teremtette az Isten ezt a' Világot, hogy meg-mutassa hogy ő határok közé szoríthatatlan szabad akarattal bír. Ebből sokann ezt az Istenhez illetlen következést tsinálták: hogy tehát az Isten némelly okos teremtéseit tsak azért hozta-elől, hogy azok örökké bóldogtalanok legyenek.

c.)

c.) Utoljára máfok azt mondják: Az Embereknek bóldogitása vólt az Iftennek legfőbb tzélja a' Világ' teremtésébenn. E' jól van: de eggy kevés határozáſsal kell ezt venni; mert hány ezer, még ezer Világ van, a' mellyel nékünk femmi közünk nem lévénn (: mivel némelly fényes Égi Teſteknek Súgárai a' Világ' teremtésétől fogva le-fem értek hozzánk, olly meſzſze vagynak tőlünk:) az abbann lévő dolgok által, alig ha bóldogíttatunk. Valyon nintsenek-é az egéſz mindenségbenn (: *Universum* :) nemefebb Teremtési az Iftennek az Embernél? honnan van: hát, hogy az Iften minket eleibek tett azoknak, úgy hogy az a' Világ' is a' hol ők laknak tsak éppenn a' mi haſznunkra teremtetett? — Így kell hát a' dolgot meghatározni: E' mi Világunk' teremtésébenn az Iftennek fő tzélja vólt az Emberi Nemzetnek bóldogitása. — De még így-is azt mondhatni: Hát a' Barmokra és egyéb állatokra éppenn nem nézett az Iften a' Világ' teremtésébenn; holott azokat a' magok terméſzetekhez illő helyekre rendelte-el, és a' teremtéskor v. 30, azoknak bóldogságokról, táplálltatáſokról, 's az éppenn úgy gondolkodott mint az Emberről? Legjobbnak láttzik tehát ezen materiábann illy' meghatározáſsal ſzólni: Az Iftennek e' Világ' teremtésébenn való tzélja a' vólt, hogy minden érző teremtéseit, az ő terméſzetekhez és felfoghatóságokhoz (: *capacitas* :) képeſt bóldoggá tegye, főképpenn pedig az Embert, a' kit e' Világ' Urává is tett a' teremtéskor. Minthogy pedig az Embernek igazi bóldogsága nem lehetséges másképpenn, hanem tsak az erköltsi, vagy Iftennek tettző kegyes élet által, ez által pedig az Iften' ditsőſsége mozdíttatik elő: mert így az ő Törvényeinek méltósága te-

tekintetbenn tartatik és munkába vetettetik az Emberek által. Így megesmerik az Emberek az Istent Szentnek, Igaznak, Böltsnek, Mindenhatónak 's. a. t. ezek szerént látnívaló, hogy az Emberek' bóldogságával, mint az Isten' teremtésbeli tzéljával öszve van szorosann kötve az Istennek az Emberek' által való ditsőittetése. Tsel. 17: 26, 27, 28. Kol. 3: 17. Rom. 1: 20.

V. RÉSZ.

Az Angyalokról.

I. TZIKKELY.

Közönségesenn az Angyalokról.

XXIV. §.

Mit jelent ez a' Kifejezés, Angyal?

A' Szent Irás az Embereknél nemesebb Teremtésekről-is szóll, a' kiket nevez Angyaloknak. Ez a' szó Angyal (: ἄγγελος. מלאך) valami *szolgálatot*, vagy kötelességet végbenn vivőt jelent; mert ez a' gyökérszó, לאך mellyel a' Szeretsenek még ma-is élnek, annyit tesz, mint *küldötte*, (: *misit* :) és a' Szenvedő formábann *szolgált*. Innen ezt a' szót Angyal külömbkülömbféle értelembenn veszik a' Szent Irók.

1.) Jelentenek ezzel *Érzék nélkül-való dolgokat*, — a' Természetbenn lévő olly' dolgokat, mellyek által az Isten valami fontos dolgot, és a' maga' Tzélját vitte végbenn, mint *Zsolt.* 78: 49.

49. *Botsátta ő reájok* (: az Egyiptombeliekre :) *gonosz Angyalokat*, az az, különbkülömbféle veszedelmes tsapásokat v. 43 — 50. Így Zsolt. 104: 4. *Ki a' szeleket az ő Angyalivá tette, és szolgáivá a' lángoló tüzet*, az az, a' ki a' maga' akaratja' végbennvivésére él a' szelekkel, és a' Mennykövekkel.

2.) Vetetik ez a' szó a' Prófétákról és *Tanitókról* mint az Istennek rendkivül való követeiről. Így Keresztelő Jánosról azt mondja az Isten: *Imé én elbotsáttom az én Angyalomat te előtted.* (a) A' Pap (b) Mó'ses (c) Haggeus Próféta (d) a' Püspökök (e) Angyaloknak neveztetnek.

3.) *Akár-miféle követ*, vagy szolga-is Angyalnak mondatik, p. o. Luk. 9. 52. *Es botsátta Angyalokat az ő ortzája előtt, kik bémenének a' Samaritánusok' eggy Falujokba, hogy neki szállást szerezzenének.*

4.) Bizonyos *okosséggal biró Lelkek*, a' kik az Embereknél erejekre, tehettségekre, és szentségekre nézve nagyobbak, a' kik által az Isten, mint eszközökkel él a' maga' akaratjának végrehajtásábann, neveztetnek számtalan helyekenn Angyaloknak. Mát. 4: 6. Zsolt. 91: 11. Mát. 24: 36.

XXV. §.

Lehettséges-e' az Angyaloknak létele?

Az Okosság semmi képtelenséget nem lát az Angyalok' létele' lehettségébenn, sőt azt e' következendő okoknál fogva igen hihetőnek tartja:

1.)

(: a :) Mat. 3: 1. Mat. 11: 10. (: b :) Mal. 7: 2 (: c :) 4 Mó's. 20: 16. (: d :) Hagg. 1: 13. (: e :) Jel. 1: 20.

1.) Nagyonn megkiſsebbíttené az az Iſten' Mindenhatóságát, a' ki azt állíttaná, hogy az Iſten méltóságosabb Valókat az Embernél nem tudott teremteni.

2.) A'mint vagynak Lélek nélkűl-való Teſtek, úgy lehetnek Teſt nélkűl-való Lelkek. — A'mint vagynak teſttel öſzveköttetett Lelkek; úgy lehetnek Teſttel öſzve nem köttetett Lelkek. — A'mint vagynak jó és róſſz Lelkek az emberi Teſtbenn; úgy lehetnek teſt nélkűl-való jó és róſſz Lelkek.

3.) A'mint vagynak az Embereknél ſokkal kevesebb tökélleteſségekkel bíró Valóságok; úgy lehetnek nálunk ſokkal méltóságosabb Valók.

4.) A'mint tele rakta az Iſten ezt a' mi Földünket külömbkülömbféle teremtésekkel; úgy nem lehet azt gondolni, hogy azon látható és láthatatlan ſzámtalan Égi Teſteket, mellyek a' mi Földünknél véghetetlen nagyobbak, üresenn hagyta volna az Iſteni Böltseſség, a' melly ſemmit Tzél nélkűl nem tsinál, a' mellyekbenn lehettséges dolog, hogy nálunknál ditsőſségesebb Teremtések helyheztettek.

5.) A' Terméſzet' Vi'sgállóknak eggy nevezetes Törvénnye ez: A' Terméſzetbenn nints ugrás; mert lám p. o. az Emberig, a' ki legutólsó Lántz-ſzem, e' földönn lévő teremtések' ſzakadatlan lántzábann, nemesebb meg nemesebb dolgok vagynak, és eggyikről a' másikra mitsoda meſterséggel megy-által, hogy ſzakadás, vagy ugrás ſohol ne legyen. — Azt pedig könnyenn általláthatja akár-ki, hogy mi Emberek nem a' legtökélletesebb Teremtések vagyunk, hanem még a' véghetetlen tökélleteſségű Iſtenig ſok grádusnak kell lenni, és így lehettséges

ges a' nálunknál tökélletesebb Valóknak, vagy az Angyaloknak létele. — Innen

6.) A' Pogányok' Filosofiája téle van el mi földünkönn kivül lévő, és nálunknál hatalmasabb Valóknak emlegetésével, a' mellyeknek ők δαιμων nevet adnak.

XXVI. §.

Valósággal vagynak Angyalok — Ellenvetések.

Hogy valósággal-is vagynak Angyalok, azt a' Szent Irás minden kétségenn kivül teszi ezen okoknál fogva:

1.) Pál Apostol a' Sidókhoz küldött Levele' első részébenn öszvehasonlítja a' Fiút az Angyalokkal, hogy meg mutassa, hogy az Isten' Fia véghetetlen méltóságosabb természetü 's a' t. minden Angyaloknál. — Már ha az Angyalok tsupánn tsak a' Sidók' képzelődésbéli játéka, és a' képzelődésenn kivül éppenn nem volnának: úgy a' Pál' ezen öszvehasonlítása hijábanvaló; és az okoskodás semmit sem érő volna; mert ollyannal hasonlítja-öszve a' Kristust, a' mi az egész Természetbenn sohol sem találtatható.

Nem lehet pedig itt az Angyalokonn tsak az Ó Testamentombeli Prófétákat érteni, (: jól lehet a' Proféták-is mondatnak Angyaloknak;:) mint az Angyalokat a' Bibliából kiexegatálók ezt ezenn okonn tselekeszik: mivel (: a' mint azok mondják :) itt Pál azt akarja megmutatni, hogy az Ó Testamentomi Tudománynál felségesebb az Új Testamentomi Tudomány, és így ennek Tanítóját a' Kristust annak Tanítóival kell itt Pálnak a' magá' tzélja szerént öszvevetni — az Angyalokat mondom itt nem lehet Prófétáknak magyarázni; mert a' hetedik versbenn *Lelki állatoknak neveztetnek azok*, a' kikkel itt a' Kris-

tus öſzvehaſonlíttatik ; ſohol pedig a' Prófétáks lelki állatoknak a' Bibliábann nem neveztetnek. — De ezenn kívül, ſoha ſem kételkedett arról Pál, hogy a' Kristus nagyobb Tanító nem lett volna a' Prófétáknál, azokkal hát nem ſzükség vólt a' Kristust öſzvehasonlítani: következésképpen itt Angyalokról van ſzó, a' kik az Embereknél méltóságosabbak és hatalmasabbak, a' kiknél mivel az Iſten' Fia még méltóságosabbnak ítéltetik; látni való hogy kell hát lenni Angyaloknak, hogy ez a' hasonlítás helyes légyen.

2.) Igen ſok helyekenn a' Szent Írásbann úgy irattatnak-le az Angyalok, mint ſzolgáló Lelkek — mint munkás Lelkek, — mint a' kik az Istentől küldettetnek, — mint a' kik ő rűlnek a' bűnösök' megjobbulásánn, — mint a' kik közül némellyek vétkeztek, mint a' kikkel a' Kristus megjelenik az Itéletre, mint a' kiknél az Isten kiſsebbé teremtette az Embert, és a' kikhez hasonlók leſzünk a' más életbenn: ezek, és ezekhez hasonló mondásai a' Szent Írásnak mind üres ſzók, leſznek ha valósággal Angyalok nintsenek.

Ámbár pedig az Angyalok' létét világosann tanítja-is a' Szent Írás, mindazonáltal nem hitték azt régenn a' Sadduceusok, *Tsel.* 23: 8. mivel ők az Istenen kívül ſemmi tiſzta és Test nélkül való Lelket nem gondoltak lenni, — ma pedig ſokann azt ezen okokból ostromolják:

a.) A' Terméſzeti dolgok p. o. Szél, Menykő, Jég-eſső, Döghalál, és másféle Ó Testamentombéli tsapások Angyaloknak mondatnak és így azílly' Szent Írásbéli helyekből az Angyalok' létét próbálni nem lehet. — De mi nem-is állítjuk, hogy a' dolog így ne volna, és azért a' hol tsak maga az Angyal-Név van, abból a' helyből nem egéſz bátorsággal lehet itt próbálni, hanem az ollyan helyekből a' hol az Angyal

úgy iródikele, mint beszéllő, mint okos teremtésekhez illő módonn tselekvő, mint a' ki az ókos Válókkal hasonlíttatik - öszve, azokbann igen-is Angyalokat, vagy nálunk nagyobb Válókat kell érteni.

b.) Azokat a' Szent Írásbéli helyeket, mellyekbenn Angyalról van szó lehet másképp'-is magyarázni, mint *Bahrdt* ebbenn útat mutátott; p. o. Lázár meghalt és viteték *az Angyaloktól az Abrahám kebelébenn*: Mint az Abrahám' kebelénn nem lehet tulajdonképpenn való kebelet érteni: úgy az Angyalokonn sem; mert azt teszi ez, a' mint azok mondják: A' boldog Lelkek' helyére ment olly' bizonyosann mintha az Angyalok vitték volna. (:De mindenn látja, hogy itt az Angyaloknak léte ezen magyarázatnál fogva nem tagadtatik:) — *Megnyílik az Ég, és látni fogjátok lejőni az Urnak Angyalit*; de valamint az Eget soha senki megnyíltnak nem látta, úgy az Angyalokat sem abból lejőni. E' hát tsak azt teszi: megfogjátok látni hogy én nagy dolgokat fogok tselekedni. — Eljő a' Kristus az *Egnek felhőibenn és minden Szent Angyalok ő vele*. E' tsak Napkeleti pompás leírása annak hogy leszsz Itélet. Hát leszsz-ott tulajdonképpenn való Királyi Szék? Trombiták? az Angyalok fujják azokat? a' kik Lelkek? Ez azt teszi, hogy a' Jésus Felséges dítsőségbenn jelenik-meg. 's. a. t.

De ezen elmés magyarázatok sok helyekenn olly' erőltettek, hogy a' dolog maga kimutatja, hogy az helyes magyarázat' reguláí nem tartattak-meg. Ezen kivül, a' fellyebb előhordott és megmagyarázott Szent Irásbeli Helyek tsak azt mutátják, hogy nem esik a' dolog tulajdonképpenn úgy a' mint leiratik, nem pedig azt a' mi itt a' dolog vólna, hogy

An-

Angyalok nintsenek; mert azért, hogy Királyi Szék, Trombita, tulajdonképpenn nem leszsz az Itéletkor; nem következik, hogy Királyi Szék és Trombiták nem vólnának; így ha Angyal nem jelenik-meg tulajdonképpenn az Itéletkor a' Kristussal; azon magyarázat szerént, a' mit pedig a' Szent Irás sok helyekenn úgy tanít, de azért van Angyal, és azzal, hogy a' mondatik, hogy Angyalokkal jelenik-meg a' Kristus feltétetik, hogy kell hát Angyalnak lenni.

XXVII. §.

Mikor teremtettek az Angyalok?

Ambár pedig igaz a' Szent Irásból, hogy vagynak Angyalok: mindazáltal nem határoztatik-meg abbann világosann, hogy azok mikor teremtettek? A' kik a' Mó'ses, hat napokonn lett Teremtésről való előadását az egész Világról veszik; azok azt mondják, hogy az első Napi teremtették az Angyalok. Próbálják ezt Job 38: 4-7. *Hol voltál mikor az Isten a' Földet fundálta, mikor már a' fényes Tsillagok egyenlőképpenn ditsérték őtet és az Istennek minden Fiai örvendeztek.* Minthogy még ekkor Tsillagok nem vólták, ollyanok sem vóltak a' kik Isten' Fiainak neveztethettek vólna; tehát a' Tsillagokonn az ő tisztaságokra tzéloznánn, és az Isten' Fiainn, mivel egyenesenn az Angyalok az Isten' kezéből származnak mint Ádám Luk. 3: 38. Angyalok értettetnek. — Mások pedig azt mondják, hogy a' hatodik Nap' teremtettek; mert a' van. 1. Mó's. 2: 1. elvégeztetett a' Menny és Föld és annak minden Seregei.

De mivel Mó'ses ezeknek teremtésekről eggy szót sem szóll és az utólsó Szent Irásbeli helybenn a' Nap. Hóld, Tsillagok és a' Föld-

nek

nek mindenféle teremtései értetődnek. Az elsőről pedig világos, hogy mikor már az Isten a' Földet fundálta - megvóltak az Istennek fiai, a' kik ötet ditsérték, a' honnan ezen helyből próbálták az Ekklé'siai Atyák - is, az Angyaloknak régibb teremtését mint ezen mi Világunknak származását: látni-való, hogy itt egész meghatározással ugyan nem szóllhatunk: mindazáltal hihetőbb, hogy a' mi Világunk' teremtése előtt már teremtettek az Angyalok. Annyival inkább, hogy Évát mindjárt a' Teremtés utánn roszsz Angyal vagy, ördög tsalja-meg; és így már a' Teremtés előtt vétkezni kellett némelly Angyaloknak, következésképpenn a' Teremtés előtt - meg kellett az Angyaloknak már lenni, hogy belőlök valaki eleshessen. Annyi mindég igaz, hogy az Angyalok - is az Isten' Teremtései 1. Mó's. 1 : 1. többet nekünk itt nem szükség tudni.

XXVIII. §.

Hányféle Angyalokról szóll a' Szent Irás?

Mivel az Angyalok - is teremtések — és az Isten semmi tökélletlent nem teremthet; tehát bizonyos, hogy az Isten az Angyalokat mind jóvá teremtette, Minthogy pedig teremtések az Angyalok következik, hogy ők - is határok közé szorittatott Valók, és ezen fellyül, mint okos Teremtések szabadok - is, azok: 's e' szerént mint az Emberek, úgy ők - is vétkezhettek. Innen a' Szent Irás kétféle Aagyalokról szóll: Isten' Angyaliról, vagy ollyanokról a' kik az ő eredeti ártatlanságokbann megmaradtak, és ördög' vagy Sátán' Angyaliról a' kik vétkezvénn eredeti ártatlanságokat elvesztették. *Jud.* 6. *Mat.* 9: 34. 25, 31, 41. *Jan.* 8. 44. 2. *Pét.* 2: 4.

II. TZIKKELY.

A' jó Angyalokról.

XXIX. §.

A' jó Angyalok' tulajdonságai és méltóságok.

A' Szent Irás a' jó Angyalok' termélzetéről és méltóságáról ezeket tanítja, hogy ezek:

1.) Olly' Lelkek a' kik nem vétkeznek. Innen neveztetnek Szenteknek (: *a* :) elválaſztottaknak, vagy Iſten előtt kedveseknek (: *b* :) Világoſságnak (: *c* :) a' kik örülnek a' Bűnös Ember' megtérésénn (: *d* :) kik az Égnek lakosi, és a' kiknek társaságokbann léſznek a' Szent és kegyes Emberek, (: *e* :) (: *a* :) *Mat.* 25 : 31. (: *b* :) 1 *Tim.* 5 : 21. (: *c* :) 2. *Kor.* 11 : 14. (: *d* :) *Luk.* 10 : 10. (: *e* :) *'Sid.* 12 : 22, 23.

2.) Ezen erköltsi Jóságból következik, hogy: ők leg-bóldogabbak, mivel az ő örömöknek kímeríthetetlen kútfeje az, hogy ők nem vétkeznek, a' mellyet így teſz-ki a' Szent Irás, hogy ezek ſzüntelen látják az Iſten' ortzáját. *Mat.* 18 : 10.

3.) Hogy ők mély böltſeſséggel bírnak, a' mellyért úgy adja-elő őket a' Szent Irás, mint az Iſten' akaratja' végre hajtó eſzközeit, és a' kik halhatatlanok lévénn, ſzüntelen való ſzemlélői az Iſteni Böltſeſségnek, 's magok-is ſokféle tapaſztaláſsal nevelik halhatatlanok lévénn az ő eſméreteket.

4.) Hogy ők nagy erővel bírnak *Aldjátok az Urat ő Angyali, kik erővel hatalmaſok vagytok.* *'Solt.* 103 : 20. Innen az ollyan dolgokbann, a' hól véghetetlen hatalom és erő tettzik-ki, a' Kri-

Kriſtus' követőinek mondatnak lenni. (:*a*:) és olly' munkák tulajdonittatnak nékik, mellyek az Emberi erőt fellyűk haladják (:*b*:) Eggyátallyábann pedig a' Szent Irás a' Lelkeknek nagy erőt tulajdonít; és így ezeknek-is mint Lelkeknek azt kell tulajdonítatni.

5.) Halhatatlanok-is *Luk.* 20: 36.

XXX. §.

Mibenn áll a' Jó Angyaloknak foglalatosſága.

A' Szent Irás kétféle foglalatoſságát említi a' jó Angyaloknak, mellyek közül első az, mellyet ők az Iſten' ıránt viſznek végbenn, a' melly abbann áll, hogy őtet *dítsérik és magaſztalják*, és ugyan ezen tiſzteletet adják ők meg a' Fiúnak-is: *Imádják őtet az Iſtennek minden Angyali.* *'Sid.* 1: 6. Igy *Fil.* 2: 9, 10. 1. *Tim.* 3: 16. Vagynak továbbá az Angyaloknak olly' foglalatoſságaik mellyeket ők az Emberek körűl viſznek végbenn. Ide tartoznak az olly' dolgoknak megjelentése mellyek a' Messiás' ſzűletését 's. a. t. illették. (:*a*:) A' kegyes Embereknek általok való oltalmazása, mert ezek *a' Hivek körül tábort járnak, és ki küldetnek azokért, a' kik az idveſségnek örököſi leſznek.* (:*b*:) mint erre Péterbenn, Lótbann, Jákóbbann pelda-is adatott (:*c*:) jóllehet ezen matériábann legtöbbenn ma úgy értenek, hogy tsak az Ó Teſtamentomi és a' Kereſztyén Vallás' kezdeletekor élt némelly jó Embereknek oltalmazására küldettek-ki az Angyalok, valamint az ördög' hatalma ekkor tettzett-ki legjob-

(:*a*:) *Mat.* 20. 31. (:*b*:) *Mat.* 28. 2. 1. *Thes.* 14: 16.
(:*a*:) Luk. 1: 11, 26, *Luk.* 22: 43. *Mát.* 28: 2. (:*b*:) *Solt.* 34: 8. *'Sid.* 1: 14. (:*c*:) *Tsel.* 12: 7. 1. *Mó's* 19.

jobbann, de arról ſohol ſzó nints, ha valyon a' következendő időkbenn fogják-e' azt a' foglalatoſságokat gyakorolni az Angyalok. Ámbár pedig világosann nem mondatik-is, hogy mind örökké oltalmazói leſznek az Angyalok, a' Jó Embereknek; lehet mindazáltal azt állítani, mivel ez minden meghatározás nélkül mondatik, hogy az Angyalok vígyáznak a' Hívekre még ma-is; következésképpenn nem lehet azokból tsúfot űzni, a' kik a' Biblia' ſzavainál fogva magokat azzal még ma-is vígaſztalják, annyival inkább mivel mi Emberek nem tudhatjuk azt, hogy mitsoda eſzközökkel él az Iſten az ö akaratjának körültünk való végre hajtásábann.

XXXI. §.

Közönséges jegyzések a' jó Angyalokról.

Az Angyalokról közönségesenn jegyezzük-meg ezeket:

1.) Sok ollyas foglalatoſságit gondolták-ki az Emberek az Angyaloknak, mellyeket ſohonnan ſem tudnak bebizonyítni: minémüek p. o. hogy minden Elementomnak tulajdon Angyala van, és hogy a' Terméſzetbenn megesö minden változások ö általok esnek-meg. Továbbá, hogy eggyenként minden Embernek ſzületésétől fogva haláláig van eggy bizonyos örző Angyala. Ezt a' Szent Iráſból oltalmazzák. *Tsel.* 12: 15. e' van: *Azok pedig erősenn állitják vala, hogy a' Péter' Angyala vólna*, de ebből máſok ſzerént tsak annyi következik, hogy a' Pogányokkal (: *a* :) eggyformánn gondoltak lenni örző Angyalokat, vagy pedig hogy Pé-

(: *a*:) *Seneca Epiſt.* 110. -- *Plato de rep.* L. 10. p. 765.

Péter' *követe* van az ajtónn, a' kit ő a' Tömlötzből küldött-el, mivel ez a' szó Angyal ílly' értelembenn jő elől. *Luk.* 7: 24. és más sok helyekenn. — Hasonlóképpenn szokták oltalmazni az őrző Angyalokról való vélekedést. *Mat.* 18: 10. *Meglássátok, hogy valamellyet e' kitsinyek közül-meg ne utáljatok: mert mondom néktek, hogy ezeknek Angyali a' Mennyországbann mindenkor látják az én Mennyei Atyámnak ortzáját.* Így magyarázzák sokann ezt a' verset: meglássátok, hogy ezen én gyenge követőim közül a' legalább valót se utáljátok-meg; mert mondom néktek, hogy a' kik ezekkel jól bánnak és szeretik ezeket, azok kedvesek lesznek Isten előtt, és Mennyei boldogsággal megjutalmaztatnak. Az Angyal ugyan-is sok helyekenn tesz ollyan Embert, a' ki munkás a' má' boldogságábann, és másnak szolgál. p. o. Jel. 1: 20. *Gyülekezet Angyala.* Így Keresztelő János Angyalnak neveztetik. Mat. 11; 10. Így *békességnek Angyala*, ez az békességet eszközlő Ember. Esa. 33: 7. — *Látják az én Mennyei Atyámnak ortzáját*, az az kedvesek az előtt; lévén ezen szóllásformája véve a' Napkeleti Királyok' szokásából, a' kik a' kiket szerették, magok' színe' eleibenn botsátották, és nem fordították-el tőlök az ő ortzájokat. — Azzal, hogy az Angyalok tábort járnak a' Hívek körül. 'So lt. 34. a' hogy eggyenként minden Embernek eggy eggy őrző Angyala van, hanem hogy az Isteni gondviselés bizonyosann munkálódik a' Hivek' megoltalmazásábann, úgy hogy még az Angyalokat-is mint eszközöket elő veszi az Isten ezen munkára.

2.) Az Angyalok' ſzáma igen nagy lehet mint ezt *Luk.* 2: 13. *Zsolt.* 103: 20, 21. *Mat.* 26: 53. *Zsid.* 12: 22. kihozhatni — De már ez a' ſok ezer Angyal hogy lett, eggyſzerre teremtettek e' (: mint ez hihetőbb-is:) vagy a' nemzés régenn ő köztök-is helyt talált azt mi éppen nem tudjuk? Legalább hogy most nemzés által nem ſzaporodnak megtettſzik Mat. 22: 30.

3.) Az Istennek tulajdonképpen nints ſzüksége az Angyalok' ſzolgálatjára: hanem mivel ő eſzközök által viſzivégbenn a' maga' akaratját, tehát gyakrann az Angyalokat veſzi-fel eſzközül. — Ha mi vélünk ſokſzor úgy él az Isten mint eſzközökkel bizonyos tzéljainak végre hajtásábann: miért ne élhetne úgy az Angyalokkal-is mint eſzközökkel bizonyos dolgoknak végbennvitelébenn.

4.) Az Angyalok közt kell bizonyos Rendnek lenni; mert van köztök ollyan a' ki Arkhangyalnak neveztetik 1. Theſs. 4: 16. Innen van hogy Dionyſius Areopagita *Mennyei Hierarchiáról* gondolkozott.

5. A' jó Angyalokat bár akármennyivel tökélletesebbek-is nálunk mi nem imádjuk, 's a' mi könyörgéseinkbenn ſegíttségül nem hívjuk Isteni tiſztelettel nem illetjük.

6.) A' bizonyos, hogy a' Szent Írás az Angyalokat Lelkeknek nevezi (: *a* :) de ollyan Lelkek-e' azok, a' mellyeknek valami vékony testek légyen, árról nem ſzóll: mindazáltal ſokann abból, hogy a' Szent István' *ortzája az Angyalokéhoz hasonlónak mondatik* (: *b* :) — hogy Pál Apostol az *Angyaloknak nyelvet* tulajdonít (: *c* :) hogy továbbá, *a' Test a' feltámadás utánn* haſon-

(: *a* :) 'Sid. 1: 7, 14. Mat. 12: 43. (: *b* :) Tsel. 6: 15.

sonlónak mondatik lenni az Angyalokhoz (:*d*:) még abból-is, hogy ha az Angyalok testel nem birnának, a' világi dolgokat Érzékek alá nem vehetnék, vagy valami testbenn nem munkálodhatnának; ezen okoknál fogva mondom mind az Ekklé'siai Atyák, mind a' későbbi Theologusok közzül sokann azt hitték, hogy kell valámi Testeknek lenni az Angyaloknak.

7.) Vétkezhetnek-e a' jó Angyalok, arról a' Bibliábann semmi meghatározás nints. A bizonyos hogy szabadsággal bírnak, és vétkezhetnének; de mivel az erköltsi Jóságbann olly régtől-fogva megöröködtek, már ők a' bűnbenn semmi gyönyörűséget nem találhatnak.

III. T Z I K K E L Y.

A' roszsz Angyalokról vagy Ördögökről.

XXXII. §.

Az Ördögökről való Értelmek sok mai Theologusoknak és Filosofusoknak.

A' Theologia' mai Literaturájábann a' kik jártosok tudják, hogy az Ördögökről való újjabb vetélkedések, és vi'sgálódások utánn, igen nagy zűrzavarbann hozódott az Ördögökről való Tudomány, mivel sokann mind azt a' mi eddig az Ördögökről taníttatott, tsak a' Zsidók' Napkeletről hozott Babonájának és üres képzelődésének tartják, 's ebből az okból mind azokat a' Szent Írásbéli helyeket, mellyekbenn az Ördögökről szó van, úgy magyarázzák, hogy azokbann senki többé ördögöt ne találhasson. Innen találkoztak igen sokann, a' kik ezenn roszsz Angyalokról úgy vélekednek, hogy miképpenn a' Boszor-

(:*a*:) 1. Kor. 13: 1. (:*b*:) Luk. 20: 36.

ſzorkányok, haza járó Lelkek 's a' t. megſzüntek már olly' Igazságok lenni, mellyeket továbbis oltalmázni kellene: így elkell már az Ördögökről-is felejtkezni, mint a' Boſzorkányok' Tzimborásiról. Azt nem lehet tagadni, hogy ezenn ördögök felett való vi'sgálódásaik a' Theologuſoknak és a' Filosofusoknak ſok haſznot ne tett volna; de az-is bizonyos más oldalról, hogy felettébb-is meſzze mentek már ezenn matériábann némellyek, ellentmondván a' Szent Írásnak, a' melly a' Boſzorkányok' létét nem állítja: de az ördögökről úgy ſzóll mint valósággal lévő Valókról. — A' Filosofus azt mondja: a' ſzemlélődő Józan okoſság gondolhatja az ördögöt, mint a' *Gonoſzság' Ideálját*, — a' tselekvő Józanokoſságra nézve pedig mind eggy, akár van akár nints. —. A' mai Theologusok pedig tsak nem közönségesénn úgy vélekednek, hogy a' Zsidók Babilóniából hozták-bé az ördögről való Tudományt Vallásokbann, mivel az előtt annak ſohol az ő Könyveikbenn nyoma nints. — Az hihető, hogy a' Fogság utánn ſzélesebb vólt a' Zsidóknak az ördögről való esméretek: de hogy a' Fogság előtt egéſzlen esmeretlenek lettek volna a' roſzſz Lelkek vagy ördögök a' Zsidók közt, ezenn állíttás ellen ezenn nehézségeket lehet támaſztani: Már Mó'ses előtt vólták Vará'slók a' Zsidók közt, a' kiket Mó'ses halállal fenyeget-meg; úgy de ezek a' Vará'slók az ördögök' ſegíttsége által gondoltattak ezen mesterséget gyakorolni: mert az eggy Istenhez ugyan eggy Vará'sló ſem folyamodott, ſe' annak munkájának azt ſenki nem hitte, és így az ördögökről való előterjeſztések meg vóltakt a' Zsidók közt a' Babilóniai fogság előtt-is. — De ezen kívül, a' Jób' könyvébenn nyoma van a' Sátánnak mint Gonoſz Léleknek. Én azt nem vítatom, ha valyon Poetai előadás -e az

az ott vagy nem, elég az hozzá, hogy a' roſzſz Lélekről már van ſzó a' Fogság előtt irt ezen könyvbenn. Évát-is, az Új Testamentomi Sz. Irók' magyarázatja ſzerént az ördög tsalta-meg. — Lehetetlenségnek-is láttzik, hogy a' Zsidó a' Babilóniaiak' költeményét vegye-fel a' maga' Vallása' tárgyáúl; mivel azok Pogányok vóltak, azokat pedig a' Zsidók gyomorból gyűlölték. — De azombann Fogságbann őket ezek tartották: tehát ſem magok ſem Tudományok nem lehetett kedves a' Kanahán földére ſzüntelen viſzſzakivánkozó Zsidó előtt. — Az-is nagyon viſzſzatettző dolog volna, hogy magoknak a' fogságbann lévő Prófétáknak könyveibenn találtatnék valami abból az idegen Vallásból, a' mellytől ſok Intésekkel kívánták ezek a' fogságbann lévő Népet megőrizni? Vallyon merték volna-e' ezek azt úgy adni-ki, mint az ő Istenektől a' Jehovától ſzármazott Tudományt? mikor minden Zsidó tudta hogy az a' Pogányok' ſzennye ő rajtok? Valyon ha ott a' Nép némelly idegen ſzokásokat bévett-is ide haza nem rázta volna-e' le magáról eſzére advánn a' Próféták, hogy az Isten most-is éppenn azért vitette őket fogságra, mert az idegenn Istenekhez elhajlottak. A' bizonyos hogy a' Zsidóság a' fogságból lett haza ſzabadulása utánn ſoha a' Mó'ses' és Próféták' írásaitól elnem távozott sőt azt a' körömſzakadásig megtartotta; hogy eshetik hát az meg hogy az ördögökről való Tudományt még tovább-is hiſzik mikor tudták, hogy azt a' Pogányoktól vették, mikor tudták, hogy arról az ő Prófétáik ſemmit ſoha nem tudtak.

XXXIII. §.

Valyon a' Kristus hitte-e' az Ördögöknek létét, vagy tsak alkalmaztatta magát, a' Nép' tévelygéséhez mint Bölts Tanitó.

Hogy van Ördög, és hogy azokról maga a' Kristus úgy itélt, mint valósággal lévö Valókról bizonyos a' Szent Irásból: Ugyan-is.

1.) A' Szent Irás azt mondja bizonyos Lelkekröl, hogy *azok vétkeztek*, melly által magokat a' legszomorúbb állapotbann tasztították. (:*a*:) Továbbá, hogy a' roszsz Emberek hasonlók az ördögökhöz valamint a' kik igazságot tselekesznek hasonlók az Istenhez.. (:*b*:) Ezen kívül, a' Kristus azért jött, hogy az *Ördögök' tselekedeteit elrontsa*, — hogy az *Ördög a' hazugság' Attya, az igazságbann meg nem maradt, és hogy az eleitől fogva Ember' ölő*. Már ha nintsenek Ördögök, úgy ezek az ördögöktől vett hasonlatosségi a' Szent Irásnak tsak üres hangok mind azokkal egyetembenn, a' mellyek ő rólók, mint Okos Valókról mondatnak; avagy pedig illő vólna-e' a' Jésushoz mint Igazság' Tanítójához, és az Apostolokhoz -is, a' kiket a' Szent Lélek vezérlett minden igazságra olly' dolgoktól venni a' hasonlatosságot, mellyek éppenn nintsenek, és azokrol mondani számtalan sokszor valamit, a' mellyek sohol a' teremtett dolgok közt nem találtatnak?

2.) A' bizonyos, hogy a'. Szent Irás számtalan helyekenn él ezen szóval δαιμων. δαιμωνια, a' melly szó a' Pogány Iróknál-is szokásbann van, de azoknál jó Értelembenn p. o. bizonyos Istenekről vétettetik, valamint az Ujj Testamentombann-

(:*a*:) 2. *Pét.* 2:4. (:*b*:) 1. *Jan.* 3:7-11. (:*c*:) *Jan.* 8:44.

bann-is a' hol azzal Pogány él, vagy azoknak Megfogások szerént szóll valamelyik Szent Iró p. o. *Pál idegen Istennek* (: δαιμονιων :) *hirdetője* (: *a* :) — Másutt pedig a' Szent Irók bizonyos roszsz Lelkeket jelentenek ezen szóval. A' kik ugyan-is nagy nyavalyábann vóltak, azokról a' mondódik, hogy azok az Ördögtől (: δαιμων-tól :) gyötrettettek (: *b* :) Továbbá, ez a' szó δαιμων sok helyekenn ezzel a' szóval tseréltetik fel *Sátán*, a' melly veszedelmes, gonosz indulatú embereket-is jelent, mint p. o. *az ellenség* (: *Sátán* :) *állyon az ő jobb keze felől* (: *c* :) de jelent olly' *Gonosz Lelkeket*-is a' mellyeknek egész Országok van, — és a'mellyek az Embereknek ellenségei, 's a' mellyek közül eggy, a' több roszsz Lelkeknek a' Feje. (: *d* :)

Már mivel a' Pogányok ezt a' kifejezést δαιμων jó Lelkekről és Istenekről, a' Kristus pedig éppenn ellenkező értelembenn vették, és mivel a' Pogányok az ördögöknek Fejedelméről vagy-is a' Sátánról, mellyet a' 'Sidók δαιμων-nak tettek-ki semmit sem tudtak: látni való, hogy a' 'Sidók a' δαιμων Nevet egyedül roszsz Lélekről vették; következésképpenn ők azoknak lételét valósággal-is hitték. Innen az Ekklésiai Atyák-is (: *e* :) megjegyzették, hogy az Ujj Testamentombann a' 'Sidók éppen nem olly' Értelembenn veszik ezt a' szót δαιμων mint a' Pogány Irók szokták venni: ezek pedig

(a) *Tsel.* 17: 18. 1. *Kór.* 10: 20, 21. 1 *Kór.* 8: 5. (b) *Mát.* 8: 31. *Luk.* 8: 29. (c) *Mát.* 12: 26. *Luk.* 11: 18. *Ésa.* 6: 12. (d) *Luk.* 11: 15. *Éfés.* 6: 11, 12. (e) *Clemens Alex.* Strom: *L. V. pag.* 701. *Origines contra Celsum L. V. pag.* 234. *Eusebius præp. Evang. L. IV. C.* 5.

pedig tökéletesenn tudhatták, hogy a' Kristus' idejebeli 'Sidók mit értettek azon szó alatt.

Mind ezekből a' Jegyzésekből a' következik, hogy az Ujj Testamentombann sok Szent Irásbeli helyek vagynak, mellyekbenn világosann szó van bizonyos roszsz Lelkekről, mellyek az Embereknek ellenségei, és a' mellyek bizonyos 's velek eggy természetű Fő Gonosz Lélek alatt vagynak, vagy hogy a' 'Sidók tökéletesenn hittek lenni ördögöket. Ezt mivel el nem lehet tagadni: tehát azok a' kik az Ördögről semmit sem tartnak, nem-is szólnak a' Szent Irás' betűi ellen, elhivénn hogy a' 'Sidók valósággal hittek lenni ördögöket, hanem ezt az igen esmeretes, és nagyon közönségessé lett kifogást teszik ezen matériábann, valamint másutt-is: hogy mind a' Kristus mind " az A-„ postolok, mikor az Ördögökről szólnak, tsak „ alkalmaztatják magokat a' 'Sidóknak tévely-„ gésekhez', a' melly mivel mélyenn megfe-„ neklett a' 'Sidók közt nem merték azt pisz-„ kálni, azombann pedig sem a' Kristus sem az „ Apostolok az Ördögöknek lételét nem hit-„ ték, hanem szemességből (:*prudentia*:) kel-„ lett magokat azokhoz alkalmaztatni, mert „ külömbenn a' magok' Tudományok' terjesz-„ tésébenn megakadályoztattak vólna.

De hogy a' Kristus az Ujj Testamentombann az Ördögökről való Tanításaibann, nem alkalmaztatta magát a' 'Sidókhoz, hanem maga-is valósággal azt hitte, hogy vagynak Ördögök, ezekből megtettzik:

1.) A' Kristus nagy *Seriositással*, és éppen olly' időbenn szóll az Ördögökről, mikor különösenn azt akarja meg-mutatni, hogy ő igazságot tanít, és őtet melly méltatlanúl üldözik azért, p. o. *Jan.* 8: 40-44. *Ti ördög Átyától* vo-

valok vagytok, és a' ti Atyátok' kivánságit akarjátok tellyesitni. Az eleitől fogva Ember' ölő vólt, az az igazságbann nem állott - meg, mert nintsen ő benne igazság. Valamennyiszer az hazugságot szóll mindég a' magáéból szóll; mert hazug ő és a' hazugságnak Attya. Moſtan pedig igyekeztek engemet megölni, ki az igazságot szóltam nektek, mellyet hallottam az Istentől. Valyon igazságosann, kelne-e' ki itt a' Jésus a' 'Sidók ellen, hogy neki nem hiſznek, mikor igazságot mond, mikor éppenn maga tudja, hogy ezen versbenn nem mond igazat? Mitsoda Kharakter nélkűl valóság vólna éppen akkor és abbann kivánni, hogy hidjenek neki, mikor ollyat beſzéll az Ördögről, a' mit maga éppenn nem hiſzen?

2.) Olly' helyekenn-is ſzóll a' Kriſtus az Ördögről, mellyekbenn éppenn ſemmi ok ſem vólt reá, hogy arról ſzólljon p. o. *Mat.* 25:41. *Akkor ſzóll azoknak-is kik az ő bal keze felől leſznek: Átkoztak, mennyetek-el az örök tűzre, melly meg-kéſzittetett az Ördögnek, és az ő Angyalinak.* Már ha a' magát másokhoz ſzükségből alkalmaztató Ember, tsak akkor alkalmaztatja magát máſokhoz, mikor azt el-nem kerűlheti: a' Kriſtus mint leg-böltsebb Tanító, hogy tselekedheti ezt, mikor erre oka éppenn nints? — minek zavarja-öſzve ott a' maga Tudományával a' 'Sidók' tévelygéseit, mellyeket ő éppenn nem hiſz, a' hol arra ſzükség éppenn nintsen? és a' hol mint Világ' itélő Bírája igazánn akar itélni?

3.) Ha tsupa tévelygés lett vólna a' 'Sidóknak az Ördögök' lételéről való Tudománnyok; úgy a' Kriſtus az ő Tanítványinak mint belső Barátinak valaha titkonn meg-mondta vólna, hogy a' tsak tévelygés, kogy azt ne-

hid-

hidjék, mert ő sem hiszi. Úgy de a' Krisztus arról a' Tanítványoknak soha tsak eggy igét sem szóllott, hogy ő nem hiszi a' 'Sidóknak az Ördögről való tévelygéseket, sőtt azoknak titkonn-is tsak azt mondta az Ördögökről, a' mit közönségesenn p. o. *Mat.* 13: 36 -- 39. *Akkor elbotsátvánn Jésus a' sokaságot, járulának hozzá az ő Tanítványi, és mondának: magyarázd-meg nékünk, a' Konkolyról való Példa beszédet, és monda nékik: az ellenség, a' ki a' Konkolyt hinti az Ördög. 's. a. t. Így Mat.* 8: 10-12. *Luk.* 10: 17. — 20. — Sőtt még akkor-is, mikor már másod' Nap' meg-hal, szintén úgy szóll a' Tanítványi közt az Ördögről; mint az előtt: *Simon Simon úgy mond: Imé a' Sátán kívánt tégedt megrostálni. Luk.* 22: 31. De a' mi nagyobb és méltó különösenn a' megjegyzésre, a' melly' órábann felvitetett Mennybenn, ugyan abbann éppenn olly' bizonyossággal szóll az ördögökről az ő Tanítványi közt, mint az előtt: *Az én Nevem által úgy mond Ördögöket űztök 's. a. t. Márk.* 16: 17. Ha ezekbenn a' Szent Irásbeli helyekbenn, és ezen környülállások köztt a' Krisztus igazat nem mondott; úgy soha se' tudjuk megitélni, hogy mikor mondott hát igazat. — Ha pedig szólvánn itt az ördögökről igazat mondott, úgy ő bizonyosann hitte, hogy vagynak Ördögök, nem pedig tsak a' Néphez való maga' alkalmaztatásból tselekedte azt.

4.) A' Krisztus a' 'Sidóknak nagyobb és kissebb tévelygéseiket eggyre feszegette. Ő a' Fariseusok' Balvélekedéseiket szemtől szembenn ostromlotta. — A' Szombatról, Áldozatokról és a' Tzeremoniákról való helytelen értelmeket az Irástudóknak bátrann piszkálta, pedig ezek Vallást illető dolgok vóltak, mellyekhez a' 'Si-

dók

dók a' Körömszakadásig ragaszkodtak. — Honnan van hát, hogy tsak ezen eggyetleneggy tévelygéseket nem meri megtámadni a' 'Sidóknak, a' mellyet ha azok a' Pogányoktól vettek, a' mint tartják, avagy nem könnyebb vólt vólna-e' azt, mint nem régit, — mint idegen, — bálványozó, és a' 'Sidók előtt utálatos Nemzeteknek Költeményeket megtámadni, és mint az ő Vallásokbann esett hiba ellen kikelni? Hogy álhatta ezt meg az az Igazság mellett buzgó, és azért halált-is szenvedő Jésus hogy mikor egyéb tévelygéseiket a' 'Sidóknak világosann, — eggyenesenn, — bátránn, — nem tettető Lélekkel, — akár hol, — és akárki előtt megtámadja, és ostromolja, ez ellen az eggyetleneggy ellen éppenn nem szóll, hanem abba szüntelen alkalmaztatja magát a' Néphez.

5.) Mi-is vólt volna a' Jésusnak könnyebb, mint ezt az ördögökről való tévelygést megtámadni, mikor a' Sadduceusok a' kik se' Angyalt se' ördögöt nem hittek, ebbenn ötet segítették volna, és mint a' Fő Tanátsnak Tagjai oltalmok alá-is vették volna, mivel ebbenn az ő Tudományoknak szembetűnőképpen kedvezett volna.

6.) A' Jésus tzélja egyebek közt a' vólt, hogy eggy tiszta, és erköltsi Vallást hozzonbe az Emberek közzé, — hogy igazságot taníttson, — hogy a' tévelygéseket elrontsa: már ha ő magát a' Zsidóknak ördögökről való Babonájához szabta; úgy az ő tulajdon tzélja ellen tsinált, és az ő általa felállítandó Vallásbann-is ezt a' Babonát mint az Erköltstelenség' eggy fő Kútfejét maga béhozta, mivel olly' szorosann alkalmaztatta magát a' Zsidóknak ezenn Babonájához, hogy a' Keresztyén azt a' Kristus' szá-

szájából mint tsupa igazságot úgy veheti. — Ha Sokrates, és más nagy Emberek ellent állottak a' Nép' Babonájának: a' Kristus mint minden Tanítóknál sokkal tökélletesebb Tanító, ugyan hogy halgathatott egész Nép' Balvélekedéséről, sött hogy szabhatta magát ahoz?

7.) Azt sem lehet itt mondani, hogy azért nem támadta-meg a' Kristus ezt a' tévelygést, mert félt hogy megölik érte, mert így sem a' Papok, sem a' Fariseusok, sem az Írástúdok ellen nem kellett volna soha szóllni: azombann a' mint oda fellyebb láttuk még az ő halála előtt való Nap'-is, sött a' Mennybenn való felmenetelekor-is tsak úgy beszélt az ördögökről, mint az előtt. Ekkor pedig már éppen nem vólt szüksége a' maga' Néphez való alkalmaztatására, mert már kézbenn kerűlt, azutánn pedig Mennybenn felvitetett.

8.) A' Kristus azt ígéri az Apostoloknak, hogy elküldi reájok a' Szent Lelket, a' ki őket minden Igazságra megfogja tanítani; már mivel az Apostolok szinte olly' hangonn tanították az ördögről mint a' Kristus 1 *Ján.* 3: 8. 2 *Pét.* 2: 4. és sem a' Kristus nem szólt soha az ellen, sem a' Szent Lélek mást az ördögökről nem tanított nékik minekutánna azt Pünköst' Napján vették: látni-való; hogy éppenn nem vólt szükségek az Apostoloknak magokat alkalmaztatni ezenn Tudományban a' Zsidókhoz, mivel az úgy vólt a' mint ők azt tanúlták a' Kristustól, és a' mint a' Nép azt hitte.

Ezek szerént, mivel az egész Újj Testamentombann eggyetlen eggy hely sints, a' mellyből meg lehetne mutatni, hogy a' Kistus és Apostolok az Ördögnek lételét tsak Babonának és tévelygésnek mondották volna: ellenbenn számtalanok azok, mellyekbenn ugyan ők

az

az Ördögökről, mint lévő Valókról úgy szóllnak: látnivaló, hogy a' Krisztusról és az Apostolokról nem lehet azt mondani, hogy magokat a' Nép' ezen előttök tudva lévő tévelygéséhez tsak alkalmaztatták volna; 's e' szerént, mivel a' Krisztus és az Apostolok az Ördögökről, mint lévő Valókról úgy szólnak: tehát kell azoknak valósággal lenni.

Jegyzés. Ha ezt a' mai módi magyarázás' módját felvesszük, hogy a'hol mi akarjuk, ott mindenütt azt mondjuk, hogy alkalmaztatta magát a' Krisztus a' Néphez, úgy a' Bibliát rosszabbúl fogjuk nem soká magyarázni akarmelly *Classicus Írónál*-is; mert ki tudja meghatározni, hogy hol kezdődik az Alkalmaztatás, és hol szűnik-meg? mikor alkalmaztatja magát a' Krisztus a' Néphez, mikor nem? mellyik Szent Irásbeli helybenn lessz már az Igazság, mellyikbenn tsak a' Néphez való alkalmaztatás? — Tudjuk, hogy már mitsoda veszedelmes következéseket szűlt az, hogy ezt az eggy szót *Accommodatio* vagy Alkalmaztatás első rangú regulájává tették a' Szent Irás' magyarázatjának a' mai Emberek. Mert p. o. hogy egyebeket elhalgassak, nem ezen regula szerént mondják-e' ma sokann azt, hogy a' Krisztus soha magát elősször úgy nem nézte mint Messiást, hanem látta, hogy a' Nép mitsodásnak tartja a' Messiást, és hogy ő-is nagy tekintetbenn tartatott attól: tehát mivel Krisztusnak vagy Messiásnak titulálták, alkalmaztatta magát a' Néphez, felvette magának azt a' Titulust, és úgy lett Messiássá. — Az egész Szent Irást nem hozza-e' Zavarbann tsak ez az eggy példa, mellyet az *Accommodatio* szűlt. Az igaz, hogy a' Krisztus tagadóképpenn (*negative*) alkalmaztathatta magát a' Zsidókhoz, az az sok igazságokról halgathatott, mivel nem vólt a' Zsidó Nép, sem magok a' Tanítványok

nem vóltak még elkéfzíttetve arra, hogy mind eggyformánn bevehefsenek mindent, mint ez megtetszik a' Kriftus' fzavaiból. *Jan.* 16: 12. *Mat.* 7: 6. *Mat.* 16: 20. De hogy a' Kriftus állíttóképpenn-is (*positive*) alkalmaztatta volna magát, az az hogy a' máfok' tévelygését mint Igazságot helybenn hagyta és oltalmazta volna. 's úgy adta volna ki magát, hogy ő hifzi azt mind a'mit a' nép hifz, pedig azombann belől nem hitte, e' mondom éppenn ellene van a' Kriftus' tökelletes Kharakterének, Igazság eránt való fzeretetének, egyenes fzívűségének, bátor és fzabad lelkűségének. 's a. t.

XXXIV. §.

Hogy lettek az Ördögök?

Az Iften eggyátallyábann jóvá teremtett minden Angyalt; hanem azok közük némellyek az ő rendeltetésekkel nem gondolvánn vétkeztek: 's ezek a' bűnös Angyalok neveztettek a' Szent Irásbann Ördögöknek. Hanem a' Szent Irás nem határozza-meg a' Vétket, mellyet véghez vittek, fem az Időt, mikor azt véghez vitték, fem a' módot, a' miképpenn ők azt véghez vitték. Mert *Ján.* 8: 44 verséből ennyi bizonyos, hogy az *Ördög az Igazságtól eltávozvánn tsalárdúl tselekedett*, t. i. az Éva' megtsalásábann. De e' volt-e' az Ördög' első vétke nem tudni? — annyival inkább eggy Ördög által tsalattatvánn-meg Éva, hogy lett az által olly' fok Angyal Ördöggé, azt ezen versből nem lehet kitsinálni. — Mások hát a' maga' Böltsefségébenn való kevélységét tefzik az Ördögök' első bűnének, fundálvánn magokat 1 *Tim.* 3: 6. *A' Lelki Páfztornak nem újjnak kell lenni a' Tudománybann, hogy valamiképpenn felfuvalkodvánn, az Ördöggel eggy kárhozatba ne efsék.*

efsék. De ezt így magyarázzák többnyire: A' Lelki Páſztornak nem kell lenni járatlannak és újjnak a' Kereſztyén Vallásbann, és azombann felfuvalkodottnak, ne hogy kárhoztaſson az őtet tsúfolók által. — Mások roſſzúl értvénn 1 Mó's. 6: 2. abbból magyarázzák-ki az ő eseteket, hogy az Embereknek Leányival háltanak. — Akármi vólt légyen az Ördögök' vétke, elég az hozzá, hogy a' nagy vólt, mert azok azért a' legſzomorúbb állapotbann ejtették magokat. 2 Pét, 2: 4. Jud. 6. Mat. 25: 41.

XXXV. §.

Mitsoda munkáit említi a' Szent Irás az Ördögöknek.

Mit tehet az Ördög? mennyire terjed-ki az ő ereje? ezt mi nem tudjuk: hanem, hogy mind erköltsi, mind Fisikai tekintetbenn a' Kristus' idejébenn nagyon kimutatta a' maga' erejét a' Szent Irás ſok helyekenn tanítja: nevezetesenn.

I.) Erköltsi tekintetbenn.

a.) az Erköltstelenséget az Ördög' álnokságából folytatja-le az Ur Jésus, — ennek tulajdonítvánn az első Ember' megtsalattatását. *Az Ördög' úgymond eleitől fogva ember' ölő vólt abbann igazság nints, ő a' hazugságnak Attya Jan.* 8: 44. Ember' ölőnek azért mondja, mivel ő általa lettek az Emberek halandókká

b.) Az Erköltstelenséget és Babonát ő ſegítette elébb mind a' 'Sidok, mind a' Pogányok közt. *Tsel.* 16: 18. *Efes.* 2: 1, 2. *Jan.* 8: 44. 2. *Kor.* 4: 4.

c.) A' Kereſztyének közt a' Tudatlanságnak fenntartása, melly által az Evangyeliom ereje megakadályoztatik, néki tulajdoníttatik. *Mat.* 13: 24. 's. a. t. 2 *Kor.* 4: 4. 2 *Tim.* 2: 24. — 26. 2 *Theſs.* 2: 8. *Jel.* 12: 9. Eggy ſzóval úgy, iráttatik-le az Ördög az Ujj Teſtamentombann, mint az Erköltstelenségnek Ideálja, vagy tökélletes példája, a' kinek Orſzága van. *Jan.* 12: 31. — 14: 30. Az Erköltstelen Emberek-is úgy adatnak-elő, mint az ő Orſzágának polgári, a' kikenn ő uralkodik *Efés.* 2: 2. *Tsel.* 26: 18. és a' kik ahoz hasonlók.

II.) Fisikai tekintetbenn. A' Szent Irás ugyan-is azt mondja, hogy a' Kriſtus' idejébenn igen ſok Embereknek Teſteket elfoglalta az Ördög, és azokat rettenetes nyavalyákkal kinzotta.

Ezek felett az ördöngösök felett már régtől fogva igen hevesenn vetekednek a' Tudósok, némellyek azt állitvánn, hogy valósággal elfoglalta az Ördög bizonyos Embereknek testeket, de a' mit mások ezen okokból tagádnak.

1.) A' Biblia az ördöngösökönn, őrült, dühös, megromlott vérű, melankholikus és más külömbkülömbféle terhes nyavalyábann kinlódó Embereket ért: mert világosann mondatik, hogy *Sault a' Gonoſz Lélek gyötré*, az az, az ő ſzkott dühöſségébenn, vagy Melánkholiájábann ujjra viſzſza esett, a' mellyet Dávid *lantal üzött-el.* Így *Mat.* 8: 28. olly' kegyetlenek vagy *dühösok vóltak az ördöngösök, hogy a' vas lántzokat-is elſzaggatták* Így *Ján.* 10: 20. *Ördög vagyon benne és bolondoskodik* Így *Márk.* 5: 15. *Luk.* 8: 35.

2.)

2.) Sok helyekenn az Ördög valami terhes nyavalya nemével tseréltetik - fel, mint ugyan azon eggyet jelentő dologgal p. o. *Mat.* 17: 16- *Uram az én Fiam korságos, de a' Te Tanítványid nem tudják meggyógyítni. Jésus pedig megdorgállá, az Ördögöt és kiméne' belőle.* *Luk.* 13: 11 — 16.

3.) A' Kriſtus előtt Ördöngösről az Ó Teſtamentombann ſohol ſzó nints, most ſem tapaſztaljuk, hogy az Ördög valakibenn belebújna, tsak a' nagy nyavalyábann - valók, á' megromlott vérü Emberek mondják, hogy ő bennek Ördög van. A' Pogányoktól kapták, hát ezt a' gondolatot a' 'Sidók, hogy bele megy a' Lélek az. Emberbenn mint a' Pythiábann, — és ezt a' Pythagorás' *Metempsykhosiſſa* igen ſegítette. A' Kriſtus hát így találvánn a' 'Sidókat, tsak alkalmaztatta magát hozzájok, mint ma, ha valami okos ember a' tudatlan Nép között valakivel beſzélvén ellene nem mond annak, mikor halja, hogy: ez az Ember nem maga van, — ennek az Embernek Spirituſsa van ezt az Embert a' Boſzorkányok rontották-meg. A' Csillagvi'sgáló-is azt mondja: a' Nap fel kél, és le-megy, és azombann másképpenn érmagábann.

4.) A' melly dolognak okát ki nem tudták találni a' 'Sidók, annak okáúl a' Napkeleti Filosofia ſzerént vagy az Angyalokat tették, ha t. i. a' dolog jó vólt, vagy az ördögöket ha roſzſz vólt. — Már lévénn olly' nehéz nyavalyák, mellyeknek okát nem tudták kitalálni, és meg ſem tudták gyógyítani, azt mondták, hogy az Ördög foglalta - el az olly' Embert.

5.) Az okoſság meg nem foghatja, hogy miképpenn munkálódhatik e' mi Világunkbann eggy Gonoſz és határok közé ſzoríttatott Lélek? mi-

kor az nem tartozik a' mi Világunkra, mert a' nem teremtetett a' mi Világunk' teremtésekor, 's nem-is földi természetü ő. Ki érzi magábann, hogy ő a' Jupiter vagy Saturnus tsillagbann lévő teremtésekbenn e' földről munkálódhatna? Így az Ördög ha nem e' mi Világunkbann való, hogy munkálódhatna ide? De tegyük-fel, hogy lejött e' mi Világunkbann-is: így-is, hogy munkálódhatik ő mi közöttünk? Vagy a' Természet' törvényei szerént munkálódik ő, vagy nem. — A' Természettörvényék szerént soha Ördög Emberbenn nem bújhat: mert ez rendkivül való dolog. — De hogy-is bújhat belé az Ördög az Emberbenn? eggy *Substantia*, hogy bújik a' másikbann, annak kizárása nélkül? Beteggé tesz valakit? úgy de hogy sürítti-meg a' vért, hogy rontja-el a' Test nedvességeit, hogy gyengíti-meg az elmét, a' Testbenn lévő húzó erőket, Inakat. 's. a' t.

6.) Azért hogy meg nem engedhetik ezek, hogy lettek vólna valaha ördöngösök azt mondják, hogy tsak ugyann mind örökké tsuda lesz az, hogy a' Kristus azokat a' rettenetes nyavalyákat meggyógyította, mellyeket meggyógyított, mert ő tsak szóval gyógyította-meg azokat.

Mások ellenbenn a' Szent Irás utánn azt hiszik, hogy vóltak valósággal Ördöngösök, vagy ollyan Emberek, a' kikbenn az Ördög bemenvénn rettenetes nyavalyákkal kinoztattak. Ugyan-is.

1.) Örült dühös, melankholikus 's más nehéz betegségbenn lévő Embereket az ördöngösökönn nem lehet érteni: mert ezek az ördöngösök a' Kristussal okosann beszélnek, és p. o. a' Gergezénusok' disznai' zavarásábann olly'

oko-

okofok vóltak, hogy mikor azokat a' tenger' partonn ide 's tova kergették, őrült létekre a' nagy meredek hegyről nem estek a' Tengerbe, holott az őrült Ember mindennek neki megy, és az okos-is nehezenn menekedhetne-meg a' magas meredek hegyenn-való futkározásbann, hogy le ne forduljon arról, hát az efztelen? Ezek hát őrült Emberek nem lehettek. Megromlott vérű dühös Emberek fem lehettek; mert féltek a' Kriftustól, — a' parantsolt nékik, azok engedelmeskedtek, és kérték őtet. A' megromlott vérű dühös Ember illyeket nem tselekfzik: más egéfzenn az ő Kharaktere. Ő fenkinek Nagyságát, Méltóságát meg nem esmeri, — ő engedelemmel nem jár, hanem a' merre az ő dühöfsége, 's megromlott vére vezeti, arra megy. — Melankholikus Emberek fem vóltak ezek; mert azok elvonják és elrejtik magokat, — mindég fzomorúak, — azokat ha erővel akarnánk-is megfutamtatni, nem lehetne, és nem mondom 2000 Difznót, hanem tsak eggyet-is velek kergettetni lehetetlenség volna. — Külömbenn-is a' Melankholikus tsak eggy bizonyos dologgal foglalatoskodtatja magát, és hogy azt el nem éri azért fzomorú: úgy de, hogy tudhatni azt, hogy ezek a' Gergezénusok' Difznaikba kéredző Melankholikusok, Difznókkal fantazíroztak, — a' mélly difznók tsak történetből vóltak éppenn akkor ott, és ők-is tsak most mentek-ki a' Városból? De továbbá, ha nyavalyát tefz az Ördöngöfség, hogy befzélhet a' Nyavalya ezen Ördöngösökből? hogy megy ez a' Difznókba? Mert azt nem lehet mondani, hogy az Ördöngösök mentek, nem pedig az Ördögök, mert világosann mondatik, hogy *amazok* az az, az Ördögök ki *menvénn ezekből*, az az, az Ördöngösökből *menének a' Difznókba* v. 32. — Külöm-

lömbenn-is azt mondja a' Jésus *Mát.* 25: 41. hogy az *Ördög az ő Angyalival vettetik az örök tűzre*, vagy büntetésekre. Már ha az Ördögönn tsak nyavalyát kell érteni, hogy büntettetik az örökre? — Az Ördögöknek jó Angyalok tétetnek ellenekbenn, — valamint ezekenn nem lehet egésséget érteni: úgy azokonn sem betegséget. — Utóljára az-is mit tenne ezen Értelem szerént, mikor a' mondatik a' Krisztusról, hogy ő az Ördögök' Fejedelme által űzi-ki az Ördögöket? A'vagy a' legnehezebb betegséget betegséggel lehet-e' meggyógyíttani, és van-e' a' Betegségeknek Fejedelme?

2.) Megkülömbözteti a' Szent Írók az Ördöngöst más egyéb nyavalyásoktól. *Mát.* 4: 24. *Vivének a' Krisztus' eleibe sok nyavalyásokat, Ördöngösöket, korságosokat, guta ütötteket.* — *Márk.* 1: 34. *Meggyógyítt vala külömbkülömbféle betegségeket, és Ördögöket űz vala, és nem hagyá vala szóllani az Ördögöket. Luk.* 4: 40, 41. *Külömbkülömbféle betegeket gyógyítt vala, nagy sokakból pedig Ördögök-is mennek vala-ki. Márk.* 3: 15. *Mát.* 10: 1—3. *Luk.* 1: 21. — 8: 2. — 13: 32. *Mát.* 4: 24.

Azonn ellenvetésre pedig, melly vétetik *Mat.* 17: 16. *Uram a' Fiam korságos*, — *és Jésus megdorgálá az ördögöt és ki méne ő belőle*, ezt feleljük: Itt nem a' Korságosságért tétetik az ördög; hanem a' Korságosság vólt az a' nyavalya, mellyet az ördög okozott, és azért nem a' Nyavalyát űzi-ki a' Kristus, hanem az ördögöt mint a' nyavalyának szerző okát. — De azombann azt-is megengedjük, hogy a' Zsidó kelletinél többet tulajdonított az ördögnek, és a' természeti nehezebb nyavalyákat-is ördög' munkáinak gondolták lenni: de hogy a' Kristus-is úgy értett volna, azt nem hisszük.

A'

3.) A' Pogányoktól nem kaphatták a' Zsidók a' gonofz Lelkek által való el-foglaltatását az embereknek, mert a' δαιμων, mellyel az Új Teftamentombann a' gonofz Lélek kitétetik, Jó Lelket, Iftennél kifsebb Lelket, vagy Isteneket-is jelent a' Pogány Íróknál. Hogy pedig a' Kristus itt-is alkalmaztatta volna magát a' Zsidókhoz, a' fellyebb előfzámlált okoknál fogva lehetetlen. Mert más a' Nép' tévelygését tsak elhalgatni; — más pedig azt mint igazságot állhatatosann oltalmazni. A' Jésus pedig azt oltalmazta, hogy ő ördögöket űz, és hogy valaki azt ne mondhafsa, hogy tsak nagy betegségeket gyógyít meg-is külömbözteti a' Nyavalya' gyógyítását az ördög' űzéstől. *En ördögöket űzök és betegeket gyógyítok. Mat.* 13: 33. — Így mikor azt vítatja, hogy ő nem a' Belzebub által űzi-ki az ördögöket hanem Iftenì erő által, mert hogy *űzhetné-ki a' Sátán a' Sátánt?* itt mondom a' Kristus éppenn olly' értelembenn vefzi az ördögöt a' mellyet kiűz, mint a' véle vetélkedő Fariseufok; mert ha nem, miért nem mondja hát megnékik ezenn heves vetekedésbenn hogy ő nékik rofzfz Megfogások van az ördöngösökről? Lám azt az állítást, hogy ő a' Belzebub által űzi-ki az ördögöket megtzáfolja; hát az ördöngösökről való állításokat a' Fariseusoknak miért nem támadja-meg? — Ha valami Orvoshoz menne eggy Ember, a' ki azt hifzi, hogy ő benne ördög van, és azt a' Doktor meggyógyítvánn azt állítana 's oltalmazná, hogy ő valóságos ördögöt űzött-ki abból az emberből, pedig tudná, hogy termé-fzeti nyavalyát gyogyított-meg, — az illy' Orvosnak ezenn maga' viseletét fenki maga alkalmaztatásnak nem nevezheti, hanem hazugságnak, álnokfzivüségnek. A'vagy pedig a' Kristusnak felséges és motsok nélkül-való tifzta Karakteré-

vel megeggyezhetnek-é az ílly' dolgok? — De nem tsak maga a' Kristus űzi- ki az ördögöket, hanem ád arra hatalmat az ő Tanítványinak-is, a' melly, ha nem úgy hitt a' Kristus a' mint beſzélt, annyit tenne, hogy ők legyenek abban fő Mesterek, hogy ez a' babonás vélekedés to- vabb tovább terjedjen 's úgy menjen által mint ő Tudománya, a' Kereſztyénekre-is. Ezt pedig ki merné tsak gondolni-is a' Kristusról! a' ki a' Tévelygéseknek olly' ellensége vólt, mint a' melly barátja az Igazságnak, a' ki a' Szent Lelket is mint Igazságra vezetőt úgy ígérte-meg az Apostoloknak. — Utoljára, a' Tanítványit ſoha titkonn ezen tévelygésekről megnem intette, sőt az ő titkos Tanításaibann-is belé keveri az ördöngösöket. *Luk.* 10: 17. — 20. *Márk.* 9: 27. *Márk.* 16: 17.

4.) Azt mondja a' Kriſtus *Jan.* 15: 24. *hogy ő ollyakat tselekedett a' 'Sidók közt, a' mellyeket ſoha ſenki nem tselekedett*: úgy de az Ó Teſtamentomi Próféták ſok nehéz nyavalyákat gyógyítottak, sőt halottakat -is támaſztottak, és így itt maga a' Kriſtus nyilvánn tzéloz az ördöngösök, nem pedig a' terméſzeti nyavalyák' meggyógyítására. És azért álmélkodnak mindnyájann ö rajta, — azt kérdezvénn eggymástól: *Kitsoda ez, hogy illy' hatalommal parantsol, a' tiſztátalan Lelkeknek - is és engednek ő néki?*

5.) Arra a' nehézségre pedig, hogy ſem a' Kriſtus elött, ſem már ma nintsenek ördöngösök, ezt felelik a' Theologusok: az Isten a' Kriſtus' idejébenn megengedte, hogy különössen kimutaſsa magát, hogy a' Kriſtus éſzrevehetőképpenn megmutaſsa, hogy ő azért jött, hogy az Ördögnek tselekedeteit elrontsa, — hogy meg-rontsa ama régi Kigyónak Fejét, az

az,

az, az Ördög' hatalmát elvegye, és a' Jésusbann-való Bizodalom annál inkább megerősíttessen az Emberekbenn.

6.) Arra a' nehézségre: Nem lehet megfogni, hogy miképpenn munkálódhatta az Ördög az Embernek azon nyavalyáit, abból lehet megfelelni, hogy mi sem tudjuk, hogy a' Lelkünk miképpenn munkálódik a' mi Testünkbenn, és e' még sem képtelenség, mert tsak eggy Képzelődés véghetetlen nyavalyákat okoz. Ezen fellyül azért, hogy valamit nem tudunk megfogni, nem lehetetlen az.

Jegyzés. Azon Históriából, melly az ördöngösökkel a' Gergezénusok' Tartománnyábann esett. *Mat*. 8: 28-32. *Márk*. 5: 1. - 13. ezt a' vádot teszik a' Kristus ellen a' Keresztyén Vallás' ellenségi: A' Jésus úgy adja-ki magát, mint jóltévő: de hát jóltévő az a' ki 2000. Disznót a' Tengerbenn öl? Hát embereket szerető az a' ki illy' szerentsétlénséget okoz? Avagy nem égrekiáltó igazságtalanság-e' annyi Embert kész akartva szegénnyé tenni? és pedig a' kárt so-ha viszsza nem téríteni: pedig ő tanítja, hogy a' ki valamit mástól elvesz, hétszer annyit adjon helyébe.

Erre a' fontos nehézségre így felelünk. Ez az eggy tselekedete tsak a' Jésusnak, a' mellyből eggyenesenn nem látszik, hogy használt vólna az Emberi Nemzetnek. De ezen tselekedetbenn-is ezeket kell gondolóra venni.

1.) Akár őrült Emberek vóltak ezek, kiket most a' Kristus meggyógyított, akár ördöngösök, mindenik ollyan nyavalya az, mellyet nem tudott senki meggyógyítani: két illy' szánakozásra méltó Embert, — a' kiket az Emberek már kivertek, mint nem-is Embereket,

ket, az Emberek' társaságából meggyógyítani, sokkal több, mint 2000. Disznó. — Ha ma tudná valami Doktor, hogy két megveszett, vagy őrült Embert meglehetne gyógyítani, hanem felettébb való nagy kárral, köteles vólna azokat meggyógyítani, és a' Status a' kárt kipótolni: mert a' Status akarja, hogy az olly' Emberek meggyógyíttassanak. Miért nem lehet hát ezt a' Krisztusbann helybenn hagyni, hogy ő a' leg-rettenetesebb nyavalyákból gyógyít-meg két Embert, ha-e' mellett szembetűnő kár esik-is.

2.) Az egész Tartományra nézve hasznos tselekedet vólt ez: mert a' mint meg-van irva, ezek az ördöngösök *félelmesekké tették az útakat, úgy hogy senki miattok már nem-is útazhatott.* A' honnan magok a' lakosok, ha mindjárt károk vólt-is benne, még-is helybenn hagyták, a' Krisztus' tselekedetét: mert nem panaszólkodnak ellene, hanem tsak kérik, hogy menjen-ki az ő határokból.

3.) Az őrülteket tsak ezen eggyetlen eggy feltételnél fogva lehet meggyógyítani, ha a' Doktor tökélletesenn eltalálja az ö Képzelődéseket p. o. Ha eggy feleség miatt megbolondult Emberrel azt tudja a' Doktor elhitetni, hogy a' Felesége egyedűl tsak ötet szereti, tsak ötet tartja legszebbnek, tsak ö utánna sír. 's. a. t. Már, mikor a' Jésus látja, hogy ezeket az ördöngösöket tsak úgy lehet meggyógyítani, ha ők azt elhihetik, hogy a' tisztátalan Lelkek ő belölök a' Disznókbann, mint a' Sidók előtt tisztátalan állatokbann mennek, és ők azt valósággal látják-is, hogy úgy van; ugyan nagy szeretetlenség, és méltó vád lehetett vólna. őket ezen Disznóknak a' Tengerbenn-való leúgratása által meggyógyítani nem akarni?

4.)

4.) Mivel a' Krîftus az Iften' Követe vólt: éppenn úgy nem lehet hát ötet ezzel vádolni, mint az Iftent azért, hogy ennél fokkal nagyobb fzerentsétlenségeket-is megenged esni e' Világonn.

5.) Nem-is a' Kriftus tette tulajdonképpenn ezt a' kárt; mert ez a' fzó: *menjetek* (υπαγετε) tsak azt tefzi: megengedte hogy menjenek.

6.) Ezen nagy dolog által akarta a' Kriftus a' maga' Isteni hatalmáról meggyőzni ezeket a' Pogányokat, — ez által akarta azt megmutatni, hogy az Ördögnek tsak az ő engedelmével van hatalma, mind az Emberekenn, mind az Oktalan állatokonn. — Ez által tselekedte azt, hogy ez a' Réfz látvánn az ő Tsudáit örömeftebb vegye-be az ő Tudománnyát.

7.) Ez valami különös büntetése-is lehetett az Iftennek ezen Nemzettségenn.

8.) Ha midőnn valaki a' maga' tulajdon élete' vefzedelmével megtart valami nagy vefzedelembenn lévő Embereket, ditsérjük azért azt, és az Emberiséget benne betsüljük: miért kárhoztatnánk hát a' Jésusbann, ha ő a' Difznóknak elvefztésével tart-meg, két gyógyíthatatlan nyavalyábann kinlódó Embereket.

XXXVI. §.

Kétféle Hypóthesisek az Ördögöknek az Emberek' dolgaiba-való befojásáról? Babonaságok.

A' fellyebbvalókbann láttuk, hogy az Ördögöknek a' Szent Írás' taníttása fzerént mind erköltsi, mind Fisikai tekintetbenn vólt valami befolyások az Emberek' tselekedeteibenn: ezt az ő befojások' módját kétféleképpenn fzokták magyarázni. Némellyek így: az Ördög tsak az első Ember' elesésekor folyt-be az Emberek'

tse,

tselekedeteibe. Ezen eset utánn a' bűn az Emberek között majd nevekedett, majd kisebbedett; hanem a' Szent Írás ezt az egész Emberi Nemzetnek Erköltstelenségét tulajdonítja az Ördögnek, nem azért, hogy most-is ugyan ő vinné azt végbenn az Emberekbenn, hanem mivel ő vólt az oka, hogy az első Emberek vétkezvénn, magokhoz hasonló bűnös Embereket nemzenének, a' kik ma minden tsábíttó nélkűl magoktól vétkeznek. Mások pedig, és közönségesebbenn úgy értenek, hogy az Ördög még ma-is munkás abbann, hogy az Emberek vétkezzenek. — Igaz, hogy az első magyarázat által nagy része azoknak a' nehézségeknek, mellyeket a' Filosofusok az Ördögről-való Tudománnya ellen a' Szent Írásnak támasztanak, semmivé lészen: mindazáltal úgy láttzik, hogy ezen utólsó értelmet eleibe kell tenni az elsőnek, ha a' dolgot a' Szent Írás szerént akarjuk, a' mint kell-is megítélni. Mert különbenn, különbkülömbféle erőszakot teszünk azokonn a' Szent Írásbeli helyekenn, mellyekbenn az Ördög úgy iratik-le, mint a' ki még ma-is befoly a' Világi dolgokba, nevezetesenn az Emberek' tselekedeteibe. Ezennkívűl, hijjábannvalók lesznek az Apostoloknak sokféle intései, mellyek által arra indíttatnak a' Keresztyének, hogy *álljanak ellent az Ördögnek, a' ki még ma-is széllyel jár, keresvénn kit bényelhessen.* — Nemis lehet utóljára megfogni, hogy miért iratik hát úgy az Ördög a' Szent Írásbann, mint a' ki egész erővel munkállódott a' Hívek' erköltsi Jóságának megakadállyoztatásábann, hanem ha abbann valósággal munkálódott. —

Mások utoljára azt mondják, hogy az Ördögnek a' Kristus' idejébenn vólt befolyása az Emberek' erköltsi tselekedeteibenn, és a' Kereszt-

resztyének' nyomorgatásábann, mivel ezt a' Sz. Irás' ellenére tagadni nem lehet, hanem már ma éppenn semmi sints: Mert

1.) Azt mondja a' Szent Írás, hogy *azért jelent-meg a' Kristus, hogy az Ördögnek tselekedetit elrontsa.* 1 *Jan.* 3: 8. Úgy de ha még ma-is van hatalma az Ördögnek a' Kristusnak követőinn, a' Kristus el-nem rontotta az Ördög' tselekedeteit. Ugyan ő róla azt mondja Szent Pál, hogy el-*rontotta azt a' kinél a' halálnak aiadalma vala az az az Ördögöt* '*Sid.* 2: 14. hogy *az Emberek a' 'Sátán hatalmából az Istenhez fordíttattak. Tsel.* 26: 18. — hogy az *Ördögöket az Isten a' méllységbenn letaszítvánn, a' setétség' vas lántzaibonn tartja a' kárhozatra, az* az tehetetlenekké tétettettek, és büntettetnek. 2 *Pét.* 2: 4. Úgy de ha még ma - is van hatalma az Ördögnek az Embereken n; úgy a' Kristus el- nem rontotta annak hatalmát, úgy az Istenhez' nem fordíttattunk, a' 'Sátán' hatalmából, úgy nints az Ördög megzabolázva, a' mit a' Kristus' halála' ereje megkissebbítése nélkül nem lehet állítani.

2.) A' mélly Szent Irásbeli helyekbenn arra serkentetnek a' Keresztyének hogy *állyanak ellent az Ördögnek,* — *öltözzék-fel az Isten' fegyverét, és hartzoljanak az ördög ellen* — hogy *vigyázzanak mert az ördög széllyeljár, mint az ordító Oroszlán, keresvénn kit bé-nyelhessen* 's a' t. ezek az intések különösenn a' Keresztyén Vallás' első követőit illették; mert ezek külömbkülömbféle üldöztetéseket, sanyargattatásokat, és szakadásokat jelentenek, 's arra serkentetnek az által a' még gyenge Keresztyének, hogy a' Pogányok és a' 'Sidók, a' kik az ördög' Izgatásából a' Keresztyének ellen mindenféle nyomorgatásokkal készenn vóltak, meg ne tántorittsák őket az ő kegyet-

gyetlenkedésekkel. Hogy ezen magyarázás helyes, probálják *Efes* 6: 11 — 13 *öltözzétek-fel az Istennek minden fegyvereit, hogy megálhassatok az ördögnek álnoksági ellen: mert nintsen nékünk tusakodásunk a' Vér és a' Test ellen, hanem a' Birodalmak ellen, hatalmasságok ellen, a' Világnak Urai ellen, az életnek setétsége ellen, a' lelki gonoszságok ellen mellyek a' magosságbann vagynak: annakokáért vegyétek-fel az Istennek fegyvereit hogy ellentálhassatok a' veszedelmes időbenn, és mindeneket elvégezvénn megálhassatok. Igy* 1 *Pét* 5: 8 — 10. *Vigyázzatok mert a' ti ellenségetek az ördög széllyel jár, kinek ellene áljatok, erősek lévénn a' Hitbenn, tudvánn hogy a' ti Atyátokfiaitól, kik e' Világonn vagynak, ugyan azon nyomoruságok töltetnek-bé.* 's *a' t.* Igy Róm. 16: 17 — 20. — De az Ördögről-is lehet ezen Szent Irásbeli helyeket venni, a' ki ezeknek értelme szerént-is, a' Kristus' idejébenn béfolyt az Emberek' erköltsi tselekedeteikbe, 's az első, és gyenge Keresztyéneket tehát, intik az ezek ellen való ellentállásra.

3.) Még így-is okoskodnak: Az Ur Jésus, mikor az Erköltstelenség' okait, és kútfejeit fedezi-fel, sohol sem mondja, hogy az Ördög volna ezutánn-is a' Keresztyének közt-való oka a' bűnnek. *Mát.* 15: 19. *a' szívből jőnek-ki a' gonosz gondolatok.* Jakab így szóll: *Minden ember az ő tulajdon kívánságától tsalattatik-meg,* — *annakutánna hogy a' Kívánság fogadott, szűli a' bűnt. Jak.* 1: 14, 15. *Efés.* 4: 17 — 19. Utóljára,

4.) Azzal-is szoktak itt próbálni, hogy tsak ez a' Hypothesis álhat-meg az Orthodoxus Theologusok' állításával. Mikor ugyan-is ez a' Kérdés támad: Honnan van, hogy a' Kristus' idejébenn az Ördögnek olly' nagy hatalma

vólt?

vólt? erre így felelnek: Mert az Isten akkor különösenn megengedte, hogy az Ördög kimutathafsa a' maga' hatalmát, hogy annál fogva a' Kristus' Isteni hatalma', és annak elrontásábann az Isten' Jósága különösenn kitefsék. — Megjegyzésre méltó Piktétnek ezen magyarázatról való itélettétele. — Ő azt mondja: *Difficile est definire quomodo Satanas agat in Corpus, & in animam nostram, & vix capi potest. — Non est existimandum Satanam hominis voluntatem pro lubitu ad malum impellere posse. Ad peccata perpetranda homo sibi sufficit. Picteti Theologia p.* 221.

Ezekből látni-való, hogy a' két utólsó Értelmek a' Szent Iráſsal inkább megálhatnak, az első pedig nem. Ezen két utolsó közül-is pedig akármelyiket válafztja valaki, mindég vigyázzon, hogy az ördögről való Tanításokbann olly' babonás gondolatokra ne adjon alkalmatosságot, mellyekkel a' Szent Irás eggyátallyábann ellenkezik. E' végre a' Lelki Tanító úgy készíttse az ezen materiáról irándó predikatzióját, hogy abbann a' Népnek főképpenn ezen babonás vélekedései tzáfoltafsanak-meg:

1.) Az ördög éppann olly' hatalmas mint az Isten: mert valósággal sok nyomorult ember jobbann fél az Ördögtől mint az Istentől, azt fzinte úgy mindenüttjelenvalónak, és mindenhatónak gondolja mint az Istent.

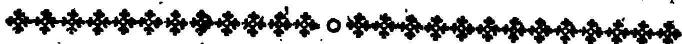
2.) Hogy az Ördög hajt kitkit akaratja ellen-is és erőfzakkal a' vétkezésre. Ez igen közönséges hibás vélekedés a' tudatlanok közt. — Mert hányan mentik magokat ezzel a' nagyobb vétkek körül akarvánn magokat ártatlanoknak ítélni? pedig azonbann tudni-való, hogy e' tsupa nevetség. Mert p. o. a' Törvényfzék nem büntetné-e' meg az Atyagyilkost, ha fzázfzor

megſzázſzor mondja-is, hogy a' Sátán súgallotta azt néki? A' Teremtő előtt-is hijábann apellált arra az Ember, hogy őtet ama Kigyó tsaltameg. — Világosann-is mondja Jakab Apoſtol hogy az Ember a' *maga kivánságai által kisértetik*. — Ámbár hát azt nem lehet tagadni, hogy az Ördögnek ne volna ereje, ha az Iſten megengedné, hogy még ma-is éljen azzal az Embernek eltsábítására: mindazáltal a' Szent Irásból, ſoha a' magát mentegető bűnös azt megnem próbálhatja, hogy az Ördög nyakonnfogva vinné az Embert a' vétkezésre. Abból az okból meg-is bünteti a' vétkező Embert az Iſten; pedig ha maga nem volna az Ember oka a' Bűnnek, az Igazságos Iſten meg nem büntethetné őtet mint ártatlant.

3.) Az-is képtelen állitás, hogy az Ördög, még ma-is elfoglalja az Embert mint a' Kriſtus idejébenn; mert hogy a' későbbi időkbenn-is lehetnének ördöngösök azt a' Szent Irásból megpróbálni nem lehet. De nints-is ſemmi jel, melly által megkülömböztetnék az Ördög, ezen munkáját, a' természeti okoktól. — Hogy az Ördöngösökről-való Hiſtoriát elhiſzſzük, azért van, mert a' Kriſtus bizonyitja. Míg eggy olly' Tanítói, mint a' Kriſtus bennünket, némelly mai ördöngösök, vagy megromlott vérü emberek' állításoknak igazságáról bizonyosokká nem teſz, ne hidjünk annak. Innen ezen mai ördöngösöket az okos Doktorok megtudják gyógyítani; de az Evangyeliomi ördöngösöket a' Kriſtusonn kívül ſenki meg nem tudta gyógyítani, pedig a' 'Sidó Papok nagy Doktorok voltak, mivel a' Moſes' törvénye ſzerént azt nekik kellett tanúlni.

4.) A' mit a' köznép a' Boſzorkányokról, — ördögökkel-való tzimborázásról rontásról, — az Ördög által lett ſzélveſzekről, — menydörgések

sek' 's. a. t. támafztásáról befzéll, és hifz, a' mind a' Szent Iráfsal, mind a' józan okofsággal ellenkezik.

VI. RÉSZ.

A' Gondviselésről.

XXXVII. §.

Megfogás az Isteni Gondviselésről. — Van-e Isteni Gondviselés?

Előadvánn a' fellyebb-való Réfzekbenn azt, a' mit a' Szent Irás a' Világnak, és az ebbenn lévő dolgoknák kezdetéről tanít, következik hogy ennek felállásáról és az ebbenn előljövő változásokról-is fzóljunk. Az a' munkája az Istennek, melly fzerént ezt az egéfz Világot, úgy a' mint teremtetett megtártjá, és ebben mindeneket böltsenn igázgat, neveztetik Isteni Gondviselésnek. Következésképpenn az Isteni Gondviselés két dolgot foglal magábann: 1.) Minden dolgok' lételének megtartását, — 2.) Mindeneknek igazgatását. — Hogy az Istennek gondja van e' Világra megtettzik:

1.) A' Szent Irásból, a' melly minden Világi jóknak és ebbenn történt külömbkülömbféle változásoknak az Istent tefzi egyedül-való Fő-okának (a). Ugyan ez ád kezünkbenn a' Teremtéstől fogva olly' Hiftoriákat, mellyekbenn érezhetőképpen tapogathatjuk az Isteni Gondviselést.

T 2 Illye-

(a) Solt. 105. Solt. 148. 8. Mat. 6, 25—33. Mat. 10, 24—31. Tsel. 17, 24—28.

Illyenek Ádám', Noë' Jákób', Jósef', David' 's. a. t. életeknek Hiſtoriája.

1.) Az okoſság ſem hágy erröl kételkedni: Mert

2.) Ha meggondoljuk, hogy a' Terméſzetbenn eggy dolog ſem távozik-el ſoha attól a' tzéltól mellyre teremtetett; — ha olly' temérdek zürzavarok közt is, mellyek a' Világbann vagynak, meg nem zavarodik a' Teremtéskor megállíttatott ſzép Rend; — ha gondolóra veſzſzük eggyenként minden Embernek életét, és az abban elöfordúló történeteket — azokat a' közönséges és elöre el nem látott változásokat, mellyek által az emberek' dolgaik reménytelen megváltoznak 's. a. t. mind ezek azt mutatják, hogy az Istennek gondja van e' Világra, mellyet teremtett.

b.) Ugyan ezt bizonyítják az Istennek tökélleteſségei-is Mert ha az Isten Mindenttúdó, hogy ne tudná hát, hogy mi leſzſz és miképp' leſzſz minden? Ha Mindenüttjelenvaló, hogy ne gondolna hát azokkal a' mellyekkel ſzüntelen jelen van? Ha leg Jobb hogy tenné hát le gondját az ö tulajdon kezeinek munkáirol? Ha Mindenható, hogy nem igazgathatna, és hogy nem tarthatna-meg mindeneket? Ha leg-Igazabb és leg-Szentebb, hogy volna hát ö elötte mindeggy akármit mível az ö ſzabad teremtése? Ha leg-Böltsebb az Isten, hogy ne tudna legjobb eſzközöket tálálni az ö teremtései' megtartására, és hogy ne igazgathatna mindeneket?

XXXIX.

XXXVIII. §.

Az Isteni Gondviſelés kimutatja magát a' Világ' megtartásábann, — Mit teſz ez? — Mi kivántatik-meg arra? Bizonyos-é ez?

Az Isten, az ő Gondviſelése által vagy úgy forgolódik a' Világ körül, mint az ebben lévő dolgoknak hatalmas Megtartója, vagy úgy mint minden történeteknek bölts Igazgatója. — Megtart az Iſten mindeneket, ez azt teſzi: Az Istennek gondja van arra, hogy legkiſsebb dolog-is, e' Világból ſoha el-ne veſzſzen, hanem minden a' maga' rendeltetésébenn és lételébenn megmaradjon mindörökké. — A' Világ' ekképpenn való megtartására megkivántatik: 1.) hogy eggyenként minden dolog az ő minémüségébenn, rendeltetésébenn, 's természeti erejébenn megtartaſson, mivel az, egéſz Világ' megtartása a' a' réſzek' megtartásától függ. — 2.) hogy az eggyenként-való dolgok eggymáſsal abbann a' ſzoros öſzveköttetésbenn áljanak ſzüntelen, mellybenn a' Teremtéskor helyheztettek, és az a' Terméſzeti Törvény a' mellynél fogva igazgattatnak, változhatatlan, és örökké állandó légyen. —

Hogy pedig az Isten ekképpen munkás mindeneknek megtartásábann megtettzik:

1.) A' Szent Irásból melly azt tanítja, hogy az Isten a' mi életünket, erőnket, és tehetségünket megtartja; ő ád mindeneknek életet, lehelletet és mozgást (a) Továbbá az Isten mindenféle érző Teremtései' eledeléről és az általvaló fenntartásáról ſzorgalmatoskodik, a' mit ekkép-

(a) Tsel. 17, 25—28.

penn tefz-ki Szent Dávid: *Mindeneknek fzemei Te reád néznek, hogy eledelt adj nékik alkalmas idöbenn 's. a. t.* (a) Utoljára az Isten az, a' ki a' Természeszeti Törvényeket, a' mellyeknél fogva áll fenn a' Világi rend, és öszveköttetés, megsérthetetlenül megtartja a' magok' erejekbenn (b).

2.) Az okosság-is ezt tanítja: mert mivel semmi sem adott magának lételt: úgy semmi-is a' maga' lételét magától fel nem tarthatja; mert a' mint amarra, úgy erre-is véghetetlen erö kívántatik-meg, és a' dolog most, mikor már formája van, éppenn olly' erötlen a' maga' megtartására, mint a' maga' elöhozására, és illy' formábann való öntésére, mint a' mellyel most bír.

3.) A' Tapasztalás-is ezt bizonyítja: mert soha ugyan még sem a' Plánták', sem az Allatok' neme közül tsak eggy-is el nem veszett, vagy ki nem fogyott, sem eggyik felettébb, és a' másik elnyomásával el nem szaporodott. A' kártékony állatok közül akár hány száz ezeret megölnek eggyik esztenböbenn, jövö esztendöbenn annyi van, mintha eggy híjja se volna. — A' kegyetlen állatok az Emberekkel eggyütt eggyformánn fogyasztják a' szelid állatokat, és még-is soha azokat el nem fogyaszthatják. — A' Méhekbenn most-is az a' Társaságbeli Barátság, — a' Hangyákbann az a' Munkásság, — a' Pókbann az a' Finumság, — az Oroszlánbann az a' Bátorság, így egyéb oktalan állatokbann mégma-is az a' Természet van meg, a' mellyet azokbann Jób, Dávid, Salamon, Aristoteles, Plinius, és mások az ö Idejekbenn tapasztaltak. Igy van egyéb teremtésekre nézve-is a' dolog. — Ekképpenn

(a) *Solt.* 104, 24—30. *Mat.* 6, 26—10, 29 *Tsel.* 14, 17. (b) *Solt.* 119, 89—91. — 148, 5, 6.

penn mivel ſemmi el nem vész abból a' mi teremtetett, és a' dolgokbann-való Öſzveköttetés örökös: innen neveztetik az Iſteni Gondviſelésnek ez az ága: *Szüntelen-való Teremtésnek*.

Helytelenül okoskodna hát az, a' ki azt állítaná, hogy az Iſtennek nintsen már ma a' Világ' megtartására ſemmi gondja; mert e' maga magát tartja fenn a' belenyomott Terméſzeti Törvények ſzerént, mint az óra eljár magábann az órás nélkül-is, ha felhúzatott: így ez a' nagy Makhina a' Világ a' belenyomott erő, és Törvények ſzerént örökké fog járni az Iſten nélkül-is, — e' mondom helytelen okoskodás; mert a' Terméſzeti Törvények, mellyek ſzerént ma a' Világ fenntartatik Iſtentől nyomattattak-be a' Világi dolgokbann: úgy-is tehát tsak az Iſten által tartatik fenn ez a' Világ; mert mindeggy akár mindennap' újj erőtt adjon-be az Iſten a' dolgokbann, akár eggyſzer olly' erőt nyomjon-be azokbann mellyeknél fogva ſoha meg ne ſzünjenek nem lenni. Ezért mondja a' Kriſtus: *Az én Atyám még ma-is munkálodik* — és maga az Iſten Jóbnál azt adván-elő hogy a' moſt megesö dolgokat-is ö hozza-elö a' teremtett dolgok' fenntartására, így ſzóll: *Lebotsátom* úgymond *az Ember nélkül-való Földre az esſöt, és a' puſztára, holott ſenki ſints, hogy megelégíttse a' puſzta és elhagyatott helyet és a' gyenge fűnek jövését kihozza*, — *nem de vagyon-e az esſőnek attya? avagy ki ſzülte a' harmatnak tsepjeit?* 's. a. t. (a). Az órától vett hasonlatosſág ſem jó ide: mert az Órás igaz hogy azt elkéſzitette, de ſem a' matériát magát, ſem az abbann lévő erőt nem teremtette abbann.

(a) Job. 28, 26—29.

Az az ellenvetés-is megfejthető, hogy a' Világ minden szempillantásbann változik, és mindennap' végheteten sok fű elszárad és sok állat meghal; következésképpenn nem tartja az Isten a' Világot. Mert az Isten a' dolgoknak substantialis minémüségét ezen széllyel-való oldoztatásakor-is a' dolgoknak megtartja, és eggy újj 's olly' terméſzetű dolognak szülő annyává teszi. — Ezen kívül, az illy' eggyes elromlása által valamelly dolognak nem romlik-el az egész p. o. a' plánták' országából nem vész-el a' Ró'sa azért hogy eggy ró'sa elhervad. — Semmi sem vész-el a' terméſzetbenn, hanem tsak széllyel oszlattatik, hogy az által a' por minteggy teréhbenn esvénn, újj ábrázatbann hozza-elő e' Világnak valamely elhervadt vagy meghólt részetskéjét.

XXXIX. §.

Az Isteni Gondviselés' második ága az Igazgatás.

Az Isteni Gondviselés nem tsak a' teremtett dolgok' megtartásábann, hanem az azokonn megeshető változásoknak és történeteknek igazgatásábann-is foglalatos. Az Istennek Igazgatásánn értjük azt a' munkáját az Istennek, melly által mindenféle Történeteket és Változásokat, mellyek a' Világnak kissebb vagy nagyobb részei körűl megesnek, az Egésznek boldogságához képest, és a' maga' Tzéljaival megeggyezőleg igazgat. — Hogy van illyen Isteni Igazgatás bizonyítja:

1.) A' Szent Irás, a' melly úgy írja-le az Istent, mint a' kitől függenek minden kedvünk szerént és kedvünk ellen való, elmult vagy jöven-

vendő dolgok (a) — Ajánlja továbbá, a' Könyörgést, sőt parantsolja, mellybenn az Istentől kötelesek vagyunk a' szükséges Jókat kérni, és egész bizodalommal azért esedezni, hogy fordíttsa-el, rólunk a' szerentsétlenséget; (b) a' könyörgések tehát hijábann parantsoltattatnának ha az Isten e' Világot nem igazgatná. Ide tartoznak utoljára azok a' Szent Irásbeli helyek-is, a' mellyekbenn az Isten' igéretei és fenyegetései találtatnak: (c) már ha az Isten nem igazgatja a' Világot, úgy ő sem meg nem jutalmaztathat, sem meg nem büntéthet; következésképpenn mikor ígér valamit, tsak ollyan mintha nem-is ígérne; a' mi képtelen állítás volna.

2.) Az Okosság, a' Tapasztalás, és a' Históriák tanúk erre. Mert ha az Isten leghatalmasabb, legböltsebb, legjobb, eggyszóval legtökélletesebb a' kitöl minden függ; ugyan kinek lehetne hát inkább a' Világi dolgok' olly' böltsenn-való menését tulajdoníttani, mint ő néki? A' Nap ma-is azonn a' helyenn áll, a' hová azt a' mindenható Isteni kéz azonn a' Naponn, a' mellyenn először kitündöklött helyheztette. A' Tsillagok a' nekik kimért helyekből el nem távoznak, eggyik sem jöki a' maga' karikájából, eggyik sem akad-meg a' másikbann. Most-is úgy leszsz az Ejtzaka és Nappal mint a' Világ' születésekor, — az Esztendő' részei változhatatlan eggyformasággal jelennek meg, — a' mérges füvek és gyümöltsök ritkábbak, és többnyire a' lakhatatlan helyekenn, posványokbann, sivatag erdőkbenn és nagy hegyekenn teremnek: az egésségesek, táplalók, és hasznosok pedig szaporak és

 min-

(a) *Esa* 43, 4—13. *Mos'*. 10, 20. *Amos*. 3, 6. *Tsel.* 4, 28. (b) *Mat.* 26, 39. *Solt.* 22, 6. 1 *Thess.* 2, 16. *Filip.* 4, 4. (c) *Solt.* 91, 14. 2 *Mos'*. 20, 12.

mindenütt teremnek. — Igy van a' dolog a' ragadozó és szelid állatokra nézve-is. Azok nem tenyésznek úgy mint ezek, azok félre-való helyekenn laknak, ezek pedig magunk, szemei elött nőnek, és nevekednek. — A' mi az Embereket illeti, nints az a' szüléknek hatalmábann, hogy Férjfiú születtessen-e' általok vagy Leány: kinek az Igazgatásából lehet hát az, hanem ha az Istenéből, hogy több Férjfiú születtessen, hogy így eggyarányúságbann (*proportio*) legyen a' Férjfiú nem, mellyet Had, Tenger, Bányák, és külömbkülömbféle nehéz munkák mindennap' eméfztenek, az Aszszonyi Nemmel? Mennyi Embert elhord mindennap' a' halál, himlő, pestis 's. a. t. és még-is eléglakosa van a' Világnak? Melly sok embernek füstbenn mentek már, az ő kidolgozott plánumai? Melly sok' ember maga esett belé abbann a' törbenn mellyet másnak megvetett? HánySzor használt már az nékünk, a' ki ártani akart? A' szegény gazdaggá leszsz; a' gazdag szegénnyé, és mind a' kettőt az Ur szerzi. A' keserves napok örvendetesekre nyitnak a' szenyvedőnek kaput. A' kétségbennesett Embernek reménytelenül, és sokszor kiderült már a' nem várt boldogságnak hajnala. — A' mozdulhatatlan erős Thronusok öszvedülnek, és azoknak tördelékiből eggy idegen állítja-fel a' birodalomnak omladékainn a' maga székit. — Mind ezek, és ezekhez hasonló dolgok tsupa szerentséből, vagy történetből nem eshetnek; mert úgy minden másképp' esnemeg, pedig e' Világonn eggyforma rendet látunk, és az okos Emberek' kidolgozott Plánumінn az oktalan Történet hogy tehetne változást? bizonyos tehát hogy az Isten igazgat mindeneket 'e Világonn.

XLI.

XL. §.

Az Iſteni Gondviſelés a' legkiſsebb dolgokra és történetekre-is kiterjed.

Az Iſten nem tsak a' dolgok' nemeinek megtartásábann foglalatoskodik, nem tsak a' fényesebb és ſzembetűnőb változásokat hozza elő, mint ezt némellyek abból az okból gondolják, hogy az Iſtenhez illetlen, de ſzükségtelen dolog-is volna a' legkiſsebb dolgokról-is gondoskodni, hanem eggyformánn mindenek a' kiſsebb dolgok ſzinte úgy mint a' nagyobbak, az Iſtennek Gondviſelése és Igazgatása alatt vagynak. — A' Szent Irás így tanítja azt: *Minékünk még tsak a' hajunk ſzála-is tudva van Iſten előtt* (a) Nem-is igaz, hogy ſzükségtelen és Iſtenhez illetlen dolog volna a' kitſiny dolgok körül-is foglalatoskodni. Mert némelly dolgok tsak nékünk tettzenek, kitſinyeknek, de a' Világ' öſzveköttetésébenn ſzinte olly' nagyok azok, mint egyebek, mivel ha azok kiesnének az öſzveköttetett dolgok' lántzſzeméből az Egéſznek veſzedelmével esne a' meg. — A' kis dologtól ſokſzor nagy változások függenek: ſzükség hát azokra-is vigyázni az Istennek. Vedd ki az órából a' legkiſsebb kereket, a' legnagyobb ſem forog, sőtt az egéſz óra elromlik: illyen öſzveköttetésbenn vagynak a' világonn-is a' kis dolgok a' nagy dolgokkal. Ha, nem vólt az Iſtenhez illetlen a' kis dolgokat előhozni: mitsoda illetlenség volna hát moſt azokkal bánni? — Mit-is tudunk mi benne, mi illő az Iſtenhez, mi nem? Mi ſzükséges a' Világ' igazgatására mi nem? — Hát az Iſten a' dol-

(a) *Mat.* 6: 26—30—10: 29, 30. *Luk.* 12: 6, 7.

dolgok' neme körül foglalatoskodhatik-e' úgy, hogy eggyenként a' darabokra, és Fajokra-is ne vigyázna; mikor a' Nem és az Egész, a' Fajokból és az eggyes dolgokból lesznek?

XLI. §.

Az Isteni Bölts Gondviselés' tzéljával megeggyez-e' az, hogy e' Világbann olly' sok roszsz van, — hogy a' Jó Emberek boldogtalanok, a' roszszak pedig szerentsések?

A' Gondviselésbenn-való tzélja az Istennek az, hogy minden érző és kivált minden okos Teremtései Boldogokká tétetvénn az ő Nagysága és ditsősége nyilvánvalóvá tételsen. Minthogy pedig e' Világonn még több a' roszsz mint a' Jó, — az-is bizonyos, hogy a' jó Emberek boldogtalanok, a' gonoszok pedig bóldogok; e' szerént úgy láttzik, hogy az Isteni Gondviselés nem tselekszik a' maga tzéljával megeggyezőleg mikor a' Világbann lévő Gonoszokat megengedi. Hogy ezen régi és fő Nehézségére a' szenyvedő emberi Nemnek illendöen megfelelhessünk: a' Világonn lévő Gonoszokról jegyezzük-meg e' következendőket:

a.) Több jó ván a' Világbann mint roszsz, hanem mivel a' Jóval szüntelen élünk, eszre sem veszszük hogy élünk azzal; mihelyt pedig valami kevés baj jő-elő, már arra, mint ritkább dologra érzékenyebbek vagyunk.

b.) Elégtelenek vagyunk mi annak megítélésére, ha valyon a' Világbann lévő roszsz megállhat-e' az Isteni Gondviseléssel vagy nem? mert úgy az egész Világ' öszveköttetését kellene tudnunk;

nunk; mivel erről a' tökélletlenségről szóllunk; úgy de annyira a' mi Erőnk nem ér.

c.) Tudjuk némelly példákból, hogy nints semmi könnyebb mint az Istennek a' Természetbenn lévő bölts rendeléseit piszkálni, mivel mi az ő titkaibann nem láthatunk-be, a' mellynek rendelései pedig az Istennek szorosabbann megvisgáltatvánn eggyűl eggyig az egésznek boldogságát tárgyazzák.

d.) Sok eszközöket ád az Isten a' mi kezeinkbenn, mellyeknél fogva sok gonoszokat elkerűlhetűnk.

e.) Többnyire magunk vagyunk a' mi bajainknak okai.

f.) Sokszor az Istentelenekre nézve hasznosok a' Gonoszok, hogy roszszabbakká ne légyenek, és hogy a' Jók-is azok által meginsenvénn ne vétkezzenek.

g.) Utoljára, nem mind rosz az, a' mit mi annak tartunk.

Abból pedig, hogy a' Jó Emberek szerentsétlenek, a' Gonoszok pedig szerentsések nem következik, hogy Isteni Gondviselés nem volna; mert

a.) E' nem-is közönséges panasz, mivel tsak némelly Jó Emberekenn esik a' meg, hogy ők szerentsétlenek, valamint nem minden rosz Ember Világ szerént boldog.

b.) Azért, hogy a' rosz Ember boldognak láttzik kívűlről, éppenn nem boldog a' belől; a' jó Ember pedig édes megnyugvással vigasztalja magát az ő Világi bajai között-is.

c.) Azt kivánni, hogy a' Jó Ember legyen egyedűl e' Világonn boldog annyit tesz, mint szűntelen-való tsudát kívánni: mert a' Jó Emberek a' roszszakkal elegyleg lakvánn, hogy lehetne a' meg tsuda nélkűl, hogy tsak a' jó Ember

föl-

földére esen az első, és tsak a' roszsz Ember szőlőjét verje-el a' Jég. — A' Kristus-is meghadja, hogy a' konkoly eggyütt nevekedjen a' Búzával az Aratás' napjáig.

d.) Ha a' jó Embereknek mindég jól volna dolgok, és a' roszszak mindég szerentsétlenek volnának; az által lennének a' Jók szerentsétlenek; mert így szüntelen irigykednének a' roszszak a' Jókra és nyughatatlankodtatnák őket.

e.) Igy tsak haszonért lennének az Emberek Jók: pedig a' tiszta Jóságbann semmi haszonra való tekintetnek sem kell lenni, hanem azt tsak várni kell mint következését a' kegyes életnek.

f.) Sok Virtusnak szűlő annya a' nyomorúság. Innen mondta Dávid: *Jómra lőn Uram nékem, hogy megaláztál engemet.*

g.) Sok ember Jónak láttzik, de nem az Valósággal, és így nints jussa azt kivánni, hogy az Isten őtet valósággal jó Embernek nézvénn megkülömböztesse másoktól.

h.) A' roszsz Emberek ha boldogok, és ezen ajándékánál fogva-is az Istennek fel nem serkenthetnek, magok' menthetetlenek lesznek.

i.) Eggy Ember sem tökéletes az Isten' előtt, a' Jók-is megérdemlik hát az Isteni látogatásokat.

XLII. §.

A' Bűn Tárgya-e' az Isteni Gondviselésnek? — Mennyibenn? — Oka-e' az Isten a' Bűnnek?

Ha az Isten' tudása nélkül semmi e' Világonn nem esik, tehát a' sem, mikor az Ember vétkezik: mindazáltal az Isten a' bűnök körül úgy for-

forgolódik, hogy az ő Szentsége az által éppen meg nemsértetik. Az Isten tehát nem lehet a' Bűn' okának tenni. Mert

1.) Fisikai tekintetbenn ugyan akkor lenne oka az Isten a' Bűnnek, ha azt vagy maga munkálódná, az Emberbenn, — vagy annak elkerülésére elégséges erőt nem adott volna; vagy ha megtagadná az Embertől a' segíttséget mikor azt ő tőle kéri: de az Isten ezek közül eggyiket sem tselekszi; mert minden Ember tudja, hogy szabadonn vétkezik; azt-is tudja minden, hogy a' bűnt elhagyhatta volna, és jót tselekedhetett volna; az-is bizonyos, hogy az Isten maga ígérte hogy: *kérjétek, meg adattatik tinéktek. Matt.* 7: 7. és így ő a' maga segíttségét nem tagadta-meg az Embertől.

2.) Erköltsi tekintetbenn oka lenne az Isten a' bűnnek, ha vagy parantsolná, vagy javasolná, vagy helybenn hagyná, vagy alkalmatos eszközöket nem szolgáltatna annak elkerülésére: úgy de az Isten maga megtiltja keményenn a' Bűnt, és büntetésekkel-is fenyegeti a' bűnöst, e' szerént az Isten nem oka a' Bűnnek. *Jak.* 1: 13.

Az Istennek tehát a' Bűn körül illyen igazgatásbeli munkái vagynak.

a.) A' vétkezőnek erejét és életét elnem veszi, hogy ne tselekedhesse azt a' mit akar p. o. a' Tolvaj' lábát és kezét nem szárasztja-meg, hogy szándékát végbenn ne vihesse, és ezt teszi az a' ki fejezés: az Isten megengedi a' Bűnt: az az nem tselekszi azt, hogy Fisikai értelembenn tehetetlen legyen a' bűnös valaminek végbennvitelére, jóllehet azt-is sokszor megtselekedte az Isten p. o. 1. *Kir.* 13: 4.

b.) Ha a' bűnös az Isten' fenyegetéseinek és intéseinek nem enged, magának hagyja őtet, hogy az ő szabadságával éllyen vissza az ő tetszé-

tzése szerént és ennyibenn-is megengedi a' Bűnt. Igy Solt. 81: 12, 13. Tsel. 14: 13.

c.) Az alkalmatosságokat és Tárgyakat sem téfzi az Isten semmivé, hogy azok által ne ingereltessen a' Bűnre az ember, mivel azok magokbann senkit vétkezni nem kénszerittenek, mint p. o. David tsak eggy latásra már megszerette Betsabét, Jósefet pedig sok unszolások utánn sem lehetett arra venni, hogy vétkezzen az Isten ellen. — Ezekből lehet megérteni a' régi Theológusoknak ezen mondásokat: *Deus concurrit ad materiale non vero ad formale actionum liberarum, — vel Deus est Auctor Substantiae actionum hominis per suum concursum (auxilium) non vero malitiae actionum.*

d) Az Isten a' Bűnt sokszor más Tzélra igazgatja mint a' tselekvő gondolta: p. o. A' Jósef' Báttyai szerették volna megalázni Jósefet, és felmagasztaltatott.

e.) Határt-is tesz az Isten néha a' vétkezőknek; nem engedte-meg p. o. hogy Jósefet megöljék a' Báttyai.

f.) Úgy igazgatja az Isten a' dolgot, hogy a' bűnből jót hozzá p. o. A' Jósef eladásából a' Familiája' megtartását. — A' Kristus' megfeszittetéséből a' Hivek' Idvességét.

De úgy láttzik mind ezek mellett-is, hogy az Isten oka a' Bűnnek. Mert maga mondja 2. Mos. 4: 21. *Meg lásd hogy mind azokat a' tsudákat mellyeket reád bíztam megmivelled Farahó előtt, és én megkeményitem az ő szivét, hogy a' népet el ne botsássa.* — De ez a' kifejezés: *Én megkeményitem az ő szívét* ezt teszi: Minden te tsudáidra-is érzéketlen lészsz, mert én ugyan külső inditó okokat, és olly' alkalmatosságot adok eleibenn, mellynél fogva más észre jöhetne Farahó, de magam az ő szívénn erő-

sza-

ſzakot nem teſzek: A' Napkeletiek, ha nem vólt-is valaki tulajdonképpenn való oka valamelly tselekedetnek, hanem tsak alkalmatoſságot adott arra, azt meg nem gátolvánn, úgy ſzóltak arról, mint tulajdonképpenn való okról: mert azok a' dolgot tsak úgy ítélvénn-meg a' mint megesett, ſokſzor az alkalmatoſságot, magánál a' végbenvivő oknál nagyobbnak tartják. Igy már itt az Iſten annak okának mondja magát a' mire tsak alkalmatoſságot adott p. o. Mo'ses megtette a' Tsudákat, de minthogy eggyik tsuda közt, a' másikig, eggy darab idő vólt, és az Egyiptomi Bóltsek-is majmolták a' Mo'ſes' tsudáit; tehát ezen tekintetbenn az Iſten alkalmatoſságot adott Farahónak a' megkeményedésre, de tulajdonképpenn való oka annak nem vólt. Igy *Mat.* 10: 34. — A' mondatik 2. *Sam.* 16: 10. *Az Ur mondotta Sémeinek*, *hogy ſzidalmazza Dávidot*, az az, az Iſten bölts okokból nem akadályoztatta-meg Sémeit, sőt megengedte hogy őtet ſzidalmazza, — azon környülállásokat nem fordította-el a' mellyekkel az ő megalázására élhetett.

MÁSODIK SZAKASZ.

Az Emberről és annak eredeti, és mostani állapotjáról.

XLIII. §.

Mitsoda öszveköttetésbenn áll ez a' Szakasz a' fellyebb valóval, és mitsoda rendet tartunk az errŏl való értekezésbenn.

Minekutánna az első Szakaszbann szóllottunk az Istenről, annak tulajdonságiról, és legközelébb a' Világ' Teremtéséről, 's a' Gondviselésről, melly két munkák különösenn az Atya Istennek tulajdoníttatnak: következik, hogy már azt adjuk-elő, hogy a' Szent Háromság' második Személyének a' Fiú Istennek mitsoda munkát tulajdonít különösenn a' Szent Irás. — A' Váltság' munkája ez. De a' mellyről addig fundamentomosann értekezni nem lehet, míg arról nem tudakozódunk, hogy ki az, a' kit ez a' Váltság tárgyaz? vagy mi az Ember? Millyen vólt az eredetiképpenn? Millyen a' most? — Ezeknek előadásábann foglalatoskodik az úgy nevezett Theologusi Ember Tudomány (*Anthropologia Theologica*). Mi-is hát értekezzünk ezen szakaszbann: 1.) A' mi Törsök szüléinknek eredeti vagy ártatlanságbeli állapotjokról. 2.) Azoknak esetekről, 3.) Azoknak és maradékaiknak a' bűn utánn való szomorú állapotjokról. Ezeknek megértése utánn tudhatjuk-meg hogy mibenn áll az Ember' tökelletessége és tökélletlensége? Mibenn kel-

kellett az Isteni Jóságnak a' bűnös Emberenn segíteni? És mi az, a' mit a' Jésus az Emberi Nemzet' boldoggá-való-tevéséért tselekedett.

I. RÉSZ.

Az Emberi Nemzet' Tör'sök Szüléinek ártatlansági állapotjáról.

XLVI. §.

A' mi Tör'sök Szüléink' teremtetése, és minden Embereknek ezektől való-származása.

A' legelső Embert Adámot formálta az Isten a' Földnek porából, és Évát annak feleségét az ő eggyik oldala tsontjából, a' melly által az a' szoros öszvéköttetés, eggymáshoz vonszó szeretet, és eggymásnak oltalmazása 's segíttése jelentetik, mellynek meg kell lenni minden házasok között. Következésképpenn ezen leírással azt akarta Mo'ses legközelébb a' 'Sidó Férjfiaknak tudtokra adni, a' kik a' Napkeletiek szokása szerént az ő feleségeikkel igen kegyetlenűl bántak, hogy az Isten' tzélja ellen van az, ha a' Férj Tyrannus a' házasságiéletbenn. — De ezen kívűl, így akarta Mo'ses a' 'Sidókat élesenn arról meg-inteni, a' mi ellen az ő Törvény könyveibenn sokszor buzog, hogy az oktalan állatokkal való közösködés eggyátallyábann természet-ellen-való dolog: mert Ádám nem tálált az egész Teremtések közt mind addig magához illő párt, míg az Isten Évát nem teremtette, a' ki ő hozzá hasonló Természetű 's formájú vólt.

— Utóljára, Mó'ses az által, hogy eggy Aszszonyt teremtetett eggy Férjfiú mellé, azt adta tudtokra a' 'Sidóknak, hogy sok feleséget nem szabad tartani, hanem eggy Férjnek eggy Aszszonnyal meg kell elégedni; mert ha az Isten azt Jónak, és szükségesnek látta volna, sok Aszszonyt-is tudott vólna teremteni Ádám mellé, a' mi akkor a' szaporodásért szükségesebb-is lett vólna, mint a' későbbi Időkbenn.

Tsak eggy pár Embert teremtett az Isten és azt *meg-áldotta*, az az szaporodásra és Nemzésre-való erőt, indúlatot, a' gyermekek eránt-való természeti szeretetet adott ő beléjek. Meg lehet, hogy az Isten az állatokból a' különbkülömbféle Ég'állyához képest több párokat-is teremtett; de embert tsak éppenn eggy párt teremtett, nem tsak azért, mert ez akármellyik Ég'allya alatt ellakhatik, hanem azért-is, hogy minden Emberek ezen Közönséges szüléktöl származvánn senki ne kevélykedhessen régibb és nemesebb eredetével, — hogy minden Ember betsülje a' másikbann az Emberiséget, és hogy az Emberek eggymással szoros öszveköttetésbenn légyenek, eggymást segíttsék és oltalmazzák. — Hogy pedig az Emberek ezen eggy pár Emberről szaporodtak-el, bizonyítja a' Szent Írás. *Az Isten* úgy mond Pál Apostol az *egész Emberi Nemzetséget eggy vérből teremtètte, hogy lakozzanak e' főldnek szinénn* (a). A' Tapasztalás-is ezt bizonyítja: mert Amerikábann szint' úgy okos Lélekből és Testből állnak az Emberek, mint Európábann. A' legrégibb krónikák' bizonysága szerént az egész Föld lassan kezdett népesedni, — és az Embereknek mindenfelé való elszéledése a' Napkeleti Tartományokból lett, a' hol a' mi leg-

első

(a) *Tsel.* 17: 26.

első fzüléink-is laktak. — Azt pedig hogy fzínekre, termetekre, formájokra, 's a' t. nézve külömbözők az Emberek, tselekefzi az Ég'allya, külömböző élet'módja, külömböző eledelek, fzokások, módik, és a' pallérozódásbeli külömbség 's. a. t.

XLV. §.

Mibenn külömbözött az első Ember minden egyéb teremtésektől? — Mit értünk az ártatlanság' állapotjánn?

Ámbár mind az, a' mit az Iften teremtett, igen jó vala: mindazáltal az Iften meltóságosabbá és nagyságosabbá tette az első Embert minden földi teremtések felett. Felruháztattak ugyan-is a' mi első Szüléink.

I.) Okofsággal vagy Értelemmel, és Szabadsággal bíró Lélekkel, melly által magát, a' kívülötte lévő dolgokat, és a' maga' dolgait meggondolhatta, 's mindent fzabadakaratból, 's válafztásnál fogva vihetett végbe. — Az Első Ember *Értelembeli* tehettségeiről ezeket tudhatjuk. Mó'fes nem fzóll femmit az Első Embereknek velek fzületett rendkívül-való Böltsefségekről, és Tudományos Esmeretekről, mint ezt némellyek állítják, sőt, hogy igen tsekélynek kellett annak lenni abból bizonyos, hogy hamar megtsalatkoztak, és megtsalattattak, azt gondolvánn kogy az Iften' és az Okofság' fzavától fzabad eltávozni a' kísértőnek engedvénn. Azzal pedig itt ki nem lehet fogni, a' mi van 1 *Mó's.* 2: 19. *Ádám minden állatnak nevet adott*: mert ez a' fzó *Minden* a' Sidóknál fokfzor tsak azt tefzi: *fok* a' mint itt-is. A' melly tsak abból-is megtettzik, mert a' Halak-

nak nevet nem adhatott, mert azok a' szárazra nem mehettek-ki. De nem-is lehet gondolni, hogy a' hatodik naponn Ádám mindenféle állatoknak, féregnek 's. a. t. nevet adhatott volna. Innen a' Helvetziai Vallástétel sem mondja hogy az Isten az Embert *böltsé*, hanem, hogy *Igazságbann és valóságos Szentségbenn* teremtette: (a) Mó'sesből hát tsak annyit tudni, hogy, az első Ember' Értelme igen alkalmatos vólt különbkülönbféle igazságoknak, a' jó és helyes dolgoknak felfogására 's általlátására, és az olly' hibás tévelygéstől szabad vólt, melly az ő boldogságát megzavarhatta volna. — *Akaratjokra* nézve pedig úgy terjeszti-elő Mó'ses az első Embereket mint Ártatlanokat, vagy a' kikbenn semmi erköltstelenségre-való hajlandóságok és készségek nem vóltak, söt minden akaratjok tsak jóra hajlott. A' melly abból bizonyos-is, mert minekutánna már eggy darabig éltek azutánn estek bűnbenn a' Mo'ses leirása szerént, és így addig ártatlanok vóltak. Bűnbenn esvénn pedig már szégyenltek, féltek, eggyik a' másikra útalt; ezeket pedig tsak akkor érzi valaki magábann, mikor eggyik állapotból által megy a' másikbann. — Továbbá, Éva először ellent ált a' késértőnek ezt mondvánn: *Nem szabad nekem arról enni, mert ha eszem káromra lesz*, és így az előtt még jó vólt Éva; mert most fél először a' tselekedet' rosz következésétől. — Onnan-is bizonyos ez az első Embernek ártatlansága, mert a' legtisztább szentségű Isten hogy teremthetett volna bűnös Embert? Ugyan ezt hihetővé teszi a' Krisztusnak ártatlansága, a' ki úgy élt, hogy ő benne semmi bűn nem vólt. — Maga az Isten-is tanúbizonyságot tett erről: 1 *Mos'*

(a) VIII. Rész. I. Tzikkely.

Mó's 1 : 31. *Megtekintette Isten mind azt, a' mit teremtett, és a' mind igen jo vala.* Így írnak az elsö Emberekről más Szent Irók-is p. o. *Pred.* 7: 29. *Az Isten teremtette az Embert igazságbann.* — Utoljára, erre tzéloznak a' Pogány Irók-is, a' kik a' régibb időbenn élt Embereket boldogabbaknak, és jobbaknak irják-le, mint a' magok' idejekbelieket, és hogy az Embereket *Isten' Nemzetinek* mondják *Tsel.* 17: 28. Innén van hogy a' Pogányok nem foghatvánn-meg, hogy az Isten Bűnös Embereket teremthetett vólna, költöttek *Arany időt*, vagy ártatlanság' állapotját (:*b*:) Az Ártatlanság' állapotjánn tehát kell érteni a' leg-elsö Embernek azt az állapotját, mellybenn minden bűntől üres lévénn tökélletes boldogságbann élt.

II.) Külömböztek a' mi Törzsök Szüléink más Teremtésektől Testekre nézve, a' melly

a.) *Egyenes és felálló test* vólt, vagy ollyan, mint a' millyennel most-is bírunk.

b.) Az ő Testek *egésséges* és mindenféle nyavalyáktól üres vólt, a' melly abból világos, mert Mó'ses minden Testbeli nyavalyáknak és erőtlenségeknek eggy olly' bűnt tesz kútfejének, mellybenn ők eggy darab idö múlva az ő léteлek-utánn estek. Az Okosság-is megeggyez abbann, hogy az Isten a' maga' Remekjét minden hiba és erötlenségektől üresnek teremtette.

c.) *Halhatatlan*-is vólt az elsö Ember' Teste, vagy az Isten' akaratjából olly' változás alá nem vólt vetve, hogy a' Lélektől azon bűn nélkül való állapotbann elszakasztasson, vagy más szókkal, hogy meghaljon. Ez abból tsalhatatlanúl világos: mert Mó'ses a' Halandóságot úgy veszi, mint eggy megesett tselekedetnek vagy

(:*b*:) Ovid Metamorph, Lib. 1, v. 89, 90.

véteknek következését; következésképpenn azzal adja tudtunkra, hogy az elsö Emberek halhatatlan testtel bírtak. — Azt mondja az Isten: *A' Jónak és Gonosznak tudásának fájának gyümöltséből ne egyél, mert valamelly naponn abból ejéndesz, halálnak halálával meghalsz* (*a*). Mit tenne már az Istennek ezen fenyegetése, hogy meghal Ádám, ha eszik a' Fáról, ha már az elött, hogy evett, az ö tzélja szerént halandó vólt? Valyon mikor a' Halállal való fenyegetödzés tsak úgy tevődik-fel; ha Ádám vétkezik: nem a' következik-e' abból, hogy az elsö Emberek halhatatlanok lettek vólna, ha nem vétkeztek vólna? — Ezt erösíttik a' Szent Íróknak ezen dologbann-való eggyetértések, a' kik mindenütt úgy szólnak a' halálról, mint a' *bün' következéséről*, és hogy az, bün által hozatott-be. Nevezetesenn Szent Pál azt mondja: *Eggy Ember által jött-be a' Halál e' Világra* (*b*), a' melly ha úgy van, világos, hogy ha nem vétkeztek vólna az elsö Emberek, a' halál be nem jött vólna e' Világba. — Mó'ses szóll eggy fáról, a' melly *Élet'fájának* neveztetik, 's azt mondja arról: *Kiküldé az Isten Ádámot az Eden' kertéből, hogy az ö kezeit kinyújtvánn ne vegyen az Élet'fájának gyümöltséből, és abbann ne egyék, hogy mind örökké éljen* (*c*). Következésképpenn az Istennek tzélja a' lévénn, hogy az Emberek halhatatlanok legyenek, ezen fát választotta arra való eszköznek, hogy annak gyümöltsei által az ellankadtt test megfrissíttessék, és erejébenn megtartassék; következésképpenn ha az elsö Emberek nem vétkeztek vólna, halhatatlanok maradtak vólna.

Az

(*a*) 1 *Mó's*. 2: 17. — 3: 3, — 19. (*b*) *Róm*. 5: 12 — 21. (*c*) 1 *Mó's*. 3: 22, 23.

Az ártatlanság' állapotjábann élt első Emberek' Halhatatlanságát tagadják a' *Pelagiánusok*, és *Sociniánusok* ezen okokból: Az Emberi Teſt öſzvetett réſzekből áll, tehát annak terméſzettel ſzéllyel-is kell oſzlani. — Ezennkívül, temérdek változásoknak, 's terméſzeti történeteknek van kitétetve az Ember; ezek ellen, és maga ellen a' Régiség ellen, hanemha ſzüntelen-való tsuda által fel nem tartathatott vólna a' Teſt. — Továbbá, az Eset előtt már megmondatott, hogy gyümöltsözzenek, és ſzaporodjanak az első Emberek, a' melly kifejezés alatt a' fekſzik, hogy mivel fejenként (*in Individuo*) az Emberek meghalnak, tehát hogy az egéſz Nem el ne veſſzen, nemzés által kell azt elkerülni. — Utóljára, hogy tért vólna-el e' Világonn az egéſz Emberi Nemzet, ha eggy felől nem hólt vólna?

Hogy ezen matériábann helyesenn ítélhessünk, ezt a' két Kérdést kell gondolóra vennünk: Valyon az első Embernek általánosann terméſzetére tartozó tulajdonsága vólt-e' az, hogy halhatatlan legyen? — Vagy pedig tsak bizonyos feltételek alatt kellett annak úgy lenni. Az elsőre tagadóképpenn kell felelnünk; mert a' következés megmutatta, hogy az ember' Terméſzete megengedte, hogy ő meghalhat. — Ellenbenn a' második kérdésre állíttóképpenn lehet felelni. Ugyan-is

1.) A' mi a' Teſtet illeti, nints abbann lehetetlenség, hogy azt a' haláltól meg ne lehetett vólna menteni az Iſtennek. Ha az eset utánn-is 930 eſztendőkig tarthatott az Ádám' teſte; látni-való, hogy az ártatlanság' állapotjábann tsak magábann-is még tartósabb lehetett vólna az. Ha a' Kriſtus' Teſte, és a' Feltámadás utánn a' mi Teſtünk-is ſoha többé meg nem

 hal:

hal: miért lett vólna a' lehetetlen az első Emberekre nézve-is az ártatlanság' állapotjábann, ha az Isten úgy akarta vólna?

2.) Azok a' szerentsétlen történetek, mellyek ma okozzák sokszor a' Halált, vagy nem lettek vólna, bűn nem lévénn e' Világonn, vagy ha lettek vólna-is, el lehetett vólna azok közűl sokat kerűlni tsak az emberi böltsesség által-is; mert ha a' már tsekély böltsesség utánn-is a' Mennykőűtéstől, 's mástól megoltalmazhatja magát az Ember: hát az ártatlanság' állapotbeli böltseség mit nem tudott vólna feltalálni, a' maga' oltalmazására? De maga a' Természet' Ura úgy igazgathatta vólna a' Halált okozó történeteket, hogy azok előjövénn nem ártottak vólna. Mert ha eggyszer akarta az Isten megtartani az Ember'-Testét, akkor akarta azt meg-is oltalmazni. Az elsőt akarta, mert azt mondja, hogy ha eggy fáról nem eszik, úgy nem hal-meg az Ember, és így a' másodikat-is akarni kellett.

3.) Eggy más életre-való általmenetel meglehetett vólna másképpenn-is; mert azt az Isten végbe tudta vólna vinni másképpenn-is, a' mit most a' Halál által visz-végbe. — Minthogy tehát nem lehet megmutatni, hogy a' fellyebb kitett feltétel alatt-való Halhatatlanság lehetetlen vólna; — azombann a' Szent Írás ezt így tanítja: tehát igaz az, hogy Ádám halhatatlansággal bírt vólna az ő ártatlansági állapotjábann.

III.) Megkűlömböztettek a' mi első szűléink más egyéb teremtésektől nem tsak a' fellyebb előszámlált személybeli tulajdonságokra, hanem a' *külső környűlállásokra* nézve-is, mellyek igen kedve-ők vóltak. Mert Mó'ses' előadása szerént helyheztettek eggy kie, és termékeny Tartomány-

tományban, a' melly mivel mindenféle hasznos Plántákkal, gyümöltsfákkal 's vízzel bövölködött, és más vidékektöl hegygyel, 's folyóvizekkel, mint valamelly kerittéssel elvólt szakasztva, *Kertnek* neveztetik 1 *Mó's*. 2: 8. mellyet a' 70 fordítók *Paradítsomnak* (: παράδεισος :) fordítottanak, a' melly szó jóllehet eredetére nézve Persa szó; mindazáltal magábann-is a' Bibliábann előfordúl, jelentvén azzal Bölts Salamon *almás Kerteket*. *Pred*. 2: 6. *Ének*. 4: 13.

Hol lett légyen pedig a' Paradítsom' kertje, mellyet Mó'ses, 1 *Mó's*. 2: 10—14. leír, ma egész bizonyossággal nem lehet meghatározni, mind azért, mert azoknak a' folyóvizeknek partjai, mellyeket Mó'ses úgy említ, hogy abból jöttek-ki, az özön víz által elmosattattak, söt ezen nagy zürzavarbann a' folyóvizek-is megváltoztathatták az ö folyásokat, — mind azért, mert olly' sok ezer esztendök alatt a' nevek azon folyóvizeknek megváltozhattak; — mind azért, mert sokszor magok az emberek-is a' folyóvizeket mesterséggel ide 's tova elveszik, söt magok a' folyóvizek-is a' magok' szokott menéseket néha megváltoztatják. Mindazáltal, megtalálják azt némelly Tudósok Clerikussal *Damaskus* körül Syriábann, mások Relandal *Arméniábann*, mások utoljára Kálvinnal ott a' hol a' *Tigris és Eufrates* folyóvizek eggyesülvénn eggy darabig eggyütt folynak, azutánn pedig a' Persiai Öbölbenn szakadnak.

IV.) Urává tétettetett az elsö Ember a' Földnek, az az mivel az Ember vólt mindenféle tehettségekre nézve legtökélletesebb; tehát ö azonn tehettségekkel élvénn a' Földet 's Állatokat a' mennyiben lehetett a' maga' hasznára, szükségeire *és* gyönyörüségeire fordíthatta, magát

gát az állatok ellen oltalmazhatta (: *a* :). — Nem kell pedig ezt a' birodalmat vagy Uraságot tulajdoni értelembenn venni, mintha az Állatok Ádámhoz menvénn minteggy a' *Homagiumot* letették vólna, és engedtek vólna az ö beszédének mint ezt némellyek állítottak. Mert Mó'ses arról semmit sem szóll, az állatok' terméſzetével sem megeggyeztetö, hanemha a' régiekkel azt állítjuk, hógy az ártatlanság' állapotjábann az oktalan állatok-is beſzéltek (: *b* :) a' mellyet azok hogy veſzthették-el az Ádám' bűnéért, mikor maga Ádám azt elnem veſztette, pedig ö vétkezett, nem foghatni-meg?

XLVI. §.

Mibenn állott az Istennek Képe az elsö Emberbenn?

Mivel az Isten' Terméſzete abbann áll, hogy ö a' legtökélletesebb, Értelemmel, és a' legtiſztaságosabb Szentséggel bír; és mivel az egéſz Szent Írás az Istennel-való hasonlatosságát az Embernek teſzi az Igazságbann 's Szentségbenn mint p. o. 2 *Pét.* 1: 4. *Az Isten' terméſzetének*, úgymond, *réſzesi* (: vagy ö hozzá hasonlók :) *úgy léſzünk, ha ki menekſzünk a' romlottságból*, Pál pedig azt mondja *Efés.* 4: 24. *hogy Isten ſzerént* (: vagy Isten' képére :) *teremtettek léſzünk az igazság és valóságos Szent élet által.* Utoljára, mivel tsak egyedül az emberröl mondatik hogy az *Isten' képére teremtetett* 1 *Mó's.* 1: 26, 27, tehát ollyannak kellett valaminek lenni az elsö emberbenn, mellyel senki e' Világonn más nem bírhatott. Innen hát az Isten' képe, mellyel az

(: *a* :) 1 *Mó's* 1: 26 — 9: 2, 3. *'Solt.* 8: 7 — 9. (: *b* :) *Josephus Antiq.* Lib. I. Cap. 1. §. 4.

az ártatlanság'. állapotjábann bírt az első Ember állott. 1.) Az *okofságbann*, mert ezzel a' Világonn fenki fem bírt az Emberenn kívül, azombann az Isten a' legtökéletesebb Értelemmel, 's okofsággal bír. 2.) Az *Akaratnak Szentségébenn*, vagy hogy az Ember tsak egyedül a' Jót akarta mint az Isten; mert mint különös dolgot úgy befzélli Mó'ses, hogy az első Ember egyfzer kezdett vétkezni, és így az előtt nem vétkezett. E' fzerént az első Emberbenn lévő képéről az Istennek ez a' Megfogásunk lehet: hogy az állott az Ember' Lelkének azonn tökélletességébenn mellynél fogva az ő Értelme az Igazság és Jó körül vi'sgálódott, az ő Akaratja pedig a' Jóra vólt hajlandó. — Mások az Isten' képét állítják lenni az első Ember' *Halhatatlanságábann*. De ezt az Ember egéfzenn elvefztette; az Isten' képéből pedig még ma-is kell valamitskének rajtunk lenni, mert 1 *Mó's*. 9: 6. — *Jak*. 3: 9. a' mondatik, hogy azért kell a' *gyilkost megölni mert ollyat ölt-meg a' ki az Isten' képére teremtetett*. — Mások helyheztetik azt az Emberi *Test' deli méltóságábann*; de az Istenbenn Test nints; és így mi ebbenn ő hozzá hasonlók nem lehetünk. — Mások utoljára az *Allatokonn való Uralkodásbann* helyheztetik, mivel mikor e' mondatik: *Teremtsünk Embert a' mi hasonlátofságunkra*, mindjárt utánna tétetik, hogy az *Uralkodjon a' Tengernek halainn 's a' t.* De ezzel a' böltsefséggel bíró Értelem vagy az okofság ki nem záratott; mert tsak a' tud uralkodni az állatokonn, a' ki okofsággal bír, és így e' tsak következése az Emberi okos Termefzetnek, nem pedig ollyann különös termefzet, mellybenn álhatna egyedül az Istennek képe. — A' kik ezen Isten' képét igen fzéles Értelembenn vefzik, értik azonn mind azt a' boldog-

dogságot és drága ajándékokat mellyekkel az Ember bírt az ártatlanság' állapotjábann, 's ezek szerént az Isten' képét tészi, az Okosság, Értelem, böltsességre-való tehettség, a' Szentség, ártatlanság, a' Boldogság, és minden Szenyvedéstől-való üresség, a' Halhatatlanság és Uralkodás. —

XLVII.

Természetekre tartozott e' az első Embereknek ez az Isten' Képe?

A' *Semipelagianusok* azt állítják, hogy nem rendes tulajdonsága vólt az első Embereknek az Isten' Képe: mert ha Természetekre tartozott vólna, el sem veszthették vólna azt. De mivel az Elme és az Akarat két Fő Tulajdonsága a' Léleknek, a' Lélek pedig természetekre tartozott az első Embereknek: tehát azon tehettségek-is. Mivel pedig az Isten gonoszra hajló akarattal az Embert nem teremthette, sem olly' értelemmel nem ruházhatta-fel, a' melly vétkes Tárgyak körül szeretett vólna foglalatoskodni, mert így bünös Embert teremtett vólna: szükségesképpenn tehát ezek a' jóra-való tehetségek-is természetekre tartoztak az Első Embereknek, de tsak úgy, mint az ártatlanság' állapotjábann élő Embereknek, — mint Embereknek pedig nem vóltak azok Természeti tulajdonságaik, mert úgy azok még ma-is meg vólnának. — Tsak addig tartozik valami dolognak ez, vagy amaz tulajdonság a' Természetére, míg az a' marad, a' mi a' most, p. o. Természetünkre tartozik most, hogy roszszra hajlandók légyünk, mert bünös Emberek vagyunk; de a' feltámadás által ártatlan Emberekké teremtetvénn nem leszsz meg ez a' roszsz-

ra

ra hajló Természetünk, mellyel most mi bűnös Emberek bírunk.

XLVIII.

Mitsoda nevezetes parantsolatot adott az Isten az ártatlanság' állapotjábann élő embereknek.

Az Erköltsi Törvényekenn kívül, mellyek minden Ember' Lelkébenn benyomattattak, adott az Isten az ártatlanság' állapotjábann élt Embereknek eggy szabad Akaratból folyó parantsolatot, mellyet nagyobb részént *próbálo parantsolatnak* neveznek a' Theologusok azért, mert ez által tétettek az első Emberek olly' környülállások közé, mellyeknél fogva megpróbáltattak, hogy annyi ingerlő, és megígéző gyönyörüségek közt, mint a' mellyekkel körül vétettek, miképpenn tudnak élni, azon szép Elmebeli tehettségekkel, és valyon engedelmesek lesznek e' az Istennek, a' ki most nékik szóval elöszször parantsolt valamit? Az a' próbáló parantsolat e' vólt: *E' kertnek minden Fájának gyümöltséből szabadonn egyél, de a' Jónak és Gonosznak tudásának fájának gyümöltséből ne egyél, mert valamelly naponn abból ejéndesz halálnak halálával halsz-meg* 1 Mó's. 2: 16-17.

Jegyzés. I.) Mi tzélja vólt az Istennek ezen parantsolat' adásábann, és miért, hogy tsak ezt az eggy fát tiltotta-meg az Isten a' mi első szüléinktől, arról a' Szent Irás semmitsem szóll; hanem a' Theologusok gondoltak-ki külömbkülömbféle Hypothesiseket, mellyek szerént a' rigiek azt tartották, hogy az a' Parantsolat *Próbálo Parantsolat* vólt, — a' maiak pedig tsak nem mindnyájann úgy vélekednek, hogy azon megtiltott fának *gyümöltse mérges*, 's annál fogva az Embernek veszedelmes vólt. Hogy tehát az Em-

Embert valami veszedelem ne érje az Isten őtet megintette, hogy azon fáról ne egyék; mert ha arról eszik bizonyosann meghal. Ezen vélekedést ezen okokkal támogatják:

1.) A' Paraditsom' minden fái között két fát említ Mó'ses, az *Életnek* és a' *Jónak és Gonosznak tudásának fáját*, 's ezen kettőt eggy másnak ellenébenn teszi: Már mint az Élet' fája életet adott, bírvánn a' Haláltól megoltalmazó erővel 1 *Mó's*. 3: 22. *hogy az Ember* úgy mond, *ne egyék az Élet' fájának gyümöltséből hogy mindörökké éljen*, *kiküldé őtet a' Paraditsomból*: így a' Jónak és Gonosznak tudásának fája haláltokozó mérges gyümöltsöt termett, és éppenn ezért neveztetik Jónak és Gonosznak Tudásának Fájának: mert az abból való evés utánn tudták-meg első Szüléink, hogy melly kedves dolog lett vólna örökké élni, és pedig egésségbenn, és melly szomorú dolog nyomorogni 's halált látni.

2.) A' mi jó az Isten az Embert attól el-nem tiltja: következésképpenn tudvánn az Isten ezen fának ártalmas vóltát, és a' maga' legnemesebb teremtésit nem akarvánn kotzkára kitenni, azért tiltotta-meg különösenn tsak ezen fárol-való evést.

3.) Az Isten, ezen Hypothesis szerént, kimentetik azon vád alól, mintha Ő a' Tyrannusok' szokása szerént bánt vólna az első Emberrel, azt olly' rettentő szabad akaratbeli büntetéssel büntetvénn-meg: mert itt az Isten mint Atya, úgy inti-meg az ő tapasztalatlan fiait, hogy azon mérges fáról ne egyenek, mert ha arról esznek, meghalnak.

4.)

4.) Minthogy a' Szent Írás sohol sem mondja azt, hogy ezt az eggy fát azért választotta vólna ki az Isten, hogy azonn próbálja-meg az Ember' engedelmességét: de más részről azt sem mondja, hogy azért nem kellett annak gyümöltséből enni, mert az halálos lessz az Embernek; e' szerént mivel ezek tsak Hypothesisek, a' sok Hypothesis közül pedig mindég azt kell választani, a' melly természetibb, és kevesebb kifogást szenved; látni-való, azt mondják, hogy ezt kell inkább választani, mint amazt: mert ez ellen nem tsak az, hogy kevesebb nehézséget lehet formálni, hanem ebből sokakat el-is lehet igazíttani, mint p. o. ezeket, 1.) Az Isten akarta az ember' megromlását, mert ha meg nem tiltotta vólna a' fa' gyümöltséből-való evést, nem vétkezett vólna. Ezen Hypothesisből erre így felelnek: az Isten megakarta oltalmazni az Embert a' veszedelemtöl, megmondvánn néki, hogy az a' fa veszedelmet fog szerezni; és így nem az Isten az oka az Ember' veszedelmének. — 2.) Hogy az Ember halandó lett, és minden maradéka, ebből a' Hypothesisből következik, valamint az-is, hogy a' Lélek' megromlása az első bűn által könnyenn megeshetett: mert mint a' bor nem tsak a' Testet rongálja-meg, hanem az Értelmet-is megzavarja: úgy ez a' gyümölts' étele, a' Testet halandóvá tehette, és a' Lélekbenn-is változást tehetett. — Mindazáltal, itt-is vagynak tsak ugyan sok nehézségek: minémüek ezek: Miért teremtett hát az Isten illy' mérges fát abba a' Kertbe, a'hol az Embereket mint halhatatlanokat éltetni akarta? Talám azért mint *Hezel* mondja, hogy a' Paraditsombann lévő minden mérges füvekből ez a' mérget magábann szívja, hogy az Embernek valami ne-árthatsonn. Da hát illy' mérges

 fü-

füveket miért teremtett az Isten a' Paraditsomban? Avagy így-is nem adódott-e' alkalmatosság a' büntetésre? mert ha a' mérges fa ott nem lett vólna, meg sem kellett vólna tiltani. Látni-való hát, hogy ezen Hypothesis szerént sem lehet úgy megfejteni az itt előjövő nehézségeket, hogy azzal egészenn megelégedvénn a' közönséges Hypothesistől eláljunk. — A' 9-dik versbenn a' mondatik, hogy abbann a' kertbenn olly' fák vóltak, mellyek a' *szemnek gyönyörűsegesek*, *és az eledelre jók vóltak*, — és ama két nevezetes fát-is éppenn abbann a' Versbenn említi Mó'ses, a' hol azt mondja, hogy a' *kertnek mindenféle fái jók és szépek vóltak*: hogy lehetett hát a' Jónak és Gonosznak tudásának Fája mérges Fa? Mitsoda méreg lehetett az, melly olly' lassann és olly' változhatatlan erőbenn munkálódik még ma-is a' Test' elrontásábann? — Honnan van, hogy a' legelső Emberek legtovább éltek, és a' kik legmesszszebb élnek legkevesebb ideig élnek, mikor a' méreg' ereje azokbann inkább dolgozhatott, mint annyi ezer esztendőnn keresztül mi bennünk?

Jegyzés. a.) Jónak és Gonosznak Tudásának Fája. Az eset előtt nem vólt ez a' Fa így el-nevezve: mert ez az elnevezés Ádámra nézve semmitsem tett vólna, mivel ő ekkor tsak jót tudott, roszszat nem: hanem a' következésnél fogva neveztetett-el az a' Fa Jónak és Gonosznak Tudásának fájának; mert akkor tudta meg az Ember, hogy melly jó, és tsendes Lelkiesmérete vólt addig, míg a' Törvényt megállotta; annak megrontása utánn pedig melly nagy nyughatatlanságot érez magábann, vagy melly nagy jótol esett-el, és melly nagy veszedelembenn ejtette magát. De ezen kívül, Évát azzal beszélli rá a' Késértő, hogy *úgy nyilatkoznak-meg az ő szemei*, úgy

leszsz

leſzſz nagyobb esmérete, úgy leſzſz hasonló Iſtenhez vagy Jónak és Gonoſznak tudója; és így az előtt nem tudta Éva annak a' Fának ſem Nevét ſem erejét; következésképpenn az Eset utánn adatott annak az a' Név.

II. RÉSZ.

A' mi Tör'sök Szüléink' Esetéről, vagy a' Bűnnek eredetéről.

XLIX. §.

Megmaradt e' az ember a' felyebb előadott ártatlanságábann? Mitsodás most az Iſten' képe mi rajtunk?

Láttuk legközelebb hogy a' mi tör'sök Szüléink bünnélkül válók, és halhatatlanok vóltak, mikor e' világra előállíttattak, és hogy ők az Iſten' képét viselvén, mitsoda felséges ajándékokkal, jóra-való késszséggel, és melly nagy boldogsággal bírtak: de ſem ők megnem maradtak az ő ártatlanságokbann, ſem mi azzal nem ditsekedhetünk. Mert az első pár emberről ugyan a' Hiſtoria, — mi felőlünk pedig a' tapaſztalás teſz tanúbizonyságot, hogy az Iſten' képének ma tsak igen kevés maradványát bírjuk. Van Okoſságunk, és a' bír értelemmel, de a' melly már rest, és túnya, — a' melly hibázik az ítélettételben, a' mellyet az Indúlat, hajlandóság, a' testiség, tévejgővé és erőtlenné teſznek. Van Akaratunk, de a' melly gyermekségünktől-fogva roſzra hajlik, úgy hogy látjuk a' Jót, helybenn-is hagyjuk, de még-is ellenkező-

re határoztatunk. Oda van a' Halhatatlanság, mert megkell halni, még pedig többnyire keserves fájdalmak között. Az állatokonn-való uralkodásunk annyiból áll, hogy fordítjuk ugyan az állatokat a' mi hasznunkra, de mi félünk inkább azoktól, mint azok mi tőlünk. — Az a' Boldogság, mellyel az ártatlan Szülék környül vóltak vétetve, úgy eltünt, hogy boldognak ugyan senkit átaljábann nem mondhatunk. Eggy szóval a' mi bűnnélkül-való Szüléink bűnösökké lettek, és mi-is ő maradéki bűnösök és sok nyomorúságok alá vettetett emberek vagyunk.

L. §.

Historiaja az első ember' elesésének, vagy a' Bűnnek Eredete.

Az Okosságból ki-nem okoskodhatjuk azt, hogy a' legelső Bűn mikor, 's mitsoda környülállások közt esett? kik vitték azt véghez? mibenn állott az? mert e' megesett dolog; azt pedig Historiából tudhatni. — A' Világ' minden Historikusai közt-is pedig tsak Mó'ses az, a' ki ezenn igenn nevezetes dolgot emlékezetbenn hagyta az ő első Könyve 3*dik Részébenn*, a' melly előadás a' Zsidó szóllás szerént: *Eset' Historiájának* neveztetik, vétetvén ez a' kifejezés Rom. 5: 14-ből. Ezenn az első emberek' elesésénn kell érteni azoknak az Isten' Törvénnyétől lett legelső eltávozásokat, vagy legelső vétkezéseket, a' mellyet Mó'ses rövidedenn így ír-le:

Az Eden' kertébenn, a' hol az első Emberek laktak, vólt eggy Fa, melly Jónak és Gonosznak tudásának fájának neveztetett. Ezenn fára nézve azt a' parantsolatot adta-ki az Isten Adámnak, hogy abból ne eggyenek, mert a'

melly

melly napon abból eſznek, bizonyosan meghalnak. Idö jártával történt, hogy eggy Kígyó, a' körül a' fa körül lévén, a' leg-elsö Aſſzonyt figyelmeteſsé tette arra a' fára az által, mivel azt mondta Évának, hogy ſemmiképp' nem hal'nak-meg ha arról eſznek, söt ollyanok leſznek, mint az Iſten. Éva tehát úgy gondolkodott, hogy bizonyoſsan nem lehet az a' Fa olly' veſzedelmes, mint a' millyennek az Iſten azt lenni mondotta. Ezen javaslás, és az e' felett-való kevély gondolkodás, hogy ö ollyan léſz, mint az Iſten az elsö Aſſzony' kivánságát nagyon felhevítvén, mivel maga a' gyümölts-is kívül a' ſzemnek gyönyörüséges vólt, — ſzakaſztott a' fáról, és a' Férjét-is rávette, hogy az-is egyne, és az-is evék. Igy tehát az Iſtennek megtiltó parantsolatja ellen événn az elsö emberek a' Jónak és Gonoſznak tudásának Fájáról, által hágták azt, és ekképpenn vétkeztek. —

Jegyzés. Ezen Eset' Hiſtoriáját má ſokan tsak Poëtai erköltsi költeménynek, allegorias beſzédnek, Filoſofemának, vagy ollyannak tartják, a' melly így ſoha ſem esett-meg, hanem Mó'ses, vagy az, a' kinek Krónikájából ö ezt kiírta, tsak magától gondoltaki ezt az elmés ábrázolást, hogy ennél fogva magyarázná-ki azt, hogy a' leg-elsö bün miképpenn esett-meg a' Világon, és honnan vólna minden bünnek és nyomorúságnak az eredete? Ezt a' vélekedést ezen okokkal ſzokták támogatni: A' Kígyó itt beſzélt, a' pedig nem tud beſzélni. — Az Iſtennek ſints ſzájja, és nyelve, ſem lába, hogy járt vólna a' kertbenn. — Az-is különös, hogy a' Sententziát, forra tudakozvánn elébb az eleibe tzitált embereket, és kígyót, úgy mondta-ki az Iſten különkülön. — A' Jónak, és Gonoſznak tudásának fáját ſem lehet tulajdonképpenn venni. — Az Ádám' beſzéde ſem vólt

olly' bő még akkor, hogy ő azonn olly' külömb-külömbféle discursusokat fojtathatott vólna. — De akár-melly nagy nehézségek legyenek-is ezek; mind-azáltal éppenn nem ollyanok, mellyeknél fogva ezt a' Hiftóriát költeménynek tarthatnánk. Ugyan-is

1.) Hogy maga Mó'ses az első ember' eredetéről, és annak ártatlan 's bűnös állapotjáról-való Hiftoriáját nem tartotta mesének vagy költeménynek, megtettzik abból, mert ő az ezen dolgokról-való előadását a' fellyebb-való és következendő Réfzekbenn előadott dolgokkal fzorofsan öfzveköti; azokbann pedig valóságos és igaz Hiftoria van. Mert Mó'ses a' maga Kronologiáját Ádámnál kezdvén, lehozza egéfz a' maga' idejéig. Továbbá, ezen első Könyvbenn a' 'Sidók' Geneologiáját a' teremtésnél kezdvén, egéfz az Egyiptomba-való lemeneteléig befzélli-el, és fohol tsak leg-kifsebb jelt fem ád arra, hogy ő azt, a' mit Ádámról a' három első Réfzekbenn befzéllt, másképpenn akarná érteni, mint azt, a' mit Ábrahámról, I'sákról, Jákóbról 's Jó'sefről írt. — De ki-is tehetné azt fel Mó'sesről, hogy ő eggy Könyvbenn igaz és megtörtént dolgokat akarván megírni, annak elején mindjárt meséljen és költsön! mikor külömben-is magából az egéfz Hiftoriából láttzik, hogy ott megesett dolog befzéllődik - el.

2.) Az egéfz Ujj Teftamentom úgy vefzi ezt az Eset' Hiftoriáját, mint valósággal akképpen megesett dolgot, mint azt Mó'sesbenn előadja. p. o. *Rom.* 5: 12.—21. a' mondatik, hogy *a' bűn eggy ember által jött-be e' Világra, és az által a' Halál,* — *hogy a' kik nem vétkeztek az Ádámnak Esete' hasonlatofsága fzerént, azok -is meghaltak* — *Eggy Eset által uralkodott a' Ha-*

Halál — Eggy Embernek engèdetlensége által ſokan bűnösökké lettek 's a' t. — Így 1. *Tim.* 2: 14. *Ádám nem tsalattatott-meg, hanem az Aſzſzonyi állat, minekutánna megtsalattatott vólna, lett a' bűnnek oka.* — 2 *Kór.* 11: 3. *Ama' Kígyó eltsalá Évát az ő álnokságával.* — *Jel.* 12: 9. *Ama' régi Kígyó ki az egéſz föld' kerekségét eltsalta.* — Így *Ján.* 8: 44. Már mivel a' Szent Írók, és nevezetesenn Pál Apoſtol a' Keresztyén Vallás' olly' fontos Tudományának fundamentomáúl teſzi ezen Hiſtóriát; látni-való, hogy ez éppenn nem mese vagy költemény. — Ide járúl még az-is, hogy *Luk.* 3: 23 — 37. a' Kriſtus' Geneológiáját a' Mó'ses' előadása ſzerént-való Geneológia és Krono lógia ſzerént egéſz Ádámig felviſzi. — Haſonlóképpenn a' 'Sidókét 1 *Kir.* 1: 1. Következésképpenn eggyik Író ſem tartotta ezt az ö előadását Mó'sesnek mesének.

3.) Hogy ezen előadásbann olly' ſok tsudálatos, és rendkívülvaló esetek jönek-elő, az nem ok arra, hogy ezt az előadást költeménynek tartsuk; mert a' dolog' terméſzete úgy hozza magával, hogy a' legelső Ember' létele, és annak legelsőbb környűlállásai rendkívül-való dolgok nélkűl meg nem eshettek. — Hogy az Iſtent beſzélteti Mó'ses ezen Hiſtóriábann, azért e' nem költemény: mert ezt más Szent Írók-is gyakran tselekſzik, és ezt az Iſten meg-is tselekedhette, mint tselekedte-is a' Szent Írók' ſzámtalan bizonyságtételek ſzerént. — A' Kígyó miképpenn beſzéllett ezen Hiſtóriábann? megmagyarázza mind a' Kriſtus, mind az Apoſtolok, hogy az Ördög beſzélt Évához a' Kígyó' ábrázatjábann. Ezennkívül, a' Napkeletiek a' dolgot úgy ítélvénn-meg, a'mint az megesett külsőképpenn: tehát az eſzközt, és alkal-

matofságot magánál a' végbevivő oknál nagyobbnak tartják. Itt-is hát a' Kígyó fzoll, mert az az Efzköz, és a' befzédet vivő ok, az Ördög. Hogy pedig az Ördög itt befzéll, azért a' Hiftória nem költemény: mert más Szent Írók-is befzéltetik az Ördögöt, és úgy irják-le azt, mint a' ki Évát megtsalta 2 *Kór.* 11 : 3. — Ha az Ördög elfoglalhatta a' Kriftus' idejébenn az Embereket, és ha a' nem mese, mint oda fellyebb megmutattuk: miért nem foglalhatta-el moft a' Kígyót? és miért vólna e' mese? — Azt pedig ki tudja bebizonyíttani, hogy Ádám, és Éva vagy tsak dadogva befzéltek a' legesmeretefsebb' tárgyakról-is ezen Eset' idejekor, vagy pedig *Pantomimiával* éltek? Itt Mó'ses világosann mondja, hogy befzéltek; bizonyofsann hát azok a' tárgyak, mellyek ezen Hiftóriábann elöjönek, esmeretesek vóltak elöttök, és azoknak neveket tudták; 's ekképpenn ha még kevés tapafztalások vólt-is, de arról, a'miről befzéltek, annyi tsak vólt, hogy arról befzélhettek. Külömbenn-is, nem úgy jöttek ők e' Világra, mint Kisdedek, hanem mint meglett emberek, mert az Iften őket mindjárt a' Paraditsom' mivelésére fzánta, és így a' befzédbeli tehettségbenn rendkívül-való módonn fegíthetett az Iften ő rajtok.

4.) Senki azt meg nem mutathatja, hogy az a'féle Poétai ábrázolások vagy költemények és mesékbenn-való taníttások, mint a' millyennek ezt-is tartják némellyek, azon régi eggyügyü, igazságot nem paláftoló Világbann, mikor ezen Hiftóriai elöadás fzerződött, fzokásbann lett vólna; mikor a' mesékkel-való taníttást a' hozta-be a' későbbi időkbenn, hogy az igazat egyenefsenn a' nagyobbaknak nem merték fzemekbe mondani a' kifsebbek: tehát mesék-

sékbenn adták azt elöl. — A' Poétai mesterséges költemények sem azon régi tudatlan, és gyermeki időhöz valók; mert arra gyakorlott és pallérozott képzelődés kívántatik, azt pedig a' külömbkülömbféle tárgyaknak, és dolgok' Természetének, erejének 's a' t. bő esmérete utánn nyerheti-meg az ember.

5.) Mihelyt ezen Históriábann allegóriát, vagy elmés ábrázolást, költeményt veszünk-fel, nem tudjuk többé, hogy mi van abbann, mint ezt a' tapasztalás bizonyítja. Eggyik allegóriás magyarázó ugyan-is tsak a' Lélek' Szabadsága' első kifejtődzése' Históriájának lenni híszi azt. — Másik a' Testnek a' Lélek ellen való tusakodásának Históriájának tartja. Másik az embernek baromi állapotjából a' pallérozottra való általjövetele' előadásának gondolja. Másik azt mondja, hogy itt az adatik-elő, hogy az ember ma miképpenn vétkezik. Jak. 1: 14, 15. Másik, hogy az Isten az eggymással-való közösködést tiltotta-meg eggy darabig az első emberektől, 's azt adja itt elő tsínossann Mó'ses.

6.) A' Poétai festések, és költemények, Historiai előadásokbann szokatlanok: és így ezen állítás az Irás' és dolog' természete ellen-is van.

7.) Nagy erőszaktétetik ezen az egész előadáson, ha ezt mint Allegoriát úgy vesszük: mert mi lessz akkor az Éden kerte, az abbann lévő fák a' Fige fa, mellynek leveleiből vagy ágaiból környülkötők lettek, az Ádám' mezitelensége? Mi lessz a' Kígyó, melly meg van határozva, hogy az mezei vad? — Mi lessz a' Halál, mellyenn tulajdonképpenn-való Halált ért Szent Pál Róm. 5: 12. 's. a' t. ? — Még Origines-is, a' ki a' Szent Írásbeli allegorizállásnak az Atyák' közt leghatalmasabb Kováttsa vólt, itt felakadt.

— Mind ezen okoknál fogva tehát ezen Vélekedést nem vehetjük-be.

LI. §.

Hogy vétkezhettek az első emberek, mikor ők Szentekké teremtettek?

Hogy eshetett pedig meg az a' Változás, hogy Ádám Bűnnélkül valónak teremtetvén vétkezhefsenn, fokann azt kimagyarázhatatlan Titoknak tartják. Mások pedig ezen nehéz kérdesre így felelnek:

1.) Az igaz, hogy az Iften az első embert bűnnélkül-valóvá teremtette, de nem válozhatatlanná; fe nem Tör'sökké, hanem Szabaddá; 's ennél fogva magán állott az emberenn, ha megmaradjon-e' a' Szentségbenn, vagy attól el hajóljon. Valamint az Angyalok mindnyájan bűn-nélkül valókká teremtettek, még-is némellyek vifzfzaélvén az ő Szabadságokkal vétkeztek, mások pedig azok közül az ő eredeti jóságokbann megmegmaradtak; így az első ember jóvá teremtetett, de az ő Szabadságával vifzfzaélvén vétkezett, a' mellyel pedig élhetett volna a' jóra mint az Angyalok, sőt a' mint mi fogunk tselekedni a' feltámadás után. — Az embernek tehát változhatóságábann és Szabadságábann van a' Bűnnek oka.

2.) Nem-is magától indúlt erre fel az em ber hogy vétkezzen; hanem a' Kígyónak, eggy magán kívűlvaló oknak öfztönözéséből; 's már mivel az Iften embert teremtett, végefsé, vagy határok közé fzorítottá teremtette azt, 's annál fogva az ő elméje nem láthatott úgy be az Ördög' ravaíz gondolatiba, hogy azokat ravafzoknak lenni megesmervénn, eggyátaljábann és állha-

hatatofsan ellene állott vólna annak ; ezek fze-rént az ember mint változó, mint fzabad, mint határok közé fzoríttatott Való vétkezhetett.

LII. §.

Mitsoda okok által öſztönztetett az első ember az Iſten' akáratja' mégrontására?

Minthogy minden tselekedetre okoknál fogva határoztatik-meg a' Tselekvő, az első embereknek-is kellett bizonyos okoktól öfztönöztetni, hogy az Iften' parantsolatjának magokat ellene tegyék. Ezek az okok kétfélék vóltak, t. i. *külsők és Belsők*. — Az Éva' megtsalattatása külső okának mond lenni Mó'fes eggy Kígyót, melly Évához menvén, elhitette véle, hogy femmiképpen nem halnak meg, ha a' megtiltott fáról efznek, söt ollyanok lefznek, mint az Iften. Ide járult az-is, hogy a' fának gyümöltse igen kedves vólt a' fzemnek, a' melly az ö külső fzépségével tsiklándoztatta és ingerlette az Éva' kivántsiságát. — Belső okok vóltak, a' Gondatlanság — Hamarhivőség — Nagyravágyás, — Kivánság, a' melly *minekutánna fogadott, ſzülte a' bünt, a' bün pedig minekutánna véghez ment a' Halált Jak.* 1, 15.

Jegyzés. Igen fokféleképpen értenek a' Tudósok arról a' Kígyóról, mellyet itt Mo'fes említt Némellyek azt mondják:

1.) Hogy a' nem vólt tulajdonképpen-való Kígyó, hanem tsak a' *Neve* vólt annak a' Kísértőnek az, hogy Kígyó vagy 'Sidó nyelven נחש. Az oktalan állat ugyan-is nem befzéllhet, nem okoskodhatik ; e' pedig mind ezeket veg-

végbenn vitte. — Továbbá, régen mind a' jó, mind a' rosſz Angyaloknak név adódott p. o. Belzebnb, Astároth, Gábriel; ennek a' Kísértőnek-is hát tsak a' neve vólt az, hogy Kígyó. — Ezenkívül, büntetni az oktalan állatot nem lehet; ez a' Kígyó pedig meg büntettetik. — Szokások-is az a' régieknek, hogy a' ravaſz állatok' nevével, bizonyos ravaszaságot végbevivőket elneveznek, p. o. maga a' Kriſtus-is azt mondja: *Mondjátok-meg a' Rókának*, azaz Héródesnek; és így itt-is az Éva' megtsalója Kígyónak neveztetik, de a' maga nem vólt tulajdonképpen-való Kígyó. — Az-is különös, hogy itt az Iſten ſzóll a' Kígyóhoz: de hogy ſzólhat az Isten, még pedig Birói módonn a' Kígyóhoz, melly a' ſzót nem érthéti? — Utóljára, az a' Kígyó nevű késértő valami fórmábann mehetett Évához, de azt Mó'ſes nem írja-le; mert a' Paraditsom' ajtaján álló Angyalok' formáját ſem írja-le, hanem tsak a' neveket mondja-meg, hogy Kerubok azok.

2.) Mások azt mondják, hogy tulajdonképpen-való Kígyó vólt: mert Éva Kígyót látott, — a' maga' mentésekor-is tsak Kígyót nevez, — a' mezőnek állati közé ſzámláltatik, és azok közt-is legravaſzabbnak mondatik. Utóljára, azt mondják, hogy az Eset előtt beſzéltek az állatok-is (a) söt még ma-is beſzéllnek, de mi nem értjük-meg, Éva pedig az ő nagy bölcseſségénel fogva megérthette. (b) — A' pedig hogy a' Kígyó megbüntettetett azt teſzi, hogy Ádámnak; és Évának úgy tettzett, hogy minekutánna eltsábíttattak, a' Kígyó' állapotja meg

vál-

(a) *Joſeph. Antiq. L. I. c.* 1. §. 4. (b) *Clemens Alex. Strom.* L. *I. p.* 405. *Origenes contra Celſum L.* 4. *p.* 223.

változott, mert az elött egyenesen járó vagy szép szárnyas állat vólt a' Kígyó (c). Külömbenn-is a' büntetés Kigyóhoz illö, nem máshoz. Leg alább, Kígyó nevü ördög nem lehetett; mert a' büntetés rá nem illik, hogy t. i. port egyen, hasonn másszon, és leselkedjen az ember utánn, hogy meg marhassa.

3.) Mások allegoriás elöadásnak tartják ezt, és azt mondják, hogy a' Kígyó név által jelentetik az elsö emberbenn lévö vétkezhetöség, és Testiség (*sensualitas*) melly sokszor az Okosságot eltsábítja. Mikor hát itt a' Kigyó Évával beszéll, ez azt teszi: Az Okosság a' *Sensualitással* tusakodik, és mikor e' mondódik: *a' Kígyó tsalt-meg engemet*, azt teszi: az én testiségem vagy Sensualitásom meggyözte az Okosságom'.

4.) Mások azt mondják, hogy valóságos, de tsupa puszta Kígyó vólt az, e' szerént az Ördög azzal magát éppen nem eggyesítette. — Az egész dolog hát tsak így esett-meg: A' Kígyó fel ment a' Fára, evett a' gyümöltsböl, és még nem halt, a' mit látvánn Éva, így gondolkodott magábann: Hát hidjem én ezutánn, hogy meghal az, a' ki arról a' Fáról eszik, mikor imé ez az állat nem hal-meg? Az Isten ezt a' fát tsak irigységböl tilthatta-megtölünk, ne hogy ollyanok legyünk, mint ö. Hogy pedig Mo'ses beszéllteti a' Kígyót, a' nem tsuda, mert Dávid-is *'Solt.* 19 1—3. az Eget Földet beszéllteti, és azomba azt senki tulajdonképpen nem veszi, ezzel hát Mó'ses tsak azt akarja elöadni, hogy *Évábann mitsoda gondolatok szarmaztanak.* — De külömbenn-is, Mo'ses az Ördögröl eggy szót sem szóll egész eddig; honnan tudni

(c) *Stosch* §. 140.

tudni hát, hogy már ekkor eleſtek az Angyalok? — Különöſen pedig itt ördögről eggy ſzó ſints. — Az egéſz Ó Teſtamentom ſem mondja ſohol az Ördögöt ezen Eset' okának; — Az Ujj Teſtamentombann pedig 2 *Kor.* 11, 3. *Kígyóról* iratik, *hogy eltsalta Evát.* — De honnanis tudta azt az Ördög, hogy mi van meg-tiltva, mi nem? — Hol tanúlta a' beſzédet? Hogy beſzéll az Ördög a' Kígyó' nyelvével, hogy hallott annak fülével? — Miért nem büntették hát az Ördög, hanem tsak a' Kigyó por'evéſsel, hasonnjáráſsal, (mert azt nem tudni, hogy az Ördög porral él-e' és hasánn jár-e') — János ugyan a' Mennyei *Jelenéseibenn* 12. 9. azt mondja: *Ama' régi Kígyó, melly neveztetik ördögnek*, melly az egéſz Földet eltsalja. De ebből nem következik, hogy az Ördög a' Kígyóval eggyesítette vólna magát; sőt ezzel hogy, *Neveztetik* azt adja-elő Szent János, hogy ez ugyan nem úgy van, hanem a' 'Sidók annak nevezték. Nem-is azt mondja János, hogy *eltsalta* hanem *eltsalja* e' Világot, mivel itt arról van ſzó, hogy a' K. Vallás győzedelmeskedik, jóllehet a' régi Bálványozás még ma-is tsalogatja magához a' föld' kerekségét.

6.) Legközönségesebb, és a' Szent Íráſsal-is inkább megeggyeztethetőbb Értelem az, hogy *az Ördög a' Kígyóval* eggyesítette magát, vagy annak formáját vévén magára úgy ment Évához. Ugyan-is:

1.) A' mint a' dolog esett külsőképpenn, Mo'ſes, vagy az, a' kinek Khronikájából ő ezt kiírta, tsak úgy írta azt le: és így Éva-is bizonyoſsan tsak Kígyót látott, és azért mondja, hogy a' tsalta-meg őtet. De mivel a' Napkeletiek azon régi időkbenn a' dolgot tsak úgy ítélték-meg, a' mint az megesett külsőképpenn, e'

ſze-

rént az Eszközt, a' mit láttak, végbevivő oknak tartották: Itt-is hát a' Kígyó szólt, a' tsal, és hazud, mert az az Eszköz, — Azomba az azt végbevivő ok éppen más, t. i. az Ördög, de ezt már Mo'ses nem nevezi, hanem tsak az Eszközt. — Mivel pedig az Újj Testamentom ezt az okot tudtunkra adja, a' melly az Ördög, látni-való, hogy kötelesek vagyunk azt úgy hinni, a' mint azt a' Szent Irás tanítja. Hogy pedig

2.) Az Újj Testamentom tanítja azt, hogy az Ördög izgatta az első Aszszonyt a' leg első vétekre, világos a' Kristus' tanúbizonyságából *Jan.* 8, 44. a' hol a' mondatik: *Az Ördög eleitől fogva ember' öldöklő vólt, és hogy az a' Hazugság' Attya*, vagy a' legelső hazug. Már semmiféle Historiára nem lehet találni az Eset' Historiáján kívűl, a' mellyre alkalmaztathatóbbak vólnának a' Kristusnak ezen szavai: mert a' Kain' gyilkosságára ugyan itt a' Kristus nem tzélozhat, mint ezt sokan állítják; mert Kain előtt már az emberek-is hazudtak; itt pedig az Ördög mondatik legelső Hazugnak vagy Hazugság' Attyának. Nints-is az a' Szent Irásbann sohol, hogy az Ördög Kainnak hazudott vólna; hanem hogy. — Évának azt hazudta, hogy nem hal-meg, hogy ollyan leszsz mint az Isten, a' bizonyos. — De ezennkívűl, ezt a' Kifejezést: *az Ördög eleitől fogva ember' ölő*, az az, az Ördög' munkája által van, hogy az emberek eleitől fogva meghalnak, nem lehet a' Kain' gyilkosságáról venni; mert az Ábel' halála nem oka, hogy az emberek eleitől fogva meghalnak; mivel a' Szent Irás annak egyedűl-való okának az Ádám' Esetét teszi *Rom.* 5: 12—18. — 1 *Kor.* 15: 21, 22. Sokára-is esett a' Kain' gyikossága az Eset után; és így nem eleitől fogva. — Azomba, a' Szent Irás ~~a' Kain'~~ gyilkossága okáúl

a'

a' nagy irigységet teſzi, mellyel Kain Abel eránt viſeltetett: és így a' Kriſtus az Eset' Hiſtóriájára tzéloz, 's a' Kígyót mint Eſzközt nem említti, hanem tsak az okot magát.

Ide tartozik az-is, a' mi van 1 *Jan.* 3, 8. *Az Ördög eleitől, fogva vétkezik*, az az, az Ördög eleitől fogva oka a' vétkezésnek, és így az Ádáménak-is. — Nints ezen értelem ellen az, a' mi vagyon 2 *Kor.* 11, 3. *A' Kígyó eltsalá Évát az ő álnokságával*, mert ott Pál a' Mo'ſes' előadására tzéloz ugyan, de tsupa Kígyóról azt nem mondhatja, hogy *eltsalta*, még pedig *álnokúl*, az az, nagy meſterséges praktikával, és ravaſz okoskodásával, mert az oktalan állat nem bír azzal a' tehettséggel, hogy valakit kigondólt, és meg-hányt-vetett praktikával megtsalhaſson. Innen, a' mit itt a' Kígyóról mond Szent Pál, azt mondja világoſsan az Ördögről. *Efes.* 6, 11. *Öltözzétek fel az Iſtennek minden fegyvereit, hogy megálhaſsatok az Ördögnek álnoksági ellen*.

3.) A' Kígyó, azonkívűl hogy ſem beſzéllni, ſem okoskodni nem túd, ollyan gondolatokra nem-is hozhatta Évát az ő fára-való felmáſzásával (mert a' nem iratik, hogy az evett vólna a' fáról) hogy ő, ha abból eſzik, hasonló leſzſz az Iſtenhez, — hogy meg nem hal, hogy bölts leſzſz, — mivel tsak a' távol való-hasonlatosság-is lehetetlenség itt. — Ezen utolsó magyarázatnál fogva, úgy nézték a' Theologusok 1. *Mo's*, 3, 15. versét mint a' Kriſtusról ſzolló jövendölést.

LIII.

LIII. §.

Mitsoda következései lettek az Ádám' Esetének magára nézve?

Minden Bűnnek vagynak következései, az első Emberekének - is vóltak, mellyek mind magokra, mind maradékaikra nézve veszedelmesek. A' maradékról oda lejjebb lessz szó: magokat pedig a' mi tör'sök Szüléinket a' mi nézi, ezen első Bűnnek végbevitelét követte mindjárt.

1.) A' Lelki Esméret nyughatatlansága, mert lám félnek tsak a' Szél' fuvásától - is, — elrejtik magokat az Isten előtt, a' kitől az előtt nem féltek, — mentegették magokat, — eggymást vádolták, és szeretett - vólna mindenik ártatlannak maradni. 1 *Mó's.* 3. 7—13.

2.) Az Értelemnek és az Akaratnak megromlása, mivel ezutánn az eggy bűn után inkább a' Testiség, mint az okosság utánn halgatott az ember, — az értelem az itélettételbenn hibázóvá és tévelygövé lett, tisztátalan *maximáktól* határoztatott - meg, — az akarat rosszra vólt hajló, eggyszóval akármint igyekezett - is a' bűnre - való ingereltetéseknek ellentállni, egésszenn ellene nem állhatott, hanem mindennap' sokféleképpenn vétkezett.

3.) Az Ádám' és Éva' külömbkülömb módonn lett megbűntetése - is következése lett az első bűnnek. Az előtt ugyan - is kevés foglalatosság utánn elég élelemre valót adott a' föld, és az illy' föld neveztetik *áldott földnek*; de már keménnyebb munka, ortza' verejték által kell Ádámnak az ő eledelét keresni, mivel a' Föld, a' hol az Eset után lakott, *átkozott* vólt, az az sovány és terméketlen, hanemha nagy

munka által miveltetett. — A' Magyarázók nem értik ezenn a' föld' megátkozásánn közönséges és örökké-való terméketlenségét a' földnek: mert Kainra-is ugyan ezen büntetést mondja az Iften 1 Mó's 4. 4. hogy t. i. a' már megmivelt jó vídéket el-kell neki hagyni, és ígynem vólt átallyábann az egéfz föld megátkozva: mert úgy femmi újjat nem mondott vólna az Iften Kainnak. — Továbbá Mó'ses fok földnek terméfzeti termékenységét megditséri; — és ma-is vagynak terméfzettel termékeny földek: és így ez a' büntetés tsak azon időhöz és helyhez vólt alkalmaztatva, melly fzerént a' jó földről ollyanra kellett menni Ádámnak, a' hol nagy munkával kellett már dolgozni. — Annyibann mindazáltal ez az Ádámnak mondatott büntetés közönséges, vagy minden emberre kiterjedő, hogy ki eggy, ki más tekintetbénn fzinte úgy nyomorusággal eszi az ő Kenyerét, míg nem földé lefzen, mint Ádám.

Évára nézve az ő gyermekeinek nagy fájdalommal-való fzülése az ő büne' következése vólt; mert jóllehet az Ártatlanság'állapotjábann -is kellett vólna valami kis fájdalom által fzülni az Affzonynak (: valamint Ádámnak kellett vólna dolgozni a' Paraditsombann - is:) az ő teftének öfzvefzerkeztetése azt ki-vánvánn, a' mit bizonyítt az Iftennek ezen mondása-is: *Igen megfokasítom a' te fájdalmadat*, a' mellyel a' tétetik-fel, hogy lett vólna valami kis fájdalom, de nem olly' fok, mint ma: fokkal inkább hát a' mai keserves, kínos és gyakran halállal eggyüttjáró fzülés a' megromlott állapotnak következése. — Évára nézve igen nagy büntetés vólt az: mert ő gyönyörködött abbann, hogy ő a' minden Élőknek Annya, 's imé a' Bíró azt mondja néki, hogy a' lefsz neki keser-

serves, a' minek örült; mert szül ugyan, de megsokasított fájdalmak között; és továbbá, ha ártatlan maradt vólna, nem holt vólna-meg a' Szülésbenn, de azután a' Halálnak az-is egy neme lett, hogy szült az Anya.

Sokan ezt az Éva' megbűntettetését nem tartják közönségesnek vagy ollyannak, mellybenn minden Asszony részeltetnék ezen okokból:

a.) Hogy az Asszony' Természete nem változott-meg az Eset utánn, és így elgyengűltt, 's magánál a' szülésre alkalmatlanabb. Leányokat nem szülhetett. De ezen erősséget a' teszi erőtlenné, hogy ezzel azok élnek, a' kik azt állítják, hogy mérges vólt az a' gyümölts, mellyről Éva evett, és annál fogva az ő Teste' öszveszerkeztetésébenn nagy változást szenvedett. — Sőt a' Halált 's a' Testnek egész elgyengűlését abból magyarázzák-ki.

b.) A' Tapasztalás bizonyítja azt mondják, hogy sok Asszony fájdalom nélkűl szűl; ezekre hát ez a' fenyegetés: *Igen megsokasítom a' szülés' fájdalmait* 's. a' t. nem illik, és így nem közönséges büntetés vólt az, hanem egyedűl tsak Évát illette. — De ezen Tapasztalás tsak azt bizonyítja, hogy könnyenn szűl valaki, de azt nem, hogy minden fájdalom nélkűl. Ha az Ártatlanság' állapotjábann a' Test' öszveszerkeztetésénél fogva kellet vólna fájdalmat érezni; ma mikor többet kell az Asszonynak-is huzni-vonni, mint Évának a' Paraditsombann kellett vólna, nem könnyebb a' Szülés. — De ha mindjárt a' Szülés könnyű-is sokakra nézve; de azon kilentz Holdnapok alatt való hordozása a' kisdednek, minden kedvetlen változások nélkűl való-e' az Asszonyokra nézve? — nem hal-e'-meg sok a könnyű Szülés utánn? vagy olly' nyavalya nem éri-e', a' melly Halált okoz

 utóbb

utóbb-is? — Eggy szóval mind a' Szülésbeli meg-sokasíttatott fájdalmak, mind a' keserves munka után való élés azért büntetések: mert az Isten azokat azoknak mondotta lenni.

4.) Ide tartozik a' Paraditsomból lett ki-üzettetés, a' melly az akkori időhez képest igen nagy büntetés vólt: mivel a' termékeny, bátorságos, és gyönyörüséges helyből, terméketlen, félelmes, és sovány földre kellett kimenni, és pedig mindjárt, hogy a' büntetésnek erejét minél elébb érezzék. Ezen kiüzés sok régi és mai Magyarázók szerént az által esett-meg, hogy az Isten a' Paraditsom kert felett rettenetes mennydörgéseket 's villámásokat szerzett, a' melly Természeti történeteket, a' Lelki esmérettől szüntelen kínoztatott Ádám most hallvánn és látvánn elősször, megrettent, hogy azis az ő büntetése' következése, és a' kertből kiszaladt, 's vissza se mert többször menni, gyakrabban láttatvánn az Isten vele a' Paraditsom' táján megeső villámásokat.

5.) Ide járult a' Halandóság, mivel már az életet eszközlő plántától-is elzárattak. 1. Mó's. 3. 22. — A' megett gyümöltsnek veszedelmes mérge-is, némellyek szerént az egész Test' ószveszerkeztetését meg-változtat ta; nagyobb maga' rongálásával-is kellett már az embernek dolgozni, mind ezek mondom meggyengítették, és a' halandóságra készítették az első emberek' Testét, úgy hogy elhatott rájok az, a' mivel őket az Isten megfenyegette, hogy bizonyosan meghalnak: mivel az Isten őket tsak úgy akarta a' halhatatlanságbann megtartani, ha ők a' parantsolatot meg-tartották vólna.

Ámbár pedig illy' rosſz állapotba ejtette -is magát az első ember: mindazáltal nem kell gondolni, hogy már ő eggyátaljábann rosſz lett vólna, és az Iſten egéſſzenn felhagyott vólna a' bűnös emberrel; mert az Ádám' familiájábann ſok kegyes és jó emberek vóltak, mint Ábel, Seth, Énós, Énók, a' kik közt az igaz Vallás, vagy az Iſten' esméretének, kötelesſégeknek gyakorlása által való kimutatása virágzott, a' mi úgy nem lett vólna, hanemha Ádám maga jó példával ment vólna elő az ő Fiainak. — Továbbá, az ő bűne' megbánása, abból való maga' mentegetése azt mutatják, hogy nem irtódott-ki a' Jóság egéſſzenn az ő ſzívéből. — Az Iſten ſem vette-le minden gondját ezen legelső bűnösökről, mert nem tsak az, hogy nem ölte-meg őket eggyſzeribe, — nem tsak az, hogy ſok ſzáz eſztendeig éltette őket, nem tsak az, hogy kéſzített nekik az Iſten ruhát; hanem bizonyosſá-is tette az ő erántok, és maradékaik eránt-való kegyelmesſégéről, azon eggy Áldozatért, mellynek ábrázalására rendelte nékik az áldozatot, melly néki hogy tettzett, és így az ő akaratjából ment arra Ábel, hogy áldozzon az Iſtennek, bizonyos az Ábel' és többeknek áldozatjából.

LIV. §.

Mi okokból nevezik a' Theologusok az első emberek' Bűnét igen nagynak?

Jóllehet ſokak előtt tsekélynek láttzik az első ember' legelső Bűne; és az Iſtent igazságtalannak-is meréſzlik mondani, hogy eggy olly' tsekélységért, olly' nagy kárt megengedett bejönni-e' Világra: mindazáltal a' Formáját, nem pedig a' Matériáját nézvénn a' mi

első Szüléink' ezen első vétkének, méltánn nagynak tartattathatik az. Ugyan-is.

1.) Olly' Törvényt rontottak-meg a' mi első Szüléink, mellyet magának az Istennek szájából, a' ki őket eddig-is ápolgatta, és tanítgatta, hallottak. Az a' Törvény világos és könnyű-vólt. — Továbbá, ezzel jelt adtak arra, hogy ő ellöttök az ő Lelkekbe be nyomott erköltsi Törvény-is, melly szerént az Isten minden Törvénnyeinek megtartására köteleztettek, kevés tekintetbenn van, —, 's ennél fogva a' legelső, és legrosszabb példát adták a' szabadteremtéseknek, az Isten' Törvénnyeivel-való vissza-élésre.

2.) Elégséges erejek vólt; mert a' mint az előtt elkerülték a' vétkezést: úgy ezén alkalmatossággal-is el-lehetett vólna azt kerülni. — Sok okaik vóltak a' tsábíttó késértönek meggyőzésére. — A' különbkülömbféle gyümöltsöknek bövibe lévénn nem vólt okok, hogy eggy gyümólts' ételére, melly ö tőlök megtíltatott, szoríttsák magokat.

3.) Azzal ugyan szokták kissebbítteni ezen Bűn' nagyságát, hogy így készült út a' Kristus által lett Váltságra. De mivel Mát. 7: 13. 14. sokkal többenn kárhoznak-el, mint idvezülnek; tehát ezzel az első emberek' vétke éppenn semmit nem kissebbedik, hanem az Isten' irgalmassága nagyobbodik, a' ki ezen rossz embereknek rossz maradéki közül némellyekenn megkönyörül. — Külömbenn-is ezen mentséggel többnyire itt azok élnek, a' kik a' Kristus' váltságáról keveset tartanak: és így ezek tsak kötődnek ezen kifogással.

LV.

LV. §.

Fontosſága az első ember' Esete' Hiſtoriájának.

Eleitől fogva nagyonn törték abbann a' Tudóſok a' Fejeket, hogy mi a' Világonn lévő Teſti, és Lelki Gonoſzoknak az oka? — Sokann erre úgy feleltek-meg, hogy két fő *Principiumot* vettek-fel, azt állítvánn, hogy eggyiktől a' *Jó* ſzármozott vólna, a' máſiktól pedig a' *Roſſz*. — Mások pedig a' Világ' *Matériáját* tették *Örökkévalónak*, hogy abból mint roſſzból, e' Világonn lévő minden Roſſzat kimagyarázhaſsák. Mó'ses a' Tsomót egéſſzenn megoldja az első Ember' elesése' Hiſtóriájával. A' mellyre ezeket jegyezzük-meg:

1.) Minden Gonoſznak fő oka maga az ember. Az erköltsi Gonoſznak úgy: mert a' maga' Szabadságával viſſzaélt, általhágvánn az Iſten' parantsolatját. A' Teſti Gonoſzoknak úgy: mert azok következései amaz első Erköltstelen tselekedetnek, mivel azokat az Iſten mint Biró, úgy tsapta a' vétkező embereknek fejekhez, és Mó'ses azutánn említti e' Világi Gonoſzokat, hogy a' Bűn meglett.

2.) Az Iſten nem oka a' Bűnnek: mert mivel az Iſten okos, Szabad, és meghatározott vagy Véges embereket akart teremteni; tehát azokat nem teremthette nem vétkezhetőkké. — Ellene-is állott az Iſten, a' mennyire lehetett az ő megtiltó parantsolatjával a' Bűnnek. Hogy pedig a' Szabadságát el nem vette az embernek, ezt azért tselekedte, mert úgy az ember megſzűnt vólna ember lenni. Adott-is azoknak elégséges erőt az ellentállásra; de mint embereknek nagyobbakat annál nem adhatott, mint a' mennyit adott. — Sok jótéteménnyeivel-is öſztönözte a' legel-

ső vétkező embereket, a' Jóbann-való megmaradásra; mert bizonyofsann az Iften különöfsenn dajkálkodhatott a' legelső emberrel, és most-is nem az éhségtöl kénfzeríttetett, azon megtíltott fáról való evésre, mert az Iften az egéfz kert' fáinn fzabadokká tette őket. Söt, mivel meg-is büntette az Iften a' Bűnösöket, látni-való, hogy femmiképpenn nem oka az Iften a' bűnnek.

Mindazáltal, ezt az ellenvetést fzokták itt tenni a' Kerefztyén Vallás' ellenségi: Minthogy az Iften mindent elöre tud; tehát aztis tudhatta, hogy Ádám a' tilalmazó vagy próbálló parantsolatot meg nem tartja, és hogy az által maga és minden maradéka-is bűnös fog lenni, 's az által az örök kárhozatba sokann beleesnek: bizonyofsann oka hát az Iften a' bűnnek; mert ha ezt a' tilalmat nem adta vólna, el fem estek vólna elsö Szüléink, és mi fem vólnánk bűnösök. Ezen nehézségre ezeket jegyezzük-meg:

a.) Ha soha az Iften illy' tilalmazó parantsolatot nem adott vólna-is; mindazáltal tsak ugyan eleshetett vólna az ember: mert az Iften az embert fzabaddá, és vétkezhetövé teremtette. — Söt ha maga Ádám nem vétkezett vólna, az ő maradéki eggyenként mindenkor vétkezhettek vólna minden tilalmazó parantsolat nélkűl-is: mert a'mit az első ember, mint ember megtselekedhetett, azt akárki-is megtselekedheti. És így nem abbann van a' bűnnek oka, hogy az Iften valamit megtíltott, hanem magábann az emberbenn. — Azok az emberek, a' kik az Iftennek fzabad akaratból folyó Törvénnyeiről nem tudnak, vagy nem akarnak femmit tudni, vétkeznek minden nap': mert a' bennek lévő Erköltsi Törvényeket meg-

ront-

rontják. A'vagy hát okának tehetik-e' ezek az Istent az ő bűneiknek? Éppenn nem: mert az ő szabadságokkal való visszaélésbenn van minden ok. Így itt, azért hogy az Isten eggy megtiltó parantsolatot adott-ki az első embernek, nem oka az Ádám' bűnének.

b.) Az Ádám' elesésébenn nagy Jóságát mutatta-meg az Isten mi értántunk: mert megesihető dolog lévénn az, hogy az ő maradéki elessenek, meglehet, hogy nagyobb kár lett vólna abból, mint ebből. azért engedte-meg hát az Isten, hogy az ember illy' hamar vétkezzen; hogy kevesebb kár legyen abból, — továbbá azért, hogy az Ádám' maradékának legyen valami mentsége sőt reménysége, nem úgy mint a' rossz Angyaloknak a' felől, hogy az Isten visszahelyhezteti őket abba az állapotba, a' mellyből az Ádám' bűne által kiestek. — Sőt maga Ádám-is kereshetett abbann magának valami vígasztalást, hogy ö olly' hamar esett-el, t. i. akkor, mikor még tapasztalatlan vólt, mikor még a' Késértőről gondolkodni sem tudott.

III. R É S Z.

A' mi Tör'sök Szüléinknek Esete utánn lett szomorú állapotjáról az egész emberi Nemzetnek.

LVI. §.

Mitsodások az Ádám' maradéki?

A' mi Tör'sök Szüléink bűnösökké, rosszra hajlandókká, nyavalyásokká, és halandókká lettek; minthogy pedig az Isten' akaratjából

ból minden Embernek az első pár embertől kellett ſzármozni, — és mivel a' Terméſzetnek örökös Törvénnye az, hogy a' hasonló, magához hasonlót hozzon-elő: innen az Ádám' maradékinak éppenn olly' megromlott, bűnös, roſſzra hajló, külömbkülömbféle nyavalyáknak aláveittetett, és halandó Terméſzettel kellett ſzülettetni, mint a' millyennel bírtak a' mi Törzsök Szüléink az Eset utánn. — Mind azt a'mit az Ádám' Esete' következéseiről ſzoktak, és lehet mondani a' maradékra nézve, ezen négy fő Tételek alá lehet venni:

1.) Van bennünk Terméſzeti romlottság, vagy Eredendő Bűn.

2.) Az első Ember' első bűne tulajdoníttatik minden ő maradékinak a' büntetésre.

3.) A' mi Tselekedet ſzerént való Bűneinknek-is fundamentoma a' Terméſzeti romlottság, vagy az Eredendő Bűn.

4.) A' Bűnnek következése a' Büntetés.

I. TZIKKELY.

Van bennünk terméſzeti romlottság, vagy Eredendő Bűn.

LVII. §.

Mi az Eredendő Bűn. Mibenn áll az?

Az a' Terméſzeti romlottság, melly miatt felesleg hajlandó az ember a' roſſzra, és idegen a' jótól, neveztetik Eredendő Bűnnek. — Ez a' kifejezés: Eredendő Bűn, nem láttzik egéſſzen alkalmatosnak: mivel a' bűn tselekedetbenn áll; mert az, az Iſten, Törvénnyének általhágása, e' pedig tsak a' bűnre való hajlandóság, e' fundamen-

mentoma a' vétkezésnek, de maga nem tulajdonképpenn - való vétek: mindazáltal, mivel ez az állapotja az embernek ollyan, melly az Istennek nem tettzik, és ebből ered a' tselekedet szerént való bűn, meg lehet ezt továbbra - is Bűnnek hagyni, tsak hogy tulajdonképpenn Természeti romlottságot kell rajta érteni *Rom.* 7 : 8, 11, 13. — Ez a' romlottság pedig azért neveztetik Természetinek, mert ez úgy hozzá van ragadva az ember' Természetéhez, hogy míg él az ember a' bűnre való hajlandóságtól ment nem lehet.

LVIII. §.

Van Eredendő Bűn az Emberekbenn.

Hogy van olly' Erköltsi romlottság az Emberekbenn, melly a' fogantatás és születés által terjed-el a' Szülékről az ő gyermekeikre, arról kételkedni nem lehet. Ugyan-is

1.) Vagynak olly' emberek, a' kik az ő Attyoknak, vagy Annyoknak hibáit és nyavalyáit általhozzák magokkal az Annyok, méhekből ez életre, sőt a' bátorság, félelem, felemelkedettség, Nemes szívűség, 's más Lélekbeli tulajdonságok-is általjőnek a' születésnél fogva a' gyérmekekre. — Így van a' dolog az oktalan állatokra nézve-is, a' mellyek közűl kiválasztják az emberek az olly' fajtú állatokat, a' mellyektől, mint nemesebbektől akarnak azokhoz hasonló fajokat származtatni. — A' Plántákra nézve-is úgy van a' dolog: mivel mindenik a' maga' Természetéhez való gyümöltsöt hozzó. Ezen jegyzésnél fogva tehát nem képtelen állítás az, hogy az erköltsi romlottság a' Születésnél fogva általjöhet a' gyermekekre. De

2.) Bizonyos dolog-is ez; mert ez a' romlottság kimutatja magát még azokbann-is a' kikről nem lehet mondani, hogy az ő Termélzeti és eredeti jó tehettségeket a' visszaélésbel rontották-el, p. o. a' Kisdedek, a' kik az ő roszra való hajlandóságoknak elég jelét adják, minekelőtte a' jó, és rossz közt tudnának külömbséget tenni. — Már ha az emberek tsak abból az okból vétkeznének, hogy ők meghatározott Teremtések, úgy legalább a' tsetsemőknek a' jó, és gonosz eránt eggy-formáknak kellene lenni, azon hetekben és holdnapokbann, mellyekbenn úgy szóllvánn az ő Okosságokról és Szabadságokról semmi belső tudást magokbann nem éreznek; úgy de a' tapasztalás bizonyítja, hogy ők már akkor-is hajlandóbbak a' rosszra, és elébb, könnyebbenn, és gyakrabbann tselekesznek ollyast; a' mit mi magunkbann hibának tartunk, mint jót. — De tegyük-fel, hogy eggyformán hajlandók a' Kisdedek a' Jóra és gonoszra; sőt kevésbbé hajlandók a' rosszra; úgy-is mi okból hajlandók hát ők a' rosszra? ha, a' mint *Pelagius* állíttotta, ők olly' ártatlanúl jönnek a' Világra, mint Ádám; mert Ádám ugyan a' Szent Historia szerént bizonyos ideig nem vólt hajlandó a' rosszra. — Honnan van, hogy az ember az ő Szabadságát elébb-is a' rossz' választásábann próbálja-meg? — Talám a' példák rontják-el a' Kisdedeket? De ímé ollyanokat tselekesznek, mellyekre még példát sem láttak, és a' mellyekről még semmit sem hallottak. De ha láttak vólna-is, nem alkalmatosok még ők azon állapotjokbann arra, hogy valamit követhessenek. — Vagy ha hallottak-is, nem tudnak azok mégarról semmi előterjesztést, és megfogást tsinálni magokbann, a' mit hallottak. Honnan van hát, hogy minden példa nélkül, az Okossággal sem

tud-

tudvánn még élni, ollyanokat tselekefznek e-zek a' kisdedek, mellyeket mi bűnnek nevezünk? — Valyon nem több jó példát látnak-e' fok kisdedek az ő elsöbb holdnapjaikbann, mint roffzat, söt fok talám még rofz példát fem lát; mi tefz hát ő rajtok olly' erőfzakot, hogy még-is a' roffzra hajóljanak, hogy indúlatoskodjanak, boffzonkodjanak, haragudjanak 's a. t.? — Vagy talám azt mondjuk, hogy a' roffz példa több körülöttök, 's azért hajlanak inkább a' roffzra: úgy de miért van hát több roffz példa mint jó, kivált a' nagyobb emberekbenn, a' kik már o-kofságokkal-is élnek. — A' vagy nem tselekefz-nek-e' a' nagyobb gyermekek-is ollyakat, a' mellyekre a' körültök dajkálkodó édes Annyoktól példát nem vettek? mert ugyan kitől látta Kain az ember-ölést, és még-is megöli a' maga' tulajdon teftvérjét? Ezekből világos, hogy a' Kisdedek nem magok tsinálják magokbann a' roffzra való hajlandóságot, hanem a' Terméfztekhez ragadt néküok az a' romlottság, hogy roffz Szüléktöl fzármozvánn, ők-is roffzak legyenek, és a' roffz példa tsak roffzabbakká tefz bennünket, nem pedig azok által kezdünk eredetiképpenn roffzakká lenni. De

3.) Nyúljon kiki közzülünk a' maga' kebelébe, valyon nem látja-e', hogy ez, vagy amaz jó dolog, hogy ez az ő kötelefsége? — nem tefzi-e' fel az ember magábann, hogy ő ezt tselekefzi, és minekelőtte ezt végbevinné, már az ezzel ellenkezőt vitte-végbe? — Nem igaz-e' az-is, hogy az ember' tselekedete külsőképpenn jó, vagy a' Törvénnyel megeggyező, de arra tifztátalan okoknál fogva indíttatott, a' melly által a' tselekedet megfzűnik jónak lenni? — Nem igaz-e', hogy mi a' mit jónak vélünk fokfzor, a' valóságos roffz? — A' legfzentebb, a' leg-

legmegvilágosodottabb ember-is többfzör vétkezik mint nem, és hogy ne vétkezzen, nagy erölködéfsel fem mehet arra. Mit mutat ez egyebet annál, hágy a' mi Terméfzetünkbenn van valami nagy Akadálly, melly által a' jótól elvonattatunk? — A' melly ember ditséri és megjutalmaztatja a' Jót, — a' melly Biró megbünteti a' Bünt, — a' melly Próféta, Apoftol, és lelki Tanittó legtüzesebben buzog a' Bün ellen, az éppenn úgy hajlandó a' vétekre, mint az, a' kit amaz megbüntetett, és a' ki ellen ez menydörög. — Söt a' ki azt mondja, hogy nints az emberbenn roffzra való hajlandóság, a' fem tud ellentállni a' bünre-való hajlandóságának; mert *Pelagiusbann* ugyan fzinte úgy meg vólt ez a' bünre-való hajlandóság, mint *Auguftinusbann.* Utóljára, honnan van az-is az okos emberek közt, hanemha ezen Terméfzeti romlottságból, hogy vagynak fokann ollyanok, a' kik meg nem állhatják, hogy ne lopjanak; pedig arra éppenn femmi fzükségek nints, — a' kik gyermekségektöl fogva dühösök, haragosok, gyilkofságot fzomjúhozók, és másoknak kárára járni igyekezök? — A' *Temperamentumból* tulajdonképpenn e' nem foj: mert az magábann nem roffz, mivel Ádám fem vólt üres az Artatlanság' állapotjábann a' temperamentumtól, és még fem vétkezett. Mind ezek tehát arra mutatnak, hogy az ember' Terméfzetéhez ragadott olly' romlottság, mellynél fogva az ember felesleg hajlandó a' vétkekre. Innen

4.) A' Hiftória tanú arra, hogy az Ádám' elesésétöl fogva fzüntelen uralkodik ez a' roffzra-való hajlandóság az emberekenn: mert a' Világ' minden Khrónikái fem tudnak tsak edgyetlen eggy embert-is mutatni a' Kriftusonn kívül, a' ki ment lett vólna ezen vétekre való Terméfzeté-

méſzeti hajlandóságtól; és hogy a' Kriſtus ezen terméſzeti makulával meg ne legyen ſzeplősíttetve, az-is rendkívül való erő által eshetett-meg. Már ha az emberek olly' ártatlanoknak ſzülettetnének, mint azok állítják, a' kik az eredendő bűnt tagadják; valósággal nem vólna olly' közönséges ez a' romlottság, — és a' Világ' valamelly réſzébenn tsak kellene annyi millió emberek közűl, — olly' temérdek eſztendők' elforgása alatt, eggy ártatlannak lenni? — Adjuk ezekhez még azt-is

6.) Hogy olly' erős hajlandóság ez a' bűnre való hajlandóság bennünk, hogy ennek elnyomására ſemmiféle eſzközök nem elégségesek. — A' Polgári Törvények, — Büntetések, — a' közönséges nevelő Házak, — Oskolák, — Templomok, a' Szüléknek és Taníttóknak ſzemeſsége, — a' legjobb könyvek, — sőt a' Vallás, — a' Filosofia, — a' népek, — és ſzemélly ſzerént némellyeknek megvilágosodása 's. a. t. Mind ezek mondom elégtelenek arra, hogy ezt a' bűnre való nagy kéſzséget megakadállyoztathaſsák, a' melly ha az emberi Termeſzethez ſzületésünktől fogva hozzá nem ragadott vólna, bizonyossann eddig, mint ſok egyéb Hibák, kitépettettek vólna az emberek közűl. — Innen van, hogy a' Pogányok-is igen ſzomorú és fontos kifejezésekkel panaſzkodtak ez ellen a' bűnre való kéſzsége ellen az emberi Terméſzetnek: p. o. *Horatius Sat. L.* 1, 3. *v.* 68. *Nam vitiis nemo ſine nascitur, optimus ille eſt, qui minimis urgetur.* — *Cicero quaeſt. Tuscul. L.* 3. c. 1. *Simul atque editi in lucem & ſuſcepti ſumus, in omni continuo pravitate verſamur, ut pene cum lacte Nutricis errorem ſuxiſse videamur.* — Így *Cebes* a' maga' *Táblájábann* az élet' ajtajábann ülteti a' *Tévejgést*, a' melly minden-e' Világra

be-

bejövőket megitat külömbkülömbféle vétkeket előhozó itallal. — Így *Qnintilianus Inst. Orator.* 29, 3. *Seneca de Ira L. d. c.* 26.

6.) De maga a' Szent Irás-is sok helyekenn említti ezen Természeti romlottságunkat. Az Ó Testamentombann ugyan az a' Szent Író, a' ki az Ádám' bűn nélkül valóságát bizonyítja, arról panaszolkodik, hogy Ádám bűnös lévénn már rosszra hajlók vóltak maradéki; mert Ádám, a' mint van 1. *Mós.* 5, 3. *Nemzé az ő első fiát a' maga' képére és hasonlatosságára*, az az, a' ki éppenn olly' bűnösnek születtetett, mint vólt az Attya. — Maga az Isten azt mondja 1. *Mós.* 8: 21. *az ember' szívének gondolatja gonosz az az ő gyermekségétől fogva.* Jób pedig több helyekenn szóll ekképpenn: *Hogy lehetne tiszta, a' ki Aszszonyi állattól születtetik? Mitsoda az ember, hogy magát tisztának állíthatná, és az, a' ki Aszszonyi állattól születtetik, hogy ő magát igaznak mondhatná? Jób.* 25, 4. — 15, 14. Ugyan ezt bizonyítja Dávid-is ezt mondvánn: *Imé én álnokságbann fogantattam, és az én Anyám bűnben melegített engemet.*

Az Újj Testamentom még világosabb színekkel festi ezt a' Természeti romlottságot. Azt mondja ugyan-is maga a' Kristus *Jan.* 3, 6. *A' mi születetett Testől, test az.* Meg kell jegyezni, hogy itt a' Jésus a' 'Sidóknak azt a' balvélekedéseket akarja megtzáfolni, mellynél fogva azok azt tartották, hogy a' 'Sidó annal fogva, hogy Ábrahámtól születtetett, tagja a' Messiás' Országának; azért mondja a' Kristus a' 3 dik Versbenn: *Ha valaki újjonnan nem születéndik, vagy meg nem jobbúl, nem láthatja az Istennek Országát*, azzal pedig hogy ti 'Sidók vagytok, nem vagytok jobbak a' Pogányoknál; mert a' *mi testől születtetett tsak test az*, vagy minden ember,

ber, a' ki születtetett szűkölködik megjóbbitás nélkül. Ezen magyarázatnál fogva tehát-e' van ezen versbenn: a' Testi születésre nézve, nints semmi külömbség a' 'Sidó és Pogány között, mert a' születés által edgyformán testi kivánságok és vétkes indulatok alá vettetett emberek születtetnek; a' ki pedig a' Messiás' Országának tagja akar lenni, annak mindazoktól tisztának és üresnek kell lenni; mert annak tagjai tsak megjóbbíttatott emberek, nem pedig ollyanok, mint a' millyeneknek születtetnek Természtettel az emberek. És így ezen versbenn világossan szóllott maga a' Kristus a' születés által lett megromlásáról az emberi Nemzetnek. — Sokan ugyan úgy ítélnek, hogy a' Kristus tsak annyit mond itt, hogy *az embertöl ember származik*. De mivel a' σαρξ, πνευμα-nak tétetik ellenébe; tehát a' Szent Irás' szavajárása szerént Bűnös embert ért azonn a' Kristus. Nem-is vólt szükség arra tanítani Nikodemust, hogy: az embertöl tsak ember születik, nem más állat, mert ő erröl a' Kristust meg-sem kérdezte, vólna, mivel ezt tudhatta magától-is.

Éppenn illy' fontosséggal szóll erröl Szent Pál-is *Rom.* 7: 7. — 25. a' hol az a' tzélja az Apostolnak, hogy megmutassa, hogy a' Mó'ses' Törvénnye azért nem tette az embereket boldogokká, mert az ő nagy bűnre-való hajlandóságok miatt, azt meg nem tarthatták. Ezért mondja, hogy ő a' *bűn alá rekesztetett* v. 14. — *hogy nem azt tselekszi, a' mit akar, hanem a' mit gyűlöl* v. 15, 19. — *hogy ő nem tselekszi a' bűnt, hanem a' benne lakó bűn.* v. 17, 20. *és hogy a' bűn ugyan hozzá ragadt ő hozzája* v. 21, 23. Éppenn ezen hangal szóll az Apostol az Eredendő bűnröl. *Rom.* 5: 12, 19. *Eggy ember által jött e' Világra a' bűn, és a'*

bűn által a' halál. Minthogy pedig a' Kisdedekenn-is van jussa a' Halálnak: látni-való, hogy itt nem a' tselekedet szerént-való bűnt érti az Apostol, mivel azokbann még a' nints, hanem az Eredendő bűnt. Következésképpenn a' Szent Pál okoskodása szerént, mivel van Halál-e' Világon: van Eredendő bűn-is. Igy *Gal.* 5: 17. *Efés.* 2: 3.

7.) Vagynak a' K. Vallásnak olly' Ágazati, mellyek az emberi természet' ezen romlottságát egygyátaljába feltészik p. o. hogy a' Kristusnak a' *Szent Lélek' különös munkálkodása által kellett fogantatni*, hogy ő *bűnnélkül-való legyen.* (*a*) Mi szükség vólt vólna pedig így fogantatni a' Kristusnak, hanem ha azért, hogy igaz emberi természetet vévén-fel magára, a' születés által el-származó bűn hozzá ne ragadjon. Valósággal azzal, hogy az Angyal azt mondja Máriának a' Kristusról, hogy-e' *Szent lészen*, a' tétetik-fel, hogy az emberek rendessen nem szenteknek, az az, bűn nélkül-valóknak születtettek-e' Világra. — Illyen továbbá az-is: hogy annak, a' ki örökké boldog akar lenni, *ujjá kell születtetni*, mert a' mi testől születtetik tsak test az, (*b*) az az il`ly' állapottal, mint a' miképpenn most vagyunk, részesi nem lehetünk a' Kristus által szerzett boldogságnak; hanem egésszen más természetűeknek kell lennünk. — Látni-való hát, hogy azért kell ujjá születtetnünk, mert a' természeti születés által meg-romlottunk vagy bűnösökké lettünk.

Mindezekből következik, hogy van mi bennünk természeti romlottság, melly a' születés által jő reánk, 's-e' szerént nem állhat-meg Pelagiusnak az az állítása, hogy a' rossz nevelés

(*a*) Mat. 1: 20. Luk. 1: 35. (*b*) Ján. 3. 5.

lés által romlanak-el az emberek, mivel eredetképpenn azok mind ollyanoknak ſzülettetnek, mind Ádám. Mert maga az, hogy Nevelés kell a' gyermekeknek, felteſzi elöre, hogy van hát bennünk valami romlottság, mellynél fogva rohannánk mindenféle Törvénytelenségre, hanem ha a' nevelés által Zabola vettetnék ſzájunkbann: mert ha a' Jóra-való hajlandóság megelözi a' nevelést, úgy minek a' nevelés 's jóra-való intés. 2. Vagy kellett az Ádám' gyermekeinek valami nevelés vagy nem. Ha kellettt már meg vólt a' roſſz bennek, mert jól kellet, őket nevelni, vagy az ő terméſzeti roſſzra-való hajlandóságoktól a' jóra kellett őket vezetni. Ha nem kellett, mivel tökéletesek vóltak, ugyan hogy lett hát Kain mindjárt gyilkoſsá? miért mondja hát az Irás, hogy a' bűnös Ádám a' maga' képére nemzette a' maga' elsö Fiát? — De továbbá, honnan van az is, hogy nem leſſz mind az roſſzá a' ki roſſzúl neveltetik, ſem a' jóvá, a' ki jól neveltetik? Valósággal ha a' Nevelés vólna itt mindennek a' Kútfeje, úgy a' dolog olly' öſzveviſſza nem menne. — De tegyük-fel, hogy a' roſſz Neveléstöl van a' romlottság: miért nem jobbíthat hát azonn az Idő, az okoſság, a' Vallás és a' Filoſofia? ſokféle tévelygéseik az embereknek idövel egéſſzen ki-írtatnak az emberek közűl; ugyan nem méllyebben fekſzik-e' hát annak a' gyökere a' roſſz nevelésnél, hogy az egéſz emberi Nemzet' roſſzra-való hajlandóságát ſenki meg nem tudja állítani, mikor pedig az ellen annyit írnak, dorgállódznak, fenyegetödznek. — 's. a. t.

II. TZIKKELY.

Az Ádám' Vétke' Tulajdoníttásáról.

LIX. §.

Megfogás a' Tulajdoníttásról.

A' Tulajdoníttás olly' ítélettétel, melly által valaki valamelly szabadonn végbevitt tselekedetnek, vagy eggy, vagy másképpenn okának tartatik, és annál fogva, ha a' dolog jó, a' tselekvő megjutalmaztatásra, ha pedig rossz, büntetésre méltónak lenni ítéltetik. Mikor tehát az állíttatik, hogy az Ádám' bűnét nékünk-is tulajdonítja az Isten, ez azt teszi: Az Isten az első Ádám' bűnét az egész Emberi Nemzet' bűnének tartja, vagy a' melly mind eggy: az Ádám' első bűnéért ítéli az Isten méltónak büntetésre az egész Emberi Nemzettséget; mert a' Szent Írás szerént akkor tulajdonítja Isten a' bűnt, mikor azt megbünteti; ellenbenn, akkor nem tulajdonítja, mikor azt elengedi, a', mint szóll Szent Dávid *Boldog ember, a' kinek nem tulajdonítja Isten a' bűnt*, az az, a' kit meg nem büntet a' bűnért, *boldog a' kinek bűne megbotsáttatott* (a). Így Pál Apostol azt mondja: *A' bűn nem tulajdoníttatik*, az az, nem büntettetik-meg, *mikor semmi Törvény nints* (b). E' szerént, mikor az a' Kérdés jőelő: Tulajdonítja-e' az Isten az első Ember' bűnét a' maradéknak? — ez azt teszi: Valyon van-e' valami büntetés az Ádámnak kimondott büntetésből, melly az ő maradékinn-is éppenn úgy gyakoroltatik, mint az magánn

(a) 'Sólt 32: 1—3. Rom. 4: 6—8. (b) Rom. 5: 13.

gánn Ádámonn megesett? — ha van, akkor az Ádám' bűne' tulajdoníttásánn olly' Bírói Ítéletét kell érteni az Istennek, melly szerént azt az Ádámnak kimondott büntetést minden ő maradékinn, mint vele eggyformánn bünösökönn gyakorolja az Isten.

LX. §.

Mi vólt az Ádámra kimondott büntetésbenn ollyan, a' melly ma-is köz minden Emberekkel.

A' bizonyos, hogy mindnyájann meghalunk, — hogy mindnyájann megromlott természetűek vagyunk, — es utóljára, a' Szent Írás' taníttása utánn az-is bizonyos, hogy mindnyájann örökké boldogtalanok lettünk vólna, ha az Isten, a' Jésus által a' Veszedelemből bennünket ki nem szabadított vólna. Mivel pedig mind ezektől mentek lettünk vólna, ha Ádám nem vétkezett vólna: ebből az okból sokann a' Theologusok közűl úgy ítélnek, hogy ezen Isteni fenyegetésenn: *Halálnak halálával meghalsz*, testi, lelki, és örökké-való Halált kell érteni. — Mások ellenbenn azon fenyegetésénn az Istennek tsupánn tsak testi Halált értenek, és így az Ádám' büne' büntetése a' testi halál lévénn, azt gyakorolja az Isten, mint az Ádám' bűne' tulajdonképpenn-való büntetését az Emberekenn. Hogy pedig az Ádám' büntetésénn tsak testi halált kell érteni, ezekből próbálják:

1.) Mó'ses a' halálonn a' testi halálnál többet nem érthet; mert ez a' Szó: Halál, sohol az egész Ó Testamentombann lelki, és örökkévaló halált nem jelent.

2.) Mit ért az Isten a' halálonn maga megmagyarázza 1 Mó's. 3: 19. *Földé léſzeſz, mert por vagy, és porrá kell lenned*, ez a' kifejezés pedig tsak testi halált tehet. Következésképpenn a' Bírónak Sententiáját nem szabad tolldozgatni holmi Theologusi Vélekedésekkel, hanem abbann kell megmaradni, a' mit az Isten maga mondott. — Azónn pedig senki semmit nem építhet, hogy azon Sententiábann a' halál megkettöztetve mondattatik: mert megkettöztetve-is tsak testi, és bizonnyal megesö halált jelent az mindenütt a' Szent Írásbann. 1 *Mó's*. 20: 7. — 26: 11. 1 *Kir*. 2: 37.

3.) Magára Ádámra nézve érthetetlen lett vólna az Istennek olly'halállal-való megfenyegetése, mellyenn ez Élet utánn-való örök büntetéseket kell érteni. Mert tsak azt sem érthette vólna meg Ádám, hogy mit tesz tulajdonképpenn meghalni, hanemha a' mint lehet vélekedni, valami elötte meghólt állatnak példájábann megmutattatott vólna neki, hogy a' halálonn mit értsen: sokkal inkább nem mehetett vólna ö arra a' gondolatra, hogy az Isten' fenyegetésébenn örök halált-is kell érteni.

4.) A' *figurás* beszéddel-való élés késöbbi Idö' szüleménnye; mert elöſzör minden szó tsak eggy dolgot jelentett, és pedig ollyant, a' melly a' tapasztalás alá esett, sokára lett az, hogy a' testi dolgoknak jelentéseit a' nem testiekre-is alkalmaztatták az Emberek, vévénn a' két dolog közt észre valamelly kis hasonlatosságot; hogy élhetne hát Mó'ses, vagy az, a' kinek Krónikájából ö ezen Históriát kiírta, a' Világ' kezdetekor illy' figúrás beszéd' nemével?

5.)

5.) Lehet ugyan itt ezt mondani: Pál Apostol megmagyarázza, mit kell érteni Mó'sesnél ezenn a' Szónn, Halál, midőnn azt mondja: *Méltók vagyunk eggy esetből a' kárhozatra.* *Róm.* 5: 16. de ez azt teszi Méltók vagyunk a' büntetésre, úgy de a' testi halál-is büntetés. Azombann, hogy itt Pál Apóstol tsak testi halált ért, a' 14 Versből próbálják, a' hol ő azt mondja: *A' Halál pedig uralkodott Ádámtól fogva Mó'sesig.* Ezzel Pál Apostol azt nem mondhatta a' 'Sidoknak hogy Ábrahám, Jákób 's a' t. örökre elkárhoztak. Vagy ha örök kárhozatot értett a' Halálonn, meg kellett vólna ezt a' Zsidókra nézve esmeretlen állíttást magyarázni, hogy meg ne ütközzenek abbann, mellyet ő mivel nem tselekeszik, látni-való, hogy itt tsak testi halált értett. De világosann-is mondja 1 *Kór.* 15: 21, 22. *hogy eggy ember által vagyon a' halál, és a' Halottaknak feltámadások-is, és miképpenn Ádámbann mindnyájann meghalnak, úgy mindnyájann a' Krisztusbann megeleveníttetnek.*

6.) Semmit a' Szent Írás világosabbann nem taníttt, mint azt, hogy a' magunk' bűnéért kárhozunk-el. Azt mondja ugyan-is a' Kristus: *A' kik rosszat tselekedtek, kijőnek a' kárhozatnak feltámadására* (*a*). *Ez a' kárhoztatás, hogy az embereknek tselekedeteik gonoszok valának* (*b*) *Elmennek az igaz Hivek az örök Életre, a' Gonoszok pedig az örök gyötrelemre* (*c*). *Az Embernek Fija megfizet kinekkinek az ő tselekedete szerént* (*d*). Az Apostolok-is éppenn így taníttanak, nevezetesenn Pál Apostol azt mondja: *Kiki annak jutalmát vészi-*

(*a*) *Ján.* 5: 25. (*b*) *Ján.* 3: 19. (*c*) *Mat.* 25: 36. (*d*) *Mat.* 16: 27.

el, a' mit e' Teftbenn tselekedett jót, vagy gonofzt (*a*). *Megbüntettetnek azok örök vefzedelemmel, a' kik nem engednek a' mi Urunk Jéfus Kriftus' Evangyéliomának* (*b*). Már mivel minden levelénn a' Szent Írásnak a' van, hogy kinekkinek a' maga' Tselekedete fzerént fizetmeg az igaz Bíró; látni-való, hogy az Iftennek ezen fenyegetésénn: *Halálnak halálával halfz meg*, tsak tefti Halált kell érteni, 's ez az a' büntetés, a' mellyet az Iften Ádámnak minden maradékinn az Ádám' büne' tulajdonittásából gyakorol.

Jóllehet pedig az Ádám' első büne' büntetése fok Theologusoknak értelme fzerént tsak tefti halál vólt: mindazáltal méltánn következtethetjük az ő esetéből mind a' Lelki, mind az örökkévaló halált. Mert Ádám annak oka, hogy megromlott termèfzetünk van, és annál fogva vétkezvénn, a' Kárhozatra tefſzük magunkat méltókká. — Mivel ezenn fellyül a' Lélek él, ha a' Teft meghal-is; következésképpenn a' bünnek a' Tefti halál utánn-való büntetésétől meg nem fzabadúlhatott Ádám, hanemha az Iften azt elengedte; látni-való, hogy a' Halál, mellyel az első ember megfenyegettetett, örök halált-is, vagy büntetést-is tett ő reá nézve; és így a' Halálonn többet kellett érteni a' tsupa Tefti halálnál. Így tanítja ezt a' Helvetiai Vallástétel-is. (*c*)

LX.

(*a*) 2 *Kor.* 5: 10. (*b*) 2 Thefs. 1: 7-9. (*c*) Helv. Conf. Cap. 8: §. 2.

LXI. §.

A' Theologusok' külömbközö Értelmek az Ádám' bűne' tulajdoníttásáról, azoknak okaikkal eggyütt.

Augustinus, és *Pelagiustól* fogva szüntelen-való tsata vólt a' Theologusok' közt az Ádám' Bűne' tulajdoníttásáról. Eggyik hitte, másik nem, — eggyik eszközös, másik eszközetlen Tulajdoníttást tartott, — eggyik így, másik másképpenn hitte. A' *Salmuriai* Disputatiókból megtettzik, hogy sok Reformatus Theologusok miképpenn értették erről a' Reformatio utánn. — Némelly későbbi Theologusok az Augustinus' értelmét az Okossággal, és a' Szent Írással ellenkezőnek állítvánn azt megvetették, és az Ádám' bűné' tulajdoníttását tsak ennyibe tartják, hogy Ádámtól származvánn minden Emberek' a' Születésbeli szoros öszveköttetésből lehetetlenség vólt halandónak, és bűnösnek nem születtetni; de a' halandóság és megromlott Természet nem tulajdonképpenn-való erköltsi tulajdoníttás, hanem tsak származásbeli szomorú következés az Emberekenn. Ezen kétféle értelmű Theologusok' okait öszvenézvénn eggy közönségesenn Orthodoxusi Koronával ékeskedő Magyar Theologusunk' *T. T. Szikszai György* Úr azon munkájábann, mellyet a' túl a' Tiszai V. Superintendentiabeli T. T. Censorok' ditsérő helybenhagyások mellett, illy' Titulus alatt Világ' eleibe botsátott: *Természeti és Keresztyén Vallás*, így szóll ezen matériáról: *Ezek hát azok a' kiváltképpenn-való okok, a' mellyekért sok tudós kegyes Emberek nem hagyhatják azt helybenn, hogy az Isten az első Ádám' Vétkét az ő maradékinak-is Vétkeinek tartaná, és azért azokat büntetésre méltóknak tették*

né. Kihagyták ezeket a' Helvetica Confessio' Szerzői-is a magok' Vallástételeknek Agazati közül. Lásd. a' Helv. Conf. VIII. Részz. (: E' szerént az 5-dik tzikkelybenn ez a' mondás: Mindenestől fogva eggyet értünk ezen dologbann Augustinussal, a' legközelebb-való Matériára vitetik, az az, arra, hogy Eredendő bűnt állítt lenni a' Confessio Pelagius' követői ellen:)

Ezt a' kettőt, bizonyosnak lehet itt (: így fojtatja tovább az Itélettételét ezen tudós Iró:) *tartani, 's illyen Szövevényes dologbann meg-is lehetne vele elégedni :*

1.) *Hogy a' Szent Irás sem nem állítja, hogy az Isten az első Ádám' bűnét tulajdonítja az ő maradékinak-is, se nem tagadja, hanem halgat róla, és Igy jobb vólna arról eleitől fogva halgatni.*

2.) *Hogy senki az Ádám' büne miatt el-nem kárhozik, hanem minden a' mága' Bűnéért kárhozik-el. Lásd. a'* 202. *és* 203. *old.*

Ide tartozik az-is, a' mit a' 224. oldalonn lehet látni: *Ezekből már következik, hogy Ádámonn, es Évánn ugyan büntetés vólt a' halandóság, de az ő maradékinn nem lehet azt tulajdonképpenn-való Birói Büntetésűl tartani. Mert nem a' magok' Büne miatt következet reájok, hanem származás által, és minekelőtte magok' vétkeznének már halandók és meg-is halnak sokann.*

Mivel mindazáltal nem elég tsak azt elbeszéllni, hogy miképpenn értenek a' Tudósok' ezen nehéz Matériáról, hanem az ő erősségeket-is szükség felhordani, hogy kiki egyenes ítéletet tehessen azoknak állíttásokról; — és félő, hogy ha ezen Hitágazatjának nyakára hágnak a' Keresztyén Vallás' Ellenségei, a' Kristus' érdeme' tulajdoníttását ennél fogva könnyebbenn

benn megerőtelenítik. Utóljára a' *Heidelbergai Katechesis Xdik kérdése* szerént, és az Úr' Vatsorájakor feltétetni szokott Kérdések szerént, a' Reformatusok olly' értelembenn vagynak, hogy az Ádámnak' Büne minékünk - is tulajdoníttatik; azért - is mi itt elösszöris a' Reformatus Orthodoxus Theologusoknak Értelmét tesszük - fel; azutánn pedig az azt megállító erősségeket számláljuk - elől.

Augustinustól fogva tehát nagy részént a' Theologusok azt hitték, és hiszik, hogy az Ádám' és Éva' első Büne minden ő maradékinak-is Büne, mivel mindnyájann annak végbeviteleibenn, akár a' Szövettség' tekintetéből, akár a' kissebb Gonosz' választásának szükséges vóltából, Adámmal mind a' Jóbann, mind a' rosszbann megeggyeztek, következésképpenn az első Ember' büne' büntetését méltánn tulajdonítja az Isten minden ő maradékinak, ha mindjárt magok nem vétkeznének - is, mint ezt láthatni a'Kisdedekbenn. Ezen értelmet megállíttó erősségek ezek:

1.) Tagadhatatlan igazság, hogy minden Ember szenvedi az Ádámnak diktált ezen büntetést: *Halálnak halálával halsz-meg*, mert minden Ember meghal, következésképpenn, az ezen büntetést okozó bünét Ádámnak minden ő maradékinak kell az Istennek tulajdonítni; mert külömbenn azt kellene mondani, hogy az Isten minden ok nélkül büntet, halandóvá tévénn eggy olly' bünért az egész Emberi Nemzettséget, mellyhez tellyességgel semmi köze sem vólt: Úgy de az Isten' Szentségével és Igazságával eggyátallyábann ellenkezik hogy az ártatlant büntesse; és így ha az Ádám' büntetését szenvedjük, a' mi tagadhatatlan dolog, mert mindnyájann halandók vagyunk; látni - való, hogy

hogy úgy nézi az Iſten az Ádám' bûnét, mint a' mellybenn mi-is réſzt vettünk, mert külömbenn nem bûntethetne bennünket. De világosſann-is mondja ezt az Apoſtol Róm. 5: 16, 18. *Eggy esetből vagyunk méltók a' kárhozatra.* — *Eggy Esetnek általa az Itélet minden embereknek kárhozatjára eláradott.*

Ezen erőſség' meggyengíttésére azt a' Nehézséget ſzokták az Ellenkezők felteuni: Az első Emberekenn bírói büntetés vólt a' halandóság, de az ő maradékinn nem az, hanem azt ſzenvedjük az Ádámmal-való Születésbeli, ſzoros öſzveköttetésünkből. 'De ezt nem így tanítja a' Szent Irás. Azt mondja ugyan -is Pál Apoſtol *Rom.* 8: 10. *a' Teſt meghal a' bűnért.* Ha pedig hogy a' Teſt a' Bűnért hal-meg, vagy az Ádám' bűnéért hal-meg, vagy pedig a' magunk' bűnéért. Úgy de nem a' magunk' bűnéért halunk-meg; mert a' Teſti halált Szent Pal Apoſtol tsak eggy Embernek eggy bűnéből fojtatja-le így ſzólvánn *Rom.* 5: 15. *Eggy Embernek Esete által ſokan meghaltanak*, — *eggy Embernek Esete által uralkodott a' Halál, eggy Ember által Vers* 17. Ezen és más helyekbenn-is nem így ſzóll az Apoſtol: A' mennyi Ember, és a' Mennyi Eset, annyi Ember és annyi bűn által vagyon a' Halál, hanem mindég eggy Ember' Vétkének tulajdonítja ezt a' ſzomorú következést; látni-való tehát, hogy az Ádám' bűnéért halunk-meg. Minthogy pedig a' Halál büntetés, mert *a' bűnért hal-meg a' Test* még má-is, következik, hogy a' mai Emberekenn a' Halál, melynek oka az Ádám' büne, éppenn olly' Bírói büntetés, mint vólt magánn Ádámonn; és így az ő büne' tulajdonítása helyes, és Bibliánn épült Tudománnya az Ekklé'siának. — De ezenn kívül, a' 'Sidóknak rendes, és régtől

től fogva-való tudománnyok vólt az, hogy a' Testi Halál az Ádám' bűne büntetése minden Embereken. Pál Apostol tehát mint 'Sidó, és 'Sidóknak író az ő Értelmek szerént ír a' Római Levél *5dik Részébenn*: következésképpenn Szent Pál értelme szerént a' Testi halál az Ádám' bűnéért-való büntetés rajtok. E' szerént a' kik ezt a' részt másképpen magyarázzák, nem a' Szent Pál; hanem a' magok' értelmek szerént magyarázzák.

Utóljára soha nem engedi azt meg a' szenvedő Ember, hogy a' mi fájdalmas, és keserves, sőt a' mi legrettenetesebb dolog abban semmi büntetést ne tartson; mert tsak nem tarthatja ő azt jutalomnak. A' halál pedig melly keserves és rettenetes dolog légyen, nem szükség festeni: következésképpenn nem lehet azt büntetésnek nem tartani, ha tulajdonképpenn magunk nem vittük-is azt végbe a' miért azt szenvedjük.

2.) Ha mi-is részesek vagyunk az Ádám' bűnébenn: úgy a' büntetésbenn-is azok vagyunk; és így a' tulajdoníttás igazságos: Úgy de Rom: 5. *Résznek* 13. *és* 14. *Verseiben* ezt mondja Pál: *Tsak akkor tulajdoníttatik a' bűn, mikor Törvény* van, az az, akkor ítéltetik valaki azt általhágni, ha a' van: *Úgy de Ádámtól-fogva a' Mo'ses' törvényéig-is meghaltak az Emberek*; ezeknek az Embereknek tehát valami törvényt kellett általhágni, hogy a' halált mint büntetést magokra vonták. A' Mo'sesét nem hágták-által; mert a' nem-is vólt Mo'sesig: következésképpenn az Ádámnak adott Törvény' általhágásábann részesek az Emberek, mellynél fogva ő nékik-is tulajdoníttatvánn ez a' Törvény' általhagása, azért uralkodik rajtok a' halál, mint tulajdoníttásbeli és törvényes büntetés. — Azzal pe-

pedig itt nem lehet kifogni, hogy, a' természe-ti törvényeket hágták-által az Emberek, és azért uralkodott rajtok a' Halál; mert a' kisdedek-is meghaltak Mo'sesig; azok pedig a' Természet' törvénnyeit meg nem ronthatták: következésképpenn az Ádám' bűnét nézi úgy az Isten mint a' mi bűneinket, és azért bűntet bennünket, mint Ádámot-is halállal.

Megtettzik ez még továbbá Szent Pál Apostolnak ezen világos szavaiból: *Eggy Ember által jött-bé e' Világra a' bűn és a' bűn által a' Halál, és e'képpenn a' Halál minden Emberekre elhatott kibenn mindnyájann vétkeztenek*, *V*. 12. Hogy pedig ezen kifejezést εφ' ω így kell fordíttani: *kibenn* megtettzik a' 19 Versből, a' hol azt mondja Pál: *Eggy Embernek engedetlensége miatt sokann bűnösökké lettek.* — Bűnössé lenni eggy Ember' engedetlensége miatt, tsak annyit tész, mint: *eggy Emberbenn* vétkezni. Es így ezt: εφ' ω így kell fordíttani: *kibenn.* — De külömbenn-is tsak eggyre megy-ki a' dolog, ha így fordítjuk-is: *Mivel*, mert ez azt teheti; mivel mindnyájann vétkeztek, azért halnak-meg minden Emberek; úgy de a' Halált nem a' magunk' bűnéből, hanem Ádáméból huzza-le az Apostol, mint láttánk oda fellyebb; e' szerént az egész sententia így lessz: *A' halál minden Emberekre elhatott, mivel mindnyájann az említett eggy Emberbenn vétkeztenek.* — Külömbenn-is 1. *Kór*. 15, 22. a' van: *Ádámbann mindnyájann meghalnak*; úgy de ha a' halál büntetés, mint oda fellyebb láttuk, és az Apostol szerént Ádámbann halunk-meg mindnyájann; szükségesképpenn Ádámbann-is kellett mindnyájunknak vétkezni, hogy halállal büntettessünk. — Utóljára a' mondatik *Rom*. 5: 16. *Eggy ember' eggy Esetéből vagyunk*

mél-

méltók a' kárhozatra ; e' ſzerént, ha eggy ember' bűnéért kárhoztatunk, azon eggy emberbenn vétkeztünk-is, Azombann ha ezen fordíttás ſzerént azért halunk-meg, *mivel vétkeztünk ;* úgy a' Kisdedek, a' kik nem vétkeztek, miért halnak-meg?

3.) Az Apoſtol' tzéljából-is világos, hogy ő az Ádám' bűne' nékünk-való tulajdoníttásáról ſzóll a' Római Levél' *5dik réſzébenn.* Mert ő azt akarvánn megmutatni, hogy nem tsak a' 'Sidókra terjed-ki a' Meſsiás' Jótéteménnye, mint ők gondolták, hanem a' Pogányokra-is; tehát a' Kriſtuſt Ádámmal hasonlítja-öſzve, hogy, a' mint az Ádám' bűnébenn-való réſzesülés lehettséges ; úgy lehettséges a' Kriſtus' igazságábann-való réſzesülés-is. Mar, valamint a' Kriſtus' igazsága tsak tulajdoníttásképpen az enyim, nem mintha az én belém vólna öntve, vagy azért enyim az, mert én abbann réſzesíttem magamat az által, hogy azt, az Iſten' ſzavára tökélletesenn hiſzem, hogy a' Kriſtus én érettem-is megholt, és én ollyannak tartom az ő halálát, mintha én holtam vólna-meg magam a' magam' bűnéért. Igy az Ádám bűne-is tulajdoníttásképpenn a' miénk, az az úgy tartattatunk, a' mint a' kik abbann réſzt vettünk mikor azt Ádám, mint a' mi Fejünk végbevitte. Már, a' mint a' Kriſtus által lett tulajdoníttásbeli megigazíttás bizonyos a' Szent Irásból, úgy ez az Ádám' bűne' tulajdoníttása-is a' Szent Irás tudománnya, mert ollyannal hasonlíttani-öſzve a' Kriſtuſt, a' mi nints, vagy nem úgy van, illetlen dolog vólna.

4.) Világoſsann mondátik a' Szent Irásbann, hogy az Iſten : *ezer iziglen is irgalmaſságot tselekeſzik, és az Atyákért megáldja a' Fiakat,* mert mikor a' 'Sidóság vétkezett ő ellene, akkor-is megemlékezett az Ábrahámmal kötött Szövettségről. Már ha a' Jótételbe ſzaba-

dos

dos a' tulajdoníttás; miért nem a' büntetésbenn-is? — De más réſzről, azt-is világoſsann mondja az Iſten, hogy ő *harmad és negyed iziglen megbünteti az Atyáknak álnokságokat a' Fijakbann, kik ötet gyülölik*: az Ádám' Fijaibann-is bünteti Iſten az Ádám' álnokságát, vagy azt a' büntetéſt gyakorolja ezekenn-is, a' mit Ádámonn gyakorolt, mivel ezek az Ádám' bünébenn réſzesek. — Külömbenn-is vagynak olly' bünök még ma-is mellyeknek terméſzeti következések vagynak, és azok úgy vagynak az Iſtentől rendelve, hogy általmennek a' gyermekekre-is. — Ha pedig a' Terméſzeti Büntetéseket a' Fijak-is ſzenvedik, és pedig az Iſten' rendeléséből, mert ő rendelte úgy valamelly bün' következését, hogy az, a' Maradékra-is általmennyen, és ő nem gátolja azt meg, hogy tovább ne mennyen; azombann az Iſten' ſemmi igazságtalanságot, és képtelenséget a' terméſzetbenn nem rendelhet; miért vólna hát képtelenség az Ádám' büne' tulajdoníttásábann-is, mikor itt éppenn az az eset jő-elől.

LXII.

Pelagius' Követőinek értelmek.

Pelagius, és az ő követői a' következendő okokból a' Józanokoſsággal és a' Szent Íráſsal ellenkezőnek lenni ítélték az Ádám' büne' tulajdoníttását:

1.) A' Szent Írás ſohol ezt az erköltsi tulajdonítást nem tanítja; mert az Ádám' büne' és büntetése' hiſtóriájábann ugyan a' Maradékról eggy ſzó ſints. Hogy pedig Pál Apoſtol ſemmi erköltsi tuljadoníttást nem értett a' Római Levél' 5dik Réſzébenn, megtettzik a' 12dik Versből, a'

a' hol a' van: *A' bűn nem tulajdoníttatik, mikor semmi Törvény nintsen*, mindazáltal a' 14. Versbenn mindjárt utánna téſzi: *a' halál uralkodott Ádámtól fogva egéſz Mó'ſesig*, a' melly azt téſzi, hogy, a' halál minden tulajdoníttás nélkűl uralkodott, mivel az Ádámnak adott Törvény semmit sem tartozott a' maradékra. — A' 12. Versbenn-is ezt a' kifejezést. ἐφ' ᾧ így kell fordítni: *Mivel*, 's következésképpenn a' leſſz ezen Vers' értelme: Meg kellett az Embereknek halni, *mivel* Ádámtól ſzármozvánn, halhatatlanokká nem lehettek, és mivel azon fellyűl, magok-is vétkeztek. Így magyarázzák ezek a' 15, 17, 19. Verseket-is, hogy a' Termeſzeti öſzveköttetés a' Születés által a' Bűnösség és halandóság az Emberekre leſzármozott. Külömbenn-is azt mondják: —

2.) Hogy a' Szent Írás' állíttásával ellenkezik az erköltsi tulajdoníttás. Mert 5. *Mó's*. 24, 16. azt mondja az Iſten: *Meg ne öletteſsék a' Fiú az Atyáért, hanem kiki a' maga' bűnéért haljon-meg*. Így *Ezek* 18, 20. *A' fiú nem viſeli az ő Attyának álnokságát*. Így *Jérém*. 31: 29, 30. *Mát*. 16, 27. *Róm*. 2, 6. 2 *Kór*. 5, 10. *Gal*. 6, 4, 5. Mikor a' Farizeusok, az Ábrahámtól való Származásért akarták jóknak és igazaknak tartattatni, a' Kriſtus ezt a' Tulajdoníttást megveti *Mát*. 3, 9. *Ján*. 8, 32. — Mikor pedig a' más Felekezet itt azzal próbál, hogy, a' hogy a' Fejedelem az Atyákat megjutalmaztatja azon Jutalommal élnek a' Fijak-is, és, ha megbüntetj, a' Fijak-is réſzesek a' Büntetésbenn, erre ezt feleli: ,Miért nem réſzesek hát így a' Fijak az Ádám' minden bűneibenn? Miért nem tulajdoníttatnak hát így nem tsak Ádámnak, hanem minden Eleinknek-is a' Bűnei? Miért nem tulajdoníttatnak így Ádámnak a' jóságos Tselekedetei-

dos a' tulajdoníttás; miért nem a' bün
is? — De más réſzröl, azt-is világoſ
ja az Iſten, hogy ő *harmad és ne*
megbünteti az Atyáknak álnokság
bann, kik őtet gyülölik : az Ád
bünteti Iſten az Ádám' álnok
büntetéſt gyakorolja ezekenn-
onn gyakorolt, mivel ezek
réſzesek. — Külömbenn-is
még ma-is mellyeknek te
vagynak, és azok úgy
delve, hogy általmenn
Ha pedig a' Termés
ſzenvedik, és pedig
ő rendelte úgy
hogy az, a' M
nem gátolja azt
azombann az
képtelenség
miért vólna
doníttásá
jö-elől.

ánet; mert
eknek eggyform
függése, és eggymás
kívántatik-meg: az Iſten
nem függhet. — A' Szent Ír
fejezés: Az Iſten ſzövettséget köt
mmal vagy máſsal, azt teſzi: az Iſte
bád tettzéséböl valamit megígért va
bizonyos Feltételek alatt. Innét ez a' Szó
teſz a' Bibliábann, Iſten' Törvénnyét va
ratját. p. o. *Minden Utai az Urnak irg*
ság azokhoz kik az ő Frigyét és paran
megőrzik. 'Solt. 25: 10. 103: 18. 2 Mó
5. 24: 7. 5 Mó's. 9: 9. 17: 2 Adámnak
hát tsak törvény adatik az Eset'hiſtórián
Szövettségröl pedig eggy Szó ſints. — U
nem-is köthetett Ádám illy' ſzövettséget
radék' Fejébe; mert, hogy tudta ő azt,

...m vétkezik, úgy nem vétkezik a'
...ől tsak eggy-is, mikor minden Em-
... viſſzaélhetett a' maga' Szabadsá-

...koſsággal-is ellenkező Tudo-
... Pelágiánusok Auguſtinusnak
...rt ha a' tulajdoníttás az,
...selekedetnek vagy egye-
... okának tétetik vala-
... lehetetlen, mert mi
...dám vétkezett, kö-
...ényt ſem ſérthet-
...tük a' vétkezés-
...enne; hogy ő
... tselekedjen, —
... mert az okoſsággal
... ő Ágyékábann vóltunk.
Ha hát, még az Emberek
...ztó dolog az, mikor az Unoka-
...nak a' negyedik Attya' tselekedetéért,
...Entelenségből vagyunk illyenek mint a'
...enek vagyunk; hogy büntetné hát az Igaz-
...s Iſten a' Maradékot eggy olly bűnét, melly-
... néki ſemmi réſze nem vólt? Ezek ſze-

Ezeknek az Ádám' büne' tulajdoníttásáról il-
... gondolatjok van: Minden Ember érzi ma-
...nn az Ádám' büne' következését éppenn
..., mintha ſzemély ſzerént kiki maga vitte
...a végbe az Ádám' vétkét, de e' nem tulaj-
...képpenn-való büntetés az emberi Nemzettsé-
...n, hanem tsak ſzomorú következése azon ſzo-
...öſzveköttetésnek, mellybenn minden embe-
... állnak a' legelső emberekkel, a' kiktől mind-
...ann ſzármoztak. Valamint a' Nemeſségétől
...foſztatott embernek gyermekeinn nem tulaj-
...képpenn-való büntetés az, hogy már Jóbbá-

 gyok,

tei-is a' Maradéknak, hifzen akkorfzinte úgy az Ádám' Ágyékábann vólt a' Maradék mikor vétkezett, mint mikor az Isten neki megkegyelmezett.

3.) Hogy Ádám Szövettséget kötött vólna az Istennel, ezt nem lehet a' Szent Írásból megmutatni; mert az Eset' Históriájábann arról eggy Szó sints. Hóseás 6, 7. sem lehet ezt próbálni; mert ott nem mondatik, hogy Ádám szövettséges Fő lett vólna, sem az, hogy ott az Ádám név alatt, a' leg-első Ember értetődnék; a' honnan az a' Vers a' Fordíttásokbann így van: *De ők mint Emberek megrontották az én Szövettségemet*, mivel azon részbenn mindenütt az Isten' Törvénnyét megszegő Izráelitákról van a' Szó. — A' Róm 5, 12. Versbenn sints ezen Szövettségről semmi; mert itt tsak a' van, hogy Ádám vólt, a' ki előszször vétkezett 's. a. t. — De ezenn kívül, az Isten az Emberrel tulajdonképpenn-való szövettséget nem-is köthet; mert arra a' magokat kötelező személyeknek eggyformasága, eggymástól való nemfüggése, és eggymás általvaló köteleztetés kívántatik-meg; az Isten pedig az Embertől nem függhet. — A' Szent Írásbann ez a' Kifejezés: Az Isten szövettséget kötött Ábrahámmal vagy mással, azt teszi: az Isten az ő szabad tettzéséből valamit megígért valakinek bizonyos Feltételek alatt. Innét ez a' Szó Frigy, tesz a' Bibliábann, Isten' Törvénnyét vagy akaratját. p. o. *Minden Útai az Úrnak irgalmasság azokhoz kik az ő Frigyét és parantsolatit megőrzik.* Solt. 25: 10. 103: 18. 2 *Mó's*. 14: 5. 24: 7. 5 *Mó's*. 9: 9. 17: 2 Adámnak-is tehát tsak törvény adatik az Eset'históriájábann Szövettségről pedig eggy Szó sints. — Utóljára nem-is köthetett Ádám illy' szövettséget a' maradék' Fejébe; mert, hogy tudta ő azt, hogy

ha

ha maga nem vétkezik, úgy nem vétkezik a' Maradék közül tsak eggy-is, mikor minden Ember szinte úgy visszaélhetett a' maga' Szabadságával mint Ádám.

4.) A' Józanokosággal-is ellenkező Tudománynak hiszik a' Pelágiánusok Augustinusnak a' Tudománnyát; mert ha a' tulajdonittás az, mikor valami szabad Tselekedetnek vagy egyenessenn, vagy oldalaslag okának tétetik valaki; úgy itt a' Tulajdonittás lehetetlen, mert mi akkor nem vóltunk mikor Ádám vétkezett, következésképpenn semmi Törvényt sem sérthettünk-meg. Ádámat nem segítettük a' vétkezésbenn, sem meg nem eggyeztünk benne; hogy ő a' mi Fejünkben így vagy amúgy tselekedjen, — de meg sem eggyezhettünk; mert az okossággal akkor, ha mindjárt az ő Ágyékábann vóltunk-is, nem élhettünk. Ha hát még az Emberek között-is borzasztó dolog az, mikor az Unoka-is büntettetik a' negyedik Attya' tselekedetéért, — ha kéntelenségből vagyunk illyenek mint a' millyenek vagyunk; hogy büntetné hát az Igazságos Isten a' Maradékot eggy olly bűné t, mellybenn néki semmi része nem vólt? Ezek szerént:

Ezeknek az Ádám' büne' tulajdonittásáról illyen gondolatjok van: Minden Ember érzi magábann az Ádám' büne' következését éppenn úgy, mintha személy szerént kiki maga vitte vólna végbe az Ádám' vétkét, de e' nem tulajdonképpenn-való büntetés az emberi Nemzettségenn, hanem tsak szomorú következése azon szoros öszveköttetésnek, mellybenn minden emberek állnak a' legelső emberekkel, a' kiktől mindnyájann származtak. Valamint a' Nemességétől megfosztatott embernek gyermekeinn nem tulajdonképpenn-való büntetés az, hogy már Jobbágyok,

 gyok,

gyok, hanem tsak következése azon öſzve köttetésnek, hogy ők olly' Atyának Gyermekei, a' kit a' Király hűségtelenségéért megfoſztott az ő Nemesi Juſsaitól :- így van itt-is a' dolog.

Ezen Nehézségekre nagyobb réſzént a' már fellyebb elöhordott okokból meg lehet felelni; de azokon fellyűl jegyezzük-meg e' következendőket.

1.) A' mit a' Józanokoſság meg nem foghat, azt ő azért nem tagadhatja.

2.) A' mi az Ézék 18: 20. illeti ott olly' Fiúról mondatik, hogy nem viſeli az Atya' álnokságát, a' ki maga jóltselekſzik. ✠. 19. de az Ádám' maradékiról tudta az Iſten, hogy azok az ő törvénnyeit ezerféleképpenn megrontják; és így az Iſten az Ádámnak mondott büntetést a' Maradékra-is kiterjeſzthette.

3.) A' mondatik ugyan ſok helyekenn a' Szent Írásbann, hogy a' magunk' bűnéért halunk-meg, vagy azért bűntettetünk-meg; de ezzel ki nem záródik az Ádám' bűne' nékünk lehető tulajdoníttása. Mint az a' Gyermek, a' ki a' Király ellen felkél, ezen maga' bűnéért hal-meg; de ha az Attya-is zenebonás vólt, annak tselekedete-is bűntetésűl ſzemére teríttetik ennek, mivel annak megbűntetése azt meg nem jobbította.

4.) A' Szent Írásbann sok példa van arra, hogy az Iſten az Atyának vétkéért megbűntette a' Fiakat-is p. o. az Özönvízbenn, a' Sodoma' elveſztésébenn ſok Tsetsemők elveſztek, pedig nem vétkeztek. Az Égyiptombeliek' elsőſzülötteik közt-is hány ártatlan kisded lehetett. Így 5 Mo's. 20: 16. 1 Sám. 15: 2, 3.

5. Az Okoſság elött éppenn ollyan nehézség lehet az, hogy az Iſten megengedte, hogy az Ember terméſzeti romlottsággal ſzülettesſen, mint

az

az Ádám' büne' tulajdoníttása, mert az a' Kútfeje minden bajunknak; de azért tsak ugyan mit tehet ő arról hogy minden emberek bűnbenn fogantatnak? hogy az Isten meg nem akadájoztatta ezt a' bűnös Fijaknak bűnös szüléktől-való Származását.

6.) Ezekből lehet azt-is megérteni, mit értenek a' Theologusok az úgy nevezett *mediata*, *és immediata* vagy eszközös, és eszközetlen tulajdonításonn.

III. TZIKKELY.

A' Tselekedet-szerént-való bűnről.

LXIII. §.

Mi a' bűn? Mi a' tselekedet-szerént-való bűn? Mi annak a' Kútfeje?

Az Ádámmal-való szoros öszveköttetésből van az, hogy mindnyájonn megromlott Természettel, bűnre-való felesleg hajlandósággal születtetünk; mert ő bűnös lévénn Szenteket nem nemzhetett. Ezen eredeti romlottság neveztetik bűnnek, jóllehet nem tulajdonképpenn: mert a' bűnönn értjük az elöttünk esmeretes Törvénynek szabadakarati megrontását: e' szerént az Eredendő bűnt helyesebb vólna eredendő romlottságnak nevezni vagy a'Virtusra-való tökélletlen eredeti tulajdonságnak, mint bűnnek. Mert hogy valami bűn legyen arra megkívántatik, hogy az Ember az értelmével, Okosságával éljen, hogy szabadonn vigyen valamit végbe, — hogy a' Törvényt esmerje mellyet általhág: úgy de az Eredendő bűnbenn ezek nintsenek-meg: mert az akarjuk, nem akarjuk velünk születtetik. Mint,

hogy pedig a' Törvénnyt vagy gondolattal, vagy indúlattal, vagy beszéddel, vagy külső tselekedettel rontjuk-meg; tehát a' Tselekedet-szerént-való bűn áll az okos és szabad Valóságok előtt esmeretes erköltsi törvényeknek, gondolattal, indúlattal, beszéddel vagy tselekedettel-való szabados megrontásábann. A' Tselekedet-szerént-való bűnnek okát, vagy kútfejét felakarvánn fedezni Jakab Apostol, helyhezteti azt a' *Kívánságba*, *minden ember* úgymond *az ő tulajdon kívánságától tsalattatik-meg, a' melly minek utánna fogadott, szüli a' bűnt.* Jak. 1: 14, 15.

LXIV. §.

Külömbkülömbféle Nemei a' tselekedet-szerént-való bűnnek.

A' bűnöket külömbkülömbféle Nemekre szokták elosztani: a' nevezetesebbek ezek:

1,) Szántszándékkal vagy kétszakartva-való bűn, mikor valaki tudja, hogy ez, vagy amaz Tselekedet eggyátallyábann törvénytelen, és még-is meghatározza magát annak végbevitelére 2 Pét. 2: 1, — 31. Sokann kételkednek, ha lehet-e' a' bűnnek illy' Neme, ezen okból; mert az okos Valók' természetével lehetetlen azt megeggyeztetni, hogy ők a' bűnt a'-ból a' tzélból tselekedhessék, mert a' bűn, és hogy azzal a' bennek lévő erköltsi Törvényt mégsérthetik, következésképpenn esztelen akkor az ember, mikor tudva vétkezik. Továbbá, minden ember előtt jó az, a' mire magát határozza abbann a' Szempillantásbann, mikor arra magát meghatározza, mert külömbenn a' más oldalra határozná magát, következésképpenn, tudva, és szántszándékkal senki

ki nem vétkezik. — De a' buja Embèr bizonyos-ſann tudja, hogy árt neki a' bujálkodás, és még is gyakorolja, és így látni-való, hogy akár-melly képtelen-is tudva vétkezni, de tsak vétkezik az ember tudva-is: mert az Okoſságot eleitöl-fogva alávetette az illy' ember a' Teſtiségnek, mellyből a' leſſz, hogy látja az ember a' jót, helybenn-is hagyja, és még-is a' roſſzat követi.

2.) Nem kéſzakartva-való bűnök, — mikor valaki elöre-való meggondolás nélkűl, vagy a' Törvénynek nem tudásából, legalább annak a' jelenvaló esetre-való nem alkalmaztatásából tselekſzik-meg valamit.

3.) Tudatlanságbeli Vétek, melly az esméretlen Törvény' megrontásából ſzármozott.

4.) Hebehurgyaság vagy Vigyázatlanságbeli bűn, — mikor a' Tselekedet' végbevitelébenn-való hirtelenkedés közbenn a' Törvényről illendőképpenn nem gondolkodtunk, vagy azt nem helyeſsenn alkalmaztattuk a' tselekedetre. Illyenek az indúlatos embereknek bűneik.

5.) Erötlenségbeli bűn, — melly abból ſzármozik, hogy a' rendetlen kívánságok, roſſz Vélekedések', 's a' t. erejének nem lehet elégggé elleneállani. Mát. 26: 69, — 74.

6.) Elmúlatásbeli bűn, — melly a'ból ſzármozik, ha valami parantsoló törvényt nem tellyesíttünk. Jak. 4: 17.

7.) Megtselekvésbeli bűn, — melly abból ſzármozik, ha a' Tselekedet valami tilalommal ellenkezik.

8.) Halálos, és nem halálos bűn. Ezen bűnökről külömböző módonn értenek a' Theologusok. Auguſtinus utánn némellyek halálos bűnnek azt tartják, mikor a' megjobbúlt ember úji-

ra, készakartva kezd vétkezni. Mások a' Szent Lélek ellen-való bűnt értik, — mások ollyan bűnt, mellyhez a' Mó'ses' Törvényébenn halálos büntetés van feltéve, — mások pedig ollyan bűnt értenek, mellyet az első Keresztyén Ekklé'siábann, hirtelenn-való és tsudálatos halállal büntetett-meg az Isten. Tsel. 5: 1. Mások utóljára, mindenféle főbennjáró bűnt értenek, mellynek büntetése a' Törvény-székekenn halál szokott lenni. János Apostolnak tehát ezenn Szavait, mellyenn épül ez a' különböztetés 1 Ján. 5: 16. *Ha valaki látándja, hogy az ő Attyafia vétkezik nem halálra való bűnnel, könyörögjön érette Istennek, és ád annak életét, azoknak mondom, a' kik halálra nem vétkeztek. Vagyon halálra-való bűn, nem mondom, hogy azért könyörögjön.* Ezen Szavait mondom János Apostolnak így kell magyarázni: Azért a' Keresztyénért, a' ki főbennjáró, vagy a' Polgári Törvény szerént halálra méltó bűnt tselekedett, nem kell a' Tanáts előtt esedezni, ne hogy annál fogva gyanakodásba jöjjenek a' Pogányok a' felől, hogy a' Keresztyének a' Főbennjáró bűnöket tsekélységeknek tartják. Minthogy pedig vagynak olly Keresztyének-is, a' kik valamelly tsekélly dologbann vétkeztek a' Polgári Törvények ellen, de a' melly bűnt a' Pogány Tanáts gyűlölségből annyira nagyított, hogy halálra méltónak ítéli azt, a' ki tsak gyengébb büntetésre lett vólna méltó; az illy bűnös' életéért esedezhetett a' Keresztyén a' Pogány Tanáts előtt, mivel ez nem halálos bűnt vitt-végbe. — A' nemhalálos bűn tehát tsekélly dologbann-való megrontása a' Törvénynek, vagy mások szerént, mikor a' megjobbúlt ember vétkezik ugyan, de nem készakartva, hanem tsak vigyázatlanságból.

9.)

9.) Égrekiáltó bűn, — olly' minden Isteni, és emberi Törvények ellen elkövetett igazságtalanság, melly közönséges panaszkodásra, és az Istenhez büntetésért - való kiáltásra ád okot, p. o. Az Árváknak, 's Özvegyeknek megnyomoríttása, munkás' bérének elfogása 1 Mó's. 4: 10. 18: 20. 2 Mó's. 3: 7. Jak. 5: 4.

10. Szent Lélek ellen - való bűn. Ezen kifejezés van véve Mát. 12: 31, 32. Verséből, mellyeknek értelme ez: Mivel úgymónd a' Jésus világos, hogy ezek a' Tsudák Isteni erő által leszner, és ti még - is tagadjátok azt, és ezt a' Tudományt megvetitek, a' mellynek igazsága' megmutatására ezek lettek, — a legnagyobb' bűnbe ejtitek magatokat. Mert még a' tsak megbotsátható, ha valaki én ellenem, mint Embernek Fija ellen szóll, hogy p. o. az én Atyám tsak eggy Áts Mester vólt, tsak Názáretből - való vagyok; de a' ki az Istennek erejét és nyilvánságos Munkáit hozza kettségbenn, mikor pedig magában arról meg van győződve, — és azt az Ördög' munkájának állitván lenni velem eggyütt, a' ki az Istennek követe vagyok, megveti; már a' rettenetes büntetésbe ejti magát. — *Szent Lélek ellen - való Vétek* tehát a' vólt, mikor a' Sidók látták a' tsudákat, és meg vóltak győzettetve, hogy azok tsak Isteni erő által lehettek, és még - is ördögi erő által származottaknak mondották azokat, 's annál fogva a' Krisztust, Tudományával eggyütt megvetették. — Megbotsáthatatlanoknak azért mondatnak lenni, mert az ollyan' Emberek vakmerőenn ellene mondván a' megesmert Igazságnak, soha a' Keresztyén Vallás' igaz esméretére el - nem juthattak, 's an-

nál fogva magokat meg-nem jobbíthatták, és 'így bűnök' botsánatját soha nem reménylhetik.

Kérdésbe szokták tenni: Ha valyon van-e' még ma-is megbotsáthatatlan és a' Szent Lélek ellen-való Vétek? Hogy ma-is van megbotsáthatatlan bűn, a' bizonyos: mert az a' bűn, megbotsáthatatlan, mellyből a' bűnös soha meg-nem tér. — Szent-Lélek-ellen-való Vétek pedig a' fellyebb kitett meghatározás szerént ma nints; Mert a' ki abba esett, a' nem vólt a' Kristus' követője, különbennem kételkedett vólna az ő Tsudáiról; — a' nem hitte, hogy a' Kristus a' Messiás; mert különbenn bevette vólna az ő Tudománnyát, — az a' Kristus' Tsudáit a' Kristus előtt maga előtt, és az ő vele eggy idejűek előtt motskolta; tehát ezen bűnnek mivel tsak helyireávitele (: *relatiója*:) vólt, ma mi közöttünk helye nintsen.

IV. TZIKKELY.

A' Büntetésekről.

LXV. §.

Mi a' büntetés? — Mi abbann az Isten' Tzélja, hányfélék a' büntetések?

A' bűn maga utánn vonja a' büntetést, melly a' véghezvitt erköltstelen Tselekedetnek kedvetlen, és fájdalmas következése. — A' büntetésbenn-való tzéljai az Istennek ezek:

1.) Hogy a' rossz Ember érezze azt, hogy ő rosszat tselekedett.

2.) Hogy mindenek előtt nyilván-való legyen az Istennek tiszta Szentsége, 's az Emberek' Vétkeibenn-való nem részesűlése. 'Solt. 50: 21.

3.) Hogy az Erköltsiség előmozdíttatsék, vagy hogy, a' megbüntetett embernek példája által a' hasonló rossz Tselekedettől mások elrettentessenek, Luk. 13: 1, — 6. És így a' büntetésekbenn-való fő tzélja az Istennek az embereknek megjobbíttása, és boldogíttása. Jer. 3: 12. Ámós. 4: 6, — 11.

A' büntetés kétféle: *Természett*, és *Szabadakaratbeli* büntetés. A' Természeti büntetés az, mikor a' kedvetlen érzések és Fájdalmak a' bűnökből Természettel folynak p. o. a' mértékletlenségnek következése a' Szegénység, megutáltatás, különbkülömbféle Nyavalyák, belső nyughatatlankodás, és az idő-nap előtt-való Halál. — Szabadakaratbeli büntetések pedig azok, mellyeknek nints természeti öszveköttetések a' végbevitt bűnnel, hanem az Isten' szabados ítéletéből jőnek az emberekre, p. o. az Isten Dávidot az ő Paráznaságáért szüntelen-való hadakozásbeli bajokkal büntette-meg. 2 Sám. 12: 10, 11. Az illy' büntetések neveztetnek *positiváknak*; mert a' Bíró ezeket világos Szókkal büntetéseknek lenni mondotta. Szabadakaratbelieknek pedig (: *arbitraria* :) azért neveztetnek, mert ez, vagy amaz Tselekedetet más-forma rossz következés is követhette vólna, nem pedig tsak ez, és illyen-forma, ha az Istennek úgy tettzett vólna. Mind a' kétféle büntetéseknek helye van mind e' Világonn, mind pedig a' másikonn. Innen a' büntetések újjra vagy Ideig-valók, vagy pedig Örökké-valók.

LXVI. §.

Vagynak-e' Szabadakaratbeli büntetési az Istennek.

Vagynak-e' Termésszeti büntetések, arról kételkedni sem lehet; mert a' Tapasztalás bizonyítja, hogy a' Buja, fájdalmakonn vásárolja-meg az ő rendeletlen testi gyönyörűségeit. A' mértékletlen, keserves nyavalyákkal rakja-meg 'elerötelenedett Testét, és a' Lelkiesméret előbb utóbb nyughatatlansággal fizet-meg a' rossz embernek, — ellenbenn, a' Szabadakaratbeli büntetések' létéröl ma igen sokann kételkednek, és még többenn tagadják azt, ezen okokból:

1.) Mert a' Termésszeti büntetések elégségesek az Isten' büntetésbeli tzéljának elérésére, —

2.) Mert a' Termésszeti büntetésekenn' kívül, a' melly kedvetlen esetek vagynak, azok nem büntetések, hanem Jótétemények, és az Emberek' megjobbúlására vivő eszközök. — Minek elötte pedig megmutatnánk, hogy vagynak Szabadakaratbeli büntetései az Istennek; szükség tudni, hogy azért tagadják ma igen sokann a' Szabadakaratbeli büntetéseket, hogy annál fogva a' Kristus' elégtételéröl-való Tudománynak könnyebbenn nyakára hághassanak. Mert ha minden büntetések tsak termésszetiek; ezeket pedig a' Kristus' halála e' Világonn el nem veszi rólunk, a' jövendő Életbenn pedig ezek magokbann az által megszűnnek, a' mint némellyek szeretik állíttani, ha valaki megjobbította az ő Életét, úgy tehát nints szükség a' Kristus' elégtételére, — vagy a' bűn' büntetése' elvételére, sem ez, sem a' más Életbenn. —

Hogy

Hogy vagynak Szabadakaratbeli büntetések, ezekből világos:

1.) A' büntetésekbenn-való tzélja az Istennek, az emberek' megjobbíttása: Úgy de a' természeti büntetések elégtelenek ezen tzélnak elérésére; mert azok nem szerezhetnek olly' fontos benyomást a' bünösbenn, mellynél fogva azt elrettenthetnék a' bünnek végbevitelétől, mivel, mennél jobbann neki szokott valaki valami elötte kedves bünnek, annál kevésbé érzi az azzal öszveköttetett természeti büntetést. Innen a' buja Ember mind addig bujálkodik, a' meddig tsak lehet. A' Káromkodást megszokott Ember észre sem veszi, hogy káromkodik. A' Részegesnek nem fáj a' Feje, és mihelyt kialudta a' tegnapi részegségét, megújjítja azt a' megújjult Naponn. Honnan van az-is, hogy sok Hazug, Tolvaj, Gyilkos, nem érzi a' Lelkiesméret' mondásit, ha a' Természeti büntetés elégséges az Embernek a' büntöl-való megtartóztatására és megjobbíttására? miért paráználkodik hát Dávid a' Gyilkosság utánn? — De továbbá, a' büntetésbenn az a' tzélja az Istennek, hogy mások a' szomorú példából tanúlvánn, megjobbíttassanak: Úgy de sokszor nem tünik mások' szemeibe az a' Természeti büntetés, mellyet valaki szenved; mert az Emberek ravaszok, és tettetők lévénn, el tudják palástolni az ö belsö nyughatatlankodásaikat. A' külsö szerentsés környülállások-is mást mutatnak. — De sokszor nem-is szenvedi az Istentelen a' Természeti büntetéseket: mert valyon nem látunk-e' ollyan buja Embert, a' ki az ö fertelmes bujasága mellett-is, elérte az egésséges Öregséget, és a' ki mellöl sok mértékletes Életü Emberek elhullottak? Nintsenek-e' olly' ragadozók, és sok Szegények-

gényeknek megnyomoríttói, a' kik tsendesenn múlnak-ki abbann a' Házbann, mellyet tsupa ragadományból építettek-fel? Minthogy azért nem elégségesek a' Természeti büntetések az Emberek' megjobbíttására; az Istennek pedig a' büntetésekbenn az a' tzélja, hogy a' Szenvedő bűnös maga-is jobbíttasson, és az ő példájja által mások is jobbíttassanak: látni-való, hogy a' Szabadakaratbeli büntetések szükségesek, a' Természetiek' híjjánosságinak kipótolására, és az Isten' tzéljainak elérésére.

2.) A' jó és rossz következései a' Tselekedetnek nem megesmertető jelei a' jó, és rossz embernek: mert a' jó ember sokszor bóldogtalan az ő Tselekedetéért, a' gonosz pedig bóldog. Az igazat kimondók üldöztetnek, a' tettetők betsűltetnek. A' Krístust megölik a' 'Sidók, Barabást elbotsátják. — Sokszor megesik, hogy az Istentelenség' retteneteś vóltához képest kitsiny a' Természeti büntetés, sokszor pedig az Ember mesterséggel-is mást mutat, mint a' természeti büntetés hozza magával. Mert hány bűnös nem pirúl-el akkor, mikor kellene? hány vídám mikor szomorkodni kellene? Így tehát a' természeti büntetést nem-is tudja már az Ember hogy kinn, és mikor lehet büntetés: Azért-is az illyen rendeletlenségek közt, hogy kimutassa az Isten Emberek előtt-is, hogy ki a' gonosz Ember, és éreztesse azzal a' bűn eránt-való Igazságát, a' ki azt nem érzette a' Természeti büntetésekbenn, vagy hogy megmutassa, hogy ő megjutalmaztatja igazánn a' Jót, és a' bűnöst megbünteti; kell ő néki Szabadakaratbeli büntetéseket-is gyakorolni.

3.) A' ki a' Szent Írásról úgy hisz, mint kell, annak hinni kell a' Szabadakaratbeli büntetésit-is az Istennek; mert a' számtalan pél-

dákat

dákat említ, mellyekben az Isten a' maga' Szabadakaratbeli büntetéseit gyakorólta p. o. az Özönviz által megbüntettetett Emberekbenn, a' 'Sodoma' és Gomora' elsüllyedésébenn, Farahóbann, Korébann, és az ö Társaibann, Dávidbann 's a' t. Valamint külömbkülömbféle Szabadakaratbelí áldásokbann részesítette az Isten régenn a' 'Sidókat p. o. Jó aratássál, Ellenségen - való diadalommal. 5. *Mó's*. 28: 1 — 8. Ugy fogsággal - is megbüntette őket az ö erköltstelenségekért. Utóljára, ugyan ezen Szent Irás számtalan helyekenn ígéri a' Bünöknek botsánatját, vagy a' bünök' büntetése' elengedését: Ugy de a' termésszeti büntetéseket az Isten elnem engedi, mert azokat a' leg - szentebb Emberek - is szenvedik. Ugyan ezen Bírói és Szabadakaratbeli büntetésekkel fenyegeti az Isten ez Élet után, a' gonoszokat. Mitsoda büntetésektől szabadított hát meg bennünket a' Kristus? talán a' Termésszetiektöl? Nem, mert azt a' Hít el - nem fordítja, és azt minden Ember szenvedi. És így szükségesképpenn a' Szabadakaratbeli büntetések azok, mellyektöl a' Kristus bennünket megszabadított.

4.) Azt sem lehet pedig mondani, hogy a' Termésszeti büntetésekenn kívül, a' melly tsapásokat látunk az Életbenn, azok tsupa Jótéteményei volnának az Istennek, és az Emberek' megjobbítására - való eszközök, nem pedig büntetések. Mert lehet valami eggyszer 's mind büntetés, és Jótétemény - is; mert a' bünös azzal megbüntettetik, mások pedig elrettentetnek az által a' rosztól. De lehet olly' büntetés - is melly a' bünösre nézve tsak büntetés, és nem Jótétemény, mint p. o. az Özönviz az abban elhólt Emberekre nézve, mert azok az által meg-nem jobbíttathattak.

Azom-

Azombann meg-kell jegyezni, hogy az Iſten' ezen Szabadakaratbeli büntetéseiről nem ſzabad nékünk hebehurgyánn ítélni, mintha t. i. azok a' külső Gonoſzok, mellyek valamelly Emberenn esnek, eggyátalljábann az Iſtennek büntető büntetési vólnának, sőt hogy valaki annál nagyobb bűnös vólna, mennél nagyobb Gonoſzt ſzenved külsőképpenn. Maga a' Jésus ellenkezőt tanítt. Mikor ugyan-is a' Tanítványok megkérdik őtet eggy vakonn ſzületett Ember felől, hogy a' vétkezett-é vagy annak Szüléi, hogy a' vakonnſzülettetett, ezt feleli a' Jésus: *Sem a' nem vétkezett, ſem annak Szüléi*, akarvánn azzal tudtokra adni, hogy a' Vakság, ezen nagy gonoſz, nem büntetése az Iſtennek azonn. *Ján.* 9. Igy *Luk.* 13. Igy oktalanúl tselekeſznek a' Jób' baráti, hogy az ő nagy bűnös vóltát az ő nagy nyavalyájából mérik. — Mikor tehát valamelly Orſzágot, más Nemzet megtámad haddal, 's a' t. ne mondjuk, hogy azon Nép', vagy annak Fejedelme' gonoſzságáért van az a' gonoſz; mert mi azt nem tudjuk. A' hol világosſann mondatik, hogy az Iſten ezzel, vagy amazzal áldott, vagy büntetett-meg valamelly Nemzetet, azt tartsuk mi-is az Iſten' áldásának vagy büntetésének, de magunktól itt nem ítélhetünk. Bízzuk hát mindenbenn az Iſtenre az Itéletet, és az Itéltetést; mi pedig igyekezzünk jók lenni, hogy kevesebb gonoſzok érjenek bennünket.

HAR-

HAMADIK SZAKASZ.

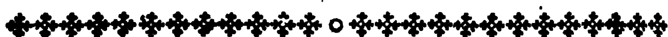
A' Jésus Krisztusról, mint a' bűnös emberi Nemzet' Közbennjárójáról, és Idvezíttőjéről.

LXVII. §.

Öszveköttetése ezen Szakasznak a' felsőbbel. — Rend ezen Szakaszbann.

A' fellyebb-való Szakaszbann láttuk, hogy az Ádám', és a' magunk' bűnének, melly keserves következései vagynak: nem lehet hát az emberi Nemzetre nézve eggy eggy fontosabb kérdés ennél: Vallyon kiszabadulhat-e' ő valamiképpen azon szerentsétlen állapotból, mellybe a' bűn által helyheztettetett? — Mi az a' mód, a' melly által e' megeshetik? — Hogy' lehet ő erről bizonyos? — Mivel pedig ezen Szabadíttást a' Fiú Istennek tulajdonítja kiváltképpenn a' Szent Írás, a' kinek emberi testbenn-való megjelenését a' Próféták előre megjövendölték; tehát ezen Szakaszbann-való Értekezésünknek fő Matériái ezek lesznek: 1.) Vallyon igazánn eljött-e' az a' Felséges Személly, a' kiről a' Próféták mint a' Világ' Idvezíttőjéről Messiás név alatt jövendöltek. 2.) Szóllunk a' Messiás', vagy az Idvezíttő' Személlyéről. 3.) Az ő Állapotjáról. 4.) Az ő Közbennjárói Hivataláról, a' hol előadjuk azt a' nagy Munkát, mellyet a' Kri-

Kriſtus az Iſtennek örök végzése ſzerént (a) az emberi Nemzet' idvezíttésére vitt-véghez.

I. R É S Z.

A' M e ſ s i á s r ó l.

LXVIII. §.

A' Meſsiásról-való megfogás.

Az a' Felséges Személly, kit az Iſten a' Világ' Idvezíttőjétűl rendelt, a' Próféták által Meſsiás (משיח) név alatt tétettetett a' 'Sidók közit esmeretesſé, a' melly ſzó tulajdonképpenn teſz Megkenettetettet. És mivel a' királyok kenettettek-meg, mikor Hivatalljokba beállíttattak, a' honnan Úrnak Felkenttinek-is neveztettek; azombann a' királyi Hivatal legfelségeſsebb vólt: tehát a' Próféták-is ezen névvel nevezték az eljövendő Meſsiást, nagyobbal már azt nevezni nem tudvánn. Minthogy pedig a' Meſsiás királyt teſz: innen a' Kriſtus' eljövetelekor nagy réſze a' 'Sidóknak olly' földi királyt értett a' Meſsiásonn, a' ki őket meg-fogja ſzabadítni az ö világi nyomorúságaikból. És e' vólt az oka, hogy a' 'Sidók nem hitték-el, hogy a' Kriſtus vólna a' Meſsiás; mert nem foghatták-meg, hogy olly' ſzegénységbenn ſzületett Személy az ö képzelődéseiknek megfelelhetne. E' vólt annak-is az oka, hogy minekutánna a' Jeſus magát Meſsiásnak adta-ki, a' Nép Királlyá akarta tenni; a' Fö Tanáts pedig az ö Feje' felibe ezt a' Fellyűlírást tetet-

(a) 1 Pét. 1, 20.

tetette: *Ez a' Jésus, a' 'Sidóknak Királlya.* — Mások pedig, és áz okoſsabbak a' Mesſiásonn értettek olly' Személyt, a' ki minden Népeknek ugyan, de közelebb a' 'Sidóknak Lelki Megſzabadíttójok, Megvilágosíttójok, Megjobbíttójok, Boldogíttójok, egyſzóval Idvezíttőjök leſſz.

LXIX. §.

A' Mesſiásonn, vagy a' Kriſtusonn nem kell Földi királyt érteni.

Előadánk a' 'Sidóknak a' Mesſiásról-való értelmeket: már moſt hát mellyik értelem igaz, és nekünk-is mitsoda értelembenn kell lennünk a' Mesſiás felől, azt kell meghatároznunk. Ha annakokáért

1.) A' Kriſtusnak maga'kinyilatkoztatását, tzéljait, és tetteit veſſzük gondolóra; azokból világos, hogy ő magát nem Földi Királynak, világi Megſzabadíttónak, hanem a' Népek' közönséges Taníttójának, az erköltsök' Megjobbíttójának, és az emberi Nemzetnek a' bűnböl-való Megſzabadíttójának adta-ki. — Az ő Orſzága nem e' Világból-való, — a' nép mikor Királynak akarja tenni, elmegy az elől. — Soha arról eggy ſzót ſem ſzóll maga, hogy ő Királyi Familiából-való, nehogy az által a' Nép olly' gondolatra hozattaſson, hogy Őtet Földi Királynak kellene tenni. — A' Papokat, és más 'Sidó Fő Embereket maga' ellenségeivé tette; pedig ha Földi Király akart vólna lenni, azokat kellett vólna minden módonn ſimogatni. — A' Köznépet tanította, és nagyobb réſzint az erőtelen Galliłeábann, a' melly elégtelen lett vólna azt kipraktikálni, hogy a' Kriſtus Király lehesſen. — A' Tsáſzár eránt-való hűségre int min-

deneket — fegyveres fereget foha fem gyűjtött — fzegény Szüléktől fzármazott — az ő tettei ollyahok, mellyeket a' Római Tifztartó ollyanoknak éppenn nem tarthatott, mint a' mellyekbenn valami Királyságra torekedőnek tzélja rejtegettetik. — Még az ő tsudáit-is titokbann kívánja tartatni. — A' kik Ötet Dávid' Fiának kiáltják, fokfzor megtíltja, hogy azt ne mondják. — Az ő Tudománnya üres a' Polgári dolgokat illető tárgyaktól. — Az ő Királyságáról gondolkozó Apoftolokat megfeddi, mint hibáfsann gondolkodókat. Ezek fzerént a' Kriftus magát nem Világi, hanem Lelki Szabadíttónak adta-ki: azért nékünk-is olly' értelembenn kell ő róla a' Mefsiási Nevet venni; mert kitkit annak kell eggyedül tartani, a' minek maga mondta magát, vagy a' minek magát az ő tetteibenn kinyilatkoztatta. Következésképpenn éppenn nem lehet úgy gondolkodni, hogy a' Kriftus elöffzör úgy gondolkodott, hogy Ő Világi Királynak tettette magát, hanem mivel látta,, hogy tzélját el nem érheti, mind azért, mert a' Rómaiak f. lette hatalmasok, mind azért, mert a' 'Sidók nem eggyetértök vóltak: tehát azutánn adta-ki magát Lelki Mefsiásnak, mert ő elöffzör-is tsak tanított, fzerezvénn magának Tanítványokat, halálakor-is tsak tanított, és a' Világból-is úgy megyki, mint Taníttó, 's az ő előbbi tettei az ő utólsó tetteivel olly' eggyformák, mintha azokat nem három efztendő, hanem tsak eggy minuta alatt vitte vólna végbe. De

2.) Hogy a' 'Sidók-is közönségefsebbenn Lelki Mefsiást vártak, megtetfzik *Luk.* 3: 15, 16, a' hol e' van: *mikor a' község várná, és mindenek az ő fzivekbenn illyen módonn gondolkodnának János felől, hogy ő vólna ama' Kriftus, János megvallá, hogy ö nem az:* Úgy de Jánoft

úgy

úgy esmerték a' 'Sidók, mint Erköltsi Nagy Tanittót; és így a' Mefsiásonn Erköltsi Fő Taníttót kellet a' 'Sidóknak érteni, nem pedig Földi Királyt. — Még világofsabbann fzóll erről a' Samariai afszony: *Tudom, úgymond, hogy ha eljő a' Mefsiás, mindenekre megtanítt minket.* — Továbbá a' 'Sidók azt hitték a' Mefsiásról, hogy mikor az éljő, meg fogja a' 'Sidókat kerefztelni Jan. 1: 25. *Miért kerefztelfz hát te, — mondának á' 'Sidók Jánosnak, — hanem te vagy a' Mefsiás?* Kerefztelni pedig közönségesfenn tefz kötelezni valakit valamelly Tudománynak bévételére, és az a' fzerént-való életre: és így a' 'Sidók Lelki Mefsiást vártak. Utóljára, a' Simeon' bizonysága-is a' kisded Jéfusról azt mutatja, hogy ők a' Mefsiásbann a' Pogány népeknek Világosíttóját, és az Izrael' ditsőfségét várták. —

3.) A' Jövendőlésekbenn-is Lelki Mefsiás igértetett-meg. E'saiás ugyan-is nevezi a' Mesfiást Pogányok' világofságának, a' ki a' vakoknak fzemeit megnyitja (a), ollyannak, a' kinek febeivel fogunk meggyógyúlni, a' ki mi érettünk oftoroztatik-meg, a' kinek fzájábann álnokság nem találtatott, és a' ki fokakat megigazítt az ő esméretével (b). Ezen leirások Világi Királyt nem tehetnek; következésképpenn mikor a' 'Sidó világi Boldogíttóját gondolta lenni a' Mesfiásbann, nem a' Próféták' értelme fzerént-való Mefsiást hitt; ellenbenn mivel a' Kriftus a' Pogányoknak-is Világosíttója vólt: látni-való, hogy a' Próféták' jövendöléseiknek igaz értelme fzerént Lelki Mefsiást kell érteni a' Mefsiásonn.

(a) *É'sa.* 42: 6, 7. (b) *É'sa.* 53.

LXX. §.

Eljött-e' a' Mefsiás, és a' Jéfus vólt-e' az?

Az Újj Teftamentomi Szent Írók a' Názáretbeli Jéfusról, a' ki Auguftus Tsáfzár alatt Máriától, Betlehembenn fzületett, és három efztendeig-való taníttása utánn Tiberius alatt megfefzíttetett, azt állítják, hogy ő vólt a' Prófétáktól megigértetett Mefsiás. — Mivel pedig a' 'Sidók a' Mefsiást még ma-is várják, következésképpenn a' Jéfuft hamis Mefsiásnak mondják lenni azt állítvánn, hogy ő benne a' Prófécziák nemtöltek-be; tehát fzükség azt megmutatnunk, hogy a' Kriftus az igaz Mefsiás, 's többet már hijába vár akárki-is, mert ő benne töltek-be a' Próféták' jövendöléseik. — Az ugyan igaz, hogy a' Kerefztyén Vallás' ellenségei, sőt fok mai Kerefztyén Theologusok olly' értelembenn vagynak, hogy a' Kriftusról az egéfz Ó Teftamentombann fohol legkifsebb jövendölést fem találhatni, mivel ezek fzerént mind azt, a' mit a' Próféták mondtak, tsak az akkori időkről és emberekről mondották: mindazáltal, azonn kívül, hogy a' 'Sidók megesmérik, hogy van az Ó Teftamentombann jövendölés a' Mefsiásról, de a' még be nem tölt, bizonyos az, hogy ha réfzrehajlás nélkül vis'gáljuk-meg a' dolgot, találunk a' Prófétáknak olly' mondásaikra, mellyek tsak a' Jéfusbann teltek-be: és így vann ő róla jövendölés az Ó Teftamentombann, 's e' fzerént a' Mefsiás-is eljött. Ugyan-is

1.) Olly' történeteket, fzenvedéseket, változásokat, fzélefsenn kiterjedő Jótéteményeket, tselekedetbeli tökélletefséget befzéllnek a' Próféták a' Mefsiásról, a' mellyek fenkibenn másbann

bann a' Jéfusonn kívül foha be nem teltek, de be fem telhettek. p. o. hogy Ö Szűztől, Betlehembenn, a' Dávid' Familájából fzületik, a' kinek neve : Mi velünk Iften (a). Ö nem tsak a' Sidóknak, hanem minden népeknek kívánságok (b). Ö a' második Templomba jöel (c). A' Dániel' 62. hetei, vagy 434 efztendei utánn ölettetik-meg (d). Ö a' Pogányoknak világossága (e). Az ö idejébenn a' vakoknak fzemei megnyílnak, és a' fiketek hallanak (f). Ö fokat fzenved, mert a' mi betegségünket Ö vifeli, megoftoróztatik, megverettetik, megsebesíttetik a' mi álnokságunkért. — A' mi bűneink' büntetését Ö fzenvedi, álnokság az ö fzájábann nem találtatik, hamifságot nem tselekefzik. Letefzi Lelkét áldozatúl a' bűnért — az ö esmeretével fokákat megigazítt, mert azoknak álnokságait ö vefzi-el — a' bűnösökért imádkofzik (g), és mikor mind ezeket fzenvedi, megofztják az ö ruháit, és forsot vetnek az ö köntösére (h) azombann rothadást nem fzenved az ö tefte a' koporsóbann (i).

A'vagy az Újj Teftamentom nem tefz-e' tanubizonyságot arról, hogy ezek eggyül eggyig abbann a' Jéfusbann teltek-be, a' ki Auguftus Tsáfzár alatt Máriától Bethlehembenn, a' Dávid' Familiájából fzármozott 's fzületett, a' kinek minden történetei úgy eftek-meg, mint az Ó Teftamentombann az eljövendő Mefsiásról megmondatott? — Nem lehet pedig a' Kriftuft olly' mefterséges embernek mondani, a' ki tsak azért kormányozta úgy a' maga' dolgait, mint a-

(a) *Mik.* 5: 1. 2. *É'sa.* 7: 14. 11: 1. (b) *Hagg.* 2: 7. (c) *Mal.* 3: 1. *Hagg.* 2: 9. (d) *Dán.* 9: 24—26. (e) *É'sa.* 42: 6. 49: 6. (f) *É'sa.* 35: 5. (g) *É'sa.* 58. (h) *'Solt.* 22: 19. (i) *'Solt.* 16.

azok megeſtek, hogy így ő benne telheſsenek-be a' haſonló és másról megmondott történetek; mert az ő kharakterének tiſztasága, Tudományának Iſtenisége, és tselekedeteinek tökélletessége ezen állíttásnak ellenemondanak. — De nagyobb réſze az ő történeteinek nem-is vólt az ő hatalmábann p. o. az ő ſzületése körül-való történetek, mikor az ő Annya-is nem Betlehembenn, hanem Názáretbenn lakott; sőt némellyeket kerűlt-is, és még-is megesnek rajta. — A' melly nyilvánságos jele annak, hogy az Iſteni Gondviſelés az által, hogy a' Jéſus' történeteit úgy igazgatta, hogy ezek a' Próféták' jövendöléseikkel megeggyeznek, Ötet akarta velünk megesmertetni olly' Meſsiásnak lenni, a' ki eljövendö vala.

2.) Nem-is lehet a' Meſsiásról ſzólló dolgokat eggy emberbenn-is feltalálni a' Kriſtusonn kívűl. Mert mellyik ember ſzületett hát tsupa Szűztől, és Férfiú nélkűl? Hatalmas Királlya ha ſzületett a' 'Sidónak, annak tsak a' 'Sidó örűlt, de a' Meſsiás ollyan, a' ki a' Pogányoknak-is öröme. — Ki alatt esett a' meg, hogy a' vakok ſzemeknek világát vették 's a' t.] hanem ha a' Kriſtus alatt? Kit ostoroztak hát meg érettünk, Kinek ruháját oſztották-fel ſors ſzerént a' Királyok közűl? mellyik vólt a' Pogányoknak-is világosſságok? ki tanította azokat a' Királyok közűl, mikor a' 'Sidó Vallás tsak Nemzeti Vallás vólt? — ki halhatott-meg a' mi bűneinkért, hanemha a' Kriſtus? — mellyik ember az, a' kinek álnokság az ő ſzájábann nem találtatott? Mindezek ſzerént tsak a' Kriſtusbann teltek-be a' Prófétziák, sőt egyedűl tsak ő benne telhettek-be azok, másbann pedig éppenn nem.

3.

3.) Az Ó Teftamentomnak tökélletefsebb magyarázói nem lehetnek a' Kriftusnál, és a' Szent Lélek által fzólló Apoftoloknál: úgy de a' Kriftus maga mikor az ő Mefsiási méltóságára akarja a' 'Sidókat figyelmetesekké tenni, apellál a' Próféták ra, mint a' kik ő róla jövendöltek. *Szükség*, úgymond, *betellyesedni azoknak, mellyek megirattattak én felőlem a' Mó'ses' Törvényébenn, a' Prófétákbann, és a' 'Sóltarokbann. Tudakozzátok az Irásokat, mellyek én felőlem bizonyságot tefznek.* — (*a.*) Ezek merő állítások, és így az úgynevezett *Accomodatiora* ezeket nem lehet vonni. Söt maga az Úr Jésus magát világofsann a' megigértt Mefsiásnak-is mondotta lenni: *Én vagyok úgymond, a' Mefsiás, a' ki te veled fzóllok.* (*b.*) A' Fő Pap' ezen kérdésére-is: te vagy-e' a' Kriftus, vagy a' Mefsiás? azt mondta: *te mondád* (*c*) A' vagy pedig megengedheti-e' a' Jésusnak tifzta, és legtökélletefsebb Kharaktere, hogy ollyat mondjon magáról, a' mi nem igaz?

Az Apoftolok-is azt állítják, hogy minden Próféták a' Kriftosról fzólltak: *Erről,* — úgymond Péter, — *minden Próféták bizonyságot tefznek. Erről tudakozták, hogy mikor következnének-el a' Kriftusra* a' *fzenvedések.* (*d.*)

4.) Némelly Ó Teftamentomi Szent Írásbeli helyéknek fzorosabb megvisgállásából-is kihozhatjuk, hogy a' Názáretbeli Jésus vólt az, a' kitől a' Próféták, mint Mefsiásról jövendöltek; a' pedig már eljövénn, mást nem kell várni. — A' 2-dik és 110-dik 'Soltárokról már oda

 fellyebb

(*a.*) *Luk.* 24: 44. *Ján.* 5: 39. *Mat.* 22: 42 — 45. (*b.*) *Ján.* 4: 25, 26. (*c.*) Mát. 26: 63, 64. (*d.*) *Tsel.* 10: 43. 2: 25. 1 *Pét.* 1: 10 — 12.

fellyebb fzóllтunk. A' több Szent Írásbeli helyek, mellyeket a' Syftemákbann úgy fzoktunk felhozni, mint a' mellyekbenn Mefsiásról fzólló jövendölések vagynak, főképpenn ezek: 1 Mó's. 3: 15. 1. Mó's. 22: 15. öfzvetéve. Gal. 3: 16. 1 Mó's. 49: 10. Mik. 5: 1. Hagg. 2: 7, 8. Dán. 9: 24, kivált Esaiásnak 53-dik Réfze, mellyekről a' közönséges Letzkékenn bővebb Exegesifsel taníttok. Itt mindazáltal fzükség azt megjegyezni, hogy fok mai Theologusok azt állítják, hogy a' Dávid' idejéig femmi gondolatjok fem vólt a' 'Sidóknak a' Mefsiásról, hanem azutánn kezdtek valami nagy Személlyről írogatni a' Próféták. Ez az állíttás, hogy nem hihető, ezekből világos: A' Samáriai Afzfzony azt mondja a' Kriftusnak *Ján.* 4: 25: *Tudom, hogy, ha a' Mefsiás eljő, a' megtanítt minket mindenekre*: Úgy de, a' Samaritánusok tsak a' Mó'ses' Könyvével éltek, a' többit nem tartvánn Iftentől fzármazottaknak; és így a' Mó'ses' Könyvéből kellett a' Samaritánusok köztt közönségefsé lett Mefsiásról-való gondolatnak vetettetni. De, maga-is a' Kriftus azt mondja *Luk.* 24: 44. *hogy ő róla a' Mó'ses' törvénnyébenn és a' 'Soltárokbann van jövendölve.* Innen a. 110dik 'Soltárt magára-is alkalmaztatja, sőt azt-is világofsann mondja, hogy az Ó *Teftamentomi Könyvek' kezdetébenn ő róla van fzó 'Sid.* 10: 7; hogy mondhatja pedig ezeket az Igazságfzerető Jésus, a' kinek álnokság fzájábann nem találtatott, hogy ő róla mint Mefsiásról, a' legrégibb Prófétákbann-is van fzó; ha tudja, hogy a' nem úgy van?

II. RÉSZ.

II. RÉSZ.

A' Kriſtus' Személlyéről.

LXXI. §.

Megfogás a' Meſsiás' vagy a' Szabadíttó' Személlyéről.

Ha a' Názáretbeli Jésus az igaz Meſsiás, vagy az emberi Nemzet' Megvilágosíttója, Bóldogíttója, Megtartója, 's Idvezíttője méltánn tudakozódhatik akarki-is a' felől, hogy miteſodás Személly lehetett az, a' kiről az Iſten előre olly' nagy dolgokat megjövendölteteтt? Az Újj Teſtamentomi Szent Írás úgy beſzéll a' Meſsiás' vagy a' Kriſtus' Személlyéről, mint a' mellybenn az Iſtenség az Emberſéggel van egyesítve, vagy a' ki Iſten, és Ember. Innen eleitől fogva fő helyet foglalt a' Theologiábann a' Kriſtus' Személlyéről-való Tudomány, a' mellyről hogy helyes megfogásunk lehesſen, ezeket jegyezzük-meg:

I.) Az Újj Teſtamentom a' Kriſtusnak mint Iſten' Fiának igaz Iſteni Nevet, Iſteni tulajdonságokat, munkákat, és tiſzteletet tulajdoníttg mint oda fellyebb láttuk: tehát a' Kriſtus olly' Iſteni terméſzettel bír, mint az Atya.

II.) A' Jésus Kriſtust megkülömbözteti a' Szent Írás az Atyától, és a' Szent Lélektől, de azombann azzal ſzorosſann-is öſzveköti, mint erről-is oda fellyebb már láttunk.

III.) Egyſzersmind pedig ollyannak-is írja a' Szent Írás a' Kriſtust, mint a' ki *valóságos Ember*, az az, a' kinek okos és ſzabadsággal

gal bíró Lelke, és illyen materiából álló teste van, mint a' mellyel mi bírunk. — Hogy a' Kristus valóságos ember vólt, bizonyos nem tsak az ő Születésének, neveltetésének, élete' módjának, és halálának historiájából, hanem a' Szent Írás' különös tanúbizonyságiból-is. Ő ugyan-is ellenébe tetetvénn az Istenségnek, neveztetik, Embernek: *Eggy* — ugymond Pál Apostol — *a' közbenjáró, az Ember Kristus Jésus.* — De világosann-is mondatik, *hogy amaz Ige testé lett.* 1 *Tim.* 2: 5. *Galat.* 4: 4. '*Sid*, 2: 14.

Ezekszerént hát bizonyos dolog az:

1.) Hogy az Kristusnak valóságos, és tsak emberi teste vólt, a' mit tagadtak a' *Docetík*, azt állítvánn, hogy a' Kristusnak tsak tündér, vagy Lelki Teste vólt, abból az okból; mert a' test romlandó, a' Kristus' teste pedig romolhatatlan. Neveztettek ezek: *Phantasiótáknak*-is. De ezeknek vélekedések könnyenn megtzáfolható ezekből: A' Kristus éppenn úgy embertől született, mint más ember — Ő szinte úgy nevelkedett, evett, ivott, éhezett, szomjúhozott, elfáradt, megsebesíttethetett, és meghalhatott, mint mások (*a.*) Innen maga a' Jésus ekképp' próbálja ezt meg az ő kételkedő Tanítványi előtt: *Lassátok meg az én kezemet, és lábaimat, tapogassatok-meg engemet; mert a' Léleknek nintsen husa, és tsontja.* (*b.*) Hogy pedig a' Kristusnak *tsak eggy Teste lett-vólna*, tagadták sok *Fanatikusok*, azt állítvánn, hogy a' Kristusnak Teste már Születése előtt meg-vólt az Égbenn, és Ő azt onnan lehozvánn, egyesítette azt azzal a' Testel, mellyet a' Szűz Mária mé-

hé-

(*a.*) Luk. 1: 35. Mark. 11: 12. (*b.*) Luk. 24: 39. Ján. 30: 27.

hébenn vett-fel. Illyen vólt *Bourignon*; *Petersen*, és máſok, a' kik ezen értelmeket próbálták, Szent Pál' ezen ſzavaiból: *A' Kriſtus minden teremtett állatok előtt ſzülettetett.* — De a' következendő versből világos, hogy ez az ő Attyával-való eggyeſségéről, vagy Atyától-való ſzületéséről mondatik: *mert* — úgymond — *ő általa teremtettek mindenek.* (*a.*)

2.) Bírt a' Kriſtus valóságos *Emberi Lélekkel*-is, mert a' Szent Írás ſzerént véges vólt az ö értelme, mint a' miénk-is, mivel nevelkedni kellett néki-is a' böltseſségbenn, — és mint ember, nem tudta az Ítélet' Napját, — az ö Lelke ſzinte úgy érezte a' fájdalmat, mint a' miénk, — Ő ſzánakozott, ſzomorkodott, félt, bánkódott, és a' maga' Lelkét ajánlotta az Iſtennek (*b*). Mindazáltal ſokann tagadták, hogy a' Kriſtusnak valóságos emberi Lelke lett vólna; mert hogy az Ariánusok ellen a' Semiariánusok oltalmazhaſsák a' Kriſtus' Iſtenségét, azt állították, hogy az Iſten' Fiának emberi Teſte vólt, de a' mellyel az emberi Lélek helyett magát az Iſtenség eggyesítette.

IV.) A' Kriſtus *igaz ember* vólt, az az, ollyan, a' kibenn legkiſsebb bűn ſem találtatott. Ezt taníttja a' Szent Írás: Pál Apoſtol azt mondja: *A' Kriſtus mi hozzánk hasonló volt, a' bűntől megválva.* — *Ő Szent, ártatlan, 's a' bűnösöktől elválaſztatott.* — *Ő benne nintsen bűn.* (*c*) Ő Szent Lélektől fogantatott, és az Angyal' mondása ſzerént *Szent*nek kellett lenni. Az ő egéſz élete-is bűn nélkűl-való vólt, mert *álnokság az ő Szájábann nem találtatott* (d). Ezért tétetik Ő fel a' követésre, mint tökélletes

(*a.*) *Koloſſ.* 1: 15. (*b.*) *Luk.* 2: 40-52. 10: 21. 23: 46. 22: 41. (*c.*) *Sid.* 4: 15. 7: 26. 1 *Ján.* 3: 5. (*d.*) 1 *Pét.* 2: 22, 23. *Ján.* 4: 34. *Ján.* 6: 38.

tes példa (*a*). — Az ő ellenségei, 's a' Törvényszék, és Pilatus ő benne bűnt nem találtak. — De bűn nélkűl-valónak-is kellett lenni; mert külömbenn a' bűnösökért eleget nem tehetett vólna. Ezért mondja a' Szent Írás hogy, *a' ki bűnt nem tud vala, az Isten tette bűnné* (*b*). Következésképpenn nem tsak azt tanítja az Írás a' Kristusról, hogy ő tsak valami Polgári bűnt nem tett, hanem hogy, ő benne eggyátallyába bűn nem vólt. — Az a' Kérdés pedig a' Dogmátikábann eggyátallyábann hászontalan: ha vallyon a' Kristus vétkezhetett-vólna-e'? mert erröl az Írás nem szóll; a' Dogmatikábann pedig tsak annak van helye, a' mit a' Szent Irás ád kezünkbe. — Az az ellenvetés-is megfejthető, hogy ha a' Kristus nem vétkezhetett, úgy virtust sem tselekedhetett, mert a' virtus a' bűnönn-való győzedelemből áll; mert az Isten, és így a' Krístus-is természettel, és szükségesképpenn tsak jót akarhat, és tselekedhetik. — Hasonlóképpenn hijjába-való okoskodás ez-is: a' Kristus a' követésre tetetik-fel, és így vétkezhetett-is, mert valakit például tenni-fel a' követésre másoknak, azt teszi: a' mint az meg győzhette a' bűnös kivánságokat, úgy mi-is azokat győzzük-meg — Hogy-is parantsoltatik a' Kristus' követése, hanemha feltetetik, hogy ő másképp'-is tselekedhetett vólna? De, hányszor mondja a' Szent Írás, hogy az Istent kövessük; valamint tehát az Istenbenn azért nints vétkezhetőség, mert Ötet tartozunk követni: úgy nem következik, hogy a' Kristusnak, a' ki egyszersmind Isten és Ember, a' vétkez-

(*a.*) 1 *Pét.* 2: 21, 22. *Ján.* 13: 34. (*b.*) 1 *Pét.* 3: 18. 2. *Kór.* 5: 21. *Róm.* 8: 3.

kezhetőségnek ez okáért meg-kellett vólna lenni, mert Ő tetetik-fel a' követésre.

LXXII. §.

Az Isteni Természetnek az emberi Természettel eggy Személlybenn-való eggyesíttetéséről.

A' fellyebb-valókból következik, hogy a' Keresztyén Ekklé'sia méltánn hitte azt eleitől fogva, hogy a' Kristus' eggy Személlyébenn két külömböző természetek eggyesíttettek, a' mellyről ezeket jegyezzük-meg:

1.) A' Szent Írás a' Kristusbann lévő két Természeteknek eggy Személlybenn-való eggyesíttetésének módját sohol nem magyarázza-meg: nekünk tehát nem kell azt találgatni, hanem tsak úgy kell erről szólni, mint szóltak az Apostolok; — azok pedig erről így szólnak: *Amaz Ige, a' ki Istennél volt, a' ki által teremtettek mindenek, a' ki Isten vala, testé lett, és lakozott mi közöttünk Ján.* 1:14. — Továbbá így szólnak: a' ki Istenhez hasonló vólt, emberré lett, a' mellyet Pál Apostol így tesz-ki: *ki mikor Istennek formájábann vólna, nem állíttá ragadománynak lenni az Ő Istennel való egyenlőségét, hanem ő magát megüresítvénn, Szolgai formát vett magára, 's hasonlatossá lett az emberekhez.* — Már, Istennek formájábann lenni, annyit tesz, mint Istenhez hasonlónak lenni; mert az Istennek tulajdonképpenn-való formája nints, valamint Szolgai formát vett magára a' Kristus, azt teszi; hasonló vólt az Istennek az emberekhez küldött Szolgaihoz, vagy a' Prófétákhoz. Utóljára, így-is szólnak: *az Isten az ő Fiát elbotsátotta bűnös testnek hasonlatosságábann, — az Isten' Fia megjelent.* — Mindezek tehát mutatják, hogy a' Kristus I-

ſten és Ember eggy Személlybenn: de az eggyesíttetés' módját nem határozzák-meg; következésképpenn nekünk - is tsak halgatnunk kell itt. — Mindazáltal

2.) Vóltak mindég ollyan emberek, a' kik ſzerették ezen kibeſzélhetetlen Öſzveköttetésnek módját kimagyarázni. A' *Docéták* ezt így magyarázták-meg: a' Jésus puſzta ember vólt, és az ő megkereſzteltetésekor ſzállott reája a' λογος, a' ki három eſztendeig vele eggyesűlt, de a' halálbann Őtet elhagyta. Az *Apollináriſták* azt mondták, hogy a' Jésusnak tsak emberi terméſzete vólt, de a' Lelke vólt a' λογος, vagy az Iſtenség. — A' *Photiniánusok*, és ő utánnok a' Sociniánusok tsak puſzta embernek tartják a' Kriſtust 's a' t. Ezen értelmeket ostromolvánn az Orthodoxusok, a' dolgot így határozzák-meg: az Iſten' Fia az ember Jésussal az ö fogantatásától fogva mindjárt eggyesíttetett, és a' két Terméſzet eggy Személlybenn köttetett-öſzve Gal. 4: 4. Nevezték pedig ezt a' két Terméſzet' eggyesíttetését *Realis Unio*nak, hogy ellenekbe-tegyék magokat a' Gnoſtikusoknak, a' kik tsak *adſiſtentiá*ját, vagy tsupa segíttő jelenlételét hitték az Iſtenségnek. Az Időt-is meghatározzák, hogy már a' fogantatásbann meglett ez az eggyesíttetés; mert a' Docéták azt hitték, hogy tsak a' Kereſzteltetéskor ſzállott-le az Ige a' Jésusra. — Az Apollináriſták ellen pedig ezt-is hozzá tették: ezen Eggyesíttetés úgy esett-meg, hogy a' két Terméſzeteknek eggyesíttetése eggy Személlybenn lett-meg (: *Unio Personalis* :), mivel ők azt állították, hogy a' Kriſtusnak nem vólt emberi Lelke, hanem a' λογος vagy az Iſtenség az emberi Teſtbenn a' Lélek. De ezen meghatározások által-is nem magyaráztatott-

tott-ki az Eggyesíttetésnek módja, hanem tsak az azt kimagyarázni akaróknak értelmek mutattatott-meg helytelennek lenni. A' Symbolikos Könyveink-is tsak azt mondják erről, hogy az kimagyarázhatatlan; mindazáltal sok Theologusok igyekezik ezt megmagyarázni a' Léleknek a' Testel-való Öszveköttetéséből: de a' megmagyarázhatatlan dologból a' megmagyarázhatatlant nem lehet kimagyarázni. Mások pedig a' vasba magát bevevő tűzzel, vagy Spongiával, sokféle szerekből öszvetett Orvossággal akarták ezt megvilágosíttani; holott a' Kristusbann lévő két Természetek soha el nem választhatók, sem öszve nem zavaródhatók.

LXXIII. §.

Ezen Matériábann előfordúló kölömbkülömbféle Mesterszóknak (: termini technici :) magyarázatja.

Ezen nehéz Matériábann sokféle Mesterszókkal éltek az Ekklé'siai Taníttók, mellyeket a' Papi Kathedrába ugyan soha sem kell vinni, hanem érteni a' Taníttónak tsak ugyan kell; mert a' régibb és újjabb Vallástételekbenn 's Theologus Könyvekbenn feltaláltatnak. Nevezetesebbek ezek:

1.) Θεάνθρωπος, mellyel jelentetik, hogy a' Kristus eggy Személlybenn ISTEN, és EMBER.

2.) Φύσις, μορφή, ουσια, *Természet*, tesz az Ekklé'siai Íróknál bizonyos tulajdonságokkal és tehettségekkel bíró *Suppositumot*, vagy *Subiectumot*. Ha ezen tulajdonságok Istenhez illők, akkor az ezzel bíró Suppositum Isteni Természet. Ha pedig emberi tulajdonságok azok, akkor az azzal bíró Suppositum emberi Természet. A' Kristusbann van hát két Suppositum: I-

 steni,

ſteni, az az, az Iſten' Fia, — emberi, az az, a' Názáretbeli Jésus; mert amannak Iſteni, ennek pedig emberi tulajdonságokat tulajdonítt a' Szent Írás.

3.) Ezenn a' Szónn: *Személly*, ὑποςασις, προσωπον, értettetik olly' Subiectum, melly gondolkodik, akar, ſzabadonn tselekſzik, es magábann áll.

4.) *Unio personalis*, vagy *Hypoſtatica*, a' Kriſtusnak eggyesíttetett Iſteni, és emberi Terméſzete, és mind a' kettő' közös munkálkodása.

5.) *Incarnatio*, ενσαρκωσις, az a' munka, melly által az Iſten' Fia az Emberi Terméſzettel magát ſzoroſsann eggyesítette 1 Tim. 3: 16. Ezzel tették-ki azt-is, hogy a' Kriſtusbann-való eggyesíttetése a' két Terméſzetnek nem Öröktől fogva-való.

6.) *Idioma*, vagy *proprietas*, eggymástól megkülömböztetett tulajdonságai az emberi, és Iſteni Terméſzetnek.

7.) Minthogy a' két Terméſzet elválaſzthatatlanúl eggyesíttetett; tehát az Apoſtolok ſokſzor ollyakat tulajdonítnak az Ember Kriſtus Jéſusnak, mellyek az Iſtenség' tulajdonsági p. o. *az embernek fija feltámaſztja a' halottakat*, *eljő itélni*. Ján. 21: 17. Ján. 3: 13. Mát. 24: 30. Ellenbenn ezen ſzoros Relationál fogva a' Kriſtusnak, mint Iſtennek, ollyanokat tulajdoníttanak a' Szent Írók, mellyeket az ő emberi Terméſzetéről lehet tulajdonképpenn mondani p. o. *az Iſten' Fia adta magát mi érettünk* Gal. 2: 21. — *a' Ditsőſségnek Ura megfeſzíttetett* 1 Kór. 2: 8. Gal. 4; 4. Ján. 21: 17. Ezen Szóllás' formáit nevezik a' Theologusok *Communicatio Idiomatum*nak, vagy a' külömböző terméſzeteket illető tulajdonságoknak

eggy-

eggymáſsal-való költsönös közöltetésének, mellynél fogva ſokſzor a' mi tsak az Iſteni Terméſzetet illeti, az emberi Terméſzetről-is mondják a' Szent Irók, és viſzont, a' mi tsak az emberi Terméſzetet illeti, azt az Iſteniről-is mondják. Mindazáltal ezen közöltetésnek a' két Terméſzet' öſzvezavarása nélkül kell lenni, és nekünk tsak abbann kell megnyugodnunk ezen Matériábann, a' mit a' Szent Irók mondanak.

8.) Minthogy pedig a' Kriſtusról mint Iſtenről és Emberről eggy Személlybenn, ollyat mondanak a' Szent Irók, a' mit a' Váltság' munkájára nézve mind a' két Terméſzet együtt vitt-véghez, e' neveztetik: *Communicatio Apotelesmatum*nak, vagy a' tselekedetekbenn-való közöſségnek. p. o. *az Iſten az Anyaſzentegyházat a' maga' tulajdon vérével kereſte*. Tsel. 20: 28. 1 Tim. 2: 5, 6. 1 Pét. 3: 18. Luk. 24: 46.

9.) Mivel utóljára a' Kriſtus' emberi Terméſzete, a' Fiú Iſtennel-való Személlybeli eggyesíttetés által olly' ajándékokkal bír, mellyekkel rendeſsenn az emberi Terméſzet nem bír. p. o. méllyebb Böltseſséggel, Szentséggel, bűn nélkűl-valósággal *Sid.* 7: 26, 27. Söt a' mennyire a' dolog' Terméſzete megengedi, az a' mi Tiſzteletünknek-is tárgya, a' mint ſzóll Sz. Pál: *A' Jésus nevére hajol-meg minden térd*. Fil. 2: 10. E' neveztetik *Communicatio Charismatum*nak.

LXXIV. §.

Nevei a' Szabadíttónak.

Ezt a' különös Személyt illy' Nevekkel nevezi a' Szent Írás:

1.) Jésus, melly ezen 'Sidó Szóból van: יהושע, melly öſzve van téve ezen ſzókból: יהוה és הושע, az az, a' Jehovától rendelt Megtartó, vagy Szabadíttó, a' melly Név adatott ö neki az Angyaltól, hogy ezen Névből a' Jéſus' Személlyének méltóságát, és az ő Világra-való jövetelébenn elintézett tzélját az Iſteni Jóságnak kiki általláthatná. A' Jésus tehát olly' Személlyt teſz, a' ki által, és a' kiért az Iſten a' bűnös Emberi Nemzettséget az ő bűnei' büntetése alól felſzabadítja, a' mint ſzóll az Angyal: *Nevezed az ő Nevét Jésusnak, mert ő ſzabadítja-meg az ő Népét annak bűneiből.* Mát. 1: 21.

2.) Kriſtus, a' melly ſzó Görög ſzó, és annyit teſz, mint 'Sidóúl Meſsiás, az az, Megkenettetettet, és mivel a' Királyokat és Fő Papokat ſzokták felkenni az ő Hivataljaikra, a' honnan ezek, Úr' Felkentinek, vagy az Úrtól előállíttatott Személlyeknek neveztettek, azért neveztetik a' Jésus-is Kriſtusnak, mert Ő az Iſtentől különösſenn rendeltetett, és állíttatott-elől a' végre, hogy az Emberi Nemzet' Taníttója, Megjobbíttója, 's Megváltója legyen. Ezt a' Nevet-is az Angyal adta Ő neki. Luk. 2: 11. Az Ő Követői-is ezen Névről neveztettek Keresztyéneknek Tsel. 11: 26.

3.) Iſtennek Eggyſzülött Fia, a' mellyről már oda fellyebb ſzóllottunk.

4.)

4.) Mi Urunk, mert az Iſten' Orſzágának, mellynek Tagjai az ő általa megjobbított Emberek, a' Jésus Felállíttója, Törvényadója, Szélesíttője, 's Oltalmazója; és mivel mindnyájann ő általa ſzabadíttattunk-meg a' Tévelygésnek 's Erköltstelenségnek rabságából, sőt a' mi nagyobb, az ő vérénn váltattunk-meg mindnyájann a' Kárhozatból.

III. RÉSZ.

A' Kriſtus' Megaláztatása' és Felmagaſztaltatása' állapotjának, vagy az Ő életének Hiſtóriája.

LXXV. §.

A' Kriſtus' Élete' Hiſtóriáját miképp' ſzokták előadni?

A'mint láttuk, a' Kriſtus' Személlyébenn eggyesíttettek az Iſteni és Emberi Termeſzetek; de mivel az Iſteni Termeſzet a' Jésus' haláláig nem mutatta-ki magát egéſz erőbenn: innen ezen tsudálatos Személly' életének Hiſtóriáját két fő Időſzakaſzokra oſztják-el a' Theologusok. Eggyik magábann foglalja azon történeteket, mellyek ezen Felséges Személly körül az ő első életébenn, vagy az ő Születésétől fogva egéſz eltemettetéséig megeſtek. A' másik pedig magábann foglalja azokat a' történeteket, mellyek az ő második életébenn, vagy az ő Feltámadásától fogva eſtek ő rajta. Az első Réſzét a' Kriſtus' életének nevezik Megaláztatás' Állapotjának, a' másodikat Felmagaſztaltatás' Állapotjának.

I. TZIKKELY.

A' Kriftus' Megaláztatása' Állapotjáról.

LXXVI. §.

Megfogás ezen Állapotról, — Elnevezés' oka, — Kérdések, és Feleletek.

Minthogy a' Kriftusnak Emberi Természete különbkülönbféle szomorú történetekenn ment-által: innen a' Kriftus' Személlyének ezen állapotja neveztetik Megaláztatás' Állapotjának. Vették a' Theologusok ezen elnevezést Fil. 2: 6, — 8. *A' Kriftus*, úgymond Sz. Pál, *mikor Istennek formájábann volna, nem állíttá ragadománynak lenni az ő Istennel-való egyenlőségét, hanem Ő magát megüresítté, Szolgai formát vévénn magára, hasonlatossá lett az emberekhez; és emberi ábrázatbann találtatott, mint ember, megaláuta magát, engedelmes lett mind a' halálig, a' Keresztfának pedig haláláig.* Ezen versekbenn az Apostol kétféleképpenn fejezi-ki a' Kriftusnak ezen Megaláztatása' Állapotját: *Megüresítté*, úgymond, *magát, hasonló levénn az emberekhez*, az az, Isteni tulajdonsággal és természettel bírvánn, nem *állíttá ragadománynak* lenni ezen Istennel-való egyenlőséget, az az, nem mutogatta azt, mint a' maga' tulajdonát, a' győzedelmeseknek a' hadi préda körül-való Szokások szerént, hanem *megüresítté magát*, az az, nem mutatta-ki az ő Istenségét, söt tsak ollyannak adta-ki magát, mint az, Ki Istennek tsak valami Prófétája (: δῦλος Θεῦ :), hasonló levénn az emberekhez. Még pedig minden Próféták felett ez annyira megalázta magát, hogy engedelmes lett mind halálig, még pedig a' Kereſztnek haláláig.

ig. Ezek szerént, a' Kriftus' Megaláztatása' állapotjánn kell érteni azt az Állapotját a' Kriftus' Személlyének, a' mellybenn míg a' Jésus az Emberek köztt élt, az Ő Ifteni tulajdonságit nem akarta mutogatni, és az emberiséget, a' mellyel vólt eggyesíttetve, mindenféle megaláztatásoknak alájavettetni megengedte. — Ezen meghatározásból lehet megfelelni ezen Kérdésre: Mellyik Természet aláztameg magát a' Kriftus' Személlyébenn? az emberi-e' vagy az Ifteni, vagy mind a' kettő. — A' bizonyos, hogy az Iftenség az ő Természetére nézve semmi változást sem szenvedhetett; következésképpenn, a' meg nem aláztathatott tulajdonképpenn; tehát tsak az Ember Jésus aláztameg magát, a' kit érdeklettek mindenféle szenvedések, és alatsonyíttások. De mível az Ember Jésussal az Iften' Fiának természete eggy Személlybenn szorossann eggyesíttetett: tehát lehet mondani, hogy az Iftenség ezen megaláztatásbann annyibann részt vett, a' mennyibenn az ő Iftenségét az emberiség' ezen megaláztatása' idejébenn nem mutogatta, és a' mennyibenn megengedte, hogy az ő emberi természete külömbkülömbféle szenvedéseknek vettessék-alája. — Ebből a' meghatározásból felelhetünk-meg továbbá azon kérdésre-is: Valyon az Ember Kriftus Jésus az ő megaláztatásának állapotjábann a' melly tsudákat tett, az Ő vele éggyesített Ifteni Természet' ereje által vitte-e' azokat végbe, vagy pedig a' Szent Lélek' ajándékának, Ő vele mint Közbennjáróval-való közöltetéséből kell kimagyarázni (a); mert a' fellyebbvalókból világos, hogy az Ember Kriftus Jésussal elválaszthatatlanúl vólt ugyan

(a) Stefch. T. II. §. 199.

gyan eggyesíttetve az Ifteni Terméfzet eggy Személlybenn, de az a' maga' Ifteni tulajdonságait nem kívánta ezen alatsony állapotjábann a' Jésusnak gyakorolni; következésképpenn a' Jésus nem az Ö Emberi terméfzetével fzorosfann öfzvekötött Ifteni terméfzet' erejével vitte-végbe a' tsudákat, hanem a' Szent Léleknek a' Közbennjáró Jésusfal közöltetett rendkívül-való ajándéki által. — És e' világos ezekből:

1.) Mert a' Jésus az Ö Közbennjárói Hivatalának eleinn a' Szent Írás' taníttása fzerént a' Szent Lélek' rendkívül-való ajándékibann réfzeltetett. Azt mondja ugyan-is Ö róla Szent János, hogy *Ö neki nem mértékkel adja az Iften a' Szent Lelket* (*a*), és hogy a' Szent Lélek a' Kriftus' megkerefzteltetésekor, mint *eggy Galambh lefzállott Ö reája, és megnyugovék rajta* (*b*). Miért tselekedte ezt az Iften, ha hogy a' Kriftus' emberi terméfzetével eggy Személlybenn eggyesíttetett Ifteni terméfzet vitte-végbe a' tsudákat? De

2.) Világosfann-is mondatik, hogy a' Kriftus a' maga' tsudáit a' Szent Lélek' rendkívül-való ereje által vitte-végbe. *A' Názáretbeli Jésust* — úgymond Lukáts — *megkente az Iften Szent Lélekkel és hatalommal, a' ki fzéllyeljárt jóltévénn, és mindeneket meggyógyíttvánn* (*c*). — Maga pedig azt mondja a' Jésus: *Én az Iften' Lelke által űzöm-ki az Ördögöket* (*d*). Nem lehet pedig ezen kifejezését: εν πνευματι Θεȣ, az emberi terméfzettel magát fzorosfann eggyesített Ifteni terméfzetről érteni, mert a' πνευμα-nn, ki által a' Tsudák megeftek, mindég

(*a.*) *Ján.* 3: 34. (*b.*) *Mat.* 3: 16, 17. (*c.*) *Tsel.* 16: 38. (*d.*) *Mat.* 12: 28.

dég a' Szent Háromság' harmadik Személlye értettetik. Utóljára

3.) A' Kristus mikor Tsudát tesz, sokszor könyörög p. o. a' Lázár' feltámadásakor (*a*) — De, hogy'-is mondhatjá, hogy mikor lesz Jerusálemnek elpusztulása, és az Ítélet' Napja, ha ezen ő megaláztatásának állapotjábann az Isteni Természet magát ő benne tökélletessen kimutatta? (*b*) Következésképpenn a' Tsudák a' Kristus' rendkívül-való követségének, nem pedig az ő emberi Temészetével öszveköttetett Istenségének jelei vóltak. — Egyébaránt tudva-való dolog, hogy az elmultt Százbann a' Tübingai, és Giessai Theologusok köztt melly nagy villongás vólt ezen kérdés felett.

LXXVII. §.

A' Kristus' Megaláztatásának Nemei, vagy Grádusai.

A' Kristusnak szenvedéseit, mellyeknek az ö Megaláztatásának állapotjábann vólt kitétetve, bizonyos Nemekre, vagy Grádusokra szokták elosztni a' Theologusok.

1.) Az első Grádusba teszik a' Kristusnak azon maga' megalázását, hogy Ö szegény Szüléktöl, és olly' szomorú körnvülállások köztt született e' Világra, mellyeknél fogva nem tsak reá nem esmertek a' 'Sidók, hogy ő a' megigértt Messiás, de halálra-is kerestetett Herodestől, és a' Házájából minteggy kiverettetvénn, Égyiptomba vitettetett (*c*). Továbbá, hogy Ö 'Sidó Országnak legpallérozatlanabb részébenn, Ga-

(*a*) *Jan.* 11 : 41. (*b*) *Mark.* 13 : 32. (*c*) *Mát.* 2 : 1—23. *Luk.* 2 :

Galileábann, — tsekély helyenn; — nagy esmeretlenségbenn élt. Ezennkívűl, hogy Ő a' Mo'ses' Törénnye' megtartására magát kötelesnek esmerte, környűlmetéltetett, — az Innepekre feljárt, az adót megadta, eggyszóval a' Mo'ses' mindenféle Törvénnyeinek aláadta magát (*a*). Utóljára, hogy az ő Tanittói hivatlábann sok méltatlanságokat szenvedett a' Papoktól, 's más fő emberektől, a' kik az ő élete utánn leselkedtek (*b*), és hogy minden munkája utánn-is ezen tudatlan, vak, és nyakas Nép köztt kevésre mehetett.

2.) A' második Grádusa, vagy Neme vólt a' Kristus' Megaláztatásának az ő halála előttvaló szenvedése, az erőszakos halál, mellyet környűlállásossann lehet látni az Évangyélistákb... —

3.) Harmadik Grádusát teszi a' Kristus' megaláztatásanak az ő Eltemettetése, mellyet az Évangyélisták könnyűlállásossann előadnak.

4.) Negyedik Grádusát teszi a' Kristus' Megaláztatásának: az ő poklokra-való leszállása, de a' melly kifejezésről külömböző értelembenn vagynak a' Theologusok. A' Katholikus Theologusok azt állítják, hogy a' Kristus' Lelke a' pokolnak azon részébe ment-le, melly Limbusnak neveztetik, mellyből a' Kristus előtt megholtt Szenteknek Lelkeket szabaditotta-ki: (*c*) Az Évangélikusok pedig így értenek: A' Kristusnak egész Személlye, az Isten és Ember lement az Eltemettetés utánn a' pokolba, ott a' Sátánt meggyőzte, és az Ördögnek minden erejét elvette (*d*); jóllehet ezen Értelemtől a' maiak már el-áll-

(*a*) *Gal.* 4: 4. (*b*) *Ján.* 7: 1. 9: 22. (*c*) *Catech. Trident. Ed. Col.* 1572. *p.* 51 — 55. (*d*) *Form. Conc. Art. IX.*

állták, mivel ezen állitást nem lehet fundálni 1 Pét. 3: 18, 19. a' mellyenn van különbenn ez a' Hit' Ágazatja fundálva; mert itt nints az, hogy a' Kriftus' egéfz Személlye lement vólna a' pokolba, mert ott tsak a' Lélekröl van fzó. — Arról fints itt fzó, hogy az Ördög' meggyözésére ment vólna le. — Azt fem mondja Péter Apoftol, hogy az a' hely, a' hova a' Kriftus ment, fel, vagy alá van; e' fzerént ez a' Kifejezés: fzálla alá poklokra, nem az ö fzavainn épült. — A' Reformátusok háromfelé mennek. Némellyek Kálvinusfal, és a' Heidelbergai Katekhismusfal azon irtóztatató és pokolbeli kinokhoz hasonló Kinokát értik, mellyeket a' Kriftus Lelkébenn fzenvedett; és ezt ezen okból állítják: mert eddig az Apoftoli Hit' Formájábann arról vólt fzó, hogy a' Kriftus teftébenn miket fzenvedett; hogy tehát a' régi Atyák megmutafsák, hogy a' Kriftus Lelkébenn-is hasonló kínokat fzenvedett, mint teftében, azért tették abba ezt a' Tzikkelyt: Szálla alá poklokra. — Mások azt mondják, hogy a' tsak azt tefzi, a' mit ez: Eltemettetett; mert a' három elsö Századokbann ha valamelly Vallástételekbenn e' vólt: Eltemettetett, akkor ez: Szálla alá poklokra, abbann nem vólt; ha pedig e' vólt meg, akkor amaz hagyattatott el: És így ezenn a' Formulánn az Atyák, a' kik ezt kéfzítették, tsak azt értették, hogy eltemettetett. Innen fokfzor lehet látni a' Görög Atyák' irásaibann: három napra feljött a' koporsóból (ἀναβεβηκεν ἐξ ᾅδου). — Mások utóljára értik ezen Kifejezésenn, a' Kriftus' Lelkének azon állapotját, mellybenn vólt azon napok alatt, míg az ö tefte a' koporsóbann vólt. És ezt ezen okból állítják: mert az Apollinaristák adtak arra alkalmatosságot, hogy ez a' Tzikkely állandóúl benne legyen az Apoftoli Hit' Formá-

já-

jábann, a' kik tagadták, hogy vólt vólna a' Kristusnak emberi Lelke.

LXXVIII. §.

Okai ezen Megaláztatás' Állapotjának.

Hogy a' Kristus ennyire megalázta magát, annak a' Szent Írás ezen Okait adja:

1.) Az Isten akarta, hogy a' Kristus az emberekért meghaljon, és elvégezte, hogy ez a' halál legyen azon Feltétel, melly alatt Ő meg akar a' Bűnösnek kegyelmezni. Ez a' halál pedig nem vólt vólna lehettséges, hanemha a' Kristus ezen Megaláztatásbann élt vólna. *Esa.* 53. —

2.) A' Szenvedésekbenn-való maga'viselete által akart a' Kristus tökélletes, és a' követésre örökre méltó példát adni arra, hogy miképp' kell magát az embernek viselni a' szenvedésekbenn, és mitsoda indúlattal kell azok eránt viseletnünk, a' kik velünk embertelenűl bánnak. *Ján.* 13: 12—16. 1 *Pét.* 2: 21. *Filipp.* 2: 5—8.

.) Ez Élet' külömbkülömbféle szerentsétlenséginek érzése által kellett a' Kristusnak olly' Igazgatójává formáltatni az Emberi Nemzetnek, a' ki, annak bajait a' maga' tapasztalásából érezvénn, a'hoz könyörűlő lenne. — *'Sid.* 2: 17, 18. 4: 14—16. 5: 7—9.

4:) A' Kristus az Emberi Nemzet' örökkétartó szenvedéseinek szabad akaratból magára-való vétele által, világos példáját akarta adni az Isten' emberekhez-való Szeretetének, 's ennél fogva azokbann, a' kik ő benne hisznek, tsendes megnyúgovást, és ez élet utánn-való boldogság eránt bizonyos reménységet gerjesztett *Róm.* 5: 6—11. *Efés.* 5: 2.

II.

II. TZIKKLY.

Á' Krístus' Felmagasztaltatásá' Állapotjáról.

LXXIX. §.

Megfogás a' Krístus' Felmagasztaltatásáról. — Ezen elnevezésnek oka, és Kútfeje.

Sok helyekenn szóll a' Szent Írás a' Krístus' Felmagasztaltatásáról, nevezetessen pedig *Fil.* 2: 9—11. verseibenn adatik az elöl, a' mit ezenn kell érteni. *Annakokáért*, úgymond Pál Apostol, *az Isten-is Ötet felmagasztalá, és ajándékozá neki olly' méltoságot, melly minden méltoságnak felette-való méltoság; hogy a' Jesusnak nevére minden térd meghajoljon, mennyeieknek, földieknek, és földalattvalóknak térdek, és minden nyelv vallja, hogy a' Jésus Krístus Úr, az Atya Isten' ditsőségére.* Ezen verseknek megértésére ezeket jegyezzük-meg: A' Krístus' ezenÁllapotja' elnevezését vették a' Theologusok a' 9dik versből, a'hol ezt a' szót: Felmagasztalta, így teszi-ki az Apostol: ὑπερύψωσε, mellyet a' Vulgata így fordított: *Exaltavit.* Ezt a' Felmagasztaltatást pedig Pál Apostol így magyarázza: *ajándékozott az Isten neki mindenekfelettvaló méltoságot*, mellyet ezzel a' szóval teszi-ki: ὄνομα, vagy *Név*. de a' melly mind az öszveköttetés, mind a' szó ereje szerént-is (*a*) tesz *méltoságot*. Ezt a' Fő méltóságot pedig abba helyhezteti az Apostol, hogy Ötet imádjak mint Istent, mindenek, a' mit a' 10-dik versbenn így tesz-ki: *a' Jésus' nevére hajoljon-meg minden térd,*

men-

(*a*) 'Sid. 1: 4. Ésás 1: 21. 2 Mós. 23: 21.

mennyeieknek, és földieknek térdeik. A' melly kifejezés nem tsak Polgári tiſztelétet, hanem Iſtennek imádását-is jelenti (*a*). A' 11dik Versbenn ezen fö méltóságot még abba-is helyhezteti az Apoſtol, hogy *minden nyelv megvallja, hogy a' Jéſus Kriſtus Úr, az Atyának ditsőſségére*; mert más Urak tsak eggy két Orſzágnak Urai, de a' Kriſtúſt minden teremtések Urokňak tartoznak esmerni. — Ezen jegyzések ſzerént tehát a' Kriſtus' Felmagaſztaltatásánn kell érteni a' Kriſtusnak azon legboldogabb, és legfőbb méltaságú állapotját, mellybenn a' Kriſtusnak egéſz Személlye az ö Iſteni tökélleteſségeit gyakorolvánn, mint Iſten, és mindeneknek Ura, mindenektől imádtatik, és tiſzteltetik.

LXXX. §.

A' Kriſtus' Felmagaſztaltásának Grádusai. — A' Kriſtus' Feltámadása.

A' Kriſtus' Felmagaſztaltását-is bizonyos Grádusokra oſztják-el a' Theologuſok, mellyekenn kell érteni azokat a' ditsőséges változásokat, mellyek a' Kriſtus' Személlyénn az ö emberi Termeſzetére nézve az ö halála utánn eſtek, és esnek. Első Grádusa tehát a' Kriſtus Felmagaſztaltásának. Az ö Feltámadása; mellyre jegyezzük-meg e' következendöket:

1.) A' Jéſus Feltámadása' Hiſtoriáját mind a' négy Évangyélisták megírták, ki több, ki keveſebb környűlállásokat jegyezvénn-fel abból.

2.) A' Kriſtus harmad napra támadt-fel, a' mint maga elöre megmondotta *Mát.* 16: 21. *Ján.* 2: 19—21. Hanem ezt a' három napot a'

'Si-

(*a*) *Tsel.* 7: 60. 9: 40. *Éfés.* 4: 14.

Sidók' szokása szerént kell venni; a' honnan nem-is vetik ezt szemekre a' 'Sidók a' Krisztusnak, hogy Ő nem egész három nap' és három éjjel vólt a' koporsóbann, mert ők jól értették a' Krisztus' szavát, minthogy ők a' Nap' részét-is sokszor egész Nap helyett veszik.

3.) Ezt a' Feltámasztást a' Szent Írók most az Atyanak, majd a' Kristus' tulajdon hatalmának tulajdonítják. *Tsel.* 2: 24. 3: 15. *Ján.* 2: 19. 10: 18.

4.) A' Kristus' Feltámadása kéttségenn kívül-való Igazság lessz mind addig, valameddig ezen Történetnek igazságát Historiai erősségekkel valaki meg nem tzáfolja; e' pedig soha sem lessz, mert az ezen történetnek igazságát bizonyíttó Tanúk minden kifogás nélkül-valók. Ezek a' Tanúk ugyan-is

A.) A' Kristus' Tanitványi, a' kik jámbor, és jó Lelkű emberek, 's ezen történetnek szemmel látott Tanúi vóltak (*a*), a' kik nem-is várták ezt a' történetet (*b*); a' honnan kételkedtek-is ezen történet felöl (*c*), és szoros megvisgállás utánn győzettettek-meg arról (*d*). Nem-is eggy két ember tesz pedig erről tanúbizonyságot, hanem a' tizeneggy Tanítványokonn kívül még ötszáz atyafiak, a' kik a' Pál' idejébenn-is mind éltek, és maga-is Pál Apostol (*e*). Még pedig ezek közönséges helyenn tesznek erről tanúbizonyságot, abbann az időbenn, mikor ez esett, — mindenek előtt, — a' Kristus' ellensége közt, — az előtt a' Tanáts előtt, melly Őtet halálra ítélte, és a' melly ezen történetnek utánnajárhatott, sőt a' mellynek ezt kelletti-is

töl

(*a*) *Mát.* 28. *Márk.* 16. *Luk.* 24. *Ján.* 20, 21. *Részei.* (*b*) *Ján.* 20: 9. (*c*) *Luk.* 24: 11, 12. (*d*) *Mát.* 28: 9. *Luk.* 24: 37—43 (*e*) 1 *Kor.* 15: 5—8.

tselekedni, hogy az Apoſtolokat megtzáfolhaſsa (*a*). Utóljára annyira meg vóltak ezek erről győzettetve, hogy veréseket, sőt hálált-is kéſzek vóltak ezen igaſságért ſzenvedni (*b*).

B.) A' Kriſtu' ellenségi, a' kik meggyőzettetvénn az ő feltámadásáról, általmentek a' keresztyén Vallásra, kik közűl-valók vóltak a' Pünköstkor megtért. 3000 'Sidók, a' Keresztyéneket Jérusálembe fogva hordó Saulus, az Írástúdók feltámadást tagadó Sadduceuſok, a' Kriſtuſsal öſzve nem férő Farizeuſok, a' kik ſem ellenkezőt nem próbálhattak, ſem a' Kriſtus' Feltámadását predikálló Apoſtolokat, mint Ámíttókat meg nem büntették.

C.) Az Őrzők' elő-adásából-is világos ez a' történet, a'kik Rómaí Katonák lévénn, ſem eggyik, ſem másik réſzhez nem tartoztak és nem hajolhattak, és ha hajoltak-vólna, inkább a' 'Sidók' réſzire hajoltak vólna; 's még-is azok ajándékozzak-meg őket, hogy mást mondjanak, mínt kellet vólna mondani, a' kik magokra vállalják, hogy Pilátus előtt-is kimentik őket, tsak hazudjanak. *Mát.* 28: 11—15.

D.) Ezen tanúbizonyságokat hitelesekké teſzik a' Kriſtus' Feltámadásának tsudálatos következései. Ugyan-is megigérte az Úr Jéſus mind az ő halála előtt, mind Feltámadása utánn, hogy a' Szent Lelket elküldi az Apoſtolokra (*c*). Ezen igéret tökélletesſenn betölt; és így fel kellett a' Kriſtusnak támadni, hogy a' Világról elmenvén elküldhesſe a' Szent Lelket. Továbbá, az Apoſtolok a' Feltámadt Jéſus' Nevébenn Tsudákat tettek (*d*): Úgy de, hogy' adhatott vólna az másoknak erőt a'

(*a*) *Tsel.* 5: 27—30. (*b*) *Tsel.* 4: 1—3. 5: 17, 40, 44. (*c*) *Ján.* 14: 26. *Tsel.* 1: 5. (*d*) *Márk.* 16: 17. *Tsel.* 2: 43. 3: 6.

a' Tsudatételre, a' ki magát sem tudta feltámasztani. Utóljára, a' Keresztyén Vallás' elterjedésével és felállásával szoros öszveköttetése van a' Kristus' Feltámadásának; mert azt mondja Szent Pál, hogy, *ha a' Kristus fel nem támadott, hijjábavaló az ő predikállások, és a' Keresztyéneknek Hitek* (a): mert, ha valaki azt meg tudta vólna mutatni, hogy a' Kristus' Feltámadása tsak költemény, úgy a' Kristus' Tudománnya lábra nem kaphatott vólna, mert ki hinne a' Mesének? Minthogy tehát a' Kristus' Feltámadása utánn kezdődött predikáltáltni a' Keresztyén Vallás; és az-is igaz, hogy a' Keresztyén Vallás tsak annál fogva kaphatott lábra, hogy az Apostolok' idejekbeli emberek meg vóltak győződve a' Kristus' Feltámadásáról; ma-is nagy erősség az, az abbann-való megmaradásra, hogy az abbann előfordúló Historiák igazak: látni-való, hogy a' millyén igaz az, hogy fennáll a' Keresztyén Vallás, éppenn olly' igaz az, hogy annak Szerzője feltámadott.

LXXXI. §.

Ellenvetések, Feleletek.

A' Kristus' Feltámadása ellen tett nevezetesebb Ellenvetések ezek:

1.) A' Kristus nem hólt-meg igazánn, hanem tsak eléjult — az ő lábai sem törettek-meg, sem kezei által nem szegeztettek, hanem tsak erőssenn odakötöztettek, és mivel Szómbat lett, nem-is vi'sgálhatták jól meg a' 'Sidók, ha valyon meghólt-e' vagy nem. Ha pedig hogy meg nem hólt a' Kristus, úgy fel

(a) 1 Kór. 15: 14, 15.

ſem kellet néki támadni. — De, meg kell jegyezni, hogy tsak azoknak lábaikat törték-meg a' 'Sidók, a' kik meg nem hóltak: a' Jésusra pedig mikor a' lábtörés reá következett-vólna, már meghólt. Ján. 19: 32, 33. Ezennkívül, a' ſok nyughatatlan éjtſzakázás, hurtzoltatás, ütés, verés, oſtoróztatás, Kereſztfánn-való függés, a' Római Katona által lett oldalbaſzúrás utánn nem tsuda, ha a' Jésus olly' hamar meghólt, hogy a' lábait ſem kellett megtörni. — Továbbá, maga Pilátus ſzorgalmatoſsann utánna jártatott, ha meghólt-e' a' Jésus, és tsak azutánn engedte-meg Jóſefnek, hogy Ötet eltemetheti, *Márk.* 15: 44, 45. De, vóltak-is a' 'Sidóknak ollyan' Embereik, a' kik azt meghatározták, ha meghólt-e' valaki: Vallyon hát tsak itt lettek-vólna-e' a' 'Sidók vigyázatlanoá, kivált mikor elöre tudták, hogy a' Jésus megmondotta, hogy Ö feltámad? mikor a' leggyűlölségesebb ember ez ö elöttök, és mikor tsak az ö halálát ſzomjuhozták a' Papság, és minden ö ellenségei. Utóljára, világoſsan-is mondatik, hogy a' Kriſtus *lehajtá Fejét, kibotsáttá Lelkét, és illyen módonn kimúla.* — Azomba az ájulás nem ſzokott három napig tartani, mint itt az megesett-vólna. — Hogy'-is taſzíthatta-vólna-el a' követ a' Koporsóſzájáról ez az oſtorozás, és megsebesíttések miatt elerötelenedett, 's elájúlt ember, mikor az olly' nagy vólt, hogy az egéſséges Aſſzonyok-is azonn tanakodnak, hogy miképp' vetheſsék azt-el a' Koporsó' ſzájáról. Külömbenn-is, ha ez így van, miért nem éltek az akkori 'Sidók ezzel a' kifogáſsal, mikor az által az egéſz dolgot ſemmivé tehették-vólna?

II.) Az Apostolok lopták-el a' Kristus' Téstét, mikor az Örzők aludtak. — De, nem lehet feltenni, hogy a' Római Katonák a' Vigyázatonn, még pedig eggyül eggyig, mikor különösen-is meg-van parantsolva, hogy vigyázzanak, elaludtak-vólna. Azt sem lehet feltenni, hogy a' Földindulásra — a' Tanítványok' Zsibongására a' Koporsóról elgördített Kőnek zörgésére, a' Koporsó előtt aluvó Katonák fel nem ébredtek-vólna. Igaz ugyan, hogy mikor a' Gallusok a' Kapitoliumot megvették, nem tsak a' Strázsák, hanem egyebek-is elaludtak, pedig nagyobb lármával száll meg eggy Tábor eggy Várost, mint a' millyen zörgéssel lehettek ezek az Apostolok: De, nem-is mondják a' Kapitoliumbann elaludt Strázsák, hogy ők azt jól látták, hogy a' Gallusok megszállották Rómát: itt pedig az a' különös, hogy mind aluszhak a Strázsák, és még-is tudják, hogy az Apostolok vitték-el a' Kristus' Testét. Innen hát következik, hogy ha elaludtak a' Strázsák, azt nem mondhatták, hogy a' *Tanítványok jöttek-el éjjel.* Annyival inkább, mert a' Tanítványok azt sem tudták, hogy hova temettetett-el a' Jésus; mert ők a' Kristustól elszaladtak. De, ha tudták-is, vagy eggy Apostol tselekedte ezt, vagy mindnyájan. Eggy, azon félénk Tanítványok közzül olly' sok Strázsák közzé nem mert-vólna menni. Ha pedig mindnyájan, miért esik hát Péternek, és Jánosnak reménytelennek, mikor az Asszonyok mondják, hogy nints a' Kristus a' Koporsóbann? miért sietnek olly' Lélekszakadva a' Koporsóhoz? miért nem hiszik hát-el, mikor a' Jésust látják, hogy Ő az, ha ők lopták-el Ötet? miért kell a' Kristusnak előttök enni és inni, hogy megtudhassák, hogy Ő valósággal az, a' ki vólt,

ha magok lopták Ŏtet el? — hogy merték-vólna a' Statust megbántani ezek az emberek, feltörvénn az ő Petsétet, és a' Strázsákat-is megtámadni, a' kik a' Golgotára sem mertek fel-menni? A' Magistratus-is miért nem vonta rámára az Apostolokat a' petsét' feltörésért, és miért nem hozatja velek elő a' Kristus' testét, ha tudta, hogy azok vették azt-el? — Vagy hitték az Apostolok, hogy a' Kristus feltámad, vagy nem. Ha hitték, úgy nem-vólt szükség a' Kristus' Testét ellopni; ha nem hitték, úgy hijába lopták-vólna-el, mert ők Ŏtet azzal fel nem támaszthatták, hogy ellopták. Utoljára a' Tanáts' nagy része Sadduceusokból állott, a' kik a' Test' Feltámadását tagadták: mikor tehát ezek látják, hogy a' bizonyossann meglett, költeni kellett valamit, hogy a' Farizeusok ezen példánál fogva őket ki ne neveſsék. — Nem lehet pedig itt azzal kifogni, hogy egész Magistratus nem hazudhatott, annyival inkább, hogy sok jó emberei vóltak a' Tanátsbann a' Kristusnak; mert, erre-is reá mehetett az a' Tanáts, melly az ártatlan Jésust megölette, 's maga hamis tanúkat fogadott, mikor igazságot akart szolgáltatni. Ezenkívül, ott vólt Jó'sef és Nikodémus a' Tanátsbann akkor-is, mikor a' Kristust halálra itélték: de, eggy-két ember mit tehet, mikor a' többség' voksa határoz-meg valamit. — Az-is meglehet, hogy a' többitől-való féltekbenn ki sem merték mutatni, hogy ők a' Jésusnak jó emberei. Végezetre.

III.) Hijjába kivánják azt-is, hogy mutatta-vólna-meg hát a' Kristus magát az ő ellenségeinek; mert, ha ezt hasznosnak látta-vólna a' Jésus, bizonyossan megtselekedte-vólna; de látta, hogy ez által Ŏ azokat eszekre nem hozhatja, a' kikenn az ő három esztendei tanítása

tása és Tsudái femmit fem fogtak. Hogy hittek-vólna néki a' Sadduceusok, a' kiknek Vallásbeli Ágazatjok-vólt nem hinni a' Feltámadást? — Az Apoftolokra fem vólt a' fzükséges; mert a' nélkül-is elterjedt az ő Tudomannyok. Meglehet az-is, hogy a' Kriftus' ellenségi ezt, az ő truttzoló Kevélységének nevezték-vólna, 's ennél fogva újjra néki dühösödvénn, az ő Tanítványival hafonlóképpenn bántak-vólna, mint a' Mefterrel. — De, az-is megeshetett-vólna, hogy ezt látvánn a' Nép, lármát tsinált vólna, a' Kriftust azon Földi Királynak gondolvánn lenni, a' kiről-való gondolat régtől fogva kovájgott a' fejekbenn, — a' mi pedig az ő Tudományának ártot-vólna. — Azomba, azt fem lehet mondani, hogy a' Kriftust fenki fem látta az Apoftolokonn kívül; mert Pál Apoftol' idejébenn minteggy ötfzázann éltek, a' kik Ötet látták, és ha Ötet fenki fem látta a' 'Sidók közzül; miért nem éltek hát ezzel az erőfséggel az Apoftolok ellen, a' kikről úgy-is már azt mondták, hogy ők lopták-el a' Kriftus' teftét? Vagy talám az Apoftolok nem jegyezték-fel a' 'Sidóknak ezt a' nehézségeket? De tudva-való, hogy ezek minden kérdés nélkül megvallják, hogy a' Kriftus tsak a' magáéinak jelent-megTsel. 10: 41. Ebből tetfzik-meg az Apoftoloknak egyenesfzivűségek, hogy ők nem mondják, hogy a' Kriftus megjelent az ő ellenségeinek; pedig tudhatták, hogy a' legjobb erősség lenne akarmikor-is az ő Feltámadása' megbizonyításábann.

LXXXII. §.

A' Feltámadás utánn-is azon Testel bírt a' Jésus, mellyel az előtt.

A' Feltámadás utánn-is azon Testel bírt a' Jésus, mellyel az előtt, a' melly ezekből bizonyos: ·

1.) Az Apostolok sok olly' tselekedeteit és környülállásait beszéllik-elő a' feltámadott Jésusnak, mellyek tsak az emberi Testhez illenek. p. o. hogy ők megölelték a' Kristus' lábait (*a.*) — hogy mint más gyalog emberek, ment velek Emmausba (*b*), beszéllt, halat, és lépes mézet evett azokkal (*c.*). Söt maga' a' Jésus szorgalmatossann igyekezte-is azt a' vélekedést megtzáfolni, mellynél fogva Ötet valami Lelki Testnek, vagy Tündérnek gondolták lenni, 's ebből az okból apellál a' maga' érezhető testére, és kivánja, hogy-ám tapogassák-meg 's vegyék-eszre az ő husát és tsontjait, (*d.*); és ugyan ezen tzélból azon fellyül, hogy sokszor evett velek (*e.*) Tamásnak parantsolja, hogy nyuljon az ő sebeibe (*f.*) Söt úgy látszik, hogy a' többi Apostolok-is így tselekedtek, (*g.*) maga a' Jésus pedig 40. napig baráttságossann társalkodik az Apostolokkal, tanítvánn őket most-is, mint az előtt (*h.*); arra pedig emberi Test kivántatott-meg. — De

2.) Egyátallyábann-is szükséges-vólt az Apostolokra nézve, hogy a' Kristus abbann a' Téstbenn jelenjen-meg elöttök, mellyel bírt halála

(*a.*) *Mát.* 28:9. (*b.*) *Luk.* 24:15. (*c.*) *Luk.* 24:41—43. (*d.*) *Luk:* 24:37—40. (*e.*) *Ján.* 21:12, 13. (*f.*) *Ján.* 20:25. (*g.*) 1 *Ján.* 1:1. (*h.*) *Tsel.* 1:3.

lála előtt; mert külömbenn reá nem efmervénn a' Kriftusra, meg nem győződhettek-vólna az ő Feltámadása felől. Az ő egy fzenpillantásbann-való megjelenése és eltűnése nem tsak az hogy femmi Hítet nem fzerezhetett-vólna ő bennek a' Kriftus felől, sőt arra adott-vólna méltó gyanút, hogy azzal valami Ámíttó vagy Varázsló jádzattatja őket. Ezékből következik, hogy

3. Azoknak vélekedések, meg nem állhat, a' kik azzal tartják, hogy a' Kriftus' Tefte úgy elváltozott a' Feltámadás utánn, hogy a' környűlállások fzerént látható és láthatatlan lehetett, — a' bezártt ajtónn kults nélkül bemehetett, és más tündérségeket vihetett-végbe, a' mit fundálnak fokann János' ezen fzavainn: *Mikor estve az ajtók bezárva volnának, eljöve a' Jésus, és megálla középenn* (*a*) De itt az éppenn nem mondatik, hogy az ajtónn kerefztűl, a' bezárva lévénn, és maradvánn, ment-vólna be a' Házba, hanem tsak az, hogy abba a' Házba ment, mellybe bezárkóztak a' Tanítványok. Hogy az Emmausba menő Tanítványok nem efmertek reá a' Jésusra, annak oka nem a' Teft' elváltozásábann, hanem abbann van, mert nemis gondolták, hogy ők valaha a' Jésust láthassák.

LXXXIII. §.

A' Kriftus' Feltámadásának Hafznairól.

A' Kriftus Feltámadásának ezek a' hafznai:

1.) Ez arról-való bizonyság, hogy a' mit a' Kriftus' tanított, tselekedett, és fzenvedett, az emberekért, azzal az Iften meg van eléged-

(*a.*) *Ján.* 20: 19.

ve, és az embereknek ő érette meg-akar kegyelmezni. A' Kriftus, úgymond Szent Pál, *meghólt a' mi bűneinkért, és feltámadott a' mi megigazulásunkért* (*a*).

2.) Ez által mutattatott-meg, hogy Ő Iften' Fia, és Követe vólt (*b*).

3.) Ez által kellett a' Kriftusnak a' legfőbb boldogsággal megjutalmaztatni (*c*).

4.) Ez által fzereztetett bennünk bizonyos reménység a' mi feltámadásunk felől (*d*).

5.) A' Kriftusnak igazmondósága, és így az Ő Tudományának igazsága-is ez által tétettetett bizonyosfá; mert ha ez úgy esett-meg, a'mint azt előre megmondotta; úgy egyebekbenn-is igazánn mondott és tanított Ő.

6.) A' Megjutalmaztatásnak bizonyos vóltát lehet ezen példábann látni; következésképpenn a' Virtusra nagy öfztöne ez a' Kerefztyén Embernek (*e*). És így ha az Okosság meg nem foghatja-is ezen Hiftóriai Igazságot; de olly' fzép Gondolat ez ö előtte, melly által ö az Erköltsiségre eleveníttetik, és ferkentetik.

LXXXIV. §.

A' Kriftus' Mennybemeneteléről.

Második Neme, vagy Grádusa a' Kriftus' Felmagafztaltatásának az Ő Mennybe-való menetele, mellyet a' Szent Írás rövidedenn így ádelő: A' Kriftus 40 nappal az ő Feltámadása utánn az Olajfáknak hegyéről a' Tanitványoknak

(*a.*) Róm. 1:4. Róm. 8: 34. Róm. 4:25. (*b.*) Róm. 4: 1. (*c.*) Eféf. 1: 20. (*d.*) 1 Pét. 1: 3. (*e.*) Róm. 6: 4. 1 Kór. 5: 15.

nak láttokra, e' Földről felemeltetett (*a*). Ezen Hiftóriai Igazságot a' Keresztyén Vallás' ellenségi kéttségbe hozzák ezen okokból: mivel ezt a' történetet Lukáts tsak maga írja-meg, mert Márk. 16: 19. fok Kézírásokbann nem találtatik, — és János, a' ki a' Jésusnak Judeábann esett történeteit írja-meg kiváltképpenn, erről femmit fem fzóll. De még abból is, hogy ez a' vaftag teft alkalmatlan a' felfelé-való emelkedhetésre. Innen ezen történetet igen képtelenűl, és nevettségesfenn magyarázzák-el, azt állítvánn, — de a' mit ugyan foha meg nem próbálhatnak, — hogy a' Kriftus az Olajfák' hegyénn ment felfelé, és a' hegy' tetejénn lévő felhő által elfzakafztatvánn a' Tanitványok' fzemei elől, lement a' hegy' másik oldalánn, és olly' helyre ment, a' hol fenki nem esmerte, 's ott meghólt. Ezen állíttásra jegyezzük-meg ezeket:

1.) Ha tsak eggy Szent Író ír-is meg valamit, már az abból az okból igaz leffz, mert az a' Szent Lélek' vezérléséből írta azt meg, a' mit megírt.

2.) Abból, hogy nem emlékezik János ezen történetről, nem következik, hogy ez így meg nem esett vólna; mert az Úr' Vatsorája' fzereztetéséről fem fzóll ő femmit, és az Úr Jéfus' Születését 's annak környülállásait fem írja-meg: de azért ezeket ki' tagadhatja? Azomba, hogy János a' Kriftus' Mennybe-való menetelét igaznak tartotta, világos az ő írásiból; azt mondja ugyan-is az ő Evangyéliomábann, hogy a' Kriftus így fzóllott az ő Tanitványihoz: *Elhagyom e' Világot, és elmegyek az én Atyámhoz* (*b*) — *Elmegyek a' hoz, a' ki engem'*

 elbot-

(*a.*) *Luk.* 24: 50. *Tsel.* 1: 12. *Mark.* 16: 19. (*b.*) *Ján.* 16: 28.

elbotsátott, — *hafználl néktek, ha én elmegyek, mert ha én elmegyek, elküldöm a' Szent Lelket ti reátok* (*a*). Így más fok helyekenn hafonlókat ír ő a' Jésusról (*b*). Az ő Levelébenn azt mondja: *A' mi Szófzóllónk az Atyánál vagyon* (*c*) A' Mennyei Jelenésekbenn pedig a' Kriftust mindég az Égbe helyhezteti: következésképpenn azért, hogy János meg nem írta a' Kriftus' Mennybemenetele' Hiftóriáját; igaznak hitte ő azt, mert az ő Tudományna azon Hiftóriával megeggyez, és azonn épül. — A' mi pedig Mátét illeti, úgy nézhette ő ezt a' dolgot, mint a' melly már nem a' Kriftus' földi élete' Hiftóriájára tartozott, és a' mellyet a' 'Sidók könnyebbenn-is elhittek, az Enók' és Illyés' példája előttök lévénn; ezt hát nem tartotta fzükségesnek környűlállásosfsann megírni: mindazáltal, hogy ő azt valósággal hitte, hogy a' Kriftus felment a' Mennybe, onnan tettzik-meg, mert azt mondja, hogy a' Kriftus *onnan jő-el ítélni eleveneket és holtakat* (*d*), hogy Ő *az Iften' jobbjánn ül* (*e*). Utóljára, az Apoftolok-is hol eggy, hol más helyenn bizonyítják a' Kriftus' Mennybemenetelét. Így Péter a' Pünkösti Prédikátziójábann azt mondja: *Nem Dávid ment-fel a' Mennyorfzágba, hanem a' Kriftus, a' ki felől Dávid ezt mondja: mondá az Úr az én Uramnak: Ülj az én hatalmamnak jobbjára.* Így fok más helyekbenn (*f*). Annakokáért mind az Évangyélifták, mind az Apoftolok eggyformánn bizonyítják, hogy a' Kriftus felment a' Mennyorfzágba.

3.)

(*a.*) *Ján.* 16: 5-7. (*b.*) *Ján.* 7: 33, 34. *Ján.* 17: 4, 5. 24. (*c.*) 1 *Ján.* 2: 1. (*d.*) *Mát.* 25: 31-45. (*e.*) *Mát.* 26: 64. *Tsel.* 2: 34. (*f.*) 1 *Pét.* 3: 22. 1 *Pét.* 1: 21.

3.) A' mi azon nevettséges magyarázatját illeti némellyeknek, mellyet oda fellyebb előadtunk, már tsak az eddig-valók fzerént fem hihető, annyival inkább, ha gondolóra veffzük azon kifejezéseket, mellyekkel ez a' történet leíratik. Az ουρανος ugyan-is, a' hova a' Kriftus ment, fohol földönn-való helyet nem jelent. A' van továbbá a' 9-dik versbenn hogy, Ő *felemeltetett*, e' pedig azt nem teheti hogy, ment a' hegy' teteje felé, és a' másik oldalánn a' hegynek lement. A' 10-dik versbenn a' van: hogy az Apoftolok az *Égbe függefztették fzemeiket*, és a' két mellettek megálló Férjfiak ezt mondták: *mit néztek Mennybe.* Ezek azt nem tehetik; mit néztek a' hegy felé? A' 11-dik versbenn e' mondatik: *akképpenn jő-el a' Kriftus az Égből, a' mint láttátok oda felmenni*; a' Jésus' eljövetele pedig nem úgy íratik-le, hogy az Olajfák' hegye' oldalánn jönnele. Már pedig, és az Apoftolok azt mondják, hogy *felviteték Mennybe, és üle az Iftennek jobbjára*; — a' melly kifejezés a' Bibliábann nem valami földi helyet tefz, a' hol a' Kriftus megházta vólna magát. — Adjuk ezekhez azt-is

4.) Hogy a' Kriftus maga azt mondotta, hogy Ő az Atyától küldi-el a' Szent Lelket; az Iftennek Lakóhelyéül pedig eleitől-fogva az Ég tartattatott. De nints-is az Iftennél femmi lehetetlenség. A'mint Ő a' Kriftust feltámaſzthatta, úgy el-is vihette Ötet a' földről, és olly' helyre, mellyet a' Szent Írás Égnek nevez. Útóljára, mind Szent Iftván, mind Szent Pál látták a' Jésust az Égbenn, 's amaz azt kéri tőle, hogy vegye hozzá az ő Lelkét: a' Léleknek Házája pedig a' Szent Írás' Szava fzerént nem e' föld, hanem az Ég.

LXXXV.

LXXXV. §.

Az Isten' jobbjára-való ülése, és Ítéletre-való elrövetele a' Krisztusnak.

Harmadik Grádusa a' Krisztus' Felmagasztaltatásának az Isten' jobbjára-való ülése (*a*); a'melly szóllás'formája van véve a' Napkeleti Királyok' szokásától, a' kik hogy annak, a' kit a' Birodalom' igazgatásábann Társúl felvettek, a'hozvaló tökélletes jussát megmutassák, jobb-kéz felől ültették magok mellé. E' szerént ez a' kifejezés: a' Krisztus ült az Istennek jobbjára, ezt teszi: az Istennel eggyforma hatalommal, és ditsősséggel uralkodik. Így magyarázza ezt Pál Apostol: *Az Isten*, úgymond, *helyheztette a' Krisztust az Ő jobb-keze felől, és mindeneket vetett az Ő lábai alá* (*b*).

Utólsó Grádusa a' Krisztus' Felmagasztaltatásának az Ítéletre-való eljövése, mellyet a' Sz. Írás a' Krisztusnak tulajdonítt igen sok helyekenn (*c*), a' mellyről oda lejjebb szóllunk bővebbenn.

IV.

(*a.*) *Márk.* 16 : 19. *Éfés.* 1 : 20. (*b.*) *Éfés.* 1 : 20 - 22. 1 *Kór.* 15 : 25. *Tsel.* 2 : 36. (*c.*) *Mát.* 25 : 31-46. *Ján.* 5 : 20 - 29. 2. *Kór.* 5 : 10.

IV. RÉSZ.

A' Jésus Kristus által végbevitt Váltság' munkájáról, vagy Közbennjárói Hivataláról a' Kristusnak.

LXXXVI. §.

A' Kristus' megjelenésének Tzélja, — mit tselekedett Ő ezen Tzélnak elérésére.

A' Szent Írás, melly nagy Személlynek írja-le az Úr Jésust, eddig láttuk; már most terméfzetefsenn ezen fontos Kérdés ötlik akárkinek-is elméjébe: Valyon mi okból lett az, hogy az Isten' Fia az emberi Testet magára felvette? miért kellett eggy Személlybenn az Istennek és Embernek eggyesíttetni? eggyszóval mi vólt a' Kristus' Világra-való jövésének tzélja? — A' melly Kérdésre a' Szent Írás utánn így felelünk: A' Kristus' Világra-való jövésének tzélja a' vólt, hogy a' bűnös Emberi Nemzet az Ő Tudománnya, és halála által boldoggá tetettefsék, mint ezt a' Kristusról szólló Jövendölések (*a*), és az Újj Testamentom-is tanítja (*b.*) Illy felséges tzélt soha senki az emberek közzül magának fel nem tett; mert tudva-való dolog, hogy a' Világ' legnagyobb emberei tsak a' magok Nemzeteknek, 's eggy két Országoknak szerettek használni, 's többnyíre a' mások' kárával: de a' Kristus az egész Emberi Nemzet' bóldogítását teszi magának Tzélul. — Ezt az egész Emberi Nemzet' bóldog-

(*a.*) *Esa.* 53. (*b.*) 1 *Tim.* 1 : 15. *Ján.* 5 : 14-17.

dogságát pedig úgy eſzközölte, hogy maga, mint az Emberi Nemzet' közönséges Taníttója tanított e' Földönn, a' Vallásbeli dolgokbann az Értelmet megvilágosította, helyes megfogást adott az Iſtenről, annak terméſzetéről, a' mi Rendeltetésünkről 's Köteleſségeinkről. Hogy pedig ez a' Tudomány elterjedhesſen, ennek hírdetésére rendelte-ki az ő Apoſtolit, a' kik olly' böltseſséggel vóltak kiválaſztva, hogy ha ezeknek ſzíveket nézzük, a' legjobb ſzívű Emberek vóltak, — ha az igazság eránt-való buzgóságokat, azért kéſzek vóltak meg-is halni. Ezeket Ő három eſztendeig tanította, halála utánn pedig rendkívül-való ajándékokkal tuháztattak-fel a' Szent Lélek által, hogy így eſmerje-meg a' Világ a' Kriſtus' Tudománnyát igaznak, és Őket Iſten' Követeinek lenni. Minthogy pedig a' Bűn 's annak büntetésétől-való félelem, és a' nyughatatlan Lelkieſméret által-való ki'noztatás legnagyobb bóldogtalanság; tehát a' Kriſtusnak, hogy egéſzen bóldogokká tegyen bennünket, ezektől-is meg-kellett ſzabadítani: azért-is néki ezen két dolgokat kellett tellyesíteni:

1.) Bizonyosokká kellett bennünket arról tenni, hogy az Iſten kéſz elengedni a' bűnök' büntetését; a' mit Ő azzal vitt-végbe, hogy meghólt mi helyettünk, melly halált az Iſten olly' nagy Érdeműnek nézett, hogy azért kéſz Kegyelemmel viseltetni a' bűnösökhöz, és a' bűnnek büntetését-is elengedi.

2.) El kellett rólunk venni a' Bűnnek hatalmát, vagy igazi Megjobbúlást kellett ſzerezni mi bennünk, mivel nem lehet, hogy mi eggy felől tsak vétkezzünk, az Iſten pedig elfelejtvénn az Ő Szentségét és Igazságát, tsak elnéz-

ze

ze a' vétkeket. Azért-is az igazi Erköltsiségről, 's a' t. világos esmeretet kellett bennünk ſzerezni, — a' Szívet pedig illendő, és legerősebb Öſztönökkel a' Jóra ſerkenteni, 's az igazi Megjobbúlásbann állhatatosokka kellett tenni. Még abba-is kellett munkálodni, hogy az ember érezvénn az ő minden igyekezete mellett-való tökélletlenségét, bízzon az Iſtenbenn és ragaſzkodjon ő hozzá. Ez az egéſz munka neveztetik már Váltság' munkájának, és a' kikért ezek lettek, Megváltattaknak: következésképpenn ezen Réſzbenn elő kell adnunk a' Kriſtus' közbenjárói Hivatalának terméſzetét és tulajdonságát.

LXXXVII. §.

A' Kriſtus' halálának nem a' tsupa Taníttás, példaadás, és az ő Tudománya' igaſságának az által-való megbizonyíttása volt a' Tzélja.

A' Kriſtus' Haláláról a' Socinianusok azt állítják, hogy a' tsupán tsak arra való vólt, hogy azzal az ő Tudománnya' igazságát petsételné meg, és hogy a' legnagyobb ſzenvedésekbenn-is példát adna az Embereknek a' Virtus' gyakorlására; következésképpenn tsak annyibann Idvezíttő a' Jéſus, a' mennyibenn az Idveſség' útát, vagy azt megmutatta, hogy mellyik az a' Tudomány, a' melly által megjobbíttatvánn, Iſtentől nyerheti az ember bűneinek botsánatját. — Ezen állíttásra jegyezzük-meg, hogy mi-is hiſzszük azt, hogy a' Kriſtus az ő halálábann példát adott nekünk a' Virtusra, és a' maga Tudománnya' Igazságát halalával-is kívánta megerősíteni, mert ezeket a' Szent Irás taníttja (a). De azt

(a) 1 Pét. 2: 11—23. 1 Tim. 6: 13.

azt tagadjuk, hogy eggyedül tsak ez, és ennél fontosabb tzélja ne lett vólna a' Kristus' halálának, Ugyan-is:

1.) A' Kristus a' Szent Irás' tanitása szerént Isten, és Ember, eggy Személyben. Már, ha a' Jésus' Világra-való jövetelének és Halálának tzélja tsak a' lett vólna, hogy tanítson, 's példát adjon a' Virtusra, és hogy a' lenne petsétje az ő Tudománnya Igasságának; úgy soha nem lett vólna szükség ezen eggy Személlybenn-való öszveköttetésére az Istenségnek az Emberiséggel, mivel-ezt akarmely puszta, és ezen Hivatalra kiválasztatott Szent Ember-is végbevihette vólna. Söt ha a' Kristus tsak puszta Ember lett vólna, és az Eredendő Bűnnek szinteúgy alá vólt vólna vettetve, mint mi, úgy talám még nagyobb Ösztön lehetett vólna nekünk a' Virtusra, hogy Ő tsak olly' ember vólt, mint mi, és még-is a' Szentségnek olly' gradusára ment, hogy Ö tetetik fel példáúl a' követésre.

2.) Így nem lett vólna a' Kristus nagyobb Keresztelő Jánosnál; mert azonkívül, hogy az-is igaz Tudományt, és a' Megjobbúlást predikállta, meg-is hólt az Igazság mellett (a). — Úgy de Keresztelő János azt mondja a' Kristusról, hogy a' *nagyobb lessz ő nálánál* (b), és abba magától, mint Taníttótól megkülömbözteti, hogy a' Kristusról, mint Isten' Bárányjáról azt mondja, hogy *a' vészi-el a' Világ' bűneit.*

3.) Az Apostolokról így azt lehetne állíttani, hogy többet tettek az igaz Vallás' terjesztésébenn az ő Mestereknél: mert a' Kristus tsak a' maga' Nemzete' Taníttójának adta-ki magát azt mondvánn magáról, hogy Ö tsak az *Isráel' Háza' elszélleszteett Juhaihoz botsáttatott.* Az Apostolo-

(a) Mát. 14: 3—10. (b) Luk. 3: 16.

ftolok pedig minden Nemzetek' taníttására rendeltettek. — A' Jéfus tsak három efztendeig tanított: az Apoftolok fokkal tovább. — A' Kriftus kevés Tanitványokat fzerzett magának; az Apoftolok fok Ekklé'siákat fundáltak. — Az Apoftolok az ö Tudomannyokért fok kínokat, söt haláltis fzenvedtek; az ö halálok tehát fzinte úgy a' bünök' botsánatjáért lett vólna Socinianus értelembenn, mint a' Kriftusé: Úgy de azt mondja a' Szent Írás, hogy az eggy *Jéfusi Névenn kivüll nints fenkibenn másbann Idvefség.* Így az Apoftolok fzinte úgy közbennjárók, mint a' Kriftus, a' melly állíttásnak pedig Szent Pál ellene mond azt állítvánn, hogy tsak *eggy a' Közbenjáró, Iften és Ember között, az Ember Kriftus Jéfus* (a). Söt lehetne öket éppenn olly' tifztelettel illetni, mint a' Kriftuft; ök pedig ezt eggyátaljába tiltják: *Valyon*, úgymond Pál Apoftol, *Pál fefzíttetett-e' meg ti érettetek?* (b) — Nem tsak, hanem az Úr' Vatsorájával való élést fzinteúgy lehetne az ö emlékezetekre-is rendelni; pedig azt ök magok-is tsak a' Kriftus' Halála' emlékezetére fzentelik, mint a' melly oka a' mi büneink' botsánatjának.

4.) Hogy valaki meghal valamelly Tudomány mellett, a' nem azt mutatja, hogy az a' Tudomány igaz, hanem hogy az, a' ki azért meghal, meg-vólt azon Tudomány' igazsága felöl győzödve. Innen fokfzor megesik, hogy hamis Tudomány az, mellyért valaki fzenved, és meghal.

5.) Ha a' Kriftus' Halálábann femmi különös nem lett vólna, úgy a' Pogány Böltsek nem nézték vólna Bolondságnak a' Kerefztről-való Tudománnyokat az Apoftoloknak (c); mert azok

Ee

(a) 1. Tim. 2: 5. (b) 1 Kór. 1: 13. (c) 1 Kór. 1: 18.

zok nagyonn ſzokták azokat magaſztalni, a' kik az ö Tudományokért halált-is ſzenvednek, sőt úgy tartották, hogy azt el ſem kerülhetik azok, a' kik az Igazságot és a' Virtuſt magoknak a' követésre változhatatlanúl feltették (a).

6.) Az Apoſtolokra nézve nem vólt ſzükség a' Kriſtusnak a' maga' Tudománnya' igazságáért meghalni; mert azok azt tökélletesſen hitték az ő halála előtt-is. Innen ſoha nem-is élnek az ő Tudományok' Igazsága' megmutatására a' Kriſtusnak Halálából vett erőſséggel, hanem az ő Feltámadását teſzik annak fundamentomának, és így ők annak más tzélt tulajdonítottak. (b)

7.) A' mi pedig különösſen a' példaadást illeti: a' melly példáját adta az Úr Jéſus az ő Halálábann a' Szelidségnek 's a' t. már arra még életébenn elég példát adott, és Taníttásibann-is azon Virtusokat ajánlja az ő Követőinek. Nem-is vólt arra ſzükség, hogy a' Jéſus éppen tsak azért haljon-meg, hogy példát adjon a' Virtusra: mert a' tsupa Okosság' parantsolatjából-is köteleseknek esmerték az emberek magokat a' Virtus' gyakorlására. A' ki az Okosság' ſzavára nem halgat, a' példára ſem figyelmez az. A' példa ſegíti a' Virtus' gyakorlását, és könnyebbé teſzi, de nem ſzüli azt. De, ha tsak ugyan ſzükség vólt a' Kriſtusnak példát adni, és ha Ő tsak azért jött a' Világra; úgy a' millyen nagy ſzükség vólt példát adni a' nyomorúságbann, éppenn olly' nagy ſzükség vólt vólna a' boldog állapotbann lévőknek arra példát adni, hogy miképpenn viseljék abbà magokat: de ezen tekintetbenn a' Kriſtus példát nem adott, mert Ő illy' állapotbann nem vólt; és így tsonkaság van a' példaadásbann: — kö-

(a) Plato de Republ. L. II. Edit. Mars. Ficini 423. old. (b) Mát. 1: 21.

következésképpenn ha tsak a' példaadás lett vólna tzélja a' Kristus' Világra-való jövetelének, életének, halálának, nem tett vólna annak tökélletesenn eleget.

8.) A' Taníttás, Tudomány' igazságáért-való meghalás 's példaadás mellett fennmaradtak vólna az embereknek régibb és újjabb vétkei, a' mellyek büntetés nélkül el nem mehettek; és így Ő ezen tettei által eleget nem tett az Istennek, se nem Megváltó vagy Idvezíttő; pedig a' Szent Írás azt mondja ő róla, hogy Ő *szabadítja-meg az ő népét annak bűneiből.*

LXXXVIII. §.

A' Filosofusoknak, és Socinianusoknak a' bűn' megbotsáttásáról, 's az Elégtételről-való Theoriájok.

A' Filosofus azt mondja, hogy a' tsupa Megjobbúlás elégséges arra, hogy az Isten elengedje a' bűnök' büntetését. Innen nevezetes ez az ő mondások: *Vis Deos propitiare? bonus esto: Akarod az Isteneket megengesztelni? jó légy.* Ezenn az útonn idvezíttik Sokratest, és más betsületes Pogányokat. — A' Socinianusok pedig így értenek: Az Isten, a' Jésus által bizonyosokká tette a' bűnös Embereket az ő bűneiknek botsánatja felől ezen feltétel alatt, ha megjobbítják életeket, 's az ő parantsolati szerént élnek: következésképpenn a' millyen bizonyosok az Istennek ígéretei, éppenn olly' bizonyos az a' Kristus' szava utánn, hogy a' bűnös az ő Megjobbúlásánál fogva nyer kegyelmet az Istentől. És így a' Kristus' halála nem a' mi bűneinkért-való Engesztelő Áldozat: mert az Isten más módonn akar bennünket idvezítteni. — De ámbár igaz

E e   le-

legyen-is az, hogy az Isten előtt kedves a' bűnös Ember' megtérése, — és tsak azok reménylhetik a' Kristus' érdeméért-is a' bűnök' botsánatját, a' kik megjobbúlnak: mindazáltal a' tsupa Megjobbúlás éppenn nem elégséges arra, hogy az által az ember az ő bűnei' büntetése alól felszabadíttassón. Ugyan-is

1.) A' mi Megjobbúlásunk soha tökélletes nem lehet, vagy ollyan, hogy az egyszer megesett Megjobbúlás utánn már ne vétkezne az ember; mert a' tapasztalás és a' Histótiák bizonyítják, hogy a' legszentebb emberek-is sokakbann megestek, és megesnek minden nap'. A' Megjobbúlás utánn-is tehát mivel tsak bűn, a' bűn, az Isten Virtusnak azt nem nézheti; mert az Isten tsak olly' igazságos és Szent akkor-is valamelly emberre nézve, mint annak megjobbúlása előtt; és így látni-való, hogy a' Megjobbúlás nem lévénn tökélletes az emberbenn, az által a' büntetéstől meg nem szabadúlhat. De ha tökélletes vólna-is az, tartozzunk mi azzal, hogy megjobbúljunk; a' mivel pedig tartozik az ember, azért semmit sem érdemel. Az, hogy az Isten azt jutalmaztatná-meg, a' mit tartoznak tselekedni, tsak ollyan vólna, mint ha a' Beteg a' Doktortól nagy jutalmakat várna azért, hogy az ő *præscriptioi* szerént élt az Orvossággal.

2.) A' Megjobbúlás nem teszi semmivé az ez előtt végbevitt bűnöket; megmarad hát annak büntetése; mert a' Megjobbúlásnak tsak annyi ereje van, hogy az Isten azt az életét nézze tsak az embernek jónak, 's büntetésre nem méltónak, a' mellybenn az ember jó vólt; annyi pedig éppen nints, hogy a' Megjobbúlás előtt esett vétkeknek büntetését elvehesse: következésképpenn, a' régi bűnök' büntetések' eltörlésére nem elégséges a' Megjobbúlás. Az Okolsággal ugyan

egye-

egyenesseenn ellenkezik az, hogy a' mit ő az előtt büntetésre méltónak tartott, most azt mint Szentséget jutalomra méltónak ítélje eggy ollyan emberbenn, a' ki most kezd jobbúlni: következésképpenn, az Okosság előtt nem elégséges a' tsupa Megjobbúlás arra, hogy a' végbevitt bűnök' büntetésétől valaki felszabadíttassonn. — De

3.) Az Isten' büntetésbeli Tzéljával-is ellenkezik ez az állítás, melly az, hogy a' büntetés által elrettentessenek a' rossz emberek a' hasonló tselekedettől; úgy de a' bűnös' megjobbulásábann semmi más Bűnöst megrettentő dolog nints; és így ezen állítás által ollyanná tétetik az Isten, a' ki mindég menydörgi a' büntetést a' bűnösre, de soha azt végbe nem viszi. A'-vagy jádzhatik-e' pedig a' Szent, és Igazságos Isten az ő szavaival? — Illyen képtelenséget a' Világi Törvényszékekenn sem lehet hallani. Mert valyon mellyik Prokátor az, a' ki míg eszénn van, a' maga' Mentőbeszédébenn abból próbálná megbüntetésre nem méltónak lenni a' bűnöst, mert már a' megjobbúlt, és minekutánna zo embert megölte, már éppenn nem követi a' gyilkosságot?

4.) A' Szent Írás nyilvánn tanítja, hogy a' Törvényenn nem fundálhatja az Ember a' maga' Bűne' botsánatját, és így á' maga' Virtusánn és megjobbúlásánn sem. Azt mondja ugyan-is Szent Pál *Róm. 3: 20-23. A' Törvénynek tseledetéből eggy-test-is meg nem igazúl Isten előtt mert mindenek vétkeztek. Mostan pedig megjelent az Istennek igazsága, Törvénynélkül a' Jésus Krisztusbann-való Hitnek általa.* E' szerént a' Szent Írás a' Megigazúlást nem a' Törvény' megtartásából fojtatja; mert látja, hogy a' lehetetlen. — Nem lehet pedig itt azzal fogni-ki, hogy Pál Apostol tsak á' Mó'ses' Törvénnye szerént-való Megjobbúlást tartja elégtelennek a' büntetésektől-való Megszabadúlásra,

nem pedig az olly' Megjobbúlást, melly a' Lélekben benyomott Erköltsi Törvények eránt-való engedelmeskedésből származott. Mert a' Móses' Törvénnyé nem áll tsupa Tzeremonialis és Polgári Törvényekből, hanem vagynak abbann Erköltsi Törvények-is. *Mát.* 5, és ezekről-is azt mondja az Apostol, hogy azoknak megtartásából nem igazúl-meg az ember, vagy nembűnnélkülvalónak nem ítéltetik. Ezenkívül, Pál Apostol azt a' Törvényt, mellyről itt szó van, egyformánn viszi a' 'Sidókra és Pogányokra: és így nem a' 'Sidók' Tzeremonialis Törvénnyekről szóll ő, mert azt mondja, hogy *abból eggy Test sem igazúl-meg, hogy az egész Világ a' Törvénynél fogva méltó a' kárhozatra* ✝. 19. — *hogy a' bűnnek esmérete a' Törvény által vagyon;* e' pedig a' Pogányra nézve-is szinte úgy van, mint a' 'Sidóra nézve: és így a' kikről itt Pál Apostol szóll, azok nem tsak 'Sidók, hanem Pogányok-is. — Oda fellyebb pedig azt mondja az Apostol ezen Törvényről (II. dik Rész 15.) hogy *az* az ő Lelkekben iratatott-be; a' Móses' Törvénnyei közzül pedig a' Pogány' szívébe egyéb-be nem íratott a' Természeti Törvénynél. — Hogy-is okoskodhatott vólna Pál a' Pogányok előtt abból, hogy a' 'Sidók meg nem igazúlnak az ő Törvénnyekből, mikor azok azt sem tudták, hogy van-e' azoknak a' Természeti Törvényekenn kívül más Törvénnyek, vagy nints? — Utóljára azt mondja Pál Apostol a' 31-dik versbenn: *A' Törvényt azért hijjába-valóvá teszszük-e' a' Hit által? Távol légyen, sőt inkább a' Törvényt erősítjük.* Hogy' erősíthetné pedig Pál Apostol a' 'Sidók' tzeremonialis Törvénnyeit, mikor ugyan ő mondja azokról, hogy azoknak már *végek van Róm.* 10: 4. *Kolofs.* 2: 16, 17. — Minthogy annakokért itt Pál Apostol nem a' Mó-

Mó'ses' Tzeremoniális Törvénnyeiről szóll, hanem az Erköltsi Törvényekről, és ezekről-is azt mondja, hogy azokból eggy Test-is meg nem igazúlhat, vagy senki azok által úgy meg nem jobbúlhat, hogy a' bűnnek büntetesei alól felszabadíttasson: látni-való, hogy a' Szent Írás' taníttása szerént-is elégtelen Eszköz a' tsupa Megjobbúlás az Idvesség' megnyerésére. — Különbenn-is

5.) Eggyátaljába ok nélkül-való vólna így a' Kristus' halála, ha a' Megjobbúlás elég vólna az Idvesség' megnyerésére, a' mint szóll Szent Pál Gal. 2: 21. *Ha a' Törvény által vagyon az Igazság, úgy a' Kristus ok nélkül hólt-meg.* Mi szükség vólt az Istennek ezt az Eszközt vennielő, mikor amaz által-is el érhette vólna a' tzélját? — Utóljára

6.) Hogy meg kell annak jobbúlni, a' ki a' bűnök' büntetése' elengedését ohajtja, azt a' Szent Írás-is taníttja: de eggyszer'smind azt-is taníttja az, hogy a' bűnnek meg kell büntettetni, mert az Isten Szent és Igaz. Már, ha a' Megjobbúlás utánn esett bűnök megbüntettetnek: úgy a' Megjobbúlásért a' bűn meg nem botsáttatik, és így a' Filosófusok' és Sociniánusok' Bűnbotsánatról-való Theoriájok nem helybehagyható.

LXXXIX §.

Az Áldozatok nem vóltak alkalmatosok arra, hogy a' Bűnök' büntetését elvegyék.

Tsak nem minden Nemzetek megeggyeztek abbann, hogy az Istent Áldozatok által lehet, és kell megengesztelni; azomba nyilvánn-való dolog, hogy azok által ezt a' tzélt el nem lehetett érni, mert:

1.) Ha az Áldozatot úgy gondolták, mint az Istennek elszántt ajándékot, melly által Ötet mint valamely haragos Királyt akarták megengesztelni; a'vagy lehet-e' ennél illetlenebb dolgot gondolni az Istenre nézve? Hát meg lehet-e' Ötet ajándékosássál vesztegetni? hát olly' változó és igazságtalan Ö, hogy holmi tsekélységért a' Bűnt Szentségnek állítja lenni? A'vagy nem az Isten' tulajdoni-e' az állatok? Hát a' melly jussal mi azokonn bírunk, nem az Isten adta-e' azt-is nekünk? Használ-e' valamit az Istennek az Áldozat? Van-e' annál tsunyább Bűn, mint mikor a' Bíró' szemét be lehet kötni ajándékkal, hogy ne lássa sem az Igazságot, sem a' hamisságot? Eléri-e' úgy az Isten az ö büntetésbeli Tzélját, ha azt kiki magáról eggy vagy több levágott állattal el tudja fordíttani? Maga az Isten azt mondja, hogy Ötet a' tsupa Áldozattal meg nem lehet nyerni, mert az Övé az Erdőknek minden vada, és a' hegyekenn-való sok ezer barmok (a).

2.) Ha pedig azt gondolták az áldozó bűnös Emberek, hogy az ö bűnök' büntetését magokról a' megöletett állatra teszik, ez-is képtelen gondolat; mert valyon mitsoda jussonn tselekedhette ezt a' bűnös Ember? Az állat az egész dologbann semmit nem tudott, mert nem-is tudhatott. Ö abbann meg nem eggyezhetett, hogy ö szenvedjen az Ura' Erköltstelenségéért, mert ezt az állattól nem lehet várni. Valyon felér-e' akarmelly állatnak-is a' halála azzal a' büntetéssel, melyre a' bűnös Ember érdemes? — Nem eggy-e' az állatnak, ha ö akár az áldozó Papnak, akár az éhező Gazdának fejszéje' ütése alatt dobban-le? Nem arra serkentetett-e' ezzel kivált a' Gazdag, hogy ö eleget vétkezhetik, mert elég mar-

(a) Zsolt. 50: 9—13. Michaelis Gedanken 's a' t. p. 604.

marhája van, mellyre az ő bűnéit rakhatja? — Valyon elbotsátanák-e' a' Bírák a' halálra fententiáztatott Embert, ha ö maga helyett halálra akarná adni az ő lovát vagy ökrét? Nem traga mondja-e' az Iften, hogy az Áldozatok meg nem fzentelhetik az Áldozót? (a)

3.) Igaz, hogy az Iften parantsolja Mó'sesnél a' Bűnért-való Áldozatokat a' 'Sidónak: de ezen Áldozatokról hogy jó megfogásunk legyen, fzükség e' következendőket megjegyeznünk: — Tsak e' Világi, Ekklé'siai és Polgári Büntetésektől lett ment a' 'Sidó az Áldozatoknál fogva; mert az Áldozatok tsak olly' bűnökért parantsoltattak, mellyek a' Tzeremoniális és Polgári Törvények' megrontásából fzármaztak (b). És pedig ezen bűnökért-is tsak akkor rendeltettek bűnért-való áldozatok, mikor vigyázatlanságból rontotta-meg valaki a' Mó'ses' Tzeremoniális és Polgári Törvénnyeit (c). Mikor pedig kéfzakartva rontotta meg azokat, és főbennjáró vétkekbe esett, akkor az Áldozatnak nem vólt helye. Innen Dávid gyilkosságba, és paráznaságba esvénn, azt mondja az 51-dik 'Soltárbann, *hogy ő áldozatot nem ád az Istennek*, mert tudja, hogy az itt elégtelen. Azomba az-is bizonyos, hogy Mó'fes' femmiféle Áldozatért nem igéri a' jövendő büntetéseknek elengedését: pedig éppenn a' rettegteti a' bűnöst, hogy ez élet utánn mi léfz az ő állapotja? (d) Legtöbbek a' Gondolattal-való bűnök, és azokért sohol nints Áldozat parantsolva: a'vagy pedig nem fzükség-e' az ezekért-való bűnbotsánat-is? (e) De világosann-is tudtokra adta azt az Iften a' 'Sidóknak, hogy

 ők

(a) 'Sid. 10: 1. (b) 'Sid. 9: 13, 14. 3 Mó's. 6: 2—7. (c) 3 Mó's. 5: 4. (d) 3 Mó's. 5dik Réfz. (e) Jer. 6: 20. Ésa. 66: 3.

ők hibáznak, ha úgy vélekednek, hogy akarmillyen gonoszok ők, de az' ő Áldozatjaikkal megnyerhetik az Istent. Ha a' 'Sidó' áldozatjának az az ereje, hogy azért az Isten megbotsássa a' bűnt: miért könyörög hát Dávid öreg korába-is az ő Ifjúsága' bűnéért, ha az, az akkori Áldozatoknál fogva megbotsáttatott? miért nem ád Király korábann ezerszer-való ezer Áldozatokat az ő gyilkosság és paráznaságbeli vétkeiért? — Miért mondja Pál Apostol, hogy az *áldozót meg nem szenteli az áldozat?* (a) — Következésképpenn a' 'Sidóknak más tzélból rendeltettek az Áldozatok, mellyek a' következendők vóltak;

1.) Hogy ezen buta, és testi dolgokhoz szokott Nép köztt azon régi időkbenn valami testi ábrázatbann adasson tudtára a' bűnösnek, hogy ő bizonyosann megbűntettetik az Erköltstelenségért.

2.) Hogy a' ki a' bűn' megengedését kívánja, tegyen arról közönséges Vallást a' Papok által a' Templombann végbemenő Áldozatokkal, 's ennél fogva akadállyoztasson az Erköltstelenség a' Nép között.

3.) Mó'sesnek Fő Maximája vólt a' 'Sidó Népnek az eggy igaz Isten' esmérétébenn és tiszteletébenn-való megtartása; azért parantsolta tehát az Áldozatokat, hogy azok külső és szembetűnő jelei legyenek annak, hogy ők az eggy Istent, 's az Ő Templomábann tisztelik. Innen olly' állatokat-is parantsolt áldoztatni, mellyeket a' Pogányok Isteneknek tartottak.

4.) A' belső Erköltsi Érzéseket akarta Mó'ses ezen Áldozatoknál fogva a' 'Sidókbann felébreszteni. p. o. Az Áldozatra-való Baromnak tisz-

(a) 'Sid. 10: 1.

tisztának kellett lenni; ez által arra serkentetett az áldozó, hogy az ö Szíve, és Lelke tiszta legyen a' vétkektől, — meg kellett a' 'Sidónak magát külsőképpenn tisztíttani az áldozás előtt: ezen mosódásokkal tehát a' jelentetett, hogy a' Léleknek-is tisztának kell lenni, ha a' kezek azok.

5.) Ezen Áldozatok mutattak eggy olly' Áldozatra vagy Halálra, mellyért az Isten elengedi a' jövendő életbeli büntetéseket, t. i. a' Kristus' Haláláért, mint ezt az Újj Testámentom tanítja (*a.*)

6.) A' Pápok tselédjeikkel eggyütt éltek az Áldozatokból, minthogy nekik Földök nem vólt.

7.) A' Polgári büntetésektől így lett ment a' 'Sidó.

XC. §.

A' Kristus a' bünösökért, vagy mi helyettünk hólt-meg.

A' Kristus' Halálának Fő Tzélja a' Szent Írás utánn 'e' vólt, hogy az által, és azért a' Bűnnek büntetése alól felszabadíttasunk, és az Örök boldogságbann részesíttessünk. Innen a' Sz. Írás a' Kristus' Haláláról azt mondja: hogy a' mi helyettünk lett. Ezenn a' Kristusnak érettünk, vagy helyettünk-való Halálánn (: *mors vicaria* :) azt értjük, hogy az Isten az Ő Emberekhez-való Szeretetéből a' maga' bűn nélkül-való Szent Fiát a' gyalázatos, és erőszakos Halálra kitette, melly Halálért a' mi Bűneink'- büntetése alól felszabadíttatunk, 's örök boldogság-

(*a.*) *Ésa.* 5: 7. *'Sid.* 9: 23 - 26. *'Sid.* 10: 14.

sággal ajándékoztatunk-meg, de úgy, ha mi az Isten' szavára elhiſszük, hogy Ö a' Kriſtus' Haláláért akarja a' mi bűneinket megbotsáttani, és ha Néki tettzö életet élünk.

Tsak a' tehát itt a' Kérdés, ha, valyon a' Szent Írás tártja-e a' Kriſtus' Halálát mi helyettünk-való Halálnak, vagy ollyannak, hogy mikor Ö a' Halált szenvedte, akkor a' mi bűneinkért-való szenvedéseket szenvedte-e'? E' pedig bizonyos

1.) Magának a' Kriſtusnak tanúbizonyságából, a' ki azt mondja,

1.) *Mát. 20: 28. Az Embér' Fia azért jött; hogy az Ö életét adja váltságúl sokakért.* Ez a' szó: λυτρον, mellyel itt a' Kriſtus él, tulajdonképpenn olly pénzt jelent, mellyet valaki a' Bírónak ád az ö élete' megtartásáért, mint ez Mó'sesnek ezen szavaiból világos: *Ha valakit az ö életének váltságával akarnak büntetni, az ö élete' váltságáért fizessen annyit, a' mennyit kivánnak rajta 2. Mó's. 21: 30.* Váltságúl adni hát valamit valakiért, ennyit tesz: Valami által megmenteni azt a' haláltól. Mikor hát a' Jésus azt mondja: *Ö a' maga' életét adja váltságúl sokakért*, ez azt teszi, hogy az Ö Halála az az Árr, melly által sokann az Emberek közül megszabadíttatnak azon büntetésektöl, mellyeket nékik örökké kellett vólna szenvedni az ö bűneikért. És így ezen szavaival a' Kriſtus azt állította, hogy az Ö Halála mi helyettünk-való Halál vólt. — Ugyan a' Kriſtus mondja

2.) *Mát. 26: 28. Ez az én Vérem, melly sokaknak bűnöknek botsánatjáért kiontatik*, az az; Én meghalok az Emberek közül nagy sokaságért, melly az ö bűne' büntetése' elengedését az én Vérem vagy véres Halálom által nyeri-

ri-meg. Ezen állíttásából a' Jésusnak nyilvánn-való, hogy Ő a' maga' Halálának tzélját nem abbann hélyheztette, hogy azzal a' maga' Tudománnya' igazságát petsételje-meg, és hogy példát adjon a' Virtusra, hánem abbann, hogy az Ő Halála annak egyedűl-való Oka, hogy az Isten nem büntet-meg bennünket, és így Ő a' maga' Halálát ollyannak nézte, mint a' melly mi helyettünk-való Halál vólt. — Ugyan ezt állítja a' Jésus.

3.) *Ján.* 6: 51. *Én vagyok amaz élő Kenyér, — ha valaki eszik e' Kenyérből, él örökké. A' Kenyér pedig, mellyet Én adok az én Testem, mellyet Én adok a' Világ' életéért.* Ez a' vers azt teszi: Én vagyok az, a' ki mint a' Kenyér életet ád a' Testnek, úgy Én életet, az az, boldogságot adok azoknak, a' kik az én Halálom' hasznát magokévá tudják tenni, mert Én, *az Én életemet adom e' Világ' életéért*, az az, az Én Testemet adom a' Halálra, hogy a' Világ, vagy az Emberek meg ne haljanak, vagy ne büntessenek-meg örökre. Így szóll a' Kristus több helyekenn-is. Ján. 3: 14, — 17. Ján. 10: 11, — 17. Ján. 15: 13.

II.) Az Apostolok-is mindnyájann úgy ítélnek a' Kristus' Haláláról, mint a' melly mi helyettünk lett. Azt mondja nevezetessenn

1.) Péter Apostol, 1 *Pét.* 2: 24. *Ki a' mi bűneinket hordozta az ő Testébenn a' Fánn.* Ez azt nem teheti, hogy Ő azért hólt-meg a' Keresztfánn, hogy az ö Tudománnya által bennünket megjobbíttana, mert erről az Apostol a' következendő Tzikkelybenn szóll, midőnn azt mondja, hogy a' *bűnnek meghalvánn, élnénk az Igazságnak.* Az ἁμαρτια tehát a' bűnnek büntetését jelentvénn itt-is mint egyébütt-is: (: 1 *Ján.* 15: 22 — 24. *Ján.* 1: 29. :) ezen Szent Írás-

rásbeli Helynek értelme ez: A' Kriſtus a' Keresztfánn elſzenvedte a' mi Bűneink' büntetését, és azon kínok által, mellyeket ſzenvedett érettünk, adta tudtunkra, hogy melly igen kötelesek vagyunk már ennél fogva a' Szent és kegyes életre. — Külömbenn-is tzéloz itt az Apostol Mó'sesnek azon áldozatbeli rendelésére, melly ſzerént a' Vétkező tévénn az áldozatra-való barom' fejére a' Kezét, azzal eggyütt az ő bűneit-is minteggy reá tette arra. 3 Mó's. 16: 21, 22. Így a' Jésusra tétetvénn minteggy a' mi bűneink, Ő lévénn mi helyettünk-való Áldozat, azokat a' maga' Teſtébenn hordozta, vagy elſzenvedte az azokkal érdemlett büntetéſeket. Következésképpenn Szent Péter ollyannak nézi a' Kriſtus' Halálát, melly mi helyettünk lett. Így ſzóll ő még 1 Pét. 1: 18, 19. 1 Pét. 2: 21, 1 Pét. 3: 18, és másutt-is.

2.) Illyen mi helyettünk-való Halálnak nevezi a' Kriſtus' Halálát Szent Pál Apoſtol-is 2 Kór. 5: 21. *Az Iſten a' Kriſtust, a' ki bűnt nem tud vala, tévé mi érettünk bűnné, hogy mi lennénk Iſtennek igazsága ő általa.* Ez azt teſzi: Az Iſten a' bűn nélkül-való Jésuſsal úgy bánt, mint bűnöſsel, azt büntetvénn-meg mi helyettünk, hogy mi lennénk ő általa igazak, vagy büntetésre nem méltók Iſten előtt. Hasonlóképpenn ſzóll Szent Pál Róm. 3: 25. Éfés. 1: 7. 1 Tim. 2: 6. Koloſs. 1: 14. Gal. 3: 13. Róm. 8: 3. Róm. 5: 8, 9. 's a' t.

3.) Sok helyekenn úgy íratik-le a' Kriſtus' Halála, mint Engeſztelő Áldozat, és mint a' kinek vére tiſztítt-meg bennünket p. o. azt mondja Szent János 1 Ján. 1: 7. *A' Kriſtusnak vére tiſztítt-meg minket minden bűneinkből.* — Így 1 Ján. 2: 2. *A' Kriſtus Engeſztelő Áldozat a' mi bűneinkért.* Már, mivel az Engeſz-

telő

telö Áldozat Mó'ses fzerént a' 'Sidó' büne'bótsánatjáért vólt, mert azt mondja Mó'ses: *Megáldozvánn a' Pap a' tulkot, megtisztítja a' Gyülekezetet, és megbótsáttatik néki* 3 Mó's. 4: 20, — és az Áldozat az Áldozó' büntetését hordozta, 's utóljára, mivel a' 'Sidók az ö' büneik' büntetésétöl felfzabadíttattaknak tartattattak, ha a' Pap az Áldozat' vérével a' Szent Helybe lévö Frigyládát meghintette 3 Mó's. 4, és 16 Réfzei. Innen ez a' kifejezés: *A' Kristus' vére tifztítt-meg*, azt tefzi; a' Kristus' véres Haláláért fzabadúlunk-meg a' büntetésektöl. E' pedig: *A' Kristus Engefztelö Áldozat*, azt tefzi: A' Kristus' halála mi helyettünk-való Halál, mellyért az Isten megbotsátja a' mi büneinket. — Áldozatnak neveztetik még a' Kristus' Halála ezen Szent Írásbeli Helyekbenn-is: 1 Ján. 4: 10. Róm. 3: 25. 1 Kór. 5: 7 Éfés. 5: 2. 'Sid. 10: 12.

III.) Az Ó Testamentombann-is úgy íratik-le a' Kristus, mint á' ki mi helyettünk hólt-meg. Nevezetefsenn É'sa. 53-dik Réfzébenn; mellybenn a' Kristusról-való jövendölés van, világos, és külömbkülömbféle Szóllás'formáival tetetik e' ki: *A' mi betegségünket*, úgymond É'saiás, *Ö viselte, és a' mi fájdalmunkat Ö hordozta, — Ö a' mi álnokságunkért sebesíttetett-meg, megrontatott a' mi büneinkért. Az ö sebeivel gyógyúltunk-meg, — az Úr mindnyájunknak álnokságát ö reá vetette, — a' mi büneink' büntetését szenvedte.*

IV.) Utóljára, megjegyzésre méltó dolog az-is, hogy a' Szent Írás a' bünbotsánatot, vagy a' bünnel érdemlett büntetéseknek elengedését mindenütt tsak a' Jésus' Halálától függeszti-fel, p. o. Róm. 5: 9. *Megigazúltunk a' Kristusnak vére által.* Így 'Sid. 1: 3. 1 Pét.

1: 2. 1 Ján. 1: 7. Ha è' tsak annyit tenne, hogy ez a' Halál példa elöttünk a' Virtusra, és kötelez bennünket a' Megjobbúlásrà; úgy a' bünbotsánatot nem a' Kriſtusnak, hanem a' Megjobbúlásnak kellene tulajdoníttani; de ezt a' Szent Írás nem így adja-elő Innen azokról, a' kik az Igazságért, és a' Vallásért ſzenvednek, vagy meg-is halnak, nem úgy ſzóll a' Szent Írás, mint a' Kriſtus' Haláláról.

XCI. §.

Ezen Tudomány ellen tett Ellenvetések. — Feleletek.

A' Kereſztyén Vallás' ezen ſarkalátos Ágazatja ellen igen ſok Ellenvetéseket formálnak annak ellenségi, mellyek közül a' nevezetesebbek, a' reájok-való Felelettel, ezek:

I.) Igaz, hogy' a' Szent Írás ſok helyekenn mondja, hogy a' Kriſtus *mi érettünk* (: ὑπερ ἡμων :) *holt-meg*; de e' tsak azt teſzi: a' mi haſznunkra, nem pedig mi helyettünk. És ezen Jegyzésből magyarázzák ma el mind azokat a' Szent Írásbeli Helyeket, mellyekből ſzoktuk a'Kriſtus' mi helyettünk-való Halálát próbálni. De e' nem lehet, mert ez a' ſzó: ὑπερ Személlyhez tetettetvénn, közönségesſenn annyit teſz, mint: *helyette*, (: *vice*, *loco*, :) p. o. Filep. 13. *Hogy te helyetted* (: ὑπερ σȣ :) *nékem ſzolgálna.* Így máſutt (*a*). De nem-is lenne ſok Szent Írásbeli Helynek ezen Magyarázatnál fogva ſemmi értelme, p. o. azt mondja Pál Apostol: *Ha eggy meghólt mindenekért* (: ὑπερ παντων :), *tehát ezek mindnyájann meghóltak vólt, és ezek ha élnek, ne éljenek magoknak, hanem annak, a' ki*

(*a*) Róm. 9: 3. Róm. 5: 7.

ki ő érettek meghólt (*a*). Ezenn kívül, a' Pogányokhoz írvánn az Apoſtolok, ſzóllnak azoknak beſzédbeli módjok ſzerént: azok közt pedig azok, a' kik az Iſtennek haragja' eltávoztatásáért a' Közönség, vagy eggy Személly helyett meghóltak, ἀντίψυχοι-nak neveztettek: mert ha a' Pogányok az illy' megható Személlyenn ollyat értettek, a' ki mások helyett hóltmeg: úgy az Apoſtolok-is (*b*). Továbbá, a' Sz. Írók ezt a' kifejezést: ὑπὲρ ἡμῶν, ſokſzor ezzel tseréllik-fel: ἀντίλυτρον, az az, *Valaki helyett letett Váltság' árra* (*c*). Utóljára, úgy-is terjeſztik-elö a' Szent Írók a' Kriſtust, mint Áldozatot (*d*); pedig a' bűnbotsánatért-való Áldozat, az áldozó bűnös helyett adattatott a' halálra. Külömbenn oda fellyebb ezen Matériáról már ſzólunk.

II.) A' tapaſztalás bizonyítja, hogy a' Kriſtus nem ſzenvedte-el mi helyettünk a' mi bűneink' büntetését; mert bizonyos, hogy a' hívő jó Ember-is ſzenvedi a' bűn' büntetését. Vagy nem ſzenvedte-el hát a' Kriſtus helyettünk a' bűnök' büntetését, vagy ha elſzenvedte, az Iſten leſſz igazságtalan, hogy Ő eggy bűnt kéttzer, és kettőbenn büntetett-meg. — De, itt eggyátaljábann a' tetetik-fel, a' mi nem igaz, hogy tsak terméſzeti büntetések vagynak. Mikor mi azt mondjuk: a' Kriſtus elſzenvedte a' mi bűneink' büntetését, akkor azt mondjuk: az Iſten a' jövendő életbeli büntetéseket engedte-el, vagy Ő tselekedte, hogy a' ki a' *Kriſtusban hiſzen, el-ne veſſzen, hanem örök élete legyen 's a' t. Ján.* 3: 16-19. A' terméſzeti büntetésekről tehát itt nints ſzó; mert ha azokat az Iſten

(*a.*) 2. *Kór.* 5: 15. (*b.*) *Stoſch. Theol. T. I.* 25. *eld.* (*c.*) 1 *Tim.* 2: 6. *Mát.* 20: 28. (*d.*) *'Sid.* 10: 12.

ſten a' Világonn el-akarja a' Kriſtusért engedni, az egéſz Terméſzetet meg-kell úgy változtatni. Ezek körül mindazáltal a' Kriſtus' halála azt vitte-végbe, hogy azoknak, a' kik hiſznek a' Jéſusbann, könnyebbé tetetett a' terméſzeti büntetéseknek ſzenvedése réſz ſzerént az által, mert az illy' Ember megjobbúlvánn, valamint a' bün keveſedik, úgy az azzal eggyütt-járó terméſzeti büntetés-is laſsanként keveſedik, réſz ſzerént pedig az által, mert a' Hívő Emberre nézve a' terméſzeti büntetések Atyai látogatásokká válnak-által, mert, *a' kik az Iſtent ſzeretik, azoknak mindenek javokra vagynak.*

III.) Ez a' helyettünk-való büntetés (: pœna vicaria:) eggyáltaljábann tzél nélkül-való: mert az okos büntetést a' vétkezőnek-kell érezni, hogy megjobbúlhaſson az által, nem pedig az ártatlannak, a' kinek a' megjobbúlásra nints ſzüksége. — De nem igaz, hogy a' büntetés tsak akkor jobbíttana, mikor azt magunk ſzenvedjük, mert a' példák-is ſokſzor tartóztatnak a' bünre-való rohanástól, a' honnan a' Polgári büntetésekbenn az a' Fő Tzél, hogy a' példát látvánn mások, elrettenteſsenek. Már az Iſten a' Jésus Kriſtusbann büntetvénn-meg a' mi büneinket, és mi gondolóra vévénn azon írtóztató Kínokat, mellyeket Ő ſzenvedett, nem lehet, hogy meg-ne-tartóztaſsuk magunkat a' vétkezéstől. És így az ártatlan' halála-is a' máſok' megjobbúlására vivő Eſzköz.

IV.) Igazságtalanság az ártatlant halállal büntetni-meg a' nemártatlanért; a' honnan ezt még tsak a' Világi Bírák ſem mivelik, sőt ha ajánlaná valaki magát arra, hogy ő ártatlan létére meghal a' bünösért, be-nem vennék az ajánlását: hogy' tselekedhetett-vólna hát az Iſten illyen dolgot? — Ezen Ellenvetésre ezeket je-

gyez-

gyezzük-meg: Lehet olly' környülállásokat gondolni, mellyekbenn a' leg-szorosabb Igazság-is megengedheti, hogy az Ártatlan meghaljon a' bünösért. Ha t. i. az ártatlan önként határozza-meg magát, hogy azért meghaljon, — ha néki tökélletes hatalma van az ő életénn, — ha néki a' Halál semmit nem árthat, — ha visszaveheti a' maga' életét, — és ha az ő halálának olly' ereje lehet, hogy az által mások megjobbíttatnak: Úgy de a' Jésus' helyettünk-való halálábann mind ezek a' feltételek meg vagynak, mert Ő önként adta magát a' halálra (a) — néki vólt hatalma a' maga' *életét letenni, és azt fel-is vehette* (b.) az ő halála által jobbúlás és bóldogság szereztetett: következésképpenn az Isten Igazságtalanságot nem tselekedett, mikor az ártatlan Jésusbann büntette-meg a' mi büneinket. Hogy tehát a' Világi Törvényszékekenn nem adatik halálra az ártatlan, annak az az oka, mert a' fellyebb előszámláltt Feltételek eggy Emberbenn sintsenek-meg.

V.) A' Jésus' engedelmességét és halálát éppenn úgy nem lehet nekünk tulajdoníttani, mint a' más Ember' vitézségét, vagy akarmelly tselekedetét. — De, a' tsak ugyan megesik az Emberek köztt, hogy a' más' tselekedeteire-való tekintetből úgy bánnak azokkal-is, a' kik azt nem tselekedték, mint ha tselekedték-vólna. p. o. ha eggy valaki az adós helyett megfizet, úgy tartatik, mintha az adós fizetett-vólna meg, — és a' Haza 247ant magokat érdemesekké tett Szülékre nézve, van tekintet a' Gyermekekre-is. Így van itt-is a' dolog.

(a) Filipp 2: 6, 7, 8, (b) Ján. 10: 17. 18.

VI.) Más útonn módonn - is elengedhette-vólna az Isten a' bűnök' botsánatját, és az Okosság nem lát abbánn semmi okot, hogy tsak a' Kristusnak halála által lehetett ez meg. — De meg kell jegyezni, hogy az Isten sok dolgot visz úgy végbe, hogy mi nem látjuk - el annak az okát, 's azért még - is böltsenn esik a' meg. — De, nem - is lehet nekünk azt mondani, hogy az Isten más útonn - is elengedhette-vólna a' bűnöket: mert így kell hát nekünk tudni azt a' módot, nem tsak, hanem az Isten Országa' egész öszveköttetését, — azt - is kell tudnunk, hogy az Isten mit tselekszik szükségesképpenn így, és nem másképpenn: pedig a' mi elménk itt messze nem érhet - el. — Külömbenn - is ezt az egész dolgot a' Szent Írás az Isten' Szabadakaratjából és kegyelmességéből fojtatja - le; azt pedig mi el - nem láthatjuk, hogy mi tettzett az Istennek öröktől fogva, mi nem. — Egyébaránt pedig tsak ugyan lehet annak okát találni, hogy az Isten miért akarta tsak a' Kristus' haláláért engedni - el a' büntetéseket. Ugyan-is, így mutatta - meg, hogy az ő Törvénnye' Szentségét nagy betsbenn akarja tartatni, — hogy a' bűnnek rettenetes nagy büntetései vagynak, mellyek alatt még azon különös Személly - is reszketett, — söt, hogy a' bűnnek bizonnyosan vagynak büntetései, mert sokann az Isten' Jóságához ragaszkodvánn, elfelejtették, hogy Ő Igaz - is. — Ez által mutatta - meg az Isten a' vétkező Világnak, hogy a' bűn olly' rettenetes dolog, melly iszonyú Kínokat és Hallált von maga utánn. Utóljára, ezzel mutatta meg az Isten, hogy Ő az Embereket kimondhatatlanúl szerette, mert az ő Egyszülött Fiát-is adta ő érettek. — Így mentette meg őket a' szüntelen - való tépelődéstől; mert az Emberek

tsak

tsak ennél fogva hihették-el bizonyossann, hogy valósággal megszabadúltak a' bün' büntetésétől, mert a' Krisztus ártatlan és véghetetlen érdemű Személly lévénn, az ő szenvedései-is véghetetlen érdemüek.

VII.) Az Erköltsi Jóságnak és Megjobbúlásnak árt ez a' Tudomány; mert sok Ember tsak azzal áll-ki, hogy a' Krisztus elegettett ő érette, és így ő idvezül, ha rossz Ember marad-is; sokakbann pedig meggyengítti a' Virtusra-való igyekezetet, látvánn, hogy az ő Virtusoknak semmi befolyások sints az ő Idvességeknek dolgábann. — De ez tsupa eltekerése a' mi Tudományunknak; mert mi azt tanítjuk, hogy a' Krisztus' halála tsak azoknak hasznos, a' kik jó Emberek; mert, *Szent élet nélkül senki nem látja az Urat* A' Jóbann igyekezőket sem lankasztja-meg ez a' Tudomány, mert mi tanítjuk ugyan azt, hogy nem Érdemlő Oka az Idvességnek a' Jótselekedet, de azért annak a' jövendőbeli bóldogság' nagyobb vagy kissebbvólta' meg határozásábann nagy befolyását állítjuk lenni; mert a' ki itt hogy' vetett, úgy arat' ott, 's kinek kinek ahoz képest fizet-meg ama' Bíró, a' mint-e' Testbenn tselekedett. Külömbenn-is ez a' Tudomány úgy terjeszti-elől az Istent, mint Törvényadót és igaz Bírót: hogy' teheti hát fel az okos Ember, hogy az Isten előtt mind eggy, akarki hogy' éljen? De, más felől úgy teszi-fel, mint Édes Atyát, — hogy' lehetne hát háládatlan az Ember az Isten ellen, a' ki a' maga' legdrágább Kintsét-is ő érette adta, hogy őtet az örökké-való Kínokból kimenthesse?

VIII.) Ez a' Tudomány úgy terjeszti-elől az Istent, mint eggy bosszúálló Istent, a' kinek Haragjának tüzét tsak a' Krisztus' vére olthatta-

el, a' kit meg kellett engefztelni, a' ki megengefztelödött, és így megváltozott: következésképpenn az Isten' haragja tette fzükségefsé a' Kristus' Áldozatját: valamint pedig az elsö képtelenség, úgy a' második-is az. — De, megkell tartani, hogy illy' illetlen Tudományt a' Szent Írás sohol nem taníttt. — Hogy pedig némelly Theologusok oktalanúl fzokták, és még a' Könyörgésekbenn-is sokan illy' képtelen kifejezésekkel élnek; azért a' Szent Írás' Tudománnyát nem fzabad bántani. Az Isten a' maga' Szent Fiát az Ö Emberek ránt-való Szeretetéből küldötte-el e' Világra *Ján.* 3: 16. 1 *Ján.* 4: 9, 10. *Róm.* 5: 8, hanem mivel az Isten fzeretete Igazságos-is: tehát olly' Eszközt vett-elő az Isten az Emberek' idvezíttésére, mellybenn az Istennek Jósága, és Igazsága eggyformánn' kitettzett. — Mikor pedig a' mondatik: az Isten a' bűn által haragra ingereltetik, e' tsak azt teszi; a' bűn ollyan, melly az Isten' tzélja ellen van. És így megengefztelteteтт az Isten, azt teszi: az, a' mi az Ö tzélja ellen vólt, elhárittatott, vagy a' mi az Ö akaratja' 's Törvénnyei' kifsebbségére fzolgált, eltöröltetett, és a' megjobbúlt 's Kristusbann hívő bűnösnek kész az Isten megengedni. Nem esett hát akkor az Istenbenn valami változás, mikor Ö a' bűnösökhöz a' Kristus' Halála által megengefzteltetett, mivel e' tsak azt teszi, hogy tettzett az Istennek az érdemlett büntetéseket elengedni a' bűnösnek, 's eggyfzer'smind mivel ezen Kifejezésbenn az Ó Testamentomi Áldozatokra van tzélozás, tehát ezzel tsak a' jelentetik: A' Jésus' haláláért el-engedte a' megtérő bűnösöknek büntetését.

XCII. §.

Valyon a' bűnök' botsánatját tsak némelly vagy egész életebeli szenvedéseivel érdemlette-e' a' Kristus?

Kérdésbe szokták tenni, ha valyon a' Kristus' minden szenvedései szükségesképpenn tartoztak-e' a' bűn' büntetése' elengedésének kieszközlésére, vagy pedig tsak azok, mellyeket a' Keresztfánn szenvedett? A' mellyre így felelünk: A' Fiú Isten mi érettünk vette-fel az Emberi Testet; és így a' mit a' Kristus szenvedett, mind azt mi érettünk szenvedte, e' szerént az Ő szenvedései a' Váltságnak munkájához tartoztak. De mivel a' Szent Írás azt tanítja, hogy Vérontás nélkül nem lessz a' bűnbotsánat, és a' mi Váltságunkat 's bűneinkből-való megtisztíttatásunkat a' Kristus' vérének és Keresztének tulajdonítja: (*a.*) látni-való, hogy kivált a' Kristus' halála és a' Keresztfánn-való szenvedései vóltak azok, mellyekért tettzett az Istennek megkegyelmezni a' bűnös Emberi Nemzetnek. — Ezen állíttásnál fogva az a' Nehézség támad: A' Kristusnak olly' kevés ideig tartó szenvedéseit eggyenlőeknek tarthatta-e' az Isten a' mi örökké-való büntetéseinkel? Erre azt feleljük, hogy a' Kristus' szenvedéseinek nem a' Matériáját és hosszas tartósságát (:*passiones extensivas*:) kell felvenni, hanem még ezenn fellyül, és kiváltképpenn azoknak Formáját 's *intensivos* nagyságokat: 's így méltánn mondhatjuk, hogy azok eggyenlőek vóltak a' mi bűneinknek örökké tartó büntetésével, mert a' Kristus' ártatlan és véghetetlen Felségű Személly lévénn szenve-

 dett

(*a.*) 'Sid. 1 : 3. *Gal.* 3 : 13. 2 *Kór.* 5 : 15.

dett itt. Külömbenn-is itt minden tsak ide megy-ki: Az Istennek tettzett a' Kristusnak haláláért megbotsáttani a' vétkeket. Nekünk ennyit elég tudni. — Már azt, hogy az Isten mekkorának nézhette azt a' kínt, nem a' mi dolgunk feszegetni.

XCIII. §.

Nem tsak a' bűnök' büntetésétől, hanem a' Bűnöktől - is a' Jésus szabadított - meg bennünket — miképpenn?

Eddig azt mutattuk - meg, hogy a' Kristus akarvánn az Emberi Nemzetet az elvesztett bóldogságba visszatenni: tehát a' Kristus' haláláért engedi - el a' bűnnek büntetését. Mivel pedig a' nem lehet hogy az Ember tsak vétkezzen, és az Isten tsak engedje - el a' büntetést, és továbbá, mivel a' Kristusnak halála - is tsak azoknak használ, a' kik magokat megjobbítják: azért, hogy tökélletessenn bóldogokká tegyen a' Kristus bennünket, szükség vólt a' bűnnek hatalmát - is rólunk elvenni, vagy a' mi igazi megjobbúlásunkat kieszközölni, és abbann bennünket álhatatosokká tenni. Ő tehát maga tanította az Erköltsi Tudományt, mellynek méltósága abbann áll, hogy az, az emberi Természethez van egygyátaljábann alkalmaztatva, következésképpenn semmi lehetetlenséget, és a' bennünk lévő Erköltsi Törvénnyel ellenkezőt nem kíván tőlünk; de azombann a' tunyaságra sem nyit tágos kaput és széles útat. — Annak Fundamentoma az Istennek és Felebarátunknak tiszta szeretete, olly' Fundamentom, mellyre soha senki Ő elötte az Erköltsi Tudományt nem építette, és a' mellynél jobbra soha senki nem - is építheti. — Annak parantsolati világosok, egygyügyüek,

gyűek, fontosok, az emberi Természetből fojók, és a'hoz alkalmaztattak. — Annak Indíttó Okai természetiek, nem mesterségesek, könnyenn felfoghatók, erősek, ellenemondhatatlanok, és a' jövendő-bóldog élettel öszveköttettek, mellyet mivel óhajt a' Lélek, ezen okból-is örömest tselekszi a' Jót, — nem tsak, hanem a' maga' Szent Lelkét - is ezen Okból megígérte, a' ki azokat segítti a' megjobbúlásbann, a' kik valósággal meg - akarnak jobbúlni. — Sőt Ő, mint mindeneket Igazgató Úr, olly' környűlállások közzé helyhezteti az Embereket, mellyekbenn elég Okokat találnak a' magok' megjobbíttásokra. —

Hogy pedig a' Krístus azt-is megmutassa, hogy nem lehetetlenek azok, mellyeket Ő kíván: tehát maga tellyesítette-bé azokat. Ő ugyan-is úgy tselekedett mindenekbenn, a mint tanította, hogy tselekedni kell. Ő mondotta: Legyetek Szentek, és Őtet a' bűnről senki meg nem feddette. Ő komendálja az Alázatosságot, és maga az Alázatosság' Tüköre. — Eszik azokkal a' Szegényekkel, a' kiket a' Farizeusi Kevélység lenézett 's a' t. (*a*). De, ki-is vólna az, az Emberek közűl, a' ki midőnn hallja, hogy miket szenvedett a' Krístus, hogy a' bűnöktől minket megszabadíttson; és még-is vétkezne? A'vagy nem tettzik-e' meg az Istennek hozzánk-való szerelme a' Krístus' Halálábann? ki lehetne hát háládatlan, és engedetlen az Isten ellen? Utóljára a' Krístus az Istennek Országát, vagy a' Kegyes, és Jó Embereknek Társaságát állította-fel e' Világonn: ki ne igyekezne hát ezen Társaság' Törvény-

(*a.*) *A' Krisztus' Tudományáról és taníttásbéli módjáról lásd a' Homilétikámat, old.* 26.

adójjának az Istennek engedelmeskedni? És így a' Kristus' Tudományábann, 's az ő tselekedeteibenn elégséges okot talál az ember arra, hogy a' bűnnek hatalmát rontsa magábann, vagy hogy, megjobbúljon. Igazánn mondta tehát az Angyal a' Jésusról, hogy Ő azért született, *hogy meg szabadíttsa az ő Népét annak bűneiből*, a' mit János Apostol így tesz-ki: *Azért jelent-meg a' Jésus, hogy az Ördög' tselekedeteit elrontsa, és a' mi bűneinket elvegye* (a).

XCIV. §.

A' mi jövendőbeli Örök Boldogságunknak-is Megszerzője a' Kristus.

Az eddig-valókból bizonyos, hogy a' Kristus' Haláláért nyerjük bűneinknek botsánatját, és hogy a' mi Megjobbúlásunknak, vagy a' bűn' uralkodásának bennünk-való lerontásának-is oka az Úr Jésus: de a' Szent Írás még aztis mondja, hogy Örökké-való boldogságbann-is részesítt az Isten bennünket. Hogy lehet a' meg? hiszen tökélletlenek a' mi tselekedeteink; a' vagy kedvesekké tehetnek-e' hát azok bennünket Isten előtt, annyira, hogy nem tsak a' bűnök' büntetését engedi-el, hanem még azonn fellyül Örök Boldogsággal-is megajándékoz? Ezen Kérdésre nem eggyformánn felelnek a' Theologusok, mert némellyek mind a' bűnök' botsánatját, mind az Örök Életet egyedül tsak a' Kristus' Halálából fojtatják-le, — mások pedig az Örök Életbenn-való részesíttetést tulajdonítják a' Törvények eránt-való fedhetetlen engedelmességének a' Kristusnak, azt állítvánn, hogy

(a) Mát. 1: 12. 1 Ján. 3: 5, 8. Tit. 2: 14. 1 Pét. 2: 24.

hogy a' Kriſtus' tökélletes Szentsége éppenn úgy tulajdoníttatik nekünk az Örök Boldogság' elnyerésébenn, mint az ő Halála a' Bűnök' botsánatjára. Innen lettek a' Theologiábann ezen kifejezések: *Satisfactio, vagy Obedientia Passiva, és Satisfactio, vagy Obedientia Activa*. Ezenn értvénn a' Kriſtusnak tökélletes maga'viseletét, és a' Törvénynek általános betöltését, mellyért az Iſten nekünk, ha tökélletlenek vagyunk-is, jutalmat és boldogságot ád, a' mi tökélletlenségünket az ő tökélletességével pótolvánn-ki. Amazonn pedig értik a' Kriſtusnak ſzenvedését és Halálát, mellyért az Iſten elengedi bűneinknek büntetését, és Örök Életet ád. — Mások utóljára, mind a' kettőt ſzoroſsann öſzvekötik, a' minthogy ezek elválhatatlanok-is eggymástól: mert különbenn a' Kriſtus' halála, és ſzenvedései ſem nyerhettek vólna olly' nagy tekintetet Iſten előtt, hanemha Ő tökélletes, és minden bűn nélkül-való lett vólna. Így tanítják ezt az Apoſtolok, a' kik a' Kriſtus' ſzenvedésit 's ártatlan vóltát öſzvekötik, p. o. 1 Pét. 1: 19. *A' makula, és ſzeplő nélkül-való Báránynak vérénn váltattatok-meg a' ti hijjábann-való életetekből.* — Így 1 Pét. 3: 18. 1 Ján. 2: 2. 'Sid. 9: 14. — De a' Virtusnakis az akadállyokonn-való győzedelem adjameg az igazi betsét, és a' ſzenvedésekbenn-való nemzugolódás, 's az Iſten' akaratjánn-való megnyugovás teſzi azt méltóságoſsá: és így a' Kriſtus' engedelmeſségét nem kell az ő ſzenvedéseitől különváláſztni, mint attól egéſſzenn különböző dolgot. — Maga ugyan a' Jésus az ő Törvény eránt-való engedelmeſsége, és halála köztt nem teſz olly' megkülömböztetést, mintha tsupánn az ő engedelmeſségének tulajdoníttaná az Idveſséget, sőt mind Ő, mind az Apoſto-

poſtolok inkább az ő Halálából fojtatják azt. *A' Kriſtus*, úgymond Péter Apoſtol, *a' mi bűneinket hordozta a' Fánn, hogy a' bűnnek meghalvánn, élnénk az igazságnak* (a). Utóljára, hogy' lehetne az-is meg, hogy a' kiknek elengedi az Iſten a' bűn' büntetését, azoktól a' boldogságot megtagadná, mikor már ezeket ſzereti, mert elengedte az ő bűnök' büntetését, 's mikor már a' fő akadálly el van hárítva, és a' boldogság' bírására az által, hogy ártatlanoknak ítéltetnek, alkalmatosokká tétettetnek. Az egéſz dolog hát ide megy-ki: A' bűnös Emberi Nemzetnek két köteleſsége lett vólna az ő bűnös állapotjábann, t. i. a' bűn' büntetését tökélleteſsenn elſzenvedni, és a' Törvényt tökélletes engedelmeſséggel betölteni. — A' Jésusnak tehát, a' ki helyettünk ezen köteleſségeket felválalta, nem tsak a' büntetés alól kellett megſzabadíttani, hanem az Örök Boldogságot-is meg kellett ſzerezni, a' mit Ő az ő halálával, és a' Törvénynek tökélletes betöltésével végbe-is vitt.

Mindazáltal a' Kriſtus' ezen tökélletes engedelmeſségét koránt ſem úgy kell értenünk, mintha már mi felſzabadíttattunk vólna ennél fogva az Iſten' Törvénnyeinek betöltésebéli kötelezttetései alól: mert így ez a' Tudomány a' vétkezésre nyitna ajtót, és az Iſten' Szentségével, 's a' Megváltatás' tzéljaival-is ellenkezne: hanem ez tsak arra-való, hogy a' mi jóra-való igyekezetünk kedves Iſten előtt, és a' mi tökélletlenségünket a' Jésus' tökélletes engedelmeſségével tettzik az Iſtennek kipótolni. — Az-is igaz, hogy a' Szent Írás azt mondja, hogy az Iſten kinekkinek *az ő tselekedete*

(a) 1 *Pét*. 2 : 24. 1 *Pét*. 1 : 19.

te szerént fizet-meg: és így innen azt hozzákki sokann, hogy a' boldog Örök Élet' megnyerésébenn a' Kristus' Halálának, és engedelmességének semmi befolyása nem lehet. De itt tsak az állíttatik, hogy a' Kristus' Haláláért, és engedelmességéért lehet jussunk a' Boldogsághoz: de a' Boldogság' grádusa, vagy annak nagyobb vagy kissebb vólta a' magunk' jóságától függ.

XCV. §.

A' Kristusnak eddig előszámlált Jótéménnyei külömb külömbféle Nevekkel neveztetnek a' Dogmátikábann.

A' mit eddig mondtunk, hogy a' Kristus mi helyettünk tselekedett, vagy szenvedett, az különbkülömbféle Nevekkel tetetik-ki a' Dogmátikábann:

1.) Neveztetik az, *Elégtételnek (satisfactio)*, a' melly szó nints a' Bibliábann, hanem a' mi azzal jelentetik, az ott van. Élt ezen szóval legelősször *Tertullianus*, vévénn ezen szónak jelentését a' Római Jusból, a'hol *Satisfacere* vagy *elegettenni*, valamint a' régi Deák Íróknál-is annyit tesz, mint valakinek kívánságát tellyesítteni. Már a' Theologiábann ezen szóval a' jelentetik, hogy a' Kristus az ő halála által tökélletessénn betöltötte mind azokat a' Feltételeket, mellyek alatt az Isten akarta a' bűnnek büntetését elengedni, és az embert örökké boldoggá tenni.

2.) Neveztetik ez *Érdemnek (meritum Christi)*, mellyenn értjük mind azt, a' mit a' Jésus a' bűnös Emberi Nemzet' javára tselekedett, és szenvedett. Mivel ugyann-is Érdeme akkor van valakinek, mikor azt, a' mire személlyes kötelez-

te-

tetése nem vólt, tökélletefsenn végbevitte:. tehát a' Kriftusnak fzenvedéseit, és tselekedeteit is Érdemnek mondhatjuk, mivel maga' fzemélyére nézve fem fzenvedni, fem a' Törvényt betólteni nem vólt köteles, mert az Iften' Fia az Emberi Teftet az Emberi Nemzetért vette-fel. —

3. Neveztetik *Váltságnak (Redemtio)* mert az ő Vére vólt az a' drága Árr, mellynek letétele vagy kiontása által menekedtünk-meg az örök vefzedelemből.

4.) *Megfzabadíttásnak.* — Maga pedig ezen Jókat megfzerző Jéfus, Idvezíttőnak, Szabadíttónak, Áldozatnak, Közbennjárónak 's a' t.

XCVI. §.

A' Kriftus' Profétai, Papi, és Királyi Tifzteiről.

A' mit a' Kriftus a' bűnös Emberi Nemzet' javára tselekedett, és moft is tselekfzik, azt a' Theologusok a' Kriftus' Közbennjárói Hivatalára tartozó Foglalatofságnak nézvénn, tulajdoníttottak Ő neki bizonyos *Tifztséget (munus Christi)*, mellyenn a' Kriftusnak magáraválalltt, és magának kötelefségűl tett közbennjárói Foglalatofságát kell érteni. Minthogy pedig a' mit a' Kriftus tselekedett, és moft-is tselekfzik, az vagy Taníttásból, vagy a' Halál' elfzenvedéséből, vagy az ő általa megváltattatott embereknek oltalmazásából és igazgatásából áll: innen a' Kriftusnak 3 Tifztei vagynak: Pofétai, Fő Papi, és Királyi Tifztei. — A' Kriftusnak tehát van

1.) *Profétai Tifzte.* Ez a' nevezet vetetett azon Szent Írásbeli helyekből, mellyekbenn a' Kri-

Kristus magát Prófétának mondja (a) vagy a' mellyekbenn úgy iratik-le, mint az Isten által küldetett rendkívül-való Tanittó (b): és így a' Kristus' Prófétai Tisztinn kell érteni a' Kristus' Közbennjárói munkájának azt a' részét, melly áll az Emberi Nemzetnek az Idveſség' útára és a' tökélletesebb Vallásra-való taníttásábann.

2.) *Fő Papi Tiszte* a' Kristusnak, melly azért tulajdoníttatott Ő neki, mivel a' 'Sidókhoz írtt Levélbenn öszve van hasonlítva a' Kristus az Ó Testamentomi Fő Pappal, és az ő Jótéteménnyei olly' szóllás' formábann vagynak befoglalva, mellyek a' 'Sidók' áldozatjaiktól költsönöztettek. Innen a' Kristus' Fő Papi Tisztinn kell érteni a' Kristus' Közbennjárói munkájának azt a' részét, melly áll az Emberi Nemzetnek az ő halála által-való Idvezíttésébenn, — következésképpenn, az a' Tiszt abbann áll tulajdonképpenn, hogy mint a' 'Sidó Fő Pap áldozott a' bűnökért: (c) úgy a' Kristus maga magát megáldozta, vagy meghólt a' mi bűneinkért. — De mivel a' Fő Pap köteles vólt az egész Népért-is könyörögni: innen a' Kristus mondatik: *Esedezni érettünk az Egekbenn*, az az, a' mint akarja a' másért könyörgő ember annak javát, a' kiért könyörög, éppenn olly' bizonyosan akarja a' Kristus azon mostani ditsőséges állapotjábann a' bűnös ember' javát, és azt az Örök boldogságbann kívánja részesítteni. Következésképpenn hibáznak azok a' Taníttók, a' kik az ő Predikátzioikbann úgy festik a' Kristust, mint a' ki az Isten előtt tulajdonképpenn könyörög, és még bizonyos Könyörgésbeli Formulát-is adnak az ő szájába, melynél fogva igyeke-

(a) Ján. 4: 44. Luk. 13: 33. (b) Tit. 3: 22. (c) 'Sid. 5: 1.

kezik Ő az Istent a' bűnösök iránt-való könyörületefségre nógatni. Ez a' képzelődés valósággal illetlen a' Kriftusnak azon ditsőfséges állapotjához, és tökélletefségre menvénn már egyfzer a' Váltság' munkája, 's az Isten a' Kriftus' halálát ollyannak nézvénn, mint a' mellyért kéfz a' bűnösnek megengedni, és azt bóldoggá tenni, fzükségtelen vólna már most az ő elötte-való untató esdeklés, és az ő halála hafznának reánk-való alkalmaztatásának sürgetése.

3.) *Királyi Tifzt*, melly azért tulajdoníttatik a' Kriftusnak, mert az ő Mefsiási Neve Királyt jelent, és ő róla fokfzor mondatik, hogy mindenekenn uralkodik, — hogy az ő Híveit oltalmazza és megtartja. Innen, a' Kriftus' Királyi Tifztinn kell érteni az ő Közbennjárói munkájának azt a' réfzét, melly által az emberek az ő halálával keresett jókbann réfzesíttetnek. — A' Kriftus' Orfzágát, mellybenn ő uralkodik, háromféllének fzokták nevezni: Terméfzet', Kegyelem', és Ditsőfség' Orfzágának. — *Terméfzet' Orfzága*, melybenn mint Isten igazgat, és megtart mindeneket. — *Kegyelem' Orfzága* azon embereknek ferege, mellyet ő mint Közbennjáró jobbítt és bóldogítt. — *Ditsőfség' Orfzága*, vagy az a' bóldog állapotja az idvezülendőknek, melly ez élet utánn fog-elkezdődni réfzesítvénn a' Kriftus őket az ő halálával keresett boldogságbann.

Látni-való ezekből

a.) Hogy a' Prófétai, Papi és Királyi Tifztel tsak ezt mondják homájosan a' Theologusok, a' mit már oda fellyebb világosan előadtunk. Minek mondunk hát kétfzer eggy dolgot? és a' Világoft a' homájosfal minek akarjuk megmagyarázni? Hogy Pál Apostol a' 'Sidókhoz küldött Levelébenn ezen Kifejezésekkel él, a'

nem

nem tsuda; mert ő 'Sidóknak ír, a' kikkel a' Kristus' méltóságát jobbann meg nem fogathatta, mint ha úgy szóllott ő róla, mint Fő Papról, Prófétáról, és Királyról. — De jegyezzük-meg itt ezt-is hogy

b.) Nem kell szélesebbenn venni a' Kristusnak Prófétai Papi és Királyi Tisztejt, mint a' Szent Írásbann van. Hiba van tehát az olly' Theologiákbann, mellyekbenn a' Kristus' Prófétai Tisztét teszik először abba, hogy a' Kristus 12 esztendős korábann a' Doktorok köztt forgott; mert itt a' Kristus inkább Tanítvány vólt, mint Próféta; világosan mondja ugyan-is az Írás, hogy a' Doktorok köztt ült, azokat halgatta, és kérdezgette. Az-is hiba, ha azt mondjuk, hogy Ő most-is Próféta; mert ezt az Apostolok nem mondják — Ő most Ura és Feje az Ekklé'siának. Ez a' hiba pedig onnan van, mert mindent a' Kristusra akarnak ruházni, mint Prófétára, a' mit tsak ezen szó alá' befoghattak: *Tanittani.* — A' sem jól esne, ha valami Typusokat mód nélkül szerető ember *Cocceius*-sal az Áron Fő Pap' példájábann semmit el nem hagyvánn, a' Kristust találná kiábrázoltatni; mert Pál Apostolnak tsak az a' tzélja, hogy minden Földi Fő Papnál nagyobbnak lenni megmutassa a' Kristust. Annyi itt mindég igaz, hogy a' Jésus áldozott, az az meghólt a' bűnösökért.

c.) A' Kristusnak ezen Tiszteire-való kirendeltetése így tetetik-ki: *megkenettetett*, azaz, az Istentől állíttatott-elő azon Tisztekre. De a' Megkenettetést nem kell mindenütt a' 'Sidók' szokásiból magyarázni, mert a' Fő Papok és Királyok ugyan felkenettettek, az az, kirendeltettek arra a' Hivatalra: és így a' Kristusról-is igen helyesen mondattatik, hogy Ő a' mi Fő Papunknak és Királyunknak kenettetett-fel. De, hát a'

Prófétákat felszokták-e' kenni? Erre tsak eggy példát tudunk mutatni, t. i. az Elizeus' példáját (a) tehát nem kell olly'. határozatlanúl mondani, hogy Ő Próféta, mert, megkenettetett. A' hol a' Prófétákról a' mondatik, hogy azok megkenettettek, ott a' Szent Léleknek velek-való közöltetéséről van szó, nem a' külső megkenettetésről. Itt-is, hát ezt inkább ezen értelembe vegyük, ne pedig a' tulajdonképpenn-való Megkenettetésről.

XCVII. §.

A' Kristus' Halála' erejének szélessenn-való kiterjedéséről (amplitudo meriti Christi).

Az 5dik Száztól fogva sok vetélkedésekre adott alkalmatosságot ez a' kérdés: Valyon a' Kristus' Halálának ereje kiterjed-e' minden emberekre, vagy tsak némellyekre. — Némellyek azt állították, és állítják ma-is, hogy az egész Világ' bűnéért-való Engesztelő Áldozat vólt az. Ezt pedig így probálják:

1.) A' Szent Írás tanítja, hogy a' Kristus minden emberekért meghólt. Azt mondja szent Pál 1 Tim. 2: 6. *A' Kristus adta magát váltságúl minden emberekért.* Így 1 Kór. 5: 15. *A' Kristus meghólt mindenekért, hogy a' kik élnek, ne éljenek magoknak.*

2.) Az Istenről úgy szóll, mint a' ki a' Világot szeretvénn, azért adta az ő Fiát. *Ugy szerette*, úgymond Szent János, *az Isten e' Világot, hogy az ő Fiát adtá érette* Ján. 3: 6. Másutt pedig még világosabbann azt mondja: *a' Kristus Engesztelő Áldozat, nem tsak a' mi bűnein-*

(a) 1 Kir. 19: 16.

neinkért, *hanem az egéfz Világ' bűneiért* 1 Ján. 2: 2.

3.) Pál Apoftol' előadása fzerént a' Kriftus által fzerzett Jótéteménynek olly' fzélesnek kell lenni, mint az Ádám' esete által lett fzerentsétlenségnek: mert a' Kriftuft Ádámmal hasonlítja-öfzve. Róm. 5: 12—21. 1 Kór 15: 21, 22. 'Sid. 2: 15.

Mások ellenbenn, a' Kriftus' halálának erejét tsak bizonyos fzámú Emberekre terjefztik-ki ezen okoknál fogva:

1.) Mert a' Kriftus maga mondja, hogy az *ő vére fokaknak bűneinek' botsánatjáért ontatik-ki* Mát. 26: 28. Márk. 14: 24. — Hogy *fzoros kapu, keskeny út, melly vifzen az életre, és kevefenn találják azt meg.*

2.) Tsak azoknak hafznos a' Kriftus' hálála, a' kik ő benne hifznek, és jót tselekefznek; mert ha a' Tzélt akarta az Iften, úgy az efzközöket-is akarta: de a' tapafztalás bizonyítja, hogy nem mindenek hifznek a' Kriftusbann, nem-is mindenek tselekefznek jót: és így nem-is mindenekre terjed-ki az ő Halálának Érdeme.

3.) Ha a' Kriftus meghólt az egéfz Világért; úgy hát minden ember idvezűlne: Úgy de a' Kriftus maga mondja, hogy Ő némellyeknek ezt mondja az Itélet' napjánn: *Jertek-el Atyámnak áldottai, bírjátok az Orfzágot, melly megkéfzíttetett tinéktek.* — Másoknak pedig azt mondja: *Átkozottak! menjetek-el az Örök tűzre.* A' Lázár, és Gazdagról vett példabefzéd-is ezt mutatja, valamint a' kerefztfánn függő Tolvajoknak példája.

4.) Ha a' Kriftus mindenekért meghólt vólna, úgy azokért-is, a' kik az ő halála előtt már elkárhoztak: de az igazságtalanság vólna magát a' bű-

bünöst, és annak kezesét-is a' Kristust megbüntetni. —

5.) A'hol a' Szent Írás azt mondja, hogy a' Kristus a' *Világért* és *mindenekért* hólt-meg, az azt teszi; a'Választattak'Világaért, vagy mind az-kért, a' kik ő benne hisznek, és jót tselekesznek. Nem lehet pedig azt mondani, hogy így az Isten személyválogató lessz; mert a' Személy-választásnak tsak ott van helye, a'hol mindeneknek személlyes jussok van a' jótéteményhez: a' bünös Embereknek pedig az Isteni Kegyelemhez semmi jussok sem vólt. — A' mi pedig az Ádámmial-való öszvehasonlíttását illeti a' Kristusnak, jegyezzük-meg, hogy az ott tsak hasonlatosság, mellyet maga a' Szent Írás magyaráz-meg, hogy miképp' kell érteni és kiterjeszteni: a' pedig a' mint látánk, azt mondja, hogy a' Kristus sokakért, és nem mindenekért hólt-meg. Ezekből látni-való, hogy ezen két ellenkező Felek abbann megeggyeznek, hogy a' Kristus' haláláért az ő benne vetett igaz Hitnél fogva reménylik az örök Idvességet. — De vagynak még olly' emberek-is, a' kik azt állítják, hogy a' Kristus' esmérete 's ő benne vetett Hit nélkül, mint a' Kisdedek 's az Ó Testamentomi Atyák, de tsak ugyan a' Kristus' érdeméért idvezülhet az ember, 's ezenn az útonn akarják idvezítni Sokratest, és más Pogányokat, — De hol van megírva, hogy az Isten ezt így akarja? Nem az itt a' kérdés : Ha valyona'Kristus' érdeméért idvezülhet-e' az egész Világ? hanem ez: Valyon az Isten akarta-e' hogy mindenek, a' kik Ádámbann elvesztek, a' Kristus' Érdeme által idvezüljenek? A' Szent Írás, a' mint láttuk, azt mondja, hogy tsák azokat akarja az Isten idvezítteni, a' kik a' Kristusbann igazánn hisznek, 's azt jótselekedetek által kimutatják.

Így

Így tanítja ezt a' Szent Írás utánn a' *Hejdelbergai Katechefis a' XXdik Kérdésbenn.* Lásd ide a' *Helvetiai Vallástétel' Xdik Réfzét, és XI. Réfz 14dik Számjait elöl.* — Azt mindazáltal jól tanítják a' mi Theologusaink, hogy nekünk fenkit fem kell kárhoztatnunk. A' mi dolgunk az, hogy jók legyünk.

NEGYEDIK SZAKASZ.

A' Jésus által megfzerzett Idvefség' Rendéről, 's Efzközeiről.

XCVIII. §.

Öfzveköttetése ezen Szakafznak a' fellyebb-valóval.

Mit tselekedett az Iften a' Kriftus által a' mi Idvefségünkre, előadtuk a' fellyebb-való Szakafzbann: már most arról kell értekeznünk, hogy kik réfzesíttetnek a' Jésus által fzerzett Idvefségbenn? Miképpenn eshetik e' meg? — és mi kívántatik-meg arra, mind az Iften', mind kivált az Ember' réfzéről, eggyfzóval értekezünk itt, mint a' Theologusok fzoktak fzóllni, az Idvefség' Rendéről (: *Ordo Salutis* :), vagy arról az Útról és módról, mellyet a' Kerefztyén Vallás ád azoknak eleikbe, a' kik idvezülni akarnak, és az ezen Idvefséget elősegéllő Efzközökről (: *media Salutis & Gratiæ* :). Ezen Idvefség' Rende az Iften' réfzéről magábann foglalja az Idvefségre-való Elrendeltetést, Elhívást, Iften' Kegyelme vagy Szent Lélek ál-

 tal

tal-való Segíttetést, Mégigazíttást, Megſzentelést. Az ember' réſzéről pedig a' Hitet, Megtérést, Kegyes életet, Iſten' beſzéde' halgatáſát vagy olvasását, és a' Sákramentomokkal-való élést.

I. RÉSZ.

Az Iſtennek Eleve-való Elrendeléséről (: *Prædeſtinatio divina* :).

XCIX. §.

Megfogás az Eleve-való Elrendelésről. — Hiſtóriai Jegyzések.

Valamint az egéſz Világbann; úgy különöſsenn az emberek' jelen-való, és jövendő állapotjokbann-is ſemmi ſem történhetik, a'mit az Iſten öröktől fogva nem tudott 's meg nem határozott vólna. Az a' végzése az Iſtennek, „melly ſzerént az emberek' jövendőbeli örökké„ való állapotjokat öröktől fogva, és változha„tátlanúl meghatározta, neveztetik Eleve-va„ló Elrendelésnek. Minthogy pedig abbann a' boldogságbann, mellyet a' Kriſtus ſzerzett, ſok okokra nézve, nem minden ember réſzesíttethetik: tehát az Iſten' ezen Eleve-való Elrendelésének két ágai vagynak, az *Elválaſztás*, és *Megvetés*. — Elválaſztattaknak azok neveztetnek, a' kik a' Jésus által nyert boldogságbann réſzesíttetni fognak. Megvettetteknek pedig azok, a' kik abbann nem réſzesíttetnek. — Arra pedig, hogy az Iſten' ezen Eleve-való Elrendeléséről tanítnak a' Theologuſok,

sok, okot adtak ezen Bibliabeli kifejezések: *προορίζειν*, *előre meghatározni*, *elrendelni* (*a*), melly szót a' Vulgata így fordított: *Prædestinare*, a' honnan az Elválasztásról, 's Megvetésről való Tudomány a' Systemákbann *Prædestinatio*nak neveztetik. — *προγινώσκειν*, *előre tudni* (*b*). *πρόθεσις*, *Feltétel*, vagy *Végzés* (*c*). Mindazáltal meg kell jegyezni, hogy ezen szók szűkebb értelembenn vétetnek a' Szent Írásbann, mint ezeket a' Theologiábann szokták venni, mivel ott tsak azoktól vétetnek ezen kifejezések, a' kik az Isten' örök végzése szerént a' Jésus által nyert Idvességbenn részesíttetnek (*d*).

Jegyzés. Ezen Dogma' Históriájára jegyezzük-meg e' következendőket: A' IV első Századokbann ezen Tudományról semmi különös vi'sgálódást nem tettek az Ekklé'siai Atyák, hanem az V-dik Század' eleinn Pelagius ellen Augustinus azt állítvánn, hogy a' Választattak ki nem eshetnek az' Isten' Kegyelméből; tehát természeti dolog vólt azt-is állítani, hogy az Isten már előre, némellyeket az Idvességre, másokat pedig a' Kárhozatra elrendelt. Augustinusnak tekintete, a' ki akkor nagyobb Orakuluma vólt Napnyugotnak, mint ma, végbevitte azt, hogy a' Napnyugoti Ekklé'sia a' Prædestinatioról-való Tudományt bevegye, és még a' Reformatiokor-is úgy hitte ezt az Ekklé'sia, mint ma a' Reformatusok, a' mikor ezen régi Tudománnyát az Ekklé'siának Béza és Kálvinus János, 's más nagy tekintetű Theologusok megtartották, mások pedig más értelemre tértek. — Minket ugyan, és az Evangélicus Atyafiakat az Úr' Vatsorája felől-való Értelmenn kívül ez a' Tudomány

(*a*) *Róm.* 8: 29, 30. *Éfés* 1: 3-6. *Tsel.* 9: 28. (*b*) *Róm.* 8: 29. *Ján.* 10: 14. (*c*. *Róm.* 8: 28-9: 11. *Éfés* 3: 11. (*d*.) *Stesch. Dogm.* §. 269.

mány válaſztvel eggymástól. A' kik a' két Ekklé'ſiát megeggyeztetni, 's öſzvevonni akarnák; azok azt kívánják, hogy az Evangelikusok az Úr' Vatsorájáról, a' Reformatusok pedig a' Prædeſtinatioról-való Értelmeket változtaſsák-meg. — A' Reformatuſok közül nem eggyformánn értenek mindenek a' Prædeſtinatioról; de közönségeſsenn mitsoda értelembenn vagyunk mi az Eleve-való Elrendelésről, meg lehet látni a' Helv. Vallástételnek X-dik Réſzébenn.

I. TZIKKELY.

Az Elválaſztásról (: *Electio* :).

C. §.

Az Elválaſztásról-való Mégfogás. — Annak Tzímere.

Az Elválaſztás, az Iſtennek, mint könyörűlő Atyának, olly' változhatatlan 's örök végzése, mellynél fogva a' bűnbe, és örök veſzedelembe esett emberi nemzet közűl, az Iſten az ő Szabadakaratjából és Kegyelméből, némellyeket, másoknál ſe' nem jobbakat, ſe' nem méltóbbakat, hanem eggyaránt a' többekkel ugyanazon veſzedelembenn fetrengőket az örök Idveſségre, és az arra vivő Eſzközökre elválaſztott. Az Elválaſztás' tzímerei tehát ezek:

1.) Az *Örökké-való*, mivel tökélletlenség vólna az Iſtenbenn, ha Ő Értelmére, és Akaratjára nézve idő alá vólna vettetve. Ő Mindentúdó, tehát öröktől fogva kellett mindent neki tudni, 's meghatározni. — E' Világbann bizonyos Elrendelések, és Örökös Plánum ſzerént folynak mindenek: az emberről-is tehát, a' ki e' Világnak eggy réſze, kellett az Iſtennek valamit öröktől fogva tudni, 's el-*is* végezni.

gezni. Utóljára, így tanítja ezt a' Szent Írás-is: *Választott minket az Isten Világ' fundamentomának felvettetése előtt.* *Éfés.* 1: 4. 2 *Tim.* 1: 9, 10.

2.) *Változhatatlan*, mert mivel az ember azt meg-nem változtathatja, — se maga az Isten a' maga' végzéseinn, mint hibásokonn változást nem tehet, — maga az Isten-is eggyátaljába változhatatlan. Utoljára, a' Sz. Írás az Elválasztást a' Megdítsőíttetéssel szorossan öszveköti: *a' kiket*, úgy mond Pál Apostol, *az Isten el-választott, azokat meg-is ditsőítti*, a' honnan ezek az Életkönyvébenn-is Feljegyeztetteknek mondatnak: tehát ezen Ídvességre-való Elválasztás változhatatlan — *Róm.* 8: 29. 30. 11: 29. *Fil.* 4: 3. *Jel.* 20: 15. *Ján.* 10: 28, 29.

3.) *Tsak némelly Embereket tárgyazó*; mert ha az Isten minden Embereket elválasztott az Ídvességre, mivel az ő végzései változhatatlanok; tehát minden Embernek kellene idvezűlni: de e' nem így van; azért-is ez a' Választás nem közönséges. Külömbenn-is maga ez a' szó *Választás* (: εκλογη :) ezt mutatja, mivel ez azt teszi, hogy kell ott többnek-is lenni, a'honnan valamit kiválaszthatunk. Ezért mondja az Írás, hogy *némelly embereknek neveik nintsenek felírva az Élet' könyvébenn.* Bizonyos az-is, hogy sokann a' Kristust Tudománnyával eggyütt megvetik: ezek hát az ő általa szerzett boldogságbann nem részesűlhetnek. Innen a' Jésus maga mondotta, hogy *az ő Attyának áldottai elmennek az örök életre, a' gonoszok pedig az örök tűzre*, — *hogy van szoros kapu, és keskeny út, melly viszsz az örök életre, és kevésenn találják-meg.* — Luk. 10: 20. Mát. 25: 34, — 41. Mát. 7: 13, 14.

4.) *Kegyelemből-való ez a' Választás*, mivel a' Kegyelem abbeli különös Jósága valakinek, melly szerént másokkal olly' Jókat közöl, mellyekre azoknak semmi érdemek sints: ha pedig az emberek mindnyájann bűnösök, és a' bűnért eggyformánn büntetésre vóltak méltók, úgy ha némellyeket ezek közül felszabadított ezen büntetések alól az Isten, e' tsak Kegyelembeli Jóság az Istenbenn. Valamint azis, hogy eszközöket adott ezeknek kezekbe, mellyekkel szabadonn, és az Okosság szerént élvénn, a' Jésus által megszerzett boldogságra eljuttatnak. Ezért mondja a' Szent Írás: *Kegyelemből tartattatok-meg Hitnek által, és ez nem ti tőletek vagyon, Isten' ajándéka ez. Megigazúlunk ingyen Isten' Kegyelméből.* Éfés. 2: 4. Róm. 3: 24. 11: 5, 6. Éfés. 1: 5.

5.) A' *Krisztusbann-való Választás ez*, az az, a' kik azon jóbann részesíttetnek, mellyre az Isten' Végzése szerént bizonyos emberek választattak, azok kötelesek a' Jésus Krisztusbann hinni, és az ő Tudománnya szerént tselekedni: következésképpenn mind az, a' mit a' Sz. Írás az Elválasztásról tanítt, tsupa Keresztyénekről, vagy ollyanokról szóll, a' kik a' Kristus' Tudománnyát bevették, 's beveszik. Márk. 16: 16. Ján. 3: 16. Tit. 3: 5.

Jegyzés. Ez a' szó *ἐκλέγειν* annyit tesz tulajdonképpenn, mint *választani*. 2.) *Szeretni*, valakit másnak *eleibe tenni* 1 Kór. 1: 27, 28. Innen Válaſztottak, az az, Isten előtt kedvesek, kiket ő bizonyos boldogságra méltóztat. Mát. 22: 14.

CI.

CI. §.

Mi az Iſteni Elválaſztásnak határozó oka?

Nékünk, kik már a' Kereſztyén Vallásra méltóztattunk, elég vólna azt tudni, hogy hinnünk, és jót kell tselekednünk, hogy a' Jésus által ſzerzett boldogságbann réſzesíttesſünk; hanem a' Theologusok akarvánn az Iſteni végzésekbe méjjebbenn-is belátni, mint embernek lehetne, Auguſtinuſtól fogva fő kérdésűl tették ezt az Elválaſztásról-való Értekezéseikbenn: Mi határozta arra az Iſtent, hogy Pétert válaſzſza inkább az Idvesſégre, mint Júdást? A' mellyre Auguſtinus, és az ő Követői, azok közt a' Reformatusok-is, jóllehet ezek közűl ſe' mindnyájann, így felelnek-meg: Az Idvesſégre-való Elválaſztásbann az Iſtennek egyedűl-való oka vólt az' ő ſzabados és kegyelmes Jótettzése, melly ſzerént az Iſteni Akarat a' Szabadság' termeſzete ſzerént, az eggyforma tárgyak közűl, tsak a' maga előtt tudva lévő okokból, amazokat elmellőzvénn, ezeket válaſztotta. — Az Évangélikus Atyafiak azt mondják, hogy még azt az okot-is tudják, mellynél fogva az Iſten a' Válaſztásbann meghatároztatott vólna, 's a' feltett kérdésre így felelnek: Látta az Iſten öröktől fogva, hogy Péter Pál hinni fognak, és a' Hitbenn örökké meg-is maradnak, mások pedig nem; azért ezeket elmellőzvénn, amazokat válaſztotta? és így az Idvesſégre-való Elválaſztásnak meghatározó Oka vólt ezek ſzerént az Embereknek előre ellátott Hitek (: *Fides prævisa* :). A' mit ezek azért állíttanak, mert képtelenségnek láttzik nekik, hogy az Iſten minden ok nélkűl, és tsak vaktába válaſztott vólna, és hogy kegyetlenség vólna az Iſten-

benn

benn az Emberi Nemzet' nagyobb réſzét pokolra vetni. De valósággal, ha minden Reformatusokat ſorra megkérdezne az ember, azok közül ſe' állíttaná azt eggy-is, hogy az Iſten minden ok nélkül, és tsak vaktába válaſztott vólna, mivel mi-is *bölts* Válaſztását hiſſzük az Iſtennek, és az ő Tökélletefségeinek hármóniája-is azt kívánja, hogy Ő ſemmit ok nélkül ne tselekedjen; hanem mi azt állítjuk, hogy az Iſtennek ezen Szabadakarat ſzerént-való válaſztásra vólt ugyan oka (*: rationes ſubiectivæ :*), de mí azt nem tudjuk, valamint a' bölts Király megkegyelmezhet bizonyos pártütőknek, és pedig ſzabadonn, de vólt neki magábann Oka, hogy miért kegyelmezett-meg ezeknek inkább, a' kik ſzinte olly' bűnösök, mint amazok, de azt az okot nem tudják azok, a' kiknek Ő megkegyelmezett, és ekkor ezt teſſzük ezen tselekedet' okának: Tettzett a' Királynak ezen kegyelmeſségét az eggyforma bűnösök közül inkább ezekkel közleni. Mi tehát az Előre ellátott Hitet az Idveſség' kijelentett Eſzközének tartjuk, nem pedig olly' Oknak, és Feltételének, mellynél fogva az Iſten válaſzthatott vólna; mert úgy-addig nem válaſzthatott, míg nem látta, hogy hiſz-e' Péter vagy nem. Ha pedig azt mondjuk, hogy: látta az Iſten előre, hogy hiſz Péter, és azért válaſztotta-el, ez azt teſzi, Ő tudja-előre, és öröktől fogva, hogy ez így leſſz, és nem máſképpenn; a' pedig, hogy az Iſten tud valamit, annyit teſz, mint: elvégezte hogy ez így legyen, és ne máſképpenn; mert az Iſten ſemmit nem tudhat, és nem láthat-előre úgy, hogy azt éppenn olly' régtől fogva el ne végezte vólna, mint azt tudja, és látja, külömbenn a' következnék, hogy valami megeshetik e' Világonn, a' mibe az Iſteni Akarat

rat semmit se tudott vagy nem végzett. ' Nem kell ezen dologbann az emberi Értelemről okoskodni az Istenre: mert az, mi körülöttünk megeshetik, hogy az emberi Értelem, néha előretudjon valamit, de azt nem mindég akarja hogy megtörténjen. De már az Istenbenn e' nem úgy van: mert, mivel minden az Istentől függ; tehát, a' mit Ő az ő teremtésire, nevezetessenn az emberre nézve, előre ellátott, azt ugyan akkor akarta-is, vagy elrendelte, hogy Physice megeshessen, ha szinte moraliter azt tiltja-is. Mi tehát olly' Általános Végzést (: *decretum absolutum* :) hiszünk, mellybenn az Isten szabadonn ugyan, de a' magánál tudva lévő okból rendelt-el kitkit az Idvességre, mellynek eszközéül akarta, hogy légyen az Jézus Krisztusbann - való igaz Hit és jótselekedet. — A' mi pedig azon második nehézséget illeti: Kegyetlenség vólna az Istentől az Emberi Nemzet' nagyobb részét eleve pokolra rendelni, mert így Ő az oka, hogy miért nem hisznek némellyek, —, meg kell, jegyezni, hogy ez a' Nehézség szinte úgy fennmarad az Evangelikus Atyafiakra nézve-is: mert bizonyos dolog, hogy Ők-is azt hiszik, hogy az Isteni Kegyelem (: *gratia Dei* :) segítti az Embert, és abbann a' pontbann, mikor az Ember kezd megjobbúlni, a' Szent Lélek' munkája különössen kitettzik Ő körülötte. Azt kérdem hát most: Látta az Isten, hogy Péter hisz, és ezt el-is választotta, de hogy ő hidjen, az Isten helyheztette Pétert olly' állapotbann, 's az ő kegyelmét azért közlötte ő véle. De már miért nem helyheztette az Otáhitát olly' álöapotba, mint ez vagy amaz Keresztyént? Miért nem közlötte a' maga Szent Lelkének kegyelmeit úgy Simon Mágussal, mint

Si-

Simon Péterrel? Azt feleljük reá: Én nem tudom az Okát, így tettzett az Istennek? Így a' Reformátusokkal eggyütt értenek az Évangélikus Atyafiak. Vagy azt feleljük: Mert elöre látta az Isten, hogy Simon Mágus nem él azon Kegyelmekkel. De miért látta azt úgy az Isten, hogy azon látásnál fogva az Ő kegyelmeit ne adja Simon Mágusnak? Azért, mert Ő azt öröktől fogva úgy végezte-el, hogy Ő alkalmas környülállások közé helyheztettesség ugyan, de azokkal nem fogélni; mert hiszen ha semmise' esik e' Világonn az Istennek elöre meghatározott Akaratja- és Végzése nélkül; ennek-is abból kellett fojni. Elkárhozott hát Simon Mágus? Én az Évangélikusokkal eggyüt azt felelem, hogy: el, és az Isten az én Értelmem szerént se' lessz Tyrannus és kegyetlen, 's az övé szerént sem. Ha az Istent abbéli Szabad tettzéséért nem mondjnk kegyetlennek, hogy az életbenn eggyik Embernek ád böltsességet és Szerentsét, másik pedig az Ő Végzése szerént bolondnak és szerentsétlennek születik: Úgy nem szabad minékünk az Istent azért Kegyetlenséggel vádolni, hogy a' más életbenn eggyik Ember bóldog lessz, másik pedig bóldogtalan. Végezetre jegyezzük-meg, hogy Pál Apostolnak-is feltették már a' 'Sidók ezen nehézséget, midőn Ő azt állította, *Róm.* 9: 18. hogy *azonn könyörűl az Isten a' kinn akar, és a' kit akar megkeményít, — hogy nem az akaróé, se' nem a' futóé, hanem a' könyörűlő Istené: Ha ugymond a' 'Sidók, es az Isten' Akaratja, annak pedig senki sem állhat ellene, miért haragszik hát,* a' vagy miért büntet, hiszen másképpenn az Ember nem tselekedhetik mint tselekszik, ha Ő azt megkeményítti a' kit akar, v. 19. 's Pál Apostol éppenn

úgy

úgy felel-meg ezen nehézségre, mint mi Ő utánna szoktunk. Előſſzör: nem tartozik az Ember Istentől számot kérni, hogy miért tselekſzik így és nem másképpenn. *Kitsoda vagy Te Ember, hogy az Isten ellen versengesz? A' vagy mondja-e' a' Földedény annak, a' ki azt formálja, miért tsináltál engem illyen módonn* v. 21, 22. Másodſzor: Az Isten mikor így tselekſzik, oknál fogva tselekſzik, ha mi azt nem tudjuk-is világosſann, legalább az ő tökéletesſégei ezen tselekedet által nyilatkoztatnak-ki: mert ez azért van, úgy mond Pál, hogy *megjelentse az ő ditsőſségének gazdagságát a' Kegyelemnek edényihez, mellyeket készített a' ditsőſségre.* v. 22, 23. A' ki Pál Apostolnak ezen feleletével sem elégſzik-meg keresſen ennél jobbat, ha ugyan találhat. Mi Pál Apostollal megmaradunk eggy értelembenn.

Utóljára, a' R. Katholikus Atyafiak közül a' Tridentinumi Zsinattól fogva, némellyek Augustinusſal értenek, mások pedig az Istent meghatározó Oknak és Valaſztásnak állítják lenni az Előreellátott Jótselekedeteket. — Minthogy pedig ez a' Tudomány sokkal méllyebb, mint sem az emberi értelem meglábolhatná, a' honnan Pál Apostol-is így kiált-fel ezen materiáról írvánn: *Óh Isten' böltesſégének és tudomány nyának mellységes gazdagsága, melly megtudhatatlanok az ő ítéletei, melly végére mehetetlenek az ő útai.* Róm. 11: 33, innen sokann a' Titkok közé-is számlálták ezen Előre-való Elrendelés' tudománnyát. Mi ezen magyarázattal ebbenn állapodjunk-meg: Az Isten bölts, és semmit ok nélkül nem tselekſzik, következésképpenn az Elválaſztásbann-is vólt neki oka, és mi a' Szent Írás utánn azt az okot az ő

sza-

Szabadtettzésébenn és Kegyelmefségébenn helyheztetjük; Mert:

1.) A' Szent Írás az Elválafztás' okáúl tsak az Iften' Jótettzését tefzi: *Válafztott minket Iften az Ő Akaratjának Jótettzése fzerént.* Maga pedig a' Jésus így fzóll hálákat adván, hogy az Iften a' tudatlanoknak jelentette-meg a' maga' Akaratját, elmellőzvénn a' böltseket: *Jól van Atyám, mert ez a' Te Jótettzésed*: minekokáért, ha a' Szent Írás a' Válafztás' okáúl tsak az Iften' Jótettzését tefzi: legjobb nékünk abba meg-nyúgodni, azt mindég hozzá tévénn, hogy az Iften' Tettzéfe böltstettzés *Ef.* 1: 5. *Róm.* 9: 16-18. 11: 5, 6.

2.) A' Hit és a' Jótselekedet az Elválafztás' következéseiül tétetnek a' Szent Írásbann: és így nem lehet azokat annak előről - meghatározó okáúl tenni. Azt mondja Pál Apoftol: *Válafztott minket Iften, hogy légyünk Szentek.* Itt nem a' tétetik a' Válafztás' okáúl; válafztott minket Iften, *mert* Szentek vóltunk, vagy *ha* azok léfzünk idővel, hanem *hogy* légyünk Szentek. Ugyan Ő így fzóll: *a' kiket Iften öröktől fogva tudott, azokat el-is válafztotta, hogy az Ő fiának ábrázatjához lennének hafonlók*, nem mondja: *ha* hafonlók lefznek, hanem *hogy* légyenek hafonlók. — Jákób és Ésau még femmi jót fe' tselekedtek, és már akkor meg-vólt az Iften' *Végzéfe fzerént-való Válafztás, a' melly nem a' tselekedetekből-vólt. Az Iften hivott minket, nem a' mi tselekedeteink, hanem az Ő Végzése és Kegyelme fzerént*: és így a' Válafztás' okáúl nem tétetnek az előreellátott Jótselekedetek *Efés.* 1: 4, 5. *Róm.* 8: 29. — 9: 11. 2 *Tim.* 1: 9.

Az előre ellátott Hit fem: mert világosfann mondatik, hogy *valakik az örök életre el-válafztattak a' Pogányok közül, hivének*: és így

nem

nem azért válaſztattak, *mert* hinni fognak, hanem megfordítva, Lám a' többiek nem hittek. *Tsel.* 13: 48. — 1 *Ján.* 4: 19.

3.) Az egéſz Emberi Nemzet eggyaránt vétkes és kárhozatra méltó-vólt (: Auguſtinus kitétele ſzerént: *eadem Corruptionis maſsa*:) tehát ezen eggyformánn büntetésre méltók közül, ha az Iſten némellyeket fel-akart az alól ſzabadíttani; annak okáúl egyedül az ő Szabadtettzését és Kegyelmeſségét lehet tenni. Hogy pedig eggyformánn kárhozatra méltók vóltunk, ezt a' Szent Irás bizonítja: *Valánk termeſzettel haragnak fiai, mint egyebek-is Ef.* 2: 3. az az, mi-is míg a' Kereſztyén Vallásra nem méltóztattunk, éppen olly' bűnösök vóltunk terméſzettel, az az, a' mi terméſzeti megromlottságunk ſzerént, mint a' Pogányok, 's e' ſzerént éppenn olly' haragnak fiai vagy büntetésre méltók mint azok. Már ha Pál Apoſtol ſzerént, terméſzettel olly' bűnösök valánk mi-is, mint a' Pogányok; úgy hát mindnyájann mínt eggyformánn bűnösök, eggyformánn-is méltók vóltunk a' büntetésre: Következésképpenn, ſenkiről ſem mondja a' Szent Irás, hogy magábann lett-vólna az Iſtent arra meghatározó Ok, hogy Őtet válaſſza inkább a' több eggyforma bűnösök közül, mint mást; és így a' Válaſztásnak oka az Iſteni bölts Jótettzés és Kegyelem.

CII. §.

Mitſoda Révitelben (: relatio:) van az Idveſségre-való Elválaſztás a' Hittel, és Jótselekedettel?

Ha az Iſten az ő Jótettzéséből és Kegyelméből válaſztott-el némellyeket; úgy ſokaknak okoskodása ſzerént nem-is kell az Embernek

a' Jésusban hinni, se' jót tselekedni, mert ha elválasztattak, úgy-is idvezülnek. Innen igen fontos kérdés az ezen Matériábann: Mitsoda öszveköttetésbenn vagy Rávitelbenn van az Elválasztással a' Hit és a' Jótselekedet? a' mellyre így felelünk: Az Elválasztás a' Hittel és Jótselekedettel szükséges öszveköttetésbenn vagy Rávitelbenn áll: mert az eggyik a másik nélkül az Elválasztattak közül nem-is gondolható, mivel az Isten a' mi Világunkbann minden Tzélt Eszköz által akar: az Idvesség lévén tehát az Elválasztás' tzélja, szükségesképpenn az Eszközöket-is akarta az Isten. Így p. o. a' Kristus' halála oka a' bünök' botsánatjának, de a' Kristusbann-való Hit, és Jótselekedet nélkül mint azon Tzél' szükséges feltételei nélkül, nem reménylhet senki bünbotsánatot. És így ezen Elválasztás magábann foglalja a' Tzélra és Eszközökre, az az, a' Jésus Kristusbann-való Hitre és Jótselekedetekre-való Elválasztást. Így tanítja ezt az Írás: *Választott minket Isten, kiket fiaivá fogadna. Jertek-el Atyámnak áldottai, bírjátok az Országot* 's a' t. — Az Eszközökre-való Elválasztásról pedig azt mondja az Írás: *Hit nélkül senki sem tetszhetik Istennek. — Szent élet nélkül senki az Urat nem láthatja.* '*Sid.* 11: 6. — '*Sid.* 12: 14.

Mikor pedig az Idvességre-való Elválasztás', és az Eszközöknek eggymáshoz-való Relatiójoknak módjáról van szó, külömbkülömbféleképpenn felelnek-meg a' Theologusok: A' Reformatusok ezen Rávitelt így adják-elő: Az Isten némellyeket elválasztott, *hogy* hidjenek, és jók legyenek, mivel Ők a' Hitet-és Jótselekedetet a' Választás' miveletjének tartják. Az Evangélikusok *ha hisznek*, a' R. Catholikusok pedig *ha jót tselekesznek.* Innen ezek Hypothetiku-

tikusoknak, amazok pedig Categorikusoknak neveztetnek.

CIII. §.

Ellenvetések 's Feleletek.

A' mi Elválasztásról-való Értelmünk ellen ezen foontosabb Ellenvetések tétetnek:

1.) A' Reformatusok' értelme szerént vagy akarja az ember vagy nem, neki hinni és jót kell tselekedni, mert ő arra választatott, hogy hidjen és jót tselekedjen: következésképpenn az ő tselekedete nem leſſz Erköltsi jótselekedet, mert az nem szabadságból, hanem kéntelenségből származott. — De bizonyos dolog az, hogy a' mi Szabadságunkonn soha az Isteni végzés erőszakot nem tesz, mert mi ezt nem tapasztaljuk, és mikor jóttselekeszünk, nem azért miveljük azt, mert a' végeztetett rólunk, hogy azt tselekedjük, vagy akarjuk, vagy nem. A' Szent Írás, és az Okosság parantsolják a' Törvény eránt-való engedelmességet, és a' bűnnek kerülését, ez azt teszi-fel, hogy tehát nem Machina az ember az erköltsi tselekedetbenn. Az Isten hát választott némellyet az Idvességre mint Tzélra, és akkor egyszer'smind választotta azokat az Eszközökre, vagy a' Hitre és Jótselekedetre, az az, olly' környülállások közé helyhezteti őket, és olly' ajándékait közli velek, mellyekkel szabadonn élvénn hihetnek, és jó tselekedhetnek.

2.) A' Római Levél' IX, X, XIdik Részeiből nem lehet az Idvességre-való Elválasztást próbálni; mert azokbann Pál Apostol nem szóll az Idvességre-való Elrendeltetésről, hanem a' Világi boldog állapotról, mellyel az Isten sen-

kinek sem tartozik, hanem azt kinekkinek szababad tettzéséből osztogatja. — De mivel a' 8-dik Rész' 29, 30 verseibenn az Elválasztást Pál Apostol a' Megditsőíttetéssel köti-ōszve, e' pedig a' más életbenn lessz-meg, látni-való hogy ezen Részbenn az Elvaíztásról van szó: úgy de ezen Résznek a' következendővel szoros ōszveköttetése van; mert ebbenn bátorítja az Apostol a' Keresztyéneket e' Világi nyomorúságok ellen, 's ezen Tételt a' 9dik Részbenn ezzel az erősséggel támogatja; mert ők Istennek Elválasztotti; tehát ők bóldogtalanok nem lehetnek. És így a' 9dik Rész nem a' Világi bóldogságról szóll, hanem tsak a' példa van onnan véve, hogy tudniillik, a' mint az Isten Jákóbot választotta, pedig É'sau vólt az első, és ezt a' Világi jót szabad akaratjából tette Jákóbbal: úgy a' Kegyelemnek edénnyeit, mellyeket a' ditsősségre készített, szabadonn, és Kegyelemből választotta az Ékességre v. 22, 23. — Ezenn a' ditsősségenn és ékességenn pedig nem lehet Világi bóldogságot érteni: mert a' keresztyének ugyan, kivált azon időkbenn nem vóltak bóldogok. A' 'Sidók sem: mert Országok-is elpusztúlt. A' meg nem tértt Pogányokról pedig szó sem lehet. — De még azért sem, mert ez a' szó: *Elhivás*, *ditsősségre való-Elhivás* tsak azokról érttettetik a' Szent Írásbann, kiknek az Idvességbenn részek lessz, nem pedig azokról kik-e' Világ szerént bóldogok: itt pedig azokról, a' kik a' ditsősségre készíttettek azt mondja az Apostol, hogy *azok elhivattattak*, *nem tsak a' 'Sidók*, *hanem a' Pogányok közül-is* v. 24—26. Az-is bizonyos, hogy Pál Apostolnak éppenn azt a' nehézséget tették a' 'Sidók ezen Résznek 19dik versébenn, mellyet ma a' Reformatusok' prædestinatiója ellen szoktak tenni; és így

ezen

ezen 9dik Részt mind a' 'Sidók úgy értették, hogy itt az Idvességre-való választásról szóll Pál Apostol, mind maga az Apostol-is úgy értette: mert ő az ezen Tudomány ellen feltett nehézséget igyekezik ebbenn a' Részbenn elháríttani, mint ezt már oda fellyebb látánk, a' melly nehézséget nem-is kellett vólna tenni a' 'Sidóknak ℣. 19. sem az Apostolnak arra úgy felelni, mint felel v. 20—26, ha itt tsak Világi bóldogság és nem az Idvességre-való Elrendeltetésről vólna a' szó. — Végezetre, Pál Apostol az egész Római Levélben azt mutogatja, hogy nem a'. Törvény' tselekedetéből, hanem Hit által lehet idvezűlni: Úgy de a' 9dik Részbenn ezt a' Matériát sürgeti az Apostol v. 30, 33. Annakokáért ha a' 9dik Része ezen Római Levélnek, nem a' polgári és nem e' Világi, hanem a' jövendő életbeli bóldogságról szóll: úgy a' Reformatusoknak az Eleve-való Elrendelésről-való Tudománnyok, mellyet főképpenn ezen Részbenn fundálnak, a' Pál Apostol' Tudománnya. —

3.) A' bűnért van a' Megvettetés: és így a' jótselekedetért az Elválasztás. De itt a' következtetés nem helyes: mert a' Megvettetés az Isten' Igazságának munkája lévénn feltészi a' bűnt: de a' Választás az Isten' kegyelmességének munkája, melly egyebet nem tész-fel, az ember' érdemetlenségénél Róm. 11. 6.

CIV. §.

Bizonyos-e' az ember az ő Elválasztatása felől?

Az ember bizonyos lehet az ő Elválasztatása felől, jóllehet a' mi ebbeli bizonyosságunk

tsak Feltételes (Hypothetica) ha t. i. az Elválasztatás' Miveletjeit magunkbann feltaláljuk, az az, ha van bennünk igaz Hit, és ha az Isten' Törvénnyét kész szívvel telyesítjük. Ezeket pedig meg lehet tudnunk, ha meg vagynak-e' bennünk: mert a' Szent Írás int arra bennünket, hogy *probáljuk-meg magunkat, ha vagyunk-e' a' Hitbe* 2. Kór. 13: 5. a' melly intésnek semmi helye sem vólna, ha lehetetlenség vólna megesmernünk, ha van-e' Hitünk vagy nints. Innen az Apostolok azt mondják: *Mi elhittük és megesmértük, hogy Te vagy ama' Krištus az Istennek fia.* — Hogy pedig az Isten' Törvénnye eránt-való tisztelet, és annak kész betöltése kedves foglalatosságunk vólt, arról a' Lelkiesméret tesz tanúbizonyságot. Minekokáért a' Jésus' tudománnya által megjobbíttatott ember, már nem tsupa bűn lévénn, bizonyos lehet az ő Elválasztása felől. Utóljára, azt mondja az Írás a' Választattakról, hogy azok *a' Szent Lélek által megpetsételtettek a' tellyes Váltságnak napjára*, az az, bizonyossá tétettettek a' Szent Lélek által az ő jövendőbeli bóldogságok felől, mivel a' petsét valamelly dolognak változhatatlan bizonyosságát jelenti. — Péter Apostol-is azt mondja: *Igyekezzetek a' Ti Választástokat megerősítteni*: és így kell tudni, hogy el vagyunk választatva, mert ebben kell magunkat megerősítteni 2 *Pét.* 1: 10. *Róm.* 8: 28—39. 2 *Kór.* 1. 22. *Efés.* 1: 14. — Mindazáltal itt jegyezzük-meg e' következendőket:

1.) Nem mindég eggyforma erejű ezen bizonyossága a' Híveknek.

2.) A' Választattak ki nem esnek az Isten' Kegyelméből: mert az Isten' Végzése változhatatlan. — Ha hát én elválasztatott vagyok, bár bizonyos ideig kételkedem-is az én választatá-

som

som felől, sőt nagy bűnbe esvénn el-is vesztem ar-ról való reménységemet, de újjra visszanyerem én azt, mert külömbenn az Istenbenn változás esne. Annakokáért, mivel az Isten az ember' egész é-lete' fojását meghatározta ; tehát az Elválasztatott ember' élete' fojásába azt-is belehatározta, hogy az így legyen valaha ; de egyszer's-mind, hogy az, abból újjra kiszabadúljon : azért-is, a' ki a' Jésus Kristusbann-való igaz Hitbenn hal-meg, annak nem lehet veszedelmére, ha az ő életébenn van olly' idő, mellyben ő nem hitt.

3.) Mivel az Elválasztatott ember a' bűn által olly' állapotba helyhezteti magát, mellybenn retteg 's kétségeskedik, és ennél fogva visszatérvénn a' jó útra még inkább tartózkodik a' vétkezéstől, — azombann az Elválasztás tsak magábann-is kötelezi az embert az Isten eránt-való szeretetre és a' Szent életre 2 *Pét.* 1 : 10. és mivel az Elválasztás olly' szorossann öszve van köttetve a' Hittel és Jóságostselekedettel, mint azok a' mivelettel: tehát látni-való, hogy ez a' mi Tudományunk nem ád okot a' vétkezésre.

II. TZIKKELY.

A' Megvetésről.

CV. §.

Mi a' Megvettetés. — Jegyzések.

Bizonyos az a' fellyebb-valókból, hogy nem mindenek ídvezűlnek. Az a' végzése tehát az Istennek, melly szerént öröktől fogva megható-

roztatott, hogy kik nem fognak a' Kristus által szerzett bóldogságbann részesíttetni, neveztetik: Megvettetésnek. Ezek neveztetnek, *harag'edénnyinek*, az az, büntetés' tárgyainak, mellyek a' *veszedelemre késztttettek*, valamint az Elválasztattak Kegyelem'edénnyinnek, mellyek a' dítsőségre készíttettek *Róm.* 9: 22, 23. 1' *Pét.* 2: 8..

Jegyzés. 1. Bizonyos dolog, hogy arról, a' ki a' Kristusbann igazánn hisz, és jót tselekeszik, az Istennek olly' végzése nem lehet, hogy az elkárhozik: következésképpenn híjjába-való Okoskodások az némellyeknek: Híjjába élek szentűl, híjjába hiszek a' Jésusbann, mert az Isten elvégezte, hogy én elkárhozzak. Én se' nem hihetek, se' jót nem tselekedhetem, mert az Isten én felőlem azt végezte, hogy se' ne hidjek, se' jót ne tselekedjek. Az Isten' végzéseibe mi be nem láthatunk. — Onnan hát ne-is vegyük az Okoskodást, hanem a' mi kötelességünk az, hogy jók legyünk, és a' megesmert Igazságot vegyük-be.

2.) Az Elhivásról, 's Megvetésről-való Tudomány olly' méjjség lévénn mellyet az emberi elme 's értelem meg nem ábolhat; a' honnan a' 3. Keresztyén felekezet itt 3. felé megy: tehát eggyik fél se kárhoztassa a' másikat, ha ezen matériábann úgy nem hisz, mint ő.

3.) A' Theologusnak, és Lelki Taníttónak úgy kell a' Prædestinatióról taníttani, hogy se' az Isten' Szentsége a' Bűn' akarására ne határoztassék; sem az emberi szabadság, a' mi nélkűl ő oktalan állat vólna, semmivé ne tétessék. Az Isten a' Bűnnek nem oka, mert Ő elrendelte ugyan, hogy Physice megeshessék az, hogy Júdás elárulhassa a' Jé'sust, mivel azt nem végezte-el, hogy mikor a' Kristussal alkudozott, akkor megnémúlt, vagy meghólt vólna; de

de hogy Moraliter megeshefsen, az a' fösvénység-ből 's más vétkekből származott gonoszsága Júdásnak, azt nem mondhatjuk, hogy az Isten úgy végezte vólna el, hogy Júdásnak ezt kéntelen kelletlen végbe kellet vinni, mert így az ő Szabadságát kellett vólna elvenni; ezzel pedig Júdás nem tsak élt, hanem vissza-is élt, — és az Istennek a' Bűn eránt az a' végzése van, hogy Ő azt tiltja és megbűnteti.

4.) A' Bibliábann tsak azoknak Idvességéről van szó, a' kik a' Jésus Krisztusban igazánn hisznek, és az ő Tudománnya szerént élnek. *Úgy szerette*, úgymond Sz. János, *Isten e' Világot, hogy az ő Fiát adta, hogy minden valaki ö benne hiszen, el ne vesszen*; következésképpenn mit végzett az Isten azoknak jövendőbeli állapotjokról, kik a' Krisztus' Évangéliomáról semmit se' tudnak, mert nem-is tudhatnak, arról a' Szent Írás halgat. Mi itt-is a' Helvetiai Vallástétellel tartunk, a' melly ezen Matériábann ezt a' Keresztyéni Intést teszi-előnkbe: *Mindenek felől jó reménységbenn kell lennünk, és senkit vakmerőképpen nem kell a'* Megvettettek közé *számlálnunk* (*a*). Augustinus pedig így szóll: *De nullius salute desperandum, quem Dei patientia sinit vivere*, az az, a' kit a' hosszútűrő Isten, megenged élni, annak Idvességéről nem kell kéttségbe esni. Sőt maga az Idvezíttő, mikor Ő tőle azt kérdezték: *ha kevesenn vagynak-e' a' kik idvezűlnek*? Nem felel egyenesenn hanem inkább ezt az Intést tészi: *kiki igyekezzék bemenni a' szoros kapunn* (*b*), mellyel azt akarta tudtunkra adni, hogy mi keresztyének tsak a' magunk' Idvességéről légyünk szorgalmatosok, a' másokéról nem mi dolgunk olly' nyughatatlanúl vi'sgállódnunk.

(*a*) *Helv.* Conf. X. R. §. 4. (*b*) *Luk.* 13: 23, 24.

Arany regula ez, bár ezt megtartanánk ezen Matériábann. A' tagadhatatlan dolog-is, hogy számtalan sok Theologusok, mint legközelebb T. *Szikszai György* Úr-is a' *Természeti és keresztyén Vallás* (kijelentett) nevű könyvébenn, és az azt helybehagyó Tudósok, a' jobb Pogányok' jövendőbeli állapotjokról Keresztyénhez illő szeretettel itéltek (*a*). Az Isten tudjuk, irgalmas, jó, bölts, mindenható, így okoskodnak az Évangéliomi szelidséggel bíró Tudósok: és így ő a' jó Pogányokat eggy előttünk esmeretlen módonn teheti bóldogokká. — A' Szent Írás maga kimentette a' Pogányokat: *mimódonn bíbetnének* úgymond Pál, *abbann, a' ki felöl semmit sé' halbattak*? Lám a' Kisdedek a' Kristus' esmérete nélkűl halnak-meg, és mi azokról jó remenységbenn vagyunk. — Sót a' Szent Írás jutalomra méltóknak ítéli a' Pogányokat: *Ditsősség*, úgymond Pál, *minden jótselekedőnek; 'Sidónak előszször, azutánn Görögnek, az az Pogánynak. Ha a' Pogány a' Törvény' parantsolatit megtartja, nem kárhoztat-é' Tégedet* (*b*). Nem-is lehet, hogy az igazságos Isten tsak eggynek nézhesse azt, hogy Sókrates, Plátó, Epicurus 's más jó Pogányok inkább megtartották a' Természet' Törvénnyeit, mint Néró és egyebek. Ezen okokból már úgy lehet vélekedni, hogy a' jó Pogányok valami előttünk esmeretlen módonn részesíttetnek valami bóldogság' nemébenn, jóllehet ezen bóldogság sem olly' nagy, és tökélletes, sem olly' bizonyos nem lehet, mint a' jó Keresztyéné. Sokann úgy vélekednek, hogy az Isten a' Jésus' érdemét még ezekre-is kiterjeszti, mint a' Keresztyén Kisdedekre, és Ó Testamentomi Atyákra, a' kik a' Jésus' esmérete nélkűl ugyan, de az ő Érdeme által idvezűlnek, mivel úgymond, a' Kristus hely-

(*a*) *Természeti és keresztyén Vallás* 380 old. *Stosch.* 279. §. (*b*) *Róm.* 2: 10, 26, 27. *Tsel.* 10: 34, 35.

helybehagyja ama' Pogány Aſzonynak ezen allíttását? *A' kölykök a' mor'salékokkal élnek, mellyek az ő Uroknak aſztaláról lehúllanak* (a). — Eggyſzóval az Idvezíttés, nem mi dolgunk, hagyjuk hát azt az Iſtennek, a' ki megfizet kinekkinek az ő tselekedete ſzerént: Mi kereſztyének betsüljük-meg azt a' módot, mellyet az Iſten a' mi Idvezíttésünkre nyilvánnvalóvá tett.

5.) A' kik az úgy nevezett közönséges Kegyelmet (*Gratia Universalis*) állítják, azok azonn egyebet nem érthetnek, ha ugyan annak jó értelmet akarnak adni, annál, hogy az Iſten minden Nemzetre, Időre, Nemre- és állapotra-való tekintet nélkül akarja a' maga' Jótéteménnyeit az emberekkel közölni; mert azt ugyan ezenn érteni nem lehet, hogy minden ember jó, roſſz eggyformánn idvezülne. Ez a' Sz. Írás az Iſten' Tökélletességei 's az okoſság ellen-való állíttás.

II. R É S Z.

Az Elhivásról vagy a' Válaſztattak' Megtéréséről.

CVI. §.

Az Elhivásról-való Megfogás.

A' kiket az Iſten a' több eggyforma bűnösök közül öröktől fogva a' Jésus Kriſtus által megſzerzett Idveſségre elválaſztott, azokat, mint Pál Apoſtol ſzóll, *Elhivta*, vagy azoknak az ő ab-

(a) *Mát.* 15. 1 *Ján.* 2: 2.

abbeli akaratját tudtokra adta, hogy őket, mint az Evangéliom' és a' Sz. Lélek' munkálkodása által megjobbíttatandó embereket bizonyosan akarja a' Jésus által szerzett Idvességbenn részeltetni. Az Elhivásonn tehát az Isteni Kegyelemnek abbeli munkáját kellérteni, mellynél fogva az Idvezülendők az Évángéliom' prédikáltatása és a' Sákramentomokkal- való éléssel eggyütt munkálódó Szent Lélek' ereje által, a' K. Vallás' esméretére vezéreltetnek és megjobbíttatnak. — Ezen meghatározásból következik, hogy az Írás szoros értelembe veszi az Elhivást, mivel annak Eszközeiül és feltételeiül, a' Kristus' tudománnyának predikáltatása, a' Sákramentomokkal-való élés, és a' Sz. Léleknek ezekkel eggyüttjáró munkája tétettetnek: ezek pedig tsak a' keresztyének előtt esmeretesek, a' honnan κλητοι (*Hivatalosok*) tsak keresztyéneket jelent. *Róm.* 1: 6. — De az-is következik még ezen meghatározásból; hogy az Elhivattattak mind olly' bűnösök vóltak, hogy azon állapotjoknál fogva Isten előtt kedvesek nem lehettek; és így ezeknek más életre kellett általváltozni, vagy meg kellett nekik *Térni* (*converſio*) azaz, a' tévejgésekről, megszokott bűnökről le' kellett mondani, a' vétekre felesleg-való hajlandóságnak ellent kellett állni, eggyszóval a' belső és külső élet'-módjának, vagy az egész embernek mind tselekedetre, mind Vallásbeli esméretekre nézvemeg kellett változni. Innen ez az Elhivás, vagy az ember' részéről ez a' Megtérés, neveztetik az Újj Testamentombann Újjászületésnek, megújjíttásnak, Újjteremtésnek, Bűnnek - való meghalásnak.

CVII. §.

Nemei az Elhivásnak.

Ha arról a' Módról bővebben akarunk valamit tudni- mely szerént az Ember a' Megtérésre vezéreltetik; tehát szükség az Elhivás' külömbkülömbféle Nemeit gondolóra vennünk, minémüek ezek:

1.) *Rendes*, vagy *Eszközlött*, és *Rendkivül*-való, vagy *Eszközetlen*. Amaz minden tsuda nélkül, tsupánn rendes eszközök által esikmeg, vagy mikor az Isten, olly' környülállások közé helyhezteti az Embert, mellyekből alkalmatosságot vesz magának a' megtérésre. — E' pedig abbann áll, hogy az Isten rendkívül-való módonn, vagy nem a' közönséges eszközökkel élvénn indítt valakit a' Keresztyén Vallás' bevetelére, és a' megjobbúlásra, mint p- o. Pál Apostolt (*a*). Ma illy' Elhivás' Neme nints, a' mit itt a' *Quackerek* ellen kell megjegyeznünk, mivel a' mi Elhivattatásunknak az Évangéliom' Predikáltatásával kell rendessenn megesni, azt kell nekünk hallani, érteni, bevenni követni, 's azon megnyúgodni. A' régi Atyák' írásaikbann, és a Közép Századok' Legendáikban mindazáltal találhatni ezen Elhivásra peldákat; de azok erőssenn gyanúsok, sőt hihetetlenek, mivel tsak a' Biblia' szavára lehet az illyen dolgot elhinni.

2.) *Természet*, és *Kijelentési*. Amaz a' Természeti Vallás és e' Világbann megeső természeti változások által-való serkentetése az Embernek a' megtérésre, és ennek észközei a' jó Nevelés, a' megjutalmaztatott Virtusról, és megbű-

(*a*) Gal. 1: 15, 16.

büntettetett Vétekről vett példák, jó és roſzſz történetek *Tsel.* 17: 26, 27. — A' Kijelentési Elhivás pedig, a' Kijelentett, és legközelebb a' Kereſztyén Vallás' eſzközlése által megy-végbe. Ennek eſzközei a' Sz. Irás' olvasása, 's hallása, a' Sákramentomokkal-való élés 's a' t. Ezekből lehet már ezen Kérdésre megfelelni: Valyon közönséges-e' az Elhivás? (*Vocatio Universalis*) Mert hogy a' Terméſzeti Elhivás közönséges, vagy mindenekre kiterjed, e' tagadhatatlan, mivel az eggy réſze az Iſteni Gondviselésnek, melly minden Emberre kiterjed. A' Sz. Irás-is bizonyítja ezt (*a*). De hogy a' Kijelentett Vallás által végbemenő Elhivás közönséges vólna, annak a' Hiſtoria, és a' tapaſztalás ellene mondanak.

3. *Külső* és *Belső*. Külső az, melly az Évangéliom' halgatása, a' Sákramentomokkal-való élés, és az Iſteni Gondviselés' munkáira-való figyelmezés, és így külső eſzközök által leſzſzmeg. — Belső az, melly a' Kereſztyén Vallás' hirdetésével, és a' Sákramentomokkal-való éléſsel eggyütt munkálkodó Szent Léleknek ereje által megy bennünk végbe. — A' Külső Elhivás, lehet a' Belső nélkül, de ez, mindenkor felteſzi amazt. Amaz köz lehet mind azokkal, kik az Igét halgatják; e' pedig tsak a' Válaſztottakbann megy-véghez. Ezt teſzi a' Kriſtusnak ama' mondása: *Sokann vagynak a' hivatalosok, de keveſenn a' Válaſztattak.* Az Iſtennek tettző Megjobbúlásra nem elég a' külső Elhivás, hanem a' Szent Lélek' munkállódásának, vagy a' Belső Elhivásnak ide kell járúlni; mert *hijjábann plántáll Pál, ha az Úr nem ád nevekedést.*

CVIII.

(*a*) *'Solt.* 19: 1—7. *Tsel.* 14: 16, 17. *Róm.* 1: 19, 20. 2: 14, 15.

CVIII. §.

A' Szent Lélek' kegyelembeli munkájának Theoriája.

A' külső Elhivásról szóllunk oda lejjebb, midönn a' Kegyelem' eszközéről lessz szó, itt pedig értekezünk a' Belső Elhivásról, vagy a' Szent Lélek' bennünk-való Munkállódásáról, mellynek Theoriája, vagy módja ez: Az Évangéliom hirdettetik a' bűnös embernek, és az abbann megigért Jók a' Sákramentomok által megvilágosíttatnak, és nekünk megerősíttetnek. Hogy az Értelem az Évangéliom' erősségeit felvehesse, és az Akarat magát arra határozhassa, a' mi abbann parántsoltatik, 's az előljöhető akadállyok' meggyőzésére a' Lélek magát késznek, és kötelesnek tartsa, ebben segítti észrevehetetlenül, és lassan lassan az embert a' Szent Lélek, figyelmetessé és alkalmatossá tévénn a' Lelket az Évangéliom' Igazságinak szabadonn, és örömmel-való bevételére, és követésére. *Kol.* 1: 12. — A' Sz. Léleknek, a' bűnös Ember' megteríttésébenn az Évangéliom' hirdetésével öszvekötött ezen Munkája és segedelme neveztetik, *Kegyelemnek*, Kegyelem' és Szent Lélek' munkájának (*Operationes Gratiæ, Concursus Spiritus Sancti, Unio Mystica Sp. Sancti cum Verbo, Tractio*). A' Sákramentomok pedig, és az Isten' beszéde, mellyekkel öszve van köttetve a' Szent Lélek' munkálkodása, Kegyelem' Eszközeinek (*Media gratiæ*) neveztetnek.

Jegyzés: Kegyelem, Isteni kegyelem, teszi: 1) a' bűnösök' Idvezíttéséről, és Megteríttéséről-való Végzését az Istennek. — 2) Magát a' Kristus által megszer-

ſzerzett Idveſséget. — 3.) Azt az Iſteni ſegíttséget, melly által alkalmatoſsá tétetik az ember, hogy azokat tudhaſsa, akarhaſsa, és végbeviheſse, mellyek az idveſségre ſzükségesek. A' tellyebb mondattakonn kívül, még ennek illy' Nemei-is vagynak: Megelőző, Kéſzíttő. Ellentálhatatlan, Megtéríttő, Újjáſzűlő 's a' t. — A' Kegyelem' munkái különöſsenn a' Sz. Léleknek tulajdoníttatnak, mivel Ő az, a' ki a' Próféták at, és Apoſtolokat megvilágosította, és az ember' megvilágosíttatása', és megjobbíttatásának okáúl különöſsenn Ő tétettetik Tsel. 7: 51. 10: 45. 1 Kór. 6: 11. Éfés. 1: 13. Innen van, hogy a' megjobbúlt ember' állapotja πνευμα-nak, vagy Léleknek neveztetik.

CIX. §.

Van illy' munkálodása a' Sz. Léleknek az Elválaſztattakbann.

Hogy van illy' munkálódása a' Sz. Léleknek az Elválaſztattakbann, azt a' Sz. Írás ekképpenn tanítja:

1.) *Az Iſten az ő Irgalmaſságából tartott-meg minket az Újjonnan-való ſzületésnek feredője, és a' Szent Léleknek megújjíttásának általa, mellyet kitöltött mi reánk bővséggel a' Jéſus Kriſtus által* (*a*). az az; az Iſten' Irgalmaſságából van az, hogy a' Kereſztyén Vallás, mellybe a' Kereſztség által vétettünk-bé, és a' Szent Lélek' munkája által megújjíttaſsunk, vagy régi vétkes-gondolatinkról, és magunk'viseletéről végképpenn lemondjunk. — Itt látni-való, hogy az Apoſtol azon Intézetekről ſzóll, mellyekkel az Iſten a' mi Megjobbíttatásunkra él.

Az-

(*a*) Tit. 3: 5, 6.

Az-is bizonyos, hogy a' Sz. Lélek' megújjíttáſa, az ember erköltsi Állapotja' jóra-való változtatását teſzi (*a*). Azt ſem mondhatni, hogy a' πνευμα ἅγιον, vagy Szent Lélek, a' ki ezen megjobbúlás' Okáúl tétettetik, tṣak a' *Jésus' Tudománnyát* tenné; mert ez a' ſzó, εϰχεω, *kiöntöm, kitöltöm*, tsak a' Sz. Lélekről, a' Jésus' Tudománnyáról pedig ſohol ſem mondatik, hogy *az kitöltetett volna.* — Nem-is lehet pedig azónn *Rendkívül-való ajándékokat érteni*; mert a' rendkívül-való ajándékoknak nem a' vólt a' tzéljok, hogy azok által az ember megjobbíttaſsék, hanem, hogy a' Kereſztyén Vallás' Igazsága, és az azt hirdetőnek Követtségi megpróbáltaſsék. Itt tehát magát a' Szent Lelket kell érteni; következésképpenn a' Sz. Írás' Tudománnya az, hogy az Iſten az ember' megtéríttésébenn az Évangéliom által maga-is munkás. — Abból pedig, a' mi van Éfés. 1: 18, 20. és 2: 1. így lehet okoskodni: A' melly hatalmat mutatott az Atya a' Jésus' feltámaſztásábann, az (2: 1) *elevenített, vagy jobbított-meg titeket, mikor a' bűnökbenn meghóltatok*: úgy de a' Kriſtust Iſteni erő támaſztotta-fel, nem pedig az ő Tudománnya; és így a' mi megtérésünkbenn-is Iſteni erő munkállódik. Ide tartoznak

2.) Mind azok a' Sz. Írásbeli helyek, mellyekbenn az Évangéliom által megjobbíttatott emberek Iſtentől újjáſzülettetett, feltámaſztatott, 's újjáteremtetett embereknek neveztetnek (*b*), — mellyekbenn világoſsann mondatik, hogy az Apoſtolok' plántálása, és öntözéſe, az Iſteni ſegedelem nélkül ſemmit ſem ért

I i (c.)

(*a*) *Gal.* 6: 15. *Éfes.* 4: 24. (*b*) *Jak.* 1: 18 *Fil.* 2: 13. *Éfés.* 2. 5, 6.

(*c*), mellyekbenn parantsoltatik, hogy kérjük a' Szent Lelket, ki a' Hitnek adója (*d*), — mellyekbenn az erköltsi Kegyes érzések πνευμα-nak, vagy Léleknek neveztetnek, minthogy a' Sz. Írás azért nevezi ezeket Léleknek, mivel ezeknek elöhozásába a' Sz. Lélek különösſenn belefojt (*e*), — mellyekbenn utóljára az Apoſtolok kívánják a' Gyülekezeteknek, hogy az Iſten ſzentelje-meg öket (*f*), — mellyekbenn könyörögnek-is a' Szent Emberek, hogy az Iſten teremtsen ö bennek tiſzta ſzívet, hogy ne vegye-el az ö Szent Lelkét (*g*), — és a' mellyekbenn hálákat adnak Iſtennek, mint Pál Apoſtol, hogy a' megjobbúlt Filippibeliekbenn ö kezdette-el a' jó dolgot (*h*).

CX. §.

Lehettséges-e' ez a' Szent Léleknek bennünk-való munkállódása?

A' Szent Lélek' Kegyelembeli munkáiról, valamint a' régi Ekklé'siábann Pelagiustól fogva, ſokann kételkedtek; úgy ma, igen ſokann igyekeztek azonn, hogy a' Szent Írás' ezen Tudományát, a' Psychologikai principiumokkal meg nem álhatónak lenni megmutathaſsák. Az igaz-is, hogy ſokann olly' vaſtag elöterjeſztéseket adnak a' Szent Lélek' munkálkodásáról, hogy azok ellen könnyű ezer meg ezer nehézségeket formálni, p. o. hogy a' Szent Lélek éſzrevehetöképpenn nekik megjelenik, és ök érzik, mikor az, minteggy eröſzakos fordíttást teſz

(*c*) 1 *Kór.* 3: 6, 7. (*d*) *Luk.* 11: 13. (*e*) *Róm.* 8: 1, — 17. *Gal.* 5: 16, — 18. (*f*) 1 *Theſs.* 5: 23. 2 *Theſs.* 2: 15, — 17. *Róm.* 15: 13. (*g*) *Solt.* 51: 12, 13. 119: 18. (*h*) *Fil.* 1: 3, — 6.

tefz. ö rajtok 's a' t. Mi az illy' vaftag állíttáfokat nem oltalmazzuk, hanem ennyit a' Szent Írás utánn lehetőnek mondunk, és oltalmazunk, hogy az Ember' megtéríttésébenn, 's a' Kerefztyéni Kegyefségnek általunk-való fojtatásába maga az Ifien-is belefoj, és az ő ebbeli fegedelme öfzve van kötve a' külső efzközökkel az Evangéliom' halgatásával, és a' Sákramentomokkal-való éléffel. Ugyan-is:

1.) A'mint lehettséges dolog, hogy az Iften e' tefti Világbann, a' rendes külső efzközök mellett, és azok által munkállódjon, p. o. megtartja e' Világot, és a' Terméfzeti Törvényeket, jóllehet mi nem foghatjuk-meg, és éfzre fem vehetjük, hogy, miképpenn munkállódik Ő e' Világbann: Úgy lehettséges az az Erköltsi Világbann-is, hogy az Iften a' rendes efzközök mellett, és azok által munkállódjon az ember' megtéríttésébenn, ha mindjárt mi azt éfzre nem veffzük-is, és azt a' módot ki nem magyarázhatjuk-is, melly fzerént a' végbemegy. Sok terméfzeti dolgok lehettségesek, jóllehet az a' mód kimagyarázhatatlan, melly fzerént azok megesnek: Így lehettséges a' Sz. Írás' valamelly tudománnya, ha azt meg nem magyarázhatjuk-is, hogy a' mi' módonn lehettséges. — A' Lélektudományból (: *Psychológia* :) fem fokat lehet itt okoskodni; mert a' még igen homályos Tudomány az Emberek előtt, 's nemis állott még fel olly' Bölts a' Tudósok' theátrumára, a' ki azt tökélletes bizonyofsággal meghatározta vólna, hogy a' Lélekbenn miképpenn esnek-meg mindenek? mennyire van a' Léleknek felfoghatósága? mit tehet az ember maga az olly' dolgokbann, mellyekbenn Ifteni erőre van fzükség? lehet-e' eggy előttünk esmeretlen módonn abbann munkállódni? — Mitsoda vál-

tozásokat nem viſznek-végbe a' Taníttók az emberi Lélekbenn: hát az Iſten nem munkállódhatik-e' abbann?

2.) Nem lehet ezt a' Tudományt azzal képtelenné, és lehetetlenné tenni, hogy ez által a' mi Szabadságunk megakadállyoztatik, 's így a' mi Erköltsi jóságunknak ſemmi betse nem leſſz. — Azzal ſem, hogy így ſzüntelen-való tsudákat tenne az Iſten az Emberek' Lelkeikbenn: mert

a.) Mi ſemmi erőſzakot nem veſzünk magunkbann éſzre, mellyel minket a' Sz. Lélek kénſzeríttene, mivel az, tsak azt viſzi-végbe, hogy az ember az Evangéliom' erőſségeit világoſsann felvehesſe, a' többit pedig az emberre magára hagyja; és így, a' megvi'sgálásnak, meggyőzettetésnek, 's erőnk' reá fordíttásának következése a' Megtérés. — A' Sz. Lélek' munkáját nem lehet nekünk érezni, és a' magunk' Lelke' ſzabad munkájától megkülömböztetni: és így nem mondhatjuk, hogy Ő erőſzakot teſz rajtunk: Az Iſtennek a' mi tulajdon igyekezetünk kedves: nem lehet hát, hogy Ő maga a' mi igyekezetünket bennünk megfojtsa. — Ha az Iſten erőſzakot teſz rajtunk; miért megy hát a' megtérés olly' ſoká végbe mi bennünk? miért marad-meg az Ember olly' ſoká az ő régi gonoſzságábann? Miért tér arra ismét viſzſza? Ezt nem az Embernek, hanem az Iſtennek kellene tulajdoníttani, a' mi pedig másképpenn van *Mát.* 23: 27. Söt azt ſem lehetne a' Sz. Írásnak maga ellen állíttani, hogy ſokann a' *Szent Léleknek igyekeznek ellentállni. Tsel.* 7: 51. — A' vagy meg lehetne-e' jutalmaztatni az Embert, ha ő nem ſzabadonn tselekedett jót? — Azzal, hogy az Írás parantsolja a' Megtérést, igazság' megvi'sgálását bűnnek elhagyását, kivánja, hogy

hogy az Ember ſzabad legyen; mert külömbenn hijjába - való Intések leſznek ezek.

b.) A' mi pedig a' Tsudákat illeti: mi azt nem állítjuk, hogy az Iſten ſzüntelen-való tsudákat tenne az Emberek' Lelkeikbenn; mert Ő rendes és külső Eſzközöknél fogva munkállódik mi bennünk. A' pedig, hogy e' Világonn kívüllévő Ok belefoj az Ember' megjobbúlása' elősegéllésébe, éppenn tsak ollyan tsuda, mint az, hogy Ő e' Világ' igazgatásába belefoj.

CXI. §.

Van-e' ſzükségünk a' Szent Lélek' ezen Kegyelembeli munkájjára?

Ezen Iſteni segedelem reánk nézve ſzükséges; mert a' Sz. Irás állítja, 's a' Tapaſztalás bizonyítja, hogy az Eset utánn annyira megromlott az Ember, hogy a' jónak a' ſzerént-való végbevitelére, mint azt az Iſten kivánja, éppenn tehetet lenné lett. Minthogy pedig annak a' bóldogságnak elnyerése, mellyre minket az Iſten válaſztott, Iſtennek tettző kegyes életet teſz-fel: arra pedig a' megromlott Ember magától fel nem emelhedhetik; tehát az Iſtennek, a' ki elvégezte, hogy némellyeket bóldogokká teſz, azt-is ſzükségesképpenn elkellett végezni, hogy ezeket maga különöſsenn segítti arra, hogy jó Emberekké leheſsenek. — Bizonyos dolog az-is, hogy az Évangéliom leg-jobb Eſzköze a' megjobbúlásnak; de abbann ſints magábann az az Erő, hogy az Embert annyira vihetné, a' mennyire kellene, mint ezt Pál Apoſtol azzal bizonyítja, *hogy Ő is hijjábann plántáll, Apollós-is hijjábann öntöz, ha az Iſten nem ád Nevekedést.* Tudjuk azt-is, hogy Júdás Iskáriotestől fogva egéſz a' mai időkig, ſok ő

hozzá hasonló Emberek hallották, és olvasták az Évangeliomot, és még-is az, azokonn nem jobbított. Ha tehát még a' legjobb Eszköz sem teheti az Embert ollyanná, mint az Isten kivánja; azombann az Elválasztattaknak meg kell jobbíttatniok: látni-való, hogy a' Sz. Lélek' munkálkodása szükséges az Ember' megtéríttésére. — Hogy az Isten változhatatlan természeti Törvényeket nyomott-be a' dolgokba, azt mondjuk-e', hogy tehát nem-is szükség az Istennek e' Világra gondjának lenni? Így az Évangéliom mellett szükségünk van az Istennek megjobbíttó Kegyelmére.

CXII. §.

Nints-e' az Embernek még ma-is annyi ereje hogy magától megjobbúlhasson?

Hogy ezen régi, és nehéz Kérdésre: Van-e' az Embernek ma annyi ereje, hogy magától, a' Szent Lélek' Segedelme nélkül-is megtérhet, és Istennek tettző életet élhet, annál jobbann megfelelhessünk, jegyezzük-meg e' következendőket:

I.) A' IV-dik Század' végénn *Pelagius* azt állítvánn, hogy az Ember' megtérésére, semmi különös Isteni Kegyelem sem vólna szükséges, mivel az Embernek magának elég ereje van arra, hogy maga magát megtéríthesse, vagy, hogy a' Keresztyén Vallást bevehesse, annak parantsolati szerént élhessen, és ezen ő megtértt állapotjábann örökre meg-is maradhasson, *Augustinus*' neki egésszen ellene mondott, azt állítvánn, hogy az Ádám' esete utánn az emberi természet úgy megromlott, hogy az egyedül tsak a' roszra hajlandó, és a' semmi Jót még tsak nem-is gondolhat, nem-is akarhat, vagy,

nints a' jó válaſztásra ſemmi Szabadakaratja. Auguſtinusnak, értelmét helyeſsebbnek találták a' Kereſztyén Tudósok, hanem tsak hamar igen ſokann oda hagyták azt, mivel az felettébb keménynek láttzott, és az Auguſtinus', 's Pelágius' értelme közt ezen közép útat válaſztották: Van minden Emberbenn olly' jóra-való tehettség, melly ſzerént a' jót akarhatja, Sőt el-is kezdheti magától az Iſtennek tettző megjobbúlást, de hogy tovább viheſse, arra már különös Iſteni Kegyelem kell. Ezeket az Augu ſtinus'követői nevezték, *Semipelágianusoknak*. — Ezen három Értelemből a' *Synergisták*, eggy Negyediket tsináltak, azt állítvánn, hogy a' Megtérésnek oka az Iſten, az Évangéliom, és az Embernek Szabadakaratja. — Azutánn, mind a' két Proteſtans Ekklé'sia úgy állította-meg a' dolgot, hogy a' Megtérés' első pontjábann maga az Iſteni Kegyelem munkállódik, annak fojtatásábann pedig azzal eggyütt az Ember maga-is munkállódik. Mi annakokáért,

II.) A' Sz. Írás utánn azt állítjuk, hogy az Ember tsupánn maga' ereje által, a' maga' *Iſtennek tettző megjobbúlását* el-nem kezdheti, mint a' Semipelágianusok állították, ſem tökélletességre nem viheti, mint Pelágius tartotta, hanem az Iſieni Kegyelem ſzükségesképpenn mind a' kettőre megkivántatik, következésképpenn az Embernek, az Eset utánn a' Jó körűl-való erejéről, vagy Szabadakaratjáról azt tartjuk, hogy az Ember' Lelkének jóra-való tehettségei ugyan megvóltak, és megvagynak, de azok, elnyomvánn a' Teſtiség az Okoſságot, annyira erőtlenekké lettek, hogy az Ember mind azt, a' mit neki akarni, és tselekedni kellett-vólna, és úgy, a' mint az Iſten kívánta, végbe nem vihette, 's arra az Erköltsi jóságra, mellyet a'

Jésus' Tudománnya kíván magától fel nem emelkedhetett. Ezen Értelem' megállíttására jegyezzük - meg e' következendőket:

1.) Mikor a' Theologiábann a' Szabadakarat emlegettetik, nem arról a' Szabadságról van itt ſzó, mellyről régenn a' Léleklekt tudománybann, ma pedig a' Metaphysikábann ſzoktak tanittani; mert ſem eggyik, ſem másik Felekezete a' Theologusoknak az Embert Fának, vagy Kőnek nem mondta lenni; hanem a' Szabadakaratonn az Embernek azon állapotját értik, mellypél fogva Ő még az Évangeliom' esméretére nem jutvánn, és az a'hoz kötött Iſteni Segedelem nélkül lévénn, azokat, mellyeket az Iſten az Évangéliombann kíván, és úgy, a' mint kívánja 's mint a' jó Kereſztyén Ember azokat végbe viſzi, ſe' nem tudhatta, ſe' nem akarhatta, ſe' végbe nem vihette.

2. Noha igaz, hogy az Eset utánn olly' romlottsággal ſzülettetünk, hogy mi bűnre hajlandók vagyunk; de meg kell jegyezni, hogy ez a' romlottság nem a' Lélek' Eſsentiája' megromlásábann áll, mert a' Lélek' termeſzetét tsak a' Mindenható Iſten változtathatná-meg; a' pedig lehetetlen, hogy Ő azt bűnre változtatta vólna által (*a*); következésképpenn bír a' Lélek olly' terméſzeti tehettségekkel, mellyeknél fogva lehettséges, hogy a' magának hagyatott ember, p. o. a' Pogány, az ő módja ſzerént, tselekedhetik valami jót Ezt bizonyítják a' Tapaſztalás, és a' Hiſtóriák. Mert a' Kereſztyén Vallásonn kívül-lévő Emberek-is helyeſsenn tudják igazgatni a' Polgári társaságot, a' vétkezőt megbüntetik, az igazságot, mértékleteſséget 's a' t. gyakorolják, valamint ez, vagy amaz bűnt gyűlö-

(*a.*) *Pictét Theol. p.* 247. §. XI.

lölik. Maga a' Sz. Írás-is ezt így tanítja: *A' Pogányok*, úgymond Pál Apostol, *kiknek írott Törvénnyek nints, természet szerént a' törvényhez illő tselekedetet tselekesznek*, — hogy tselekedhetnek ezek így, ha a' jóra semmi természeti tehettségek nints. Sőt *magok'menthetetleneknek mondja azokat* (*a*), kik az Istentől eltávoztak; hogy' lehet pedig e' meg, ha még tsak a'jóra-való tehettsége sints meg a' Léleknek? — Híjjába-valók vólnának a' Szent Írásnak azon Intései-is, mellyekbenn a' gonosz ember serkentetik az ö úta' elhagyására, ha neki arra-való tehettsége éppenn nints. — Bizonyára kiki érez magábann Okosságot, mellyel a' Jót a' Rossztól meg lehet külömböztetni. Vesz kiki magábann észre Lelkiesméretet, melly érzi az Igazságot, és hamisságot. Hazud az, a' ki azt mondja, hogy ő ezekkel nem bír. — Maga ugyan Pál Apostol azt mondja, hogy neki *van akaratja a' jóra, de nem teheti* (*b*), miért mondanánk hát a' Sz. Írás ellen, hogy nekünk nints jóra-való tehettségünk? Már a' más Kérdés, ha tud-e' az ember ezekkel a' jóra-való tehettségekkel úgy élni, mint kellene, ollyanok-e' ezek, mint az Eset elött vóltak? — Innen a' mi Helvetiai Vallástételünk így ítél ezen matériábann: *Nem vétetett-el az embertől az Eset utánn-is az Ertelem. Nem fosztatott-meg az Akarattól*, 's kárhoztatja a' *Manichæusokat*, *a' kik meg fosztották az embert minden munkállódásra-való tehettségtől* (*c*).

Mikor tehát a' mondatik a' mi Hejdelbergai Katechismusunkbann az V-dik és VIII-dik Kérdésekbenn (: mellyeket sokann megtámadnak :)

 hogy

(*a*.) *Róm.* 1:20. 2:15. (*b*.) *Róm.* 7:18, 19. (*c*) *Helvétiai Vallástétel* IX. *R.* §. 2, 7.

hogy, mi semmi jót maguktól nem tselekedhetünk, minden jóra alkalmatlanok vagyunk, minden gonoszra pedig terméſzettel hajlandók, ezeket minden mi Theologusaink' értelme ſzerént így kell érteni: Olly', és annyi jókat nem tselekedhetünk magunktól, a' millyeneket, és a' mennyit az Iſten' Lelke' ſegedelme által a' megjobbúlt 's Kereſztyén Vallásra tértt emberek tselekeſznek, és a' mellyeknél fogva az Iſten előtt olly' kedvesek lehetnénk, mint a' Kereſztyén Vallás által megvilágosíttatott, és megjobbíttatott ember, — mert éppenn az adott ezen Kérdésre alkalmatoſságot: Van-e' az embernek Szabadakaratja? hogy Pelágius azt állította, hogy az ember magától, és minden Iſteni ſegedelem nélkül Iſtennek tettző, és tökélletes jókat tselekedhetik, a' mit Auguſtinus méltánn tagadott. Innen a' Helvetiai Vallástétel a' Pelágiánusokat azért kárhoztatja, hogy ők *elégséges Szabadakaratot tulajdoníttottak az eleſett embernek a' jónak tselekvésére*, nem pedig azért, hogy az embert a' megromlott állapotjábann-is valamennyire ſzabadnak lenni állították, vagy ollyannak, hogy ottannottann, a' maga' módja ſzerént valamitske jót tselekedtek (*a*). A' Kátéchismus-is így teſzi-fel a' Kérdést: *Megtarthatod-e*' tökélleteſsenn *mind azokat a' parantsolatokat?* mellyel felteſzi, hogy az Embernek valami gyenge, és erőtelen ſzabadsága lehet, de olly' éppenn nints, a' miről pedig itt ſzó van, hogy az ember Kereſztyéni tökélleteſséggel, és a'mint Iſtennek tettzik, a' Törvényt magától betölthetné. Azért ſem lehet a' mi Kátéchismuſunkat megtámadni, hogy az azt tanítja, hogy *terméſzettel hajlandók vagyunk az Iſtennek, és Fe-*

(*a.*) *Helv. Vallásttétel* IX. R. §. 10.

Felebarátunknak gyűlölésére, mert ez a' kifejezés tsak ennyit tefz: Közönséges, és minteggy terméfzeti dolog az az emberbenn, hogy ő, ha azon megromlott állapotjábann maradna, mellybe esett, az Iften, és Felebarátja eránt-való Kötelefségeket parantsoló Törvényeket illendő, és elégséges tifzteletbenn nem tudná tartani. —

Jegyzés. Ezen matériát elég bővenn, és fundamentomofsann előadta ama' közönségefsenn Orthodoxus nevet nyert Magyar Theologusunk T. Szikfzai György Úr a' Terméfzeti, és Kerefztyén Vallás nevű Könyvének 188, 189, 190, 191 oldalainn. Piktét azt mondja: Gratia communis quædam bona Spiritualia largitur reprobis. p. 480. §. 17.

3.) Ámbár bírjon-is a' Lélek jóra-való terméfzeti tehetségekkel, mint ezt tagadni nem-is lehet, és a' Pogány-is tehet valami jót: mindazáltal foha ő magától, és az Isteni Kegyelem' fegedelme nélkül a' Lelkiekbenn-való azon megvilágosíttatásra, 's erköltsi Jóságra fel nem emelkedhetik, mellyet az Iften kíván azoktól, a' kik a' Jésus Kriftus által fzerzett örök bóldogságbann réfzesíttetnek. Ennyit tefz, hogy nints Szabadakaratunk. És már erre tanú a' Tapafztalás, a' Hiftória, és a' Szent Írás, mellyek eggyaránt bizonyítják, hogy a' bűnös, és magának hagyattatott emberi Nemzet az Iftennek helyes Esméretébenn oda foha magától el nem mehetett, a' hova azok elmentek, kiket az Ifteni Kegyelem a' Kijelentésre méltóztatott, pedig nem igaz-e', hogy a' millyen esméretünk van az Iftenről, éppenn ollyan a' mi erköltsi Jóságunk (*a*). A' mi pedig különöfsenn a' Szív-

nek

(*a.*) *Róm.* 1: 21-23. *Éf.* 2: 12.

nek állapotját vagy az erköltsiséget illeti, tudjuk a' Históriákból, hogy a' Pogányok melly iszonyú bűnökbenn lélegzettek. Az ő tolvaj, 's buja Isteneik, a' Vallásbeli Tzeremoniák, a' Bakhanáliák, Luperkáliák, Vénusnak Innepei, 's a' t. nevelték ezeknek erköltstelenségeket. — A' Szent Írás eggyátallyábann tagadja, hogy valaha a' magának hagyatott ember azon erköltsiségre mehetett vólna magától, mellyre a' Keresztyén Ember az Isten' segedelménél fogva elmehet. Ezért nevezi a' Szent Írás az Evangéliom, és a' Szent Lélek által meg nem jobbíttatott embereket *Újjászülletetleneknek*, — *a' test' tettzése szerént járóknak*, — *Isten' ditsőségétől elmaradtaknak*, — *erőtleneknek a' Testnek miatta*, — *a' test' böltsességére halgatóknak*, *mellynek bolondságnak tettzik*, *a' mi az Isten' Lelkéé* — (*a*). Mind ezen kifejezésekkel azt állítja a' Szent Írás, hogy az ember magától az Isteni segedelem nélkül arra a' tökélletességre az esméretbenn és jóságbann fel nem emelkedhetett, mellyel a' Keresztyén ember ditsekedhetik, és a' mellyet az Isten kíván. — Eggyszóval, nints ennél semmi bizonyosabb, és minden Filosofus-is megengedi ezt, hogy míg az ember Testi, vagy a' Testnek rabságábann van, egyedül arra halgatvánn, addig ő neki lehetetlen szabadakarattal bírni, az az, az Isten', és Okosság' Törvénnyei szerént-való jókat, és pedig egyedül azon Isteni Törvények eránt-való tiszteletből tselekedni, mert az Okosság el van nyomva a' Test által, és sem a' magábann lévő, sem az Isten által különösenn-is nyilvánnvalókká tett Törvényeket tiszteletbenn nem tarthat-

(*a*.) *Ef*. 2: 1-5. *Róm*. 3: 23. 8: 3, 7. *Ján*. 3: 6. 1 *Kór*. 2: 14.

hatja: de mihelyt Lelki az ember, vagy az Évangéliommal eggyütt munkállódó Szent Lélek által megtéríttetett, és azon maximákra halgat, mellyek nem a' Teſtből, hanem a' Lélekből vétetnek, 's mellyek az Évangéliom által tudtunkra adattattak már akkor, de mindég az Iſten' ſegedelmével tselekedhetik jót. — Ezekből lehet megérteni a' régi Theologusoknak ezen állíttásokat: *Homo habet liberum arbitrium in naturalibus, non vero in Spiritualibus*, az az, van az embernek Szabadakaratja a' Terméſzetiekbenn, de nints a' Lelkiekbenn, vagy: az Évangéliom' esméreténn kívül-lévő ember, p. o. a' Pogány, betű ſzerént, és legaliter tselekedhetik jót; mert ha alami'snálkodott, e' betű ſzerént, legaliter, és a' tselekedet' külső terméſzetére nézve jó; de azért e' nem igazi jó tselekedet, vagy nem *Lelki*, mert ez abbann áll, mikor az ember nem a' külső dolgokra, haſzonra, 's hírre-való tekintetből, hanem tiſzta maximákból, egyedül az Iſten' Törvénnyei eránt-való tiſzteletből viſz-végbe valamit.

III.) A' mi pedig ezen Kérdést illeti: Valyon abbann a' ſzempillantásbann, mikor az Ember megtér, vagy akkor, mikor a Nemkereſztyén Ember arra határozza magát, hogy Ő az eddig-való gondolkodása' 's tselekvése' módjáról egéſſzenn lemond, a' Kereſztyén Vallást beveſzi, és azt követi, tsupánn magától munkállódik-e' vagy a' Szent Lélekkel eggyütt, vagy tsupánn a' Szent Léleknek kell ezen Megtérésbeli első munkát tulajdoníttani, erre ezeket jegyezzük-meg:

1.) Nem lehet meghatározni, hogy ezen megtérés' legelső pertzentésébenn, mit, és mennyit tselekſzik az Iſten, és az ember, és hogy hol,

hol, 's mikor ſzűnik-meg az Iſten, 's mikor kezd az ember maga munkállódni.

2.) A' Theologusok abbann eggyeznek-meg, hogy az ember' megtérése' legelső pontjábann az Iſten maga munkállódik, és így az ember ekkor ſzenvedő, nem pedig tselekvőképpenn van (: *Homo habet ſe in primo momento Converſionis paſſive, non vero active* :). Az ugyan-is lehetetlenség, hogy az a' nagy változás megeshesſen az emberenn, hogy Pogányból jó Kereſztyén lehesſen, hanemha az Értelem a' Vallás' Igazságai' és kötelesſég' dolgaibann megvilágosíttatik; — hanemha a' Szívnek alkalmatosſág adatik arra, hogy érezze a' bűnnek törvénytelen, és a' Virtusnak ſzükséges vóltát; — hanemha állandó meghatározás, és késſzség ſzármazik benne a' jónak ſzeretete, és a' roſſznak gyűlölése eránt; ezeket pedig az ember magától végbe nem viheti. Mert ő az Eset utánn erőtelenebb Értelemmel bír, mint ſem a' Kereſztyén Vallás' Igazságait magától feltalálhatta, és a' megrögzött teſti roſſz kívánságoknak, 's bűnre-való nagy hajlandóságnak, roſſz példák által-való eltsábíttatásnak, úgy ellentálhatott vólna, mint azt a' Kereſztyén Vallás kívánja. Aztis továbbá, nem különösſenn az Iſtennek kell-e' tulajdoníttani, hogy az ember olly' környűlállásſok közé helyheztettetik, mellyekkel ő a' maga' megjobbíttására élhet? — hogy olly' tudományt hirdettet nékünk, mellynek ereje van az ember' meggyőzésére? hogy olly' tehettségekkel ruházott-fel, mellyek által azt felfoghatjuk? Az én életem' fenntartása-is tulajdonképpenn az Iſtené, mivel Ő ád eledelt, és más eſzközöket annak feltartására: így van itt-is a' dolog. Innen világosſann-is mondja az Írás, hogy *Iſten az, a' ki azt tselekſzi bennünk, mind hogy*

akar-

akarjuk, mind hogy véghezvihefsük a' jót. A' Kriftus pedig így fzóll: *Senki nem jöhet én utánnam, hanemha az Atya vonándja*, az az, tanítja a' maga' akaratjára, — hogy Pál és Apollós, mint efzközök, hirdetik az Évangéliomot, de az *Iften adja az előmenetelt* (*a*). Utóljára, a' Szent Írás a' megtérés' pontját: *Ujjá-való teremtetésnek*, *Ujjáfzülésnek*, *feltámafztásnak* nevezvénn, azt adja ezzel tudtunkra, hogy az ember tehetetlen magától ezt a' nagy változást úgy végbevinni, mint az Iften kívánja, és hogy azt egyedül az Ifteni Kegyelemnek kell tulajdoníttani.

3.) Ámbár pedig Ifteni Segedelem kívántafsék -is az Ember' megteríttésére: mindazáltal magának az Embernek-is munkásnak kell magát mutatni az Efzközök' elfogadásábann, és hogy ezen Segedelemre magát méltóvá tegye: következésképpenn nem mint tőkékbenn, hanem, mint Szabad Valókbann úgy munkállódik bennünk a' Szent Lélek.

III. RÉSZ.

A' Hitről.

CXIV. §.

Hitről-való megfogás.

Az Elhivásnak, vagy Megteríttésnek gyümöltsei a' Hit, és a' Kerefztyéni kegyes élet. — A' Hitről, mivel ez a' Kerefztyén Vallásbann igen fon-

(*a.*) *Fil.* 2: 13. *Ján.* 6: 44. 1 *Kór.* 3: 6. *Tsel.* 16, 14. *Jak.* 1: 17.

fontos dolog, szükség magunknak jó megfogást tsinálni; mert az erről-való hibás előterjesztések és megfogások okozták azt, hogy a' Keresztyén Vallást annak tsúfolói olly' Vallásnak állították lenni, mellybenn semmit oknál fogva tudni, és érteni nem lehet, de nem-is kell, hanem *tsak hinni* kell ebben mindent. A' Hit tehát átaljábann szólvánn (mert a' Keresztyén Vallás okos hitet kíván) áll *valamely dolognak elegedendő és tsalhatatlan okoknál fogva-való bevetelébenn.* És így, ezen meghatározásnál fogva én reám nézve, a' ki hiszek valamit *Subjectiva* tekintetbenn éppenn annyi a' Hit, mint *Objectiva* tekintetbenn a' *Tudás*; mert én hiszem a' Lélek' halhatatlanságát, tudom pedig, hogy a'hol két eggymáshoz hajló linea öszveakad, ott eggy Szegelet esik, de amaz Subjective éppen olly' bizonyos én előttem, mint emez Objective, mivel, a' mint ott a' Tudás, úgy itt a' Hit elegedendő 's tsalhatatlan okoknál fogva ment-végbe. E' szerént mikor a' Naturalista azzal tsúfolja a' Keresztyént, hogy ez *tsak hisz*, én nem szégyenlem-el magamat-azonn; mert ő ekkor vagy Objectiva, vagy Subjectiva Hitet ért. Az én Subjectiva hitemről, vagy én rólam Hivőről, azt nem mondhatja, hogy *tsak hiszek*; mert én elegedendő, és tsalhatatlan okoknál fogva vettem ezt, vagy amazt bé. Itt hát nem lehet azt mondani, hogy én *tsak hiszek*, mivel az illyen Hit annyi mint a' Tudás, mivel elegedendő okoknál fogva-való meggyőzettetésből származott az. — Ha pedig Objectiva Hitet ért, akkor örömmel megvallom, hogy *tsak hiszek*; mert én az Istent, 's az ő tökélletességeit, vagy azt a' Tárgyat, a' kit hiszek, éppenn úgy nem láthatom és nem tapogathatom mint ő: azért itt tulajdonképpenn tudnom nem lehet, hanem *tsak hiszek* itt. De ez az Obje-

ctiva

ctiva Hitem-is okos Hit; mert, hogy azt a' Tárgyat, mellyet hiſzek, ollyannak hiſzem, mint a' millyennek hiſzem, arra nekem elégséges okaim vagynak.

Már a' Hitnek ezen meghatározásánál fogva megkülömböztetik a' Hit a' *Vélekedéstől*, melly ugyan Subjectiva, de elégtelen okokonn épült. — A' *Tudás*tól, melly a' tapaſztalás alá eső tárgyakbann (objecta) lévő okoknál fogva-való meggyőzettetésbenn áll. De az-is megtettzik ebből hogy mi a' *Vak Hit*, mikor t. i. nints az Embernek ſemmi oka, vagy, a' mi van, az tellyesſéggel nem elégséges arra, hogy az ember valamit bevegyen.

CXIV. §.

Kereſztyén Hit. — Idvezítő Hit — 's más nemei a' Hitnek.

A' ki a' Kereſztyén Vallásnak azon igazságait, igéreteit, fenyegetéseit, erköltsi parantsolatit, mellyek az Évangéliombann befoglaltatnak, igazaknak lenni megesméri, azokat beveſzi, és magát azok által köteleztetettnek tartja, az illy' Hit közönségesſenn *Kereſztyén Hitnek* neveztetik. Itt az elegedendő Ok az Iſtennek tanúbizonysága, a' Tudománynak Iſteni vólta, az igazságok' termeſzete, okosſággal megeggyező vóltok, tsudák, jövendölések 's a' t. — Különösſenn pedig az arról-való meggyőzettetés, hogy az Iſten a' Kriſtusnak haláláért minden én bűneim' büntetését kéſz elengedni, és tőlem, mint ezen halálhoz tellyes bizodalommal ragaſzkodótól azt kivánja, hogy az Évangéliom' parantsolati ſzerént-való kegyes életet éljek, 's ezt tel-

lyesíttem-is, neveztetik *Idvezíttő Hitnek*, mivel azt adom ezen hitem által elő, hogy mitsoda módját hiszem az én idvezíttésemnek. Hogy az Idvezíttő Hitnek illyennek kell lenni, megtetszik a' Sz. Írásból, melly a' mi bűnünk' botsánatját, 's örök boldogságunkat a' Kristus' halálának tulajdonítja. De az a' Halál soha nekünk másképpenn nem használhat, hanem ha azt az Isten' szavára olly' nagy árúnak lenni elhilzszük, mint a' millyennek azt az Évangéliom írja: látni-való tehát, hogy az Idvezíttő Hitről-való megfogásnak magábann kell foglalni azt, hogy az ember hidje, hogy ő a' bűn'botsánatját a' Kristus' haláláért nyeri. Így tanítja ezt Pál Apostol: *Megigazúlvánn*, úgymond *hitnek általa békességünk vagyon Istennél a' Jésus Kristus által*, az az Ártatlanoknak itéltetünk az Istentől a' Jésus Kristus' érdemébenn-való hitnél fogva (*a*). Minthogy pedig a' mint Jakab Apostol szóll a' *tsupa Hit magábann senkit meg nem tart* és hijjába hiszi valaki a' legerősebb hittel, hogy a' Jésus ő érette-is meghólt, ha az ő parantsolati szerént nem él: azért-is az Idvezíttő Hitről-való megfogásbann annak-is benne kell lenni; hogy a' Kristus' halála által idvezülni akaró ember az ő parantsolati szerént éljen. Így köti-öszve Szent Pál Apostol ezt a' kettöt: *Semmi kárhoztatások nintsen* úgymond *azoknak, kik a' Jésus Kristusbann vagynak*, az az hisznek, *kik nem test szerént, hanem Lélek szerént járnak* (*b*). Az Idvezíttő Hitnek eddig leírt természetéből látnivaló, hogy arra megkívántatik.

1.) *Az Esméret*, mert hogy' hidje azt el az ember, a' miről még semmi esmérete sints.

Ter-

(*a*) *Róm.* 5: 1. *'Sid.* 11: 6. (*b*) *Róm.* 8: 1. *Róm.* 3: 31.

Természeti dolog-is az, hogy a' kibenn igaz hit van, annak legyen esmérete az Istenről, a' Jésus' Személlyéről, tudományáról, halála' betséről, és a' maga' bűnös vóltáról. *Róm.* 10: 14. *Ján.* 17. 3.

2.) *Meggyőzettetés*, vagy *reáhagyás*, *megeggyezés* (*assensus*) az az, a' melly esméreteket tsinált magának, az Évangéliom' taníttási utánn az Istenről, a' Kristus által-való idvezíttésről, arról legkissebbet se' kételkedjen, és abbann a' Módbann, mellyet az Isten rendelt a' bűn' megbotsáttására, megnyugodjon, 's egyedül azt tartsa tökélletesnek.

3.) *A' Kristus' Érdeme' elfogása* (*apprehensio meriti Christi*) vagy a'hoz-való ragaszkodás, annak magamévá-való tétele, vagy magamra-való alkalmaztatása, az az, mikor én elhiszem azt, hogy engem' az Isten úgy néz a' Kristusért, mintha én ártatlan vólnék, és ezt kérem-is az Istentől, hogy a' Kristusért legyen énnékem kegyelmes, a' kinek magambann nints az az érdemem, hogy azért kegyelmet reménylhetnék.

4.) *Bizodalom*, melly abbeli erős meggyőzettetésbenn áll, hogy az Isten kész az én bűneimet megbotsáttani, és az örök boldogságbann részesítni. *Gal.* 2: 20. 1 *Tim.* 1: 16. *Efés.* 3: 12. 1 *Ján.* 5: 14.

Mindezekhez pedig mellé kell járúlni a' Kegyes életnek; mert a' lehetetlen dolog, hogy a' Kristus' haláláért várhassa valaki az idvességet, ha annak parantsolati szerént nem él. — Ez az Idvezíttő Hit neveztetik *Élő Hitnek*-is, a' melly t. i. szüntelen Virtusok által munkás, mellynek ellenébe van téve a' *Megholt*, *vagy tsupa Históriai Hit*, melly abbann áll, mikor az Embernek van esmérete a' Keresztyén Vallásról, elhiszi azt, de ez a' Hit jótselekedetbenn magát nem

mutatja-ki *(c)*. A' Theoretika és Praktika hitenn mit kellefsék érteni, a' megmondattakból megtettzik, valamint az-is hogy a' *Hitnek tárgya* az egéfz Sz. Írás, de kivált annak a' Jéfus Kriftusról 's a' mi Idezíttetésünkről-való tudománnya.

CXV. §.

Miért tefzi a' Sz. Írás a' Hitet, olly' fzükséges-sé az Idvefségre, hogy e' nélkül idvezülni éppenn nem lehet?

Hogy az Írás a' Hitet az idvefségre elmulhatatlanúl fzükségesnek tartja, annak okait ezekbenn lehet találni:

1). A' Hitnek nagy befojása van a' mi erköltsi megjobbúlásunkra, nem tsak annyibann, hogy az, az Iften eránt-való Szeretetet 's a' t. miveli az emberbenn, hanem azért-is, mivel az, a' ki igazánn hifz, minden végbevitt büne körül, fokkal több fájdalmat, nagyobb Kárt érez, mint az, a' ki nem hifz; mert tudja, hogy melly nagy büntetésre vólna méltó, és az Iften miket tsekekedett ö érette, 's ennél fogva tartóztatja magát a' hasonló vétkektöl, 's az Iftennek tettzö életbenn elébbmegy. A' Hit tehát az Erköltsi megjobbúlásnak efzköze lévénn, pedig tsak azoké a' Mennyeknek Orfzága, a' kik az Iften' akaratját tselekefzik; nem tsuda ha az Írás a' Hitet az idvefségre olly' fzükségesnek lenni állítja. —

2.) Nem lehet gondolni, hogy az Iften külömbenn megbotsáttaná a' mi büneinket, hanem ha mi, a' kikkel már az Évangeliom közöltetett

(c) *Jak.* 2: 17: 20. *Mát.* 7: 21.

tett, azt az ő ſzavára elhiſzſzük, hegy ő kéſz ezt a' Kriſtusért megtselekedni. Mert mint az Emberek elött tsak úgy tellyesíttetik-bé az igéret, ha az, a' kinek valami igértetett azt elfogadta: így az Iſten ſem varrja a' mi nyakunkba az idveſséget, hanemha az ő a' felől-való igéretét elfogadjuk: elfogadni pedig az Iſten' igéretét annyit teſz mint azt elhinni, hogy ö ezt akarja, 's meg-is teheti, és énnekem-ís erre ſzükségem van. —

3.) A' dolognak termeſzete-is úgy hozza azt magával, hogy mikor az Iſten olly' tsudálatos nagy dolgot teſz nekünk nyilvánnvalóvá, hogy ő kéſz a' Kriſtus' haláláért a' mi bűneinket elengedni', azt mi, az ő tökélletefségeinek, igaz mondóságának 's a' t. meggondolásából igaznak tartsuk; de az olly' dolgot melly ez utánn tellyesíttetik-bé, hinni ſzoktuk.

4. Nagy befojása van a' Kereſztyén Hitnek a' Vallásbeli hellyes esméreteknek megſzerezhetésére. A' ki ugyan-is az Iſtent ollyannak esmeri, mint a' millyennek a' Hivő Kereſztyén ember, az, az Iſten' Igazságáról, Szentségéről, Jóságáról 's a' t. ſoha többé nem kételkedik, — valamint azt-is tudja, hogy miképpen kell Ötet tiſztelni. A' Kereſztyén Vallás' elhivése tselekedte azt, hogy a' 'Sidók, és Pogányok elhagyván az ö Vallásbeli tévelygéseket, és babonáikat a' Kereſztyén Ekklésiába általjöttek, Már ha azoknak idveſségek bizonyosabb, a' kiknek az Iſtenről, és az ő általa-való Idvezíttésnek útjáról hellyes megesméretek van: látni-való, hogy ebbenn a' tekintetbenn-is ſzükséges a' Hit az idveſségre.

5.) Sok nyughatatlankodásokkal küſzködik az az ember, söt kéttségbe-is esik mint a' Pogány, a' ki nem tudja azt a' módot, melly által lehet

a' bűnbotsánatot reményleni : ellenbenn a' ki hiszi, hogy az Isten késsz a' Jésus' haláláért bűneinket megbotsáttani, ennek életébenn, és halálábann elégséges vigasztalása van.

És így a' Hit átallyábann, az az, mind a' Históriai, mind az Idvezíttő Hit szükséges az idvességre. A' Históriai Hit szükséges: mert miképpenn hinnénk abbann, a' ki felől még semmit sem hallottunk ; és minekelőtte tselekednénk, söt tsak a' tselekvésre-való köteleztetést esmernénk, a'vagy nem szükség-e' tudnunk, hogy mi, az, a' mit tselekedni kötelesek vagyunk : Az idvezíttő Hit-is szükséges, mert azt mondja a' Jésus: *Nem minden, a' ki azt mondja nekem Uram Uram, megyen-bé a' Mennyorszagba, hanem a' ki az én Mennyei Atyámnak akaratját tselekeszi.*

CXVI. §.

Miképpenn, és kikről kell érteni ezt a' Szent Irásbeli igazságot : Hit nélkül idvezűlni lehetetlen.

A' Szent Írás világosann mondja, hogy *Hit nélkül lehetetlen, hogy valaki Isten előtt kedves légyen* : és hogy a' Jésusbann-való Hit által idvezűlünk; mellyből látni-való, hogy ez azokról mondatik, a' kik előtt az Évangéliom esmeretes. Mert a' Pogányokról ugyan az Írás ezt nem mondhatja : mert az Isten lehetetlenséget senkitől sem kíván ; a' Kristus előtt élt, és ma-is élö sok Pogányoknak pedig lehetetlenség vólt valamit tsak tudni-is a' Kristusról. A' bizonyos, hogy Pál Apostol nem azt teszi a' Kristus előtt élt Pogányok' nemidvezűlhetésének okáúl, hogy ők a' Kristusbann nem hittek, hanem azt, hogy

a'

a' Világ' alkotmánnyából megesmert Istent nem tisztelték, és az Okosság' 's Lelki esméret' szavát magokbann elnyomvánn mindenféle vétkekbenn lélegzettek *Róm.* 1: 18—32. Ki itélhetné a' Kisdedet azért halálra, hogy ő még nem ehetik: így kárhoztathatja-e' azért az Isten a' Pogányt, hogy őneki nem vólt abbann módja, hogy a' Jésusról valamit hallvánn ő benne hihetett vólna. — Maga a' Jésus azt parantsolja, hogy előre *megtaníttsák* az Apostolok azokat, a' kikhez mennek, és azutánn mondja, hogy *a' ki nem hiszen elkárhozik*: és így a' kivel közöltetett az Évangéliom és még sem hisz, arról mondja az Úr Jésus: *A' ki nem hiszen a' Fiúnak, nem látja az életet, hanem az Istennek haragja marad rajta Ján.* 3: 36. E' szerént mi a' magunk' idvezíttése' módját tudjuk: másokét az Isten tudja. Nekünk mondja az Írás: Hit nélkül idvezűlni lehetetlen; melly nagy ellensége hát az magának, a' ki az idvesség' ezen útát tudja, és azonn járni nem akar.

Jegyzés: Kérdésbe teszik a' Theologusok, ha vólt-é az Ó Testamentombann a' Hit olly' szorosann parntsolva, mint az Újj Testamentombann, és hogy' lehettek ők a' Jésusba vetett Hit által, *Tsel.* 15: 11. bóldogokká? Erre jegyezzük-meg e' következendőket. 1) Az Ó Testamentombann ez a' szó, Hit, sokszor fordúl-elő, de többnyire Hűséget, Isten' igéretei eránt-való bízodalmat, 's kegyes életet jelent. Innen mondatik, hogy Ábrahámnak Hite tulajdoníttaték néki igazságára, az az, az Isten' Igéretébenn-való megnyúgvás'-nál fogva kedvet talált Isten előtt. Így 2. Kir. 12: 15. 22: 7. — 2) Az Isten a' 'Sidóktól több Hitet nem kivánhatott, mint a' mennyi Igéreteket nékik tudtokra adott; és így a' mennyi mértékbenn az I-

ſten a' Meſsiásról ő nékik valamit kijelentett, annyibann megkívánhatta tőlök a' hitelt. Az áldozatoknál fogva-is emlékeztethettek a' Kriſtus' áldozatjára; és a' ki így hitt az eljövendő Meſsiásbann, annak bizonyoſsan vólt-is Hite.

CXVII. §.

Közönséges Jegyzések.

Ezen materiábann jegyezzük-meg e' következendőket:

1.) A' Hitnek ſzerzője az Iſten mint ezt Szent Pál így tanítja: *Tinéktek adatott nem tsak hogy hidjetek a' Kriſtusbann, hanem hogy ſzenvedjetek-is ő érette.* Másutt pedig: *Kegyelemből tartattatok-meg Hitnek általa, és ez nem ti tőletek vagyon Iſten' ajándéka ez.* Ezennkívül, az Iſten *Világoſságok' Attyának neveztetik, a' kitől ſzáll-alá minden jó adomány*: a' Hitre pedig megkívántatik, hogy az elme megvilágosíttaſson azon dolgokbann, mellyek a' Hitnek tárgyai. Végezetre, az Iſten azon Eſzköznek-is t. i. az Evangéliomnak ſzerzője, melly által a' Hit ſzereztetik, mert a' *Hit a' hallásból van, a' hallás pedig az Iſten' Igéjéből*, és ezenn fellyül, az Evangéliommal eggyütt munkállódik az Iſtennek Szent Lelke a' bűnös ember' megvilágosíttásábann *Fil.* 1: 29. *Eféſ.* 2: 8. *Jak.* 1: 17. *Róm.* 16: 17. Ebből az okból

2.) Az Hit nem tsak minden Kételkedést kirekeſzt, hanem tökélletes és erős bizonyoſságot-is kíván. *Jak.* 1: 6. 1 *Tim.* 1: 12.

3.) A' Theoretika Hit, a' hova tartozik a' tsupa Históriai Hit, Tsudatételeknek Hite, Ideig-való, és képzelt Hit. *Mát.* 13: 20, 22. *Ján.* 16: abbann külömbözik a' Praktika Hittől, hogy

ez

ez az egéſz életbenn jóságos tselekedetbenn, 's az Évangéliom' prantsolati' követésébenn mutatja-ki magát, ama' pedig nem; mert a' tsak az Értelembenn marad, és |a' Szívbe ſoha által nem megy. Mind a' két Hit' neme lehet Erős, és Gyenge Hit.

4.) Az Elválaſztattak megmaradnak a' Hitbenn és ezt azok el nem veſztik, nem azért mintha magoknak hagyattatván el nem veſzthetnék, hanem mivel az ő Idvezíttésekről-való Végzés változhatatlan. *Róm.* 8: 37, 38. *Ján.* 10: 27. *Ján.* 3: 16, 36.

5.) Bizonyos lehet az ember az ő Hitéről a' tselekedetekből. *Jak.* 2: 18. Innen Pál Apoſtol világoſsann mondja: *Tudom kinek hittem.* 2 *Tim.* 1; 12. 1 *Ján.* 5: 10.

IV. RÉSZ.

A' megigazíttásról (*Juſtificatio*).

CXVIII. §.

A' megigazíttásról, 's megigazúlásról-való megfogás.

A' ki a' fellyebb előadott Idvezíttő Hittel hiſz a' Kriſtusbann, azt az Iſten megigazíttja: *ártatlannak itéli*, vétetvénn ez a' ſzóllás' formája a' Világi Törvényſzékektől, mellyekenn a' ki bűnösnek nem találtatik, ártatlannak itéltetik, nem büntettetik-meg, és abbann a' Privilegiumbann, mellyről a' Kérdés vólt, a' Bíró' Sententiája által réſzesíttetik, és meg erősíttetik (*a*).

 In-

(*a*) *Stoſch.* §. 302, 303.

Innen a' Megigazíttás-is kettőt foglal-magábann, a' bűnöknek büntetése' elengedését, és az Örök Ditsőſségbenn, vagy bóldógságbann-való réſzesíttetést: a' honnan a' Megigazíttást ekképpenn lehet meghatározni, hogy az, az Iſtennek abbeli Végzése, és Birói Munkája, melly ſzerént „a' Kriſtus' elégtételének, és tökélletes engedel„meſségének nékünk-való tulajdoníttásáért, a' „Szent és kegyes élet' álhatatos gyakorlásának, „és az azzal öſzveköttetett igaz Hitnek, mint azt „elfogó Eſzköznek feltétele alatt minden bűneink' „büntetését elengedi, és az Örök bóldogságra juſt ád. És így a' Megigazúlás (mert a' Megigazíttás az emberre nézve így neveztetik (áll a' Kereſztyén Embernek a' felől-való meggyőzettetésébenn, hogy az Iſten, minden mi tökélletlenségünk mellett-is a' Kriſtus' érdeméhez-való ragaſzkodás által az igaz Megjobbúlás' feltétele alatt kéſz bűneinket meg botsáttani, 's bennünket annak idejébenn idvezítni. — Az Iſtennek ebbeli tselekedete neveztetik *Törvényſzéki tsekedetnek*, mivel az Iſtennek ezen munkája ollyan, mint a' Törvényſzékenn a' Bíróé, mikor az, a' beidéztetett Személlyt ártatlannak itéli; — és azért-is mivel ezzel azt akarják mondani, hogy mint az Ártatlannak itéltetett ſzemélybenn nem tetetett valami belső változás, hanem hogy ő ártatlannak itéltetett az a' Biró' munkája vólt: Így a' Megigazíttatott emberbenn ſem esik ekkor ſemmi változás, mintha t. i. az Iſten valami ſzentséget öntene ekkor a' bűnös emberbe, és az Igazságtalanból igazat tenne; mert így a' Megigazíttás tsak annyi vólna mint a' Megjóbbíttás, pedig ezt a' Szent Írás eggymástól megkülömbözteti: *Megmosattattatok, Megſzenteltettetek, Megigazíttattatok az Úr Jéſus' Nevébenn* 1 *Kór.* 6: 11. De ezenn fellyül így az em-

emberbenn lévő Szentségből (*inhærens infusa Sanctitas*) fojtattatnék - le az ember' Megigazíttása, és valami jótselekedetbeli érdemünk tétetnefel ez által, mellynél fogva kívánhatnánk azt, hogy az Isten Megigazíttson bennünket: ezt pedig a' Szent Írás az Isten' ingyen-való, 's kegyelembeli munkájának nevezi, és okának a' Kristus' érdemét teszi. — Hogy ezen két értelmet rövidedenn kitehessék a' Theologusok, a' Miénket nevezték *Iustificatio Forensis*, Törvényszéki Megigazíttásnak. A' velünk ellenkezőkét pedig *Iustificatio Physica et Hyperphysica*, melly szerént valamelly embernek természeti állapotja természet felett-való erő által másra elváltozik, eddig p. o. vólt az ember roszsz ember 's a' Megígazíttás által eggyszerre jóvá tétetik.

CXIX. §.

Tanítt-e' a' Szent Írás olly' Megigazíttást, mint a' millyent meghatározánk?

Olly' Megiazíttäst mellyet ide fellyebb meghatároztunk tanítt a' Sz. Írás. Ugyan-is

I.) A' mi illeti ezen szókat: δικαιος, δικαιεσθαι, mellyekkel t. i. a' Megigazíttás, és az ember' részéről a' Megigazúlás tétetnek-ki, bizonyos, hogy ez a' Szent Írásbann egyebek közt: Megnembüntetést, ártatlannak - való itéltetést-is jelent. Így Pilátusnak ezen mondásábann: *Ártatlan vagyok ez Igaznak véréről.*, ez a' szó δικαιος, Igaz, annyit tesz, mint, ártatlan. Hogy pedig ez a' szó δικαιωσθαι *megigazítni*, annyit tesz mint ártalannak, vagy a' büntetés alól felszabadíttatottnak itéltetni, ez-is világos a' Szent Írásból. Azt mondja ugyan-is. Pál Apostol *Róm.* 8: 30.

A'

A' kiket az Isten megigazított, azokat meg-is ditsőítette, de meg ditsőítheti-e' az Isten a' bűnöst, vagy örök bóldogsába réfzeltetheti-e' hanemha az ő bűne' büntetését-is elengedi? Ezenn fellyűl ezt a' fzót *megigazíttani*, ezzel tseréli-fel Pál Apostol: *tulajdoníttani az Igazságot*, (λογισεσθαι δικαιοσυνην) az az úgy nézi az Isten az embert, mint igazat, vagy ártatlant, mellynek az ellenkezője ez: *tulajdonítja a' vétket*, az az, úgy bánik vele mint bűnössel, megbünteti: következésképpenn megigazíttani annyit tefz, mint a' büntetések alól felfzabadíttani *Róm.* 4: 5, 6, 7, 8. — Másutt pedig, és ugyanazon öfzveköttetésbenn ezen kifejezést: *Megigazúltunk a' Jésus' vére által*, ezzel váltja-fel: *A' Jésus által békéltetést nyertünk*, *Istennel békességünk van*, az az, Ő vitte-végbe, hogy az Isten nem büntet-meg, és hogy fzeretettel viseltetik hozzánk. *Róm.* 5: 1, 9, 11. — Utóllyára az *Isten kárhoztatni* akkor mondatik, mikor büntet; és így az ellentétel' értelme fzerént, megigazítt akkor, mikor *meg nem büntet*, a' honnan Pál Apostol e' kettőt eggymásnak így tefzi ellenek: *Isten az a' ki megigazítt*, *kitsoda a' ki kárhoztatna.* — *Róm.* 8: 33, 34. Ezen jegyzéseknél fogva világos, hogy *megigazíttani* annyit tefz a' Szent Írásbann, mint, ártatlannak itéltetni, meg nem büntettetni. De ez-is bizonyos ezekből, hogy mivel a' vádoltatásnak kárhoztatásnak, megbüntetésnek tétettetik ez a' fzó ellenébe. *Róm.* 8: 33, 34. tehát Törvényfzéki értelembenn vétetik ez a' Szent Írásbann.

II. Az Isten az a' ki megigazítt, vagy Ő a' Megigazíttást végbevívő Ok (: *Caussa efficiens*:) mert tsak Ő botsáthatja-meg a' bűnt. Az ő Törvénnyét, 's eránta-való kötelességünket tapodtuk-meg: tehát tsak Ő engedhet-meg más nem.

De

De az örök bóldogságba-is senki más engem' nem részesíthet; mert több Mindenható Ő nálánál nints. Világos-is ez a' Szent Írásból, a' melly ezt az egész munkát és Intézetet az Isten' Jóságának, és emberekhez-való szeretetének tulajdonítja: *Megigazúlunk* úgymond Pál Apostol, *ingyen, Isten' Kegyelméből a' Jésus Kristusbann lett váltságnak által a, kit az Isten rendelt engesztelő áldozatúl Róm.* 3: 24, 25. Így *Ján.* 3: 16. 1 *Ján.* 4: 9, 10. *Róm.* 5: 8. 8: 33-39. *Ef.* 2: 8, 9.

III. Ez az Isten által-való megigazíttás kettőt foglal-magábann t. i. *a' bűnök' büntetése' elengedését és az örök boldogságra - való jusadást.* Ugyan-is a' Kristus' tökélletes engedelmessége leg-főbb jutalomra méltó; minthogy pedig a' bűnök' botsánatja, és az örök élet eggyüttvéve a' legfőbb jutalom; tehát ezen kettőt magábann kell az ő általa-való meggazúlásnak foglalni. — De lehetetlenség-is ennek másképpenn lenni: mert örök boldogságot a' bűn' büntetései' élengedése nélkül még tsak nem-is képzelhetni', és ezt a' nélkül birni mit tenne? és így hogy azt megnyerjük, ennek szükségesképpenn meg kell már lenni: következésképpenn kettőben áll a' Megigazíttás' természete. Innen maga a' Jésus ezt a' kettőt öszveköti: *Ugy szerette* úgymond *az Isten e' Világot, hogy az ő eggyetlen-egy szülött Fiát adná, hogy minden valaki hiszen ő benne el-ne veszszen; hanem örök élete légyen.* Pál Apostol pedig azt mondja: *A' kiket az Isten megigazított, azokat meg-is dítsőitette, és ha az Isten az ő tulajdon fiát adta mi érettünk miért nem adna-meg az ő Fiával nékünk mindeneket Ján.* 3: 16. *Ján.* 5: 24. *Róm.* 6: 23. 8: 30.

IV. Fundamentoma, vagy érdemlő Oka (: *Caussa meritoria*:) a' Megigazításnak a' Jésus

ſus' Érdeme, vagy mind az, a' mit a' Jésus az emberi Nemzett helyet tartozatlanúl tselekedett, és ſzenvedett. Ez ugyan-is tagadhatatlan Tudománnya a' Szent Írásnak, hogy az Iſten, a' kinn áll a' bűnök' botsánatja, a' Jésusért engedi-el minden mi bűneink' bűntetését. — *Az Iſten* úgymond Pál Apoſtol *a' ki bűnt nem tud vala tévé mi érettünk bűnné* (*a.*) Az ő halálát úgy nézi az Iſten, *mint a' Világ' bűneiért-való engeſztelő áldozatot.* (*b.*) Intenek-is az Apoſtolok, hogy minden bűnbotsánat felől -való reménységünket a' Kriſtusbann helyheſzteſsük. (*c.*) Utóljára világoſsann-is mondatik, hogy *meg igazúlunk a' Kriſtusbann-való váltságnak által*a, és hogy *miképpenn eggy Embernek engedetlensége által ſokann bűnösökké lettek: azonképpenn eggynek engedelmeſsége által ſokann igazakká leſznek.* (*d.*) Ez a' Jésus' Érdeme által-való megigazíttás pedig úgy esik-meg, hogy *a' nékünk tulajdoníttatik*, az az úgy néz minket az Iſten, mintha a' Kriſtus' Igazsága, Szentsége, 's a' t. a' miénk vólna, — és ez olly' dolog, mint mikor az adós ártatlannak itéltetik, ha a' Kezes helyette az adóſságot leſizette. De azért ſem képtelenség ez, mert lehettséges dolog az, hogy valaki, valakiért, valakivel kegyelmeſsebbenn bánjon, mint az magábann érdemlette-vólna.

És így a' magunk' érdeme, igazsága, vagy jótselekedeteink nem lehetnek a' mi Megigazíttatásunknak érdemlő Oka: mert annak a' jóságnak, melly Iſtén előtt megálhat, tökélletesnek kell lenni: de a' mi jótselekedeteink nem tökélletesek. A' Szent Írás azt mondja; *Megigazúlunk ingyenn Iſten' Kegyelméből a' Jésus Kriſtus-*

(*a*) 2 Kór. 5: 21. (*b*) 1 Ján. 2: 2. (*c*) 1 Ján. 2: 1. (*d*) Róm. 3: 24. 5: 19. Éfés. 1: 7.

ſtusbann lett Váltságnak általa. Ha ingyenn, kegyelemből, úgy nem érdemért, — 's ha a' Kriſtusbann lett Váltságnak általa, úgy nem a' mi érdemünkért. * Külömbenn-is az érdemnek akkor van helye, mikor azt tselekeſſzük, a' mire nem vagyunk köteleztettek, vagy mikor azonn fellyül-is tselekſzünk valamit, a' mire ſzoros köteleztetésünk van: de a' jótselekedeteket tartozunk tselekedni: ezekért hát, minthogy tsak kötelesſégünket tellyesítéttük, ſemmit ſem érdemlünk. Mert valyon érdemel-e' azért valami fizetést a' beteg a' Doctortól, hogy az Orvosſágával jól élt? Nem azt mondja-e' az Idvezíttő: *Ha mindazokat megtselekedénd lítek-is, a' mellyek néktek parantsoltattak, ezt mondjátok: Haſzontalan ſzolgák vagyunk, mert a' mit kellett tselekednünk, azt tselekedtük.* — Az-is igaz, hogy mikor Virtust tselekedtünk, nem tsak az, hogy többet nem tselekedtünk, mint tartoztunk, hanem azt ſe' tselekedtük-meg tökélletesſenn, a' mire köteleztettünk: hogy' érdemlenénk hát magunk' érdeme által bűnbotsánatot, 's Örök életet? Mind más vólna, ha a' mi jótselekedetünkbenn ſenkinek ſemmi réſze nem vólna: de a' mi jótselekedeteinkre a' Szent Lélek' munkájjának van befolyása, a'honnan, ezt kérni-is parantsoltatunk: magunké nem lévénn tehát az egéſz jótselekedet, nem-is tehetjük azt a' Megigazíttás' érdemlő okáúl. Nintsen-is ſemmi eggyarányúság a' mi jótselekedeteink, és az azok által érdemlett Megigazíttas köztt. Utóllyára parantsolja a' Szent Írás, hogy ezen jótéteményért háládatosok légyünk 1 Kór. 6: 20. pedig a' mit megérdemlünk, azért nem ſzükség háládatosnak lenni, mert valyon tartozik-e' háládatosſággal a' költsönöző az adósnak azért, hogy megfizetett. Innen tagadja-is

ezt

ezt a' Szent Írás: *Nintsen* úgymond Pál Apoftol *nékem igazságom, melly a' Törvényből vólna. — A' Törvénynek tselekedetéből eggy test sem igazúl-meg Isten előtt. 'Az ember a' Törvény' tselekedete nélkül igazúl-meg* 's a' t. (*a*). Hogy pedig itt Pál Apoftol nem a' 'Sidók' Ceremóniális Törvénnyeiről, hanem a' Terméfzeti Törvényekről fzóll, onnan megtettzik, mert arról a' Törvényről mondja ezt, mellyről a' Róm. 2: 14, 16 Verseibenn azt mondta, hogy *mind ezeknek fzívekbe be van írva*, melly által a' 'Sidó, és Pogány, és így az egéfz Világ méltó *Isten előtt a' kárhozatra*, — mellyből van *a' bűnnek esmérete*, és a' melly *a' hit által nem töröltetik-el, hanem inkább megerősíttetik* Róm. 3: 19, 20, 31. Eggyfzóval az Apoftol akár Rómába, akár Filippibe, akár a' Galatziabeliekhez ír, 'Sidókhoz, és Pogányokhoz ír: és így ő tsak a' 'Sidók' Ceremóniális Törvénnyeiről nem fzólhatott, hanem arról a' Törvényről fzóllott, melly a' Pogányoknak-is Törvénnye vólt. Ezért mondatik, hogy az Ingyenn Kegyelemből van, — és hogy az Örök élet Jutalom, és Isten' ajándéka (*b*).

Ezekből mindazáltal nem a' következik, hogy hát jót nem fzükség tselekedni, sőt inkább a' Megigazíttás' terméfzete azt hozza magával. A' Szent Írás kötelez-is erre bennünket, 's feltévénn elönkbe most az Isten' Szentségét, Jóságát, 's minden tökélletefségeit, majd az elvett jókat, 's a' Kriftus' példáját, erősenn ferkent arra bennünket. — A' jövendő élet ezen mostaninak fojtatása: ott pedig a' Szent élet lefsz a' mi

(*a*) *Róm.* 7: 18. (*b*) *Róm.* 3: 20, 28. *Filipp.* 3: 9. (*c*) *Efés.* 2: 8, 9. *Róm.* 6: 23.

mi foglalatosságunk, és így itt-is szükség azt gyakorolni."

V.) A' Megigazúlásnak Elfogó Eszköze (: *Instrumentum apprehendens* :) a' Jésusbann-való igaz Hit, az az, tsak úgy tart engem' az Isten a' Jésusért ártatlannak, ha én azt az Isten' szava utánn hiszem, és abbann bizodalommal megis nyugszom, hogy a' Jésus a' mit tselekedett, és szenvedett, én érettem tselekedte, és szenvedte, és ezt az Isten olly' nagy árúnak nézi, hogy azért kész az én bűnöm' büntetését elengedni, és engem' örök bóldogsággal megajándékozni. Elfogni tehát a' Kristus' érdemét, 's Hittel magáévá tenni, azt teszi: mihelyt én azt igazánn hiszem, már az az enyim. Így tanítja ezt a' Szent Irás: *Megjelent* úgymond Pál Apostol *az Istennek igazsága a' Jésus Kristusbann-való Hitnek általa mindenekhez és mindenekbenn, a' kik hisznek.* — *Megigazúlvánn Hit által békességünk vagyon Istennel. Nem igazúl-meg az ember a' Törvénynek tselekedetéből, hanem a' Jésus Kristusbann-való Hit által* (*a*). De így kívánja ezt a' dolognak természete-is: mert mivel a' Kristusnak érdeme physikosann a' miénk nem lehet, hanem tsak tulajdoníttásképpenn, és mivel az Isten senkinek nyakába nem varrja a' Megigazíttást, hanem kinekkinek magának kell azt óhajtani, és az Istennek ebbeli Intézetébenn megnyúgodni, 's bízni az Ő igéretéhez: ezek pedig tsak hit által mehetnek-végbe: tehát látni-való, hogy a' Megigazíttás' eszköze az ember' részéről, a' Hit. — Hanem ezen Hitnek *Elönek* kell lenni, vagy ollyannak, melly az emberbenn az erköltsi megjobbúlást, és a' jótselekedetnek álhatatos gyakorlását munkállódja:

 mert

(*a*.) *Róm.* 3: 22. Pál. 2: 16.

mert az Isten nem botsáthatja-meg annak bűnét a' ki azt örömmel követi. Ezért mondja Péter Apostol: *A' ti Hitetek mellé ragasszatok jóságostselekedeteket* (*a*).

Jóllehet pedig illy' szükséges a' Hit a' Megigazíttásra; mindazáltal ez nem érdemlő oka annak: mert azt egyedül a' Jésus' érdemének tulajdonítja a' Szent Írás, és ha a' Hit érdemlő ok vólna, úgy magunk' érdeméért lenne a' Megigazíttás. A' Hit hát annyi a' Megigazíttás' dolgábann, mint a' Koldus' keze az Alamisna' elvételébenn. — Abbann se' kell felakadni, hogy Pál Apostol mindenütt a' Hitből fojtatja ezt a' Megigazúlást, — Jakab pedig a' tselekedetből: mert Pál Apostol a' Keresztyénekké lenni kívánóktól kívánja eggyátallyábann a' Hitet, mivel mindeneknek előtte el kellett hinni, hogy a' Jésus a' Világ' Idvezíttője 's a' t. Jakab Apostol pedig a' már Keresztyénekké lettektől, tselekedetet kíván, hogy megtudhassa, hogy igazán Keresztyének-e' ők. Ezen felyűl, Pál Apostolnak azokkal van dolga, a' kik tsak a' Törvényből akarnak megigazúlni: Jakab Apostol pedig azokról szóll, a' kik tsupa Históriai Hittel, melly magában meghólt állat akarnak megigazúlni. Hogy pedig mind a' kettő jótselekedetekkel gyümöltsöző Hitet ért bizonyos az ő Írásaikból. p. o. Pál Apostol világossan mondja: hogy *nem azok igazúlnak-meg kik a' törvényt hiszik hanem a' kik azt betöltik.* Jakab Apostol éppenn ezt mondja: *A' ki tsak hallgatója az Igének, és nem tselekedője, az hallotta azt de elfelejtette mindjárt*; és Pál Apostolis a' Hitet sürgeti, de Jakab-is azt mondja, hogy szük-

(*a.*) 2 *Péter* 1: 5, 7. (*b.*) *Róm.* 2: 13.

ſzükséges a' Hit, de a' melly tselekedetbenn mutatja-ki magát. — (a.) A' Theologusok a' Pál Apoſtol által sürgetett Hit által-való megigazúlást nevezik in Foro-Poli vagy, Mennyei Törvényſzék előtt végbement Megigazúlásnak: A' Jakab Apoſtol által sürgettetett Tselekedetből-való megigazúlást pedig in Foro Soli vagy az Emberek előtt végbement megigazúlásnak.

CXX. §.

Következései a' Megigazíttásnak.

A' Megigazíttás' következései: a' Lélek' nyugodalma, minél fogva nem retteg az ember a' jövendő élet' büntetéseitől, mellyet a' Sz. Írás illy' kifejezésekkel teſz-ki: a' Megigazúlt embernek *békeſsége vagyon Iſtennel* Róm. 5: 1. — Bizodalma van a' felől, hogy ő nem félhet már az Iſtennek bünt büntető Igazságától. — *Lelki öröme* van annak Róm. 14: 17. melly abbeli örömbenn áll, hogy az ember belsőképpenn meg van győzettetve arról, hogy az Iſten ő eránta különös ſzeretettel viseltetik. — *Iſten' Fia ő* Ján. 1: 12. az az, ő előtte kedves, és minden jókat Ő töle Fiui bizodalommal reményl. *Ujjáſzülettetett* a' Megigazúltt ember, az az, az ő régi roſſz gondolkodása', és tselekvése' módját oda hagyvánn a' Kereſztyén Vallás' parantsolati ſzerént él. *Fiúvá fogadtatott*, Efés. 1: 5. az az, a' Jésus Kriſtusbann-való hitnél fogva a' Mennyorſzágra, mint örökségére úgy tarthat ſzámot. *Eggyeſsége van Iſtennel, Ő az Iſtenbenn van, es az Iſten ő benne.* A' Theologusok pedig mind ezeket így teſzik

(a.) Ján. 1: 23. 2: 17, 20.

ſzik-ki: *A' Kegyelem' Orſzágába ment-által*, az az, olly' állapotbann van, mellybenn az Iſten' Kegyelembeli javait t. i. a' Megvilágosíttást, megjobbíttást, Léleknyúgodalmat, 's az örök idveſséget bizonyoſsann reménylheti. Ezek ſzerént a' Szent Irásnak igen megnyugtató és vigaſztaláſsal tellyes Tudománnya az, hogy az Iſten a' Kriſtusért kéſz minékünk megengedni. Mert jóllehet az Okoſság-is bizonyságot teſz arról, hogy az Iſten mi hozzánk ſzegény bűnösökhöz Jó, és Hoſſzútűrő: de ez nem nyugtathatja-meg a' mi Lelkünket; mert itt azt óhajtja tudni a' Lélek, hogy valyon az Iſten kinyilatkoztatta-e' magát ollyannak, mint a' ki kéſz a' bűnösnek megbotsáttani. Az emberi terméſzetbenn van az, hogy ő még akkor ſe' gondolhatja-el magától azt, hogy ő roſſz vólt, mikor már veſzi-éſzre, hogy megjobbúlt: és így ő az Iſten' Igazságától éppenn úgy retteg, mint bízik annak Irgalmaſságához: e' ſzerént melly megnyugtató Tudománnya az a' Szent Irásnak, hogy a' Jésus' Szenvedését az Iſten ollyannak nézi, mint a' mellyért velünk kegyelmeſsenn fog bánni.

CXXI. §.

Az Ó Teſtamentomi Szentek miképpenn igazúltak-meg?

Hogy az Ó Teſtamentomi Szentek-is a' Kriſtus által nyerték bűneiknek botsánatját, és az Örök Életet, azt a' Szent Irás taníttja. *Az Ujj Teſtamentomnak Közbenjárója*, úgymond Pál Apoſtol, *meghólt azoknak a' bűnöknek' Váltságáért-is, mellyek vóltak az első Teſtamentom alatt.* Péter Apoſtol pedig ekképpenn ſzóll erről: *Az Ur Jésus Kriſtus' Kegyelme által tartat-*

tattak-meg mind azok-is, t. i. az Ó Teſtamentombeliek. A' Kriſtusról minden Próféták-is bizonyságot téſznek, hogy bűnei' botsánatját veſzi minden az ö neve által, a' ki hiſzen ő benne. Ebből látni-való, hogy a' Kriſtusbann ezeknek-is kellett hinni. 'Sid. 9: 15. 11: 19, — 26. Gal. 3: 6, — 9. Tsel. 10: 43. 15: 10, 11.

V. R É S Z.

A' Megſzenteltetésről. (*Sanctificatio*)

CXXII. §.

A' Megſzenteltetésről-való Megfogás. — Jegyzések.

Mivel azon Hitnek, melly által megigazúlunk, jótselekedetekkel gyümöltsözőnek kell lenni; és a' Megigazúlás' terméſzete-is azt kívánja, hogy a' már megigazíttatott ember, Iſtennek tettző életet éljen: tehát azt kell már előladnunk, hogy a' Megigazúlt ember' életének mitsodásnak kell lenni? és hogy' mehet arra a' bűnös ember, hogy Iſtennek tettző életet élhesſen? Ezen matériáról ſzoktak a' Theologuſok taníttani a' Megſzenteltetésről ſzólló értekezéseikbenn, mellyre nézve jegyezzük-meg e' következendőket:

1.) Ez a' ſzó, *Szent* ἅγιος קדוש teſz a' Sz. Írásbann tiſztát, hiba nélkül-valot, Iſtennek ſzenteltetettet, ollyan dolgot, melly egyebektől az ő méltóságára, tzéljára, 's ábrázolására nézve megkülömböztetett, bizonyos vele-való éléstől elválaſztatott, p. o. a' Jérusálemi Templom

plom méltóságosſabb lévénn a' Pogányokénál, mert ebbenn az Igaz Iſten tiſzteltetett, tehát Sz.-nek neveztetett, valamint az abbann-lévő edények-is (*a*). Már ezen ſzó *Szent*, az ember' ſzíve' erköltsi megjobbíttására, 's megjobbúlására általhozattatvánn, ezen értelmek ſzerént teſz tiſztát, ollyat, a' ki a' bűntől megtiſztíttatott, Iſtennek ſzenteltetett, a' ki egyedül ollyakat igyekſzik tselekedni, mellyek az Iſtennek kedvesek, és így ez a' ſzó, *Megſzenteltetés*, „(: *Sanctificatio intranſitiva* :) a' hivő és megigazíttatott embernek azon állapotját fejezi-ki, „mellybenn ő az Iſteni Kegyelem' ſegíttségével „ſzüntelen azonn igyekezik, hogy a' bűnöket „laſsann laſsann elhagyvánn, Iſtennek tettző tiſzta, 's a' Kereſztyén Vallás' parantsolati ſzerént-„való életet élien. Innen a' Szent Írás úgy teſzi-fel ezt az ember' réſzéről-való megſzenteltetést, mint az ember' köteleſségét: *Iſten' akaratja* úgymond Pál Apoſtol *a' ti megſzenteltetéstek. — Tiſztíttsuk-meg magunkat, hogy a' mi Szentségünket Iſteni félelemmel vigyük-véghez* (*b*). Minthogy pedig már oda fellyebb megmutattuk, hogy az embernek ſzüksége van a' Szent Lélek' ſegedelmére még az ő Megtéríttése utánn-is; tehát ezért tulajdoníttatik Ő néki a' Sz. Írásbann a' *Megſzentelés* (: *Sanctificatio tranſitiva* :), mellyenn a' Szent Léleknek azon Ke-„gyelembeli 's az Évangéliommal eggyüttjáró „munkájját kell érteni, melly által a' hivő és meg-„igazíttatott ember a' Kereſztyéni jótselekede-„tek' gyakorlásábann ſegíttetik, a' termeſzeti „romlottságtól mind inkább inkább megtiſztíttatik, és azon eredeti állapotba helyheztettetik-

vis-

(*a*) Mát. 24: 15. Tsel. 6: 13. 1 Kór. 3: 17. Mát. 23: 17. (*b*) Theſſ. 4: 3. 2 Kór. 7: 1.

vissza, mellybenn az Isten az embert teremtette. Így tanítja ezt Pál Apostol: *A' békességnek Istene* úgymond *szenteljen-meg titeket* 's a' t. A' Megszenteltetés tehát mondatik az ember' részéről, a' Megszentelés pedig az azt bennünk eszközlő Szent Lélek' munkájjáról, de a' mellynek lehetségéről, bizonyosságáról, és módjáról, azokat itt újjra elő nem hozzuk, mellyeket már oda fellyebb mondottunk. Inkább jegyezzükmeg, hogy

2.) A' Theologusok az ember' Megszenteltetését az ő Megtérésétől így szokták megkülömböztetni. A' Megtérés az a' pont az ember' életébenn, mellybenn a' Sz. Lélek' Kegyelembeli munkájja által az a' nagy változás esik-meg az emberbenn, hogy ő a' ki addig hitetlen, és rossz életű ember vólt, már hisz, és a' Keresztyén Vallás' parantsolati szerént-való életre határoztatni kezd, — lévénn a' hasonlatosság vétetve az eltévedtt útastól. — A' Megszenteltetésenn pedig értik a' már megigazíttatott embernek az ezen pontonn belől-lévő kegyes életét. Innen vagyon, hogy a' Megigazíttatott ember' erköltsi állapotját nevezték a' Theologusok, *Szüntelen-való Megtérés*-nek, mivel a' Megszenteltetett ember azt fojtatja, a' mit ő benne a' Szent Lélek' megteríttő Kegyelme már elkezdett.

3.) A' Megszenteltetés feltészi az Istenről-való helyes Megfogást, a' Jésus Kristusba vetett igaz Hitet, a' mi Idvességünk' módjábannvaló megnyugvást, Rendeltetésünk' tudását, magunk' esméretét. Magábann foglalja pedig a' mi kötelességinknek tellyesíttését, a' Keresztyén Vallás' parantsolati eránt-való kész engedel-

(a.) 1 Thess. 5: 7.

delmeſséget, a' nagyobb és kiſsebb bűnöknek, utállását, bűnbánatot, bűnről-való Vallástételt, a' Tselekedetnek a' Szívvel-való megeggyezését, Könyörgést 's a' t. De ezekről nagy réſzént az Erköltsi Theologiábann kell taníttani.

4.) Szükséges ezen mi Megſzenteltetésünkönn igyekezni, mert ezt az Iſten erőſsenn kívánja: *Miképpenn Szent az, a' ki titeket elhívott, úgy ti-is Szentek legyetek tellyes életetekben* (a). Az Örök Boldogságot ettől függeſzti-fel az Írás, mivel *Szent élet nélkül ſenki az Urat nem láthatja.* — Az igaz Hitnek e' bizonyos megesmertető jele. — Az Iſtennek mind azon Igéretei, mellyeket a' bűnös ember' boldogságára tett, erre köteleznek bennünket. Utóllyára, intenek-is az Apoſtolok, hogy kérjük az Iſtennek megſzentelő Kegyelmét; és így mind ezekből világos, hogy nekünk igyekezni kell a' mi Megſzenteltetésünkönn.

5.) A' Megigazíttástól külömbözik a' Megſzentelés: mert amaz a' bűn' büntetése alól-való felſzabadíttásbann áll (*reatus*), e' pedig a' bűnnek motskából-(*macula*) való kitiſztíttásbann, vagy abbann, hogy a' Szent Lélek' ſegíttségénél fogva azonn törekedtünk, hogy újjabb vétkekkel magunkat már be ne motskoljuk. — A' Megigazúlás áll a' Jésus' érdemének nékünk-való tulajdoníttásáért lett megbotsáttásábann a' bűnnek: a' Megſzenteltetés pedig áll a' Léleknek erköltsi megújjúlásábann. A' Megigazíttás tökélletes: a' mi Megſzenteltetésünk pedig míg élünk nem léſzen tökélletes. — Innen az Apoſtol Szent Pál-is megkülömbözteti e' kettőt eggymástól: *Megſzenteltettetek, megigazíttattatok a' mi Urunknak Lelke áltąl* 1 Kór.

(a) 1 Pét. 1: 15. 'Sid. 12: 14.

Kór. 6: 11. De azombann elválhatatlanúl öszve vagynak ezen két Kegyelembeli Jótéteményeк köttetve. Mert hogy' eshetne a' meg, hogy az Isten megbotsátja ugyan a' bűnt, és az Örök életre-is just ád, 's azombann minket erköltsi jó, és neki tettző kegyes emberekké ne akarna formálni? Innen a' Kristus-is nem tsak a' mi Igazságunknak, hanem a' mi Szentségünknek-is mondatik, és az Évangéliom mikor a' bűnök' botsánatját hirdeti, akkor eggyszer'smind kívánja, hogy ha már *megjelent az Istennek idvezítő Kegyelme, mértékletessenn, igazánn, és szentűl éljünk e' jelen-való Világbann* (a).

CXXIII. §.

A' Keresztyéni Jótselekedetről-való Megfogás, — annak Tzimerei.

A' mi Megszenteltetésünk magát Jótselekedetekbenn mutatja-ki. A' Keresztyéni Jótselekedet vagy Virtus áll a' Keresztyén Vallás' Erköltsi parantsolatinak az Isten eránt, mint Fő Erköltsi Törvényadó eránt kész engedelmességből és tiszteletből-való szíves betöltésébenn és megtartásábann. E' szerént a' Keresztyéni Jótselekedet' termézetére, mint a' Hejdelbergai Katechimus-is tanítja, megkívántattik, hogy

1-) Legyen az Hitből, vagy hogy az Istenbenn és a' Jésus Kristusbann-való Hit légyen minden mi jótselekedetünknek Kútfeje. Istenbenn-való Hit, az az, arról-való meggyőzettetés, hogy Ő a' Fő erköltsi Törvényadója minden okos Teremtéseknek, és így azt, a' mit tselekszem Ő parantsolja, a' mit pedig el-múla-

(a.) Tit. 2: 11. 'Sid. 2: 14. 1 Kór. 1: 30. Róm. 14: 8, 9.

tok Ő tiltja. — A' Jésus Kriſtusbann - való Hitből legyen a' mi Jótselekedetünk, az az, abbeli Meggyőzettetésből, hogy a' Jésus bizonyosſan Iſten' akaratját jelentett- ki nékünk, és nékem hinnem kell, hogy a' mit tselekſzem, az a' Kriſtusnak a' Kereſztyén Vallásbann kijelentett parantsolátja, a' mit pedig nem tselekſzem, az a' Kriſtusnak a' Kereſztyén Vallásbann kijelentett tilalma, — hogy továbbá, Ő leg - jobb taníttásokat adott a' mi megſzenteltetésünkről, a' Virtusról, és az azzal eggyüttjáró Bóldogságról, hogy Ő leg - tökélleteſsebb Példa a' Virtusra, hogy mi mind arra a' mit a' Jésus parantsolt, hogy tselekedjünk, köteleztetteknek esmerjük magunkat, és a' mit a' Jésus tanított, tselekedett és ſzenvedett az mi reánk - is tartozik, utóljára, mind az a'mit Ő igért bizonyosſann megadatik. Az illy' Hitet előre félteſzik a' Kriſtusnak minden erköltsi parantsolati és igéretei. — E' nélkül ſem a' Kereſztyén Vallás' igazságit megesmerni, ſem a' Kereſztyéni Virtuſokat gyakorolni, ſem a' Kereſztyéni Reménységgel magát biztatni nem lehet. Ezért mondja Pál Apoſtol *a' mi Hitből*, az az, abbeli meggyőzettetésből nints, hogy az Iſten előtt igaz és helyes dolog, bűn az Róm. 14: 23. Mát. 15: 9.

2.) A' Jótselekedet' vagy Virtus' ſinor mértéke 's principiuma legyen *az Iſten' akaratja vagy Törvénnye.* Mert az Iſten azt akarja, és úgy - is illik a' Kijelentéshez, hogy az Emberek igazánn bóldogokká tétetsenek; minthogy pedig a' Jótselekedeteknél fogva lehet az Ember bóldog: tehát az Iſtennek a' legbizonyosſabb Sinormértéket kellett az Ember eleibe írni. Igaz, hogy beírta az Iſten a' Szívbe a' maga' Törvénnyét: de erőtlenebb - vólt az a'

ſoká

soká kifejtőzhető Okosság, mint-sem a' testnek már addig megerősödött kivánsági, a' tévelygésekenn, balitéletekenn 's vétkes hajlandóságokonn erőt vehetett-vólna: Róm. 8: 3. E' szerént Isteni tekintetnél fogva akarta az Isten az Embereket a' magok' kötelességekre felébreszteni. Eggyszóval az ÚrJésus az Isten' akaratját teszi a' Keresztyén Jótselekedet' Principiomává: *A' ki, úgymond az én Mennyei Atyámnak akaratját tselekszi, a' mehet-be a' Mennyországba.* Mát. 7: 21. *Mi Atyánk legyen-meg a' Te akaratod.* Külömbenn-is a' kié a' Kijelentés, egyedül annak akaratja' tellyesíttésére kötelesek mind azok, a' kik azon Kijelentés alatt élnek: úgy de a' Bibliai Kijelentés az Istennek Kijelentése, és így tsak annak akaratja' tellyesíttésére vagyunk mi, a' kik azt hiszszük köteleztetve. — Maga-is a' Jésus Isten' Követének adta-ki magát: és így minden ő tanításaibann annak akaratját kellett Fő Principiumúl tenni, a' ki Őtet elbotsátotta. — Ki-is tudhatja jobbann az Istennél hogy mi a' jó mi a' roszsz? Bizonyára mint a' Doktor jobbann tudja mi hasznos a' betegnek, mint a' beteg, és az Atya 's a' Taníttó jobban tudja, hogy mi a' jó, és illendő, mint a' Gyermek és Tanítvány: így van itt-is a' dolog. Azért-is méltán lehet a' Keresztyén Jótselekedet' Fő Principioma az Isten' Akaratja. De erről többet a' Morálbann.

3.) Az indíttó okok, a' Keresztyéni jótselekedetre vétettetnek az Isten' tökélletességeinek, Jótéteményeinek az emberek' boldogíttására szolgáló intézetjeinek, néki-való tettzésnek, jövendő életnek, megjutalmaztatásnak 's a' t. meggondolásából. Ezt mi így szoktuk kitenni: A' Keresztyéni jótselekedet az *Isten' ditsőségére vitettessen*: mivel Szent Pál azt mondja: *Akár-*

mit

mit tselekefztek, *mindeneket az Isten' ditsőfségére tselekedjetek* vagy, minden tselekedeteitek, és gondolataitok az Istenre vitettefsenek-vifzfza, ha tudniillik teitzik-e' az Ö néki? Eggyfzóval, a' Kerefztyéni jótselekedetre billentő maxima a' Szent Írás' taníttása fzerént az Isten' akaratja vagy Erköltsi Törvénnye eránt-való tifztelet, és kéfz engedelmefség.

4.) Akkor igazi a' Kerefztyéni jótselekedet, ha annak nem tsak Törvényisége (*Legalitas*) hanem Erköltsisége-is (*Moralitas*) megvan, az az; ha nem tsak a' Törvény töltetett-bé betű fzerént, hanem az a' Maxima, melly által az akarat Billentetett a' jóra, tifzta, vagy egyedül az Isten' Törvénnye eránt-való tifzteletből vétettetett. Innen, a' Kristus a' Törvényt betű-fzerént bétöltő Farizeus' tselekedetét nem hagyjahelybe, mert az ő tselekedete' Maximájja vólt az Emberektől-való ditsértetés, nem pedig a' Törvény eránt-valo tifztelet vagy annak megesmerése, hogy néki az Isten' Törvénnye által köteleztetése van ez, vagy amaz tselekedetre és ő azt tsak ebből a' tekintetből, és örömmel kívánja tellyesítteni.

Jegyzés: Ekképpenn határozván-meg a' Kerefztyén Tudósok a' Jótselekedetet, mivel ezen tzímereket a' Pogányok' Virtusaibann nem találhatták-fel, tehát azokat nem-is tartották jótselekedeteknek, mellyeket az Embert fzerető Cimon, az Igazságot kedvellő Aristides, a' hazudni nem fzokó Epaminondás, a' magát megtartóztató Atticus, fa' Hazát fzerető Cicero, és mások tselekedtek, sőt azokat tsak Fényes bűnöknek nevezték, költsönözvénn a' mint mondták Augustinustól ezen kifejezést, de a' mellyet *Hagebuch* Züriki Profeffor sohol az Augustinus' Írásibann nem

tas

talált, jóllehet tsak hogy megtalálhassa kétszer-is keresztülolvasta azokat. *Trobler*-is szeretné azt magábann Augustinusbann, es öszveköttésbenn olvasni, de ő se' találja azt sohol. Ámbár pedig többnyire a' Theologusok, tsupa bűnöknek tartsák-is a' Pogányok' tselekedeteiket: vagynak mindazáltal olly' Keresztyén Tudósok-is, a' kik a' Pogányok' tselekedeteiről kedvezőbbenn itélnek, sokann pedig nagyonn-is magasztalják azokat. Mivel annakokáért a' Pogányok' jótselekedeteiről ma olly' sok szó van: illő nékünk-is ezen kérdést itt feltenni: Valyon lehet-e' valami tekintetből a' Pogányok' jótselekedeteket, jótselekedeteknek tartani? A' melly kérdésre jegyezzük-meg e'következendőket:

1.) Az Évangéliom Keresztyéneket illet. — A' Keresztyén itéltetik-meg e'szerént, a' kinek ez adatott, nem a' Pogány, a'ki erről még tsak nem-is halhatott semmit: következésképpenn az Évangéliom a' Keresztyéni Jótselekedetet írja úgy le, mint oda fellyebb előadtuk, és nem a' Pogányét. Innen kétfélék a' Jótselekedetek, mások azok mellyek a' kijelentett Vallás szerént lesznek, mások pedig azok mellyek a' Természeti Vallás' követésénél fogva mennek-végbe. Amazoknak tökélletesebbeknek kell lenni, mint ezeknek: mert mind a' Természeti, mind a' Kijelentett Vallással bírvánn a' Keresztyének, tudják világosann a' kötelességeket, több indító okaik, 's Virtusra vezető eszközeik-is vagynak, mint amazoknak: és így ha a' két Vallásbeli emberek' Jótselekedeteit öszvevetjük, örökké igaz marad az, hogy a' Keresztyén embernek Virtusa tökélletesebb a' Pogányokénál; de a' nem igaz, hogy a' jó Pogány' Virtusa tsupa bűn vólna, hanem tsak tökélletle-

nebb az a' jó kereſztyén ember' Virtusánál. p. o. Adakozik a' Pogány *legaliter* e' jotselekedet: de *Moraliter* jó-e' azt abból lehet megitélni, hogy mi vólt néki ekkor a' Maximájá:, ezt pedig nem tudjuk; tehát tökelletes itéletet erröl nem-is hozhatunk. Hanem már a' jó Kereſztyén ember más: mert erről tudom, hogy a' Szent Lélek-is ſegítti ötet, és így annyi okai, eſzközei, 's olly' világos esmérete lévénn, mint a' mellyel bír, 's a' Szent Lélek által - is ſegíttetvénn, bizonyoſsann ennek jótselekedetéről mondhatni azt, hogy a' jó.

2.) Az Idvezíttő meghagyja Virtusnak, a' Pogány' Virtusát, és nem tartja azt bűnnek. — Nevezeteſsenn a' Pogány Századosbann nem nevezte azt bűnnek, hogy ő benne annyira bizott, sőt mint Iſten tudvánn az Emberi ſzív' rejtekét azzal ditséri-meg ötet, hogy *még Izráelbenn ſem talált olly' nagy Hitet.* — De világoſsann-is állítja Szent Pál Apoſtol, hogy a' *Pogányok*, *kiknek irott Törvénnyek nintsen*, *termeſzet ſzerént a' Törvényhez illő tselekedeteket tselekeſznek Róm.* 2: 14. *és hogy a' Pogány a' Törvény' parantsolatit megtartja Róm.* 2: 26. Innen az Apoſtolok a' Pogányok' Példáikkal ſzégyeníttették a' 'Sidókat és az azokból lett Kereſztyéneket: *Ha* úgymond Pál Apoſtol, *a' Termeſzet ſzerént-való környülmettzetlenség, az az, a' ſzületett Pogány a' Törvényt megtartja, a'vagy nem kárhoztat-e' tégedet, a' ki a' bűnnek és környülmetélkedésnek általa, az az, 'Sidó létedre, a' Törvénynek megrontója vagy? Róm.* 2: 27. Innen mondja ugyan Pál Apoſtol, hogy *ama' Naponn ditsőſség és Tiſzteſség léſzen minden jótselekedőnek, 'Sidónak előſzör, azutánn Görögnek, az az, Pogánynak, Róm.* 2: 9, 10. — Mi ſzükség a' Lelki Taníttóknak-is a' Pogányoktól vett okoskodáſsal élni ſokſzor a' Prediká-

tziok-

tziékbann, és azoknak példájjokkal ezeket serkenteni, ha azoknak jótselekedeteik tsupa bűnök?

3.) A' Pogányok' Törvénnyeik, büntető helyeik, Eliziumnak és Tartarusnak kigondolása, gyermek' nevelésbeli igyekezetek, részegségnek 's tisztátalanságnak kerülése, mind ezeket, ezekhez hasonló bűnöket megbüntető Bíráik mind azt mutatják, hogy azok jókká igyekezték formálni, és tenni az embereket: minek fogjuk hát reájok, hogy ők mikor a' jóra igyekeztek, akkor a' bűnre igyekeztek. Hogy' változtathatjuk úgy el a' Jótselekedetek' Neveit, hogy a' mit magunkbann jónak állíttunk, ugyan azt a' Pogánybann Bűnnek nevezzük? A' Keresztyénben a' Haza'szeretetet Virtusnak mondjuk, és a' Pártütést vétéknek. A' Fabricius' Haza'szeretetét tehát minek zavarjuk-öszve a' Catilina' pártütésével? Ha valami Keresztyénnek természeti hajlandósága van a' Jóltételre, és azt magábann meg nem fojtja, hanem tselekedetbenn kimutatja, nem jó dologe'.ez? Miért bűn hát ez a' Pogánybann? Igaz, hogy nem olly' tiszta és tökélletes Virtus ez, mint az, melly tsupa a' Törvény eránt-való tisztelетből származik: de azért tsak ugyan Virtus-e' ez? Az alsó grádusonn kokunk mi Emberek mindent elkezdeni, mert a' mint nem lehetünk eggyszerre meglett Emberekké; úgy nem lehetünk eggyszerre tökélletesek a' Virtusbann. De, a' ki a' Virtus' alsó gráditsánn áll tsak ugyan a' Virtus', és nem a' bűn' gráditsánn áll az. — Tartsa magát bóldognak a' Keresztyén, hogy ő a' felsőnn állhat: de a' Nemkeresztyént azért ne kárhoztassa, hogy az az alsónn áll.

4.) Nem-is itélték vólna sokann olly' keménnyenn a' Pogányok' Virtusáról, ha bizonyos

Szent

Szent Írásbéli helyekenn fel nem akadtak vólna, nevezetefsen Pál Apoftol' ezen mondásábann: *A' mi Hitből nintsen bűn az*: a' Pogány pedig nem hifz a' Jéfusbann, és így a' mit ő tselekfzik, a' mind bűn. De az a' Sententia azt tefzi: A' mi abbeli meggyőzettetésből nints, hogy azt, a' mit az ember tselekefzik, az Iften-is, és a' maga' Lelke helybehagyja, a' bűn. Hogy pedig ezt a' fzót πιςις ezenn a' helyenn nem *Hitnek*, hanem *meggyőzettetésnek* kell fordíttani, maga az öfzveköttetés megmutatja; mert a' 21dik Versbenn azt mondja: *Jó ollyat nem tselekedni. a' mibenn a' te Atyádfia megbotránkozik, vagy megerőtlenedik, mert ő a' te példád áltál a' maga' Lelki Esméretbeli meggyőzettetése ellen-is megtselekfzi azt, a' mit te tselekfzel azt* gondolvánn, hogy Jó az, pedig *valami meggyőzettetésből nints, bűn az, és a' ki kételkedéssel eszik, tudniillik az áldozat' husából, kárhoztatott Róm.* 14: 21—23. *Lásd Stosch.* §. 311. *Szikszai György' Természeti és Keresztyén Vallás p.* 189. 190.

CXXIV. §.

Szükségesek-e' a' Jótselekedetek az Idvességre?

Tagadhatatlan dolog, hogy a' Jótselekedetek az Idvefségre fzükségesek; mert hogy adna az Iften azoknak örök életet, a' kik iftentelenek vóltak; jnnen kívánja-is ezt a' tellyes Szent Írás, — 's köteleztetünk-is mint Teremtések az Iftennek mint Termtőnek akaratját tselekedni, — söt az Iften tétetik-fel a' követés' Muftrájául: *Légyetek* úgymond a' Kriftus *tökélletesek miképpenn a' ti Mennyei Atyátok tökélletes az Egbenn.* Mindazáltal tagadjuk, hogy ezek az Id-

vef-

vesség' érdemlő okai vólnának. Mert a' bizonyos, hogy az örök boldogságbann azok részeltetnek, a' kiknek bűneik megbotsáttatnak; ezt pedig, vagy más szóval a' Megigazúlást, nem a' mi Jótselekedeteinkért nyerjük, mivel a' mint az Apostol szóll: *Meg igazúlunk ingyenn Isten' kegyelméből a' mi Urunk Jésus Kristusbann-való Hit által.* És így a' megigazíttatás' megnyerésére a' Jóságostselekedetek, mint azt véghevivő, vagy érdemlő okok nem szükségesek; hanem, mivel a' Jésus Kristusbann-való igaz Hit Jótselekedetekbenn mutatja-ki magát, és ez annak szükséges következése: tehát ennyibenn elmúlhatatlanúl szükséges a' Jóságostselekedet az Idvésségre. — Második része az Idvésségnek az örök életbenn-való részesíttetés: úgy de, a' sem adátik érdemért; mert a' Jutalomnak neveztetik. — Tartozunk-is jót tselekedni, — 's bizonyos dolog az-is, hogy még azt sem tudtuk megtselekedni, a' mivel tartoztunk; és így, híjjános lévénn a' mi Jótselekedetünk, ezzel ama' tökélletes bóldogságot nem érdemelhetni. — Innen a' Szent Írás azt mondja a' Jótselekedetekről, hogy *a'hoz képest vészi-el az Ember az ö Jutalmát, nem pedig azért.* — Ezen matériáról, a' Megigazíttásról-való értekezésbenn már szóllottunk.

CXXV. §.

A' Keresztyéni tökélletességről.

Jóllehet kívánja a' Szent Írás, hogy feddhetetlenek, és vádolás nélkül-valók légyünk: és hogy, a' legfőbb tökélletességre törekedjünk; (a) mindazáltal, a' mi Megszenteltetésünk, vagy

(a) *Mát.* 5: 48. *Filip.* 2: 15. 2. *Pét.* 3: 14.

Keresztyéni Kegyességünk nem lehet ez életbenn olly' általános tökélletességű, hogy abbann soha semmi hiba se' vólna. Mert ha a' hiba nélkül-való Virtus az, a'hol az Isten' Törvénnyének soha semmi készakartva - való általhágása nints, és mind Maximáink, mind tselekedeteink azzal tökélletessenn megeggyeznek: úgy, a' legjobb keresztyénst sem lehet tökélletes Jónak állíttani; mert abbann-is látunk ottan ottán hibákat, és a' Szentek-is megvallják azt magokról, hogy ők hibáznak. De a' Szent Írás-is bizonyítja, hogy mi *sok dolgokbann megesünk mindnyájann, hogy a' Test a' Lélek ellen törekedik, és hogy ha azt mondjuk, hogy nints mi bennünk bűn, magunkat megtsaljuk* (*a*). Ha pedig hogy a' Keresztyéni tökéletességenn értjük a' Léleknek abbann-való erős feltételét, hogy ő Jót igyekszik minden módonn tselekedni, és ha valami gyarlóságbeli hiba közbejött azt helybenn nem hagyja, söt minden erejével azt törekedik kerülni, ezen értelembenn lehet a' Keresztyén embert tökélletesnek mondani; mert erre nem tsak reámehet az ember, hanem reá-is kell menni ha a' szív' megjobbúlását igazánn akarja. Mert míg valaki eggyszer-is másszor-is belsőképpenn gyönyörködik abbann, hogy hibázott, addig ő tökélletes Keresztyén Ember nem lehet, hanem tsak a' Kegyesség' A B C — jét tanúlja még, vagy tsak kezd kegyes lenni. Az Oskolábann amazt Törvényi tökélletességnek (*perfectio Legalis*) ezt pedig Évangéliomi tökélletességnek (*perfectio Evangelica*) szokták nevezni. — Ezekből az-is következik, hogy véghetetlenül különbbkülömbbféle grádusa van annak a' tökélletességnek, mellyre az Emberek a' Virtus' gyakor-

(*a*) Jak. 3: 2. 1 Ján. 1: 8. Gal. 5: 17.

korlásábann mehetnek. A' Tapasztalás eléggé bizonyítja ezt : az okait pedig ezen külömbb-külömbbféleségnek találhatni az ember' tehetségének, erejének, pallérozódásának, megvilágosodásának 's a' t. külömbbkülömbbféleségébenn. És így ebből az-is következik, hogy tehát az emberi tökélletesség', és tökélletlenség' grádusát senki egyéb a' mindenható Istennél igazánn meg nem itélheti.

CXXVII. §.

A' Keresztyén kegyes Ember' állapotja, és Jussai.

Az igaz kegyességű Keresztyén Ember' bóldog állapotját, és mások felett-való Jussait hogy annál hathatóssabbann kifejezhessék a' Theologusok, azt mondják, hogy:

1.) A' kegyes Embernek *titkos eggyessége* (*Unió Mystica*) van az Istennel, mivel a' Szent Írás az illyenről mondja hogy, *ő az Istenbenn, és a' Krisztusbann van, abbann marad, abbann lakik*, az az, tökélletes állhatossággal az Isten', és a' Jésus' Parantsolatinak követésébenn megmarad. De ugyan azok mondatnak az Istenről, és a' Jésusról, hogy tudniillik, ő a' *Hivekbenn van, lakik, és marad*, az az, az Isten elött ők kedvesek, és bóldogságokat különössenn akarja. Mind ezen kifejezések vagynak véve az Ó Testamentomból, mellybenn az Isten a' 'Sidók közt lakni, lenni, maradni mondatik, mellyel a' jelentetett, hogy a' Sidó nép különössenn kedves Ő elötte, és annak bóldogságát kitettzőképpenn akarja. És így a' Keresztyéneknek Istennel-való Eggyességekenn kell érteni azoknak abbeli bóldogságokat, hogy ők az Isteni segedelem

lem által jobbann jobbann megjobbíttatvánn azon Szentségre igyekeznek, mellynek kútfeje maga az Isten, 's abból az okból, minden ő kivánságaikat, tselekedeteiket a' Isten' akaratja szerént rendelni igyekezik. — *Ján.* 6: 56. 15: 7. 17: 21. 1 *Ján.* 2: 6.

2.) A' kegyes Ember *Isten' öröksége és Sajátja*, a' ki a' Szent Lélek által *elpetsételtetett*, az az, bizonyossá tétetett a' keresztyén Vallással eggyüttmunkálkodó Szent Lélek által a' felöl, hogy ő már mint megjobbúlt ember, nem retteghet semmi veszedelemtől, hanem a' Jövendő, Bóldog örök életbenn részeltetni-fog. — *Efés.* 1: 13. 2 *Kór.* 1: 22.

VI. R É S Z.

A' Kegyelem' Eszközeiről vagy az Isten' Beszédéről és a' Sákramentomokról.

I. T Z I K K E L Y.

Az Isten' Beszédéről.

CXXVII. §.

Mit kell ezenn a' kifejezésenn érteni: Isten' szava, vagy beszéde.

Láttuk oda fellyebb, hogy a' Szent Lélek, az Isten' Beszédével eggyüttmunkállódik az Ember' Megjobbíttásábann: és így az Evángéliom eggy fő és szükséges eszköze az Ember' Megjobbíttásának. — Ez a' kifejezés *Isten' szava*,

Isten'

Isten' beszéde teszi közönségesseṇn az egész Ó, és Újj Testamentomi Szent Írást, mint a' Kegyelemnek eszköze pedig, különösenn teszi azt a' Szent Írásbann befoglaltt Tudományt, mellybenn az Istennek az emberi nemzet' Örök bóldogsága felől - való akaratja, az arra-való eszközökkel eggyütt adatik - elő. Vagy azon Isteni igazságokat, mellyek által az Idvezűlendők megvilágosíttatnak, megjobbíttatnak, megvígasztaltatnak, és az ő jövendő állapotjok felől megnyugtattatnak. És így szoros értelembenn Szent Írás, és Isten' szava, igéjje, beszéde különböznek, jóllehet eggyiket a' másikért szoktuk tenni: mert nem mind Isten' szava az, és igéjje, a' mi a' Szent Írásokbann van, mert ott az Ördögnek, és a' rossz Embereknek szavaik-is feljegyeztettek.

CXXVIII. §.

A' Szent Könyvek közönségesenn véve igen alkalmatosok a' taníttásra, jóbbíttásra, 's a' szív' megnyugtatására.

Eggy Könyv sints a' Világonn, melly minden tekintetbenn olly' hasznos vólna, mint a' Biblia: mindazáltal sokann az Ó Testamentomot átallyába, az Újjat pedig bizonyos tekintetekbenn haszontalannak merték itélni, és azt kívánták, hogy jobb vólna tsak valami Bibliai rajzolatot abból tsinálni. Ezen állíttásra jegyezzük-meg e' következendőket:

1.) A' Szent Könyveknek az emberek' megjobbíttásábann-való hasznát nem egyedűl a' mai, hanem a' régi, és következendő időktől eggyformánn kell mérni, mivel az Isten a' Szent Írásbann, mindenféle időbenn élő Embereknek Erköltsi megjobbíttásáról gondoskodni méltóz-

tatott. E' szerént tegyük-fel, hogy van az Ó Testamentombann olly' részs, mellynek már ma ránk nézve semmi haszna se' vólna: de elég, ha a' 'Sidókra nézve vólt, és ha ma-is van annak haszna ezekre nézve.

2.) Az Embereknek tehettségeik, szükségeik, esméreteik, Kívánságaik, izléseik, 's pallérozódások, olly' véghetetlenül külömbözők, hogy azt senki átallyábann nem állíthatja, hogy a' Szent Írás' valamelly része minden emberre nézve eggyátallyábann haszontalan. Eggy embernek érzése, és tettzése, nem lehet minden ember' tettzésének, és érzésének sinor mértéke.

3.) Az a' része a' Szent Írásnak, melly Geographiából, Geneologiák', 's Régiségek' előszámlálásából 's a' t. áll, azonn kívül hogy a' Tudósokra nézve igen betses, az erköltsi megjobbúlásra-is igen fontos: mert e' nélkül a' Sz. Könyvek' Authentiájjáról nem vólnánk egésszenn bizonyosok, és így annak Erköltsi része-is sokat elvesztene a' maga' tekintetéből, 's ennél fogva a' mi Megjobbíttatásunkra - való erejéből.

4.) A' mi az Ó Testámentomi Histhóriákat illeti, ezeket-is híjjába akarják nevettségesekké tenni és annál fogva haszontalanokká-is: mert közönségessenn a' Histhóriák az élet' tükörei; Különösenn pedig az Ó Testamentomi Histhóriák tanúi az Isteni Gondviselésnek, 's úgy Charakterizáltatik azokbann a' Szüzesség, Ártatlanság, 's a' Bűn, hogy azoknak az Emberi Szív' megjobbíttására nagy befolyások van. Az Újj Testamentombann az Ó Testamentomi Histhóriákra, 'Sidó, és más Nép' történeteire igen sok helyenn vagynak tzélozások: ki' érti-meg tehát ezt ama' nélkül. A' Kijelentett Vallás' Histó-

ſtóriáját itt láthatni, a' mi pedig az ember' megjobbúlására ſokat teſz, mert abból tanúlhatni meg, hogy az Iſten miképpenn tette nyilvánnvalóvá időről időre az Emberek' pallérozódásához képest a' maga' akaratját, 's minémű eſzközöknél fogva tartotta Ő fel azt az emberek közt, a' ſok Változások és akadállyok között.

5.) Mindazáltal megvalljuk, hogy a' Szent Írásnak ez vagy amaz réſze haſznoſsabb az ember' megjobbíttására, mint a' másik: de azért mint ma akarják, a' Bibliát megtsonkíttani nem vólna tanátsos, hogy t. i. a' mi haſznoſsabb, azt az olvasásra ki kellene ſzedni, és a' többit örökre oda kellene hagyni; mert ki' tudja, hogy a' mi kihagyatik, nem a' vólna-e' haſznos más Emberre nézve: Haſznoſsabb dolog az egéſz Bibliát az emberek' kezébe adni, és azt ott-is hagyni.

6.) A' ki azt állíttaná, hogy a' Mó'ses' Törvénnyeibenn ſemmi Erköltsi Törvény nem vólt hanem mind a', mit ő kiadott, tsak Ekkklé'siai és Polgári Törvények vóltak, hibázna: mert minekelőtte Mó'ses kiadta ezt a' Törvényt: Ne Lopj, Ne Ölj, már ez előtt-is megvólt ez a' Törvény a' Szívbenn, már Kain bűnnek találta, hogy megölte Ábelt. De hasonlóképpenn hibázna az-is, a' ki azt tartaná, hogy a' Mó'ſes' Ceremoniális Törvénnyei a' Kereſztyéneket-is köteleznék: mert a'mint Szent Pál ſzóll, *a' köteleztetik az egéſz Törvény' megtartására a' ki környülmetéltetik*, Gal. 5: 3. De ennek véget vetett a' Kereſztyén Vallás: és így ezek nem-is tartoznak már mi reánk. A' Valóság eljött, az Árnyékra hát nints ſzükség. Innen magok az Apoſtolok egéſſzenn felſzabadítják a' Kereſztyéneket azok alól Kol. 2: 16, 17. Tsel. 15 réſz.

CXXIX. §.

A' Szent Írásnak van-e' valami ollyas ereje, a' millyennel más Könyvek nem bírhatnak.

Az Iſten' beſzéde' erejéről eleitől fogva igen ſok ſzó vólt. Az közönségeſsenn áll annak arra-való alkalmatos vóltábann, hogy az által akarmiféle idejű, állapotú, és Terméſzetű emberek megjobbíttathatnak, és megvilágosíttathatnak. — Valamint minden Könyvnek, úgy a' Szent Írásnak háromféle erőt ſzoktunk tulajdoníttani; *Logikai erőt*, melly ſzerént abbann az Okosſággal megeggyező, és attól helybennhagyott igazságok foglaltatnak-bé. *Rhetorikai erőt*, melly áll az abbann befoglaltt igazságoknak az ember' ſzívét megillető előadásábann. *Erköltsi erőt*, melly áll az abbann befoglaltt, és az ember' megvilágosíttását és megjobbíttását illető előadásbann. — De van ennek rendkívülvaló ereje-is, melly áll a' Szent Léleknek az Évangéliom' hirdetésével öſzvekötött, 's az ember' megteríttésébenn kimutatott munkájjábann. Ezen erővel más Könyv azért nem bír, mert tsak e' mellé van kötve a' Szent Lélek' munkállódása: *Iſtennek Kegyelme* úgymond Pál Apoſtol *a' Kriſtusnak Évangélioma minden Hívők' idveſségére* Róm. 1: 16. 2 Kór. 4: 7. Jak. 1: 8. Mellynél fogva, mivel az embernek Subiectiva felfoghatása (: Capacitas :) megneveltetik, mivel az alkalmatoſságok, és környűlállások-is úgy rendeltetnek, hogy azokbann az ember elevenebbenn érezheti az Iſteni igazságoknak erejét, és azokat a' maga' vígaſztalására inkább fordíthatja: tehát látni-való, hogy ennek a' Sz. Könyvnek, olly' különös ereje van az ember' ſzí-

ve'

ve' megjobbíttására, mellyel más Könyv nem bírhat.

II. TZIKKELY.

A' Sákramentomokról Közönségesſenn.

CXXX. §.

Ez a' ſzó Sákramentom hol vette magát.?

A' Kegyelem' eſzközei közé tartoznak a' Jéſus által ſzerzett Vallásbeli Ceremóniák, vagy külső Rendtartások, a' Kereſztség, és az Úrnak Szent Vatsorájja, mellyeket eggy névvel Sákramentomoknak ſzokunk nevezni, mellyekről közönségeſsenn jegyezzük-meg ezeket:

1.) Ez a' ſzó Sákramentom, Deák ſzó, és a' Deákoknál ſokféle jelentése van. Tulajdonképpenn annyit teſz, mint *Szentség*. Mert ezen ſzótól jő, *Sacer*, *Sacrare*. Innen mivel az Úr Jésusnak rendeléseit Szenteknek tartották az Atyák, azokat eggy ſzóval *Sákramentom*oknak nevezték. De ugyan ezen régi Atyák majd valami Titkot, majd olly' Tudományt tettek-ki ezzel a' ſzóval, mellyről a' Filosofia ſemmit ſe' tud. Utóllyára pedig olly' külső és Teſti jelek vagy Symbolumok értettek azonn, mellyek valami Lelki dologra mutattak. Innen mondta Hieronymus: *Apocalypsis Johannis, tot habet Sacramenta, quot Verba.* — A' Dogmátikába a' Vulgata Bibliából jött-által, mellybenn ez a' ſzó μυςηϱιον így fordíttatik: *Sacramentum* (a). — Tertulliánus, a' ki a' Római Jusból ſok ſzót hozott-által a' Theologiába, kezdett ezen ſzóval bővebbenn élni. — Minthogy pedig bizonyos, és

(a) *Éfés.* 5: 32. 1 *Kór.* 15: 51. 1 *Tim.* 3: 16.

meghatározott értelmet nem adtak ezenn szónak: innen lett, hogy a' Sákramentomok' számát nem-is határozhatták-meg, és-ebből a' lett hogy eggyik Ekklé'sia több, másik pedig kevesebb Sákramentomokat tart.

CXXXI. §.

Mitsoda megfogások van a' Reformatusoknak a' Sákramentomokról, és hány Sákramentomokat tartanak?

A' Reformata Ekklé'siának arról, a' mit ez Sákramentomnak nevez, ezen Megfogása van:

1.) Hogy a' Ceremónia, vagy olly' szembetűnő Solennis rendtartás, melly által valami más dolog jegyeztetik, következésképpenn

2.) A' Sákramentombann kell lenni külső és látható jegyeknek, mellyek alkalmatosok legyenek bizonyos előterjesztéseknek és érzéseknek azokbann-való felgerjesztésekre, a' kik azon Ceremóniát viszik-végbe, és a' mellyek által bizonyos Lelki dolgok ábrázaltatnak.

3.) A' Kristus által szereztetett légyen az, mert mi a' Sákramentomot úgy nézzük, mint a' Keresztyén Vallás' eggy részét: tehát annak tsak a' Keresztyén Vallás' Szerzőjétől kellett szereztetni. Ezennkívül, mivel a' Sákramentom a' Kristus' igéreteiről-való külső jel: a'mint hát Ő igért valamit, úgy tsak Ő rendelheti azt ki, hogy mitsoda jelek alatt tegyék a' Hívek minteggy láthatóvá az ő igéreteit.

4.) Az egész Keresztyénség' számára légyen az rendeltetve, és azzal minden éljen; következésképpenn az a' Keresztyén Vallástól elválaszthatatlan légyen.

5.) A' Sákramentommal - való élés által az Isten' azon Jótéteménnyeibenn-való részesülés felöl

lől tétefsen az Ember bizonyofsá, mellyek az Évangéliombann ígértetnek, vagy, a' mint mi szoktuk mondani: Légyen a' Sákramentom petsét. — És így a' Sákramentomok olly' Vallásra tartozó Szent Tzeremoniák, mellyeket magá az Úr Jésus fszerzett a' végre, hogy azokkal minden Kerefsztyének éljenek, és a' mellyek által az Istennek bizonyos igéretei nem tsak jelentetnek, és az emlékezetbe viszfszahozattatnak, hanem az azokbann-való réfszesíttetés felől mind azok, a' kik azokkal helyefsenn élnek, bizonyossá tétetnek. Ezért mondatnak a' Sákramentomok Jegyeknek és Petséteknek. — Ezen megfogásból nyilvánn következik, hogy a' Reformatusok kettőnél több Sákramentomot nem tarthatnak; mert a' Sákramentomnak a' fellyebb előfszámlált megesmertető jeleit tsak kettőben találhatni-fel, tudni illik a' Kerefsztségben, és az Úrnak Szent Vatsorájábann. Ezen kettőről tsalhatatlanúl bizonyos, hogy maga a' Kristus fszerzette ezeket, még pedig úgy mint Sákramentomokat, és mind a' Kristus mind az Apostolok, mind az első Kerefsztyén Ekklé'siák 's még ma-is minden Kerefsztyének a' Kerefsztséget, és az Úri Szent Vatsorát annyira a' Kerefsztyén Valláshoz köttetett Tzeremoniának tartották, és tartják, hogy az ezekkel-való élés nélkűl Kerefsztyénnek se' lehet az Embernek magát nevezni. Bizonyos dolog az-is, hogy e' kettőbenn vagynak külső látható jelek, mellyek által a' belső Lelki Jók legalkalmatofsabbann jelentetnek, és a' mellyekkel-való helyes élésnél fogva azok nékünk megis erősíttetnek.

CXXXII.

CXXXII. §.

Miért rendelt a' Jésus az Újj Testamentombann Sákramentomokat?

Igen bölts Tzéljai - vóltak a' Jésusnak a' Sákramentomok' szerzésébenn: ugyan-is

1.) Tudta azt az Emberi Szívet legjobbann esmerő Jésus, hogy a' külső Jelek, a' Tzeremoniák, és pedig mennél Szentebbeknek tartatnak, igen mélly benyomást tesznek az Emberi Szívbe, 's a' Vallást, melly nem a' tsupa értelem', hanem a' Szív' munkájja-is eleven színbe terjesztik az Ember Szeme' eleibe. Ha ollyanok vólnának az Emberek, a' kik tsak Lélekből állanak; úgy az ő Vallásokbann nem kellene Tzeremoniának lenni; de nékünk testünk - is van, a' Testel bíró Ember pedig szereti magának a' Lelki dolgokat úgy terjesztetni eleibe, hogy ő azokat minteggy láthassa, és tapogathassa. Illyen lévénn az Emberi Természet, és az a' haszna lévénn a' Tzeremoniáknak, hogy azok nem tsak a' Szemnek, hanem a' Léleknek-is szólnak; minden bizonnyal igen Bölts rendelése hát az a' Kristusnak, hogy az Ő Tudományához Tzeremoniák -is legyenek köttetve.

2.) Az Isten nem tsak a' Tudós, hanem a' Tudatlan Keresztyénre nézve - is kívánta a' Keresztyén Vallást felállíttani; de a' Keresztyénség' nagyobb része tudatlan, ezeknek számára az illy' Testi ábrázolások szükségesek, mivel ők az okosságból vett mélly okoskodások által támogattatott láthatatlan dolgokat nehezebbenn veszik - fel, mint ha azokat nekik valami ábrazolásokbann mutatja az Ember. De a' Tudósbann-is nagy benyomást szerez az: mert honnan van hát, hogy Ő a' Királyi Udvarokbann - lévő Tzeremo-

remoniákat, némelly Festéseket, 's Ábrázolásokat látvánn, magánn kívül ragadtatik.

3) A' Tapasztalás bizonyítja, hogy ha valamelly Nemzet valamelly dolognak emlékezetére Tzeremoniákat rendel, a' Hazafiakbann, annak végbevitelekor különös Pátriotismus és indulatok származnak. Azoknak a' Tzeremoniáknak - is mellyeket az Ekklé'sia tsak magától rendel nagy befolyások van az Emberi Szív' megjobbíttására: mennyivel nagyobb erejek lehet hát azoknak az Emberi Szívre, mellyeket maga a' Jésus rendelt: és a' mellyekhez az ő Igéreteit hozzákötötte. Érzi ezen Ok' igazságát mind az, valaki az Úr' Vatsorájához járúl. Mitsoda határozásokat nem tesz az Ember itt magábann? — Mivel' tehát az Erköltsiségre vezető eszközök szükségesek: a' Vallásbeli Tzeremoniák pedig eszközei az Erköltsiségnek; tehát nem lehet ezeket szükségteleneknek nevezni.

4.) A' Keresztyén Vallás' Világ' végezetéig-való fenntartására nézve - is szükségesek a' Kristustól rendelt Tzeremóniák: mert a' Keresztség által abba beavattatunk, és ott arra kötelezzük magunkat, hogy mi a' Keresztyén Vallást hiszszük, és terjesztjük. Ha a' Jésus ebből az okból a' Keresztséget nem rendelte-vólna, annyi sok üldöztetések közt nehezebbenn terjesztetett, sőt talán meg - is szűnt - vólna lenni a' Keresztyén Vallás, mint a'mint sok Filosofusok oskolájinak az ő felállíttójok' halálával vége lett; vagy mint az Angliai Deisták' Ekklé'siájának, mellynek, mivel Tzeremónia abbann nem - vólt, tsak hamar vége lett, — 's ezen történetnél fogva megtaníttatvánn Frantzia Országbann a'Directorium alatt felállott Theophilantropusok, az ő Ekklé'siájokba, a' Keresztséget és egyéb Tzeremoniákat bevitték. — Az Úr' Vatsorájának-

is

is ez a' Tzélja, hogy a' Szentek' eggyefsége fenntartafsék, a' Kerefztyén Ekklé'sia' minden Tagjai eggy közönséges Erköltsi Tzélra öfzveköttefsenek, és hogy azokra emlékeztefsenek, mellyeket a' Jésus tselekedett, és ö érettek fzenvedett. — És így a' Kerefztyén Ekklé'siábann minden tekintetben fzükségesek a' Kriftustól rendelt Sákramentomok. Ezeket az igaz Bölts tifzteletbenn tartja, a' kevély annál fogva oktalan, ha azt megveti, a' mi által a' Vallás fok tekintetbenn érthetőbbé, és közönségesebbé tétetik.

III. TZIKKELY.

A' Kerefztségről.

CXXXIII. §.

A' Kerefztség' eredetéről és nevéről.

Az Újj Teftamentombann a' Kerefztség ezen fzóval tétetik-ki βαπτιζειν, *belemártani megmosni*: mindazáltal a' βαπτισμος és βαπτισμα közt állandó megkülömböztetést tartanak a' Szent Írók, — amazonn, akarmi és közönséges megtifztúlást vagy megmosódást értenek, *Márk.* 7: 4, — 8. *'Sid.* 9: 10. ezenn pedig mindég azt a' ceremóniát értik, melly által a' Kerefztyén Vallásba vizbe-való bemártás által beavattatik a' Kerefztyén. Minthogy tehát ez a' fzó βαπτισμα, *vizbe-való bemártást*, vagy *aszal-való megmosattatást* jelent; látni-való, hogy ezen kifejezésnek, Kerefztség, femmi öfzveköttetéfe nints azon Görög igével, és tsak azt jelenti, hogy mit tsináltak a' Kerefztyén Papok, mikor az elsö Kerefztyén Magyarokat a' Római Ekklé'sia' fzokása fzerént a' tizedik Százbann megkerefz-

reſztelték, mellyből ők főképpenn tsak a' gyermekre vetett Kereſztvetést tartották-meg, és onnan nevezték-el ezt a' ceremóniát Kereſztségnek.

A' Vizzel-való megmosattatás, hogy eleitől fogva Vallásbeli ceremónia vólt, megtettzik 1 *Mó's.* 35: 2. A' Mó'ses' Törvénnye által még nagyobb ſzokásba jött az a' 'Sidók közt *É'sa.* 1: 16. *Jérém.* 2: 22. — A' Pogányok-is, úgy gyakorolták azt, mint Iſteni tiſzteletre tartozó dolgot, melly *Luſtratio* vagy megtiſztúlás név alatt gyakoroltatott. Mindazáltal azt ellenemondhatatlanúl meg nem lehet mutatni, hogy a' vizzel-való megmosattatás a' Kriſtus előtt olly' ceremónia lett vólna melly által valami Újj Vallásba-való beavattatás jelentetett vólna. A' Proſelytusok' Kereſztségét ugyan ſokann eggyformának tartják a' Kriſtus' Kereſztségével, mivel az azon ceremóniának valamelly Pogányonn-való végbevitelével a' jelentetett, hogy az akkor a' 'Sidó Vallásra ment-által. De hogy a' Proselytusok' Kereſztsége illyen lett vólna, abból nem hihető; mert az Iſten a' Környűlmettzést rendelte arra-való jelűl, hogy valaki 'Sidó Polgári és Vallásbeli társaságba tartozik. Ezenn fellyűl, *Josephus* és *Philo* az ílly' forma Kereſztségről ſemmit ſe' ſzóllnak. És ha vólt-is illy' Kereſztség, e' tsak a' Pogányokra tartozott. A' János' Kereſztségénn mind a' Papság, mind a' Nép tsudálkozott: ha pedig hogy az már régenn ſzokásbann vólt vólna köztök, úgy, mint Újj Vallásba béavató Eſzköz, azonn nem tsudálkoztak vólna. Utóllyára, a' Proselytuſok' Kereſztsége, hogy Iſtentől rendeltetett vólna, ſohol nem olvashatni: a' 'Sidók pedig magok azt hitték, hogy nem lehet ſenkinek Kereſztelni, hanem ha Iſteni Auctorításból, a'honnan Jánosnak

azt

azt mondják: *Hogy' Keresztelsz te, ha se' nem Illyés, se' nem Próféta, se' nem Messiás, vagy?* tehát a' 'Sidók közt semmi Vallásba béavató Keresztség nem-vólt a' Kristus előtt.

CXXXIV. §.

János' Keresztségéről.

Minekelőtte a' Kristustól parantsoltatott Keresztségről szóllnánk, szükség *a' János' Keresztségéről* értekeznünk, az az, meg kell azt határoznunk, hogy mibenn állott a' János' Keresztsége? Mibenn eggyez a' meg a' Kristuséval, és mibenn külömbözik az ettől? A' János' Taníttásaiból nyilvánn-való, hogy ez az ő Keresztsége arra-való köteleztetések-vólt a' 'Sidóknak, hogy ők jobbíttsák-meg Életeket, és a' Messiást, 's annak Tudománnyát vegyék-bé. (*a*) János és a' Jésus' Keresztsége tehát ezekbenn eggyeznek-meg eggymással: Mind a' kettő Isteni Auctoritással Keresztelt. A' Kristusról Kérdés sints, János pedig világossann bizonyítja ezt, a' maga' Keresztségéről: *A' ki engem' elbotsátott, hogy Keresztelnék Vizzel, a' mondotta ezt nékem 's a' t.* (*b.*) Mind a' kettőnek Keresztsége eggy jobb, és a' Messiás által felállíttatándó Vallásnak bevételére-való solennis Köteleztetés vólt. (*c.*)

A' Külömbözés pedig a' két Keresztség közt ez: János Keresztelt, vagy azzal kötelezte az Embereket az eljövendő Messiás által nem sokára felállíttandó Vallás' bevételére. A' Kristus' Keresztsége által pedig bevétettek az Emberek az ő Tudománnya' Vallóinak Társaságába. (*d.*)

(*a.*) *Mát.* 5. *Tsel.* 13: 24, 25. 19: 4. (*b.*) *Ján.* 1: 33. (*c.*) *Mát.* 3: 11. *Tsel.* 2: 38.

(a.) A' János' Kereſztsége annak a' Meſsiásnak bevételére-való kéſzíttés, és kötelezés vólt, a' kinek még akkor ſe' Nevét, ſe' Tudománnyát, hogy mibenn áll nem tudták; innen ſemmi formulával ſem él János az ő Kereſztségébenn (: b:). A' Kriſtus' Kereſztsége pedig azoké vólt, a' kiknek az ö Tudománnyáról már helyes megfogáſok vólt, és ez már bizonyos formula' elmondásával ment-végbe. (: c:). János tsak 'Sidókat Kereſztelt: a' Jésus pedig 'Sidót Pogányt parantsolt megkereſzteltetni. (: d:) — A' János' Kereſztségével ſemmi rend-kívül-váló ajándékok nem köttettek-öſzve: a' Kriſtus' Kereſztségét pedig ezek gyakrann követték az első Ekklé'siábann, és nevezeteſsenn a' Szent Lélek' ſegíttsége-is a'hoz van köttetve (: e:). Utóllyára, a' kik a' János' Kereſztségével megkereſztelkedtek; azokat a' Kriſtus' Kereſztségével megkellett Kereſztelni, ha Kereſztyének akartak lenni. (: f:). Péter nevezeteſsen azt kívánja, 'a' Szívekbenn megkeseredett 'Sidóktól, hogy *Kereſztelkedjenek-meg a' Jésus' Nevébenn*, pedig meglehet, hogy azon ſokaságbann ollyan-is vólt, a' ki a' János' Kereſztségével megkereſztelkedett: e' pedig azért vólt, mert a' János' Kereſztsége által nem határoztatott-meg, hogy mitsoda Vallás' követésére köteleztetik, a' megkereſzteltetett Személly. — Már ha valaki azt kérdené: Valyon a' János' Kereſztsége Sákramentom-e'? Mi azt, a' mi fellyebb kitett meghatározásunk ſzerént annak nem eſmerhetjük; mert az nem a' Kriſtusnak rendelése abbann a'

(a.) *Mát.* 28: 19. (b.) *Ján.* 1: 31. *Luk.* 7: 29, 30. *Ján.* 1: 26-30. (c.) *Tsel.* 2: 41. *Mát.* 28: 19. (d.) *Mát.* 31: 5, 6: (e.) *Tsel.* 10: 44-48. 19: 5. *Tit.* 3: 5-7. (f.) *Tsel.* 19: 1-5.

Vallásbann mellyet ő állított - fel. Ha pedig a' Sákramentomra közönségefsenn tsak az Ifteni rendelés kívántatik - meg," úgy a'vólt. — A' János' Kerefztségével kerefztelkedett - meg a' Jésus azért, hogy annak a' Személlynek tekintetét emelje, a' ki a' Mefsiás' vagy az Igazság' 's Virtus' Orfzága' mennél elébb-való fel-állíttását a'maga' Tudománnya és Kerefztsége által munkállódta. Továbbá, tudta a' Jésus, hogy Ő légyen a' Mefsiás: azt akarta tehát, hogy Ő róla olly' nagy tekintetű Személly tégyen Bizonyságot, és éppenn a' Kerefztségi folennitáskor, midőnn a' János' Követői jelennvóltak, mint ez meg-is esett (:a:) Utóllyára, maga akart arra Példát adni, hogy a' ki az Ő Tudománnyát bevéfzi, az előre megkerefztelkedjen, mert ezt téfzi a' Kriftusnak ezen mondása: *Igy illik nékem minden igazságot betöltenem*, az az, az Igazság azt hozza magával, hogy én magam azt tselekedjem, a' mit kívánok hogy mások tselekedjenek.

CXXXV. §.

A' Kriftus' Kerefztségéről-való meg fogás, 's annak termefzete.

A' Kriftus még e' Földönn létébenn azokat kik az ö Tudománnyát bévették, Tanítványi által megkerefzteltette. Mennybemenetelekor pedig különöfsenn meghagyta, hogy mind azokat a' kik Kerefztyénekké akarnak lenni, megkerefzteljék. És így a' Kerefztség az a' Kriftuftól fzereztetett fzent ceremónia, melly léfz vizzel-való bemártás, vagy megmosás által Atyának, és a' Fiúnak, és a' Szent Léleknek nevébenn a' végre, hogy az által a' megkerefzteltetett Személly

(a.) Ján. 1: 24 - 36.

mélly kötelezze magát a' Kereſztyén Vallás' bévételére, az a' ſzerént-való életre, és hogy így reménység nyújtaſson neki a' Kriſtus által megſzerzett bűnök' botsánatja, és az Örök élet felől. — A' Kereſztség' formulájja meg van írva Mát. 28: 19. — Matériájja pedig a' Kereſztségnek, vagy a' külső Jel a' Kriſtus' rendeléséből a' tiſzta Terméſzeti viz, Ján. 3: 5. mellyet nékünk azért nem lehet megváltoztatni, ſe' különbkülömbféle dolgokkal megkeverni, mivel a' Kriſtus a' tiſzta Terméſzeti vizet válaſztotta a' Kereſztség' Matériájáúl, úgy hogy, ha az ember vizet nem kapna, nem ſzabad a' helyett valami más folyó matáriával, vagy öſzvekevertt vizzel, a' tiſzta Terméſzeti viz helyett élni, mivel nem a' Sákramentom' kiſzolgáltatásábann megeshető híjjánosſág, vagy akadálly, hanem annak megútálása kárhoztatja az embert. Az Apoſtoloknak, és az első Kereſztyén Ekklé'siának ſzokása, 's ez a' ſzó βαπτισμα, sőt a' Kriſtusnak maga megkereſztelkedése-is mind arra mutatnak, hogy tiſzta Terméſzeti vizzel kell a' Kereſztségnek külsőképpenn megesni. De könnyenn megſzerezhető matéria-is a' viz: innen mivel a' Kriſtus' tzélja ſzerént az ő Tudományának Örökké-valónak, és a' ſzéles Világonn elterjedőnek kellett lenni; olly' eſzközt kellett néki az abbann-lévő ceremóniához válaſztani, melly minden réſzébenn a' Világnak bővenn, es könnyenn található. De legalkalmatosſabb eſzköz-is az annak előterjeſztésére, a' mit a' Kereſztség ábrázol, hogy tudni illik, a' Kereſztyén Vallásra általjövő ember olly' egéſzenn megtiſztíttatott akar lenni a' bűnöktől, mint a'mint a' vizbe bemártatott Személly' teſte külsőképpenn megtiſztíttatik; és továbbá, hogy réſzesíttetik a' Szent Lélek' Kegyelmei-

benn, a' bünöknek botsánatjábann, és a' Léleknek megújjíttásábann. Róm. 6: 4.

Módja a' Keresztelésnek vólt a' vizbe-való bemártás, ma pedig annak a' före-való töltése. A' Keresztség' természete tehát ezeket kívánja: hogy a' Keresztség légyen a' Kristus' parantsolatjából Atyának, és a' Fiúnak, és a' Szent Léleknek nevébenn, — tiszta viz által menjen a' végbe, melly ezen Sákramentombann a' külső Jel, a' Jegyeztetett dolog pedig az embernek belső megtisztíttása, az Evangéliommal eggyütt munkálló dó Istennek ereje által, és az azt követő bünöknek megbotsáttása Tit. 3: 5. Tsel. 2: 38. —

A' Kereszt-Atyákról, és Anyákról a' Sz. Írásbann semmi szó sints. Ezeknek eredete ez: A' régi Ekklé'siábann, valakinek megkereszteltetésekor Tanúknak kellett jelenlenni; 's idővel ezen Tanúk Kereszt-Atyákká, és Anyákká váltak, vagy olly' Személlyekké, a' kik kötelezték magokat arra, hogy a' Kisdedeknek a' Keresztyén Vallásra-való megtaníttatásokra vígyáznak 's a' t.. A' Kereszt-Atyákról, és Anyákról előssször emlékezik Tertulliánus. — Más forma szokások vóltak-e' a' Kristus' halála előtt-való Keresztségbenn, mint a' mellyet halála utánn parantsolt a' Kristus, nem tudni. — A' mi-pedig az első Keresztyén Ekklé'siábann a' Kereszteléskor szokásbann vólt megkenést, kéz reávetést, a' keresztnek jelét, és Exorcismust illeti: azokról bővebbenn láthatni a' Keresztyéni Régiségekbenn.

CXXXVI. §.

Mi vólt a' Kriſtusnak tzélja a' Kereſztség' ſzerzésébenn?

A' Kereſztség' Formulájából, és a' Kereſztségről ſzólló ſzent Írásbeli Helyekből megtetſzik, hogy a' Kriſtusnak a' Kereſztség' ſzerzésébenn, a' vólt a' tzélja, hogy a' megkereſzteltetett Személly ez által mutaſsa azt meg, hogy ő a' Kriſtus' Tudománnyát igaznak esméri, azt beveſzi, és a' ſzerént él, az Atyának, és a' Fiúnak és Szent Léleknek Nevébenn megkereſztelkedni tehát annyit teſz, mint az Atyának, és a' Fiúnak, és a' Szent Léleknek Tudománnyát bevenni, és azt tellyesítteni (*a*). Továbbá, ez által adja a' megkereſzteltetett ſzemélly az egéſz Gyülekezetnek tudtára, hogy ő azzal eggy Hitbenn van, és a' Kereſztyén ſzeretetet annak Tagjai eránt kéſz gyakorolni (*b*). Ez által tétetik bizonyoſsá a' Kereſztyén Vallás' Ígéretei, nevezeteſsenn a' bűnöknek botsanátja felől, a' mint Anánias mondta Pálnak: *Kelj fel, és kereſztelkedjél-meg, és mosd-el bűneidet* (*c*). És így a' Kereſztség a' Kriſtus' Tzélja ſzerént arra-való, hogy ez által vétetik-bé az ember a' Kereſztyén Ekklé'siába, — az által kötelezi magát az Atyának, Fiúnak, és Szent Léleknek hivésére és tiſzteletére, eggyſzóval a' Kriſtus' Tudománnya' követésére, — és utóllyara, ez által adatik megbiztatás bűneink' botsánatjáról, és a' Szent Lélek' jóra ſegéllő kegyelmeiről.

 CXXXVII.

(*a*) *Mát.* 28: 19. — 1 *Kór.* 1: 13. *Ján.* 4: 1. (*b*) *Éfés.* 4: 3–6. (*c*) *Tsel.* 22: 16. *Róm.* 6: 3; 4. *Ján.* 3: 5. *Gal.* 3: 27, 28.

CXXXVII. §.

A' Kereſztyének között ſzükséges-e' még ma-is a' Kereſztség? — mennyibe ſzükséges az?

Még az a' Tzélja-is vólt a' Kriſtusnak a' Kereſztségbenn, hogy az olly' tartós legyen mint az ő Tudományya, és hogy azzal minden Kereſztyénné lejendő Ember éljen. Az Kereſztség' ezen közönséges ſzükségeſségéről már Tertulliánus' idejébenn kételkedtek (*a*). A' Socinianusok pedig olly' külső Jelnek tartják ezt, melly arra-való vólt, hogy a' 'Sidó és Pogány ez által avatott-bé a' Kereſztyén Ekklé'siába: de Kereſztyén ſzüléktől ſzületvénn ma a' Kisded, többé ezenn Jelre nints ſzükség; tehát nem minden időre, ſe' nem minden emberre-való a' Kereſztség; és így mindeggy akár kereſzteltetimeg a' Kereſztyén a' maga' Gyermekét, akár nem (*b*). Mi az ezzel ellenkezőt ezen okoknál fogva állítjuk:

1.) A' Kereſztség' gyakorlásáról-való parantsolatja olly' közönséges a' Kriſtusnak, hogy azt nékünk megſzoríttani, és abbann kifogást tsinálni, sőt azt reánk nézve ſzükségtelennek tartani nem ſzabad. Mindég bátrabb dolog a' Kriſtusnak, mint a' Kereſztyén Vallás' Fundatorának kifejezett Akaratja ſzerént tselekedni, mint azt a' magunk' tettzése ſzerént változtatni.

2.) A' Szent Írás a' Kereſztséget úgy nézi, mint arra legfőbb okot, hogy a' megkereſzteltetett Személly kötelesnek esmerje magát más Kereſztyéneknek ſzeretetére, és a' Kereſztyén eggy

(*a*) *Tertullián. de Baptismo.* C. 12, 13, 14, 15. (*b*) *Catechesis Racov. Quaest.* 346.

eggyeſség' feltartására. *Eggy az Úr, eggy a' Hit, és a' Kereſztség*, úgymond Szent Pál Apoſtol, 's *azért igyekezzetek megtartani a' Léleknek eggyeſségét a' békeſségnek kötele által* (c). Minthogy pedig a' Kereſztyén Vallásnak Lelke abbann áll, hogy azt igaznak lenni megesmerjük, és a' ſzerént tselekedjünk; tehát a' Kereſztség, még a' Kereſztyén ſzüléktől ſzármozottakra nézve-is ſzükséges.

3.) Azok a' Jók, mellyek a' Kereſztség mellé köttetnek, mint p. o. a' bűnöknek botsánatja, még a' Ke eſztyén ſzüléktől ſzármozottakra nézve-is minden időben ſzükségesek: és így ezektől nem kell a' Kereſztséget megtiltani.

4.) Az Apoſtolok a' már kereſztyénekhez küldött Leveleikbenn a' Kereſztséget azokra nézve-is újjáſzületés' Ferdőjének nevezik. A' környülmettzést-is az Iſten Ábrahámnak és az ő Maradékának adta: így van itt-is a' dolog. De küküllombenn-is

5.) Minden Polgár igyekezik azt megmutatni, hogy ő ez, vagy amaz Társasághoz tartozik: úgy köteleſsége kinekkinek azt megmutatni, hogy ő a' Kereſztyének' ſzáma közé tartozik; mint hogy pedig a' Kereſztség erre-való megesmértető közönséges Jel; ezt hát a' Kereſztyénektől ſzármazottak ſzükségesnek tartják magokra nézve.

Jóllehet pedig ſzükséges a' Kereſztyén Szüléktől ſzármazottakra nézve-is a' Kereſztség: mindazáltal nem olly' eggyátallyábann, és elmúlhatatlanúl ſzükséges az a' mi Értelmünk ſzerént, hogy ha a' Kisded megnem kereſztelkedik, nem idvezűl: mert ők arról nem tehetnek, hogy meghalnak a' Kereſztség előtt, — Ők ár-

(c) Éfés. 4: 3—6.

tatlanok, úgy hogy éppenn ollyanokénak mondja a' Kristus a' Mennyeknek Orszägát mint a' kis Gyermekek. — Az Isteni kegyelem, Jóság, és Irgalmasság nints úgy a' Keresztséghez kötve, hogy a' nélkül az Isten már irgalmas se' lehetne. — Ha az Úr' Vatsorája nélkül meghóltt Kisdedek idvezülnek: miért nem a' Keresztség nélkül meghóltak? Az Ó Testamentomi Szent Atyák meg nem keresztelkedtek, — a' Tolvaj sem, és még is idvezültek, ellenbenn sok megkeresztelkedtek elkárhoznak. — Azt mondja a' Jésus: *A' ki hiénd, és megkeresztelkedik idvezül, a' ki pedig nem hiénd elkárhozik*, és így az elkárhozással azokat fenyegeti-meg, a' kik hihetnének és nem hisznek, nem pedig azokat, a' kik meg nem keresztelkedhetnek. — Az első Ekklé'siábann sokann hallasztgatták a' Keresztséget, mint Nagy Konstantinus. — Sokann pedig meg se' keresztelkedhettek, megöletvénn őket az üldöző Pogányok, a' kikről azt szokták az Atyák mondani, hogy azok Martyromsággal kereszteltettek-meg; pedig a' Martyrokat nem tsak az hogy senki nem hárhoztatja, de a' megditsőültek közt a' legelső helyt adják azoknak. — A' Sákramentomokkal-való élés így hasznos, ha a' Lélekbenn az azzal-való élés által bizonyos kegyes Változások tetetnek: és így a' tsupa mekhanika végbevitele a' Keresztségnek nem ragadja az Embert Mennyországba — Igaz, hogy a' mondatik Ján. 3: 5. : *Ha valaki nem születik víztől és Sz. Lélektől nem mehet-bé az Istennek Országába*, de ez azt teszi: Ha valaki a' Keresztyén Vallás, és a' Szent Lélek által meg nem jobbíttatik, ne gondolja hogy idvezülhetne.

CXXXVIII.

CXXXVIII. §.

Kiket kell megkerefztelni? a' Kisdedeket meg-kell-e'?

Minthogy a' Kerefztségbenn köteleztetik a' megkerefzteltetett Személly a' Kerefztyén Vallás' bévételére, és az a' fzerént-való életre; látnivaló, hogy tsupánn tsak Embereket, és azok közül-is ollyanokat, lehet megkerefztelni, a' kik elevenenn jöttek e' Világra, és élnek. A' Bibliábann olly' Emberek' Kerefztsége parantsoltatik, a' kik a' Kerefztséget megelőző taníttást felvehették, és akartak megkerefzteltetni. A' későbbi időkbenn, nevezetefsenn a' II-dik Száz' végénn, mint Irenæus mondja (*a*) jött-be az a' fzokás, hogy a' Kisdedeket-is fzületések utánn kevéfsel megkerefzteljék. A' negyedik Százbann a' Donatisták, és a' Reformatiokor az Anabaptisták nem hagyták-hellybe a' Gyermekek' kerefztségét: innen még ma-is fontos kérdés az a' Theologiábann: Ha valyon vólt-e' arra jufsok az Ekklé'siai Atyáknak, hogy a' Kriftusnak parantsolatjánn változtatáft tegyenek, a' ki tsak a' meglett Emberek' megkerefzteltetését parantsolta? Meg kell vallani, hogy a' Kisdedek' megkerefzteltetéséről a' Bibliábann femmi világos parantsolat nin'sen. Mert a' Kriftus' parantsolatja' közönségefsége (*b*) a' dolgot nem határozhatja-meg, mivel azokat taníttani kell előre, a' kik megkerefzteltetnek, és hinni kell nékiek: erre pedig tsak a' nagyobb idejű emberek alkalmatosok nem a' Kisdedek. — A' fem elegedendő erőfség, mellyet a' Kriftus' ezen fzavaiból vefz-

(*a*) *Irenæus L. 2. c. 39.* (*b*) *Mát. 28: 19.*

nek : *A' kis Gyermekeké, a' Mennyeknek Országa* (a) tehát nem lehet őket abból kirekeszteni ; mert tulajdonképpenn a' Kristus nem a' Kisdedekének mondja lenni az Isten' Országát, hanem azokénak, a' kik olly' szelid indulatúak, 's olly' engedelmesek, és a' tanúlásra alkalmatosok mint a' Kisdedek. És ezek a' Kisdedek minden Keresztség nélkül-is tettzettek a' Jésusnak, úgy hogy ollyanokénak mondja lenni a' Mennyeknek Országát. — A' Környülmettzésből se' sokat lehet itt próbálni : mert ha a' hasonlatosságbann leszsz itt az erősség, úgy a' következik, hogy az Aszszonyi Nemet nem kellene megkeresztelni, a' Férfiakat-is tsak nyoltz nap múlva. Az-is sokat állíttana, a' ki azt mondaná, hogy ha a' Kisdedek Keresztség nélkül halnak-meg, eggyátallyábann nem idvezűlnek, — vagy hogy az eredeti bűn ez által kitöröltetik az Emberből, — vagy legalább megerőteleníttetik : mert a' Keresztség a' bűnöket el nem mossa, hanem jegyzi és megpetsétli azoknak megbotsáttatását. — Hát a' Kisdedek a' megkereszteltetés utánn nem roszszak-é, és nem tör-e' ki azokból a' természeti romlottság? Utóllyára, hogy az Apostolok egész Familiákat kereszteltekmeg a' bizonyos ; de a' bizonytalan, ha vóltak-e' azonn Familiáknak gyermekeik? és ha vóltak, megkereszteltettek-e' azok-is azokkal eggyütt? Az Ábrahámról-is a' mondatik, hogy *minden ő Háza, népe környülmetéltetett* (b), és még se' hozzuk ebből ki azt, hogy az Aszszonyok-is környülmetéltettek. Az Apostolokról mondatik, hogy egész Familiákat tanítottak a' Keresztyén Vallásra ; de következik-e' abból, hogy a' böltsőbe fekvőket-is tanítottták? —

Más-

(a) Márk. 10 : 14. (b) 1 Mós. 17 : 27.

Másképpenn kell tehát néktünk azt megmutatni, hogy a' Kisdedek' Kereſztsége ſzabados, helyes, és haſznos dolog, melly tsak úgy lehetmeg, ha

1.) Ezen Kérdésre megfelelhetünk: Valyon a' Kisdedekenn véghezvitt Kereſztségbenn megvan-e' az a' Tzél, mellyből azt a' Kriſtus rendelte? — A' mit tagadni nem-is lehet; mert a' Kriſtusnak a' Keréſztség' ſzerzésébenn e' két fő tzélja vólt, hogy a' megkereſzteltetendő Személly, az által a' Kereſztyének' ſzáma közé bevétettesſen; és továbbá, hogy az ő halála által ſzerzett Jóknak reménylésére juſsa lehesſen, már pedig ezen Jókbann a' Kisdedek-is réſzesíttethetnek a' Kereſztség által. Mert a' Kereſztyén Szülék ez által vétetik-bé minél elébb őket a' Kereſztyén Ekklé'siába, 's mint már Kereſztyéneket, annak gondviſelésébe ajánlják, — 's a' Kereſztyének-is köteleseknek tartják magokat arra, hogy az illy' Gyermekeket más ſzemmel nézzék, mint a' Nemkereſztyén Gyermekeket. — A' Jéſus' Halála haſználhat a' Kereſztyén Kisdedeknek-is; mert a' Kereſztség által az adatik másoknak tudtokra, hogy ezek akarnak abbann réſzesűlni. Innen már a' II-dik Százbann mint Tertullianus bizonyítja, Afrikábann a' Kisdedek megkereſzteltettek. Origenes pedig azt mondja, hogy *az Ekklé'sia a' Hagyományok (Traditio) utánn gyakorolja a' Kisdedek' megkereſztelését (a).*

2.) A' mi Kisdedeink mi közöttünk már Kereſztyének közt ſzülettetnek; és így az Iſten ezen ſzületésbeli Jótéteménynél és Jusnál fogva ezeknek rendelte és adta a' Kereſztyén Vallás' min-

(a) *Tertullian de Baptismo. cap. 18. — Döderlein Inſtit. Theol. Chriſt. Tom. 2. p. 721.*

minden Jótéteménnyeit; mivel mind azokat a' Jókat, mellyek az én születésemmel öszve vagynak köttetve, már ezen születésnél fogva nekem adta az Isteni Gondviselés. Mert ha az emberek nem vaktába, hanem az Isten' Gondviselése' igazgatásából születtetnek: tehát mind azok a' jók, mellyek ott vagynak, a' hol születtettem, és a' mellyekkel azok bírnak a' kik engem' szültek, az Isteni gondviselésből nékem-is adattattak. És így a' kiket akart az Isteni Gondviselés Keresztyének közt születtetni, azokat a' Keresztyénekkel köz Jókbann-is, a' születésnél fogva részeltetni kívánta, 's annál fogva ezeket a' Keresztyén Ekklé'sia' Tagjaivá-is tette, mint annak kebelébenn születtetteket: nints tehát semmi rendesebb dolog mint ezekről a' Keresztségnél fogva azt megmutatni hogy ezek mi Gyermekeink, vagy Keresztyének?

3.) Pál Apostol azt mondja a' Pogány Atyától és Keresztyén Anyától született Gyermekről, hogy a' *már szent* (*a*), az-az, Keresztyén a' Születésnél fogva; hogy pedig valaki Keresztyén azt a' Kristus' Rendeléséből a' Keresztség' Tzeremóniáijával kell nyilvánn-valóvá tenni: és így a' Kisdedeket meg kell keresztelni.

4.) A' megkeresztelteltettek, és megnemkeresztelteltettek közt lehettek bizonyos egyenetlenségek az első Ekklé'siábann. — Nehezenn-is esett az a' Szüléknek, hogy ő magok Keresztyének, és az ő mejjekenn függő Gyermekeiket azoknak nem nézhették. — Az Ekklé'sia-is szerette az Emberi Nemzet' ezen gyenge ágára a' keresztyéni Szeretetet minél elébb kiterjeszteni, és kivált azonn veszedelmes időkbenn, mellyekbenn a' Keresztyén Szülék megölettek, és így az Ekklé-

(*a*) 1 Kór. 7: 14.

klé'sia' kötelefsége vólt azoknak Tsetsemöikről gondoskodni, a' kiket, hogy ne Pogányoknak, hanem Kereſztyéneknek nézhefsenek, ſzükségesnek itélték őket a' Kereſztség által a' Kereſztyén Vallásba' bévenni; — annyival inkább, hogy ha Zsidót és Pogányt, belehet a' Kereſztyén Ekklé'siába venni, ha Kereſztyénné akár lenni: ſokkal inkább a' ſzületettKereſztyéneket illő megkereſztelni.

5.) A' Kereſztség' Formulájábann ez a' ſzó μαθητεύσατε, nem tsak ezt teſzi, taníttsatok, hanem ezt-is: Tanítvánnyá tegyetek; pedig nem tsak az a' Tanítvány, a' ki moſt taníttatik, hanem az-is a' ki a' tanításra ajánltatik is a' Kisdedeket pedig a' Szülék a' Kereſztyén Vallás' megtanúlására ſzentelik, és ajánlják, és ezek mikor felnőnek, azon Kereſztségbeli kötelezteteseknek örömmel engednek.

CXXXIX. §.

A' megkereſztelt Gyermekeket ſzükség-e' újjra, nagy-korokbann-is megkereſztelni? — Hasonlóképpenn azt-is a' ki eggyik Kereſztyén Ekklé'siából, másikba megy-által?

Mivel valamelly Társaságnak mind addig Tagja az ember, míg azt oda nem hagyja: innen az eggyſzer megkereſzteltetett Gyermekek le nem mondvánn nagy korokbann-is a' Kriſtus' Társaságáról; tehát nem-is ſzükség azokat újjra-való Kereſztelés által abba beléhozni. Még az-is, ha valaki, eggyik Kereſztyén Felekezettől a' másikhoz megy-által, nem ád erre juſt: mert a' Kriſtusnál a' Kereſztség' ſzerzésébenn a' vólt a' Tzélja, hogy ez' által a' megkereſzteltetett magát Kereſztyénnek megbizonyíttsa lenni, nem pedig az, hogy azt megmutafsa, hogy ez, vagy

vagy amaz Ekklé'siai Taníttó' értelmére mentáltal: és így, ha valaki, már eggyszer megkeresztelkedett, azzal Keresztyénnek magát kijelentette lenni, 's a' Kristus' Tzélja ezzel elérettettvénn, nem szükség, azt újjra megketesztelni. Pál Apostol ugyan a' Sektákra oszlott Kórinthusiaktól nem kérdi, hogy mellyik Taníttó keresztelte-meg őket? — és ha eddig Apollósé, vagy Kéfásé vóltak ezután Pálé akarvánn lenni, nem kívánja, hogy újjra megkeresztelkedjenek, mert mint a'Kristus részekre nem osztatott; úgy sem a' Pál' sem az Apollós' nevére nem keresztelkedtek azok, ha az ő részekenn vóltak-is, hanem a' Kristuséra. — Tsak akkor kellene megújjíttani a' Keresztséget, ha az nem vólna helyes: Úgy de az a' Kristus' parantsolatjából. Atyának, Fiúnak, és Szent Léleknek nevébenn 's vizzel menvénn-végbe, helyesenn, és a' Kristus' parantsolatja, 's az Apostolok' szokása szerént megy-végbe: és így ezt nem szükség megújjíttani. — A' kik ezt megújjítják, azok tsak a' magok' Ekklé'siájokba akarják bevenni az embert, de nem a' keresztyén Ekklé'siába. És azis bizonyos, hogy eggyik Ekklé'sia sem a' tévelygésekre, hanem a' Jésus' Tudománnya' követésére keresztelte-meg az Embert. Ezen matériábann eléggé esméretesek Cypriánusnak és István Pápának; a' későbbi Időkbenn pedig a'Donatistáknak, és a' XVI Századbann az Anabaptistáknak állíttásaik és veszekedéseik, — a' kik mindazáltal amazoktól külömböznek; mert amazok arról vetekedvénn, ha valyon az Eretnekeket meg kell-e' újjra keresztelni, nagy Emberektől és Eretnekekről vólt ott a' szó: az Anabaptisták pedig a' megkeresztelt Kisdedeknek újjra-való megkereszteltetéseket sürgetik, és régenn azokét-is, a' kik az ő részekre mentek-által.

CXL.

CXL. §.

Miért változtatta-el az Ekklé'sia a' Vizbe-való-bemártást, a' Viznek tsak a' főre-való öntésével, vagy a' meg hintéſsel?

A' Sociniánusoknak azon Állíttások, hogy a' Vizbe-való egéſz bémártás természetére tartozik a' Kereſztségnek, mellyet nem lehet el-változtatni, nem fundamentom nélkül-való. — Mert a' Kriſtusnak a' bűnért-való halálát (ha ugyan ők ezt hinnék) és az ő feltámadásából folyó Jótéteményt az illy' Kereſztség által jegyeztetni mondja Pál Apoſtol *Róm.* 6: 3, 4. — *A'vagy nem tudjátok-é', hogy valakik meg kereſztelkedtünk, a' Jéſus Kriſtusbann, az ő halálába kereſztelkedtünk-meg. — Eltemettettünk azért ő véle eggyütt a' Kereſztség által a' halálbann, hogy miképpenn feltámaſztatott a' Kriſtus a' halálból az Atyának ditsőſségére, azonképpenn mi-is újj életbenn járjunk.* — Az Apoſtolok, az Ekklé'siai Atyák, 's a' későbbi Kereſztyének a' XII-dik Százig egéſzenn bemártották a' megkereſzteltetendőt a Vizbe. — Innen a' Kereſztelések folyó vizeknél, — későbbenn pedig a' Templomokbann-lévő *Baptiſteriumokbann* eſtek-meg. A' Kereſztséget kifejező eredeti ſzó-is azt kívánja. — De mégſzűnvénn az Ekklé'siábann az ezen bemártást Végbevivő Diakonuſok és Diakoniſsák, megſzűnt laſsann laſsann a' bemártás-is, mellynek nyoma a' XIII-dik Százbann tsak ugyan találtatik még az Ekklé'siábann. Külömbenn-is látták azt az Ekklé'siai Atyák, hogy a' Kereſztség' Terméſzete ez által meg nem változik: mert azért hogy tsak a' Fejére öntetik a' Gyermeknek a' viz:

ſzin-

ſzinte úgy a' Kriſtus' parantsolatjából az Atyának, és a' Fiúnak, és a' Szent Léleknek nevébenn 's vizzel vitetik a' végbe, és annál fogva kö eleztetik a' megkereſzteltetett a' Kereſztyén Vallás' bévételére, a' ſzent életre, és reménység adódik neki ezen Jel által a' bűnök' botsánatjára. — Ez a' ſzó βαπτιστειν a' teſtnek eggy Tagjára-való ráöntésről ſzinte úgy mondatik mint az egéſz Teſtnek vizbe-való bemártásáról. Innen már Tertulliánus (a) a' Kereſztségről nem tsak azt mondja: *bemártani* (mergere), hanem ezt-is *ráönteni* (perfundere). Igy Márk. 7: 4. Innen következik, hogy a' III-dik Százbann már divatjába-vált öntés. — A' dolog' Termeſzete-is így hozta ezt magával: mert a' meleg Napkeletenn megeshetett ez az egéſség' elromlása nélkül, de a' hideg Tartományokbann, és eſztendő réſzébenn e' veſzedelmes lehetett. — A' sinlődő betegeket ſe' lehetett a' vizbe bemártani. Innen ezeknek régenn-is tsak a' fejekre öntetett a' Viz. Béjövénn utóllyára, az a' ſzokás, hogy a' Gyermekeket-is megkereſzteljék; nem lehetett azokat veſzedelem nélkül a' vizbe ledugni. — A' Martyrok közül ſokann a' Tömlötzbenn kereſzteltettek-meg, és az ágybann lévénn lelántzalva tsak a' Fejekre öntetett a' viz', mivel oda olly' ſok vizet le ſe' vihettek a' mellybe azokat belemárthatták-vólna. Innen ez a' Kereſztség neveztetett: *Clinicorum baptismus* vagy ágyonn végbement Kereſztségnek. Hihető az-is, hogy mikor 3000 's több Embereket-is kereſzteltek az Apoſtolok, tsak a' főre-való öntés-is elégséges vólt, mert olly' ſok embert, olly' kevés ember ſok ideig, és nagy munkával kereſztelhetett-vólna-meg. A' ſzemérmeteſség-is okozta

ezt,

(a) *Tertul. de anima C. X.*

ezt, mivel a' Kerefztség Férfiak által menvénn végbe, az Afzfzonyi Nem tsak a' fzeméremnél-fogva-is idegen vólt a' Kerefztségtől; mert meglehet, hogy a' mosodáshoz hozzáfzokott napkeletiek nem fzégyenlették a' mezítelen-való bemártást; de a' napnyugotiak azt fzégyenlték. — Mind ezen okoknál fogva tehát jónak találta az Ekklé'sia, hogy a' Kerefztség tsak a' Főre-való hintés által efsen-meg.

CXLI. §.

Kiknek kötelefségek kerefztelni?

A' mi Vallásunk' Principiuma fzerént tsak a' Lelki Taníttóknak fzabad kerefztelni, a' Laikusoknak pedig éppenn nem, jóllehet az első Ekklé'siábann a' Taníttás fontosfabnak tartattatvánn mint a' Kerefztség, ezt másoknak általis engedték a' fő Taníttók. Innen lehet Pál Apoftolnak ezen mondását megmagyarázni: *Nem küldött engem' a' Kriftus hogy kerefzteljek, hanem hogy az Evangéliomot hirdefsem (a).* Azt fem lehet tagadni, hogy a' Kerefztség a' maga' erejét nem attól vefzi, a' ki azt végbevifzi. A' Papi-Rend fem olly' mások felett-való valami fzentség, hogy az ő kezek által-való megkerefzteltetésnek valami különös befolyása vólna azon jóbann-való refzesíthetésre, melly a' Kerefztséghez van köttetve: mindazáltal a' mi Principiumink és Confefsioink fzerént ez a' kötelefség tsak a' közönséges Taníttókat illeti: Ugyan-is:

1.) Míg a' Kriftus e' Földönn-vólt, addigis megkerefzteltette az ő Tudománnyát bévevőket, és ezt a' foglalatofságot az ő parantsolatjá-

(a) 1 Kór. 1: 17. Tsel. 10: 48.

jából tsupán tsak az ő Apostoli mint Taníttók vitték-végbe (*a.*). Menybemenetelekor-is azoknak adja a' Keresztelésbeli Just; a' kikre a' Taníttást bízta: *Taníttsatok úgymond minden Népeket, és Keresztelljétek-meg azokat* 's a' t. — Az Apostolok-is, bizonyosan a' Nép' Taníttására általok kiválasztott Taníttókra bízták a' Sákramentom' kiszólgáltatását-is, mert ebben ő nekik a' Kristus Példát adott, hogy úgy tselekedjenek. — És azokat látták minden Vallásbeli Dolgoknak végbevitelére alkalmatosoknak, a' kik kiválasztattak, — külömbenn, minek-is választattak-ki némellyeket az egész Gyülekezetből, ha mindenn egyformánn alkalmatos-vólt a' taníttásra, és a' Sákramentom' kiszólgáltatására? Minek parántsolja Pál sok helyekenn, hogy az ő általa kirendelt Személlyeknek engedelmesek legyenek? Miért tiltja meg nevezetesen az Aszszonyi Rendet, hogy az halgasson az Ékklésiábann, ha a' keresztségi Hivatalt, melly akkor sok taníttások közt mentt-végbe, az Aszszonyok-is vihették?

2.) Az első Ékklésiábann senki addig Keresztyénnek nem tartatott, míg közönségesen a' Keresztyén Vallásból meg nem próbáltatott: pedig tudni-való, hogy az egész Községtől kiválasztott Taníttónak kötelessége-vólt a' Keresztyénné lenni akarókat taníttani; és így igen természeti dolog-vólt, hogy a' ki tanította, és a' Gyülekezet előtt-is megpróbálta a' Keresztyén Vallásból a' Katekhumenust, az keresztelje-is meg azt.

3.) Az egész Bibliábann sohol annak nyomát nem lehet találni, hogy az Apostolokonn, vagy azoktól kiválasztott Taníttókonn kívül más keresz-

(*a.*) Ján. 4, 2.

reſzteltt - vólna. Ignatius pedig világosann állítja, hogy a' II-dik Században tsak a' Püſpökök', és Presbyterek' kötelesége - vólt kereſztelni, ezt mondván: *Nem licet ſine Epiſcopo nec baptiſare, nec agapem facere* az az. Püſpök nélkül ſem kereſztelni, ſem az Úr' Vatsoráját kiſzólgaltatni nem ſzabad. (*a.*) Ha tehát tsak ugyan találunk arra - is Példákat, hogy a' Laikus - is kereſztelt, itt az a' kérdés, hogy az Apoſtolokat, és az első Ekklé'siai Rendtartást kövessük-e', vagy pedig holmi viſzſzaéléſeket?

4.) Minden Sákramentom egyforma méltóságú: már ha az Úr' Vatsoráját tsak a' Taníttóknak lehet kiſzólgáltattni: a' Kereſztség - is ötet illeti; mert ezzel éppenn olly' Lelki jók köttettnek öſzve, mint azzal, és ezzel, kivált a' régi Ekklé'siábann, mikor nagy Embereket kereſzteltek, éppenn olly' vigyázással kellett élni, mint amazzal; mert meg kellett vi'sgálni, hogy tudják-e' a' megkereſztelkedők a' Kereſztyén Vallást, nem Arius-e' 's a' t. a' megkereſztelendő Személly?

5.) A' jó Rendnek fenntartására - is tanátsosabb a' Sákramentomok' kiſzólgáltatását a' közönséges Lelki Taníttókra bízni. Ez adott arra - is alkalmatoſságot ſokaknak, hogy magok magokat megkereſztelték, a' mi pedig a' Kereſztség' Terméſzetével ellenkezik. Mert más által kell megkereſzteltetni, mint a' Kriſtus - is más által kereſzteltetett - meg. — Utóllyára, a' jó Rend kívánja, hogy mikor valaki valami Tárſaságba bemegy, annak hirével esſék az még: a' Tarsaság pedig erre bizonyos, meghitt, és közönséges Tekintettel felruházott Emberekre ſzokta az illyeneknek bévétetését bízni: a' mint hát az

O o 2 a'

(*a.*) Ignat. Epiſt. ad Smyrn. §. 3.

a' polgári Társaságbann a' jó Rendért szükséges : úgy a' Keresztyén Ekklé'siábann - is az a' Rende a' dolognak, hogy a' Taníttó keresztelje - meg, és vegye - bé az által az Embert az Ekklé'siába, nem pedig más. E' minden bizonnyal mind a' Felsőségnek, mind a' Gyülekezetnek leghitelessebb Tanúbizonyságot tehet.

6.) A' Keresztségbeli Tzeremonia azokra nézve - is hasznos, a' kik jelen vagynak: sokkal jobb tehát annak közönséges helyen esni - meg: közönséges helyen pedig, p. o. a' Templombann, tsak a' Lelki Taníttóknak van Jussok beszéllni, és Vallásbeli foglalatosságokat vinni.

7.) Sok erköltstelenségnek - is nyakaszegetik az által, hogy tsak a' Pap keresztel: mert sok Személlyeket megtartóztat az a' tisztátalan élettől, hogy a' kis Gyermekeket a' Paphoz kell vinni keresztelni, a' ki annak Attyát Annyát megkérdezi, és így megtudja, hogy ő általa azok a' házosságra megnem esküdtettek.

8.) Azt pedig itt nem lehet ellenvetésül felhozni, hogy a' Kristus maga nem keresztelt: ő pedig közönséges Taníttó - vólt, és így nem tsak a' Taníttók' kötelessége az, — mert hogy a' Kristus nem keresztelt, ez azért van, mint oda lejjebb bővebbenn megfogjuk látni, hogy a' Kristus nem akart azzal a' Tevelygésre valakinek okot adni, hogy ő általa keresztelkedett - meg. Ez által eszközöltetett - vólna bizonyossan a' legelső Szakadás az Ekklé'siábann: mert azok nagyobbaknak tartották - vólna magokat, a kiket ő keresztelt - meg, azoknál, a' kiket az Apostolok 's más Taníttók kereszteltek - meg. — De az Apostolokat a' Kristus közönséges Taníttóknak tartotta, azoknak parantsolta eggyedül, hogy kereszteljenek. — A' mi pedig Pál Apostolnak ezen állíttását illeti: *Nem küldött engemet*

met a' Kristus, hogy keresztteljek, ezt ő azért mondta, hogy mint közönséges Taníttó nem maradhat eggy Ekklésiábann olly' sokáig, míg a' Keresztyénné lenni akarókat, megtanítván, és megvi'sgálván a' Keresztyén Vallásból, megkeresztelhetné; hanem ezt más ott azonn Helybenn lévő Taníttóra bízza. De azért-is, mert látta, hogy a' Korinthusbéliek szakadásra hajlandók vóltak, és abbann majd valami elsőbbséget tartottak vólna, hogy ő keresztelte-meg őket. Hogy pedig Pál maga-is keresztelt, azt magáról világosan mondja: *Kereszteltem úgymond a' Stephana' Háza' népét.* — A'Tzippora' példáját sem lehet itt elöhozni; mert eggy az, hogy a' környülmetlzés nem vólt közönséges Taníttókra Isteni parantsolatból bízva, mert akkor még a' Levi Nemzetbeli Papság nem állíttatott-fel, tehát azt akárki végbevihette; más az, hogy az Ó Testamentomi Tzeremoniáknak végbevitele' módja ma minket nem kötelez: mert azoknak a' Keresztyén Vallás eggyátalyába véget vetett.

CXLII. §.

Haszna, ereje és fontossága a' Keresztségnek.

A' Keresztségnek hasznát meg lehet itélni; kiváltképpenn ezekből:

1.) A' megkereszteltetett Személly az által Tagja lessz a' Kristus' Ekklésiájjának, (*a.*) E' pedig kimondhatatlan nagy jó: mert Keresztyénné lévénn, szert tett azon Mennyei tudományra, melly által az idvességre tartozó dolgokbann az Értelem megvilágosíttatik, és a' Szív megjobbíttatik. Továbbá, egyéb Keresztyének' szeretetére-is ennél fogva lehet neki számot tartani. — Ezenkívül a' Keresztyén Tartományokbann

(*a.*) *Ján.* 3: 5. I Kór. 12: 12, 13.

bann bevett Intézetek szerént részo lehet e' Világi polgári jussokbann és hasznokbann - is. Utóllyára, az igaz és legjobb Vallásbann avattatni - bé, és abbann neveltetni - fel a' legnagyobb bóldogság.

2.) A' Bűnbotsánat és örök élet felől - való reménységet szerez ez által magának az Ember: mert a' Keresztségbenn szenteli magát a' megkeresztelendő a' Krisztusnak, és kötelezi magát annak Tudómánnya szerént-való élésre; tehát az Isten minden bizonnyal részesítti őtet mind azon jókbann, mellyek az Évangéliom' bévételével és követésével vagynak öszveköttetve. Így tanítja ezt a' Szent Írás: *Kellj - fel keresztelkedjél - meg, és mosd - el a' te bűnödet*, (*a.*) De meg kell jegyezni, hogy magábann a' Keresztségbenn nints az az erő, hogy mihelyt az Ember megkeresztelkedik már minden bűne meg van botsáttva, a' honnan tévelyegtek a' Régiek, mikor a' megkeresztelttetést abból a' Tzélból halálok' órájáig elhallasztották, hogy mind addig tett bűneik megbotsáttatnak. Mert, mondja ugyan Péter Apostol, hogy *keresztelkedjetek-meg a' bűnöknek botsánatjára*, de ezt tette annak eleibe: *Térjetek - meg.* — Világosan - is mondatik, hogy *nem az a' Keresztség tart - meg, mellyel a' Testnek szennyei elmosattattnak; hanem a' jó Lelkiesméretnek Istennel - való kérdezkedése* (*b.*). Mint az Úr' Vatsorájjábann semmit sem tesz a' Kenyérnek physikos megevése, és a' bornak physikos megitala: úgy itt a' tsupa viznek, és azzal - való physikos megöntésnek nints büntbotsáttó ereje, mellyet mindég a' Krisius' Vérének tulajdonít a' Szent Írás. E' hát tsak jele és petsétje

(*a.*) *Tsel.* 2. 38. — 22: 16. (*b.*) I. *Pét.* 3: 21. *Tsel.* 8: 16.

je annak, mint a' mi Katechismusunk ezt helyesenn taníłtja. — A' Kriftus-is mikor a' Kerefztséget rendelte, nem a' tsupa vizhez kötötte az idvefséget, hanem a' hithez; *a' ki hifzen idvezül*. Mikor hát e' mondatik: *Kellj-fel, kerefztelkedjél-meg és mosd-el a' te bűnödet, az Úrnak nevét fegíttségül hívánn*, ez azt tefzi, minekutánna te Pál, hifzed a' Kriftus' Tudománnyát (: mert az Úrnak nevét fegíttségül hivni ennyit tefz Tsel. 2:21:) kerefztelkedj-meg 's az által, mint már Kerefztyén végy bíztatást a' te bűnödbotsánatja felől.

3.) A' megkerefzteltettnek több Indíttó okai vagynak a' kegyefségre. Mert azonn igéret által, melly az ő nevébenn az Iften 's az egéfz Gyülekezet előtt lett, erőfsen indíttathatik azon jó élet' követésére, mellyre magát akkor kötelezte. — Ha nagy a' megkerefzteltetett Személly, az ő megkerefzteltetése előtt-való élete' meggondolása-is indítja őtet a' jobb életre. Innen a' megkerefzteltettek mondatnak a' *Kriftust felöltözni, és a' Szent Lélek által megujjíttatni.* (a.)

4.) A' már megkerefzteltettekre nézve-is az a' hafzna a' Kerefztségnek, hogy ez által ujjra efzekbe juttattatik az ő magok' jóra-való köteleztetések. A' Szülékre nézve-is nagyonn javasoltatható ez, a' kik az Iftennek' azon Jóságát, hogy nekik Gyermeket adott azzal hálálják-meg, hogy azt mindjárt az Iftennek akarják fzentelni, és annak neveltetésére 's taníttatására még koránn kötelezik magokat.

5.) Magábann a' tsupa Kerefztségbenn nints az az erő, mint némellyek gondolják, hogy az által akkor mindjárt, Hit fzereztettnék a' Gyermekbenn; mert hogy lehetne annak az egéfz

(a.) Gál. 3: 27. Tit. 3: 5, 6, 7.

Kereſztyén Vallásról meggyőzettetésből ſzármazott hite, a' ki még azt ſem tudja, hogy maga is van-e' vagy nints? A' Szent Léleknek munkája a' Szent Írás' taníttása ſzerént az Évangéliomhoz van köttve, mellyet e' még nem ért. — Abból ſem lehet itt probálni, a' mi Kereſztelő Jánosról mondatik, hogy *az ő Annyának méhétől fogva Szent Lélekkel bételt*, mert ez azt teſzi, hogy arra válaſztatott az Iſtentől már az Annya' méhébenn, hogy ő nagy Taníttó leſſz. — Ezen kifejezés pedig: *A' Kereſztség ujjáſzületés' ferdője*, ezt teſzi: a' Kereſztyén Vallás mellybenn' a' Kereſztség által avattattunk-bé, alkalmatos a' Szent Léleknek azzal-való munkallódása által arra, hogy megjobbíttaſsunk, és hiheſsünk a' Jésus Kriſtusbann: és így a' tsupa Kereſztségnél fogva nem öntetik az Emberbe valami tudta nélkül-való Hit és Szentség. Így kell érteni 1. Pét. 3: 21. *A' Bárkához hasonló Kereſztségnek példája mostan minket-is megtart (: nem az a' Kereſztség, mellyel a' Teſtnek ſzennyei elmosattattnak, hanem a' jó Lelkiesméretnek Iſtennel-való kérdeződése:) a' Jésus Kriſtusnak feltámadása által*, az az, mind azok a' kik a' Nóe' Bárkájába bementek életbenn maradtak: úgy mi, a' kik a' Kereſztyén Vallásba a' Kereſztség által bementünk életet vagy idveſséget találunk abbann, de nem a' külső Kereſztség által, hanem az által, ha jó Lélekkel azokat megtartjuk, mellyekre a' Kereſztség által magunkat köteleztük.

Jegyzés. Sokann azt állítják, hogy maga a' Jésus-is kereſztelt, mivel ez világosan-is mondatik ő róla János' 3: 22. Méne *Jésus a' Judea' földére, és ott Kereſztel vala.* A' János' Tanítványi-is azt mondták: *Meſter az a' kiről te bizonyságot tettél, ím Kereſztel!* v.

26.

26. Így János' 4: 1. — Igaz, hogy János' 4: 2. a' mondatik: *Jóllehet Jésus ő maga nem kereſztel vala, hanem az ő Tanítványi.* De mivel ez a' tagadó ſzótska, *nem*, ſokſzor annyit teſz mint, *nem tsak*, p. o. Ján. 12: 44. *A' ki én bennem hiſz, nem én bennem hiſz, hanem 's a' t.* az az, *nem tsak* én bennem hiſz, hanem az Atyábann-is. Így János' 5: 30. Máte 10: 20. Tehát itt-is ezen tagadó ſzótskával nem azt akarja János mondani, hogy a' Jésus nem annyira maga kereſztelt mint a' Tanítványi. Mások pedig ezt magyarázzák Glaſſiusnak ezen Regulája ſzerént: *Negativum adverbium quandoque pro comparativa particula ponitur.* Mint Lukáts 14: 12. 1 *Kór.* 1: 11.

Mindazáltal mivel az egéſz Szent Írásbann ſohol nem említtetik, hogy a' Jésus ezt, vagy amazt, sőt hogy tsak a' maga' Tanítványit megkereſztelte-vólna-is, a' melly ha úgy lett-vólna, mint nagy dolgot az Evangéliſták megirták-vólna: tehát inkább abbann állanak-meg a' Theologusok, hogy a' Kriſtus maga nem kereſztelt.

1.) Mert látta a' Jésus, hogy az a' balvélekedés meglett-vólna az Emberekbenn, hogy az ő Kereſztségének ſokkal nagyobb erőt tulajdonítottak vólna, mint az ő Tanítványiénak, 's idővel a' Kereſztség' erejét, a' Kereſztelő Személlytől függeſztették-vólna-fel. Ennél fogva az-is meglehetett-vólna, hogy a' Kereſztyén Valláſbann ſzakadás lett-vólna azok közt, a' kik a' Kriſtustól, és azok közt, a' kik az Apoſtoloktól kereſzteltettek-meg.

2.) Ha még Pál Apoſtol-is fontoſsabb kötelésségnek esmerte lenni a' taníttást: 1 Kór. 1: 17. — ſokkal inkább a' Jésus eggy helybenn ſoká nem mulathatott a' Kereſztelés végett.

3.) Minthogy a' Kereſztségkor a' megkereſztelkedetteknek Vallást kellett arról tenni, hogy ők a' Jésust Meſsiásnak hiſzik, és annak Tudományya ſzerént fognak-élni: tehát illő vólt azt eggy harmadiknak végbevinni.

4.) Világoſsann-is mondatik Ján. 4: 2. hogy *a' Jésus maga nem kereſztelt.*

IV. TZIKKELY.

Az Úr' Vatsorájjáról.

CXLIII. §.

Az Úr' Vatsorájja' ſzereztetése, — arról-való megfogás, — annak Neve.

Az Úr' Vatsorájja a' mi Urunk Jésus Kriſtustól ſzereztetett Vallásbeli ſzent Rendtartás, vagy Ceremónia, mellyet Ő minden Tanítványinak jelenlétekbenn, az ő Halála előtt-való eſtve, kenyérből és borból, az ő halálának a' Kereſztyének közt örökké fennmaradó emlékezetére, bizonyos háláadások, vagy könyörgések közt ſzerzett. Ezen Ceremónia' ſzereztetését megírták Jánosonn kívül mind a' 3 Évangéliſták, és Sz. Pál Apoſtol-is (*a*). Ezeknek előadások ſzerént az Úr' Vatsorájja' legelső kiſzolgáltatása így esett-meg:

1.) Maga az Úr Jésus ſzolgáltatta azt ki ekképpenn: Minekutánna a' Husvéti bárányt megette-vólna az ő Tanítványival, felvette az előtte-lévő kováſztalan kenyeret, mert a' Sidók azon alkalmatoſságkor illyen kenyeret ettek; könyörgött a' felett, és azt megtörvénn adta a' Ta-

(*a*) Mát. 26: 26, — 28. Márk. 14: 22, — 24. Luk. 22: 19, 20. 1 Kór. 11: 23, — 26.

Tanítványoknak, hogy azt vegyék-el tőle, és egyék-meg. Azok azt elvették, és megették. Azutánn a' pohárbann-lévő bort-is vette, és adta azt-is nékik, hogy igyanak abból mindnyájjann, és azok elvették azt, és ittak abból mindnyájjann.

2.) Eddig a' Kristus semmi újjat, vagy szokatlan dolgot nem tsinált; mert a' 'Sidó Gazdáknak szokások vólt, hogy a' Páscha bárány' megétele utánn kenyeret osztogassanak az Asztalnál lévőknek (*a*). Az-is szokások vólt a' 'Sidóknak, hogy ők bort addig nem ittak, se' nem ettek, míg előre hálákat nem adtak, vagy a' felett nem imádkoztak; hanem abbann különös a' Jésusnak azon Tselekedete, hogy egésszenn mást akart jelenteni a' kenyér' megtörésével, mint a' 'Sidó Gazda jelentett, a' ki megtörvénn a' kenyeret azt mondotta: Ez a' kenyér az, vagy e' jelenti azt a' nyomoruságos kenyeret, mellyet a' ti Atyáitok ettek Égyiptombann. A' Kristus pedig azt mondotta a' Tanítványok előtt megtörtt kenyérről: *Ez az én Testem, melly ti érettetek megtörettetik*, az az, ez a' megtörettetett kenyér, mellyet én néktek adok, azt jelenti, hogy ez az én Testem, mellybenn most előttetek állok, így fog-megtörettetni, vagy sok rontsoltatások utánn így fog halálra adatni ti érettetek, mint én ezt a' törtt kenyeret most néktek adom. Midőnn pedig ti ezt a' megtörtt kenyeret, mint az én megtöretendő Testem' jelét elveszitek 's megeszitek, ezzel jelentetik, hogy ti azt az én szavam utánn elhiszitek, hogy ez bizonyossann ti érettetek töretik-meg. — Mit akar a' pohárba kiöntött, és az Apostoloknak olly' véggel általadott borral jelenteni, hogy igya-

(*a*.) 2Mós. 12: 8, — 19.

igyanak abból mindnyájjann, ezen szókkal adta nékiek értésekre: *E' pohár Újj Testamentom az én verem által*, vagy Márk szerént: *Ez az én Vérem, amaz Újj Testamentomnak Vére, melly sokakért kiontatik*, vagy Máté szerént: *Ez én Vérem, melly Újj Testamentomnak Vére, melly sokaknak bűnöknek botsánatjára kiontatik*, az az, ez a' pohárba kiöntetett bor jelenti az én nem sokára kiöntetendő Véremet, melly által az Újj Testamentom, vagy a' Keresztyén Vallás megfundáltatik, a' mellybenn a' bűnbotsánatot és örök életet az én halálom által lehet nyerni; nem pedig, mint az Ó Testamentombann vólt, áldozatokkal, mellyeknek már ezutánn örökre végek lészen. Midőnn azért ti ezt a' kiöntött bort elvévénn megisszátok, ezzel a' jelentetik, hogy ti az én szavamra elhiszitek, hogy az én Vérem a' ti bűneitek' botsánatjára ontatik-ki.

3.) Hogy pedig ezen Ceremónia a' Keresztyén Ekklé'siábann mind Világ' Végezetéig fenntartassék, erre nézve azt parantsolja a' Jésus, hogy a' mit Ő tselekedett az Úr' Vatsorájja' szerzetetésekor, *ezt tselekedjük az ő emlékezetére*. Pál pedig ezt teszi-hozzá: *az Úrnak halálát hirdessük míglen eljövénd.* A'minthogy bizonyos-is, hogy az Apostolok a' kenyér' megtörésére öszvegyültek, hogy az általok fundáltt Ekklé'siákba-is ezen Ceremóniát bevitték, és hogy az első Keresztyének minden nap', későbbenn pedig minden Vasárnap', eggyszóval igen gyakrann éltek az Úr' Vatsorájjával.

4.) Az Úr' Vatsorájja sokféle nevekkel neveztetett-el a' Keresztyének közt, nevezetessebbek ezek: *Communio*, az az, Közösülés, mivel az egész Ekklé'sia' Tagjai közönségesenn eggyütt lévénn ezen szent Ceremóniábann-lévő Je-

Jelekbenn részeltetnek, és mivel azon Jók, mellyekre ezek a' Jelek mutatnak, közönségesek a' Keresztyénekkel. — *Vendégség* (ἀγάπη), és az Úr' Vatsorájjával élők Vendégek, mivel a' Keresztyénség' eleinn az Úr' Vatsorájja utánn az Ekklé'siábann Vendégséget adtak, mellybenn mindnyájjann megjelentek, és a' velek eggyütt evő szegényeket jól tartották. Ezen Vendégségtől az Úr' Vatsorájja Agapénak-is neveztetett. — *Úr' Asztala*, mellyre a' Kristus' parantsolatjából ezen alkalmatosságra elkészített kenyér és bor tétetnek. — *Úr' Vatsorájja*, az időtől, midőnn ez szereztetett. — *Kenyér' megtörése* (a), de a' mellyenn sokann tsak közönséges evést értenek 's a' t.

CXLIV. §.

Miképpenn kell az Úr' Vatsorájját ma kiszolgáltatni? mik tartoznak annak természetére?

Úgy, és azon dolgokból kell minékünk az Úr' Vatsorájját kiszolgáltatni, mint azt annak Szerzőjje kiszolgáltatta; mert nékünk abba változást nem szabad tenni, a' mit a' Kristus Jónak talált, és rendelt; annyival inkább, mivel azokat a' Jókat, mellyek az Úr' Vatsorájjábann megígértettek mi meg nem adhatjuk, tehát azokat a' Jeleket se' változtathatjuk mi el, mellyekkel azt ábrázolni, és megerősítteni kívánta a' Jésus. Szükséges, és az Úr' Vatsorájja' természetére tartozó dolog, vagy külső Jel tehát:

1.) A' Kenyér, mellyel rendessenn élünk, mivel a' Jésus-is kenyeret vett, még pedig azt a' kenyeret vette, melly akkor rendessenn az asz-

(a) Tsel. 2: 42.

asztalonn vólt, mellynek a' 'Sidók' szokásá szerént éppenn akkor kovásztalannak kellett lenni. De ebből nem következik, hogy még ma - is az Úr' Vatsorájjábann a' kenyér kovásztalan légyen, hanem tsak a' következik ebből, hogy olly' kenyér légyen, mellyel a' közönséges életbenn szoktunk élni. A' kovásztalan kenyér a' 'Sidó ceremóniákra tartozott, azokat pedig a' Kristus eltörlötte, és így nem - szükség az Úr' Vatsorájját Ó Testamentomi Ceremóniás kenyérrel szolgáltatni-ki. — Még pedig a' kenyérnek külön kell lenni a' bortól, mert a' Kristus-is előszször kenyeret vett, és minekutánna azt a' Tanítványok megették, akkor vette a' bort. — Meg kell törni a' kenyeret; mert a' Kristus - is megtörte, mivel az által hozatik vissza emlékezetünkbe, hogy a' Jésus' Teste érettünk megrontsoltatott, és megtöretett. Innen Pál Apostol-is ezt a' Rendtartást ajánlja, midőnn azt mondja: *A' kenyér a' mellyet megtörünk, a'vagy nem' a' Kristus' Testével-való közösülésünk-e'?*

2.) A' Bor, a' második elmúlhatatlan még kívántató dolog, vagy külső Jel: mert a' Kristus bort-is vett a' kenyér utánn; és pedig ennek-is láttzhatóképpenn külön kell lenni a' kenyértől, 's mikor azt már vette a' hívő ember, akkor kell ezt néki adni. Ki-is kell azt a' pohárba önteni, hogy azzal ábrázoltassék a' Kristusnak érettünk kiontatott Vére, a'vagy az ő véres, vagy erőszakos halála.

3.) Mind a' kenyeret, mind a' bort meg kell *szentelni*, melly imádkozással megy - végbe. Maga ugyan a' Jésus, mikor azokat vette, könyörgött, a'honnan Pál Apostol - is háláadás' poharának nevezi az Úr' Vatsorájjábann-lévő bort. Megszentelni pedig a' kenyeret és a' bort, annyit tesz, mint könyörgések és háláadások

közt

közt kijelenteni, hogy azokkal különös ſzent Végre fogunk élni. Ezen megſzentelés által pedig nem leſſz ſemmivé a' kenyér, és bor, mivel az azutánn-is kenyér és bor marad, hanem az azokkal-való élésbenn teſſzük azt a' változást, hogy ezekkel azon alkalmatoſsággal ſzent Végekre élünk. Mind a' kenyeret, mind a' bort külön külön kell adni. (: *Communio ſub utraque ſpecie* :) mert a' Kriſtus maga-is e' két Jegyet külön adta. Az Apoſtolok-is ſzoroſsann a' Kriſtus' tselekvése' módjához alkalmazták magokat, és Pál parantsolja-is, hogy ez így legyen: *Valamennyiſzer ejénditek e' kenyeret, és ijándjátok e' pohárt, az Urnak halálát hirdeſsétek.* Az Ekklé'sia-is egéſz a' XIII-dik Százig ſzakadatlanúl megtartotta a' Jésus' ezen rendelését. Ekkor kezdtek a' Népnek bort nem adni, mivel úgy vélekedtek a' Tudósok, hogy kenyeret és bort venni tsak Papokat illet, és a' kenyér úgy-is már általváltozvánn Kriſtus' teſtévé, a' teſt vér nélkül nem lehet; és így a' tsupa kenyér' ſzíne alatt (: *Communio ſub Una* :) a' Kriſtus' Vére-is vétettetik. Azzal ſe' lehet ezen dolgot megigazíttani, hogy Tsel. 2: 46 a' mondódik hogy: *a' kenyér' megſzegésére öſzvegyültek az Apoſtolok*; mert ezenn ſokann tsak közönséges eggyütt-való evést értenek, minthogy ekkor mindenjek már öſzve vólt téve az első Kereſztyéneknek. És a'mint a' Görögök az egéſz Vendégséget az Italtól nevezték-el συμπωσιον-nak, úgy a' 'Sidók a' kenyér' megſzegésénn közönséges eggyüttevést értettek. De ha az Ur' Vatsoráját teſzi-is a' kenyér' megſzegése, lehet a' Kenyeret mint réſzt az egéſzért mondani. Hogy pedig a' bort minden Ur' Vatsorájjával élőknek kell adni, ezt az Ur' Vatsorájja' Terméſzete kívánja. A' Jésus maga-is adta ezt, és azt paran-

rantsolja : *Igyatok ebből mindnyájjann.* Mikor Ő ezt mondja: *Ezt tselekedjük az ő emlékezetére*; bizonyoſsann nem tsak a' kenyérről, hanem a' borról-is mondotta azt, mert Ő ezt arról az Úr' Vatsorájjáról mondotta, mellyet akkor ſzerzett; Ő pedig maga bort-is adott ekkor, nem tsak kenyeret. Igy vólt ez nem tsak az Apoſtoli hanem a' késöbbi Ekklé'siábann-is. A'honnan Leó Pápa ekképpenn kél-ki a' Manichæuſok ellen eggy Prédikátziójjábann: *Quum ad tegendam infidelitatem ſuam noſtris audent intereſſe myſteriis, ita in Sacramentorum Communione ſe temperant, ut interdum tutius lateant, ore indigno Chriſti Corpus decipiunt, Sangvinem autem Redemtionis Noſtræ haurire omnino declinant.* — Gelasius Római Pápa pedig illyen Törvényt hozott azokra, a' kik az Úr' Vatsorájjábann-való bort venni nem akarták: *Comperimus, quod quidam ſumta tantummodo Corporis Sacri portione, a ſacri Cruoris calice abſtineant. Qui procul dubio, quoniam neſcio qua ſuperſtitione dicuntur obſtringi, aut integra Sacramenta percipiant, aut ab integris arceantur; quia diviſio unius eiusdemque Myſterii, ſine grandi Sacrilegio non poteſt provenire.* Orbán Pápa pedig a' Claromontiumi Zsinatbann ezt a' Törvényt hozta 1095-dik Eſztendőbenn: *Corpus Dominicum, & Dominicus Sangvis ſingulatim accipiatur.* — Leonis Ser. 4. — Gratianus de Consecr. C. 12.

4.) Tsak a' Lelki Taníttónak ſzabad az Úr' Vatsorájját kiſzolgáltatni: mert mivel ſok ſzáz, sőt ezer emberek-is járúlnak ugyanazon eggy ízbenn az Úr' Aſztalához: tehát hogy ezen ſzent Ceremónia körül mindenek ſzép Rendel menjenek, ſzükség a' ſzent Jelek' kioſztogatását eggy bizonyos, és a' Nép előtt illő tekintetbenn-lévő Személlyre bízni: illy' Személly

lé-

lévénn pedig az egéſz Ekklé'siától a' Felsőbbek' megeggyezéséből előállíttatott Predikátor: méltánn lehet ezt egyedűl ő néki Kötelességűl tenni az Ekklé'siábann. — Külömbenn-is eleitől fogva a' Kereſztyén Ekklé'siábann a' Lelki Taníttók' Kötelesſége vólt ezt végbevinni, és bizonyos-is, hogy ha kinekkinek ſzabad vólna az Úr' Vatsorájját kiſzolgáltatni, iſzonyú ſok visſzaélések kapnának lábra az Ekklé'siábann, — ſőt nem-is tellyesíttethetnék így a'Kriſtusnak ezen parantsolatja: *ezt tselekedjetek az én emlékezetemre*; mert eggyik ember ſe' tartaná magát köteleztetettnek arra, hogy terhes dolgát elhagyvánn, másoknak az Úr' Vatsorájját ſzolgáltatná-ki. Jó tehát ezt eggynek kötelesſégévé tenni. Valamint annakokáért a' Taníttás és Kereſztelés tsak a' Lelki Taníttó' kötelesſége az Ekklé'siábann; úgy az Úr' Vatsorájja' kiſzolgáltatása-is. Ők járnak a' Kriſtus' képébenn e' követtségbenn, hogy az emberek békéljenek-meg eggymáſsal; Ők hirdetik mint Taníttók a' bűnök' botsánatját: őket illetheti hát legnagyobb juſsal azon Jegyeknek-is kioſztogatása, mellyek által a' bűnök' botsánatja minteggy ſzemünk eleibe terjeſztetik.

CXLV. §.

Mi' Tzélja vólt az Úr Jésusnak az Úr' Vatsorájja' ſzerzésébenn?

Az Úr Jésusnak e' Szent Vatsora' ſzerzésébenn-való Tzéljai e' következendők vóltak:

1.) Az ő Haláláról-való megemlékezés, — mint e' megtettzik az Úr' Vatsorájja' ſzereztetése' környűlállásiból. Ugyan-is a' Jésus már minteggy ſzemei előtt látta lenni azt a' halált, mellyre néki menni kellett, és éppenn akkor

az ő elárultatásáról és haláláról beszélt. A' megtöretett kenyér és kiöntetett bor vezetnek bennünket a' Krisztus' halála' emlékezetére. De világosbann-is kívánja, hogy ezt tselekedjék az ő emlékezetére.

2.) Ez által akarta az Ő tőle felállíttatott Tudományt állandóvá és örökké tartóvá tenni. Mert a' ki él az Úr' Vatsorájjával, az közönséges helyenn vallja-meg, hogy ő a' Jésus' Tudománnyát hiszi, követi, és annak halála által reményli bűneinek botsánatját, és az örök életet. A' régi szokások szerént ha részesült valaki valami Vallásbeli Vendégségbenn; azzal annak a' Vallásnak követésére lekőteleztetett. Innen Pál Apostol-is azzal akarja a' Kórinthusiakat a' Pogány Istenek' tiszteletétől elvonni, és a' Krisztuséra lekötelezni, hogy a' *háláadásnak pohara, mellyet ők megszentelnek, a' Krisztussal-való közösülés, a' kenyér mellyet megtörnek, a' Krisztus' Testével-való közösülés.* Az Úr' Vatsorájja által tehát mint Vallásbeli szent Vendégség által a' régi szokásokra tekintvénn, lekőteleztetett a' Keresztyén ember a' Krisztus' Tudománnyának hivésére, és követésére; és így, az Úr' Vatsorájja' felállíttásábann a' Keresztyén Vallás' felállíttása és örökké-való tartása-is tzélja vólt a' Jésusnak.

3.) Akarta ez által a' Jésus az emberi szeretetet és eggyességet az ő Követői közt fenntartani. Innen mivel ezen Tzél ellen tsináltak a' Kórinthusiak kárhoztatja őket Pál Apostol 1 Kór. 11: 20 — 22. Másutt pedig azt mondja, hogy *a' mint eggy Kenyérből részeltetünk, úgy eggy Testek vagyunk.* 1 Kór. 10: 17. Az atyafiságos Vendégségnek Természete-is azt hozza magával, hogy kiki ott rangot, és minden gyűlölséget elfelejtsen.

4.)

4) Eggy más és jobb élet felől akart ez által bennünket a' Jésus megbiztatni. Mert az ő haláláról megemlékezvénn, megemlékezünk az azzal öſzvekötött, és a' más életbenn elveendő Jókról: És így az Úr' Vatsorájja megerősítti a' mi hitünket, neveli ſzeretetünket, ſerkenti a' jóra Igyekezetünket, és az örök bóldogságról-való Reménységgel megbiztat, 's így a' Léleknek tsendeſséget és nyugodálmat ſzerez.

CXLVI. §.

Miképpenn érti a' Reformáta Ekklé'sia a' Kriſtus' ezen ſzavait: Ez az én Teſtem, ez az én Vérem?

A' Reformátusok a' Kriſtusnak ezen ſzavait: *Ez az én Teſtem, ez az én Vérem* így értik: Ez az általam megtörtt kenyér jelenti az én megtöretendő Teſtemet, és az általam ki öntetett bor, jelenti az én ki ontatandó véremet. Következésképpenn a' Kenyér és Bor külső Jelek az Úr' Vatsorájjábann, mellyek emlékeztetnek a' Kriſtus' halálára, — de a' mellyek eggyſzer'smind meg-is erősítnek abbann bennünket, hogy az Iſten azért a' halálért kéſz minékünk megengedni. Mi tehát azt nem hiſzſzük, hogy a' Kriſtus' tulajdonképpenn-való és valóságos Teſte tulajdonképpenn jelen-vólna az Úr' Vatsorájábann, mintha t. i. a' Kenyér megſzűnne ótt a' megſzentelés utánn Kenyér lenni, és Kriſtus' Teſtévé változna által, és a' bor megſzűnne bor lenni, 's Kriſtus' tulajdonképpenn-való Vérévé változna által, — valamint azokkal se' tarthatunk, a' kik azt állítják, hogy vagy alatta, vagy felette, vagy benne van az Úr' Vatsorájjábann a' Kriſtus' valóságos és tulajdonképpenn-való Teſte. Mindazáltal Sákramentomi jelen lételét a'

Kriſtusnak, és az ő vele - való Sákramentomi eggyesíttetését a' Léleknek hiſzſzük (: *unio & præsentia Sacramentalis*:) az az hiſzſzük, hogy a' terméſzeti Kenyér és Bor adattatvánn az igazánn hivő és kegyes Kereſztyénnek, akkor eggyſzer'smind adattatnak ő néki a' Kriſtus' megtöretett teſtével, és kiontatott Vérével ſzerzett lelki jók - is, és ő elvévénn a' Kriſtus' halálára emlékeztető Kenyeret és Bort, elveſzi ugyan akkor hite által, és magáévá teſzi azon drágalátos halálnak haſznait, 's a' melly bizonnyal réſzesül ő a' Kenyérbenn és Borbann, éppenn olly' bizonyoſsá tétetik a' felől azon külső jelekkel mint valamelly petsétekkel, hogy a' Kriſtus' halála által nyertt Bűnök' botsánatjábann, és az örök életbenn réſzesíttetik.

Hogy pedig a' Kenyér Kriſtus' Teſtévé és a' Bor Kriſtus' vérévé nem válnak, mi ezen okoknál fogva hiſzſzük:

1.) Az a' Kenyér, mellyet a' Kriſtus az Úr' Vatsorájja' ſzereztetésekor megtört, és maga adott a' Tanítványoknak, valamint az a'Bor, mellyet ő maga öntött - ki a' Pohárba Kriſtus' Teſtévé 's Vérévé nem változtak-által, mert ő az ő megtöretendő teſtéről ſzóllott. Látta azt mindenik Tanítvány, hogy az Ő Teſte egéſz, hogy abból ſemmi Vér ki nem vétetett, és hogy a' kováſztalan Kenyér tsak a' vólt akkor - is, a' mi az előtt. Ha pedig valóságos Teſtet ettek, és Vért ittak; úgy az más Teſt és Vér vólt, mint a' mellybenn a' Jésus előttök ált, és a' mellybenn változhatatlanúl és láthatóképpenn velek együtt az Aſztal mellett vólt, és a' maga haláláról beſzélt vélek: pedig a' Kriſtus a' maga, akkori Teſtéről mondta, hogy *az az Ő Teſte*, mert a' törettetett - meg, és nem más. És így az Apoſtolok a' Kriſtus' ezen Kifejezését: *Ez az én*

Te-

Testem, ez az én Vérem, nem érthették másképpenn, hanem tsak úgy mint mi értjük, mivel nem tapasztalták a' Kristus' Teste' híjánosságát, és azt sem, hogy azon Kenyér' és Bor' természete husså, és vérré vált,-vólna.

2.) Ma sem változik-el, — de el sem változhatik a' Kenyér és Bor Kristus' Testévé és Vérévé: mert soha eggyetlen eggy Ember sem vette azt még eszre, hogy ott tulajdonképpenn-való Hust evett-vólna, mikor a' Kenyeret ette, és Vért ivott-vólna, mikor a' Bort itta. Tulajdon érzésünk bizonyítja, hogy a' Kenyér és a' Bor, a' maga elébbi formáját, szagát ízét és szinét a' megszentelés után sem vesztette-el. Tsupa Kenyeret, és Bort látunk, kostolunk, szaglunk, és érzünk, nem pedig Emberi Testet 's Vért.

3.) A' Szent Írásból pedig így okoskodunk: Ha az Úr Jésus jelen van az Úr' Vatsorájábann, úgy neki az égből le-kell jöni: pedig a' Szent Írás azt mondja, hogy *neki addig be-kell fogadtatni az Egektől, míg nem megépíttetnek mindenek.* — Az egész Szent Irás tsak eggy eljöveteléről emlékezik az Ember Kristus Jésusnak, melly' leszsz az Itélet' Napjánn: pedig ha az Úr' Vatsorájábann-való Kenyér elváltozik Kristus' testévé, és a' Bor Kristus' vérévé, úgy neki mindannyiszor le-kell szálni, és mind annyi helyre, valahányszor és valahol Úr' Vatsorájával élnek a' Keresztyének. — Az-is igaz, hogy a' Szent Írás a' megszenteltetés utánn-is tsak Kenyérnek nevezi a' Kenyeret, és a' Bort-is tsak Bornak nevezi. Nevezetesenn Pál Apostol azt mondja: *Valaki ejéndi e' Kenyeret, és ijándja e' pohárt*, a' mellyek pedig már a' 24, 's 25. Versekbenn megszenteltettek. Midőnn pedig azt mondja a' Jésus' *Ján.* 6: 48-58. *A' ki eszi az én Testemet, és iszsza az én Véremet.* 's a' t.

 ezt

ezt így kell érteni : a' ki az Ő Tudománnyát beveſzi, azt ſzereti, és az Iſten' ſzavara elhiſzi, hogy az én halálom ő neki mint bűnösnek haſznál annak vagyon örök élete.' Hogy pedig a' Jésusnak ezen ſzavait tulajdonképpenn nem kell venni onnan bizonyos; mert mikor azt gondolták a' Tanítványok, hogy a' Kriſtus' teſtét kell annak tulajdonképpenn enni, a' ki idvezülni akar, így tzáfolja-meg őket: *a' test magábann ſemmitſem haſznál: a' beſzédek mellyeket én ſzóllok Lélek és élet*, az az nem kell az én beſzédemet úgy érteni, mintha tulajdonképpenn enni kellene az én Teſtemet, mert a' Teſt' magábann ſemmitſem haſznál, hanem Lelki eledel az, a' miről én ſzóllok, vagy az én Tudományom' Igéreteivel 's Vigaſztalásaival kell, minteggy eledellel a' Lelket táplálni, azt kell elhinni, követni, nevezetesenn pedig hogy az én halálom a' hivő Lelkek' javára fog-lenni, — így leſzſz az Ember bóldog.

4.) Ez a' ſzó ἐςὶ (: *est*, *van*:) annyit teſz ſokſzor a' Szent Íróknál mint: *jelent*. p. o. *a' hét tehenek hét eſztendők*, az az jelentik a' hét eſztendőt. *A' Kőſzikla vala a' Kriſtus. Én vagyok az ajtó, az út, e' pohár, Újj Teſtamentom: a' Húsv. Bárány, az Úr' Páſchájának áldozatja* 's a' t. A' mint ezen és más Szent Írásbeli helyekbenn-is annyit teſz ez az ἐςὶ mint: *jelent*, mert külömben képtelen értelmek leſzſz ezen helyeknek; így ez a' *kifejezés*: *Ez az én Teſtem, ez az én Vérem*, azt teſzi: ez a' Kenyér jelenti az én Teſtemet, és ez a' Bor jelenti az én Véremet. Mint a' Király' képiről mondjuk, hogy az a' Király, pedig az a' kép tsak ábrázolja és jelenti a' Királyt: így van itt-is a' dolog.

5.) A' mi pedig a' Kriſtus' Teſtének a' Kenyér, és Bor alatt, vagy azok felett, vagy azok-

zokbann - való tefti jelenlételét illeti, ezt az értelmet fem vehetjük-be: mert így a' Kriftus' Teftének az égből kellene jőni, és mindenüttjelen valónak, láthatatlannak, eggynek és nem eggynek, darabnak és ugyan akkor egéfznek, ezer meg ezer helyenn lévőnek, eggy kis Kenyérbenn befoghatónak kellene lenni: úgy de így a' Test nem - is lenne Test, következésképpenn az egéfz dologbann egyenes ellenmondás vólna. Így a' Kriftus' Iftensége öfzvezavartatik az Emberiségével, mert a' Test - is Ifteni tulajdonfággal bír. Még a' Feltámadás utánn - is tapogatható és látható Tefte - vólt a' Jésusnak. A' Szent Írás ő róla azt tanítja, hogy felment a' Mennybe, és *ott - is leſzſz mind Világ' végezetéig. Tsel.* 3: 21. Sőtt a' Kriftus maga azt mondja: *Ezt tselekedjétek az én Emlékezetemre* és Pál Apoftol fzerént mind *addig míglen eljővénd*. Ezek azt tefzik, hogy ő Teftiképpenn vagy phyfice nints jelen, mert a' jelen valóról nem kell megemlékezni, és ha Világ' végezetéig meg kell ezen halálról emlékezni, úgy Világ' végéig foha a' Kriftus e' Főldre le nem jő.

CXLVII. §.

Kiknek és hányſzor kell az Úr' Aſztalához járúlni? — Mi okoknál fogva köteleztetünk az Úr' Vatsorájjával - való élésre?

Az Úr' Afztalához járulhatnak mind azok, kiket az Ekklé'sia maga Tagjainak esmer, és már efzekkel tudnak élni, 's arra fzent tzeremonia' tzélját és hafznát megérthetik. Még a' nagy bűnbenn keveredett Ember - is oda járulhat, mert ki - vólt nagyobb bűnös Júdásnál, és még fem tiltotta - el őtet attól az Idvezíttő. Az Apoftolok - is minden külömbség nélkűl hivnak minden Ke-

resztyént az Úr' Vatsorájjával-való élésre 1 Kór. 11 : 26-28. Meg-is lehet, hogy a' bűnös itt magábann száll, megbánja bűneit, és fogadásokat tesz magábann, annak elhagyása véget, 's így reá nézve az Úr' Vatsorájjával-való élés a' megjobbúlás' eszköze leszsz. Különbenn-is ki' rekeszthetné-ki a' bűnös Embert azon jóknak emlegetésétől és azok felől-való megerősíttetéstől, mellyeket neki a' Keresztyén Vallás igér? Pedig az Úr' Vatsorájával-való éléskor a' Kristus' halálára emlékeztetvénn, mellyért tettzett az Istennek a' mi bűneinket elengedni, betelik szívünk vigasztalással, nyúgodalommal és a' jövendő bóldogságnak erős reménységével. Innen maga-is a' Jésus' ekképpenn hívogat magához minket *Jőjjetek én hozzám, kik megfáradtatok, és megvagytok terheltetve.*

A' Sociniánusok azt állítják, hogy kinekkinek szabadságábann áll, ha éljen-e' valaha az Úr' Vatsorájjával vagy ne, és erre senkinek olly' köteleztetése nints, mellyet el nem múlathatna. A' Separatisták pedig abból az okból nem élnek az Úr' Vatsorájjával, mert magokat arra érdemetlenek nek tartják lenni, és az egész Gyülekezet-is, melly azzal él bűnös; azzal tehát nem akarnak az Úr' Asztalához járúlni. Vagynak ezekenn kívül sok Keresztyének, a' kik különbkülömbféle hitván okoknál fogva könnyenn elmúlatják az Úr' Vatsorájjával-való élést: holott pedig az Úr' Vatsorájjával-való élés a' Keresztyén Embernek elmúlhatatlan kötelessége. Mert az Úr' Vatsorájjával-való helyes élés legjobb eszköze a' magunk', és mások' erköltsi Jósága' elősegéllésének: pedig a' Virtus' eszközeivel-való élésre köteleztetünk: és így kinekkinek kötelességébenn áll az Úr' Asztalához járúlni. De különbenn-is maga a' Jésus parantsolja, hogy az ő követői, azt tsele-

lekedjék az ő emlékezetére: — Keresztyén-e' hát az, a' ki a' Jésus eránt-való hűségét és háládatosságát tsak ezen könnyű dolognak végbevitelével se' kívánja megmutatni? — Mitsoda hűséggel és örökös tisztelettel nem emlékeznek-még a' hazafiak az olly' Fejedelemről, a' ki ez vagy amaz Országnak használt: hát a' Jésus, a' ki az egész Világnak hasznát munkállódta, a'. kinek köszönhetjük a' mi megvilágosíttatásunkat, megjobbíttatásunkat, a' 'Sidó és Pogány Vallásnak leromlását, a' kinek Tudományában vigasztalásunkat, és Lelkünknek nyúgodalmát találjuk, nem érdemli-e' a' meg, hogy ő róla megemlékezzünk? — Utóllyára nagyobb része a' Keresztyéneknek tudatlan, és a' mélly gondolatokra 's lelki dolgok körül-való helyes elmélkedésekre alkalmatlan, — söt sokszor e' világi foglalatosság tehetetlenné-is teszi őket arra. Különbenn-is mi nem tsak lélekből, hanem testből-is állunk, és a' testi Tárgyak által esett benyomások fontosabbak, mint a' Léleknek tiszta, vagy tsupa gondolati. Illy' természetünkhöz alkalmaztatott, és azon kedves és fontos Tárgyaknak, mellyek a' Léleknek bóldogságát illetik, előadására alkalmaztatott tzeremonia lévénn az Úr' Vatsoráija, nem tarthatja azt valósággal senki olly' képtelenségnek a' mellyel-való élés ő hozzá illetlen vólna.

A' mi pedig az Úr' Vatsoráijával-való élésnek számát illeti, annyiszor kell azzal élni, a' mennyiszer tsak lehet: mert a' Kristus azt akarja, hogy azt tselekedjük az ő emlékezetére. — Ki' ne emlékezne pedig örömmel mindannyiszor a' mennyiszer tsak lehet ezen ő Jóltévőjjére? — Haszna-is van abbann az Embernek, ha azzal gyakrann él, mert az a' megjobbúlás' és kegyesség' leghathatósabb eszköze; a' Ke-

gyes-

gyefség' efzközeivel pedig mennél többfzör lehet, élnünk kell. Az első Kerefztyenék ugyan minden nap'; és a' későbbi Kerefztyének igen gyakrann éltek azzal, és meg-is tettzett ennek hafzna azokonn. Maga a' Jéfus nem határozta-meg mikor, és hányfzor fzolgáltafson-ki az Úr' Vatsorájja: a'mit hát itt az Ekklé'sia meghatároz, a'hoz kell az Embernek magát fzabni. — Abból nem kell okoskodni, hogy elég ha eggyfzer megkerefztelkedünk: tehát elég az-is ha eggyfzer élünk az Úr' Vatsorájjával. Mert a' Kerefztség az Ekklé'siába béavató Ceremónia: de az Úr' Vatsorájja az Erköltsiség' előmozdíttó efzköze, és ezt a' Kriftus többfzör-is kívánja gyakoroltatni mint az ő emlékezetét megújjíttó dolgot; 's a' mellyről világofsann mondja Pál Apoftol, hogy az azzal-való élés által *az Úr' halálát hirdejsük miglen eljövénd.*

CXLVIII. §.

Eggyfzerre fokaknak kell az Úr' Vatsorájjával élni.

Hogy az Úr' Jéfusnak az Úr' Vatsorájja' fzerzésébenn-való tzélja annál tökélletefsebbenn elérettefsen mindég jobb az azzal-való élésnek közönségefsenn és fokaknak Társaságábann menni-véghez. Mert a' melly Szent Írásbeli helyekbenn tsak fzó van az Úr' Vatsorájjáról, mind azokból a' tettzik-ki, hogy az Úr' Vatsorájjával közönségefsenn a' Gyülekezet' tagjai eggyütt éltek (*a*). A' Kriftus midőnn az ő Tanítványi eggyütt vóltak, akkor fzerzette azt. Az első Ekklé'siábann ha üldöztettek-is a' Kerefztyének, de

(*a*) 1 *Kór.* 10: 17—21. 11: 20. 12: 13.

de tsak eggyüvé gyültek az Úr' Vatsorájjával-való élésre. Bizonyos dolog-is az, hogy fokkal nagyobb buzgósággal és áhitatossággal töltetik-bé az Ember, ha ezt közönséges helyenn viszi-végbe. Így másnak-is példa adatik a' Vallásbeli érzésekbenn-való foglalatosságra. Különbenn-is az Úr' Vatsorájja eggy Vallásbeli szent Vendégség; a'.Vendégség pedig vendégeket teszfel, vagy olly' Embereknek seregét, a' kik azon szent vendegségbenn eggyszer'smind vesznek részt. A'vagy megfelel-e' másképpenn az Úr' Vatsorájja a' maga' Nevének; mert ezt ugyan Communionak tsak akkor lehet nevezni, ha ebbenn eggyszer'smind sokann részesülnek. Félő-is, hogy az Úr' Vatsorájjával-való magános élése vagy eggy személynek, vagy eggy Ekklé'siábann lakó Úri Familiának tsak kevélységből vagy nagyravagyásból esik-meg, alatsonyságnak állítvánn ezek magokhoz lenni az ő náloknál, kissebbekkel eggyütt járúlni azon Úr' Asztalához, a' ki előtt mindnyájann eggyformák vagyunk. Ez, ha így nem talál-is lenni, legalább alkalmatosságot vesz más abból arra, hogy így itéljen, — a' botránkoztatást pedig kerülni kell. —

CXLIX. §.

Hogy' kell az Úr' Asztalához járúlni? — Méltó és méltatlan élés az Úr' Vatsorájjával.

A' ki az Úr' Asztalához járúl, annak kötelességei röviden ezek: Szorossann vi'sgálja-meg magát minekelőtte oda járúlna, az ő Lelkének állapotja, 's megjobbúlása felől. — Értse az Úr' Vatsorájjának természetét, tartsa szüntelen maga előtt azt a' tzélt, mellyre, az Úr' Va-

Vatsorájja szereztetett. — Végye gondolórá azon Vatsorával-való élésnek hasznait. A' Jésus iránt-való tisztelet, az ő parantsolati által-való köteleztetés, azoknak örömmel-való tellyesíttése, az Istennek a' bűnös emberi Nemzet iránt tett intézetei légyenek az ő akkori elmélkedésének Tárgyai. Az Úr' Vatsorájja' vétele közbenn kivált minden figyelmetességünket azon jegyekre, és az azok által jegyeztetett dolgokra fordíttsuk mellyekkel ott élünk. Forgassuk elménkbenn az Isten' igéreteit, a' Keresztyén Vallás' biztatásait 's vigasztalásait. Megtett bűneinket bánjuk-meg, és határozzuk-meg magunkat a' Kristus' követésére és a' Szent életre. — Az Úr' Vatsorájja' vétele utánn-is ne felejtkezzünkel arról, a' mire határoztuk magunkat az Úr' Asztalánál, hanem a' mit ott magunkbann és a' Gyülekezet előtt fogadtunk, azt igyekezzük tellyesítteni. —' Hogy pedig magunkat ezen alkalmatossággal ekképpenn kell viselni, kívánja ezt maga ezen dolognak fontossága, mivel az Úr' Vatsorájja a' Kristusnak hagyománnya, az Isten' hozzánk-való kegyelmének ábrázolása, és az erköltsi megjobbúlásnak eszköze. — Külömbenn-is hogy az Úr' Vatsorájja használjon valakinek magától az Embertől függ: ha hát olly' előterjesztések, megfogások, érzések és meghatározások nem lesznek bennünk, millyenekkel ott meg kellene jelennünk, úgy nekünk az Úr' Vatsorájja nem-is használl, mert itt minden az akkori Gondolatoktól, elmelkedésektől érzésektől, maga' meghatározástól függ. Innen Szent Pál Apostol meg-is parantsolta, hogy, *probálja-meg előbb minden Ember magát, és úgy egyék abból az az*, szoros meg-vi'sgálás alá vessük magunkat, ha t. i. értjük-e' az Úr' Vatsorájjának tzélját, ha olly' indúlattal vagyunk-e' millyenekkel

illik

illik a' Jésushoz és minden ő parantsolatihoz viseltetnünk, és elhiſſzük-e' az Isten' ſzavára, hogy a' Krístus' halála minékünk haſználl, és neki tettzett azon halálnál fogva bennünket bóldogokká tenni. Sőt fenyegeti-is Pál Apostol az azzal méltatlanúl élőket, mivel úgymond *itéletet eſzik és iſzik az olly' ember magának, hogy meg nem betsüli az Úrnak teſtét.* Méltatlanúl él az, az Úr' Vatsorájjával, a' ki ſemmi tiſztelettel nem viſeltetik azok eránt, mellyek akkor mennekvégbe, tsak ſzinmutatásból, tséltsapságból, ſzokásból, maga' mulatásábol, időtöltésből, babonaságból, megjobbúlás' fel nem tételéböl, tsak evés' ivás' kedvéből mint a' Korinthusaik, eggy ſzóval azon nagy jotéteményekhez, mellyekbenn a' Szent Vatsorával - való. élés által réſzeltetnek, és a' Kriſtus' rendeléséhez nem illendő módonn járúlnak az Úr' Aſztalához. Ezekről azt mondja Pál Apoſtol hogy, *itéletet eſznek és iſznak* az az, nem hogy, az ö halálánál fogva melly ott ábrázoltatik, bűnök' botsánatja felöl való megbiztatásokat vennék, söt megbűntettetnek, mert meg *nem betsülik az Úrnak Testét,* az az, az Úr' Vatsorájját tsak olly' vendégségnek nézték, mint más vendégséget, mellyel tsak a' hasat kell tölteni; eggyſzóval ſemmi tiſztelettel nem viſeltetnek az Úr' Vatsorájjábann-való külsö jelek, és annak Szerzöjje eránt.

CL. §.

Haſznai az Úri Szent Vatsorának.

Az Úri Szent Vatsorával-való élésnek haſznai ezek:

1.) A' Kereſztyén Vallás olly' könnyenn és olly' hamar el nem terjedhetett-vólna, hanemha

a' Kriftus az Úr' Vatsoráját rendelte-vólna. — Mert az első Kerefztyének könyvekből a' magok' Vallásbeli esméreteket nem vehették, mivel az Újj Teftamentomi Könyvek, minthogy akkor még a' Könyvnyomtatás feltalálva nem vólt, későnn terjedhettek-el a' Kerefztyének között, és a' kik bírtak-is azokkal, azoktól ők az üldözők által megfofztattak, vagy hogy meg ne fofztattafsanak azoktól fzüntelen rejtegették azokat. Ezen állapotjábann nem fokat tett-e' a' Kerefztyén Vallás' terjedésére, söt megfundálására az Uri fzent Vatsora, melly által emlékeztettek a' Kerefztyének a' Kriftusra mint ezen Vallás' fundállójjára, az ő életére tselekedeteire, halálára Tudományának foglalatjára, — mellyeknek elméjekbe-való juttatásánál fogva a' Kerefztyén Vallás feledékenységbe nem mehetett? — Még ma-is nagy befolyasa van ennek, mint tudjuk, a' mi hitünk' megerősíttésére, a' Kerefztyén Vallás' fontosabb igazsági' megvilágosíttására, és könnyebbenn-való felfoghatására.

2.) Az Iften és Felebarátunk eránt-való kötelefsegeink' tellyesíttésére hathatófsann ferkentetünk az Uri Szent Vatsorával-való élés által. Mert a' Vallásbeli eleven előterjefztések az Iftennek és a' Jéfusnak eránttunk-való Szeretetének, Tudománnyának, tselekedetének, fzenvedésének, 's példájjának meggondolása felelevenítttik bennünk, és megerősíttik a' mi kötelefségeink' tellyesíttésére-való fzíves igyekezétet.

3.) Bűneink' megbotsáttatása felöl-való reménységünk, és bizodalmunk ez által erősíttetik-meg: mert az Úr' Vatsorájja arról-való Zálog minteggy, mellyet a' Kriftus hagyott nálunk, hogy az Iftennek tettzett a' Kriftus' haláláért a' mi bűneink' büntetését elengedni, ha t. i. mi

mi azt elhiſzſzük az Iſten' ſzavára hogy Ő azt így akarja, és az ö parantsolati ſzerént élünk.

4.) A' mi örök élet felöl-való reménységünk az által erősíttetik-meg; mert az Úr' Vatsorájjával való élés által emlékeztetünk a' Jéſusra, a' ki nem tsak akarja, hanem hatalma-is van az övéit az élet utánn bóldogságra juttatni.

VII. R É S Z.

A z E k k l é ' s i á r ó l.

CLI. §.

Az Ekklé'siáról-való megfogás.

Minek utánna eggyenneggyenn minden Keresztyének' bóldogságáról ſzóllottunk: már moſt ezeknek Társaságáról, melly Ekklé'siának neveztetik kell értekeznünk. Ez a' ſzó, Ekklé'sia, jelent *Kihivattattaknak* ſeregét, melly jö ezen ſzótól *εκκαλειν*, *kihivni*, mivel a' Kereſztyének a' Kriſtus' Tudománynya' követésére a' Pogányok, és Sidók közül hívattattak-ki. A'honnan ez a' ſzó, Ekklé'sia, az Újj Teſtamentombann kiváltképpenn teſzi a' Kriſtus' Tudományát, — az azt hivöknek vagy vallóknak egéſz ſeregét (*a*), és ennek felette teſzi azt a' Gyülekezetet, vagy Kereſztyén Társaságot, melly valamelly bizonyos helyenn telepedett-meg (*b*). A' Kriſtusnak ezen Ekklé'siájja nem tulajdonképpenn-való kifejezéſsel: *Kriſtus' Testének*, *Jegyesének Menyasſzonynak*, *Mennyeknek Orſzágának*, *Iſten' Háza-*

(*a*) Mát. 16: 18. (*b*) Tsel. 14: 23. 16. 5.

a' Kriftus az Úr' Vatsoráját rende...
Mert az első Kereſztyének kön...
gok' Vallásbeli esméreteket ne...
vel az Újj Teſtamentomi Kön...
akkor még a' Könyvnyomt...
vólt, későnn terjedhettek...
között, és a' kik bírtak...
az üldözők által megfoſ...
ne foſztattaſsanak azo...
azokat. Ezen állapo...
Kereſztyén Vallás' ...
sára az Uri ſzent ...
tettek a' Kereſz...
Vallás' fundállói' ...
re, halálára T... ...
lyeknek elm... ...azokn...
Kereſztyén ... ...a Vallást h...
tett? — M... ...nn. Amazonn ...
mint tudj... ...ya által igazánn ...
Kereſzty... ...kegyesEmbereknek tár...
gosíttás... ...gyenek tsak a' mindentú...
2 ... a' ſzív' jóságát tökélleteſsenn ...
teleſ... ...atja. Ebbenn jó, roſzſz Ember...
tett... ... tsak jók. Ennek Tagja-e' valak...
M... ...rhetni-meg, ha hiſzi-e', a' Kereſztye...
p... ...ot, ha él-e' a' Sákramentomokkal, ha ...
...penn-is tart-e' a' Kereſztyénekkel; amann...
jait pedig ezekenn kívül abból, ha valak...
kegyes Ember. Innen ezeknek Társas...
veztetik *Mennyeknek-Orſzágának-is*, és...
tek' Eggyeſségének. A' látható Ekklé...
lehetnek külömböző értelmek, és ſzak...
a' láthatatlanbann pedig e' nem lehet, m...
Erköltsi Jóság tsak eggy forma. Ebből é...
meg ezen Sententiát: *Extra Ecclesiam*...
ſa...

(a) *Efés* 4: 15, 16. *Mát.* 5: 19.

Az Úr' Vatsorájáról.
...ők az Isten' ſzavára hogy ő az
ő parantsolati ſzerént éljenek.
élet felől-való reménységünk
meg; mert az Úr' Vatsorájá...
...kezeltünk a' Jésusra, a' ki
hatalmas-is van az övéit
juttatni.

az *Ekklé'siánn kívül nints idves-*
ulajdonképpenn a' láthatatlan Ek-
ni, mivel az ennyit tesz; senki
-igértt bóldogságot el nem
a' Kristus' Tudománnya
ber, vagy a' mint Pál
nélkül senki az Urat

Ekklé'sia eloszta-
önségesre (uni-
Nemközönségest
ón külömbkülömb-
lyekbenn a' van, és
azon Városoktól, Faluk-
es e' Világ' részeitől, mel-
resztyének laknak, — valamint
nál fogva-is megszokták az Ekklé-
gymástól külömböztetni. — Közönséges
melly az egész Világonn elterjedt Keresz-
en Vallást vallóknak Társaságát jelen'i.

3.) *Igaz és Hamis*: amaz akkor mondhatja azt el magáról, mikor abbann a' Kristus' Tudomán- nya tökélletes tisztasággal hirdettetik, 's követ- tetik. Erről pedig akkor mondhatjuk hogy ha- mis, ha a' Kristus' Tudománnyával akár ellen- kező taníttatik, akár az nem követtetik: *Tisz- tátalan* Ekklé'sia az, melly a' Kristus' Tudomán- nyába belekevertt holmi idegen Tudományt tanítt. — *Megvesztegettetett*, mellybenn mind a' Tudomány mind az Erköltsök roszszak. — Mellyik Ekklé'sia legyen pedig a' Igaz vagy tiszta Ekklé'sia, azt nem az Ekklé'sia régiségé- ből, Fényességéből, népességéből, hatalmassá- gából, hanem az Évangéliomnak, a' Kristus' és az Apostolok' előadása szerént-való hirdetéséből, a' Kristustól szereztetett Sákramentomoknak az ő parantsolatja, az Apostolok' szokása szerént-való ki-

zának, *Szőlős kertnek* neveztetik (*a*). A' Keresztyén Ekklé'sia kezdődött legelsőbenn Jéru'sálembenn Péter Apostolnak Pünköst Napi Prédikátzióján által, és elterjedt mindenfelé a' Világonn, ha mindjárt a' Római Tsászárok a' három első századokbann akadállyoztatták-is azt.

CLII. §.

Az Ekklé'siának különbbkülömbbféle Nemei.

A' tapasztalás bizonyítja, de a' Kristus-is megjövendölte, hogy a' Keresztyének Társasága jó, és rossz Emberekből áll. Innen az Ekklé'sia elosztatik:

1.) *Láthatatlanra vagy belsőre*, *és láthatóra vagy külsőre*. Ezenn értjük azoknak Társaságát, a' kik a' Keresztyén Vallást hiszik és szájjal vallják külsőképpenn. Amazonn pedig a' Kristus' Tudományja által igazánn megjobbíttatott Keresztyén kegyes Embereknek társaságát, a' kik, kik legyenek tsak a' mindentúdó Isten tudja, mivel a' szív' jóságát tökélletesenn tsak az Isten tudhatja. Ebbenn jó, rossz Ember lehet; abbann tsak jók. Ennek Tagja-e' valaki abból esmerhetni-meg, ha hiszi-e' a' Keresztyen Vallást, ha él-e' a' Sákramentomokkal, ha külsőképpenn-is tart-e' a' Keresztyénekkel; amannak tagjait pedig ezekenn kívül abból, ha valaki igazi kegyes Ember. Innen ezeknek Társasága neveztetik *Mennyeknek-Országának-is*, és Szentek' Eggyességének. A' látható Ekklé'siábann lehetnek különbböző értelmek, és szakadások: a' láthatatlanbann pedig e' nem lehet, mert az Erköltsi Jóság tsak eggy forma. Ebből érthetni-meg ezen Sententiát: *Extra Ecclesiam non est salus*,

(*a*) *Efés* 4: 15, 16. *Mát.* 5: 19.

falus, az az, az *Ekklé'siánn kívül nints idvesség*, mellyet tulajdonképpenn a' láthatatlan Ekklé'siáról kell érteni, mivel az ennyit tesz; senki a' Kristus által megigértt bóldogságot el nem nyerheti, hanem tsak a' Kristus' Tudománnya által megjobbíttatott ember, vagy a' mint Pál Apostol szóll, *Szent élet nélkül senki az Urat nem láthatja.*

2.) A' látható vagy külső Ekklé'sia elosztatik, *Közönségesre*, *és Nemközönségesre* (*universalis et particularis*): Ezen Nemközönséget meg lehet külömböztetni, azon külömbkülömbféle helyeknél fogva, mellyekbenn a' van, és akkor az elneveztetik azon Városoktól, Faluktól, Országoktól, és e' Világ' részeitől, mellyekbenn a' Keresztyének laknak, — valamint a' Confessioknál fogva-is megszokták az Ekklé'siák eggymástól külömböztetni. — Közönséges az, melly az egész Világonn elterjedt Keresztyén Vallást vallóknak Társaságát jelen'i.

3.) *Igaz és Hamis*: amaz akkor mondhatja azt el magáról, mikor abbann a' Kristus' Tudománnya tökélletes tisztasággal hirdettetik, 's követtetik. Erről pedig akkor mondhatjuk hogy hamis, ha a' Kristus' Tudománnyával akár ellenkező taníttatik, akár az nem követtetik: *Tisztátalan* Ekklé'sia az, melly a' Kristus' Tudománnyába belekevertt holmi idegen Tudományt tanítt. — *Megvesztegettetett*, mellybenn mind a' Tudomány mind az Erköltsök roszszak. — Mellyik Ekklé'sia legyen pedig a Igaz vagy tiszta Ekklé'sia, azt nem az Ekklé'sia régiségéből, Fényességéből, népességéből, hatalmasságából, hanem az Évangéliomnak, a' Kristus' és az Apostolok' előadása szerént-való hirdetéséből, a' Kristustól szereztetett Sakramentomoknak az ő parantsolatja, az Apostolok' szokása szerént-való ki-

 szol-

ſzolgáltatásából, és utóllyára abból tettzik-meg, ha a' Kriſtus' Tudományának ereje ſzembetűnőképpenn megtettzik valamelly Ekklé'sia' tagjai' erköltsi jóságánn. Söt ſokann az igaz Ekklé'siát nem kötik ez vagy amaz Vallásbeli Felekezethez (Secta) hanem azt mondják, hogy az az egéſz Világonn van, mivel a' Kereſztyén Vallás' Igazságinak hivése, és megtartása nintsen tsak eggy Tartományhoz vagy felekezethez köttetve, és ennek Tagjait tsak az Iſten esmeri, mert az igazság a' Lélekbenn van. A' Szív, és a' tselekedetre meghatarozó Maximák, a' ſzíveket vi'sgálló Iſten elött vagynak tsak nyilvánn; mi Emberek azokról egéſz meghatározáſsal nem itélhetünk. — Kérdésbe ſzokták azt-is tenni, ha valyon a' tévelygö Ekklé'siát lehet-e' Ekklé'siának mondani? Igen-is külsöképpenn, mert maga a' Kriſtus a' ſzántó földröl mondott példabeſzédbenn ezt felteſzi. Mát. 13: 27. Pál Apoſtol így ſzollítja-meg az Ekklé'siát: *Pál az Iſten' Ekklé'siájjának Apoſtola melly Rómábann és Galatziábann van*, azombann az egéſz Levél tsak nem azzal van tele, hogy ſok veſzedelmes tévelygések vagynak ö köztök, hogy iſzonyú iſtentelenségek uralkodnak köztök. — Ott nints hát a' Kriſtus' külsö Ekklé'siájja, a'hol Ötet nem hiſzik p. o. a' Törökök nintsenek a' Kriſtus' Ekklé'siájjábann.

CLIII. §.

Tzimerei a' Kereſztyén Ekklé'siának.

A' Kereſztyén Ekklé'sia' Tzimerei ezek:

1.) *Eggy* a' Kereſztyén Ekklé'sia, az az, az egéſz Kereſztyén Ekklé'siának tsak eggy Szerzöjje és Feje van, ennek Tagjainak tzéljok, és re-

reménységek eggy, és mint eggy teftet eggy Lélek igazgat: úgy ennek külömbkülömbféle tagjai a' fzeretet által eggy teftek és Lelkek. — Az Ekklé'siai Atyák azért tették ezt tzimeréűl az Ekklé'siának, hogy fzakadások esvénn megmutafsák, hogy mind a' mellett-is tsak Eggy az igaz Hit, és azon fok külömbkülömbféleképpenn értő, 's a' világonn elofzlott particularis Ekklé'siák-is mind a' Kriftus' látható Ekklé'siájjábann vagynak, eggy Kriftusbann hifznek, és mindnyájjann az az által fzerzett jókbann kívánnak réfzeltetni. De azért-is, hogy ezzel azt akarták jelenteni, hogy a' 'Sidók és Pogányok közül megtértt Kerefztyének nem formálnak két Ekklé'siát hanem tsak Eggy Ekklé'siát tefznek mindnyájjann, mint ezt a' Jéfus-is megmondotta, hogy tsak *edgy akol és eggy Páfztor leffe* (a).

2.) *Szent*, az az, abbann olly' Tudomány taníttatik, melly által az Ember fzenté tétetik. Azt e' nem tefzi, hogy az egéfz Kerefztyén Ekklé'sia' minden tagja Szent vólna, mert ennek a' tapafztalás ellentmond hanem, hogy ezen Ekklé'siábann az Emberek fokkal fzentebbekké formáltatnak mint a' 'Sidó 's más Vallás által, mivel a' Kriftus *azért adta magát mi érettünk, hogy megváltana minket minden hamisfágtól, és tifztíttana magának kiváltképpenn való Néppé, jótselekedetre igyekezővé* (b).

3.) *Közönséges* (Catholica) az az, a' melly nem tsupánn ez vagy amaz Tartományhoz, vagy Néphez köttetett, mint a' 'Sidó Ekklé'sia, hanem minden Népből és Nemzettségből fzedegettetik. Azért tétetett ez az Apoftoli Hit' formá-

 já

(a) *Mát.* 12: 24, — 30. 22: 14. (b) *Mát.* 16: 19. *Éfez.* 5: 7.

jába, mivel Donatus azt tartotta, hogy tsak az ő Követőiből áll az igaz Ekklé'sia; következésképpenn Áfrikánn kívül másutt nints-is. — De Katholika Ekklé'sia tesz tiszta, vagy igaz Ekklé'siát-is, úgy hogy Katholika, és Orthodoxa Ekklé'sia mind eggyet jelentett régenn. Az Apostoli Hit' formájjábann tehát ez a' kifejezés: Hiszek Közönséges Anyaszenteggyházat, azt teszi: hiszem, hogy az Istennek az egész Világonn vagynak, és lesznek a' Keresztyén Vallás szerént-való tisztelői, mivel az ő tisztelete nem köttetett már tsak a' 'Sidó Néphez, se' nem eggy bizonyos Időszakaszhoz t. i. a' Messiás' eljöveteléig, hanem mind Világ' végezetéig, és mindenütt a' Keresztyén Vallás' principiomi szerént tiszteltetik az Isten.

4.) *Örökké tartó*, mert valamint a' Kristus' Tudománnya az ő természete szerént Világ' végezetéig fennáll: úgy az azt vallóknak Társasága-is Világ' végéig tartó. Innen a' Kristus megis igérte, hogy *velünk leſſz mind Világ' végezetéig*, (a.) — hogy *Ő uralkodik, míg nem minden ellenségi lábai alá vettetnek.* (b.) De maga az Okosság-is kezes erről, mellyel míg az emberek bírnak, a' Keresztyén Vallásnak és Ekklé'siának letöröltetni nem lehet.

CLIV. §.

Feje az Ekklé'siának a' Kristus.

Az Ekklé'siának Feje a' Kristus, mert *Ő-tet tette az Atya mindeneknek felette az Anyaszenteggyháznak Fejévé.* Ezennkívül azzal, hogy mindnyájjann az ő Nevére keresztelkedünk-meg, megmutatjuk, hogy tsak Őtet tart-

jnk

(a) *Ján.* 10: 16. 11: 52. 13: 35. (b) *Tit.* 2: 14.

junk Fejünknek és Urunknak. — Azért neveztetik pedig Ö Ekklé'sia' Fejének vagy Urának mivel mint e' Világ' Igazgatójjának az Ö Ekklé'siájja' tagjainak állapotja-is kezébenn lévénn, azt úgy igazgatja, mint azt az egésznek java, és eggyenként kinekkinek bóldogsága kívánja. 'S ennél fogva az ö Tudományát hirdetteti, azt megtartja, a' Híveknek az ö ellenségekenn-való győzedelmet ád, és öket feltámasztvánn örök bóldogsággal ajándékozza-meg. — Tett-e' pedig a' Jésus valakit látható Fejévé az Ekklé'siának, arról elég bövenn tanítt a' Helvétziai Vallástétel, és a' régi időkbenn ezen matériáról legtöbbet írták a' mi Magyarjaink-is.

CLV. §.

Nevezetesebb kötelességeik és Jussaik a' Keresztyén Ekklé'sia' Tagjainak.

Valamint a' Polgári Társaság': úgy az Ekklé'sia' Tagjainak-is vagynak bizonyos Kötelességeik, és Jussaik. Nevezetesebbek ezek:

1.) Akármellyik Ekklé'sia' Tagjának van arra jussa, söt köteleztetik-is arra, hogy azt a' Tudományt, mellyet az a' Társaság hiszi, a' mellynek ö tagja, ö maga-is magára nézve, szorossann megvi'sgállja, ha igaz-e' vagy nem. Ezt kívánja a' Lelkiesméretbeli Szabadsága az Embernek, mellyel minden Okos Ember bír, és a' mellyet el se' lehet senkitöl venni. — Ezennkívül, minden ember az ö maga' Hite, és Vallásából származott tselekedeténél fogva itéltetik-meg, mert a'mint Szent Pál Apostol szóll, mindenikünk *maga ád számot magáról az Istennek Róm.* 14: 12. Szükség tehát vi'sgállás alá vetni azt a' Vallást, mellyet követünk ha igaz-e', vagy nem? Külömbenn-is köteles-

ségünké teſzi ezt a' Szent Írás, intvénn bennünket hogy, ne hidjünk minden léleknek 1 Ján. 4: 1. Pál Apoſtol pedig a' Halgatóitól azt kívánja: *Itéljétek-meg* úgymond *a' mit mondok* 1 Kór. 10: 15, és a' Theſsalónikabeliekbenn példát-is találunk erre, a' kik az Ó Teſtamentomi Írásokból tudakozták, ha úgy vólnának-e' azok mellyeket Pál predikált. Tsel. 15: 11.

2.) A' más Ekklé'sia' vallásbeli Tudományát-is ſzükség-vi'sgálni, de ezt-is tsak magunkra nézve, hogy ha az igaz azt vegyük-be, vagy ha a' nem igaz, a' magunkébann állandóbbann megmaradjunk, tsak hogy a' más' hitébenn ne piſzkáljunk, és azért ſenkit ſe ne üldözzünk, ſe' ne motskoljunk, hogy azt nem hiſzi, a' mit mi. Ha az Iſten eltűri a' nem eggyformánn hivőket: miért nem tűrnék-el azokat az emberek? Hogy' kárhoztatjuk a' 'Sidókat, és Pogányokat, hogy a' Kereſztyéneket üldözték: Valyon illő vólna-e' a' Kereſztyénnek a' Kereſztyént azért, hogy vele mindenbenn eggyet nem ért, üldözni. Maga a' Jésus megparantsolta, hogy az Aratás' Napjáig a' Konkolyt a' búza közt meg kell hagyni Mát. 13: 30. Azt ne-is várjuk, hogy a' Vallásbeli dolgokról-való Értelembenn az egéſz Emberi Nemzet közt tökélletes Egygyeſség legyen. Az első Kereſztyén Ekklé'sia tsak kevés ſzeméllyekből állott, 's még-is hány ſzakadások vóltak köztök? Meg-is mondta Pál Apoſtol, hogy *ſzükség lenni ſzakadásoknak, hogy a' kik álhatatosok, azok megesmerteſsenek* 1 Kór. 11: 19. Mát. 18: 7. Mát. 1; 13. 24: 36. A' Tudós ember' vallásbeli előterjeſztései mindég jobbak leſznek, mint a' Tudatlané; örökké leſznek pedig tudósok és tudatlanok; és így azoknak Vallásbeli előterjeſztéseik-is örökké

ké fognak külömbözni. — Szeresſük a' Tévelygöt, de a' Tévelygést ne ſzëresſük. —

3.) Szabadságábann áll minden embernek a' maga' Vallását megváltoztatni, az az, más Ekklé'siába menni-által a' magáéból, söt kötelésſége-is ez, ha tudniillik meg van arról győzettetve, hogy az az Ekklé'sia, a' mellynek ő tagja, nem igaz Tudományt tart, mert a' Lelkiesméret' meggyőzettetése ellen hinni, és tselekedni vétek, mint Szent Pál Apoſtol mondja: *A' mi meggyőzettetésből nints bün az.* De hogy Zürzavarok ne esſenek az Ekklé'siábann az Uralkodók' rendeléséhez kell az embernek magát ezen réſzbenn alkalmaztatni. Ha pedig valaki Hivatal', Haſzon', vagy más Világi bóldogság' megnyerése', 's büntetés' elkerülése' reménylésénél fogva indíttatik Vallása' megváltoztatására, mellyet pedig igáznak tart, ez a' legutálatosſabb tselekedet, és az illyen ember méltó a' közönséges megvetésre: mivel Vallás nélkül-való ember, mert neki mind eggy a' Vallás, és tsak az a' jó, mellybenn Világi haſzon van, 's mihelyt a' nints, mindjárt Vallása ſints.

4.) Jusſa van az Ekklé'siának a' jobb rendért, tsendesſég' fenntartásáért, az Ekkle'sia' tagjai közül az alkalmatosſabbakat maga' Igazgatóinak, 's Gondviselöinek kiválaſztani, és elölállíttani.

5.) Köteles az Ekklé'sia a' Statusnak megmutatni, hogy ő mit hiſz, és mi által külömbözteti-meg magát más Ekklé'siáktól, valamint van arra-is jusſa, hogy azoknak a' kik az ő Társaságába állottak, eleikbe írja azokat a' feltételeket, mellyeknél fogva valaki azon Társaság' tagja lehet. És így köteles Symbolikus Könyveket írni, és arra magát kötelezni. Innen következik, hogy míg valaki ez vagy amaz Val-

lásbeli Társaságbann van, köteles annak Symbolykus Könyvei szerént vallani a' Keresztyén Vallást. Ezt kívánja a' Társaság' természete, mellynek Törvénnyei mind addig kötelezik a' Polgárt, míg ez vagy amaz Társaság' tagja. Ezen kötelességgel a' Lelkiesméretenn erőszak nem tétetik, sem az Igazság' nyomozása meg nem akadállyoztatik; mert szabadsága van kinekkinek oda hagyni azt a' Társaságot, mellynek Tudományát hibásabbnak látja. De az is következik a' fellyebb megmondattakból, hogy eggy akármelly Személlynek-is a' közönségtől bevett Symbolykus Könyvekenn változtatást tenni nem szabad; hanem az egész közönségnek kötelessége azt gyakrann arra-való Tudósokkal vagy Zsinatokkal megnézetni, és ha abbann hiba találna lenni, a' közönség' megeggyezésével tenni változtatást azonn.

CLVI. §.

Kötelessége az Ekklésiának Lelki-Tanítókat állíttani-elő, a' kik az Uralkodó Felségnek, 's hatalomnak alatta vagynak.

Köteles az Ekklésia bizonyos arra-való Személlyek által az Evangyéliomot a' maga' Tagjai közt hirdettetni, és a' Sákramentomokat kiszolgáltattatni: és így a' Papi Rendet a' maga' kebelébenn fenntartani, mellynek eredetéről, szükségességéről, hasznos és tiszteletre méltó vóltáról, eggyenként pedig minden Papbann megkívántató dolgokról, annak hivattatásáról, Felszenteltetéséről, hivatalbeli kötelességeiről lehet a' szükségesebbeket látni az általam kiadott *Homilétikábann*, és a' Papi Tisztbenn (*Cura Pastoralis*).

Mint-

Minthogy pedig a' Kerefztyén Ekklé'sia nem Státust Státusbann formáló Társaság, hanem az ö külsö állapotjára nézve az Uralkodónak van alávettetve; tehát ennek minden Papjai-is ugyan annak vagynak alávettetve, és ezt kívánja:

1.) A' Kerefztyén Vallás' terméfzete, mellynek eggyátallyábann ellene vólna itt valami különös Világi Orfzágot formálni; mivel a' *Kriftus' Orfzága nem e' Világból-való* Ján. 18: 36, 37. És olly' Tudomány-is a' Kriftus' Tudománnya, melly akármelly Igazgatás' formájjával foha nem ellenkezhetik: azért hát külsőképpenn magát az Ekklé'sia a' Polgári rendelések alól foha ki nem húzhatja.

2.) Maga a' Kerefztyén Vallás' Szerzöjje, az Apoftolok, valamint a' késöbbi Taníttók-is, a' 'Sidó, és annakutánna a' Pogány Uralkodóktól függöttek. Konftántinus Tsáfzár, és az ö Succeffori fzép privilegiomokkal ajándékozták ugyan meg a' Papi rendet: de a' Polgári Uralkodóktól-való függés alól foha öket fel nem fzabadították, a'mint ez a' Tsáfzároktól megbüntettetett fok föbb 's kifsebb Püspökök' hiftóriájából világos.

3.) A' Polgári Tifztviselök eránt-való intéseik az Apoftoloknak közönségesek; és így a' Vallás' Taníttói fintsenek az alól kivéve. Róm. 13: 1, — 7.

4.) Minthogy a' Státus oltalmazza, és táplálja a' Vallás' Taníttóit-is, és mind azon Jussokkal 's fzabadsággal élni engedi, mellyekkel a' több Polgárok élnek: tehát ö töle-is éppenn azt a' függést kívánhatja, mellyet a' több Polgároktól. Söt a' Polgári Uralkodótól és Státustól függ, ha a' Papi rendet bizonyos Polgári tereh alól felfzabadítvánn valami privilegiomok-

 kal

kal ajándékozza-meg. És így, mivel ez a' Rend a' Privilegiomát az Uralkodótól, és Státustól veszi; annál fogva meg-is esmerheti az ő attól-való Polgári függését. — Eggyszóval, elébb Polgár valaki mint Pap, és a' Pappá-való létel által nem szűnik-meg senki Polgár lenni, mert az Ekklé'sia-is a' Társaságbann áll-fel.

CLVII. §.

Vann é' az a' Hatalmok a' mai Lelki Taníttóknak, mellyel bírtak az Apostolok?

A' mit a' Kristus Péter Apostolnak Mát. 16: 19 mondott: *Néked adom a' Mennyeknek Országának kultsát; és valamit megkötöszéndesz e' Földönn, a' Mennyekbenn-is kötözve lészen, és valamit megoldasz e' Földönn, a' Mennyekbenn-is oldozva lészen*, sok Lelki Taníttók úgy tartják mint a' mi nékik-is mondatott, és így a' melly hatalommal bírtak az Apostolok, ők-is, mint azoknak Suocessori, mind azzal bírnak. Ezen Matériábann jegyezzük-meg e' következendőket:

1.) A' *Kults* abbann az értelembenn, mellybenn az Péternek adatott a' mai Lelki Taníttóknak nem adattathatott. Mert a' Kults a Bibliábann *Hatalomnak* jele. A' Kristus úgymond. János Apostol *bír az életnek és halálnak kultsaival* Jel. 1: 18. 3: 7. *Az ő vállára vetem a' Dávid' háza' Kultsát*. Esa. 22; 22. Luk. 11: 52. És így mikor a' Kristus Péternek mint Taníttónak adja a' Mennyorszàgnak kultsát, ez azt teszi: Én adok néked az én Ekklé'siámbann egész hatalmat. — Ezzel az Kultsal öszveköti a' Kristus a' *megoldást*, *és megkötést*, melly a' 'Sidó szóllás szerént olly' hatalmat tész, mellynél fogva valaki meghatározhatja, hogy *mi szabados*, *mi*

nem

nem szabados. Így, megkötni ezt az ételt azt teszi: Ezt nem szabad megenni a' Mó'ses' Törvénnye szerént. És így a' Kristus Péternek ád arra hatalmat, hogy ö Isteni auctoritással taníthat, úgy hogy a' mit ö megtilt, vagy megenged, eggyszóval a' mit meghatároz, vagy rendel az Ekklé'siai és Vallásbeli dolgokra nézve azt úgy kell nézni, mintha a' Jésus maga határozta volna-meg. Ugyan ezen hatalom adatott a' *több* Apostoloknak-is Mát. 18: 18. *Bizony mondom néktek valamellyeket e' földönn megkötöztök, Mennybenn-is kötözve lesznek; és valakiket megoldoztok e' földönn, oldozva lesznek Mennybenn-is.* Így Éfés. 2: 20. — Hogy pedig ezen Taníttói Hatalommal valósággal bírtak az Apostolok, másoknak-is tudtokra kellett adni; e' végre tsuda tévö erövel felruháztattak, mellynél fogva valakit tsudatevés által megbüntethettek, vagy a' büntetéstöl felszabadíthattak mint erre Példákat-is találhatunk. Tsel. 5: 5-12. 13: 9, 10.

Ezekböl következik, hogy

2.) Az Apostoloknak adatott Kults nem polgári uralkodást, és hatalmat jelentett, mellyel ök a' Kristus' követöinn uralkodtak-vólna. Mert ezt ö nekik a' Kristus eggyátallyábann megtiltotta. Luk. 22: 25, 26. és Péter ezt parantsolja a' Keresztyén Taníttóknak, *hogy ök ne uralkodjanak az Úrnak örökségénn* 1 Pét. 5: 1-4. Az-is bizonyos, hogy eggyátaljábann nem tartozik a' mi Taníttóinkra az Apostoloknak adatott Kults', és megkötés, vagy megoldás: mert úgy tsudát kellene ezeknek-is tenni, és olly' eszközetlenül Istentöl hivattatott Taníttóknak kellene nekiek-is lenni, mint a' millyenek az Apostolok vóltak: de ezeket ma eggy Taníttó sem tulajdonítja magának. — És így a' mi Taníttóinknál

a'

a' Kults tsak ennyit jelent: A' közönséges meg-eggyezésſel a' Lelki Taníttóknak adatott az a' hatalom, hogy a' Keresztyén Vallást taníttsák, hogy tovább az Ekklé'siai fenyítéket gyakorolják. Ők tehát az Apoſtoloknak ſucceſsorai, de a' Taníttásbann. E' teſzi méltóságoſsá és tiſzteletre méltóvá ezt a' Hivatalt. — Vágytak mindazáltal az Apoſtoli Privilegiomókra, eleitől fogva ſok Lelki Taníttók, a' mit Pál Apoſtol helyben nem hagyvánn, így ſzóll: *A' kiket a' Kriſtus rendelt az Anyaſzenteggyházbann Taníttóúl, a'vagy mindnyájjann Apoſtolok-e'? a'-vagy mindnyájjann Próféták-e'? Evangéliſták-e' azok? Vagyon e' mindnyájjoknak gyógyíttásra-való ajándékok? Valyon mindnyájjann ſzóllnak-e' különbkülömbféle nyelvekenn?* 1 *Kir.* 12: 28, — 30.

CLVIII. §.

Bérekeſztés.

Mindezekből látni-való, hogy az Ekklé'siáról-való Dogmák ezek: A' Keresztyén Ekklé'sia' Szerzőjje, Terjeſztőjje, Megtartójja, Oltalmazójja a' Kriſtus. — Ő az Ekklé'sia' Feje. — Szükségesek az Ekklé'siábann a' Lelki Taníttók. — A' Keresztyén Ekklé'siábann a' Kriſtus' Tudományát kell taníttani, a' ſzerént kell élni, és reménylení. — A' Hagyományoknak az Ekklé'siábann nints az az erejek, melly a' Kriſtus' Tudományának. — A' mi pedig az Ekklé'sia' Igazgatását illeti, a' nem a' Dogmátikába való, hanem a' Jus Canonicumba.

ČTÖ-

ÖTÖDIK SZAKASZ.

Az Embernek ez Élet utánn-való állapotjáról.

I. RÉSZ.

A' Halálról, és a' Halhatatlanságról.

CLIX. §.

A' Halálról-való Megfogás.

Azon Bóldogságot, mellybenn ez Élet utánn Testestől. Lelkestől fogunk részesíttetni, meg kell előzni a' Halálnak, Feltámadásnak, Ítéletnek, 's e' Világ' megváltozásának, — és mivel ezek ez Élet' utóllyánn esnek-meg, 's minden mi törtneteink közt legutólsók lesznek; azért szokták az Oskolákban ezèket, *Utólsó dolgoknak (novissima extrema)* nevezni. — A' mi a' Halált illeti: tudjuk, hogy a' Sz. Írásbann ez a' Szó θανατος, Halál, tulajdonképpenn teszi a' Testnek a' Lélektől-való elszakasztatását, mellynél fogva a' kettőnek eggyméssal-való Baráttsága 's költsönös munkálkodása egésszen meg-fogszűnni. Minthogy pedig a' Halál minden szerentsétlenségnek a' Summájja; innen sokszor vétetik az, mindenféle Világi nyomoruságért, 's Veszedelemért Róm. 6: 21. 7: 24. Kol. 2: 13. 2 Kór. 1: 20. söt az Örökké-való kínokat-is a' Sz. Írás Halálnak nevezi. Jel. 20: 14.

CLXI.

CLX. §.

Büntetés-e' a' Halál?

Tagadhatatlan dolog, hogy a' Halál az első pár Emberre nézve büntetés vólt, mert a' Sz. Írás annak okát, hogy meg kellett halniok, az ő legelső bűnökbe helyhezteti. *Valamelly Naponn*, úgymond az Isten, *a' Fának Gyümöltséből eſzel, halálnak halálával meghalſz*, (a) az az, a' naptól fogva bizonyos légy benne, hogy meghalſz. Az Ádám' Maradékira nézve pedig különböző módonn itélnek a' Theologusok. Mert némellyek azt állítják, hogy ezekre nézve ez nem büntetés, hanem tsak az Ádámmal-való testi öſzveköttetésnél fogva van az, hogy halandó Atyának halandó Fija légyen, úgy hogy, ha az Ember ſoha nem vétkezne-is mint a' Kisdedek, még-is ezen öſzveköttetésnél fogva meg kell néki halni. — Mások azt mondják, hogy minden Ember a' maga' tulajdon bűnéért hal-meg. — Mások pedig mind ezek ellen azt állítják, hogy az Ádám' bűne oka a' mi Halálunknak-is, még pedig úgy, hogy az, minden ő maradékira nézve büntetés, így okoskodván: Mó'ses büntetésnek tartja a' Halált az eggy első Emberre nézve; Sz. Pál pedig azon eggy első Ember'bűne által mondja, hogy *a' Halál minden Emberekre el hatott*: — hogy azon *eggy esetnek általa a' Halál uralkodott*, hogy *eggy Embernek esete által ſokann meghalnak*. Másutt pedig azt mondja: *mint a' Halottak' feltámadása eggy Ember által vagyon, úgy eggy Ember által vagyon a' Halál*,(b) és így, a' mint minden halottak' feltámaſztásá-

(a) 1 Mó's. 2: 17. Róm. 5: 12. 1 Kór. 15: 21, 22
(b) Róm. 5. 15, 17.

tásának okáúl az eggy Krisztust tészi ; így az ellentétel' ereje szerént minden Ember' Halálát-is az eggy Embernek Ádámnak Bűnibe helyhezteti. De világosabbann-is mondja a' Sz. Írás hogy, *a' bűnnek zsoldja a' Halál*, és így bűnért halunk-meg, ez a' bűn, vagy az Ádámé, vagy tsak magunké. Ha tsak a' magunké ; úgy a' Kisdedek, a' kik, még nem vétkeztek, hogy halhatnak-meg : és így az Ádám' bűne' büntetése mi reánk-is kiterjed. Mások utóllyára az Ádám', és magunk' Bűneit tészik a' Halál' okának, úgy hogy, ezt a' magunk' bűne által tsak rettenetesebbé, és félelmesebbé' tésszük, de tulajdonképpenn az Ádám' bűnébenn van a' Halandóság által-való meg büntettetésünknek az oka', mivel a' Sz. Írás, nem azt mondja hogy a' mennyi az Ember annyi a' bűn, annyi a' Halál 's annak az oka, hanem tsak eggy Embertől fojtatja a' Halálnak okát. — Ennyi minden kifogás nélkül igaz ezen matériábann :

1.) A' Halandóság az Ádám' bűne' következése e' Világonn ; mert halandó halhatatlant nem szülhet.

2.) A' kegyes Emberekre nézve-is büntetés ez ; mert minden szabad tselekedet által okoztatott gonosz, büntetés : már pedig nem lehet, hogy a' Halált az Ember a' maga' bűneivel rettenetesebbé ne tégye ; és így büntetés ez ő reá nézve. Annyival inkább, mert a' Sz. Írás nem úgy nézi azt a' Kegyesekre nézve-is, mint Jótéteményt, hanem mint *utólsó Gonoszt*, *'s ellenséget*, (*a*) mellyet tsak a' Kristus tehetett semmivé. A' Tapasztalás-is mutatja, hogy a' kegyes Ember sem nézi ezt tulajdonképpenn-való Jótéteménynek, mert míg a' Természeti érzések meg nem

(*a*) 1 Kór. 15 : 26.

nem tompúlnak, retteg addig mindég a' Haláltól, és a' ki bolond élzfzel az Életet motskolja, az halálos Ágyábann fzeretne erre viſſzajönni. Már ha az Ember nem úgy nézné ezt mint olly' büntetést, mellyet néki el kell hordozni, nem refzketne annyira ettöl. Utóllyára, maga a' Jéſus-is tettegett a' Haláltól az Emberi Nemzet' bűne' büntetését fzenvedvénn (*a*) hát a' bűnös Ember, hogy nézhetné ezt jótéteménynek?

Más réfzröl mindazáltal bizonyos az, hogy a' Jéſus által a' Kegyesekre nézve a' Haláltól való rettegés *megkiſsebbíttetett*; mert a' jó Lelkiesméret, az Iſtenbenn-való bizondalom, 's a' Kriſtus által megfzerzett bóldogság mérséklik azon iſzonyú fájdalmakat, mellyek, a' Halállal vagynak öſzveköttetve. A' Kriſtus' Tudományából tudják ők, hogy az ő Lelkek az által nem tetetik femmivé, hanem él az és a' Testel eggyesíttetni-fog. Azt-is tudják, hogy a' Jéſus által fzerzett örök bóldogsagba ezenn az' Útonn kell nékik által menni; — hogy ollyan állapot lefzſz az ő állapotjok a' Halál utánn, mellybenn nem vétkeznek, 's ennél fogva nyereség ez ő reájok nézve, 's kívánnak-is innen elköltözni, és a' Kriſtushoz menni.

3.) Ha hogy még a' kegyes Emberekre nézve-is rettenetes dolog a' Halál, és büntetés az: Sokkal inkább az a' roſſz Emberekre nézve: mert ők tudják hogy iſzonyú fok roſſzat tselekedtek, hogy meg térhetetlenek vóltak, hogy az Iſten igaz, — hogy ha feltámadnak-is, ha halhatatlanok lefznek-is tsak baj az reájok nézve.

CLXI.

(*a*) 'Sid. 5: 7.

CLXI. §.

Mennyibenn szabadított-meg bennünket a' Jésus a' Haláltól?

A' Sz. Írás sok helyekenn mondja, hogy a' Jésus meggyőzte a' Halált, és az ő halála nékünk idvességes; de azt sohol nem mondja, hogy a' Halált, az azzal eggyüttjáró fájdalmakat, 's azt követő porrá lételt reánk nézve tulajdon értetelembenn (physice) semmivé tette-vólna, mert ennek a' tapasztalás ellentmond. Ő tehát ennyibenn Szabadított-meg bennünket a' Haláltól.

1.) A' Halálnak rettenetes vóltát reánk nézve megenyhítette, az ő Tudómánnya által tanítván, hogy a' mi Lelkünk halhatatlan, és a' Halál a' jó Emberekre nézve eggy más bóldog Életre-való általmenetel.

2.) Az ő Feltámadása által bizonyosokká tett bennünket a' Feltámadás' lehetősége és bizonyossága felől. 1 Kór. 15: 12, 20. 2 Kór. 4: 14, 15.

3.) Az ő Felmagasztaltatása által bizonyosokká tett arról is, hogy néki hatalma van minket feltámasztani, és az Örök életbenn részesítteni. Ján. 5: 20—29. Róm. 14: 9. 'Sid. 2: 9. 10.

4.) Az ő Halála' hasznaival vígasztalja szegény Lelkeinket, és az Isten előtt-való megjelenést ez által bizodalmasabbá tészi reánk nézve.

CLXII. §.

A' Lélek nem hal-meg. — Mibenn áll a' Lélek' halhatatlansága ?

Az Ember' eggyik réſze a' Teſt porrá leſſz, de a' Lélek, melly a' mi nemeſsebb réſzünk, ezen halandóságbann réſzt nem véſz; mert ő *halhatatlan*, az az, a' Lélek nem leſſz ſemmivé, hanem az ő Élete' tartoſsága Vég nélkül-való leſſz, és maga magát tudni-fogja, 's munkálkodik; és így a' Halhatatlanság a' Teſttől elváltt Léleknek az az állapotja, mellybenn ő maga magát tudvánn örökké munkálkodik. A' Lélek' halhatatlanságát tanítja a' Sz. Írás, mivel

1.) A' Jéſus maga világoſsann mondja: *Ne féljetek azoktól, a' kik a' Teſtet megölik, a' Lelket pedig meg nem ölhetik.* A' Tolvajnak pedig ezt igéri: *Ma velem léſzel a' Paraditsombann.* Pál Apoſtol pedig ezt mondja: *A' Kriſtus az Életet és a' Halhatatlanságot világosságra hozta.* — Számtalan helyekenn tanítja a' Sz. Írás aztis, hogy az Igazak megjutalmaztatnak a' Halál utánn, és a' roſſzak megbüntettetnek, sőt biztatván a' más Élettel bennünket, kívánja a' Virtusért-való magunk' feláldozását; ezek másképpenn meg nem eshetnek, hanemha a' Lélek halhatatlan. Minek úgy a' Kriſtusnak elégtétele, bűnökért-való Szenvedése, ha a' Lélek a' Halál utánn meg ſzűnik lenni? Minek igértetik az örök bóldogság, ha a' nem leſſz-meg, a' kinek igértetik?

2.) Maga az Okoſság elfogadja ezt a' Jéſus által bizonyoſsá tett Igazságot, — és a' Lélek' terméſzetéről 's tulajdonságairól-való Viʼsgállódás nem hágy erről bennünket kételkedni. A'

mi

mi Lelkünk nints külömbkülömbféle réfzekből öfzvetéve; mert az Érzés, Gondolkodás, Magatudás, Képzelődés, Itélettétel, külömbkülömbféle réfzekből, és Materiákból öfzveállott dolog' munkái nem lehetnek: ha pedig hogy nem külömbkükömbféle materiákból, 's réfzekből áll a' Lélek, úgy ő réfzekre fem ofztathatik mint a' Teft; és így ő a' maga' Terméfzete fzerént nem halandó. — Az egéfz Terméfzet a' Lelket femmivé nem teheti; mert ő tsak megváltoztathat valamit, de femmivé nem tehet, mivel erre annyi erő kell, mint a' Teremtésre. Tsak Terméfzet felett-való vagy Ifteni erő tehetné hát azt meg: azt pedig az Iften az ő Igazfága, Szentsége, Jósága, és Böltsefségénél fogva nem tselekedheti. — Vagy minden Erköltsi és Polgári kötelefségek, és az Okofságnak ezek ełánt-való parantsolati 's elmulafzthatatlan kívánfági tsupa hazugságok, és költemények, vagy kell lenni halhatatlanságnak: Úgy de azok olly' bizonyosok, mint az, hogy moft élünk; és így ennek-is bizonyosnak kell lenni. — Ha ez Élettel vége van az Embernek egéffzen, miért tefzi ő ki magát az Igazságért, és a' Hazáért, külömbkülömbféle Vefzedelmekre, sőt a' Halálra-is? — Minek jó így az Ember, mikor mind eggy akár jó, akár roffz az Ember, sőt még jobb vólna fokfzor roffznak lenni, — 's a' Hatalmas lehetne-is, mert ő fenkitől fem fél, 's még-is miért nem hagyja-helybenn az Okofság, mikor ez vagy amaz Ember elnyomja a' Szegényt, eltapodja az Árvát, 's öfzveront minden igazságot? — Mire-valók a' Lélekbenn elrejtett, és e' Világonn nem eléggé kifejtődzött, 's az örökké-valóságra alkmatos, tehettségei a' Léleknek? Illenék-e' az Ifteni Böltsefséghez azokat örökre femmivé tenni? — Mire-valók azok az

Öſztönök, és Kívánságok az Emberbenn, mellyeknél fogva terméſzettel kívánja azEmber tudni,hogy mi leſſz ő belőle halála utánn ?- Az, a' ki az Örökké valóság' kívánságát belénk adta, a' Lelket halandóvá teremthette-e' ? Vagy lehet-e' olly' tulajdonságokat adni a' Lélekbe, mellyek az Örökké valóságra mutatnak, és abbann haſznavehetők , 's maga a' Lélek , melly ezekkel bír még-is halandó légyen? Az Iſten az Étel', Ital' kívánságát beleadta az Emberbe , és meg-is elégítti azt; a' Halhatatlanság' kívánságát-is ugyan ő advánn belénk , nem elégíttené-e' hát ő azt meg ? Az Iſten' tselekedetei megbánhatatlanok, lehet-e' hát, hogy az Iſten azt az Öſztönt , mellyet a' Halhatatlanság felől belénk adott minteggy megbánván ſemmivé tégye bennünk. — Az Iſten mindenekbenn el akarja a' maga' tzélját érni : de elérné-e' azt az Emberbenn , ha ez ezen rövid Életével egéſſzen elmúlna? Nintsen-e' ſok héjja e' földönn az Iſten' esméretének , ditsőíttésének, a' Lélek' pallérozódásának ?, — Vagy halhatatlanok vagyunk , vagy az oktalan állatok nálunk bóldogabbak. Azok e' Világgal megelégedvénn bóldogok , tzéljokat elérik ; mi pedig , a' kiket eggy elleneállhatatlan kívánsága a' más Életnek lelkesítt , ha a' be nem telik , legnyavalyáſsabbak vagyunk. Mert melly nagy baj azzal gyötörni az Embernek magát , a' mit ſoha el nem ér ? Hányſzor megakadályoztatjuk erőſzakkal magunkat , hogy e' Világgal ne éljünk ; melly nagy kárunk van ebbenn , ha a' Lélek nem leſſz halhatatlan. — Az Emberek halhatatlan Iſtenekké tették az Embereket. Kiki halhatatlan hírre vágyódik. Eliziumot és Tartaruſt gondoltak-ki , és áldoztak, rettegvénn eggy más Életbenn lévő állapot felől. A'vagy nem erre mutat-e' mind ez , hogy az Okoſság maga a' Lelket halhatatlan-

lannak lenni megesmérte? — Utóllyára, minden teremtett dolgok közt az ember legtökélletesfebb: és így azt várhatnánk, hogy ő minden dolgokat a' tartosságra nézve-is fellyülmúljon. — Úgy de e' nem így van. Elébb elvész ő, mint az ő kezének munkájja. Sok száz esztendőkig fennállnak még az utánn a' Palóták, hogy az azokat építtők azokból kihóltak. Vagy magunk' meg tsalása tehát az, mikor azt mondjuk, hogy mi minden földi teremtéseknél tökélletesebbek vagyunk, vagy ha ez igaz; úgy nekünk élnünk kell a' Síronn túl-is. Tsak a' már a' Kérdés: Ha vallyon az Isten akarja-e' ezt vagy nem? A' melly Kérdésre állíttóképpenn felel a' Kijelentett Vallás, és a' Kijelentés utánn világosabbann látó Okosság így teszi ezt maga előtt a' fellyebb mondottakonn kívül bizonyossá: A' mi Lelkünk eggy olly' Léleknek tulajdonságit bírja, mellyről mi azt mondjuk szükségesképpenn, hogy halhatatlan: ennek-is hát, mint a' mellynek olly' tulajdonsági vagynak, noha sokkal tsekéllyebb grádusbann mint amannak, szinte úgy halhatatlannak kell lenni. Az Isten az ő legnemesebb és okos Teremtéseire nézve tsak azt akarhatja, és akarja, a' mi legjobb; úgy de az Élet mindenek felett legjobb. az Emberre nézve. — Ezen jegyzésből felelhetünk-meg erre az ellenvetésre: A' minek kezdete van, annak vége-is van t. i. — ha az Isten akarja. — A' Kristus előtt, a' 'Sidók mitsoda értelembenn vóltak a' Lélek' halhatatlansága felől megtettzik ezen Sz. Írásbéli helyekből. 'Sid. 11: 13—16. Mát. 22: 13 öszvetéve, 2 Mó's. 3: 6. Péld. 14: 32 Préd. 12: 9. 8: 12, 13. A' Pogányok közül a' mennyinn óhajtották éppen annyin tagadták a' Lélek' halhatatlanságát.

CLXIII. §.

Olly' Halhatatlanság leſſz ez, mellybenn a' Lélek maga magát tudni (ſui conscius) fogja.

A' Lélek olly' halhatatlansággal bír, mellybenn az *maga magát tudni*-fogja. E'kettőt teſz: Vagy azt, hogy a'Lélek azt tudni-fogja, hogy ő van, hogy ő Szabadsággal bír, hogy ő benne erköltsi törvény van, és ő a' ſzerént tselekſzik. — Vagy azt, hogy a' Lélek tudni-fogja az ő régi földi Életét. — A' Lélek hát úgy halhatatlan hogy ő:

1.) *Tudja magát.* Ugyan-is az Erköltstörvény a' Léleknek határnélkül-való tartóſságát kívánja, es eggy olly' Világot, mellybenn én erköltsi módra tselekedjek. Az én erköltsi munkáſságomat én másképpenn nem tehetem, hanem-ha én tudom, hogy azt én viſzem-végbe: és így a' Magatudás az én jövendő Munkáſságomnak egyedül-való Feltétele. E' ſzerént, a' melly bizonyoſsággal felveſzem én azt, hogy nékem örökké erköltsi-képpenn munkásnak kell lennem; olly' bizonyosſággal kell azt-is hinnem, hogy én úgy leſzek, halhatatlan, hogy magamat fogom-tudni; mert az Erköltsi törvénynek általam-való reálizáltatáſát másképpenn nem gondolhatom. — Ezen feltétel nélkül-is lehetnék ugyan halhatatlan, és örökké munkás; de akkor nem lennék erköltsi Való, hanem ollyan mint ſok ezer millió dolgok a' Természetben, mellyek mekhanice örökké munkások, de ők azt ſoha ſe' tudják magok. E' pedig az okos Teremtésekhez mivel nem illő; azért nékünk a' Magunktudásával kell halhatatlanoknak lennünk. És így az én Lelkem tudni-fogja a' más Életben, hogy ő valóſággal él, és van; mert, hogy'-is határozhatná-

meg

meg magát akkor a' tselekvésre, hanemha azt tudná? Tudni-fogja hogy ő Szabad, mert szabadság nélkül erköltsi módra tselekedni nem lehet: Tudni-fogja, hogy van ő benne erköltsi Törvény, mert külömbenn törvény szerént nem tselekedhetne. Utóllyára, tudni-fogja mind azt, a' minek az ő erköltsi tselekedeteire befolyása van p. o. hogy neki értelme, akaratja 's a' t. van. —

2.) A' második értelemben: Tudni-fogja magát a' Lélek, az az tudja *az ő régi vagy Világi Életét*. Mert ha nekem a' más Életbenn erköltsiképpenn munkásnak kell lennem; tehát arra nem tsak a' kívántatik-meg, hogy a' fellyebb leírt módonn magát tudja a' Lélek, hanem szükség, hogy ugyan akkor az én e' Világi Erköltsi állapotomat-is tudjam. Mert az lehetetlen, hogy az én e' Világi állapatomat tsupa semminek tartsam. Tudnom kell, hogy nem most kezdem legelőször az én erköltsi Munkásságomat gyakorolni, hanem tsak tovább, és nagyobb tökélletességgel fojtatom azt, a' mit ezen a' Világonn elkezdettem. Tudnom kell, hogy azon állapotnak, mellyben hejheztetve vagyok az én magam' régi tselekedetem az oka; mert a' ki itt mit vet, ott azt aratja. Az erköltstörvény örökké-való a' pedig kívánja, hogy mi szüntelen erköltsibbek legyünk; úgy de ez másképpenn nem gondolható, hanemha előre felvesszük, hogy mi a' más Életben nem kezdjük újjra elöl az erköltsi munkásságot, hanem tsak azt, fojtatjuk, a' mit itt elkezdettünk e' pedig tsak úgy lehettséges ha tudjuk ott azt, a' mit itt e' Földönn miveltünk. — Jó Isten minek-is úgy ezen én mostani Életem, ha még az erre-való emlékezetnek-is ki kell örökre az én Lelkemből töröltetni! Minek gyűjti hát itt

a' Lélek a' maga' tapasztalásait, és esméreteit, ha azt ő neki tudni sem leſſz ſzabad jövendőbenn! Hát lehet-e' igy ez Életet a' Jövendő Életre-való Neveltetés' helyének tartani. — Valósággal ha a' mi Világi dolgainkról-való tudásunk a' más életbenn nem lehettséges; úgy az halhatatlanság ſe' lehetséges, mert úgy a' Lélek azon tehettségének, meg kell halni, melly e' Világi dolgokra emlékezhetnék. — Tsupa képtelenség-is az, hogy az egéſz Világot-is, az Életet az Ember' Lelke eggyſzerre, és örökre elfelejtse, és akkor ſe' emlékezzen erről, mikor a' Teſtel e' földönn amaz utólsó Naponn eggyesíttetik.

De halgaſsuk-meg ezen dologbann a' Sz. Írást-is. Azt mondja az Úr' Jéſus: *Akármi hivalkodó ſzót ſzolljanak az Emberek, ſzámot adnak arról az Itélet' Napján. — Kiki elveſzi jutalmát a' ſzerént, a' mint tselekedett jót, vagy gonoſzt. Minden tselekedetet az Iſten itéletre előlhoz.* — Már megjutalmaztattatom-e' én, vagy megbüntettetem? és igazságos-e' az a' Jutalom vagy büntetés, azt nékem ſzükségesképpenn tudnom kell? következésképpenn tudnom kell az én Lelkemnek régi, vagy moſtani állapotját, tudnom kell azt, hogy mennyibenn vóltam jó és roſſz Ember, mert külömben a' jutalmaztatás és megbüntetés még tsak nem-is gondolható. — A' megjutalmaztatott érzi az ő bóldogságát és a' megbüntettetett az ő bóldogtalanságát. Úgy de, hogy, érezheti ezeket az Ember, hanem ha tudja az ő régi állapotját? és így a' Lélek azon halhatatlanságbann tudja magát és az ezen Világi állapotját. — A' kik ezt tagadják azt ſzokták itt mondani: Ha e' Világi Jókra emlékezik, a' megbóldogúlt Ember; úgy a' bűneire-is emlékezik, pedig a' legjobb

Em-

Ember-is több bűnt tselekedett itt, mint jót; és így az örök bóldogság nem lefsz bóldogság; vagy, hogy a' legyen, tagadni kell hogy a Lélek az ő e' Világi életét tudhatná a' más Világonn. De elég bóldogság lefsz az Embernek, ha tudja-is az ő itt tett bűneit, hogy az Isten azoknak büntetését elengedte: és így annak tudásából-is bóldogsága fzármazik az Embernek. — Ezen fellyül, ezt-is mondják: jobb életbenn lefzünk ott, miért gondolkodnánk hát, a' rofsz Világi Életrő? De nem olly' rofsz és rút ez a' Világ, az Istennek remek munkájja, hogy az Ember, ennek régi Lakosa, erre vifsza ne gondolkozhatna.

CLXIV. §.

Metempsychosis, Psychopannychiták, vagy Lélek-költözés és Aluvás.

Ezekből már következik, hogy a' régi Filosofusok' *Metempsychosifsa*, vagy a' Léleknek más Testbe-való általköltözése, fundamentom nélkül-való állíttás. Mert az lehetetlen, hogy az erköltsi Valók, a' kiknek rendeltetések az, hogy a' más életbenn elébb elébb mennyenek a' Szentségbenn, ne tudjanak femmit az ő régi életekről; a' Pythagorás' Lelke pedig okos, vagy oktalan állapotbann jővénn-vifsza, ebbenn úgy kezdi-el az erkölsi munkáfságát, mintha foha femmit fe' tselekedett-vólna, — amabbann pedig elvefzti a' maga' Személlyefségét. Minthogy pedig fokann nem tudták megfogni, hogy a' Test nélkül-való Lélek hogy, munkállódhatik, mikor ő tsak az Organumok' fegíttségénél fogva fzokott munkállódni, — és Dávid-is fok helyekenn mondja: *A' Koporsóbann nints az Isten fe-*

felől emlékezet, *hogy ott Őtet senki nem ditsé-ri* (*a*), tehát azt állították, hogy a' Lélek alu-szik egész a' Test' feltámadásáig (: Psychopan-nychitæ:). A' mit mi ezen okoknál fogva nem hiszünk :

1.) Az igaz, hogy a' Sz. Írás a' meghól-takat *aludni* mondja (*b*), de a' Testekre nézve. Hogy pedig a' Lelket élőnek és munkásnak len-ni állítja, bizonyos a' Lázár és Gazdagról mon-dott ábrázolásából a' Kristusnak (*c*). A' Jelené-sekről írtt Könyvbenn pedig sokszor mondatik, hogy *énekelnek*, *és ditsőíttik a' Lelkek az Istent.* — Tsak így lehet-meg az, hogy az Isten a' Lelkeket mihelyt a' testből kimennek, megitéli, és vagy bóldog, vagy bóldogtalan állapotba helyhezteti; mert ha alusznak, várakozni kell az Istennek az Itélet' napjára; pedig a' Tolvaj mindjárt megitéltetett, és a' Paraditsomba ment. Pál Apostol-is tudja, hogy ha *e' földi Sátora el-bomol*, *örökké - való lessz Mennybenn* (*d*). A' meg nem tértt gonosz emberekről azt tanítja a' Szent Írás, hogy azok örökké szenvednek: de ha a' Feltámadásig alusznak, hogy' szenvednek örökké? — Különös helyek és állapotjok lessz a' Jóknak, különös a' rosszaknak, de ha mind alusz-nak eggyforma mind kettőjjöknek állapotjok és helyek. Utóllyára az egész Sz. Írás tanítja, hogy vagy bóldogok, vagy bóldogtalanok lésznek az Emberek a' más Életbenn: úgy de ha nem ér-zik azon bóldogságot, nem lesznek bóldogok. Az Isten-is magáról azt mondja, hogy Ő *élők-nek Istene*, és így az Ábrahám', 's mások' Lel-ke él. — A' Dávid' mondására pedig meg kell jegyezni, hogy Dávid szóll a' Napkeletiek' Vé-le-

(*a.*) *'Sölt.* 6: 6. 30: 10. (*b.*) 1 *Thess.* 4: 13. (*c.*) *Luk.* 16: 22 - 36. (*d.*) 2 *Kor.* 5: 1 - 8,

lekedéséből, a' kik mint a' Görögök, és a' Deákok-is a' Halottaknak Orfzágát ollyannak hitték, mellybenn fzüntelen-való *halgatás* lefſz (: *loca filentia* :). Itt hát úgy fzóll Dávid mint Poëta, nem pedig mint Dogmátikus: mert hogy nem e' vólt a' 'Sidóknak értelme, megtettzik azon Sz. Írásbeli helyekből, (*a*), mellyekbenn a' meghólttak, mint élők úgy adatnak-elő. — Mások pedig Dávidnak ezen fzavait így értik: Dávid azért könyörög, hogy az Iſten fzabadíttsa-ki ötet az ő nyomoruságiból; mert tsak úgy tettzik-meg ő körülte az Iſteni hatalom 's a' t. Ellenbenn, ha a' nyomoruságbann hagyja, ott a' kifzabadíttásért Ötet fem ő, fem a' Nép nem ditsérheti.

2.) Mit-is mondanak ezek ezzel egyebet a' Lélekről, mint azt, hogy az halandó lefſz. Mert mint a' Teſtnek élete, és ereje van a' mozgásbann; úgy a' Lélek' léte, és ereje áll a' gondolkodásbann: e' fzerént ha az egéfz Teſt nem mozdúlhat többé, meghólt az akkor; úgy mikor a' Lélek magát nem tudja, és nem gondolkodik, meghólt ő akkor.

3.) Hogy' engedhetné azt az Okofság meg, hogy az Iſten Ádámtól fogva minden Lelkeket az Ítélet' Napjáig-való álomba merített-vólna, mikor azok azon hoſſzú időtől fogva a' Tökélletefség' nagy grádusára mehetnének? Nem vefztene-e' el fokat a' Lélek az ő itt e' Földönn fzerzett Esméreteiből, és Tehettségeinek pallérozásából? Minek-is arra a' Teſtel-való elmúlhatatlan fzoros eggyesíttés, hogy az ember érezze a' bóldogságot és bóldogtalanságot; hát nem érezheti-e' a' Lélek ezt magábann-is éppenn úgy, mint az Angyalok, és az Ördögök? — Mind-

(*a.*) *Éſa.* 14: 9 - 17. *Ezék.* 31: 16. 32. 21.

Mindazáltal a' nem képtelenség, hogy a' Lélek a' Testtől-való elválásakor eggy kevéssé olly' állapotba esik, mellybenn magára nem eszmél; mert a' Halál által esett erőszak igen nagy változást tehet rajta. E' Világonn-is van olly' állapotbann a' Lélek p. o. Álomkor, eléjuláskor, megijedéskor, szédelgéskor: de hogy ez az Itélet' Napjáig így lenne, a' fellyebb elölhozott okokra nézve nem hihető.

CLXV. §.

A' Lélek' Helyéről a' Feltámadásig, es azután.

A' Sz. Írás a' jó, és rossz emberek' Helyéről emlékezik, és amazt nevezi Paraditsomnak, Ábrahám' kebelének, ezt pedig Gehennának, mi pedig amazt Mennyországnak, ezt pedig Pokolnak nevezzük. Sokszor van emlékezet a' Seolról, ἀδης, שאול (a), de ez a' hely a' Temetöt, vagy Koporsót jelenti, a' hova a' Test tétetik. Mi ezen két helyenn kívül többet nem tudunk, mivel a' meghólt ember' Lelke mindjárt megitéltetik, és vagy bóldog, vagy bóldogtalan állapotba helyheztettetik. Azt mondja a' Kristus: *meghala Lázár, és viteték az Ábrahám' kebelébe, — meghala a' Gazdag, és felemelé szemeit a' pokolbann.* A' Tolvaj-is egyenessenn a' Paraditsomba megy a' Kristussal. — Szent István-is így könyörög: *Uram Jésus! vegyed hozzád az én Lelkemet.* Az Itélet' Napjánn a' Kristus az Ő Attyának áldottait az ő Országába viszi, amazokat pedig veti az örök büntetésekre. Az-is igaz, hogy a' Megtérésnek, és a' Megtisztúlásnak helye egyedül a' Világ; mert

(a.) 1 Mós. 37: 25. 'Sólt. 16: 10. 1 Kór. 15: 55.

mert már a' másikbann tsak ítéltetik az ember, mivel *elvégeztetett dolog, hogy az emberek eggyszer meghaljanak, és azutánn ítélet légyen.* A' Kristus' halála' érdeme olly' nagy, hogy a' kikért Ő meghólt, azok már az ő Vére által megtisztíttattak, és nem kell azt tüzzel-való tisztúlással pótolgatni. A' ki itt mint vét, úgy arat ott azt mondja az Írás, és a' mi Ítéletet hozott az Isten a' bűnösre, azt semmi Könyörgés, és más meg nem változtathatja. Utóllyára azt mondja a' Sz. Írás: *Bóldogok lesznek a' Halottak, a' kik az Úrbann halnak-meg.* — A' meg nem keresztteltetett Gyermekeknek, és az Ó Testamentomi Atyáknak Limbusáról, melly Prémjét teszi a' Pokolnak, valamint a' hivő és megkeresztelkedett, de nem tökélletes Virtusú Embereknek Purgatoriumáról, vagy tüz által-való megtisztíttó helyről mi nem tudunk semmit, jóllehet ezt a' Platonica Philosophiát követő Atyák állították, mivel Plátó-is állított illyet in *Phædone C.* 62. *Gorgias ed. Bipont.* p. 168. *Virgil. Æneid. L. VI.* v. 724, — 742. 's a' t.

II. RÉSZ.

A' Feltámadásról.

CLXVI. §.

Megfogás a' Feltámadásról, — annak igazsága, — ki által lessz?

Mi Keresztyének várjuk a' Testnek Feltámadását, vagy, a' Testől elváltt Léleknek a' Testtel újjolag-való öszveköttetését, és a' kettő-

(a:) 'Sid. 9: 27.

tőnek eggyütt - való Életét 's munkálkodását. A' Test' ekképpenn leendő megelevenittését nem tsak világosſan megigérték a' Jésus, és az Apostolok, hanem erősségekkel, és Példákkal - is mutogatják, mellyből kitettzik, hogy az igaz dolog, és a' Keresztyén Vallásnak Sarkalatos Tudománnyá. Ezt tanítja maga a' Jésus *Ján.* 5: 28, 29. *A' kik jót tselekedtek, kijőnek az életnek Feltámadására, a' kik pedig roſzſzat tselekedtek a' kárhozat' Feltámadására.* A' Sadduceúsok ellen - is óltalmazza ezt, mint bizonyos dolgot *Mát.* 20: 31. Sz. Pál pedig 1 *Kór.* 15: 20 — 50. 's a' t. tanítja ezt. De ezen kívül az Istennek Igazsága - is azt kívánja, hogy ez így légyen: mert sok bűnös ezen a' Világonn eléggé megnem bűntettetik, és sok kegyes eléggé megnem jutalmaztatik: mert sok embernek ravaszsága, Pénze, 's hatalma e' Világi bűntetéseket elfordítja. Sokszor pedig olly' írtóztató a' Bűn, hogy nem elég ez az Élet arra, hogy a' bűnös eléggé meglakoljon. Ezer halálra méltó vólt - vólna Néró, és ő eggyszer hal - meg Nyugosznak tsendesſen sok Caligulák az ő Mausoleumikbann, és ha tsak ez eggy halál leſſz a' Bűntetés, de a' melly a' Szentel-is köz, melly rettenetes bűnöket nem gyakorolnak az Emberek! Tsak maradjon oda a' Virtus, ha annak jó következése nem leſſz. — De az Isten Igaz, és hogy ő azt megjutalmaztathaſſa kell lenni Feltámadásnak. — Ennek pedig lehetőségéről kezes az Isteni Mindenhatóság, a' melly 'ha teremthetett bennünket, ha eggyszer már öszveköthette a' Lelket a' Testel, és azt eloszlathatta eggymástól, újjra öszvekötheti azt. — Kezes a' mindennapi Tapasztalás; mert a' Természetbenn semmi el - nem vesz örökre. Az Éjtszakát követő Nappal, a' Tavaszszal megujjúló Plánták,

re-

reménységet adnak a' Test' Feltámadásáról. A' Feltámadásról hogy vólt az Ó Testamentombelieknek-is valami megfogások világos abból, hogy vóltak ollyanok, a' kik azt tagadták, p. o. a'Sadduceusok, mások pedig mint Mártha azt a' Kristus előtt állitották-is *Ján.* 11: 24. *Tsel.* 24: 15, de tsak ugyan olly' világossan nem tudták azok azt, mint az Újj Testamentom tanítja, mivel ez azt mondja, hogy az *Életet és halhatatlanságot a' Jésus hozta világosságra.* 2 *Tim.* 1: 10. — Ezen Sz. Írásbeli helyekről pedig *Jób.* 19: 25. — 27. *'Solt.* 49: 16. *E'sa.* 26: 19. *Ezék.* 37: 1 — 10. *Dán.* 12: 2. azt jegyzik-meg a' Tudósok, hogy az öszveköttetésből világos, hogy ezekben nints a' Feltámadásról szó, hanem a' két elsőbenn, tsupa testi meggyógyulásról, a' három utólsókban pedig a' Babiloniai Fogságból-való megszabadúlásról van szó. De ha ez így van-is még-is lehet ezekből úgy okoskodni, hogy ők reményltték a' Test' Feltámadását, mert mikor én így szóllok: Az Ember' élete' Tavassza; — nem értem ugyan ezt tulajdonképpenn az Emberről, de már ennél fogva bizonyos előttem, hogy van Tavasz, mert a' tulajdon jelentést másra vittem. Így mikor Jób azt mondja: *hogy ő a' Földből feltámad, felébred, minekutánna a' Férgek megrágják*, ezeket ha Jób a' maga meggyógyúlásáról veszi-is, de a' tulajdon jelentését-is kellett neki ezen Szóknak érteni; és így az Ó Testamentombann vólt a' Feltámadásról Mogfogások a' 'Sidóknak.

CLXVII.

CLXVII. §.

A' Feltámadás körül előljövő Nehézségekre - való jegyzések.

A' Test' Feltámadása körül igen sok Nehézségek fordulnak elő, mellyekre mi e' következendő jeggyzéseket teszszük:

I.) A' Feltámasztatott Test nem leszsz mindenekben eggyforma ezen mostani testünkel (: *identitas totalis Corporis novi cum hoc mortali* :). Ugyan-is

1.) Maga a' Jésus valamint az Apostolok-is némelly részeit ezen mostani Testünknek tsupánn tsak ezen mostani Életre rendeltetettnek tartják, a' mellyeket úgy írnak-le, mint a' mellyekre a' jövő Életbenn semmi szükség sints. *A' Feltámadásnak idején Feleséget nem vesznek, az eledelek, és a' has eltöröltetnek. Mát.* 22: 30. *Luk.* 20:28 - 36. 1 *Kór.* 6: 13.

2.) A' Physikusok megjegyzették azt az Ember' testéről, hogy a' kétféle Matériákból áll, eggyik erős és állandó, másik pedig idegen és nem állandó Már ha az egész Testben szüntelen-való Változások esnek, a' mindennapi kigőzölgések, Növés, Betegség és más által, úgy hogy éppenn nem az ma mindenekbenn Testünk, a' mellyel Születtettünk, miért nem lehetne az meg, hogy azon más Életbenn ezen mostani Testből az, a' mire szükség nem leszsz a' Test' Substantiája' kára nélkül elmaradjon.

3.) Világosann-is állítja Pál Apostol, hogy a' Feltámadott Test nem leszsz mindenekbenn eggyforma a' mostani elvettetett Testel 1 *Kór.* 15: 35-54. mivel a' *ditsősséges és halhatatlan leszsz*, Sőt maga az Úr Jésus *elváltoztatja a' mi gyarló testünket, hogy hasonlatos legyen az ő ditsőült testéhez. Fil.* 3: 21.

4.)

4.) Az az iszonyú sok apró részetske, melly már a' mi testünkből ez vagy más módonn ki-maradt, vagy e'hez jött, hány ezer meg ezer testekkel és emberekkel köz lehetett; mellyik Ember' testéhez tartozna már az a' Feltámadás-kor? És így itt azt kell állítni, hogy egész eggyformasága a' feltámadott Testnek a' mostanival nem lehet. De más részről:

II.) A' két Testnek eggymástól egésszen-való különbözését sem lehet állítni, mintha az Isten egésszen más Testet teremtene.

1.) Mert ha egészszen újj, és a' régi Testel semmi reális öszveköttetésbenn nem álló Testel támadunk-fel: úgy ezt a' Változást Feltámadásnak, 's ezt a' munkájját az Isteni Hatalomnak Feltámasztásnak nem lehetne mondani, pedig az egész Sz. Írás tsak Feltámadásról és ezen mostani Test' feltámasztásáról, 's megelevenítéséről szóll, nem pedig valamelly újj, és idegen Testnek teremtéséről.

2.) Pál Apostol 1 *Kór.* 15: 35-50. olly' Kifejezésekkel és Képekkel él, mellyek által azon két Test közt-való baráttság, és eggyesség jelentetik, mivel nem-is mondja, hogy a' régi Test egészszenn elvész, hanem, hogy az nemesíttetik meg. Mint az ezüst újjra megöntetvén tsak ezüst marad, hanem a' formája egésszen más.— Az mint rothadandó úgy vettetik-el, de ugyan az mint rothatatlan úgy támasztatik-fel.

3.) A' Jésus-is az ő régi Testét Vette-vissza a' Feltámadáskor; Illő-is.

4.) Hogy a' melly Test a' Lélekkel eggyütt munkállódott ez Életbenn, a' ditsőíttessék azzal a' másikbann.

És így azon Kérdésre, mellyet Pál Apostol feltett: *Minémü Testel jőnek-ki a' Halottak.* 1 *Kór.* 15: 35. így lehet felelni legalkalma-

tofsabbann: A' feltámadtt Teftnek az eltemettetett Teftel partiális, vagy némünémü tekintetekbenn-való eggyformasága fog-lenni, mivel ezen moftani Teftünk effentialis réfzeire nézve megmarad, de külsö, és változható Minémüségeire nézve megváltozik, mellynél fogva annak ezzel olly' Atyafisága leffz, hogy lehet mondani, hogy az a' mi Teftünk, melly feltámafztatik. — De már azt nem határozhatjuk-meg, hogy mibenn fog állani az Atyafiság, mivel ez a' dolog ezutánn fog megesni, és így itt minden homálybann van. A' Szent Írás fem határozott itt-meg femmit; azért hát nékünk fem lehet itt annál bizonyofsabbat mondani, hogy az lehettséges, és hogy megleffz a' halottaknak Feltámadások.

III.) A' mi már a' feltámafztott Test' *Minémüségét* illeti, hogy t. i. az fényes, könnyü, látható v. láthatatlan, repülö, erös, nagy, vagy kisded, ifjú, vagy öreg formája leffz-e', — erröl mi femmit fem tudunk. A' legbátorságofsabb út, a' mit mi ezen Matériábann válafzthatunk, tsak az a' mit az Írás mond: a' pedig 1 *Kór.* 15: 35. — 50. ezeket mondja:

1.) Lenni-fog Teftünk, melly e' moftanitól fokba külömbözö fog-lenni v. 36, — 38. mivel ezen Fö gondolat fekfzik, az elvetett Magbann, és az abból kinött Gabonábann v. Növevénybenn.

2.) Azon újj Test olly' Minémüségekkel leffz felkéfzítve, mellyek a'hoz az Élethez alkalmatosok, mellybenn a' Feltámadás utánn fog-élni v. 39 — 42.

3.) Fö tulajdonsága leffz a' *Rothatatlanság* 1: 42 — 50. Ez bizonyíttatik *Fil.* 3: 21. — A' mi pedig az elkárhoztak' tefteket illeti azokról Ennyit fem tudni; mert Pál Apoftol tsak a'

ke-

kegyes Emberek' Testéről szóll: mindazáltal közönségessen annyit lehet mondani, hogy azoknak Teste-is rothatatlan fog-lenni.

IV.) Ide tartozik az a' Kérdés-is: Vallyon minden meghóltak eggyszerre támadnak-e' fel? Ez azért nevezetes Kérdés, mert régenn a' *Chiliasták* kétféle Feltámadást hittek lenni, azt állítván, hogy előssző tsak a' kegyes Emberek támadnak-fel azok 1000. Esztendeig e' Földönn a' Krístussal országolnak, elmulván pedig az 1000. Esztendő feltámadnak a' Gonoszok-is Lásd. *Lactantius Instit. Div. C.* 72. — Priestley pedig azt állította nem régibenn, hogy mindjárt a' Halál utánn romolhatatlan Testel ruháztatik-fel az Ember, és úgy jelenik-meg az Isten előtt, 's így közönséges Feltámadás' Napja nem lessz, vagy ha lessz tsak arra való lessz az, hogy a' még Életben lévők megítéltessenek.

A' mi az elsőt illeti, arra azt feleljük; A' Krístusnak e' Földönn 1000. Esztendeig-való uralkodásáról, eggy szó sints a' Bibliábann, tsak jól kell érteni némelly Sz. Írásbeli helyeket. Mert *Mát.* 19: 28-dik Versébenn a' Jésus' szavait így kell érteni. Ti én Tanítványim! minekutánna én Mennybe megyek, az én Tudományom lábra kapván mint valamelly hatalmasok úgy parantsoljátok a' 'Sidóknak, hogy az ő Életeket a' szerént rendeljék. — A' pedig a' mit Pál Apostol mond: *A' vagy nem tudjátok-e', hogy a' Szentek megitélik e' Világot?* ezt teszi: Nem tudjátok-e', hogy a' Keresztyén Vallás' Principiumai szerént meg lehet itélni a' Keresztyénnek a' Pogány', és 'Sidó' tévelygését, és erköltstelenségét 1 Kór. 6: 2. — A' mi pedig Jel. 20: 1—7. illeti: Itt mondatik ugyan, hogy *a' Sátán* 1000 *Esztendőkig megköttetik, és a' Mártirok uralkodnak a' Krístussal* 1000 *Esztendőkig, a' többi*

halottak pedig meg nem elevenednek míg nem az 1000 *Esztendők elmúlnak* 's a' t. De ezen képes leírás azt teszi: A' Keresztyén Ekklé'sia olly' bóldog lessz, hogy ha a' Mártirok feltámadnának, már akkor békességbenn élhetnének, mivel a' Keresztyén Vallás' ellenségi minteggy megköttettek, és mint a' halottak olly' tehetetlenek lesznek, fel nem támadhatnak az ellen 1000 Esztendőkig, az az, sok ideig lessz ezen bóldog állapotja az Ekklé'siának.

A' mi a' másodikat illeti: Igaz, hogy ezen Vélekedésnél fogva megfejthetni sok nehézségeket, p. o. ha a' Halál utánn mindjárt visszanyerjük a' Testet, úgy nem lehet ez a' nehézség: Miért tartatik olly' sok ezer Esztendőkig a' meghóltt Test a' porbann? — Hogy' férhetne-el az egész Világonn, az a' sok millió ember, a' ki Ádámtól fogva meghólt, ha az emberek eggyszerre támadnak-fel? — Hogy' támadhat-fel a' Test, melly milliónyi részekre szaggattatva széllyel szóródott? — Akarják-is ezt a' Vélekedést, 2 Kór. 5: 1, — 4 megeggyeztetni. Mindazáltal a' halottak' eggyszer'smind-való feltámadásáról-való közönséges értelem inkább megeggyez a' Sz. Írással. Mert a'. Jésus a' Halottak' feltámasztását nyilvánn az utólsó Napra határozza Ján. 6: 39, 40. *Es az Atyának akaratja, hogy a' mit Ő nékem adott feltámasszam amaz utólsó Naponn.* Márthának se' mond-ellene, mikor azt feleli néki: *Tudom, hogy feltámad a' Feltámadáskor az Utólsó Naponn* Ján. 11: 23, 24. Pál Apostol pedig a' Halottak' feltámasztását öszveköti a' Kristusnak e' Világra-való eljövetelével és a' Világ' Végével 1 Kór. 15: 23, 24. 1 Thess. 4: 13—18. Utóllyára legalább azok, a' kik a' Kristus elött meghóltak, nem mindjárt támadtak-fel

az

az ő halálok utánn, mert Ő akar mindeneket, kik a' *Koporsóbann vagynak*, feltámasztani, és megitélni Ján. 5: 28, 29.

V.) A' kikét az Itélet' Napja Életbenn talál, azokról ázt mondja az Írás, hogy azok *hirtelen elváltoznak* 1 Kór. 15: 51. 1 Thess. 4: 15, 16. Tsel. 10: 42, az az, a' halandóságot levetkezik, 's romolhatatlanokká változnak-által. —

III. RÉSZ.

Az Utólsó Itéletről, 's Világ' végéről.

CLXVIII. §.

Megfogás az Utólsó Itéletről — annak bizonyos vólta.

A' feltámadást követi az Itélet, mellybenn mivel a' Lélek már a' Testel eggyütt itéltetik-meg, és mivel ez, 'e' Világ' legutólsó pontomában fog-megesni, 's több Itélet már nem lessz, *Utólsó Itéletnek neveztetik*, mellyenn azt az Isteni munkájját kell érteni, az Úr Jésusnak, a' kinek ez a' Szent Írásbann tulajdoníttátik, melly által a' feltámasztatott Ember eggyet-is ki nem véve, elvészi annak érdemlett jutalmát, a' mit e' Testbenn tselekedett, jót, a'vagy gonoszt. — Hogy lessz Itélet, azt a' Szent Írás világossann tanítja: *Mindnyájjann minékünk meg kell jelennünk a' Kristus' Itélő Székinél, hogy kiki elvégye jutalmát annak, a' mit e' Testbenn tselekedett, jót a'vagy gonoszt* (a). De úgy hozza ezt magával, az Istennek Szentsége, Igazsága, és Jósága-is, hogy Ő kinekkinek az ő érdeme szerént fizessen-meg. — Az-is bizonyos, hogy a' Sz.

(a) 2 *Kór.* 5: 10. *Mát.* 12: 36. *Tsel.* 17. 31. *Róm.* 2: 6, 16.

Sz. Írás sok helyekenn tanítja, hogy a' jövendő Életnek, ezen mostanival szoros öszveköttetésbenn kell lenni, és hogy az ott-való állapotunk e' Világi Életbenn-való magunk'viseletétől függ: tehát szükségesképpenn kell olly' Időpontnak lenni, mellybenn minden Emberek elkezdjék érezni, az ő Tselekedeteiknek, az Isten' Sententziájja szerént-való következését. Mihelyt utóllyára, a' Lélek' halhatatlanságát az Okosság általlátja, mindjárt ő előtte-is hiteles dolog ez, hogy ő a' más életbenn érezze azt, a' mit itt tselekedett, mivel itt, a' legnagyobb Virtus-is sokszor megjutalmazatlanúl marad, a' legnagyobb istentelenség pedig pártfogót talál. — Ezen Megitéltetésnek ideje lessz, mindjárt a' Feltámadás utánn; mert a' Sz. Írás ezt azzal öszveköti: *A' kik jót tselekedtek kijőnek es Életnek feltámadására, a' kik pedig rosszat tselekedtek a' kárhozatnak feltámadására (a).*

CLXIX. §.

Miképpenn íratik-le az Utólsó Itélet' külső formájja.

Ezen Utólsó Itélet' formájja mibenn álljon, leíratik egyebek közt: *Mát.* 25: 31—46. 1 *Thes.* 4: 16—18 melly leírásra jegyezzük-meg e' következendőket:

1.) A' Kristus által itéltetnek-meg az Emberek, mert a'mint maga mondja: *Az Atya a' tellyes Itéletet a' Fiúnak adta Ján.* 5: 22. *Tsel.* 10: 42. 17: 31.

2.) Nem kell azt tulajdon értelembenn venni, mintha akkor a' Jésus, valóságos Királyi Székbenn ülne, 's Trombitát fúnának a' vele meg-

(a) *Ján.* 5: 28. 29. 1 *Thes.* 4: 16, 17.

megjelenő Angyalok 's a' t. mert ezen nagy dolog, tsak az emberi itélés' módjától vett képekkel íratik így le.

3.). A' bizonyos ezen leírásból, hogy lessz olly' idő pont, mellybenn az Ember az ő e' Világi tselekedeteire-való viszszaemlékezésre felébresztetik, és hogy az az emlékeztetés, nem tsak kibennkibenn magábann esik-meg, hanem az egész Sereg előtt-is nyilvánn-valóvá fog-tétetni *Mát.* 25:: 31—46. ~~2 Kor. 4: 6.~~

4.) A' jó emberek a' roszszaktól ott elválasztatnak, és külön helyre vitetnek, 's örökké ott maradnak.

5.) A' Jésus' *szavát meghallják* a' Halottak, az az, az ő ereje által feltámasztatnak, 's szóll az ő *jobb keze felől-valóknak*, az az nyilvánn-valóvá tészi, hogy ők arra méltóztattak, hogy örökké bóldog állapotbann éljenek.

6.) Nem tsak a' tselekedet, hanem minden gondolat, és titók megvi'sgáltatik.

7.) A' Régula, melly szerént megitéltetnek az Emberek, leszsz az Istennek, az Ember' lelkébe-is béplantáltt törvénnye *Róm.* 2: 12—16

CLXX. §.

A' Világ' végezetéről.

Az emberek' megitéltetését követi a' Világ' vége, — melly mibenn fog-állani nem világos; a'honnan némellyek azt állítják, hogy ez az egész Testi Világnak tűz által-való megtisztíttásábann és megújjíttásábann áll. Mások pedig, hogy ez egészszenn semmivé lenne Mások az egész Mindenséget (*Universum*) alávetették ezen változásnak. Mások pedig tsak e' mi Systémánknak, és utóllyára mások tsupánn tsak ezen mi Földünk' mostani

formájjának, és állapotjának megváltozásábann tartják lenni e' Világ' végét. Ezen matériábann, a' mi bizonyoſt mondhatni, azt tsak a' Sz. Írás utánn lehet mondani: de itt-is meg kell jegyezni, hogy némelly Sz. Írásbeli helyek nem tartoznak ide, a' mellyeket pedig itt fel ſzoktak hozni p. o. *Mát.* 24: 29—34. mert hogy itt nem a' Világ' végéről, hanem Jéru'sálem' veſzedelméről van ſzó, világos a' 34 versből. Ellenbenn, a' mit a' Világ' végéről mond a' Sz. Írás, azt lehet látni *Jel.* 20: 11. és 21: 1 Verſeibenn, de főképpenn nevezetesek Péter Apoſtolnak ezen ſzavai: *A' melly föld, és a' melly. Egek moſtann vagynak, tartatnak tüzre, a' kárhozatnak, és a' hitetlen embereknek veſzedelmeknek napjára. Eljön pedig mint a' lopó éjtſzakánn az Urnak ama' napja, mellyenn az egek nagy tsikorgáſsal elmúlnak, az éltető állatok pedig hévség miatt megolvadnak, a' föld-is, és a' rajtavaló alkotmányok megégnek. Újj Eget és újj Földet varunk, az ő igérete ſzerént, mellybenn lakozik az igazság.* 2 *Pét.* 3: 7—13.

Ezek ſzerént a' Világ' végéről ezeket lehet tudni:

1.) Az a' változás, mellyet a' Kereſztyén Vallás megjövendöl, úgy láttzik, hogy tsak a' mi földünket illeti: mert Péter Apoſtol tsak e' földönn lakókról beſzéll, hogy *minémüeknek kell lenniek*, mikor az Úr megjelenéndik; és így a' változást-is tsak ezen helyről kell érteni, a' hol azok laknak. Ezt a' Kifejezést Ég, föld az egéſz Mindenségről nem lehet venni; mert az, majd az egéſz Világot, majd tsak a' mi Földünket az ő Athmosférájjával eggyütt jelenti.

2.) Az az eſzköz, melly áltál ez a' Változás fog-esni leſſz: Tüz, de hol veſzi e' magát, a' napból e' vagy valami üstökös tsillagból, vagy a' föld alól üt az ki, nem tudjuk.

3.) Ez a' változás abbann nem állhat, hogy semmivé tétetnék ez a' Világ; mert azonnkívül, hogy a' tűz nem tesz semmit semmivé, — és az Isten' böltsességével, 's más tökélletességeivel sem eggyezhető az, — bizonyos az-is, hogy a' Természetbenn semmi se' lett még semmivé. Ha annakokárt a' részekbenn illy' változás nem eshetik, az egészbenn sem. A' Természetbenn azt tapasztaljuk, hogy eggy dolognak elromlása okozta a' másiknak lételét. Mint a' mi testünk elromlik, és újj fórmáltatik belőle: így lessz e' Világ' dolga-is. Maga a' Sz. Írás ezen szókkal: *Az Ég és Föld meg avúlnak, megváltoznak, öszvehajtogattatnak mint a' megavúlt ruha, megolvadnak az Éltető állatok*, azt akarja mondani, hogy nem leszsz e' Világ semmivé, hanem tsak az ő mostani formájjárá nézve lessz rajta változás. Utóllyára, a' Péter Apostól' beszéde' öszveköttetéséből-is bizonyos, hogy nem vész-el e' Világ; mert, ő itt azok ellen, a' kik se' Világ' végét, sem itéletet nem hittek okoskodik, 's ezt mondja: Már eggyszer esett változás e' mi földünkönn, de viz által: éppenn illy' változást fog-szenvedni ez a' Világ, de már tűz által. A'mint pedig az első váltózás által el nem veszett e' Világ, hanem tsak más formát vett magára; úgy ezen utólsó által sem. Innen mondja, hogy újj Ég és újj Föld leszsz.

4) Mi lessz ezen mi megégett földünkből nem tudni, mert Péter Apostol mondja ugyan, hogy újj eget és újj földet várunk de nem mondja, hogy az az újj ég, és újj föld, a' mi öszveégett földünk'; és egünk' töredelékiből hozattatnak-elő, és ez sokak szerént azt-is teheti hogy valami égi test rendeltetik e' Világ' régi lakosinak szállásúl.

CLXXI. §.

Jelei, és utólsó pontja e' Világ' végének, és az Itéletnek.

Az Itélet' napja 's a' Világ' vége mikor léfzen, azt fenki nem tudja. Máténál ugyan a' 24 Réfzbenn (mert fokann ezt a' Világ'végéről értik) a' Földindúlás, Napbann, és Holdbann-való jelek, hamis Próféták, hadakozások említtetnek annak jeléűl. De mivel ezek igen gyakrann megesnek, nem lehetnek a' Világ' vége' tulajdonképpenn-való jelei. Ezen fellyűl, Máté azon Réfzébenn, nem a' Világ'végéről, hanem a' 'Sidó Polgári, és Vallásbeli állapotnak végéről fzóll; mert a' 34dik versbenn azt mondja: Hogy elmúlik *az akkori ötöbeli ember, míg nem mind azok megléfznek*, pedig hány ötöbeli Ember múlt már el Máté' idejétől fogva, és még fem lett vége e' Világnak. A' 29dik versbenn pedig e' van: *Mindjárt ezen nyomorúságok utánn meghomállyosodik a' Nap, a' Hold nem fénylik, a' Tsillagok lehúllanak az égről* 's a' t. az az, mindjárt Jéru'salemnek elromlása utánn, az egéfz polgári, és Vallásbeli öfzvefzerkeztetéfeknek vége lefſz; mert a' Státusok' leomlását a' Próféták ezenn hasonlatofságokkal fzokták leírni, mellyekkel Máté él (*a*). A' Bibliából tehát az utólsó Itéletet 's a' Világ'végét bizonyofsann megelőző környűlállásokat mi meg nem tudhatjuk; mert úgy jő az el, annak taníttása fzerént, mint a' lopó, *mellynek fe' napját, fem óráját nem tudhatni.* — Mindazáltal vóltak már az Apoftolok' idejekbenn, fokann óllyanok, a' kik

(*a*) *Ezék.* 32: 7, 8. *Ésai.* 13: 9, 10. 24: 18—23. *Tsel.* 2: 17- 21. *Jel.* 6: 12—17.

kik a' Világ'végét környűlállásosſann meg akarták határozni, és annál fogva az Ekklé'siábann nagy lármát tsináltak, mellyet, hogy letsendesíthesſenek az Apoſtolok, világosſann kikelnek azok ellen: *Meg ne háboríttasſatok* úgymond Pál Apoſtol *mintha a' Kriſtusnak ama' napja közel vólna* (a).

Közönsegesſenn jegyezzük-meg hogy az Újj Teſtamentombann ez a' kifejezés *Utólsó Idő*, teſzi azt az időt, melybenn a' Mesſiás megjelent; mert a' 'Sidók, a' Mesſiás elő't-való időt *első*, az azutánn-valót pedig *Utólsónak* nevezték: *Az Iſten* úgymond Pál Apoſtol, *ſzollott minékünk ezen utólsó időkbenn az ő Fia által* (b). Már ezen utólsó időről, a' Kriſtus utánnvaló időről megjövendőlte a' Kriſtus, hogy abbann ſok nyomorúságok, és nagy változások leſznek, a' minthogy vóltak-is mind a' Pogány, mind a' 'Sidó Státusra és Vallásra, mind pedig a' Kereſztyénekre nézve. Az Apoſtolok tehát mikor ſzóllnak ezen utólsó időről, mellynek jeléül azt téſzik, hogy az Antikriſtus eljő; akkor azon nyomorúságos időkről ſzóllnak, mellyek a' Kriſtus' Mennybemenetele utánn jöttek-elő e' Világonn, nem pedig a' Világ'végéről. Ezen jegyzésnél fogva nem lehet hát, az Itélet' Napját hírül adó jeleket, az Újj Teſtamentombann keresni. De ezen fellyűl, ugyan ezen jegyzésből kell megmagyarázni, ezen Sz. Írásbeli helyeket 1 *Ján.* 2: 18, 19. 1 *Tim.* 41: 1—3. 2 *Tim.* 31: 9. mellyeket az Apoſtolok idejekbenn mint látánk, nem jól értvénn ſokann, azt gondolták, hogy az ő idejekbenn megleſzſz az Itélet.

IV

(a) 2 *Thes.* 2. 2, 3. (b) *'Sid.* 1: 1. 9: 26. *Tsel.* 2. 17. 1 *Pét.* 1: 20.

IV. R É S Z.

Az Utólsó Itélet' Következéseiről, vagy a' jó, és roſzſz Embereknek meghatározott ſorſokról.

I. T Z I K K E L Y.

A' jó Emberek' Sorsáról, vagy a' bóldog örök Életről. Megditsőíttetésről. (Glorificatio)

CLXXII. §.

Mibenn áll a' jó emberek' jövendőbeli bóldogságok?

Az utólsó Itéletnek, a' Jó emberekre nézve, az a' következése, hogy azok bóldogságra juttattatnak, vagy megditsőíttetnek, az iſtentelenek pedig megbüntettetnek, mert a' *kik jót tselekedtek kijőnek az életnek vagy a' bóldogságnak feltámadására, a' kik pedig roſzſzat tselekedtek, a' kárhozatnak feltámadására.* A' Hívek' jövendőbeli bóldogsága' terméſzetéről hogy illendő megfogásunk lehefsen, ſzükség előre egynéhány Szent Írásbeli helyeket megvis'gálnunk, mellyek közül némellyek ollyanok, mellyek tsak azt mutatják, hogy bizonyafsan leſſz illy' örök Élet (*a*). Mások pedig ollyanok, mellyekbenn bizonyos ábrázolásokbann adatik-elő a' jövendőbeli bóldogság, mert, neveztetik az *Mennyei Háznak 's Hazának*, azon bóldogság' nagyságát, ditsőſségét, és tartós vóltát akarván azzal, az Írás jelenteni. (*b*) — *Paraditsomnak* (*c*) mellybenn tzélózás lévénn, azon ártatlanság-

(*a*) *Ján.* 3: 16—36. 5: 39. *Mát.* 25: 34. (*b*) 2 *Kór.* 5: 1, 2. 2 *Tim.* 4: 18. (*c*) *Luk.* 23: 43.

ságra, és bóldogságra, mellybenn első Szüléink vóltak, teſzi a' más életbeli bűn nélkűl-való lételt, és abból ſzármazó örömöt. — *Ábrahám' Kebelének*, és a' 'Sidó tör'sök Atyákkal a' Mennyorſzágbann-való Vendégségnek (*a*) mellyel a' vég nélkül-való öröm, és vígaſság ábrázoltatik, — *Mennyei*, *és újj Jeru'sálem*, mellyel az Iſtennek tiſzta, és örökké-való tiſztelete ábrázoltatik. — *Nyúgodalomnak*, *Szombatnak* (*b*), mellyel e' Világi nyomorúságoktól-való megſzabadúlás példáztatik, — *Királyi ſzékbenn-való ülésnek* (*c*). Utóllyára *Atyának hajlékának* (*d*) vagy Ólly' helynek, mellybenn az Iſten' jóságát erőſsebbenn érezzük, mint e' földönn. Végezetre vagynak olly' Sz. Írásbeli helyek-is, mellyekbenn meghatározottabbann ſzóllnak ezen bóldogságról a' Sz. Írók, p. o. Kriſtuſsal eggyütt lenni, ő hozzá hasonlónak lenni, Haláltól nem félni, a' Jésus' és minden Szentek' tár ſaságábann élni. (*e*)

Ezeket már öſzvevévénn, az örök bóldogság' Terméſzete ezekbenn áll:

1.) A' jövendőbeli bóldogság nem tsupánn az abbeli kedves tudásbann áll, mint némellyek gondolják, hogy az ember itt e' földönn kegyes vólt; hanem a' Sz. Írás utánn bizonyosſann állíthatjuk, hogy az ebből ſzármozandó bóldogságunk, még újj, és moſt esméretlen bóldogsággal-is neveltetik. Tökélleteſsebb leſſz ugyan-is az Esméretünk; mert moſt tsak lantornánn által látunk, — az Iſten' olly' teremtésivel leſzünk öſzveköttetésbenn, mellyek moſt esmeretlenek előttünk, — teſtünk nem leſſz halandó, — a' Kriſtuſsal eggyütt élünk. De külömb-

(*a*) Luk. 16: 22. Mát. 8: 11. (*b*) 'Sid. 4: 9. (*c*) Jel 3: 21. (*d*) Ján. 14: 2. (*e*) Ján. 17: 24. Mát. 5: 8.

lömbenn - is lehetne - e' a' jövendő életbeli bóldogság tökélletes, és azon örökkévalóságbann elegedendő, ha az tsupánn annak tudásából állna, hogy e' földönn jók vóltunk? Hát nem igen igen tökélletlen vólt - e' a' mi Kegyességünk ez életbenn? és ezen tökélletenségnek tudása, tökélletes bóldogság' érzésével tölti-é' bé a' Lelket? Hát ezen igen rövid életből kivihetünk-e' mi annyit a' más életbe, hogy annak tudása újjabb újjabb gyönyörüséggel frissítti - meg a' Lelket, azon határ nélkül - való Örökkévalóságbann? Mit tsinálnak már így azok a' Szentek, a' kik e' földönn Kegyes Emberek vóltak, de olly' állapotba helyheztettek, hogy semmi böltsességgel nem pallérozhatták-ki elméjjeket? Mibenn gyönyörködnek már mind ezek? Nem bóldogtalanok lesznek - e' a' Kisdedek, a' kik hamar meghalálozvánn, azt se' tudták, hogy éltek-e'? Mitsoda tetteikre emlékeznek ezek, és mitsoda Világonn gyüjtött esméretekbenn találják gyönyörüségeket? Utóllyára a' Sz. Írás *megfizetés' helyének*, az Isten' Irgalmasságából elvejendő *jutalomnak*, (a) *Ő nála letett Kintsnek* nevezi a' más életet (b), de ha abbann a' más életbenn semmi se' lessz egyéb, hanem tsak az, a' mi szükséges következéssel ezen mostani életből abba általvitetik; és semmi szabadakaratbeli bóldogságbann - való részesíttés nem lessz: hogy' lehetne így azt a' bóldogságot jutalomnak mondani, mikor az, nem az Isten' ajándéka, hanem szükséges következése az én Virtusomnak, a' mellyet senki tőlem, míg magamat tudom, vagy míg semmivé nem tétetem, el nem vehet.

2)

(a.) 1 Kór. 13: 12. 1 Ján. 3: 2. (b') 2 Tim. 11: 12.

2.) Áll az, mind azon Lelki, és testi nyomorúságoktól-való tökélletes megszabadúlásbann mellyek ez életbenn a' mi bóldogságunkat megakadállyoztatták, vagy meghábcrították. Nem lessz hát ott semmi erötlenség, betegség, halandóság, rosszaknak társasága, szerentsétlenség, rosszra - való hajlandóság, bűn (*a*). És így;

3.) Hirtelen nevekedünk 's tökélletesedünk az Esméretbenn, és Szentségbenn, és ezt teszi az *Istent látni, hozzá hasonlónak lenni.* — A' dolog' természete kívánja ezt, hogy ha eggyszer halhatatlanok vagyunk, ha nintsenek a' Kegyesség' munkáibann hátráltató akadállyok, ha a' Test nem ragad már a' bűnre bennünket, ha a' külső környűlállások nem ingerelnek a' rosszra, ha a' Lélek' ereje nagyobb, és az egész ember, mint azon bóldogságnak részese, tiszta lessz, utóllyára, ha a' Lélek örökké munkálkodik; tehát az Esméretbenn, és Szentségbenn szüntelen, és sebessenn elébb elébb megyünk. — Az örökké-való jóknak meggondolása mellyekkel bírunk, a' Szentekkel-való társalkodás, örökös ösztönök lésznek a' jóbannvaló nevekedésre, jóllehet mibenn álljon ez a' Szentekkel-való társalkodás, világossann nem tudhatjuk (*b*).

A' jövendőbeli bóldogság tehát abbann áll, hogy a' Kegyes Emberek minden Lelki, és Testi gonosztól végképpenn megszabadúlnak, örökké a' Jésus' és Szentek' társaságábann élnek, az igazságok' esméretébenn, 's a' szentségbenn szüntelen - való előmenetelt tesznek, és ennek tudásából szakadatlan örömöt vesznek.

CLXXIII.

(*a*.) 1 *Kór.* 15: 53, 54. 2 *Thess.* 1: 7. *Jel.* 7: 17. *Luk.* 20: 35, 56. (*b*.) 1 *Kór.* 13: 9 - 13. 1 *Ján.* 3: 2.

CLXXIII. §.

Tulajdonságai ezen bóldogságnak.

Ezen jövendő életbeli bóldogság' tulajdonságai ezek:

1.) Külömbkülömbféle grádusa van ezen bóldogságnak, az az, nem ugyanazon és eggyforma mértékbenn fogják ezt a' bóldogságot bírni a' megbóldogúlttak. Bizonyos ez abból, hogy az Igazságos Isten kinekkinek az ő tselekedete szerént fizet-meg. Még úgy-is, ha a' bóldogság tsak azoknak érzéséből áll, mellyeket itt tselekedtünk, nagyobb bóldogságának kell lenni Szent Pál Apostolnak, mint valamelly tudatlan Keresztyénnek, és a' halála' órájjánn megtértt Tolvaj se' lehet olly' bóldog, mint az a' ki az ő megtérése utánn még soká élt e' Világonn, és a' Szent Életet soká gyakorolta. Így tanítja ezt a' Szent Írás: *A' ki szükenn vét, szükenn arat, a' ki bővenn vét, bővenn arat* (a). Az-is igaz, hogy a' Jésus' érdeme szinte úgy érdem a' legelső Szent Emberre nézve, mint a' legutólsóra nézve: de az Isten tsak ugyan a' magunk' viseletéhez képest akar kinekkinek a' Kristus által szerzett bóldogságbann részt adni, Pál Apostol *Isten' ajándékának* mondja lenni az örök életet: de az Igazságos Isten annak ád több ajándékot, a' ki az ő Törvénnyét hívebbenn megőrizte.

2.) Örökké-tartó lessz ez a' bóldogság, az az, nem fog olly' állapottal felváltatni, mellybenn mi bóldogtalanságot éreznénk, annyival inkább nem fog valaha megszűnni. Mert a' nem lehet, hogy az Isten az ő teremtését, mellyet

(a.) 2 Kór. 9: 6. Róm. 2: 6. 2 Kór. 5: 10. 1 Kór. 3: 8. Gal. 6: 7. Luk. 19: 16-19.

lyet a' tökélletességnek és bóldogságnak arra a' grádusára engedett menni, mellyre ő tsak alkalmatos lehet, nyomorulttá tegye, vagy azt attól eggyszer megfossza. Így tanítja ezt a' Sz. Írás: *Úgy szerette Isten e' Világot, hogy minden, valaki Ő benne hiszen, el ne vesszen, hanem örök élete légyen (a).* Innét olly' Kintsnek nevezi ezt a' Sz. Írás, melly elfogyhatatlan, mellyet a' moj meg nem eméssthet, 's olly örökségnek, melly *el nem veszhet, meg se' motskoltathatik, meg sem hervadhat (b).*

3.) Szüntelen nevekedik ez a' bóldogság: mert a' Lélek' kivánságinak nints határa. A' Szentségbenn szüntelen lehet elébb menni, mivel itt az Emberre nézve nints *non plus ultra*, és így, az azzal járó bóldogság-is szüntelen nevekedik. Az Istenről sem lehet mondani, hogy valahol az Embernek határt tett vólna; mert a' véges teremtés, akár melly nagy tökélletességre mennyen-is, de az végetlen vagy Isteni nem lehet. Azt lehet mondani az Esméretről-is. Érzi az Ember, hogy tökélletlen az ő esmérete, látja azombann, hogy más Lelkek abbann a' tekintetbenn, melly tökélletesek, tudja azt-is, hogy vétkezném, ha ő azon bóldogsághoz mért erejét, és tehetségét nem gyakorólná. Mind ezeknél fogva indíttatik az Ember az esmeretbeli tökélletességre: és így az abból vett bóldogság-is éppenn úgy nő, mint az esméret. Utóllyára:

4.) Úgy láttzik sokaknak, hogy az a' bóldogság nem lehet ollyan, mellybenn soha semmiféle kedvetlenséget ne érezne az Ember; mert tsak véges, és határok közé szoríttatott te-

(a) Ján. 3: 16. 1 Ján. 2: 25. 2 Kór. 4: 17, 18.
(b) 1 Pét. 1: 14. Mát. 6: 20.

remtésnek bóldogsága az: úgy de a' véges teremtés alkalmatlan eggy tiszta, és soha meg nem zavartt bóldogság' bírására, mert ez a' tulajdonság tsak a' véghetetlen Valóé, vagy az Istené. Innen a' Sz. Irás az Istent Egyedül, és Örökké Bóldog Istennek nevezi. Annak tudásából, hogy a' mi esméretünk határok közé szoríttatott, hogy vagynak Szentebbek nálunk, hogy olly' grádusai nem lehetünk a' bóldogságnak, mint más véges teremtések, hogy a' más életbenn nem viseltük magunkat úgy, mint kellett-vólna, lehetetlen hogy bennünk kedvetlenség ne származzon. Ezt láttatik állíttani Sz. Pál Apostol, mikor azt mondja, hogy a' más életbenn *megmarad a' Hit, és a' Reménység* 1 Kór. 13: 13. — Ezen jegyzésnél fogva mind-azáltal nem tagadtatik az, hogy a' jövendőbeli bóldogság olly' nagy lessz, melly az embernek most tsak gondolatjába se' mehet.

CLXXIV. §.

Reménylhetni e' hogy a' mi Kedveseinkel, és Barátinkal a' más életbenn találkozhatunk, és azokkal bizonyos öszveköttetésbenn élünk?

A' mi Kedveseinknek, 's Barátinknak halálából vett keserüségünket azzal szoktuk enyhítteni, hogy mi a' más Életbenn azokkal újjra öszveköttetésbenn élünk. És ez olly' nagy vígasztalás, hogy e' nélkül a' mi Halhatatlanságunkról-való bizonyosságunk nékünk elégséges vígasztalásúl nem lehetne, mivel egyedül a' fáj nékünk Szerelmeseink' halálakor, hogy ő vélek többé soha nem lehetünk. Ezen édes reménységgel a' Keresztyén Ember magát ezen okokból vígasztalhatja:

1.) A' Halhatatlanság, 's Feltámadás, eggyszóval a' más élet, mindég úgy igértetik a' Sz.

Irás-

írásbann, és az Okosság-is úgy kívánja azt, hogy abbann hitkit az ő tselekedetinek következései kövessenek. De ha a' mi tselekedeteinket fogják követni annak következései a' más életbenn: úgy a' mi Kedveseinkel, 's Barátinkal újjra ott öszveköttetünk: mert én mindenttudó nem vagyok, hogy minden tselekedetemet tudhassam, 's így annak következését annál fogva érezhessem, hogy én azt tudom; de ha a' Tárgy, melly eránt, és a' mellynek társaságábann azt gyakoroltam, jelenvan, az arra engem' legjobbann emlékeztet. Minthogy pedig a' mi Kedveseink és Barátink azok a' tárgyak, mellyekkel-való öszveköttetésbenn mi valamit inkább tselekedtünk: tehát a' más Életbenn-is öszveköttetésbenn kell nékünk ő vélek lennünk, hogy a' mit rájjok nézve tselekedtünk, annak következését érezhessük. Ezt bizonyítja Pál Apostol 1 Thess. 2: 19, 20. *Ti vagytok a' mi ditsekedésünk és örvendünk a' Jésus Kristus előtt az ő eljövetelekor.* Ha a' Thessalónikabeliek örömöt szereznek Pál Apostolnak a' Feltámadás utánn: úgy mi rólunk-is bizonyos, hogy a' mi Kedveseinkel, 's Barátinkal a' jövendő életbenn bizonyos öszveköttetésbenn élünk.

2.) Az Isten akar minket a' más életbenn bóldogabbakká tenni, mint itt vóltunk: e' földönn pedig Fő bóldogságunkat, a' mi Kedveseink, 's barátink közt találtuk; Az Isten hát akarja a' mi e' földönn elkezdett bóldogságunkat tovább vinni; és még sem akarna-e' minket az azokkal-való öszveköttetésbe viszsza tenni, a' kikkel mi azt itt e' földönn az ő intézetjéből elkezdettük? — Akárki-is érzi azt magábann, hogy az által nevekedik az ő bóldogsága, ha a' más életbenn Kedveseit megtalál-

fálja: gondolhatni-e' hát, hogy az Isten bóldogabbakká akarván bennünket tenni, azt tagadná-meg tőlünk, a' mibenn mi fő bóldogságunkat tartjuk. — Sokann ugyan azzal tartják, hogy nem méltó az az öröm a' más élethez, mellyet mi gondolunk abból, hogy megláttjuk a' mi Kedveseinket, és a' nem-is nevelli a' mi bóldogságunkat. De ha a' Szeretetnek az a' kötele mi előttünk a' legszebb, melly által öszveköttetünk ez életbenn, — ha az olly erős, hogy annál fogva a' Virtus' gyakorlására köteleztetünk, — ha azt mi olly' érzékenyenn érezzük, hogy annak a' Halál által-való kettémettzése által, a' mi érzékeny szívünk méjj keserüséggel boríttatik, — miért vólna ez illetlenn, a' más életbenn, és a' mi ott megnemesedett belső érzésünk, miért nem találhatna abbann gyönyörködést, a' mi itt a' Virtusnak eszköze vólt? Ha mi e' földönn, a' mi erőnkhöz képest jól éltünk, ha hűséges Atyák, háladatos Gyermekek, hűséges Házastársak és Barátok vóltunk: bóldogtalanság-e' ezekre emlékezni? nem örül-e' a' Lélek azonn, hogy azt ő telekedte, ha ő ollyat tselekedett, mellyet az Isten kívánt és helybenn hagyott.

5.) Bizonyos dolog, hogy mi társasági életre vagyunk teremtve, mert az Isten a' mi tehettségünket, nem tsak a' magunk' bóldogíttására adta. A' mások' szeretete, — szánakozó indúlat, eggyszóval a' mi véges vóltunk ezt mutatják: úgy de a' mi természetünk a' más Életbenn nem változik-meg, hanem tsak nemesebbé tétetik; mert úgy nem-mi vólnánk azok, a' kik ott élünk, hanem mások, és ollyanok, a' kik itt soha sem éltünk: tehát ott-is társasági életbenn fogunk lenni, a' minthogy az Angyalokról-is e' mondatik, hogy ők száz ezerszer

va-

való ezerenn, dítsőíttik az Istent; és így ezek a' Mennyei Lelkek' társaságábann élnek. — A' más élet azon bóldog állapotbann - való vissza-helyheztetésünk, mellybenn eredetiképpenn teremtettünk; pedig, hogy az Ártatlanság' állapotjábann Társasági életre vóltunk teremtetve a' bizonyos. — Ki-is gondolhatná azt, hogy különkülön mindenEmbernek egg yeggy planétája essz, mellybenn maga remeteskedik? Ha pedig hogy társaságbann élünk a' más életbenn, így inkább reménylhetni, hogy ollyanoknak társaságábann élünk, a' kikkel már itt e' Földönn társaságbann éltünk, mert a' más élet ennek fojtatása, legalább természetesebb dolog ezt reménylení inkább, mint amazt. Mit tselekszik az a' Barát, a' ki sok időktől fogva távól lévénn Hazájától, oda viszszaérkezik? Azon gondolkodik-e' hogy újj Barátokat szerezzen magának, a' régieket elmellőzvén? Nem. Az ő legelső kívánsága az, hogy régi Barátit megláthassa, azokat kérdezi legelősször-is, azokat ölelí-meg legelsőbenn-is, 's azokkal kíván örülni. — Már ha ez az Indúlat olly' erős, és természeti bennünk: miért kellene ennek a' Halálbann semmivé tétetni? Vagy ha a' velünk együtt örökké él: miért érhetne minket a' Bóldogság' hazájábann, az a' kegyetlen sors, hogy a' mi Barátinkról örökké emlékezzünk, de a-zokkal semmi társaságbann se légyünk. — A' mi reménységünk, és ellene állhatatlan óhajtásunk az, hogy mi a' mieinkel, a' más életbenn öszve fogunk-köttetni: már ezen kitörölhetetlen kívánsága a' Léleknek nem ellenkezvén az erköltsiséggel, miért vólna lehetetlen? őt, ha e' bé nem telik, e' fogja a' más életbe bóldogságot megkeseríteni. Ha pedig meg

találjuk ott a' mi Kedveseinket, akkor a' Menyorszag, Menyorszag lessz.

4.) Nékünk a' más életbenn nevekedni kell a' Szentségbenn, és Böltseségbenn, és ezen tzélra az eggymással-való öszveköttetés szükséges, p. o. Hogy én ezen erkölitsi munkásságomat kimutathassam, kell valami Valóval öszveköttetésben lennem, és azt nékem másoktól meg kell külömböztetnem: hogy hát az én erköltsi tzélomat elérhessem, kell nékem bizonyos Valókkal, a' más életbenn öszveköttetésbenn lennem. Úgy de nem az esmeretes Emberek' társaságábann nevekedik-e' inkább a' mi Böltsességünk? Valyonn a' Kegyességre azok által serkentetünk-e', a' kiknek se' gondolkodások', se' tselekvések' módját nem tudjuk, és a' kikröl tsak halljuk, hogy jót tselekesznek, de magunk nem tapasztaljuk; vagy azok által, a' kik a' mi Szemeink' láttára tselekedvénn az Isten' akaratját, vonnak minket-is az ö Példájokkal annak tselekedésére? A' mint tehát akarja az Isten hogy böltsebbek, és szentebbek légyünk a' más életbenn: éppenn úgy kell nékünk azon életbenn a' mi mostani Kedveseinkel, és jó Barátinkal öszveköttetnünk.

5.) Tagadhatatlan dolog, hogy a' Lélek halhatatlan, és így annak minden ereje, és tehettségei-is örökké meglesznek: következésképpenn emlékezik a' Lélek, és tudja a' Világi dolgokat, a' más életbenn-is; e' szerént tudja azt-is, hogy ö e' Világonn azt ohajtotta, és várta az Isten' jóságától, hogy a' más életbenn, mi eggymással eggyesíttessünk; — Söt a' testböl-is azzal a' reménységgel ment-ki, hogy ö nem tsak a' maga' testével, hanem az ö elválásánn szánakozó Szerelmeseivel, a' más életbenn elválhatatlan eggyességbenn fog-lenni. Ha pedig

hogy erről, nem fog a' Lélek ott megemlékezni, úgy 'ő nem lessz halhatatlan, mert hogy lehet annak, eggy nemes részét, és tehettségét, a' Tudást t. i. 's Emlékezést úgy semmivé tenni, hogy a' még-is egészenn maradjon, 's éljen mind örökké? Minek gyűjtjük hát e' Földönn az Esméretet, ha a' mi Lelkünk erről a' más életbenn nem fog semmit tudni? — Ha pedig hogy emlékezik a' Lélek, és tudja azt, hogy ő óhajtotta az öszveköttetést, és az Isten azt nem adná-meg; ugyan nem fogna-e' ez mind örökké fájni a' Léleknek a' más életbenn? Nem válna-e' így a' Mennyorszag reá nézve pokollá, ha ő örökké emlékezne barátira, és azokkal soha semmi öszveköttetésbenn nem lehetne? A' Feltámadásról, halhatatlanságról, megjutalmazásról, nem azt gondolhatja-e' így a' Lélek, hogy az-is mind tsak e'hez hasonló megtsalattatása ő néki, és olly' képzelődés, mellyet örömmel tsinál az Ember, de soha nem lessz-meg? És így a' melly' igaz az, hogy lessz más élet, 's halhatatlanság: éppenn olly' igaz az, hogy a' mi szerelmeseinkel öszve fogunk, a' más életbenn köttetni.

6.) A' Szent Írás-is tanítja ezt: Ama' Pokolbann kinlódó Gazdag a' földönn előtte esmeretlen Lázárra reá esmer a' más életbenn: már, ha az elkárhozott, megláthatja a' más életbenn a' bóldogságbann lévőt: ugyan nem reménylhetni-e' azt, hogy a' megbóldogúlt a' megbóldogúltat meg-fogja látni, és esmerni, a' más életbenn? A' Jésus maga mondja: *Atyám akarom, hogy a' kiket nékem adtál, azok ott légyenek, a' hol én vagyok. — Az én Atyámnak házábann sok hajlékok vagynak, és minekutánna elkészítendem azokat, felveszlek titeket én magamhoz, hogy a'hol én vagyok, ti-is ott legyetek*

tek. — A' Tólvajnak azt mondja : *Ma velem léſzeſz a' Paraditsomba.* — Másútt pedig így ſzóll : *Egyetek, igyatok az én Aſztalomonn, az én Orſzágombann Luk.* 22; 30. Meglátjátok Ábrahámot, I'sákot, és Jákobot, és mind a' Prófétákat, az Iſtennek orſzágábann. Mind ezekbenn nyilvánságos tzélozás van, azonn öſzveköttetésre, mellybenn mi a' meghóltakkal fogunk lenni a' más életbenn. Kikkel reménylhetné pedig inkább az Ember az öſzveköttetést a' más életbenn, mint azokkal, a' kikkel az Iſten' jó tettzéséből, e' földönn már öſzve vóltunk köttetve? Ő rendelte azt így itt-e' földönn : miért bánná hát azt-meg a' más életbenn?

CLXXV. §.

Megesmerhetjük-e' a' mi Kedveseinket, a' más Életben. — Miben áll az.

Mibenn áll már ez az öſzveköttetés? Megesmerheti-e' és láthatja-e' az Ember ott eggymást? Beſzéllnek-e' és hallanak-e' a' Szentek, ezt nem lehet meghatározni. Sok itt a' nehézség: mert olly' dolog ez, a' mi ezutánn leſſz, és a' mellyről a' Szent Írás egéſz világoſsággal nem ſzóll. Sokann azt állítják, hogy rá esmerünk Kedveseinkre, és látjuk azokat ſzemeinkel, 's beſzéllünk azokkal. Itt illyen nehézségek vagynak :

1.) Ha mi rá esmerünk Kedveseinkre, úgy a' külső teſti jelekből kell reájjok esmernünk : úgy de mind a' mi, mind az ő Teſtek a' Halál által megváltozott. Tsak húſz, harmintz Eſztendői távol létel utánn ſem esmeri-meg ſokſzor az ember az ő Barátját, jóllehet még akkor ezen teſtel bír : hát annyi Századok' lefojta utánn, míg tudniillik a' Sirbann fekſzik, hogy esmerhet az ember eggymásra? A' Pál

Apos-

Apostol' Filosofálása szerént-is lehetetlen az, mert ő 1 Kór. 15. az elvetett magból okoskodik a' feltámadó Testre: úgy de ki' esmerhetne-rá a' felnőtt búza fejről arra a' magra, mellyből a' felnőtt.

2.) Ha valaki mint bizonyost úgy veszi-fel ezt a' más Életbenn szemmel-való megesmérését a' mi Kedveseinknek; úgy azt-is kell annak allíttani, hogy az Isten által eggy bizonyos helyre vitetnek a' mi Barátink, és mi-is arra a' helyre vitetünk; erről pedig itt semmit se' tudunk.

Mások tehát így gondolkoznak ezen Materiábann:

1.) Mikor azt mondjuk, hogy meglátjuk, 's megesmerjük a' mi Kedveseinket a' más Életbenn, nem kell ezenn valami *Testi szemmel-való meglátást*, *és az az által-való megesmérést* érteni: mert azzal feltesszük, hogy az a' mi mostani Testünktől, 's érzékeinktől függ: a' mi Testünk pedig nagy megváltozásonn menvénn-keresztül, ez így aligha lehettséges vólna. Mi az égi 's más Világi dolgokról tsak földi, és e' Világi módonn tudunk beszélni; azért-is azt az öszveköttetést, mellybenn a' más Világonn leszünk a' mi Kedveseinkel, tsak a' földi öszveköttetésektől költsönözött szókkal teszszük-ki, és azt mondjuk, hogy azokat meglátjuk, megöleljük, beszéllünk velek, örömkönnyeket tsorgatunk, és ezek mind nem tulajdonképpenn-való mondások.

2.) Azt se' kell gondolni, mintha ott éppenn azon külső öszveköttetésbenn lennénk, mellybenn itt vagyunk, p. o. hogy ott éppenn úgy Felesége lenne valaki valakinek, mint itt, mert ennek a' Jésus ellenemond. Mát. 22: 30. *Ott*, úgymond, *Feleséget nem vesznek*, hanem megesmerheti az ember az Attyát, mint Attyát, a' Férj Feleségét, mint vólt Feleségét, de ez

az öſzveköttetés ott többé nem leſſz, melly itt vólt.

3.) A' mi Kedveseink' meglátásánn, és megesmérésénn tehát kell értenünk egyedűl azt az öſzveköttetést, mellybenn mi léſzünk közönségeſsenn, minden Szentekkel, és különösſenn azon jó emberekkel, 's Kedveseinkel, a' kik a' mi erköltsi, és értelembeli nevekedésünknek e' földönn előmozdíttói vóltak, és ennél fogva viſſzaemlékezünk ezen Világi öſzveköttetéſeinkre, és ez által-is a' Szentségbenn-való nevekedésre újjra jobbann jobbann felserkentetünk. Ezen megfogás legjobbann megeggyez a' Sz. Íráſsal, mellybenn *Iſtent látni*, *megesmerni*, annyit teſz, mint Ő véle öſzveköttetni, eggyesíttetni, vagy azon Szentséget elébb vinni, mellybenn Ő a' tökélletes példa; úgy ezen más Életbeli Esméret-is az öſzveköttetésnél többet nem tehet.

4.) Sokann így-is vélekednek (: mert ki' mondhat itt bizonyost?) mint e' földönn megesik az, hogy két Barát hoſſzú elválás utánn, egéſſzenn megváltozott teſtére, ſzavára, ábrázatjára, tselekvése' módjára nézve, és eggyſzer, de magok ſe' tudják mi által, eggymásra ráesmernek: így leſſz ott-is a' dolog. Az eggyüttvaló társalkodásbann, reáesmér ki nem magyarázható módonn az ember a' maga' Barátjára, 's Kedveseire. — Adjad-is óh Jó ISTEN, hogy a' Halál által tőlünk elragadtatott Kedveſeinkel újjra öſzveköttesſünk, azokat megesmérhesſük, 's Téged' ő vélek eggyütt ditsérhesſünk!!

II.

II. TZIKKELY.

Az Elkárhoztak' állapotjáról.

CLXXVI. §.

Lesznek-e' büntetések a' más Életbenn?

Az Itéletnek a' rossz, 's megtérhetetlen emberekre nézve az a' következése lessz, hogy azok megbüntettetnek. Hogy lésznek büntetések a' más életbenn, tanítja ezt a' Sz. Írás: *A' kik* úgymond a' Kristus *rosszat tselekedtek, kijőnek a' kárhozatnak feltámadására* (a). Tudni-való dolog-is az, hogy ezenn a' Világonn sok bűn marad büntetetlen: az Isten' igazsága pedig azt kívánja, hogy a' bűn megbüntettessék. Innen meg-is van a' Lélekbenn a' jövendő büntetésektől-való félelem, melly abból bizonyos, hogy eleitől fogva minden nemzetek féltek a' Halál utánn-való állapottól, és a' Pogányok-is Tartarust hitték lenni, mellybenn a' rossz emberek kínoztatnak.

CLXXVII. §.

Természete a' jövendő büntetéseknek.

Mibenn áll a' jövendő büntetés, vagy a' Kárhozatnak természete, ezt a' Sz. Írásból tudhatni, mellybenn a' jövendő büntetések bizonyos Ábrázolások alatt adattatnak-elől. Neveztetnek azok *örök tűznek, kénkővel égő tüzes tóba, 's égő kementzébe-való vettetésnek, Sírásnak, gyötrelemnek, fogtsikorgatásnak, Gehennának, meg nem haló féregnek, külső setétségnek, setétség' vas lántzának, Ördögökkel-való tar-*

(a) *Ján.* 5: 29. *Róm.* 2: 9. *Mát.* 25: 46. 1 *Thess.* 1: 9.

társaságnak (a). Ezeket már öſzvevévénn a' jövendő életbeli büntetések' termétzetéről ezeket lehet mondani:

1.) Az Elkárhozttak' büntetése, nem tsupa termétzeti következéseibenn áll az ő Vétkeiknek, hanem abbann valami *poſitivum*-is leſſz. Mert jóllehet a' Lelkiesméret' mardosási-is, mint elválhatatlan gonoſzok, így kívánván a' dolog' terméſzete megléſznek: mindazáltal még ezennkívül a' Szent Írás, olly' külső környűlállásokról, és öſzveköttetésekről-is ſzóll, mellyek az Elkárhoztak' büntetéseit nevelik, és a' mellyeket nem lehet úgy nézni, mint az ő roſſz tselekedeteiknek termétzeti következéseit, mert ezek:

2.) A' bóldogúlttakkal nem eggy helyenn élnek, mert a' konkoly a' búza közt a' más Életbenn nem ſzenvedtetik-meg (*b*). De mitsodás leſſz az a' hely, és hol leſſz? a' levegőbenn-e', vagy valami égi teſtbenn, vagy a' föld alatt, vagy a' tűzokádó hegyekbenn, vagy a' megégett Világ' hamujábann, nem tudni? Elég a' hozzá, hogy az a' hely nyomorúság' helye fog-lenni, mert azt a' Szent Írás tömlötznek, kénkövel égő tónak, és Gehennának nevezi. — Ne tudakozzuk ezt a' helyet, hanem kerűljük.

3.) Az Ördögökkel, es minden roſſz emberekkel eggy társaságbann 's öſzveköttetésbenn léſznek: pedig melly nagy kín leſſz azon roſſz tselekedeteknek tárgyait látni, mellyekért ott ſzenvednek, 's mellyeknél fogva a' Lelkiesméret ſoha bé nem gyógyúlható ſebe újjra kipiſzkáltatik, és költsönös ſzemre-való hányá-

ſok-

(*a*) *Mát.* 25: 30. 4: 46. *Jel.* 20: 10. 21: 8. *Mát.* 10: 28. (*b*) *Mát.* 13: 41, 42.

okkal gyötrik magokat az Istentelenek. — Többet ezen öszveköttetésről nem lehet tudni, elég nagy az, hogy tsak rossz emberek lesznek együtt.

4.) Olly' kínok közt fognak gyötrettetni, mellyekbenn a' Test-is részt vesz. Ezt a' Szentírás *fogtsikorgatás'*, *sívás*, *rívás'*, *és Tüz'* képe alatt adja-elő. Sokann ugyan úgy vélekednek, hogy a' pokolbeli tüzet tulajdon értelembenn kell venni, mintha az elkárhozttak örökké égnének. De mint a' jó emberek' boldog állapotjáról szólló Szent Irásbeli helyeket nem lehet tulajdonképpenn venni, mert így képtelenné tesszük a' Mennyországot: úgy azokat sem, a' mellyekbenn a' rosszakról a' mondatik, hogy égő tüzes kementzébe, 's Gehennába vettetnek. Hogy' is eshetne a' meg, hogy az ember égne, és még sem égne-el? Bizonyos ezennkívül az-is, hogy a' Szent Irás a' Tüzet ezekkel a' Kifejezésekkel tseréli-fel, Büntetés, Örökgyötrelem, Kín (a) Ütóllyára, egyéb ábrázolása ezen büntetésnek nem eggyezhetmeg a' tulajdonképpenn-való tüzzel, p. o. a' soha meg nem haló férgek, mellyek pedig a' tüzbenn meghalnak, — a' setétség, melly, ha tulajdonképpen olly' nagy tüz fog-lenni, nem lehetséges hogy légyen. És így, nem kell sem a' tüzet, sem egyéb ábrázolásokat tulajdonképpenn venni, mivel azok tsak azt teszik, hogy az elkárhozttak' állapotja külömbkülömbféle érezhető nyomorúsággal fog öszveköttetve lenni.

CLXXVIII.

(a) Luk. 16. 23. 2 Thess. 1: 9.

CLXXVIII. §.

Tulajdonsági ezen Büntetéseknek.

A' Jövendő Büntetéseknek tulajdonságai ezek:

1.) Azok *Igazságosok*, az az, kinekkinek érdeméhez tökélletefsen hozzá vagynak mérve; mert az igazságos Isten azt nem tselekedheti, hogy többet szenvedjen valaki, mint érdemli, és ő mindentúdó lévén legbizonyofsabbann tudja, hogy ki mit tselekedett, 's a'hoz mennyi büntetés lessz arányos. Innen az Írás-is sok helyekenn tanítja, hogy az Isten a' büntetés' meghatározásábann vigyáz azon környülállásokra, mellyekben élt az Ember, azon esméretre, mellyel ő bírt, 's azon jóra-való alkalmatofságra, mellyel ő élhetett-vólna. Ebből az okból mondja a' Jésus, hogy *Tyrusnak, és 'Sidonnak könnyebbenn lessz dolga, mint Korázimnak és Betschaidának* Mat. 11: 20-24. 12. Luk. 22: 47, 48. Róm. 2: 5. Ebből következik:

2.) Hogy a' büntetésbenn külömbkülömbféle grádus fog-lenni: mert a' mint az Emberek külömbkülömbfélék, úgy azok az ő vétkeik-is. Eggyik Ember régebbenn vétkezik mint a' másik, Eggyik gonoszabb Tzélből vitt véghez valamit, és több következésű bűnt vitt végbe, mint a' másik: és így, ha a' jövendő Sorsnak elnézése függ a' Világi élettől; úgy a' büntetések-is eggyformák nem lehetnek. Ezért mondja a' Szent Írás, hogy az Isten *kinekkinek az ő tselekedete szerént fizet-meg.* A' mint tehát lessz grádus a' megjutalmaztatásbann; úgy lessz grádus a' megbüntetésbenn-is; és a' bizonyos, hogy a' kik az Évangéliomot megvetették, azok jobbann meg-fognak büntettetni. *Róm.* 2: 6. 2 *Kor.* 5: 10. *Mát.* 23: 14. *Luk.* 12: 47-48. *Mát.* 10: 15. 11: 22.

3.)

3.) *Örökké-valók lesznek* ezen büntetések. Ezen Matériábann tudni-való, hogy a' Theologusok, és Filosofusok, soha sem értettek egészszenn eggyet, mivel némellyek azt állították, hogy örökkévaló az a' büntetés, némellyek pedig hogy éppenn nem az; és ebből az okból a' Szent Irás' szavait ide 's tova rantzigálták. Minekokaért úgy láttzik, hogy annak, a' ki ezen matériábann meg akar valamit határozni, ezen két Kérdésekre szükség megfelelni: Valyon a' Szent Irás tanítja-e' bizonyossan az örökké tartó büntetéseket, — másodszor; Mitsoda értelembenn mondja az azokat örökké tartóknak?

I.) A' mi az első Kérdést illeti. Maga a' Jésus *Mát.* 25. 46. az örök gyötrelmet ellenébe téſzi az örök életnek: *Elmennek a' Gonoszok az örök gyötrelemre, az igazak pedig az örök-életre*; már a' mint az örök élet vég nélkül-való lész; úgy az ellentétel' ereje szerént, a' Kristus az örök gyötrelmet-is, vég nélkül-valónak állította lenni. És ezen jegyzésnél fogva lehet erre megfelelni, hogy az *Örök* nem tesz vég nélkül-valóságot mindég, hanem tsak sok ideig tartóságot. p. o. *A' Fiú örökké megmarad a' Házbann. Ján.* 8: 35, mert itt az ellentétel kívánja ezt. — Külömbenn-is hogy ez a' szó *Örök* (αιωνιος) valamely Szent Irásbeli helybenn, tsak hoszszú-ideig-valóságot jelent; azt azon Subjectomból lehet megitélni, mellyről a' mondatik. p. o. 1 *Mó's.* 17: 7. Az Ábrahámmal kötött Szövettség, mondatik *Örök Szövettségnek*, az az sokáig tartónak; mert itt a' Subjectom azt kívánja, hogy az *Örök* itt tsak ennyit tegyen. — Mikor tehát az Elkárhoztak' gyötrelme örökké-valónak mondatik, valyon esmeretes-e' előttünk azon állapot', és büntetés' természete, 's az Isten' végezése, hogy azt mondhatnánk, hogy itt az örök, nem tehet egyebet sokáig tartó-

ságnál? Éppenn nem. Azért - is ezen Szent Írásbeli helybenn az örököt úgy kell venni, mint fekszik, melly vég nélkül - való dolgot jelent, vagy olly' értelembenn kell venni, mint az a' Bóldogúltak' állapotjáról vétetik. Hogy a' Kristus ezt maga - is így értette, megtettzik. *Mát.* 9: 43 - 50. a' hol ezt a' gyötrelmet, óltthatatlan tüznek, soha meg nem haló féregnek állítja lenni, még pedig háromszor - is mind eggyforma fontosággal állítja, *hogy az ő tüzök megnem alufzik, és az ő férgek meg nem hal*, az az, az ö büntetések örökké - való lessz. Ide lehet számlálni *Mát.* 18: 8. 2 *Thess.* 1: 9. *Jel.* 20: 10. Ezekből lattzik, hogy a' jövendőbeli büntetések a' Szent Írásbann örökké - valóknak állíttatnak lenni. De már a' továbbá

II. A' Kérdés, hogy mitsoda értelembenn mondja a' Szent Írás azon büntetéseket örökké-valóknak, úgy-e', hogy azok a' gyötrelmek megszünhetetlenül, 's változhatatlanúl kínozzák a' bünöst, úgy hogy, soha azok alól meg - nem szabadúl, vagy úgy hogy azokonn, az örök bóldogság' elvesztéséböl származó, vagy örökké érezhetö kárt kell érteni, melly' a' mindenkor megeshetö megtérést és bóldogsághoz-való közelíttést, nem zárja ugyan ki, mindazáltal az, a' kit ez ért, soha arra a' grádusára a' bóldogságnak nem léphet, mellyet az itt megjobbúlt emberek elértek. Mind a' kettö lehettséges: következésképpenn azt kell már a' kettő közzül meghatarózni, hogy mellyik helybennhagyhatóbb, és inkább bévehetőbb. Többnyire:

I.) A' Theolgusok, az elsö értelembenn vagynak, ezen okoknál fogva:

a.) A' Szent Írás legkisebb reménységet sem nyújt, a' Jövendö életbeli büntetések alól-való felszabadúlásra, mivel Luk. 16: 26. a' mondatik:

Hogy

Hogy olly' nagy közbevetés van, a' *megitéltetett, jó, és roſzſz emberek közt, hogy a' kik akarnak a' kárhoztak közzül, a' boldogságba általmenni, éppenn nem mehetnek.* Azt mondja a' Szent Írás Júdásról hogy, jobb vólt-vólna néki nem ſzülettetni *Mát.* 26: 24. Már ha a' más Világonn-lévö büntetéseknek valaha végek leſſz, és az Iſten az elkárhozttakat, mint megjobbúlttakat azok alól felſzabadítván, bóldogságba helyhezteti; úgy nem mondhatta az Iſten Júdásról, hogy néki jobb lett-vólna nem ſzülettetni; mert tsak ugyan jó vólt néki ſzülettetni, mert ha ſokára, de tsak ugyan ö-is olly' bóldog lett, mint azok közül eggy, a' kikért ö meghólt. Bizonyos állíttása ez-is a' Sz. Írásnak. hogy, *a' ki hiſzen a' Fiúbann, annak vagyon örök élete, a' ki pedig nem hiſzen a' Fiúbann, nem látja az életet, hanem az Iſtennek haragja marad azonn Ján.* 3: 30. Már arra ſemmi Dátumunk ſints, hogy az elkárhozttak közt azon Kegyelem' eſzközei meglennének, mellyekkel mi moſt bírunk; es a' Kriſtus' érdeme-is tsak ezen Világbann éltt, nem pedig a' más Világbann élö emberekre terjed-ki; — világosſann-is mondatik, hogy a' ki itt *hihetne a' Fiúbann és nem hiſzen, azonn az Iſten' haragja, vagy büntetése marad,* valamint annak örök élete van a' ki abbann hiſzen. Nem-is lehet utóllyára, hogy tsak eggy darabig ne kedvelje az Iſten azt, a' ki a' Fiúbann nem hitt, pedig hihetett vólna, és azutánn ismét kedvelje; mert ez úgy lehetne-meg, ha újjra hinne abbann, a' kibenn nem hitt: de mivel mi azt nem tudjuk, hogy ez így lehettséges lenne a' más életbenn: tehát az Iſten' haragja vagy büntetése örökké megmarad az elkárhoztakonn, annyival inkább, mert a' Szent Írás világoſsann mondja, hogy, *az ö tüzök meg nem aluſzik, és az ö férgek meg nem hal.*

b.) Ugyan ezt az Okoſságból ekképpenn lehet próbálni. A' Terméſzeti büntetések örökké-tartók leſznek, mert azt a' dolog' terméſzete úgy hozza magával; de azok az Iſten' Bírói büntetésénél fogva-is büntetéseknek fognak-megesmerteitni: a' pedig mindeggy, akár terméſzeti, akár ſzabad akaratbeli a' büntetés, ha hogy az eggyſzer örökké-való. — De az Iſten' ſzabad akaratbeli büntetéseinek-is örökké-valóknak kell lenni: mert ha az Iſten a' kegyes emberek' kedvekért nem veſzi-ki e' Világból a' Positivos gonoſzokat, hanem mint a' Világ' terméſzetére tartozókat, mind Világ' végezetéig megengedi azokat lenni: Sokkal inkább nem lehet várni, hogy a' jovendő élet' büntetéseit, az ő Törvényit megtagadó bünösök' kedvekért, valami módonn eggyſzer, akkor a' mikor, ſemmivétegye, midőnn azok, éppenn úgy tartoznak a' Gonoſzok' Világa' terméſzetére, mint a' büntetésnek nemléte a' megbóldogúltt Szentekére. — Ide tartozik az-is, a' mi inkább hihető mint nem, hogy az Elkárhozttak újjabb újjabb vétkeket viſznekvégbe, és így ők ſzüntelenül vétkezvénn, ſzüntelen-tartó büntetésekkel-is fognak-megbüntettetni. Az olly' Lélek ugyan-is a' mellyenn itt a' Vallás nem fogott, mellyenn az Iſten' igéretei, és fenyegetései ſemmi jobbíttást nem tehettek, melly a' vétkeket úgy ſzerette, mint gyűlölte a' Jót, mivel ez életből-is, mint megtérhetetlen, úgy ment-ki, — a' más életbenn-is vétkezhetik. Mint a' gyermekség' vétkeit követik az Ifjúság' vétkei, és ezeket az öregség' bűnei váltják-fel: így követhetik ez életbeli bűnöket, újjabbak a' más életbenn. — Söt ha a' megbóldogúlttak, a' melly ſzent életet, ezen moſtani életbenn elkezdettek, azt viſzik nagyobb nagyobb tökélleteſségre, a' máſik életbenn, az Iſtenhez

mint

mint fzentség' Ideáljához közelebb közelebb menvénn : úgy az elkárhoztak elébb elébb mennek, az erköltstelenségbenn, közelítvénn fzüntelen az Ördöghöz mint az Erköltstelenség' Ideáljához. A' megbóldogúltt Szenteket azért hifzfzük mindég a' jóbann nevelkedni, mert a' fzentek' társaságábann élnek, ezeket-is azon rofzfz Lelkek, a' kikkel eggyütt laknak, a' rofzfznál eggyébbenn nem tökélletesíthetik. — Legalább minden rofsz Lelkekbenn megleſznek a' rofsz Indúlatok, gonofz gondolatok, és kívánságok, mint természetekre tartozó dolgok, mert külömbenn jó lelkek lennének: ezeket pedig nem nézheti az Isten egyebeknek, hanem tsak bűnnek. — Ha a' kegyes ember-is kifakad e' Világonn, fzenvedvénn néha a' nyomorúságot; hát mikor az istentelen a' legrettenetesebb büntetéseket fzenvedi a' más életbenn, nem zúgolódik-e' az alatt? — Nem kél-e'-ki az ő fzerentsétlensége' Oka ellen, magát annak nem esmervénn lenni? — Nem esik-e' azok eránt irigységbe, a' kiknek társaságából kirekefztetett, és a' kikről azt tartotta, hogy nagyobb bűnösök mint ő, mivel a' rofzfz ember' fzemei előtt, mindég rofzfzabb más, és kiki irgalmas Birájja magának. Ha annakokáért az elkárhoztak fzüntelen újjabb újjabb bűnökbe esnek, miképpenn a' megbóldogúlttak fzüntelen újjabb újjabb lépéseket tefznek a' Szentségbenn: látni-való, hogy mint ezeknek bóldogsága örökké tartó, és foha abból ki nem esnek: úgy azoknak büntetéseik-is örökké-tartók, és azok alól foha meg nem fzabadúlnak.

II.) Mások, az örökké-való büntetésekről azt tartják, hogy azokonn azon kárnak örökkévaló érzését kell érteni, mellyet vallott az ember az ő gonofz élete miatt, de ezek azon kár' érzése által megjobbíttatvánn eggyfzer, akkor

a' mikor bóldogabb állapotra jutnak, jóllehet olly' bóldogságra soha se' tehetnek szert, millyenbenn a' megbóldogúlttak élnek. Ezt hitte Origenes-is, de ő ezért az Ekklésiától kárhoztatott. Ezt hiszik még ma többenn, mint ez előtt ezen okoknál fogva:

a.) Ez az értelem, az örök-büntetésekről szólló Szent Írásbeli helyekkel éppenn úgy megeggyez, mint a' másik; mert azokbann tsak a' mondatik, hogy az elkárhoztak örökké érzik azt a' kárt, mellyet magoknak az ő vétkeikkel okoztak; ez a' kár pedig megmarad örökre, kipótolatlanúl, és érezhetőképpenn azokbann, ha mindjárt azt megengedjük-is, hogy az Elkárhozttak a' jövendő élet' büntetési által megjobbíttatvánn, lassanként valami bóldogabb állapotba helyheztetnek, mert későbbenn érzették a' bóldogságot, mint mások, és nem olly' nagy mértékbenn érezhették, mint mások.

b.) A' bölts büntetőnek az a' tzélja, valamint az okos büntetésnek-is hogy a' Bűn ne neveltessék a' büntetés által, hanem inkább, hogy kissebíttessék, és minden rendeletlenség helyre hozattassék, 's a' Vétkező jó Tagjává tétessék a' társaságnak: minthogy pedig az Istennek minden büntetései böltsek, és ő a' legböltsebb büntető; tehát nem lehet gondolni, hogy az Isten azért büntetné a' gonoszokat, hogy meg ne jobbúljanak, és szüntelen vétkezzenek, hanem hogy megjobbúljanak.

c.) Ezen Értelemnél fogva, mind azok a' nehézségek elenyésznek, mellyeket az örökké-tartó büntetésekről-való Tudománnya ellen szóktak a' Szent Írásnak támasztani, és azomba, ezzel az örök büntetés, a' bűnös megrettentésére-való erejéből semmit-is el nem veszt. Így nem lehet mondani, hogy az örök büntetések az Isten' Jósá-

ságával meg nem álhatnak, mivel azok még inkább tanúi az Isten' jóságának, mert azok általis az emberi Nemzet' eggy része' bóldogságát munkállódja az Isten. — Igazságosok lésznek azok a' büntetések; mert ezek a' dolog' termésfzetéből folynak, hogy t. i. ők érezzék azt a' kárt, mellyet magok okoztak magoknak, és külömbenn nem-is lehetett az Istennek azon tévelygö Teremtéseit, a' kikre nézve e' Világonn a' gyengébb eszközökkel, úgy szóllvánn semmire se' mehetett, a' jó útra viszszahozni, hanem tsak ezen keménnyebb eszközök által. — Az a' nehézség-is semmivé leszsz, melly külömbenn igen fontos ezen matériábann, hogy az Isten olly' teremtéseket-is teremtett, a' kikről előre-ellátta, hogy Ő azokat örökké fogja-kínozni. — Nemlehet pedig attól félni, hogy így az örök büntetések nem lesznek ez életbenn a' bűnös embernek rettentésére: Mert azért hogy azoknak tzéljok a' megjobbíttás, el nem vesztik a' magok' Fisikai kedvetlenségeket, mellybenn van tulajdonképpenn a' bűntől-való elrettentés. Jaj-is annak az Embernek! a' ki a' jövendő élet' büntetési által akarja magát megjobbíttatni. Utóllyára az Isten' méltosága, és Felsége se' kissebbedik az által legkissebbet-is, sőt nevekedik: mert mivel ha sokára-is, de eggyszer, akkor a' mikor, ezek-is önéki meghódolnak, és Törvénnyeit tiszteletbenn tartják; ellenbenn a' másik Értelem szerént úgy látszik, hogy kissebbedik az Isteni méltóság, mivel ez által feltétetik, hogy vagynak olly' emberek, kik soha magokat az Isten' Törvénnye alá nem vetik, azoknak tekinteteket meg nem esmerik, és olly' megátalkodott makattsággal ellene tudják szegezni magokat az Isten' akaratjának, hogy azoknak megzabolázására maga a' Mindenható se' tud már semmi eszközzel élni.

d.) Lehettséges-is az, hogy ők, annyira a' mennyire m gjobbúljanak: mert általláthatják, hogy sokbann hibáztak, és hogy igaz mind az a' mi a' Jésusról mondatott és parantsoltatott. — Általláthatják, hogy az ő Világi életek nem jó vólt, mert annak kárát érzik most, hogyott roszszak vóltak, 's ebből származik a' magok' helybenn nem hagyása, a' bűnbánat. Útóllyára, a' Feltámadásig nem lévénn a' Lélek a' Testel öszveköttetésbenn, a' melly a' Világi életbenn oka vólt a' Bűnnek, nem lévénn a' Világi dolgoktól-is körűlvétetve, mellyek sokszor a' vétkezésre okot adtak: meglehet hogy a' Lélek sajnálja hibás tetteit, és nem foglalatoskodik azon kívánságokkal, mellyeknek a' Matériái sintsenek jelen. Az Ábrahámmal beszéllő Gazdag ugyan még az Attyafiairól-is gondoskodvánn, hogy oda ne menjenek, a'hol ő van, kéri őtet, hogy küldje-el azokhoz Lázárt, és intse-meg őket, hogy jó életet éljenek. Luk. 16: 27, 28.

Ezekből már azt hozzuk-ki, hogy eggyik Értelem sints a' Sz. Írás ellen: és így mi emberek ezen matériábann ne-is határozzunk-meg semmit, hanem hagygyuk itt a' dolgot egésszenn az Istenre; mert övé a' büntetés az élet utánn, az Istenenn áll, hogy azoknak a' büntetéseknek soha végek ne légyen, vagy hogy tsak sok ideig tartsanak. Nékünk az a' kötelességünk, hogy mivel akármellyik leszsz-meg, mindenik rettenetes leszsz, tehát tselekedjük azt, a' mit javasol Szent Pál Apostol: *Erősittsük-meg a' mi szíveinket az Ártatlanságbann az Isten előtt, és a' mi Atyánk előtt-való Szentségbenn a' mi Urunk' JESUS KRISTUS' eljövetelére.* 1 Thess. 9: 13. (a)

(a) Stesch. Th. Dog. §. 441, 442.

A' NEVEZETESEBB

Máteriák'

LAISTROMA.

Jegyzés: A' Számok mutatják a' Paginát, vagy az Oldalt.

A.

B.

F.

Levél

G.

H.

1.

I.

K.

Já-

-- nem

R.

R.

Újj

A' nevezetesebb Hibákat így kell megjobbíttani.

Oldal.	Sor.	Hiba.	Jobbíttás.
7.	- 14.	lehet imádni.	tedd utánna ezeket: de azért maga ez az Igazság: Eggy Istent kell imádni nem Polgári 's a' t
13.	- 17.	Krisus	*olvasd*: Kristus.
25.	- 3.	matériákon	matériábann.
35.	- 34.	Willianus	Williams.
38.	- 35.	azt az Okosság	add hozzá: azt az akkori pallérozatlan Okosság
39.	- 26.	részek	részeg.
64.	- 10.	Atyák	Attyok.
64.	- 27.	ellen	ellene.
67.	- 11.	mondódik	mondódnak.
96.	- 1.	tamúi	tanúi.
113.	- 6.	Æos	Mó's.
142.	- 2.	olvastattak	olvasták.
241.	- 12.	megmondom	meg mondom.
261.	- 29.	a' hivek körül	add hozzá: nem a' jelentetik, hogy eggyenként 's a' t.
263.	-	(*a*) (*b*)	(*c*) (*d*)
825.	- 18.	ez az ő előadását Mó'sesnek	Mó'sesnek ezen előadását.
407.	- 5.	hogy'-is mondhatja	add - hozzá: hogy ő nem tudja.
425.	- 24.	házta	húzta.
447.	- 6.	αντιψυλοι	αντιψυχοι
447.	- 7.	mert	már.
454.	- 9.	Kristus.	Isten.
480.	- 9.	közül.	körül.
485.	- 21.	azok	az Ok.
491.	- 27.	Természet	természeti.
494.	- 25.	Keresztyén Vallás.	add hozzá; által bóldogokká tétetünk.
494.	- 26.	megújjíttassunk.	újjítatunk - meg.
494.	- 27.	lemondjunk.	lemondunk.
499.	- 18.	tehetet lenne.	lehetetlenné.
564.	- 14.	divatjában-való öntés.	divatjábann - vólt a' főre-való reátöntés.
587.	- 29.	arra.	azonn.

